

EDU CONFERENCES

CONFERENCE BOOK

ICSHSR
8. ULUSLARARASI
INSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
KONGRESİ
15 - 17 KASIM 2024
ROMA

Yüzyüze ve Online

www.educonferences.org

ICHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY
AND SOCIAL SCIENCES
NOVEMBER 15 - 17, 2024 – ROME

ISBN: 978-625-6283-97-8

ACADEMY GLOBAL PUBLISHING HOUSE

ICSHSR 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND
SOCIAL SCIENCES
NOVEMBER 15 - 17, 2024 – ROME

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference: Prof. Dr. Naile Bilgili

Head of Organizing Board: Assis. Prof. Dr. Gültekin Gürçay

Prof. Dr. Başak Hanedan

Prof. Dr. Naile Bilgili

Prof. Dr. Hülya Çiçek

Prof. Dr. Ali Bilgili

Prof. Dr. Hajar Huseynova

Prof. Dr. Dwi Sulisworo

Prof. Zain Musa

Prof. Dr. Sameer Jain

Prof. Dr. Yakup Babayev

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari

Assoc. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran

Assoc. Prof. Dody Hartanto

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade

Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov

Assist. Prof. Ihwan Ghazali

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracıgan

Lect. Mehmet Nuri Ödük

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizaji

Edited By

ASSOC. PROF. DR. DINI YUNIARTI

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Global–2024 ©

CONFERENCE ID

ICSHSR 8TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

NOVEMBER 15 - 17, 2024
ROME

ORGANIZATION

Academy Global Conferences & Journals

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey Morocco – Italy- Bosnia and Herzegovina - Czech Republic – Slovenia – India – Romania – Croatia – Kazakhstan – Afghanistan – Belgium – Bangladesh - Egypt- Republic of the Congo- Greece – Nigeria – Indonesia – Philippines – Kenya - South Africa – Romania – Malaysia – Algeria – Azerbaijan – Taiwan - Japan -

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

29 papers presented from Turkey and 49 papers from other Countries
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Issued: 15. 12. 2024

ISBN: 978-625-6283-97-8

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur, Turkey
Dr. Gultekin Gurcay, Turkey
Doç. Dr. Hülya BALKAYA, Turkey
Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN, Turkey
Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA, Turkey
Prof. Dr. Bülent KURTİŞOĞLU, Turkey
Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ, Turkey
Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Türkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ - Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN - Türkiye
Prof. Dr. Asım KART - Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Büşra YARANOĞLU - Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi İsmail Hakkı TEKİNER - Türkiye
Doç. Dr. Şeyma ÇALIŞKAN ÇAVDAR - Türkiye
Prof. Dr. Həcər Hüseynova, Azerbaijan Republic
Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə, Azerbaijan Republic
Dr. Moo Sung Kim College of Business, Zayed University, Dubai UAE
Dr. Mahboubeh Taghizadeh, Iran University of Science and Technology, Iran
Prof.(Dr.)Wen-Lin Yang, Dean, National University of Tainan, Taiwan
Dr. Pankaj Thakur, Assistant Professor, Arba Minch University, Arba Minch, Ethiopia
Dr. Hoang Anh Tuan, Vice Dean, Ho Chi Minh city University of Transport, Vietnam
Dr. Dodo Yakub Aminu, Senior lecturer, University Sains Islam Malaysia
Dr. Sunny Joseph, HOD, Dept. of Mathematics, K. E. College, Kottayam, Kerala, India
Dr. Dipti Patra, Associate Professor, National Institute of Technology, India
Dr. Mohd Helmy Abd Wahab, Universiti Tun Hussein Onn Malaysia
Dr. Poonam Vyas, J K Lakshmi Pat University, Jaipur, Rajasthan, India
Dr. Ahmed A. Elngar, Assistant Professor, Beni-Suef University, Egypt
Dr. Ahmad R. AlBattat, Senior Lecturer, Management and Science University, Shah Alam, Malaysia
Dr. Arunachalam Kalirajan, Senior Lecturer, DMI St. Eugene University, Zambia
Dr. Yagyanath Rimal, Lecturer, School of Engineering, Pokhara University, Nepal
Dr. Choen Krainara, Office of the National Economic & Social Development Board, Thailand
Dr. Nihar Ranjan Mishra, Asst. Professor, Social Anthropology, NIT, India
Prof. Saber Mohamed Abd-Allah, Chairman, Reproductive Biology & Genetics Society, Singapore
Prof.(Dr.) Mwafaq M. Dandan, Aljuf University, Kingdom of Saudi Arabia
Dr. Hussein Hussein Zidan, Assistant Professor, Directorate General of Diyala, Baqubah, Iraq
Prof.(Dr.) Basim Alhadidi, Albalqa' Applied University, Jordan
Prof.(Dr.) Ashraf M. A. Ahmad, Princess Sumaya University for Technology, Amman
Prof.(Dr.) Raymond Kosala, The Laseph Wibowo Center for Advanced Learning, Jakarta, Indonesia
Dr. Aliyu Ahmad Warra, Centre for Entrepreneurial Development, Federal University, Gusau, Nigeria
Dr. R Nandhini, Assistant Professor and Head, Anna University, Tamil Nadu, India
Dr. Srishti Umekar, Assistant Professor, AISECT University Bhopal, India
Dr. Md. Mamun Habib, School of Quantitative Sciences, Universiti Utara Malaysia, UUM
Johnnie Jada Lim, San Sebastian College Recoletos De Cavite, Cavite City, Philippines

Dr. Mumtaz Alam, Fiji National University, Republic of Fiji.

Prof. Muntazir MEHDI, Pakistan

Dr. Yang ZITONG, China

Aynurə Əliyeva, Azerbaijan Republic

Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU, Iran

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı :E-98102723-903.07-475454
Konu :Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:

Gereği:

Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:

Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSFN3RR3CF* Pin Kodu : 27962

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/gaziantep-universitesi-ebys>

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 -

GAZİANTEP

Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17

e-Posta : tipfaksek@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi

Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel

Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

Sayı : 903.07/
Konu : Görevlendirme

TIP FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve gündeliksiz olarak Rektörlük makamının oluru ile görevlendirilmem hususunda gereğini bilgilerinize arz ederim.

Prof.Dr. Hülya Çiçek
Öğretim Üyesi

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND
SOCIAL SCIENCES
ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH,
ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES
ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
November 15 - 17, 2024
ROME

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması söz konusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Assist. Prof. Dr. Ülkü ÇOBAN	1	ÖRGÜTSEL YABANCILAŞMANIN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE COVID-19'UN ARACILIK VE DÜZENLEYİCİLİK ETKİSİ	Prof. Dr. SALİH YEŞİL Doç.Dr. AHMET MELİH EYİTMİŞ Bilim Uzm. AYŞEGÜL ÖZBAĞIŞ Bilim Uzm. ALEV YILDIRIM
		2	İNOVASYON SÜREÇLERİNDE ÖRGÜTSEL ÖĞRENMENİN ROLÜ: OTOMOTİV SEKTÖRÜNDEN BİR UYGULAMA	Semra ÇEVİK Sevilay SAĞTAN Murat ARSLANOĞLU Fatih ÇAĞIRANKAYA
		3	EVALUATION OF COOKIE-BASED PERSONALIZED ADS IN BEHAVIORAL MARKETING FROM A CONSUMER PERSPECTIVE	Öğr. Gör. Dr. KADER EROL Doç. Dr. SEZEN GÜNGÖR
		4	ETHICAL CONSIDERATIONS IN DECISION-MAKING PROCESSES OF SPORT MANAGERS SUMMARY	Assist. Prof. Dr. Ülkü ÇOBAN
		5	LEADERSHIP MODELS AND MOTIVATION IN SPORTS MANAGEMENT	Assist. Prof. Dr. Ülkü ÇOBAN
		6	Üniversite Öğrencilerinde Çok Boyutlu Yoksulluk ve Sağlık Algısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	Hüseyin ÇOK Betül KÖKÇE Doç. Dr., EMİNE ÇETİN
		7	Üniversite Öğrencilerinde Aşı Karşıtlığı, Aşı Okurazarlığı ve E-sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması	PERVER AĞIRMAN Doç. Dr., EMİNE ÇETİN
		8	ETKİLEYİCİ PAZARLAMADA PARASOSYAL ETKİLEŞİM VE FENOMEN GÜVENİLİRLİĞİNİN SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİ: TIKTOK TAKİPÇİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	Mohammad TAQI MOHEBY Doktor Öğretim Üyesi, Nur ÖZER CANARSLAN

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof.Dr. Ahmet ÇOBAN	1	MONTESORİ YÖNTEMİNİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMUNA DEVAM EDEN 48-60 AYLIK ÇOCUKLARIN YEMEK YEME BECERİSİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Çocuk Gelişimi Uzmanı,EBRU YILDIRIM Doç. Dr.,ELVAN ŞAHİN ZETEROĞLU Doç. Dr.,MERAL TANER DERMAN
		2	EXAMINATION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING UNDERGRADUATE PROGRAM IN TERMS OF TARGET SKILLS IN THE HIGH SCHOOL EDUCATION ENGLISH TEACHING PROGRAM	Prof.Dr. Ahmet ÇOBAN MA Stu.Zeynep ÇOBAN
		3	REVIEW OF POLICIES RELATED TO FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND TEACHING IN TURKEY	Prof.Dr. Ahmet ÇOBAN MA Stu. Melek OKUMUŞ
		4	INNOVATOR OF NATIONAL CHILDREN'S PROSE	Assoc. Prof. Dr. Shohrat Nusrat Gizi Mammadova
		5	KEMAN EĞİTİMİ SÜRECİNDE ÖĞRENCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI FİZİKSEL SORUNLARIN FİZİYOTERAPİST GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi SELİN GÖZDE GÜNAY GÖKTEN Prof. Dr. ALAATTİN CANBAY
		6	TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ERKEN ÇOCUKLUK/OKUL ÖNCESİ EĞİTİM POLİTİKALARI	Prof.Dr. Ahmet ÇOBAN Dr. Öğr. Erol ŞAHİN
		7	TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM POLİTİKALARI	Prof.Dr. Ahmet ÇOBAN Dr. Öğr. Mehmet Emin ARSLAN
		8	TÜRKİYE VE AMERİKA'DAKİ BİLİM MÜZELERİNİN İNCELENMESİ	Dr. Öğrt.Üyesi, YELDA USAL Dr. Öğrt.Üyesi, ÇİĞDEM ÖZDEMİR
		9	The 10 Year Process of Femicide in Türkiye And Comparisons with the Continent	TEACHER FİKRİYE ÇAVUŞOĞLU TEACHER TUĞBA YURT ASLAN TEACHER MELTEM KÖKSAL STUDENT DİLARA KILIÇ STUDENT EFİL ELA SAKİNCİ

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Doktor Öğretim Üyesi, ASLI URAL	1	INVESTIGATION OF EFFECTIVE GENES IN THE TRANSFORMATION OF MDS DISEASE INTO AML	Öğr.Gör.Dr, Gözde Öztan
		2	EXAMINATION OF A WOMAN WITH RECURRENT PREGNANCY LOSS ACCORDING TO JOHNSON'S BEHAVIORAL SYSTEM MODEL: CASE REPORT	Lecturer Rukiye Dikmen Lecturer Emine İlkin Aydın Prof.Dr. Sevil Şahin
		3	SEXUAL HEALTH AND NURSING CARE DURING PREGNANCY	Lecturer Emine İlkin Aydın Lecturer Rukiye Dikmen Prof.Dr. Sevil Şahin
		4	POSTMENOPAZAL KADINLARDA CİNSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI VE HEMŞİRELİK BAKIMI	Doktor Öğretim Üyesi, ASLI URAL Msc. Hemşire ÜMMÜHAN DOĞAN
		5	Social Support and Psychological Resilience in Women Who Gave Birth by Cesarean Section: Effects on Breastfeeding	Doktor Öğretim Üyesi, ASLI URAL
		6	YENİDOĞAN ANNELERİNE VERİLEN SAĞLIK EĞİTİMLERİNİN MATERNAL BAĞLANMAYA ETKİLERİNİN İNCELENDİĞİ HEMŞİRELİK ALANINDA YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Arş. Gör. Büşra KÜTÜK
		7	YENİDOĞANLARDA MATERNAL BAĞLANMAYI DESTEKLEYEN HEMŞİRELİK UYGULAMALARI	Arş. Gör. Büşra KÜTÜK
		8	Elucidating the anticancer effects of Cabazitaxel and Quercetin on hsa-miR-646 levels and DNA methyltransferases in Prostate Cancer	Asst. Prof. Özge AKBULUT-CALISKAN Asst. Prof. YASEMIN KARTAL

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Buket AKCAN ALTINKAYNAK	1	PRANIC HEALING BASED ON ROGERS' THEORY: PAIN REDUCTION IN PEDIATRIC VENIPUNCTURE	Dr. Pouran Varvani Farahani Professor Dr. Candan ÖZTÜRK
		2	HYDROXYCHLOROQUINE IN COVID -19 DISEASES: WHAT POINTS OF CONTROVERSY? A MINI-REVIEW	SAADI Fatima-Zahra Abdaoui Abderrahmane
		3	ASSESSMENT OF ANTIMONY CONCENTRATIONS IN BOTTLED WATER SOLD IN THE TLEMCEN Region	ABOUREJAL Nesrine BENAMARA Salim KRID Meriem BENDAHOU Reikia BEIBACHIR Samar
		4	CURCUMIN AND OBESITY	Dr. Yahya ALTINKAYNAK Dr. Buket AKCAN ALTINKAYNAK
		5	HEALTHY PLANET HEALTHY HUMAN: PLANETARY HEALTH	Instructor, Fatma Zehra GENÇ Asist. Prof. Dr. Suzan YILDIZ Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
		6	THE IMPORTANCE OF THE METHYLATION CYCLE IN ATHLETES	Öğr. Gör. Dr. Mehmet Alperen ÜSTÜNER Öğr. Gör. Dr. Muhammed YILDIZ
		7	PHYSIOLOGICAL EFFECTS OF CAFFEINE ON ATHLETES	Öğr. Gör. Dr. Muhammed YILDIZ Öğr. Gör. Dr. Mehmet Alperen ÜSTÜNER

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof. Dr. Duygu ARUĞASLAN ÇİNÇİN	1	STABILITY OF A RATIO-DEPENDENT PREY-PREDATOR MODEL WITH GENERALIZED PIECEWISE CONSTANT TIME DELAY	Prof. Dr. Duygu ARUĞASLAN ÇİNÇİN
		2	LYAPUNOV-BASED STABILITY ANALYSIS OF TWO-SPECIES COMPETITIVE INTERACTIONS MODELED BY DIFFERENCE EQUATIONS	Prof. Dr. Duygu ARUĞASLAN ÇİNÇİN
		3	INVERSE NODAL PROBLEM FOR DIFFUSION OPERATOR	Dr. Öğr. Üyesi Merve ARSLANTAŞ Doç. Dr. Sevim DURAK
		4	INTEGRATIVE ANALYSIS OF NONLINEAR STRUCTURAL BEHAVIOR IN THE SKELETAL TYPE STRUCTURES	Prof. Dr. Tuğrul TALASLIOĞLU
		5	FREE OPEN SOURCE COMPUTATIONAL FLUID DYNAMICS	Assist. Prof. Dr., MURAT KAPUSUZ

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Doç. Dr. Berna DİNCER	1	TEACHING TECHNOLOGIES AND MATERIAL DESIGN IN PATIENT EDUCATION	Doç. Dr. Berna DİNCER
		2	SPIRITUAL CARE IN CANCER PATIENTS	Doç. Dr. Berna DİNCER
		3	COMFORT AND ITS IMPORTANCE IN NURSING PRACTICE	Doç. Dr. Berna DİNCER
		4	DIABETIC NEUROPATHIC PAIN MANAGEMENT	Doç. Dr. Berna DİNCER
		5	DEPREM VE SAĞLIK; GÖÇMENLERİN AFET SONRASI YAŞADIĞI ZORLUKLAR VE SAĞLIK DURUMLARI	Arş. Gör. ÖZGE ŞANLITÜRK Doç. Dr. NESRİN İLHAN
		6	SAĞLIK OKURYAZARLIK VE KRONİK HASTALIK YÖNETİMİ	Doç. Dr. NESRİN İLHAN Arş. Gör. ÖZGE ŞANLITÜRK
		7	TEDAVİ GÖREN BİREYLERİN YAKINLARININ ANKSİYETE VE DEPRESYON DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: META ANALİZ ÇALIŞMASI	Arş. Gör., DİLŞA AZİZOĞLU KELEŞ Arş. Gör., FURKAN KELEŞ Arş. Gör., FURKAN ALP
		8	SAĞLIK ÇALIŞANLARININ MOBBİNG VE İŞ TATMİNİ DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: META ANALİZ ÇALIŞMASI	Arş. Gör., FURKAN KELEŞ Arş. Gör., DİLŞA AZİZOĞLU KELEŞ Arş. Gör., FURKAN ALP

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Prof. Dr. W. Thammarat,	1	ENHANCING SUSTAINABILITY THROUGH ADAPTIVE SYSTEM ARCHITECTURES	Maria Sanchez, Arjun Desai, Lingwei Zhou, Natalia Popova
		2	ESTABLISHING A COMPREHENSIVE ASSESSMENT FRAMEWORK FOR BUILDING COMPONENT SUSTAINABILITY	Elena Kovalevskaya, Dimitrios Xenopoulos, Esha Sharma, Jian Li, Henrietta Lefèvre
		3	ADAPTIVE RESILIENT ARCHITECTURE: STRATEGIES FOR FLOOD MITIGATION	Ravi K. Sharma, Mei Lin Wei
		4	BETWEEN TADAO ANDO AND CHARLES CORREA: AN 'AFFINITARIAN' ARCHITECTURAL INQUIRY	Rina Sato
		5	INNOVATIVE DESIGN OF ADAPTIVE TEMPORARY SHELTERS FOR DISPLACED COMMUNITIES	A. Jamsran, T. Davaajargal, E. Erdene, K. Sukhbaatar, L. Amarsanaa, B. Bat-Erdene, N. Bold, D. Ganbold
		6	STRATEGIC APPROACHES TO FINANCING AFFORDABLE HOUSING IN EMERGING ASIAN ECONOMIES	Amir Khan, Nguyen Thi Lan Huong
		7	RETHINKING ARCHITECTURE FOR A SUSTAINABLE FUTURE: INTEGRATIVE APPROACHES IN THE AGE OF CLIMATE CRISIS	Ayanthi Perera, Assis. Prof. Dr. Wei Ming Zhu
		8	DESIGN RECOMMENDATIONS FOR INCLUSIVE HOUSING TO MEET DIVERSE ACCESSIBILITY NEEDS	L. Nakamura, S. Gupta, J.-H. Kim, M. Rizwan
		9	ASSESSMENT OF FIRE HAZARDS ASSOCIATED WITH FUEL STATIONS AND LAND-USE PLANNING CONSIDERATIONS IN CHIANG MAI, THAILAND	P. Sukjai, Prof. Dr. W. Thammarat, L. Noppakun

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assis. Prof. Dr. Haruto Tanaka,	1	REINTERPRETING PERSPECTIVE: THE REVIVAL OF SPATIAL REPRESENTATION IN RENAISSANCE ITALY	Lila Tanaka, Amir Rashid, and Hiroshi Nakamura
		2	EVALUATING PEAK DEMAND PROJECTIONS FOR OFFICE BUILDINGS UTILIZING EQUEST	Yuki Tanaka, Aisha Kim, Chen Wei, Amir S. Ahmad
		3	FRAMEWORK DEVELOPMENT FOR DIGITAL TWINS IN THE BUILT ENVIRONMENT	Mei Zhang, Hiroshi Tanaka, Ayesha Khan,
		4	INFLUENCING FACTORS FOR ADOPTING SUSTAINABLE CONSTRUCTION PRACTICES IN ASIAN RESIDENTIAL DEVELOPMENT	Haruto Yamamoto, Aisha Rahman, Li Wei, Siti Noor
		5	ADAPTING SPATIAL DESIGN TO PANDEMIC CHALLENGES: A FRAMEWORK FOR FUTURE RESILIENCE	Prof. Dr. Amina Khosravi, Mei Lin Zhang
		6	THE RISE OF CONSTRUCTION SYNDICATES IN SOUTH AFRICA: CONSEQUENCES FOR THE CONSTRUCTION SECTOR	Aisha Khan, Rajiv Mehta, Lin Chen
		7	STRATEGIES FOR ACHIEVING ENERGY SUSTAINABILITY IN MODERN ENTERPRISES	Mei Lin Zhang, Assis. Prof. Dr. Haruto Tanaka, Amina K. Rahman,
		8	FUNDING SUSTAINABLE INITIATIVES: A STUDY ON CROWDFUNDING FOR ECO-FRIENDLY PROJECTS IN AZERBAIJAN	Aydin Mammadov, Leyla Aliyeva, Rauf Hasanov, Fidan Aliyeva, Tural Jafarov

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Prof. Dr. Dwi Anggoro,	1	PATHWAYS TO ACHIEVING NET ZERO ENERGY IN OFFICE SPACES: A RETROFIT CASE STUDY FOR TROPICAL CLIMATES	Siti A. Rahman, Prof. Dr. Budi S. Nugroho
		2	ANALYSIS OF ELECTRON DENSITY ANOMALIES IN ENERGY METABOLISM ENZYMES	Dimas Setiawan, Intan R. Kartika
		3	UTILIZATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR IDENTIFYING POTENTIAL BIOMARKERS IN BREAST CANCER	Prof. Dr. Dwi Anggoro, Dr. Putri Sari, Rahmat Hidayat
		4	DEVELOPMENT OF A BIOMIMETIC SALTWATER BATTERY UTILIZING ELECTROCHEMICAL PROPERTIES OF BIOLOGICAL SYSTEMS	Maria Santos, Juan dela Cruz, and Leila Reyes
		5	ENHANCING GENE NAME DETECTION FROM BIOLOGICAL PATHWAY ILLUSTRATIONS USING SIAMESE NETWORKS	Juan Dela Cruz, Maria Santos, Enrique Villanueva, Angela Reyes, Roderick Lim
		6	FRAMEWORK FOR ASSESSING INFORMATION DYNAMICS IN LIVING ORGANISMS	Alina S. Zhanabayev, Nurzhan A. Askarov
		7	IMPACT OF SILVER NANOPARTICLES ON RRNA MATURATION GENES IN SACCHAROMYCES CEREVISIAE	Aisulu Kairbekova, Yerbolat Zhanbotaev
		8		

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Prof. Dr. Stefan Jovanović	1	ASSESSMENT OF ARCOBACTER AND HELICOBACTER PYLORI CONTAMINATION IN FRESH ORGANIC VEGETABLES: A CULTURAL AND MOLECULAR APPROACH	Nikola Marković, Assoc. Prof. Milica Petrović, Prof. Dr. Stefan Jovanović
		2	ACCELERATED DATA PROCESSING FOR SINGLE-CELL CHROMATIN ACCESSIBILITY USING HIGH-THROUGHPUT SEQUENCING	Milica Jovanović, Stefan Petrov
		3	INTEGRATING SEMANTIC LEXICAL INSIGHTS INTO CNN ARCHITECTURE FOR DIAGNOSING PEDIATRIC DISEASES	Marko Petrovic, Ana Jovanovic, Nikola Milic,
		4	DYNAMICS OF LAGRANGIAN COHERENT STRUCTURES IN THE WAKE OF SWIMMING NEMATODES	Marko Jovanović, Ana Petrović, Stefan Radosavljević
		5	THE FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF EVOLUTIONARY FORCES: GENE ENGINEERING THROUGH SYNTHETIC EVOLUTIONARY INTELLIGENCE	A. J. Kovács, M. T. Szabó
		6	RADIOPROTECTIVE PROPERTIES OF SILVER NANOPARTICLES DERIVED FROM CHLOROPHYTUM BORIVILLIANUM AGAINST GAMMA RADIATION-INDUCED TESTICULAR DAMAGE IN SWISS ALBINO MICE	László Szabó, Anna Tóth, Zoltán Kovács
		7	IMPACT OF VERMICOMPOST FROM COW MANURE TREATED WITH BEETLE LARVAE AND WORM SPECIES ON AGRICULTURAL YIELD	Dr. Zsófia P. Kovács, Assis. Prof. Dr. Gábor T. Székely
		8	PHYLOGENETIC ANALYSIS OF NYMPHAEA SPECIES BASED ON 18S RDNA SEQUENCES	L. Petrović, M. Šimunić,
		9	ASSESSMENT OF POTATO VIRAL INFECTIONS VIA DAS-ELISA IN CROATIA	Marko Jurić, Ivana Novak,

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Prof. Dr. Rajiv Mehta	1	DUAL PRODUCTION OF EICOSAPENTAENOIC ACID AND FUCOXANTHIN FROM COLD-RESILIENT DIATOM STRAINS	Aarav Kumar, Sneha Mehta, Raghav Sharma, Priya Verma
		2	BIOPROPHYLLAXIS OF SAPROLEGNIASIS IN INCUBATED CLARIAS GARIEPINUS EGGS USING PYOCYANIN EXTRACTED FROM PSEUDOMONAS AERUGINOSA	Dr. A. S. Kumar, Dr. R. N. Verma
		3	INNOVATIVE UAS APPLICATIONS FOR FOREST FIRE DETECTION AND 3D FUEL ASSESSMENT	Dr. Ravi Sharma, Arjun Singh
		4	RESEARCH TRENDS IN WILDFIRE MANAGEMENT PRACTICES IN MEDITERRANEAN CLIMATE ZONES	Aarav Singh, Prof. Dr. Meera Patel
		5	MICROBIAL CONTAMINANTS IN DRINKING WATER ACROSS DIFFERENT STATES OF INDIA	Dr. Anaya Sharma, Prof. Dr. Rajiv Mehta, Priya Singh
		6	ASSESSMENT OF MICROBIAL CONTAMINATION IN DRINKING WATER ACROSS VARIOUS REGIONS OF INDIA	Dr. Ramesh Kumar Patel, Dr. Anjali Sharma, Vikas Singh
		7	UNDERSTANDING FARMERS' ATTITUDES AND CAPABILITIES IN USING HOUSEHOLD SEWAGE SLUDGE AS ORGANIC FERTILIZERS FOR PERI-URBAN AGRICULTURE IN TASHKENT, UZBEKISTAN	Dr. Azamat Qodirov, Prof. Dr. Shahnoza Nurmatova, Dilshodbek Karimov, Dr. Saida Abdullaeva
		8	REGRESSION ANALYSIS OF CHLORODIFLUOROMETHANE (HCFC-142B) CONCENTRATION TRENDS USING THE LEAST SQUARES METHOD	Dr. Ahmadbek Iskandarov, Prof. Dr. Gulnara Yusupova, Riza Shodmonov, Elvira Makhmudova
		9	INVESTIGATION OF EPIGENETIC ALTERATIONS INDUCED BY ALPHA-PARTICLES IN DROSOPHILA MELANOGASTER	Dr. Zainab M. Biyasheva, Prof. Dr. Mukhtar Zh. Tleubergenov,

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr. HÜSEYİN ÜNAL	1	CHALLENGES ENCOUNTERED IN PRODUCING COMPOSITE CRASH BOXES WITH DIFFERENT SECTIONAL GEOMETRY	Mechanical Eng. Zümray Araz Assoc. Prof. Dr. Ertan KÖSEDAĞ Lecturer Dr. Baran ERKEK
		2	DEVELOPMENT OF A NEW METHOD FOR COMPOSITE TUBE PRODUCTION	Lecturer Dr. Baran ERKEK Assoc. Prof. Dr. Ertan KÖSEDAĞ
		3	PREDICTION OF TOOL WEAR IN THE TURNING OF 316L STEEL USING SOUND DATA WITH A 1D CNN MODEL	Dr. Öğr. Üyesi, SAVAŞ KOÇ Yüksek Müh. RAMAZAN İLENÇ
		4	DİZEL MOTORLARDA SİLİNDİR İÇİ TERMODİNAMİK SÜREÇLERİN (BASINÇ VE SICAKLIK DEĞİŞİMİ) PİSTON DEFORMASYONUNA ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr. MEHMET ÇELİK MUSA AVCI
		5	DİZEL MOTORLARDA GRAFIT NANOPARTİKÜL KATKISININ YANMA VERİMLİLİĞİ VE SİLİNDİR BASINCI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Prof. Dr. Mehmet ÇELİK Doç. Dr. Cihan BAYINDIRLI
		6	DETERMINATION OF MECHANICAL PERFORMANCE OF GLASS FIBER/POLYAMIDE-6/EPDM ELASTOMER HYBRID COMPOSITE	Prof. Dr. HÜSEYİN ÜNAL Prof. Dr. KEMAL ERMIŞ
		7	IMPROVEMENT OF TRIBOLOGICAL PERFORMANCES OF POLYAMIDE ENGINEERING POLYMERS WITH SOLID LUBRICANT ADDITIVES	Prof. Dr. HÜSEYİN ÜNAL Prof. Dr. KEMAL ERMIŞ
		8	Detection of Blossoms on Trees using Yolov8: Comparison of the Performance of Hyperparameters	Göksu TAŞ
		9	STATIC AND DYNAMIC ANALYSIS OF DRILL MACHINE SPINDLE BASED ON ANSYS FOR TAPPING OPERATION	Muhammed DEMİREL Dr. Öğr. Üyesi Emir ESİM

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr, Ercan AYDOĞMUŞ	1	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF EPOXY-BASED COMPOSITE REINFORCED WITH SBA AND CoNiO-MWCNT NANOPARTICLES	Dr, Hakan ŞAHAL Dr, Ercan AYDOĞMUŞ
		2	HIGH-PERFORMANCE COMPOSITE MATERIALS IN ENGINEERING APPLICATIONS: DATA ANALYSIS AND OPTIMIZATION	Beyzanur ÇELİK Rumeysa ÇELİK Harun KÖK Ahmet Yusuf YUŞAN Mehmet Halid ERDİK Assoc. Prof. Dr. Ercan AYDOĞMUŞ
		3	EFFECT OF ANTIOXIDANT ADDITIVES ON OXIDATION STABILITY OF LUBRICATING GREASES	Kübranur AĞTOPRAK Dr. Uğur KARAASLAN
		4	EFFECTS OF NATURAL/SYNTHETIC GRAPHITES USED IN HOT FORGING PROCESSES ON LUBRICANT PERFORMANCE	BURAK KÖKSAL HANİFE GÜLEN TOM EBRU ERDOĞAN
		5	ALÜMİNA (Al ₂ O ₃) KÖPÜKLERDE GÖZENEK BOYUTU VE DAĞILIMININ ELASTİK MODÜLE ETKİSİ	Arş. Gör. Berkay GÜLTEKİN Dr. Öğr. Üyesi Cengiz GÖRKEM DENGİZ Prof. Dr. Mevlüt GÜRBÜZ

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK	1	INNOVATIVE APPROACHES IN AGRICULTURAL PRODUCTION OF PAKISTAN	Researcher Maliha AFREEN Assoc. Prof. Dr. M. Cüneyt BAĞDATLI
		2	CHARACTERIZATION OF THE PROTEASE PRODUCER MUTANT <i>Bacillus sp.</i> ENZYME OBTAINED BY COMBINED MUTAGENESIS AND ITS POTENTIAL IN DIFFERENT INDUSTRIAL APPLICATIONS	Dr. Tuna KARAYTUĞ Prof. Dr. Burhan ARIKAN
		3	ANTİMİKROBİYAL ETKİNLİK GÖSTEREN PLEUROTUS OSTREATUS'UN FENOLİK VE FARKLI FRANKSİYONLARDAKİ YAĞ ASİDİ İÇERKLERİ	Senay Mataracı Hilal Acay
		4	<i>Beauveria bassiana</i> İZOLATLARININ <i>Frankliniella occidentalis</i> Pergande (Thysanoptera: Thripidae) ÜZERİNDEKİ ETKİNLİĞİNİN BELİRLENMESİ	Doç. Dr., ASİYE UZUN YİĞİT Prof. Dr., OZAN DEMİRÖZER

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Doç. Dr. ELİF SAĞLIK	1	SÜRDÜRÜLEBİLİR PEYZAJ TASARIMLARINDA GERİ DÖNÜŞÜM MALZEMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. ELİF SAĞLIK Yl. Öğr. SİNEM KARDELEN UĞUR Arş. Gör. MERVE TEMİZ TOPSAKAL
		2	DOĞAL BİTKİ TOPLULUKLARININ RESTORASYONU VE KENT EKOSİSTEMİNE ETKİSİ	Doç. Dr. ELİF SAĞLIK Yl. Öğr. ASLIHAN UYGUN Arş. Gör. MERVE TEMİZ TOPSAKAL
		3	KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDA TÜRK HAMAMLARININ MEKANSAL AÇIDAN İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi SERDAR KASAP Doç. Dr. PARİSA GÜNEŞ Mimar GİZEM SERİ YEŞİL
		4	ÇOCUK OYUN ALANLARININ İNCELENMESİ; BİLECİK ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi SERDAR KASAP Doç. Dr. PARİSA GÜNEŞ Mimar GİZEM SERİ YEŞİL
		5	ASSESSMENT OF URBAN DRAINAGE PERFORMANCE AND DESIGN IMPROVEMENTS FOR STEEP UNDERPASS: A CASE STUDY OF DIYARBAKIR	DR, SEYHMUS TUMUR

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Assoc. Prof. Dr. Fatih ÜNAL	1	OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE YALIN ÜRETİME GEÇİŞ ÇALIŞMALARINDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLARIN ISM VE MICMAC İLE İNCELENMESİ	Endüstri Mühendisi, CANER ÇİL Profesör, GÜLŞEN AKMAN
		2	Adsorptive Removal of Hexavalent Chromium Using PVA/Halloysite Nanocomposite Films	Dr. Süleyman GÖKCE Associate Professor. F. Fulya TAKTAK
		3	TESİS YERLEŞİM PROBLEMİ ÇÖZÜM YAKLAŞIMLARI VE UYGULAMASI: TABU ARAMA, PITY BEETLE VE HARRIS HAWKS ALGORİTMASI İLE ÇÖZÜMLERİN KARŞILAŞTIRMASI	Özge ÇETİN DURLU Dr. Öğr. Üyesi, Fatma YEŞİM KALENDER ÖKSÜZ
		4	ANALYSIS OF PHOTOVOLTAIC PANEL EFFICIENCY FOR THE HEATING SEASON IN MERSIN PROVINCE: A COMPARISON OF DIFFERENT PERFORMANCE MODELS	Assoc. Prof. Dr. Fatih ÜNAL Assoc. Prof. Dr. Merve ŞENTÜRK ACAR Assoc. Prof. Dr. Bünyamin DEMİR
		5	EVALUATION OF PHOTOVOLTAIC (PV) PANEL EFFICIENCY WITH DIFFERENT TILT ANGLES FOR MERSIN PROVINCE DURING THE HEATING SEASON	Assoc. Prof. Dr. Fatih ÜNAL Assoc. Prof. Dr. Merve ŞENTÜRK ACAR Assoc. Prof. Dr. Bünyamin DEMİR
		6	A MODEL-BASED ESTIMATION OF LANDFILL GAS FORMATION: A COMPARATIVE STUDY OF ODAYERİ AND KÖMÜRCÜODA LANDFILLS IN ISTANBUL	ORHAN SEVİMOĞLU
		7	SU KULLANAN BİR ISI DEĞİŞTİRİCİDE YENİ TÜRBÜLATÖRLERİN ISI TAŞINIM KATSAYISI VE BASINÇ DÜŞÜŞÜNE ETKİSİ	Dr. İLKER FIRAT
		8	YENİ TİP TÜRBÜLATÖRÜN TERMAL PERFORMANS ANALİZİ	Dr. İLKER FIRAT

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc.Prof., Imran ASLAN	1	DATA AUGMENTATION FOR DETECTING RETINAL DISEASES IN OPTICAL COHERENCE TOMOGRAPHY IMAGES	Öğr. Gör. Dr. Hasan ZAN
		2	CANCER DETECTION FROM HISTOPATHOLOGICAL IMAGES USING COMPACT CONVOLUTIONAL TRANSFORMER	Öğr. Gör. Dr. Hasan ZAN
		3	APPLICATIONS OF CHATGPT IN HEALTHCARE	Assoc.Prof., Imran ASLAN
		4	EXPLORING THE RIGHT METHOD FOR ERGONOMIC RISK ASSESSMENT	Assoc.Prof., Imran ASLAN
		5	IMPACTS OF EXTREMELY LOW-FREQUENCY MAGNETIC FIELDS ON CELL VIABILITY FOLLOWING X-RAY THERAPY	Doç. Dr. Mehmet Eşref ALKIŞ
		6	FİZİYOTERAPİ VE REHABİLİTASYON BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN EL BECERİSİ FARKLI GÖREV KOŞULLARI ALTINDA DEĞİŞİR Mİ?: PİLOT ÇALIŞMA	Arş. Gör. Dr. Aybüke Cansu KALKAN Fzt. İlayda GÜLEÇ Fzt. Hilal KAYA Fzt. Ecem AYDIN Dr. Öğr. Üyesi Yusuf EMÜK

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Prof. Dr. Malikbek Tashkentov,	1	TAXONOMIC INSIGHTS AND FAUNISTIC ASSESSMENT OF THE GENUS TRIASPIS HALIDAY, 1835 (HYMENOPTERA: BRACONIDAE: BRACHISTINAE) IN UZBEKISTAN	Dr. Zafarbek Khamidov, Ms. Nodira Murodova, Prof. Dr. Abdulazizbek Nuriddinov
		2	EXPLORATION OF BIODIVERSITY IN USEFUL PLANT FAMILIES IN UZBEKISTAN	Professor Azamatov Bahodir, Dr. Zainiev Dilshod, Assistant Professor Mirzaeva Sitora
		3	ECONOMIC IMPACT AND YIELD ASSESSMENT OF GRAFTED TOMATO VARIETIES USING SOLANUM TORVUM AS ROOTSTOCK	Dr. Azizbek Tursunov, Fatima Suyunova, Prof. Dr. Malikbek Tashkentov, Shahnoza Ismoilova
		4	QUANTITATIVE AND FOURIER TRANSFORM INFRARED ANALYSIS OF SAPONINS IN THREE PAKISTANI RUELLIA SPECIES: RUELLIA PROSTRATA, RUELLIA LINEARI-BRACTEOLATA, AND RUELLIA BIGNONIIFLORA	Dr. Aisha M. Khan, Prof. Dr. Ahmed R. Zafar, Dr. Sara L. Qureshi, Mr. Bilal S. Ahmed, Dr. Fatima Z. Malik
		5	DYNAMIC INTERACTIONS OF LEAF CARBON, NITROGEN, AND PHOSPHORUS WITH CLIMATIC INFLUENCES ACROSS DIVERSE ECOSYSTEMS	Dr. Amina Shah, Prof. Dr. Faisal Malik, Dr. Zara Khan
		6	COMPARATIVE ANALYSIS OF LEAF PHENOLOGY AND SEEDLING GROWTH IN QUERCUS SUBER L., QUERCUS CANARIENSIS WILLD., AND THEIR HYBRID QUERCUS AFARES POMEL	Dr. Aisha Khan, Prof. Dr. Bilal Ahmad, Ms. Sara Malik, Dr. Zainab Iqbal, Omar Raza, Dr. Asad Noor
		7	IMPACT OF PHYSICAL ACTIVITY ON REPRODUCTIVE PERFORMANCE AND SEMEN CHARACTERISTICS IN SAHIWAL BULLS	Dr. Aamir Hussain, Prof. Dr. Fatima Noor, Bilal Khan
		8	ASSESSMENT AND CLASSIFICATION OF HERITAGE TREES: A KENYAN PERSPECTIVE	Dr. Amani Ndungu, Prof. Dr. Jane Karanja, Mr. David Kamau
		9	EVALUATING THE CURRENT STATE AND FARMERS' PERCEPTIONS OF AGROFORESTRY IN NYERI, KENYA	Dr. J. Mwangi Prof. Dr. L. Karanja A. Ochieng Ms. S. Akinyi R. M. Ndung'u

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Prof. Dr. Aissatou Sow,	1	ASSESSING FOREST FIRE RISKS IN THE ABERDARE FOREST REGION OF KENYA: A REMOTE SENSING AND GIS APPROACH	Dr. Michael Waweru, Prof. Dr. Amani Kibera
		2	THE ROLE OF YOUTH IN THE CONSERVATION OF FORESTS AND PROTECTED AREAS IN SOUTH ASIA	Dr. Émilie Lefevre, Prof. Dr. Jean-Pierre Martin
		3	SEASONAL ASSESSMENT OF MINING IMPACT ON THE GA-SELATI RIVER QUALITY IN LIMPOPO PROVINCE, SOUTH AFRICA	Dr. Amina M. Mohamed, Prof. Dr. Hassan K. Elhadi, Rania A. Ali
		4	INVESTIGATING TREE GROWTH FACTORS AFFECTING CARBON SEQUESTRATION AMID CLIMATE CHANGE CHALLENGES	Dr. A. S. Ndour, Prof. Dr. M. C. Sow
		5	COMPARATIVE ANALYSIS OF MECHANIZATION TECHNIQUES FOR WEED MANAGEMENT IN THE ARTIFICIAL REGENERATION OF FAGUS ORIENTALIS	Dr. Amadou Diouf, Prof. Dr. Aissatou Sow, Ibrahim Ndiaye
		6	SEASONAL IMPACTS ON TERMITE INFESTATION OF BEEKEEPING HIVES IN DAKAR, SENEGAL	Dr. M. B. Ndiaye, Prof. Dr. S. F. Diallo, A. T. Mbaye
		7	MATHEMATICAL MODELING OF FOREST RESOURCE DEPLETION: IMPACTS OF SYNTHETIC INDUSTRIES	Dr. Sophie Dupont, Prof. Dr. Julien Moreau, Clara Van der Meer
		8	NITROGEN DYNAMICS IN A FORESTED HEADWATER STREAM IN BELGIUM	Dr. Elise Dupont, Prof. Dr. Laurent Moreau, Dr. Amélie Gérard
		9	A COMPARATIVE STUDY OF LAND USE MANAGEMENT IN HOKKAIDO, JAPAN	Dr. Abebe Tadesse, Prof. Dr. Amina Gebre, Solomon Mulu

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Dr. Samuel Desta,	1	IMPACT OF MOLTEN BATH COMPOSITION ON HOT-DIP ALUMINIZING OF AISI 4140 STEEL	Dr. Samuel Desta, Prof. Dr. Amira Hailu
		2	CARBON-BASED COPPER OXIDE ELECTROCATALYST FOR ANODIC REACTIONS IN VANADIUM REDOX FLOW BATTERIES	Dr. Abebe Tadesse, Meskerem Admasu, Prof. Dr. Fikreab Tsegaye
		3	TRIBOLOGICAL PERFORMANCE OF WOOD-PLASTIC COMPOSITES AGAINST UNCOATED CEMENTED CARBIDE	Dr. Yared Tesfaye, Prof. Dr. Selamawit Kassa
		4	FIRST-PRINCIPLE ANALYSIS OF ELECTRONIC PROPERTIES AND DIELECTRIC RESPONSE OF ZNIN ₂ SE ₄ AND ZNIN ₂ TE ₄	Dr. Aarav S. Joshi, Prof. Dr. Neha K. Verma
		5	OPTIMIZATION OF TIRE VULCANIZATION PARAMETERS THROUGH TAGUCHI EXPERIMENTAL DESIGN	Dr. Amina Mbala, Prof. Dr. Thabo Ndlovu, Imani Kone
		6	ENHANCED PERFORMANCE OF ELECTROSTATIC FILTER MEMBRANES FOR ADVANCED FILTRATION APPLICATIONS	Dr. Amina Kamara, Prof. Dr. Idris Sow, Fatou Jallow
		7	GREEN SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF ZINC OXIDE NANOPARTICLES USING MORINGA OLEIFERA LEAF EXTRACT	Dr. Amina Mohammed, Prof. Dr. Kwame Nkrumah, Dr. Zainab El-Amin, Tunde Adewale
		8	UPCYCLING AUTOMOTIVE TEXTILE WASTE: DEVELOPMENT OF RECYCLED PET/PP BLENDS FOR FURNITURE EDGE BANDING APPLICATIONS	Dr. Amina Diallo, Prof. Dr. Malik Ndoye, Fatou Bintou, Dr. Ousmane Sow

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Prof. Dr. Mohammad Javad Sadeghi	1	INVESTIGATION OF AMMONIA ADSORPTION CHARACTERISTICS OF METAL CHLORIDE-ENHANCED COMPOSITE CARRIERS	Authors: Dr. Amina Diallo, Prof. Dr. Samuel Nkrumah, Ms. Fatoumata Keita
		2	DEVELOPMENT AND CHARACTERIZATION OF PVA/MMT NANOCOMPOSITES FOR ENHANCED BIOMEDICAL APPLICATIONS	Dr. Amina Sylla, Prof. Dr. Idris Kamara, Dr. Fatoumata Diallo, Dr. Mamadou Ba,
		3	CHARACTERIZATION OF PRECIOUS AND SEMI-PRECIOUS STONES FROM THE BAM HISTORICAL CITADEL USING MICRO-RAMAN SPECTROSCOPY	Dr. Mohammad Reza Naderi, Prof. Dr. Sara Jalali, Nazli Darkhal
		4	EVALUATING THE EFFICIENCY OF MICROENCAPSULATED PHASE CHANGE MATERIALS IN FOOD PRESERVATION	Dr. Amir Hossein Sharifi, Fatemeh Nazari, Prof. Dr. Mohammad Reza Jafari
		5	CO2 RECOVERY FROM FLUE GAS AND ITS CONVERSION TO METHANOL THROUGH A THREE-STEP PROCESS	Dr. Amir Hossein Zare, Prof. Dr. Fatemeh Rahimi, Dr. Mohammad Javad Alizadeh,
		6	DEVELOPMENT OF ECO-FRIENDLY WOOD ADHESIVES USING MIMOSA TANNIN AND CORNSTARCH	Dr. Ahmad Reza Shams, Prof. Dr. Leyla Moradi, Fatemeh Jafari
		7	MECHANICAL CHARACTERIZATION OF DATE PALM FLOUR AND BIOPOLYPROPYLENE COMPOSITES COMPATIBILIZED WITH PP-G-IA	Dr. Ali Rezaei, Prof. Dr. Fatemeh Mohammadi, Dr. Amir Hossein Ghasemi, Prof. Dr. Mohammad Javad Sadeghi
		8		

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 16 Kasım / November 16, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	Prof. Dr. Marco Rossi,	1	DEVELOPMENT AND CHARACTERIZATION OF A HIGH-EFFICIENCY HONEYCOMB CERAMIC HEATER WITH CONDUCTIVE COATING	Dr. Amir Hossein, Prof. Dr. Fatemeh Jafari, Ali Rezaei, Dr. Sara Mohammadi
		2	UTILIZATION OF ORGANIC SEMICONDUCTOR MATERIALS IN THE DEVELOPMENT OF FLEXIBLE PHOTOVOLTAIC DEVICES	Dr. Elena Petrova, Prof. Dr. Marco Rossi,
		3	DURABILITY ASSESSMENT OF RECYCLED POLYPROPYLENE COMPOSITES REINFORCED WITH FLAX FIBERS	Dr. Emma Jensen, Prof. Dr. Lukas Schmidt, Dr. Claudia Müller, Prof. Dr. Erik Van den Broeck
		4	IMPACT OF COMMONLY CONSUMED ACIDIC BEVERAGES ON THE SURFACE INTEGRITY OF ORTHODONTIC COMPOSITE MATERIALS	Dr. Elena Petrov, Prof. Dr. Marco Rossi
		5	ENHANCEMENT OF SILICON SOLAR CELL PERFORMANCE THROUGH OPTIMIZED ANTI-REFLECTIVE COATINGS	Dr. Emilia Novak, Prof. Dr. Lukas Müller, Janek Petrov
		6	INNOVATIONS IN CARBON MATERIALS FOR SUSTAINABLE ENERGY SOLUTIONS	Dr. Elena Novak, Prof. Dr. Antonij Petrov,
		7	ENHANCING TENSILE STRENGTH AND DUCTILITY OF TANBHFZRTI REFRACTORY HIGH ENTROPY ALLOYS THROUGH REVERSE ROLLING	Dr. Elena Petrov, Prof. Dr. Marko Ivanovic, Dr. Anna Schmidt
		8		

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
17 Kasım / November 17, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Harun Özbey	1	THE EFFECT OF BREATHING EXERCISES ON CERTAIN PHYSIOLOGICAL PARAMETERS, SLEEP QUALITY AND VITALITY IN THE ELDERLY: RANDOMIZED CONTROLLED STUDY PROTOCOL	Res. Assist. Aysun ERDAL Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
		2	SPORCULARDA KETOJENİK DİYETİN UYGULAMASININ İNCELENMESİ	Arş. Gör. Dr. GÜL EDA KILINÇ Arş. Gör. Dr. YELİZ VERGİ
		3	KADINLARDA BESLENME EĞİTİMİNİN PİŞİRME VE YİYECEK HAZIRLAMA BİLGİ DÜZEYİ İLE ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNE ETKİSİ	Arş. Gör. Dr. YELİZ VERGİ Arş. Gör. Dr. GÜL EDA KILINÇ Prof. Dr. ALEV KESER
		4	BODY MASS INDEX AND SOCIAL MEDIA ADDICTION AS PREDICTORS OF HEDONIC HUNGER IN ADOLESCENTS	Dr. Harun Özbey Assoc. Prof. Dr. Yağmur Sezer Efe Prof. Dr. Meral Bayat
		5	EFFECTS OF QUERCETIN ON EGG PRODUCTION AND EGG QUALITY IN LAYING HENS	E. Ebru ONBAŞILAR Suzan YALÇIN
		6	EFFECT OF DIETARY <i>BACILLUS SUBTILIS</i> ON MEAT QUALITY CHARACTERISTICS IN BROILERS	E. Ebru ONBAŞILAR Suzan YALÇIN

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
17 Kasım / November 17, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK	1	<i>Anacyclus pyrethrum</i> : A RICH SOURCE OF BIOACTIVE COMPONENTS	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK
		2	MEDICAL AND BIOLOGICAL ACTIVITIES OF PRIMULA VULGARIS	Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK Hanım Seval KAYA
		3	EFFECT OF Fisetin ON EGG YIELD AND QUALITY IN LAYING HENS	Suzan YALÇIN E.Ebru ONBAŞILAR
		4	EFFECT OF QUERCETIN ON CARCASS CHARACTERISTICS AND MEAT QUALITY IN BROILERS	Suzan YALÇIN E. Ebru ONBAŞILAR
		5	EFFECT OF DIETARY <i>PEDIOCOCCUS ACIDILACTICI</i> ON EGG PRODUCTION AND EGG QUALITY IN LAYING HENS	Sakine YALÇIN Suzan YALÇIN
		6	IMPORTANCE OF PERGA IN ANIMAL NUTRITION	Mert MAKNİK Sakine YALÇIN

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	DOÇ. DR YILDIZ ATMACA	1	SUSTAINABILITY ACTIVITIES IN STRATEGIC PLANS: THE EXAMPLE OF THE WESTERN BLACK SEA UNIVERSITY ASSOCIATION	Öğr. Gör. Dr. Şeref MADEN Evrin TARTAN SELÇUK Doç. Dr. Gökhan KERSE
		2	Upwards Bullying: A Qualitative Study on Public Managers	Evrin TARTAN SELÇUK Öğr. Gör. Dr. Şeref MADEN Doç. Dr. Gökhan KERSE
		3	İDAREDE HESAP VEREBİLİRLİK; HESAP VERME SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME	DOÇ. DR YILDIZ ATMACA
		4	KURUMSAL ETİK YÖNETİMİN PEKİŞMESİNDE İYİ YÖNETİŞİM	DOÇ. DR YILDIZ ATMACA
		5	FROM FANO TO THE GLOBAL CITY: THE POSSIBILITY OF CHILD-FRIENDLY CITIES IN THE NEOLIBERAL AGE	Dr. BALKIR UYSAL
		6	The Effect of Health Literacy Level on Ambivalence towards Childhood Vaccines Considered as a Public Health Problem	Doç. Dr. Fuat YALMAN Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ
		7	The Effect of Thermal Health Tourism Destination Satisfaction on Revisit Intention: An Application on Thermal Tourists	Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ Doç. Dr. Fuat YALMAN
		8	ANALYZING THE CONCEPT OF PERSON AS A MORAL AGENT	Assoc. Prof. Ibrahim Bor

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof. Dr. Mustafa İNCE	1	AN EXAMINATION OF STATE TERRORISM IN THE CONTEXT OF ETHNIC SEPARATIST TERRORISM: AN EVALUATION OF THE EAST TURKESTAN CASE FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL MEDIA PUBLISHING IN TURKEY	Cihad YÜCER Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL
		2	COMPARİSON OF NETFLİX AND TABİİ DİĞİTAL PLATFORMS İN TERMS OF CAPİTAL SOURCES AND SOCIETAL MESSAGES	Musa Arslan Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL
		3	SERİ KATİL VİDEOLARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR ANALİZ: YOUTUBE ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Mustafa İNCE Öğr. Gör. Olgun KÜÇÜK
		4	SİNEMADA HIV/AIDS HAKKINDA BİLGİLENDİRME: 'DALLAS BUYERS CLUB' FİLMİ	Öğr. Gör. Olgun KÜÇÜK Prof. Dr. Mustafa İNCE
		5	INSTAGRAM AS A PROFESSIONAL TOOL: ANALYSIS OF SOCIAL MEDIA PRACTICES OF INFLUENCER PHYSICIAN IN TÜRKİYE	Res. Asst., Gökçen ÇELİKER Prof. Ece UĞURLUOĞLU ALDOĞAN
		6	THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEENNUMBER OF COVID-19 CASES AND DEATHS CAUSED BY COVID-19 AND PRIVATE HEALTH INSURANCE DEMAND IN TÜRKİYE	Res. Asst., Gökçen ÇELİKER Prof. Ece UĞURLUOĞLU ALDOĞAN

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc. Prof. SANVER ÖZGÜVEN	1	THE VISUAL CONSTRUCTION OF INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF TURKEY: İHAP HULUSİ GÖREY	Dr. Research Assistant Elif AŞCI
		2	ROCK ARTS (PETROGLYPHS) DETECTED IN KARS PROVINCE DURING SURVEYS	Arş. Gör. Dr. Burak BİNGÖL
		3	İLLÜSTRASYONDA DENEYSELLİK FAKTÖRÜ VE ARDIŞIK SANATA ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Gökçe Dilay ŞENGÜN Doç. Dr.,Dizar Ercivan ZENCİRCİ
		4	WESTERNIZATION PERIOD TURKISH EMBROIDERY ART	Dr. Öğretim Üyesi Ebru Yıldırım
		5	SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN THE TOWER OF PISA AND THE MINARET OF HARPUT GRAND MOSQUE	Dr. Öğretim Üyesi Ebru Yıldırım
		6	THE USE OF RHINO 3D IN CERAMIC DESIGN: AN ANALYSIS OF CLAYOO AND PANELING TOOLS PLUGINS	Assoc. Prof. SANVER ÖZGÜVEN

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Prof. Dr. Elchin Mammadov	1	ANALYZING KEY FACTORS INFLUENCING CLIENT SATISFACTION IN CONSULTING ENGINEERING FIRMS	Ling Zhang, Prof. Dr. Kenji Nakamura, Akira Yamamoto
		2	DEVELOPMENT OF AI-DRIVEN PREDICTIVE MAINTENANCE SYSTEM FOR ENHANCING EQUIPMENT RELIABILITY	Dr. Kenji Nakamura, Prof. Dr. Mei Ling Chen, Dr. Hyun Soo Park
		3	DEVELOPMENT OF AN INTELLIGENT TASK MANAGEMENT SYSTEM USING AI TECHNOLOGIES	Dr. Leyla Mammadova, Prof. Dr. Farid Aliyev, Dr. Elchin Guliyev
		4	INNOVATIVE APPROACHES FOR CAPTURING SUBCONSCIOUS CONSUMER INSIGHTS IN E-COMMERCE	Dr. Elvin Aliyev, Prof. Dr. Leyla Mammadova, Aysel Huseynova
		5	CONTRACTOR SELECTION IN CONSTRUCTION PROJECTS USING MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT	Dr. Leyla Aliyeva, Prof. Dr. Elchin Mammadov
		6	FRAMEWORK FOR ENHANCING QUALITY CULTURE IN ALGERIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Dr. Ahmed Benali, Prof. Dr. Fatima Zahra, and Mr. Samir Khaled
		7	ENHANCING INSTITUTIONAL EFFECTIVENESS: THE STRATEGIC IMPORTANCE OF WORKFORCE BUDGETING IN FINANCIAL	Dr. Samira El Amrani, Prof. Dr. Ahmed Bouziane, Fatima Zahra Laaroussi
		8	EXAMINING URBANIZATION AND INCOME INEQUALITY IN ALGERIA	Dr. Amina Benali, Prof. Dr. Khalid Ziani, Fatima Zahra Lala
		9		
		10		

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Prof. Dr. Noraida Mustaffa,	1	CROSS-CULTURAL DYNAMICS AND INNOVATION: INSIGHTS INTO CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN ALGERIA	Dr. Ahmed Bensaid, Prof. Dr. Leila Nasr, Dr. Farid Touati
		2	EVALUATING THE INFLUENCE OF MARITIME TRANSPORT ON ECONOMIC GROWTH IN MALAYSIA	Dr. Ahmad Zainal, Prof. Dr. Noraida Mustaffa, Eng. Firdaus Rahman
		3	CROSS-CULTURAL COLLABORATIONS AND INNOVATION: ANALYZING CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN MALAYSIA	Dr. Siti Nurhaliza, Prof. Dr. Ahmad Faizal, Dr. Zainal Abidin
		4	KEY DETERMINANTS OF COST OVERRUN IN BUILDING CONSTRUCTION PROJECTS IN MALAYSIA	Dr. Ahmad Z. Ismail, Prof. Dr. Nurul H. Rashid, Eng. Farhan K. Ali
		5	THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE REAL ESTATE SECTOR	Dr. Mihai Ionescu, Prof. Dr. Elena Popescu, Andreea Vasilescu
		6	ASSESSING THE IMPACT OF CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AFRICA: ETHICAL AND CULTURAL DIMENSIONS	Dr. Amina Nkosi, Professor Michael Adebayo, Dr. Lindiwe Tshabalala
		7	ENHANCING OPERATIONAL EFFICIENCY THROUGH LEAN METHODOLOGIES IN AFRICAN INDUSTRIES	Dr. Amina O. Kone, Prof. Dr. Samuel T. Ndung'u, Dr. Zainab I. Moyo
		8	EXPLORING LEAN METHODOLOGIES IN CONSTRUCTION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	Dr. Aisha Mwanga, Prof. Dr. Samuel Ndungu, Grace Ochieng
		9	EXPLORING THE METHODOLOGICAL FRAMEWORK OF ISLAMIC ECONOMICS: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES	Prof. Dr. Idris Karamoko

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Prof. Dr. Antonio R. Delos Reyes,	1	ENHANCEMENT OF LITERACY SKILLS THROUGH A PROPOSED MODULE FOR BAYBAYIN INSTRUCTION	Dr. Elena Marie J. Cruz, Prof. Dr. Antonio R. Delos Reyes,
		2	ENHANCING ADULT EDUCATION INITIATIVES TO COMBAT FEMALE GENITAL MUTILATION AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	Dr. Maria Santos, Prof. Dr. Juanita Reyes, Carlos Delgado
		3	ENHANCING LITERACY COMPETENCIES THROUGH AN INNOVATIVE MODULE FOR JAVANESE SCRIPT INSTRUCTION	Rina S. Aditya, Prof. Dr. Hendra Y. Santosa, and Ms. Maya P. Pramesti
		4	EMOTIONAL INFLUENCES ON STUDENT LEARNING AND ACADEMIC PERFORMANCE	Dr. Aisha Abdulaziz, Prof. Dr. Oluwaseun Bamidele, Mr. Dapo Kehinde
		5	INNOVATIVE APPROACHES IN SMART LEARNING SYSTEMS FOR MUSIC EDUCATION	Dr. Elena Vasilaki, Prof. Dr. Dimitris Kourouklis, Dr. Sofia Christodoulou
		6	THE ROLE OF URBAN ART IN FOSTERING REFLECTIVE PRACTICES IN EDUCATION	Dr. Alain M. Ngoy, Prof. Dr. Celestine T. Mbuyi, Ms. Amani N. Kalu
		7	ENHANCING INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN EDUCATION: A FOCUS ON MATHEMATICS	Dr. Jean-Pierre Monga, Prof. Dr. Mireille Ngalula, Claude Makaya
		8	ENHANCING MATHEMATICAL UNDERSTANDING THROUGH ORIGAMI: A CASE STUDY	Dr. Fatma Al-Masri, Prof. Dr. Ahmed El-Sayed
		9	DECENTRALIZED ASSIGNMENT MANAGEMENT SYSTEM UTILIZING BLOCKCHAIN TECHNOLOGY	Dr. Ahmed Farouk, Prof. Dr. Sara Mahmoud, Nour El-Sayed, Dr. Khaled Hassan Prof. Dr. Fatima Zohra

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
17 Kasım / November 17, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Assoc. Prof. Aibek Shakirov,	1	EXPLORING THE EFFECTS OF INADEQUATE TEACHER-STUDENT INTERACTIONS ON CHRONIC ABSENTEEISM IN SECONDARY SCHOOLS OF BANGLADESH	Dr. Rina Bhatia, Prof. Anwar Hossain, Asif Rahman
		2	UNDERSTANDING MOTIVATIONAL FACTORS IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION: A STUDY AT A BELGIAN UNIVERSITY	Dr. Elise Dubois, Prof. Henri Martin, Laura Petit
		3	ENHANCING PROGRAMMING EDUCATION THROUGH AN INNOVATIVE COLLABORATIVE LEARNING MODEL	Authors: Dr. Annelies Vermeulen, Prof. Thomas Devries Joris Van Dyck
		4	EVALUATING THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON ASSESSMENT PRACTICES IN HIGHER EDUCATION	Dr. Amina Rahimi, Prof. Jamil Azizi, Ms. Fatima Mohseni
		5	INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS	Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
		6	INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS	Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
		7	THE IMPACT OF SUCCESS EXPECTATION ON STUDENT PERFORMANCE IN SUMMATIVE ASSESSMENTS	Prof. Ivana Petrovic, and Ana Kovač
		8	STRATEGIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT MANAGEMENT: A COMPREHENSIVE ANALYSIS	Dr. Ivan Petrov, Ms. Hana Kovač, Prof. Luka Jurić,

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Assoc. Prof. Dr. Luka Kovač,	1	THE ROLE OF NARRATIVE IN FOSTERING EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS	Dr. Maria Rossi, Prof. Luca Verdi
		2	EVALUATING LEARNING ENHANCEMENT IN FREE-FALL MOTION THROUGH PRIOR CONCEPT UTILIZATION	Dr. Andrei Ionescu, Prof. Elena Popescu, Radu Mihai
		3	ENHANCING READING COMPREHENSION THROUGH INTEGRATED INSTRUCTIONAL MODELS	Dr. Anjali Sharma, Prof. Ramesh Patel, Dr. Priya Mehta
		4	ENHANCING THE BIOMEDICAL ENGINEERING COMMUNITY THROUGH OUTREACH INITIATIVES IN INDIA	Dr. Aditi Sharma, Prof. Rohan Mehta, Sneha Gupta, Dr. Vikram Singh, Priya Joshi
		5	ENHANCING UNIVERSITY ACCESS FOR STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: REFLECTIONS ON TEACHER TRAINING	Assoc. Prof. Dr. Luka Kovač, Ana Petrić
		6	EXPLORING TEACHER LEADERSHIP IN CLASSROOM INTERACTIONS: A LIFEWORLD PERSPECTIVE	Prof. Dr. Ana Petrovic, Maja Kovač
		7	EXPLORING THE CHARACTERISTICS OF EFFECTIVE, EXCEPTIONAL, AND INSPIRATIONAL EDUCATORS	Prof. Dr. Marko Petrovic, Jela Kralj
		8	EVALUATING SECONDARY SCHOOL CURRICULA FOR ENHANCING STUDENTS' QUALITY OF LIFE	Dr. Eva Dvořáková, Petr Šebek, Bc. Anna Svobodová,
		9	INNOVATIVE APPROACHES TO DIGITAL LEARNING IN SUSTAINABLE AGRICULTURAL EDUCATION	Prof. Martina Horakova, Klara Dvorak, Dr. Eva Zelenkova

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	Dr. Adnan Mujkić,	1	VISUAL NARRATIVES IN CHILDREN'S LITERATURE: EMOTIONAL IMPACT AND EDUCATIONAL POTENTIAL	Amir Dervišević, Prof. Selma Husić, Dr. Kenan Avdić
		2	VISUAL PERCEPTION OF ONLINE MARKETING STRATEGIES BY INTERNATIONAL STUDENTS AT A BOSNIAN UNIVERSITY	Authors: Dr. Adnan Mujkić, Prof. Dr. Lejla Husić, and Fatima Delić
		3	EVALUATING THE IMPACT OF VIRTUAL REALITY ON STUDENT ENGAGEMENT IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING	Dr. Luca Rossi, Prof. Dr. Maria Bianchi, Giulia Conti
		4	EXPLORING STUDENTS' COMMUNICATION ANXIETIES AND EVALUATION CHALLENGES IN ONLINE SPEECH ACTIVITIES	Dr. Alessandro Rossi, Prof. Maria Verdi, and Luca Bianchi
		5	EXPLORING THE TRANSITION OF ITALIAN CHILDREN FROM KINDERGARTEN TO PRIMARY SCHOOL: A QUALITATIVE STUDY	Dr. Alessandro Rossi, Elena Bianchi, Dr. Marco Verdi
		6	ASSESSING EDUCATOR CULTURAL PROFICIENCY: A STUDY OF THREE LOCAL PRIMARY SCHOOLS	Dr. Amina El-Hamidi, Youssef Bensalem, Fatima Zahra Idrissi
		7	EVALUATING THE INFLUENCE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES ON STEM MAJOR CHOICES	Dr. Amina El Haddad, Prof. Dr. Khalid Bouchara, Fatima Zahra Benali

ICSHSR 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES ICHEAS 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES ART MODERN 8th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION November 15 - 17, 2024 ROME Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 17 Kasım / November 17, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	Assoc. Prof. Dr. Amina Suleiman,	1	ENHANCING MULTIVARIABLE CALCULUS LEARNING THROUGH AUGMENTED AND VIRTUAL REALITY TECHNOLOGIES	Dr. Ahmed Al-Saad, Dr. Layla Farhan, Dr. Samir Khaled
		2	RETHINKING THE CRIMINALIZATION OF HOMELESSNESS: INNOVATIVE APPROACHES AND THE IMPLEMENTATION OF JAMAICA'S HOPE COURT	Dr. Marcus Johnson, Leila Grant, Ms. Talia Brown
		3	ECONOMIC IMPACT ASSESSMENT OF TOURISM: A COMPREHENSIVE FRAMEWORK	Dr. Janelle Smith, Prof. Marcus Hinds, Dr. Alex Thompson
		4	THE PARADOX OF EMPOWERMENT: ANALYZING THE ROLE OF GOSSIP IN FEMALE AGENCY	Dr. Amina Bouazizi, Prof. Dr. Sami Ben Ali
			EXAMINING THE SEXIST BEHAVIORS OF MANAGERS TOWARDS FEMALE EMPLOYEES: A STUDY IN CATERING BUSINESSES	Dr. Gültekin Gürçay
		5	ADDRESSING HUMAN RIGHTS VIOLATIONS AGAINST HEALTHCARE WORKERS IN TUNISIA: A POLICY PERSPECTIVE	Dr. Samira Ben Ali, Prof. Khaled Elhadi, Dr. Fatima Zohra Mansour, Dr. Aymen
		6	FAITH-BASED RESPONSES TO HUMANITARIAN CRISES: THE ROLE OF THE ANGLICAN CHURCH DURING THE BIAFRAN CONFLICT	Professor Adebayo Ogunleye, Dr. Chiamaka Ijeoma, Yetunde Alabi
		7	EXPLORING THE ROCK ART OF THE NORTHERN REGION: SITES OF NSUKKA, NIGERIA	Dr. Chijioke Okafor, Assoc. Prof. Dr. Amina Suleiman, and Dr. Ifeoma Nwosu
		8	CINEMATIC NARRATIVES OF DISPLACEMENT: A STUDY OF MEMORY REPRESENTATION IN BANGLADESHI AND INDIAN FILMS	Dr. Amina Rahman, Prof. Haris Chowdhury, and Mr. Anik Hasan

Contents

ÖRGÜTSEL YABANCILAŞMANIN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE COVID-19'UN ARACILIK VE DÜZENLEYİCİLİK ETKİSİ.....	1
İNOVASYON SÜREÇLERİNDE ÖRGÜTSEL ÖĞRENMENİN ROLÜ: OTOMOTİV SEKTÖRÜNDEN BİR UYGULAMA.....	23
DAVRANIŞSAL PAZARLAMADA ÇEREZ TABANLI KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ REKLAMLARIN TÜKETİCİ PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	31
SPOR YÖNETİCİLERİNİN KARAR VERME SÜREÇLERİNDE ETİK DİLEMMALAR.....	40
SPOR YÖNETİCİLİĞİNDE LİDERLİK MODELLERİ VE MOTİVASYON.....	52
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AŞI KARŞITLIĞI, AŞI OKURAZARLIĞI VE E-SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ARAŞTIRILMASI.....	64
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ÇOK.....	76
BOYUTLU YOKSULLUK VE SAĞLIK ALGISI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ.....	76
ETKİLEYİCİ PAZARLAMADA PARASOSYAL ETKİLEŞİM VE FENOMEN GÜVENİLİRLİĞİNİN SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİ: TIKTOK TAKİPÇİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA.....	88
MONTESSORI YÖNTEMİNİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMUNA DEVAM EDEN 48-60 AYLIK ÇOCUKLARIN YEMEK YEME BECERİSİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ.....	89
EXAMINATION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING UNDERGRADUATE PROGRAM IN TERMS OF TARGET SKILLS IN THE HIGH SCHOOL ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM.....	91
REVIEW OF POLICIES RELATED TO FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND TEACHING IN TURKEY.....	106
TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ERKEN ÇOCUKLUK/OKUL ÖNCESİ EĞİTİM POLİTİKALARI.....	120
TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM POLİTİKALARI.....	138
MİLLİ UŞAQ NƏSRİNİN NOVATORU.....	156
KEMAN EĞİTİMİ SÜRECİNDE ÖĞRENCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI FİZİKSEL SORUNLARIN FİZYOTERAPİST GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	162
Assessing Educator Cultural Proficiency: A Study of Three Local Primary Schools.....	174
Evaluating the Influence of Introductory Technology Courses on STEM Major Choices.....	175
STRATEJİK PLANLARDAKİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ: BATI KARADENİZ ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ ÖRNEĞİ.....	176
TERSİNE İŞYERİ ZORBALIĞI: KAMU YÖNETİCİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA.....	188
KURUMSAL ETİK YÖNETİMİN PEKİŞMESİNDE İYİ YÖNETİŞİM.....	199
İDAREDE HESAP VEREBİLİRLİK; HESAP VERME SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME.....	204
FROM FANO TO THE GLOBAL CITY: THE POSSIBILITY OF CHILD-FRIENDLY CITIES IN THE NEOLIBERAL AGE.....	211
Sağlık Okuryazarlığı Düzeyinin Çocukluk Çağı Aşılarına Karşı Kararsızlık Üzerindeki Etkisi.....	216
ANALYZING THE CONCEPT OF PERSON AS A MORAL AGENT.....	233
SERMAYE KAYNAKLARI VE TOPLUMSAL MESAJLARI BAKIMINDAN.....	235
NETFLİX VE TABİİ DİJİTAL PLATFORMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	235
DEVLET TERÖRİZMİNİN ETNİK AYRILIKÇI TERÖRİZM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: DOĞU TÜRKİSTAN ÖRNEĞİNİN TÜRKİYE'DE YAYIN YAPAN ULUSLARARASI BASIN AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	251

SİNEMADA HIV/AIDS HAKKINDA BİLGİLENDİRME:	276
‘DALLAS BUYERS CLUB’ FİLMİ.....	276
SERİ KATİL VİDEOLARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR ANALİZ:	292
YOUTUBE ÖRNEĞİ.....	292
INSTAGRAM AS A PROFESSIONAL TOOL: ANALYSIS OF SOCIAL MEDIA PRACTICES OF INFLUENCER PHYSICIANS IN TÜRKİYE	305
THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN NUMBER OF COVID-19 CASES AND DEATHS CAUSED BY COVID-19 AND PRIVATE HEALTH INSURANCE DEMAND IN TÜRKİYE.....	319
TÜRKİYE CUMHURİYETİ KURUMLARININ GÖRSEL İNŞASINDA İHAP HULUSİ GÖREY	333
KARS VE ÇEVRESİNDE YÜZEY ARAŞTIRMALARI İŞİĞİNDE TESPİT EDİLEN KAYA RESİMLERİ	335
İLLÜSTRASYONDA DENEYSELLİK FAKTÖRÜ VE ARDIŞIK SANATA ETKİSİ	348
BATILILAŞMA DÖNEMİ TÜRK İŞLEME SANATI.....	362
PİSA KULESİ İLE HARPUT ULU CAMİ MİNARESİ ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLILIKLAR.....	375
SERAMİK TASARIMINDA RHINO 3D KULLANIMI: CLAYOO VE PANELING TOOLS EKLENTİLERİNİN İNCELEMESİ.....	388
Analyzing Key Factors Influencing Client Satisfaction in Consulting Engineering Firms.....	399
Development of AI-Driven Predictive Maintenance System for Enhancing Equipment Reliability	400
Development of an Intelligent Task Management System Using AI Technologies.....	401
Innovative Approaches for Capturing Subconscious Consumer Insights in E-commerce	402
Contractor Selection in Construction Projects Using Multi-Criteria Decision-Making and Supply Chain Management	403
Framework for Enhancing Quality Culture in Algerian Higher Education Institutions	404
Enhancing Institutional Effectiveness: The Strategic Importance of Workforce Budgeting in Financial Health	406
Examining Urbanization and Income Inequality in Algeria	407
Cross-Cultural Dynamics and Innovation: Insights into Chinese Foreign Direct Investment in Algeria.	408
Evaluating the Influence of Maritime Transport on Economic Growth in Malaysia	409
Cross-Cultural Collaborations and Innovation: Analyzing Chinese Foreign Direct Investment in Malaysia	410
Key Determinants of Cost Overrun in Building Construction Projects in Malaysia.....	411
The Effects of the COVID-19 Pandemic on the Real Estate Sector	412
Assessing the Impact of Chinese Foreign Direct Investment in Africa: Ethical and Cultural Dimensions	413
Enhancing Operational Efficiency Through Lean Methodologies in African Industries	414
Exploring Lean Methodologies in Construction: Challenges and Opportunities	415
Enhancement of Literacy Skills through a Proposed Module for Baybayin Instruction	416
ENHANCING ADULT EDUCATION INITIATIVES TO COMBAT FEMALE GENITAL MUTILATION AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	417
ENHANCING LITERACY COMPETENCIES THROUGH AN INNOVATIVE MODULE FOR JAVANESE SCRIPT INSTRUCTION.....	418

Emotional Influences on Student Learning and Academic Performance	419
Innovative Approaches in Smart Learning Systems for Music Education	420
The Role of Urban Art in Fostering Reflective Practices in Education.....	421
Enhancing Interdisciplinary Approaches in Education: A Focus on Mathematics	422
Enhancing Mathematical Understanding through Origami: A Case Study	423
Decentralized Assignment Management System Utilizing Blockchain Technology	424
Exploring the Effects of Inadequate Teacher-Student Interactions on Chronic Absenteeism in Secondary Schools of Bangladesh	425
Understanding Motivational Factors in English Language Acquisition: A Study at a Belgian University.....	426
Enhancing Programming Education Through an Innovative Collaborative Learning Model.....	427
Evaluating the Impact of Digital Technologies on Assessment Practices in Higher Education.....	428
Influence of Non-parental Early Childhood Education on Virtual Friendship Dynamics.....	429
The Impact of Success Expectation on Student Performance in Summative Assessments	430
Strategic Framework for Digital Content Management: A Comprehensive Analysis	431
the Role of Narrative in Fostering Emotional Intelligence Among Primary School Students.....	432
Evaluating Learning Enhancement in Free-Fall Motion through Prior Concept Utilization	433
Enhancing Reading Comprehension through Integrated Instructional Models	434
Enhancing the Biomedical Engineering Community Through Outreach Initiatives in India	435
Enhancing University Access for Students with Special Educational Needs: Reflections on Teacher Training	436
Exploring Teacher Leadership in Classroom Interactions: A Lifeworld Perspective	437
Exploring the Characteristics of Effective, Exceptional, and Inspirational Educators.....	438
Evaluating Secondary School Curricula for Enhancing Students' Quality of Life	439
Innovative Approaches to Digital Learning in Sustainable Agricultural Education.....	440
Visual Narratives in Children's Literature: Emotional Impact and Educational Potential	441
Visual Perception of Online Marketing Strategies by International Students at a Bosnian University .	442
Evaluating the Impact of Virtual Reality on Student Engagement in English Language Learning.....	443
Exploring Students' Communication Anxieties and Evaluation Challenges in Online Speech Activities.....	444
Exploring the Transition of Italian Children from Kindergarten to Primary School: A Qualitative Study	445
TÜRKİYE VE AMERİKA'DAKİ BİLİM MÜZELERİNİN İNCELENMESİ	446
THE 10 YEAR PROCESS OF FEMICIDE IN TÜRKİYE AND COMPARISONS WITH THE CONTINENT	463
Strategic Human Resource Management in Algerian Public vs. Private Sector Organizations	474

ÖRGÜTSEL YABANCILAŞMANIN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE COVID-19'UN ARACILIK VE DÜZENLEYİCİLİK ETKİSİ

Prof. Dr. SALİH YEŞİL ¹

Doç.Dr. AHMET MELİH EYİTMİŞ²

Bilim Uzm. AYŞEGÜL ÖZBAĞIŞ³

Bilim Uzm. ALEV YILDIRIM⁴

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, syess66@hotmail.com – ORCID:0000-0003-3237-2258

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, a_melih@hotmail.com – ORCID:0000-0003-1236-7689

³ Bağımsız Araştırmacı, ozbagisaysee@gmail.com – ORCID:0000-0002-7139-0734

³ Bağımsız Araştırmacı, yildirimalev381@hotmail.com – ORCID:0000-0002-2949-5903

ÖZET

Bu çalışmada Covid-19 korkusu, örgütsel yabancılaşma ve örgütsel bağlılık konuları ele alınmıştır. Araştırmada Covid-19 korkusunun Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde çalışan idari personel üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bununla birlikte idari personellerin çalışma hayatlarında örgütsel yabancılaşma ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri de incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde çalışan 211 idari personel oluşturmaktadır. Veriler anket yardımıyla toplanmış ve faktör, korelasyon ve regresyon ile t-testi yapılmıştır. Aracı etki ve düzenleyici etki rolü incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; Covid-19 korkusu boyutlarından olan psikolojik faktörler ve ekonomik faktörlerin örgütsel bağlılığı etkilemediği belirlenirken sosyal faktörlerin örgütsel bağlılığı etkilediği belirlenmiştir. Kendine yabancılaşmanın ise örgütsel bağlılığı etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu çalışmanın farklılığını da oluşturan yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun dolaylı etkisini tespit etmek amacıyla düzenleyici ve aracı etki analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık ve düzenleyicilik etkisinin olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları teori ve uygulama bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Covid 19 Korkusu, Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Yabancılaşma.

ABSTRACT

In this study, the issues of fear of Covid-19, organizational alienation and organizational commitment were discussed. In the research, the effects of the fear of Covid-19 on the administrative staff working at Kahramanmaraş Sütçü İmam University were examined. In addition, its effects on organizational alienation and organizational commitment in the working lives of administrative personnel were also examined. The sample of the research consists of 211 administrative personnel working at Kahramanmaraş Sütçü İmam University. Data were collected with the help of a survey and factor, correlation and regression and t-test were performed. The mediating effect and regulatory effect role were examined. According to the research results; While it was determined that psychological factors and economic factors, which are among the dimensions of fear of Covid-19, did not affect organizational commitment, it was determined that social factors affected organizational commitment. It was concluded that self-alienation did not affect organizational commitment. In addition, regulatory and mediating effect analyzes were conducted to determine the indirect effect of fear of Covid-19 on the effect of alienation on organizational commitment, which is also different from this study. According to the analysis results; It has been determined that fear of Covid-19 has a mediating and moderating effect on the effect of self-alienation on organizational commitment. The research results are discussed in the context of theory and practice.

Keywords : Fear of COVID-19, Organizational Commitment, Organizational Alienation.

GİRİŞ

Covid-19 salgını ilk olarak Çin'in Hubei eyaletinde yer alan Wuhan kentinde başlayıp tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu salgının önüne geçilememesi ve sürekli vaka sayılarında artış yaşanması hükümetler tarafından birtakım tedbir ve önlemlerin alınmasına neden olmuştur. Öncelikle hükümetler salgının artmasını engellemek için kısmi ve ihtiyatlı kararlar alınmasını sağlamış olup, tüm ülkelere seyahat kısıtlaması ve okulların kapatılmasını içeren yeni yasaklar getirilmiştir (Bergdahl ve Nouri, 2020). Pandemide yaşanan bu değişim ve kısıtlamalar insanların gündelik yaşamlarının da bir anda değişmesine neden olmuştur. Bu değişimler ise pek çok ülkeyi ve ülkelerin birçok durumunu olumsuz etkilediği gibi iş hayatını, işletmelerin işleyişini ve en çok da işgücünü etkilemiştir (Yurdasever ve Acar Yurdasever, 2021). Pandeminin neden olduğu belirsizliğin, çalışanların örgüte karşı daha farklı bakmasına neden olduğu düşünülmektedir. Bu durumda önemli olan çalışanların eylemlerini yaparken psikolojik

olarak nasıl oldukları ve performanslarını ne kadar koruyabildikleridir. İş yerinde faaliyetlerini sürdüren çalışanlar virüse yakalanma kaygısı taşırken, öbür taraftan da işten çıkarılma korkusu ve kaygısı yaşayabilmektedir. Bu korku ve kaygının çalışanın bağlı olduğu örgüte karşı birtakım etkileri olduğu değerlendirilmektedir (Sönmez, 2020).

Covid-19 korkusunun etkilediği önemli değişkenler arasında örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma konuları olduğu düşünülmektedir. Covid-19 salgını ile mücadele edilmesi ekonomik, sosyal ve psikolojik gibi birçok alanı etkilemiştir. Covid-19'un özellikle çalışma hayatı içerisinde önemli etkisi bulunmaktadır. Bu durum çalışanlar arasında çeşitli sonuçlar da doğurabilmektedir (Koçak ve Harmancı, 2020).

Genel olarak değerlendirildiğinde alan yazında Covid-19 konusu farklı yönleriyle incelenmiş ve incelenmeye devam etmektedir. Araştırma sonuçlarına göre Covid-19 konusunun iş tatmini (Turunç vd, 2010), küresel tehditler (Columbus, vd., 2020), küresel ekonomi (Kaya, 2020), tüketicilerin satın alma alışkanlıkları (Kayabaşı, 2020), psikolojik etkileri (Chen vd., 2020; Yang vd., 2020), ekonomik etkileri (Acar, 2020) üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Gerçekleştirilen araştırmada bu yönde bir nitelik göstermektedir. Ayrıca önceki yapılan çalışmalardan farklı olarak Covid-19'un örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma üzerindeki etkisini incelerken çalışanların kendilerine yabancılaşmalarının, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık rolü olup olmadığının test edilmesidir. Covid-19 korkusu bu yönü ile büyük önem arz etmekte ve ilgili literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmada sırayla Covid-19 korkusu, örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca çalışma, yöntem, bulgular ve analiz sonuçlarıyla desteklenmekte sonuç ve tartışma bölümüyle bitmektedir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde Covid-19 korkusu, örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma konularına yer verilmiş, ilgili konular ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

1.1. Covid-19 Korkusu

Her topluluğun kendine özgü demografik, kültürel, yönetsel ve niteliksel özellikleri bulunur. Bu sebeple toplumlar çoğu zaman birbirlerinden farklı yerlerde farklı sorunlar

yaşayabilmektedirler. Dünya tarihinde sıkça örneği bulunan doğal afetler ve salgın hastalıklar gibi durumlar ise zaman zaman toplumların ortak sorunu olabilmektedir.

Toplumun ortak sorunlarından biri olan Covid-19 yaşanan küresel salgın nedeni ile milyonlarca insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Ayrıca yaşanan bu salgın nedeni ile başta ülke ekonomisi olmak üzere bir çok alan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu alanlardan bazıları ise; sağlık, turizm, eğitim, ulaşım ve siyaset gibi çok çeşitli alanlarda olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Bu durumda en önemli etki psikolojik alanda olmuştur. Bunun nedenin ise yaşanan salgın nedeni ile insanların birbirlerinden uzak kalması etkili olduğu ileri sürülmüştür (Bhuiyan, vd., 2021; Brooks vd., 2020). Yaşanan salgının stress, depresyon gibi psikolojik kaygıların ortaya çıkarabileceği bir etkisi olduğu ifade edilmektedir (Arslan vd., 2021).

1.2. Örgütsel Bağlılık

Küreselleşmenin hızla arttığı günümüz şartlarında örgütlerin hayatta olabilmeleri ve faaliyetlerini devam ettirmeleri açısından bu kavram oldukça önemlidir. Örgütsel bağlılık, iş çıktılarına etki etmesi nedeniyle bu alanda yapılmış birden fazla çalışmayı barındırmaktadır (Aydın ve Basım, 2017: 774). Diğer bir ifade ile örgütsel bağlılık, çalışanın bağlı bulunduğu yerde kalmak istemesi, örgütün hedefleri doğrultusunda çabalaması ve bu doğrultuda çalışması şeklinde tanımlanmaktadır (Gündoğan, 2009: 5).

Örgütsel bağlılık, örgütün insan odaklı olması ve çalışanların örgütsel bağlılıklarının ileri düzeyde olması fikriyle son zamanlarda işletmeler açısından önemli konuların başında yer almaktadır (Öztürk, 2013: 11). Örgütsel bağlılığın değer kazanmasının sebepleri aşağıdaki gibi özetlenmiştir;

- Çalışma ortamında istenen davranışlarla bağlılığın ilişkili olması,
- Örgütsel bağlılığın, iş tatminine göre işten ayrılma niyetiyle ilişkisinin daha fazla olmasının literatürdeki çalışmalarda ortaya konulmuş olması,
- Bağlılığı zayıf olan çalışanların yüksek olanlara göre daha düşük performans göstermeleri vb. (Bayram 2006: 128).

1.3. Örgütsel Yabancılaşma

Yabancılaşma, bireyin içinde olduğu yer ile olan uyumunun azalması, yer üzerindeki etki gücünün azalması ile bireyin yaşadığı olay anında kendisini yalnız hissetmesi şeklinde

tanımlanmıştır (Şimşek vd., 2006). Örgütsel yabancılaşma, çalışan bireyin bağlı bulunduğu örgüte karşı oluşan değerlerinin, kurallarının ve ilişkilerden uzaklaşma halidir (Fettahlioğlu, 2006: 45). Örgütlerde oluşan yabancılaşmayı etkileyen faktörler örgütsel ve çevresel etkenler şeklinde iki başlık altında gruplandırılmaktadır. İlk olarak yabancılaşmaya neden olan örgütsel faktörleri belirtmek gerekirse; yönetim şekli, geçmiş tecrübe ve deneyimler, modüler ilişkiler, çalışma şartları vb. unsurlardır. Yabancılaşmaya iten çevresel etmenler ise; ekonomik yapı, kentleşme, sosyal çözümleme vb. dir (Şimşek vd., 2006).

Literatür inceleme sonucunda örgütsel yabancılaşmanın boyutları Seeman (1959) göre güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk çevreden uzaklaşma, kendinden uzaklaşmadır. Mottaz ise yabancılaşma için 1981'de yabancılaşma konusunu 3 (güçsüzlük, anlamsızlık ve kendine yabancılaşma) şeklinde ele almıştır. Bu araştırmada Mottaz (1981) tarafından oluşturulan üç boyutlu örgütsel yabancılaşma modeli temel alınmıştır. Güçsüzlük; kişinin davranışlarına ilişkin kararını kesinleştirmeden beklemesi ya da olaylar üzerindeki denetimini kaybetme hissi bir başka ifadeyle kişinin, olayların kendisini sürüklediği hissine kapılması halidir (Babür, 2009: 25). Anlamsızlık; çalışanın kendi yaptığı işle ilişkili olan işle ilgili hiçbir bağlantısı olmadığı ayrıca bütünlük açısından ne anlam ifade ettiğini bilmediği ortaya çıkmaktadır (Erbaş, 1993: 5).

2. YÖNTEM

Bu kısımda; çalışmanın amacı ve kapsamı, sınırlılıkları, yöntemi, evreni ve örnekleme, araştırmanın analizi, modeli ve hipotezleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı dünya genelinde büyük etkisi olduğu bilinen Covid-19 konusu ele alınmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı Covid-19 korkusu ve örgütsel yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini belirlemektir. Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde çalışan idari personel oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi, Evreni ve Örneklem

İdari personellerin bu çalışmayla ilgili düşüncelerini belirlemek için veriler anket formu ile toplanmıştır. 4 kısımdan oluşan anket formunun birinci kısmında çalışanların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik 11 soru hazırlanmıştır. Anketin ikinci kısmında Covid-19 korkusuna yönelik ifadeler yer alırken, anketin üçüncü kısmında örgütsel bağlılığa yönelik sorulara yer verilmiştir. Son kısımda ise örgütsel yabancılaşma hakkında sorulara yer verilmiş çalışanlardan katılım derecelerini belirtmeleri istenmiştir. Ankette yer alan ifadeler için 5'li Likert ölçeği (1:kesinlikle katılmıyorum, 2:katılmıyorum, 3:kararsızım, 4:katılıyorum, 5:kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır. Anket formları memurlarla yüz yüze görüşerek yapılmıştır. Çalışanlardan anketleri uygun oldukları zaman diliminde ve gönüllülük esasına göre doldurmaları istenmiştir. Ayrıca araştırmanın evrenini 708 kişi oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşılması enerji, para ve vakit güçlüğüne neden olmaktadır (Karasar, 2005: 127). Bu sebeple çalışmada 246 anket formu dağıtılmış, ancak anketlerden 35 tanesi hatalı doldurulduğu için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Toplam 211 anket analizlere dahil edilmiştir. Bu çalışmada güvenilir faktör yüklerinin oluşmasında Kline (1994: 73) tarafından belirtilen 200 örneklemin yeterli olacağı görüşü benimsenmiştir. Bu çalışma için Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik kurulundan 14971/2021-15 Sayılı ve 04.03.2021 tarihli etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler ise aşağıda belirtilmiştir;

Örgütsel Bağlılık: Meyer ve Herscovitch (2001) tarafından geliştirilen ölçek çalışmada kullanılmıştır.

Örgütsel Yabancılaşma: Mottaz (1987) tarafından geliştirilen ölçek çalışmada kullanılmıştır.

Covid-19 Korkusu Ölçeği: Arpacı vd., (2020) tarafından geliştirilen ölçek çalışmada kullanılmıştır. Ölçeğin üç alt boyutu bulunmaktadır; Psikolojik faktörler, Ekonomik faktörler, Sosyal faktörler.

2.3. Araştırmanın Analizleri

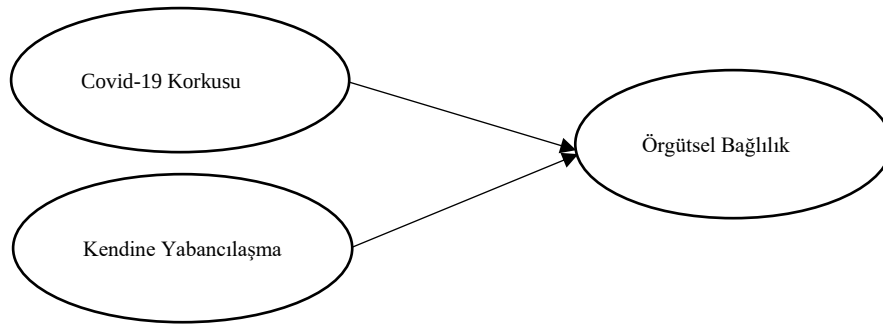
Çalışmada elde edilen verilerin belirtilen hipotez sonuçlarının kabul olma veya red edilme durumlarına belirleyebilmek için SPSS 23.0 istatistik programında frekans analizleri, güvenilirlik, faktör, korelasyon, regresyon, t-testi ve aracı etki analizleri yapılarak belirtilen amaçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Hayes tarafından geliştirilen Process Macro SPSS yaması kullanılarak gerçekleştirilen aracı ve düzenleyici etkiler çalışmada daha az tablo kullanılarak daha fazla bilgiye ulaşmaya olanak sağlamıştır.

ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZ GELİŞTİRME

Bulunduğumuz dönem içerisinde Covid-19 virüsünün insanların yaşamlarında büyük önem arz ettiği görülmektedir. Çünkü virüs her geçen gün insanlar üzerinde birçok etki ortaya çıkarmaktadır. Bu etkilerden bir kısmı korku, endişe ve kaygıya neden olmaktadır (Ahorsu vd., 2020). Özellikle bu dönem içerisinde insanların bu korku ve kaygı duygusunu yaşaması iş hayatlarına karşı yabancılaşmasını ve bulunduğu örgüte karşı bağlılığının azalacağı fikrini ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırma ise çalışanların Covid-19 korkusunun örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma üzerindeki aracı ve düzenleyici etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Literatür incelendiğinde, Covid-19 korkusunun örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma üzerinde etkisini inceleyen araştırmalara rastlanılamamıştır. Ancak Covid-19 korkusunun spor sektörüne (Türkmen ve Özşarı, 2020), küresel tehditler (Columbus, 2020), küresel ekonomi (Kaya, 2020), tüketicilerin satın alma alışkanlıkları (Kayabaşı, 2020), psikolojik etkiler (Chen vd., 2020; Yang vd., 2020; Li vd., 2020), ekonomik etkileri (Acar, 2020), anksiyete ve korku düzeyleri (Haywood 2020:4) gibi birçok farklı konular üzerindeki etkisi ve ilişkisinin araştırıldığı görülmüştür. Bu araştırmalar ışığında bizim çalışmamızın amacı ise Covid-19 korkusunun örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma üzerindeki etkisini araştırmaktır. Ayrıca çalışmamızın bir diğer amacı ise çalışanların kendilerine yabancılaşmalarının, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık rolü olup olmadığını test etmektir. Bu bilgilerden yola çıkarak aşağıdaki model ve hipotezler oluşturulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Modeli

H1: Covid-19 korkusu örgütsel bağlılık algısını anlamlı olarak etkilemektedir.

H_{1a}: Psikolojik faktörler örgütsel bağlılık algısını anlamlı olarak etkilemektedir.

H_{1b}: Ekonomik faktörler örgütsel bağlılık algısını anlamlı olarak etkilemektedir.

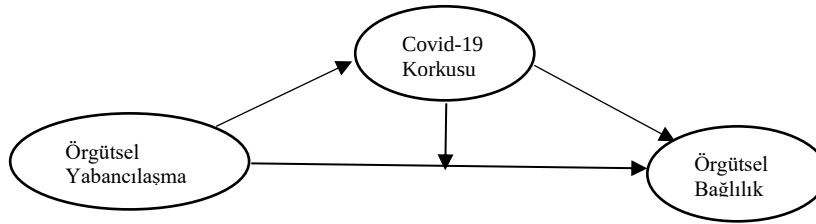
H_{1c}: Sosyal faktörler örgütsel bağlılık algısını anlamlı olarak etkilemektedir.

H₂: Örgütsel Yabancılaşma örgütsel bağlılık algısını anlamlı olarak etkilemektedir.

Araştırmada son olarak demografik özelliklere göre örgütsel yabancılaşma, Covid-19 korkusu ve örgütsel bağlılık algılarında farklılıklar tespit edilmek istenmiştir. Bu bağlamda t testi yapılarak farklılıklar belirlenmiştir. Bu amaçla geliştirilen hipotez;

H₃: Araştırmaya katılan bireylerin demografik özelliklerine göre örgütsel yabancılaşma, Covid-19 korkusu ve örgütsel bağlılık algılarında anlamlı farklılıklar vardır.

Şekil 2. Aracı ve Düzenleyici Etki Modeli

Örgütsel yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık ve düzenleyicilik etkisini belirlemek amacıyla geliştirilen model Şekil 2’de verilmiştir. Bu amaçla geliştirilen hipotezler;

H₄: Kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık etkisi vardır.

H₅: Kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun düzenleyicilik etkisi vardır.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde veriler test edilmiş ve elde edilen analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışmada öncelikle demografik ve temel bulgulara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında ise faktör, güvenilirlik, korelasyon, regresyon, aracılık ve düzenleyicilik analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

3.1. Demografik Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan üniversitede çalışan idari personelin demografik özellikler açısından (cinsiyetiniz, medeni durum, eğitim düzeyiniz, yaşınız vb.) bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	Yüzde	Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Kadın	84	39,8	Evli	132	62,6
Erkek	127	60,2	Bekâr	79	37,4
Eğitim Durum	Sayı	Yüzde	Yaş	Sayı	Yüzde
Lise	38	18,0	20-35	60	28,4
Ön Lisans	75	35,5	36-41	82	38,9
Lisans	60	28,5	42 ve üzeri	69	32,7
Lisansüstü	31	14,7			
Diğer	7	3,3			
Covid-19 Tanısına Yönelik	Sayı	Yüzde	Kronik Rahatsızlık Var mı	Sayı	Yüzde
Evet	124	58,8	Evet	61	28,9
Hayır	87	41,2	Hayır	150	71,1

Araştırma Örneklemine Göre:

Çalışanların 84'ü (%39,8) kadınlardan, 127'si (%60,2) erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların 132'si (% 62,6) evlilerden, 79'u ise (%37,4) bekârlardan oluşmaktadır. 36-41 yaş grubundaki katılımcılar 82 kişiyle (% 38,9) araştırma örnekleminin en büyük yaş aralığını

oluştururken, 60'ı (%28,4) 20-35 yaş, 69'u (%32,7) 42 ve üzeri yaş aralığı içerisinde yer almaktadır. Araştırmaya katılan çalışanların 75'i (% 35,5) ile önlisans mezunlarından oluştuğu ve araştırmanın en büyük örneklem grubunu oluşturmaktadır. Ankete katılanların COVID-19 tanısına yönelik sonuçlarına bakıldığında ise 124 kişinin (% 58,8) COVID-19 olduğu ve 87 kişinin ise (%41,2) COVID-19 olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizleri

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 2' de verilmektedir.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Soru Sayıları ve Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler	İfade sayısı	Alpha Katsayısı
Covid-19 Korkusu	20	0,885
Psikolojik Faktörler	6	0,892
Psikosomatik Faktörler	5	0,893
Ekonomik Faktörler	4	0,723
Sosyal Faktörler	5	0,704
Örgütsel Bağlılık	6	0,688
Örgütsel Yabancılaşma	21	0,869
Güçsüzlük	7	0,606
Anlamsızlık	7	0,711
Kendine Yabancılaşma	7	0,754

Tablo 2'de gösterilen güvenilirlik analizi sonucunda, Covid-19 korkusu ölçeğinin güvenilirlik katsayısı ,885 örgütsel bağlılık ölçeğinin güvenilirlik sayısı ,688 ve örgütsel yabancılaşma ölçeğinin güvenilirlik katsayısı ,869 olarak bulunmuştur. Güvenilirlik ile ilgili verilen geçerlilik ve güvenilirliğe yönelik bilgiler dahilinde Özdamar (1999)'ın tespit ettiği değerlere göre ölçeklerin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.3. Faktör Analizi Sonuçları

Birbiriyle ilişkili çok sayıdaki değişkeni birleştirerek az sayıda yeni değişkenler ortaya koymak için istatistiki metot faktör analizi olarak belirtilmektedir (Çetin, 2007). Bu açıdan çalışmamızda kullanılan ankete ilişkin olarak faktör analizi yapılmış ve sonuçları ise Tablo 3'te ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 3. Faktör Analizi ve Sonuçları

Değişkenler	KMO	Anlamlılı k	Ki-kare	Serbestli k	Toplam Varyans
Covid-19 Korkusu	0,759	,000	1452,5 18	91	62,547
Psikolojik Faktörler					32,805
Ekonomik Faktörler					19,537
Sosyal Faktörler					10,205
Örgütsel Bağlılık	0,695	,000	227,32 3	10	47,845
Örgütsel Yabancılaşma					
Güçsüzlük					27,891
Anlamsızlık					31,908
Kendine Yabancılaşma					40,930

Çalışmada Covid-19 korkusu, örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma ölçeklerine ilişkin faktör analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 3’te gösterilmiştir. Yapılan analiz sonucunda;

Covid-19 korkusu boyutlarından olan psikolojik ve ekonomik faktörlerde dağılım sağlanırken psikosomatik boyutun analize uygun biçimde dağılmadığı belirlenmiştir. Sosyal faktörlerin ise ilk maddesi olan “Koronavirüs pandemisinden sonra, öksüren insanları gördüğümde kendimi aşırı derecede endişeli hissediyorum.” faktör yükü 0,30’un altında bulunmuştur. Çokluk vd., (2010: 194)’e göre 0,30 altında faktör yükü uygun olmadığı için sosyal faktörlerden çıkartılmıştır. Örgütsel bağlılık ölçeğinde ise faktör analiz yapılmış ancak “Çalışma yaşamımın geri kalanını bu işletmede geçirmek beni mutlu eder.” önermesi 0,30 altında faktör yükü olduğu için çıkartılmıştır. Bu maddenin çıkarılması ile KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) 0,695 olarak belirlenmiştir.

Örgütsel yabancılaşma ölçeğinde faktör analizi yapılmış ancak ölçeğin boyutlarında dağılım sağlanamamıştır. Yapılan analizde tek madde silinmesi faktör alt boyutların dağılmasına yardımcı olmamıştır. Sonuçta her üç boyutun güvenilirlik değerleri iyi çıktığı için eigenvalues değerleri göz önünde bulundurularak en yüksek değer kendine yabancılaşmada boyutunda (40,9) olduğundan dolayı tek boyutta analizlere devam edilmiştir.

3.4. Korelasyon ve Regresyon Analizi Sonuçları

Çalışmada Covid-19 korkusu, örgütsel yabancılaşma ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 4. Korelasyon Analizi ve Sonuçları

Değişkenler	(1)	(1.1)	(1.2)	(1.3)	(2)	(3)
Covid Korkusu 1	1					
Psikolojik Faktörler 1.1	,666** ,000	1				
Ekonomik Faktörler 1.2	,749** ,000	,223** ,001	1			
Sosyal Faktörler 1.3	,756** ,000	,210** ,002	,424** ,000	1		
Örgütsel Bağlılık 2	,250** ,000	,021 ,760	,217** ,001	,305** ,000	1	
Kendine Yabancılaşma 3	,237** ,001	,041 ,556	,293** ,000	,186** ,007	,115 ,096	1

Covid korkusu, örgütsel bağlılık, kendine yabancılaşma ve Covid korkusunun alt boyutlarının birbirleri arasındaki korelasyon ilişkisi tablo 4’de raporlanmıştır. Covid korkusunun tüm boyutlar arasında korelasyon ilişkisi bulunurken, psikolojik Covid korkusu alt boyutunun hem örgütsel bağlılık hem de kendine yabancılaşma ile korelasyonunun olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık ilişkisinde istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Tablo 5. Covid Korkusu ve Kendine Yabancılaşmanın Örgütsel Bağlılığa Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Tablosu

	Standardize Edilmemiş		Standardize Edilmiş			İç İlişki İstatistikleri	
Bağımsız değ.	B	S. Hata	Beta (β)	T	P	D	VIF
Sabit	2,716	,372		7,293	,000		
Covid Korkusu	,273	,080	,236	3,420	,001	,944	1,060
Kendine Yabancılaşma	,063	,074	,059	,855	,394	,944	1,060

F:7,317*** R2: ,066 Δ R2: ,057

Analiz sonucunda araştırmada katılan bireylerin, örgütsel bağlılıklarında Covid-19 korkusu ve kendine yabancılaşmanın etkisinin 0.057 olduğu tespit edilmiştir. Uygulanan regresyon analizi sonucunda Covid-19 korkusunun örgütsel bağlılığı pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir (β = ,236; $p < 0,05$). Bu sonuca göre “H₁” hipotezi desteklenmiştir. Kendine yabancılaşmanın ise örgütsel bağlılığı etkilemediği saptanmıştır (β = ,059; $p > 0,05$). Analiz sonuca göre “H₂” hipotezi ise reddedilmiştir.

Tablo 6. Covid Korkusunun Alt Boyutlarının Örgütsel Bağlılığa Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Tablosu

	Standardize Edilmemiş		Standardize Edilmiş			İç İlişki İstatistikleri	
Bağımsız değ.	B	S. Hata	Beta (β)	T	P	D	VIF
Sabit	2,909	,374		,776	000		

Psikolojik Faktörler	-,049	,056	-,060	-,879	380	,933	,072
Ekonomik Faktörler	,093	,066	,107	,415	159	,754	,326
Sosyal Faktörler	,218	,060	,266	,611	000	,801	,248

F:6,189*** R2: ,107 ΔR2: ,090

Covid-19 korkusunun alt boyutlarının etkisini tespit edebilmek için yapılan regresyon analizi Tablo 6’de raporlanmıştır. Elde edilen rapor sonuçlarına göre; Psikolojik faktörlerin “H_{1a} (β=-,060; p>0,05) ve ekonomik faktörlerin “H_{1b}” (β=,107; p>0,05) örgütsel bağlılığı etkilemediği tespit edilmiştir. Ancak sosyal faktörlerin “H_{1c}” (β=,266; p<0,05) ise örgütsel bağlılık algısını etkilediği belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre “H_{1a}” ve “H_{1b}”, hipotezleri reddedilirken “H_{1c}” kabul edilmiştir.

3.5. Demografik Özelliklere Göre Farklılık Testleri

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine göre yabancılaşma, Covid-19 korkusu ve örgütsel bağlılık algılarının farklılıklarını test etmek için t testi testi yapılmıştır. Yapılan analizlerin tamamına yakınında büyük ölçüde farklılıklara ulaşılamamıştır. Bu bulgu ışığında araştırmada geliştirilen “H₃: Araştırmaya katılan bireylerin demografik özelliklerine göre örgütsel yabancılaşma, Covid-19 korkusu ve örgütsel bağlılık algılarında farklılıklar vardır.” hipotezi reddedilmiştir. Bununla birlikte demografik sorular içerisinde yer alan “yakın akrabalarınızdan birisi Covid-19 nedeni ile öldü mü?” Sorusu arasındaki farklılık çok dikkat çekici sonuçlar verdiği için raporlanmıştır.

Tablo 7. Covid-19 Korkusu ve Boyutları, Örgütsel Bağlılık ve Kendine Yabancılaşmanın Yakın Akrabalarınızdan Birisi Öldü Mü Sorusu Açısından Karşılaştırılmasına Yönelik T-Testi Sonuçları

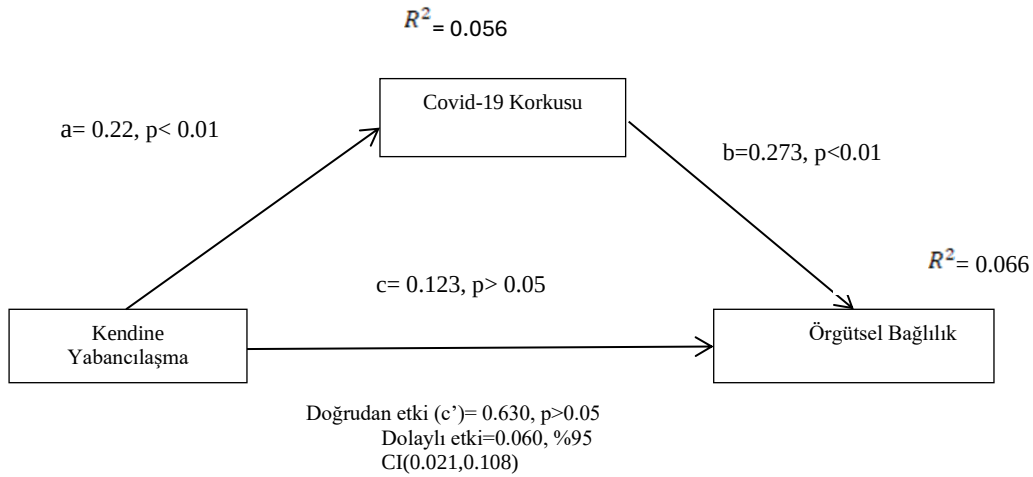
Değişkenler	Yakın Akrabalarınızdan Birisi Öldü Mü	N	$\bar{X}$	SS	T	Sig.
Covid-19 Korkusu	Evet	134	4,0079	,59059	5,682	,000
	Hayır	77	3,4863	,72314	5,381	

Psikolojik	Evet	134	4,3520	,78271	4,929	,000
Faktörler	Hayır	77	3,7056	1,11374	4,495	
Ekonomik	Evet	134	3,7407	,85478	2,737	,007
Faktörler	Hayır	77	3,3864	,98721	2,633	
Sosyal Faktörler	Evet	134	3,9310	,93108	4,231	,000
	Hayır	77	3,3669	,93417	4,228	
Örgütsel Bağlılık	Evet	134	4,0239	,80526	,392	,696
	Hayır	77	3,9792	,78377	,394	
Kendine	Evet	134	3,9563	,69019	,060	,952
Yabancılaşma	Hayır	77	3,9499	,83292	,057	

Tablo 7’de Covid-19 korkusunun akrabalarından birisinin ölümü halinde çok daha farklı değerlendirildiğini belirledik. Yakın akrabasını kaybeden deneklerin Covid-19 korkusunun arttığı belirlenirken, örgütsel bağlılık ve kendine yabancılaşma değişkenlerinde bir farklılığa ulaşamadık.

3.6. Aracı Etki Değerlendirmesi

Şekil 3. Aracı Etki Modeli

Araştırmanın bir başka hipotezini (H_4 : Kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık etkisi vardır.) test etmek amacıyla Kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid korkusunun aracılığı incelenmiş ve sonuçlar şekil 3 ve tablo 8 de sunulmuştur.

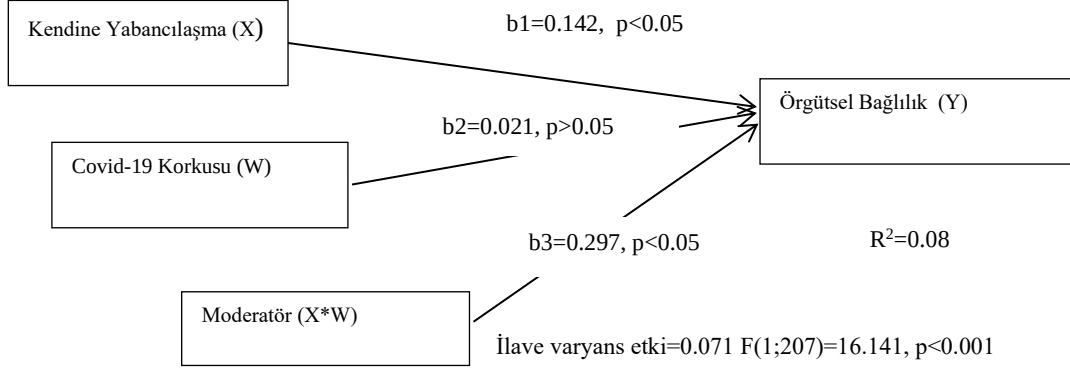
Tablo 8. Aracı Etki Sonuçları

Sonuç Değişkenleri						
Covid-19 Korkusu (Aracı (M=Mediator))				Örgütsel Bağlılık (Y)		
Model		B (SE)	95% CI		B (SE)	95% CI
			LLCI(ULCI)			LLCI(ULCI)
Kendine Yabancılaşma (X)	a_1	0.219*** (0.062)	0.097, 0.342	c'	0.063 (0.074)	-0.083, 0.209
Covid-19 Korkusu (M)				b	0.273*** (0.080)	0.116, 0.430
Constant	i_M	2.950*** (0.250)	2.457, 3.443	i_y	2716*** (0.373)	1.982, 3.451
$R^2=0.056$				$R^2=0.066$		
F(1;209)= 12.437, p<0.001				F(2;208)=7.317, p<0.001		

Çalışanların kendilerine yabancılaşmalarının, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık rolü olup olmadığını test etmek amacıyla bootstrap yöntemini esas alan regresyon analizi yapılmıştır. Analizler Hayes (2013) tarafından geliştirilen Process macro SPSS eklentisi kullanılarak yapılmıştır. Analizlerde bootstrap tekniği ile 5000 yeniden örneklem seçeneği tercih edilmiştir. Bu amaçla yapılan regresyon analizi sonuçları Şekil 3’de verilmiştir. Buna göre Covid-19 korkusunun örgütsel bağlılık üzerinde dolaylı etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır (Dolaylı etki=.060, %95 CI (0.021,0.108). Araştırmada elde edilen sonuçların güven aralıklarının anlamlı olabilmesi için; bootstrap düzeltilmiş yanlılık ve hızlandırılmış güven aralığı değerleri 0 (sıfır) değerini kapsamamalıdır. Araştırmada aracı etkiyi değerlendirmek amacıyla geliştirilen “H4: Kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusu aracılık eder.” hipotezi kabul edilmiştir. Covid-19 korkusu Örgütsel yabancılaşma ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye pozitif yönlü aracılık etmektedir.

3.7. Düzenleyici Etki Değerlendirmesi

Şekil 4. Düzenleyici Etki Modeli

Covid-19 korkusu üç alt boyuttan oluşmaktadır. Genel Covid-19 korkusunun örgütsel bağlılıkta düzenleyici etkisi tespit edilememiştir. Covid-19 korkusunun alt boyutlarının düzenleyici etkileri ayrı ayrı modellenerek analize tabi tutulmuştur. Ekonomik faktörler ve sosyal faktörlerin bağlılık üzerinde düzenleyici etkisi bulunamazken psikolojik faktörlerin yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde düzenleyici bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. Psikolojik Covid-19 Korku Boyutunun Yabancılaşma ve Örgütsel Bağlılık İlişkisinde Düzenleyicilik Rolü

Değişkenler	β	S.H.	t
Sabit	3.999*** (3.894,4.103)	0.053	75.680
Kendine Yabancılaşma (X)	0.142* (0.001,0.282)	0.071	1.987
Psikolojik covid-19 Korku Boyutu (W)	0.021 (-0.087,0.129)	0.055	0.381
Int_1 (X.W)	0.297*** (0.151,0.443)	0.074	4.018

Not: $R = 0.29$, $R^2 = 0.08$, *** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$, S.H.: Standart hata

Regresyon analizine dâhil edilen tüm tahmin değişkenlerinin (kendine yabancılaşma, Psikolojik covid-19 korku boyutu ve Int_1), sonuç değişkeni üzerindeki (örgütsel bağlılık) değişimin yaklaşık %08'ini açıkladığı görülmüştür ($R^2 = 0.08$). Tablo 8'de her bir tahmin değişkeninin,

sonuç değişkeni üzerindeki etkilerini gösteren standardize olmayan regresyon katsayısı (β), anlamlılık düzeylerini gösteren p ve güven aralıkları verilmiştir. Düzenleyici etkinin varlığı Int_1 değişkenin β değerinin anlamlılık düzeyinden (0.151,0.443) ($b=0.297$, $p<0.001$) anlaşılmaktadır.

Eğim analizi (slope) sonuçlarına göre; psikolojik Covid-19 korkusunun düşük (-1.282), orta (0.383) ve yüksek (0.884) olduğu durumlarda yabancılaşmanın, örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerinin anlamlı olup olmadığına dair üç farklı regresyon istatistiği bulunmaktadır (Gülbüz, 2019: 107).

- Psikolojik Covid-19 korkusu düşük olduğunda (-1.283), yabancılaşma ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki anlamlıdır ($b=-0.239$, %95CI (-0.465,-0.013)).
- Psikolojik Covid-19 korkusu orta olduğunda (0.384), yabancılaşma ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki anlamlıdır ($b=0.256$, %95CI (0.101,0.411)).
- Psikolojik covid-19 korkusu yüksek olduğunda (0.884), yabancılaşma ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki anlamlıdır ($b=0.404$, %95CI (0.207,0.602)).

Tüm bu değerlerden hareketle psikolojik Covid-19 korkusunun yabancılaşma ile örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi korku düzeyinin düşük, orta ve yüksek olduğu durumların tamamında anlamlı düzeyde etkilidir. Psikolojik Covid-19 korkusunun düşük olduğu gruplarda yabancılaşma ile örgütsel bağlılığı azaltan bir düzenleyicilik rolü varken, diğer gruplarda yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini arttıran bir etkiye sahiptir.

4. SONUÇ

Covid-19 korkusu günümüz toplumlarında iş yaşamını etkileyebilecek önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır. Son dönemlerde ülkemizde ve dünyada yaşanan salgın nedeniyle çalışanlarda birtakım sorunların meydana geldiği düşünülmektedir. Bu amaçla çalışanların Covid-19 korkusunun, örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşmaya dönük bir çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Çalışmanın hedef kitlesi kahramanmaraş sütçü imam üniversitesinde çalışan idari personeller olarak belirlenmiştir. Toplamda kahramanmaraş sütçü imam üniversitesinde çalışan 700'ün üzerinde idari personel olmasından ve Covid-19 salgını nedeni ile esnek çalışmanın olması hedef kitle daraltılmasına neden olmuştur. Veriler toplanırken gönüllük esası göz önünde bulundurulmuş ve kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda yapılan çalışmalara paralel olarak bu çalışmada da Covid-19 korkusunun örgütsel bağlılık ve örgütsel yabancılaşma üzerine etkisi araştırılırken bunun yanı sıra çalışanların kendilerine yabancılaşmalarının, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık rolü olup olmadığı test edilmektedir. Araştırma bu yönüyle literatürdeki çalışmalardan farklılaşmaktadır.

Yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 5 ve 6’da verilmektedir. İstatistiki olarak ($p \leq .05$) kurgulanan model anlamlı bir sonuç verse de örgütsel yabancılaşmanın bağlılık üzerinde doğrudan ($\beta = .036; p > 0.05$) etkisine ulaşamamıştır. Bu nedenle H_2 hipotezi reddedilmiştir. Araştırmada yer alan Covid-19 korkusunun alt boyutları ve yabancılaşma yeniden analize tabi tutularak sonuçlar değerlendirilmiştir. H_{1a} (psikolojik faktörler örgütsel bağlılığı etkiler) ve H_{1b} (ekonomik faktörler örgütsel bağlılığı etkiler) hipotezleri istatistiki olarak anlamlı bulunmadığı ($p > .05$) için reddedilirken, H_{1c} (sosyal faktörler örgütsel bağlılığı etkiler) hipotezi kabul edilmiştir.

Bu çalışmanın farklılığını da oluşturan yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun dolaylı etkisini tespit etmek amacıyla düzenleyici ve aracı analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; “ H_4 : kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusu aracılık eder.” “ H_5 : kendine yabancılaşmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde Covid-19 korkusunun düzenleyicilik etkisi vardır.” Hipotezleri kabul edilmiştir.

Bu sonuçlar, örgütlerin Covid-19 salgını sürecinde çalışanlarının psikolojik ihtiyaçlarına daha fazla odaklanması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle iletişim kanallarının güçlendirilmesi ve sosyal destek sistemlerinin geliştirilmesi, örgütsel yabancılaşmayı azaltabilir ve çalışanların örgüte olan bağlılığını artırabilir. Gelecekteki araştırmalar, Covid-19 salgınının uzun vadeli etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, örgütsel yabancılaşma ve bağlılık üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamaya yönelik olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arslan, G., Yıldırım, M., Tanhan, A., Buluş, M., & Allen, K. A. (2020). Coronavirus Stress, Optimism-Pessimism, Psychological Inflexibility, and Psychological Health: Psychometric Properties of The Coronavirus Stress Measure. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1(Online First).
- Aydın, E., & Basım, N. (2017). İş-Aile Çatışması İle Örgütsel Bağlılık Etkileşiminde Algılanan Yönetici Desteğinin Rolü: Görgül Bir Araştırma. *Business & Economics Research Journal*, 8, 773-784.

- Babür, S. (2009). Turizm Sektöründe Örgütsel Yabancılaşma: Antalya Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bakan, İ. (2011). Örgütsel Stratejilerin Temeli Örgütsel Bağlılık. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bhuiyan, A. I., Sakib, N., Pakpour, A. H., Griffiths, M. D., & Mamun, M. A. (2020). COVID-19-Related Suicides In Bangladesh Due To Lockdown and Economic Factors: Case Study Evidence From Media Reports. International Journal of Mental Health and Addiction, (Online First).
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The Psychological Impact of Quarantine And How To Reduce It: Rapid Review of The Evidence. The Lancet, 395(10227), 912–920.
- Büyükyılmaz, O. (2007). İşletmelerde Yabancılaşmanın Sosyo-Psikolojik Etkileri ve Türkiye Taşkömürü Kurumunda Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Cascella M, Rajnik M, Cuomo A, Dulebohn Sc, & Di Napoli R. (2020). Features, Evaluation and Treatment Coronavirus (COVID-19), StatPearls.
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., ve Wang, J., (2020). Mental Health Care for Medical Staff in China During the COVID-19 Outbreak, The Lancet Psychiatry, 7(4).
- Doğan, E, Ş. (2013). Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Fettahlioğlu, T. (2006). Örgütlerde Yabancılaşmanın Yönetimi: Kahramanmaraş Özel İşletme ve Kamu Kuruluşlarında Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Gündoğan, T. (2009). Örgütsel Bağlılık: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uygulaması, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Halaçoğlu, B. (2008). Üniversitelerdeki Akademik Personelin Mesleki Yabancılaşma Düzeylerinin Çok Boyutlu İncelenmesi: İstanbul İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İnce M., & Gül, H. (2005). Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık, Çizgi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kayabaşı, T. E. (2020). COVID-19'un Piyasalara ve Tüketici Davranışlarına Etkisi, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(5). 15-25.
- Koçak, Z. ve Harmancı, H. (2020, Ekim). Covid-19 pandemi sürecinde ailede ruh sağlığı. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5), 183-207.

- Kowalski, L. P., Sanabria, A., Ridge, J. A., Ng, W. T., De Bree, R., Rinaldo, A., & Paleri, V. (2020). COVID-19 Pandemic: Effects and Evidence-Based Recommendations For Otolaryngology and Head and Neck Surgery Practice, *Head & Neck*, 42(6), 1259-1267.
- Madjid, M., Safavi-Naeini P., & Solomon, Sd. (2020). Vardeny of Potential Effects of Coronaviruses On The Cardiovascular System A Review, *JAMA Cardiology*, 5(7), 831-840.
- Minaslı, A., V. (2012). Örgüt Kültürü ve Örgütsel Yabancılaşma Arasındaki İlişki: Konuyla İlgili Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Polat, A., Böl, E. & Yavaş, A. (2012). Yabancılaşma, Kurumsal Değerler ve Duygu Yönetimi Denklemi.
- Seeman, M. (1959). On The Meaning Of Alienation. *American Sociological Review* 24(6), 783-791.
- Steven, T. (2019). The Psychology Of Pandemics: Preparing For The Next Global Outbreak Of Infectious Disease. Newcastle Upon Tyne Cambridge Sch Publ.
- Şimşek, M. Ş., Çelik, A., Akgemci, T., & Fettahlioğlu, T. (2006). Örgütlerde Yabancılaşmanın Yönetimi Araştırması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), 569-587.
- Tanrıverdi, H., & Kılıç, N. (2016). Algılanan Örgütsel Destek ve Örgütsel Yabancılaşma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1(1), 1-18.
- Tutar, H. (2010). İş gören Yabancılaşması ve Örgütsel Sağlık İlişkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 65(1), 175-204.
- Usul, H., & Atan, A. (2014). Sağlık Sektöründe Yabancılaşma Düzeyi. *MÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(26), 1-10.
- Wu Z, Mcgoogan Jm. (2019). Characteristics Of And Important Lessons From The Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak In China: Summary of A Report Of 72314 Cases From Thechinese Center For Disease Control And Prevention, *The Journal of The American Medical Association*. 323(13), 1239-1242.
- Yılmaz, S., & Sarpkaya, P. (2009). Eğitim Örgütlerinde Yabancılaşma ve Yönetimi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 314-333.
- Hayes, A. F. (2013). Introduction To Mediation, Moderation and Conditionala Process Analysis: A Regression-Based Approach. Guilford Press, Newyork.
- Gürbüz, S. (2019). Sosyal Bilimlerde Aracı, Düzenleyici ve Durumsal Etki Analizleri: IBM Process Makro Uygulamalı, Örnek Veri Setleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kline, P. (1994). An Easy Guide to Factor Analysis. Routledge, London & Newyork.

Zhang, W., Wang, Y., & Yang, L. (2020). Suspending Classes Without Stopping Learning: China's Education Emergency Management Policy In The COVID-19 Outbreak, *Journal Of Risk & Financial Management*, 13(3), 1–6.

İNOVASYON SÜREÇLERİNDE ÖRGÜTSEL ÖĞRENMENİN ROLÜ: OTOMOTİV SEKTÖRÜNDEN BİR UYGULAMA

Semra ÇEVİK¹, Sevilay SAĞTAN², Murat ARSLANOĞLU³, Fatih ÇAĞIRANKAYA⁴

¹ Teknorot Otomotiv Ürünleri San. Ve Tic. A.Ş., Ar-Ge Merkezi,

semra.cevik@teknorot.com - <https://orcid.org/0009-0003-5842-2468>

² Teknorot Otomotiv Ürünleri San. Ve Tic. A.Ş., Ar-Ge Merkezi,

sevilay.sagtan@teknorot.com - <https://orcid.org/0009-0001-2598-5550>

³ Teknorot Otomotiv Ürünleri San. Ve Tic. A.Ş., Ar-Ge Merkezi,

murat.arslanoglu@teknorot.com - <https://orcid.org/0000-0003-2995-9699>

⁴ Teknorot Otomotiv Ürünleri San. Ve Tic. A.Ş., Ar-Ge Merkezi,

fatih.cagirankaya@teknorot.com - <https://orcid.org/0000-0002-3537-1659>

ÖZET

Bu çalışma, örgütsel öğrenmenin inovasyon süreçlerine etkisini incelemektedir. Örgütsel öğrenme, organizasyonların deneyimlerinden edinilen bilgiyi sistematik olarak inovasyon süreçlerine entegre ederek yenilikçi düşüncüyü teşvik eden bir süreçtir. Araştırmanın uygulama alanı, otomotiv sektöründe faaliyet gösteren Teknorot Otomotiv işletmesidir. 2022 ve 2024 yıllarında düzenlenen iki ayrı inovasyon yarışması çerçevesinde, örgütsel öğrenme süreçlerinin inovasyon kapasitesi üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. 2024 yılında düzenlenen yarışma öncesinde, örgütsel öğrenmeyi desteklemek amacıyla seminerler düzenlenmiş ve katılım oranları ile proje sayılarında artış gözlemlenmiştir. Bulgular, örgütsel öğrenmenin inovasyon performansını artırmadaki kritik rolünü vurgulamakta olup, öğrenme odaklı bir kültürün benimsenmesinin işletmelere rekabet avantajı sağlayabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Öğrenme, İnovasyon, Organizasyonel Kültür.

1. GİRİŞ

Örgütsel öğrenme, bir organizasyonun deneyimlerinden ders çıkarması ve bu bilgiyi gelecekteki süreçlerde uygulayarak daha iyi sonuçlar elde etmesi sürecini ifade etmektedir. Peter Senge'nin "Beşinci Disiplin" adlı eseri bu kavramı detaylıca ele alarak örgütlerin nasıl öğrenen organizasyonlara dönüşebileceği açıklanmıştır. Örgütsel öğrenme, organizasyonların sadece günlük işleyişlerini iyileştirmekle kalmayarak aynı zamanda inovasyon süreçlerini de tetiklemektedir (Ege, Esen, & Dizdar, 2017) Sadece mevcut süreçleri iyileştirmez, aynı zamanda inovasyonu da desteklemektedir. İnovasyon, örgütlerin rekabet gücünü artırmak için geliştirdiği yeni fikirler, süreçler veya ürünlerdir. Büyük ölçekli işletmelerde inovasyon, sadece teknik değişiklikler anlamına gelmez; aynı zamanda organizasyon yapısındaki, yönetim süreçlerindeki ve stratejik düşünce yapılandırmasındaki yenilikleri de kapsamaktadır. Örgütsel öğrenme, inovasyon sürecinde önemli bir katalizör görevi görmektedir. Bu nedenle örgütsel öğrenme yeteneği güçlü

olan firmalar, inovasyon sürecinde daha başarılı olma eğilimindedir (Özdevecioğlu & Bıçkes, 2015) (İnce & Kocademir, 2022). Örneğin, büyük ölçekli işletmelerde yürütülen çalışmalarda, örgütsel öğrenme kapasitesinin, inovasyon eğilimini artırdığı ortaya konmuştur (Ege, Esen, & Dizdar, 2017).

Örgütsel öğrenme mekanizmaları, inovasyon süreçlerinde sürdürülebilirliği sağlamak için örgütsel bilginin yayılımını desteklemektedir. Mekanizmalar, organizasyonların elde ettikleri bilgiyi sistematik olarak toplayıp analiz ederek tüm örgüt içinde paylaşımlarına olanak tanıyan yapısal ve işlemsel düzenlemeleri kapsamaktadır. Aynı zamanda organizasyonun inovatif süreçlerine de entegre edilmelidir; çünkü bilgi paylaşımı olmadan inovasyonun sürdürülebilirliği zayıflamaktadır. Örneğin, raporlar, öneri kutuları, toplantılar ve eğitimler gibi biçimsel süreçler, bilgiyi dağıtmak ve paylaşmak için kullanılan mekanizmalardandır (Sönmez & Cemaloğlu, 2023) (Ünal, 2014).

Örgütsel öğrenme süreçleri dinamik ve döngüsel olarak tanımlanmıştır. Bu süreçler:

- Bilgi Kazanımı: Deneyimlerden öğrenme, örgütsel öz değerlendirme ve dış kaynaklardan edinilen bilgiye dayanmaktadır.
- Bilgi Dağıtımı: Bilginin raporlar ve toplantılar gibi çeşitli yollarla örgüt içinde paylaşılmasını ifade etmektedir.
- Bilgi Depolama ve Geri Çağırma: Örgütün öğrendiği bilgileri ileride kullanmak üzere saklaması ve gerektiğinde bu bilgileri yeniden çağırmasıdır. Bu süreç örgütsel hafızanın bir parçasıdır (Ege, Esen, & Dizdar, 2017) (Ünal, 2014).

Örgütsel öğrenme hem yapısal hem de kültürel bileşenlerden oluşmaktadır. Yapısal boyut, öğrenme mekanizmalarını kapsarken, kültürel boyut ise öğrenme kültürü ile ilişkilidir. Bilgi paylaşımı ve açık iletişim ortamının sağlanması, örgütsel öğrenmeyi pekiştiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Ünal, 2014).

Örgütsel öğrenme, firmaların değişimlere hızlı bir şekilde adapte olmasını ve yenilikçi fikirler geliştirmesini sağlayan temel unsurlardan biridir. Özellikle büyük ölçekli işletmelerde, örgütsel öğrenme kültürü, bilgi paylaşımını artırarak inovasyonu destekleyen bir yapı oluşturmaktadır (Özdevecioğlu & Bıçkes, 2015) (Arsu , 2021). Örgüt içi bilgi paylaşımı ve açık iletişim kanalları, öğrenmenin inovasyona dönüşmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Hurley ve Hult'un çalışmaları, örgütsel öğrenme ve yenilik arasındaki pozitif ilişkiyi ortaya koymuş, öğrenen organizasyonlarda bilgi transferi ve yenilik arasında güçlü bir bağlantı olduğunu vurgulamıştır (Özdevecioğlu & Bıçkes, 2015).

Örgütlerde öğrenme odaklı bir kültür oluşturmak, inovasyon performansını artırmaktadır. Çalışanların fikirlerini özgürce paylaşabilmesi ve örgüt içi hiyerarşik engellerin kaldırılması, yenilikçi çözümler geliştirilmesini sağlamaktadır. Örgütsel öğrenme sadece bilgi kazanımını değil, aynı zamanda bu bilginin inovasyon süreçlerine uygulanmasını da kapsamaktadır (Yangınlar & Bal, 2018). Örgütsel öğrenme ve inovasyon arasındaki ilişki, bilgi kazanımı ve paylaşımının etkin bir şekilde yönetilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Öğrenen organizasyonlar, bireylerin ve takımların deneyimlerini bir araya getirerek yaratıcı çözümler geliştirmesine olanak tanımaktadır. Süreç çalışanların var olan bilgileri yeniden düzenleyerek veya farklı fikirleri birleştirerek yenilikçi yöntemler önermesine olanak sağlamaktadır. Böyle bir öğrenme ortamı, özellikle bilgi edinimi, paylaşımı ve uyarlanabilirlik aşamalarında yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasını teşvik etmektedir. Ayrıca, ortamlar çalışanların yeni çalışma yöntemleri ve teknikleri denemeleri için fırsatlar sunarak,

daha hızlı ve etkili bir şekilde fikir geliştirme sürecine katkıda bulunmaktadır (Rupcic, 2023) (Yeung, Ulrich,, Nason, & Glinow, 2023).

Örgütsel öğrenme sadece fikir geliştirme süreçlerini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda liderlik yaklaşımlarını da etkiler. Öğrenme süreçleri, liderlerin yenilikçi stratejiler geliştirmelerine ve daha esnek liderlik modelleri benimsemelerine olanak tanımaktadır. Liderlerin çalışanların öğrenme süreçlerini daha iyi anlamalarını sağlayarak, onların bilgi paylaşımını artırmalarına ve takım dinamiklerini güçlendirmelerine katkı sağlamaktadır. Örgütsel öğrenme, liderlerin daha destekleyici, açık ve katılımcı bir liderlik tarzı benimsemelerini teşvik etmektedir (Pardim, Pinochet, Viana, & Alexandre de Souza, 2024).

İnovasyon süreçlerine dayalı olarak örgütsel öğrenmenin uygulanmasında çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Değişime direnç ve bilgi paylaşımında eksiklikler, öğrenmenin etkinliğini düşüren başlıca faktörlerdir. Bazı çalışanlar, mevcut çalışma yöntemlerine bağlı kalarak yenilikçi çözümleri benimsemekte zorluk çekmektedir. Organizasyon içinde bilgi paylaşımı ve öğrenme süreçleri olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca, örgütsel öğrenmeyi desteklemek için gereken dijital becerilerin sürekli yenilenmesi ihtiyacı, teknoloji adaptasyonu ve beceri eksikliği ile birleştiğinde büyük bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır (Rupcic, 2023). Örgütsel kültür de önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Bazı organizasyonlar, yeniliğe kapalı olup değişime kapalı bir yapıya sahiptir ve yenilikçi düşünceleri desteklemeyen bir kültür barındırabilir. Bu durumda, yenilikçi süreçler ve öğrenme motivasyonu zayıflamaktadır. Ayrıca, iş süreçlerinde liderlik eksikliği, öğrenmeyi engelleyici bir faktör olabilir, zira etkili liderlik olmadan yenilikçi süreçlerin uygulanması zorlaştırmaktadır (Du, Zhu, & Li, 2022).

Bu zorlukları aşmak için çeşitli en iyi uygulamalar önerilmektedir:

- 1- Deneyimsel öğrenme ve hata yapma kültürü: Yenilikçi organizasyonlar, çalışanlarına deneyimsel öğrenme fırsatları sunarak inovasyonu desteklemektedir. Örneğin, hata yapma kültürü geliştiren organizasyonlar, çalışanların denemekten korkmadığı bir ortam sağlamaktadır. Böylece hatalar, öğrenme sürecinin bir parçası olarak görülmektedir (Ramsauer , Radermacher, Hammer, & Luchtenberg, 2024).
- 2- Öğrenme ve gelişim programlarının entegrasyonu: Başarılı firmalar, çalışanlarına online kurslar, mentorluk ve iş başında öğrenme fırsatları sunarak sürekli gelişimi teşvik etmektedir. Programlar sayesinde hem bireysel hem de takım düzeyinde öğrenme desteklenmektedir. (Webster, 2023).

Sonuç olarak, inovasyonu sürdürülebilir kılmak ve rekabet avantajı sağlamak isteyen her organizasyonun, güçlü bir öğrenme kültürü geliştirmesi hayati öneme sahiptir. Örgütsel öğrenmenin etkili bir şekilde yönetildiği firmalar, sadece mevcut başarılarını sürdürmekle kalmaz, aynı zamanda inovasyon alanında öncü bir konuma yükselirler.

2. UYGULAMALAR

Örgütsel öğrenmenin inovasyona etkilerinin araştırıldığı bu çalışma; rekabet yoğun sektörlerden biri olan otomotiv sektöründe, yenileme pazarında faaliyetlerini sürdüren Teknorot Otomotiv işletmesinde gerçekleştirilmiştir. İşletmede, çalışanların inovasyon fikirlerini toplamak, değerlendirmek ve ödüllendirmek üzere 2022 ve 2024 yıllarında birer işletme içi inovasyon yarışması düzenlenmiştir. 2022 yılında gerçekleştirilen yarışmada örgütsel öğrenmeye dayalı herhangi bir ön çalışma gerçekleştirilmeden, başvuru konuları belirlenerek yarışma duyurusu

gerçekleştirilmiş, başvurular doğrultusunda yarışma süreci iletilemiştir. 2024 yılında ise örgütsel öğrenmenin inovasyon üzerindeki etkisini de ölçmek amacıyla öncelikli olarak örgütsel öğrenme süreci uygulanmış, ardından örgütün inovasyon fikri geliştirme kapasitesine olan etkileri inovasyon yarışması süreci ile incelenmiştir. Çalışmada örgütsel öğrenmenin gerçekleşmesi için iki aşamalı bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada bireysel öğrenmenin gerçekleşebilmesi için işletmenin stratejik inovasyon alanlarında seminerler düzenlenmiş, ikinci aşamada da inovasyon yarışması ile bireylerin, takımlar halinde yarışmaya katılımları teşvik edilerek iş birliği ve paylaşım ile bireysel öğrenmenin örgütsel öğrenme boyutuna taşınması sağlanmıştır. Örgütsel öğrenmenin örgütün inovasyon fikri geliştirme kapasitesine olan etkisi de inovasyon yarışması başvuru sayıları ile ölçülmüştür.

2.1. İnovasyon Yarışması Çağrısı

2022 yılında gerçekleştirilen yarışmada, şirketin inovasyon alanları olarak belirlenmiş olan;

- Yapay Zeka
- Dijital Dönüşüm
- IOT
- Üretim Verimliliği
- Yeni Üretim Teknolojileri
- İK ve Gelişim
- Yeşil Mutabakat
- IOT

başlıkların her biri için üst yönetimden birer sponsor atanmış, her bir başlık için sponsorlar liderliğinde takımlar oluşturulmuş ve bu ekiplerden ilgili alan odağında inovasyon fikirleri oluşturmaları istenmiştir. Yarışmanın değerlendirme kriterleri;

- Projenin Yenilikçilik Düzeyi
- Ekonomik Getiri Tahmini
- Uygulanabilirlik
- Çevresel Sürdürülebilirlik

olarak belirlenmiştir.

2024 yılında düzenlenen inovasyon yarışmasında ise

- Yeşil Dönüşüm
- Dijital Dönüşüm

başlıkları odak alanlar olarak belirlenmiş ve çalışanların kendi ekiplerini oluşturmaları beklenmiştir.

2.2. Örgütsel Öğrenme Uygulaması – Seminerler

2022 yılında gerçekleştirilen inovasyon yarışması sürecinde herhangi bir örgütsel öğrenme faaliyeti gerçekleştirilmemiştir. 2024 yılında ise inovasyon yarışması duyurusunun ardından işletmenin stratejik inovasyon alanlarıyla ilişkili olarak 6 farklı başlıkta seminerler düzenlenmiştir. İşletmede çalışan 309 beyaz yaka personelin katılımı hedeflendiğinden seminerler, web ortamında çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. İş günleri içinde ve çalışma saatlerinde gerçekleştirilen seminerlerin konu başlıkları;

- Kurumsal İnovasyon Yönetimi
- Yalın Uygulamalar
- Dijital Dönüşüm, IOT, Yapay Zeka
- Hafifletme ve Malzeme
- Yeşil Mutabakat
- İşyerinde Psikolojik Güvenliktir.

Konusunda uzman danışman ve akademisyenler tarafından gerçekleştirilen seminerlerin her biri yaklaşık 2 saat sürmüştür. Seminerlere katılan Teknorot çalışanlarının sayıları Çizelge 1. Seminer Programı ve Katılımcı Sayılarında görülmektedir.

Çizelge 1. Seminer Programı ve Katılımcı Sayıları

Seminer Programı Başlığı	Katılımcı Sayısı	Katılımcı Yüzdesi
Kurumsal İnovasyon Yönetimi	194	%63
Yalın Uygulamalar	196	%63
Dijital Dönüşüm, IOT, Yapay Zeka	182	%59
Hafifletme ve Malzeme	174	%56
Yeşil Mutabakat	159	%51
İşyerinde Psikolojik Güvenlik	195	%63

2.3. İnovasyon Yarışmaları

2022 yılında gerçekleştirilen inovasyon yarışmasında, çağrıda bulunulan toplam çalışan sayısı 296'dır.

Çağrı kapsamında belirlenen

- Yapay Zeka
- Dijital Dönüşüm
- IOT
- Üretim Verimliliği
- Yeni Üretim Teknolojileri
- İK ve Gelişim
- Yeşil Mutabakat
- IOT

Takımlarına, her takıma için bir lider olmak üzere toplam 8 takım lideri (sponsor) atanmıştır. Çağrıya istinaden inovasyon yarışması takımlarına katılan çalışan sayısı ise 27'dir. Takım liderleri dahil yarışmaya toplam 35 çalışan katılmıştır.

Çizelge 2. 2022 İnovasyon Yarışması Katılımcı Sayıları

Beyaz Yaka Çalışan Sayısı	Yarışmaya Katılan Çalışan Sayısı	Katılımcı Yüzdesi
296	81	%27

2022 yılında gerçekleştirilen inovasyon yarışmasına katılan 81 çalışan toplam 18 adet proje ile yarışmada yer almıştır.

Çizelge 3. 2022 İnovasyon Yarışması Projeleri

Yarışmaya Katılan Çalışan Sayısı	Yarışmaya Katılan Proje Sayısı
81	18

2024 yılında gerçekleştirilen inovasyon yarışmasında, çağrıda bulunulan toplam çalışan sayısı 309'dur. Çağrıya istinaden, kendi takımlarını oluşturarak inovasyon yarışmasına katılan çalışan sayısı 112'dir.

Çizelge 4. 2024 İnovasyon Yarışması Katılımcı Sayıları

Beyaz Yaka Çalışan Sayısı	Yarışmaya Katılan Çalışan Sayısı	Katılımcı Yüzdesi
309	112	%36

2024 yılında gerçekleştirilen inovasyon yarışmasına katılan 112 çalışan toplam 42 adet proje ile yarışmada yer almıştır.

Çizelge 5. 2024 İnovasyon Yarışması Projeleri

Yarışmaya Katılan Çalışan Sayısı	Yarışmaya Katılan Proje Sayısı
112	42

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, örgütsel öğrenmenin inovasyon süreçlerine olan etkilerini incelemek amacıyla Teknorot Otomotiv işletmesinde gerçekleştirilen inovasyon yarışmaları üzerinden somut verilerle değerlendirmiştir. 2022 ve 2024 yıllarında düzenlenen inovasyon yarışmaları, örgütsel öğrenme faaliyetlerinin inovasyon kapasitesine katkısını gözlemlemek için önemli bir çerçeve sunmuştur. Yarışma öncesinde düzenlenen seminerler, çalışanlar arasında bilgi paylaşımını ve yenilikçi fikirlerin teşvik edilmesini önemli ölçüde desteklemiş; bu etkinin sonucunda 2022 yılında %27 olan katılım oranı, 2024 yılında %36'ya yükselmiştir. Sonuçlar, örgütsel öğrenmenin inovasyonu destekleyici bir yapı sunarak çalışanların daha

yüksek katılım göstermelerine olanak sağladığını, ayrıca bilgi ve deneyim paylaşımı yoluyla yaratıcı çözümler geliştirilmesini mümkün kıldığını göstermektedir. Teknorot Otomotiv özelinde elde edilen bulgular, örgütsel öğrenme kültürünün inovasyon süreçlerinde bir katalizör görevi gördüğünü ve stratejik olarak desteklenmesi durumunda işletme performansını artırabileceğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, örgütsel öğrenmenin yenilikçi düşüncenin gelişimini tetikleyen bir unsur olarak işletme süreçlerine entegre edilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Çalışmada elde edilen bulgular, örgütsel öğrenmenin işletmelerde inovasyon süreçlerine olan katkısının yalnızca iş süreçlerini iyileştirmekle sınırlı kalmayıp aynı zamanda rekabet avantajı sağlamak üzere stratejik bir kaynak olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Teknorot Otomotiv örneğinde gözlemlendiği gibi, örgütsel öğrenme odaklı seminerler aracılığıyla bilgi paylaşımı ve çalışan katılımının desteklenmesi, inovasyon süreçlerinde daha fazla katılım ve proje üretkenliği sağlamıştır. Bulgular, işletmelerin örgütsel öğrenmeye dayalı mekanizmaları daha sistematik bir şekilde kullanmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Örgütsel öğrenmenin inovasyon üzerindeki etkilerini artırmak ve sürdürülebilir kılmak için öğrenme kültürünün işletme genelinde güçlendirilmesi ve iş süreçlerine entegre edilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle, işletmelerin bilgi paylaşımı, iş birliği ve yenilikçi fikirlerin teşvik edildiği bir örgüt kültürünü benimsemeleri, yalnızca inovasyon performansını artırmakla kalmayıp, aynı zamanda uzun vadede rekabetçi bir konum elde etmelerine de olanak sağlayacaktır. Bu çalışma, örgütsel öğrenmenin stratejik bir yaklaşım olarak işletme süreçlerine dahil edilmesinin, çalışan katılımını ve inovatif düşüncenin gelişimini destekleyen bir yapı sunduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Arsu , Ş. (2021, 6 30). ÖĞRENEN ORGANİZASYONLARDA ÖĞRENME YÖNELİMLİLİĞİNİN YENİLİKPERFORMANSINA ETKİSİ: ANTALYA İLİ OTELLER ÖRNEĞİ. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 1*, s. 1 - 19.
- Du, J., Zhu, S., & Li, W. (2022, 3 28). Innovation through internationalization: A systematic review and research agenda. *Asia Pacific Journal of Management*, vol 40, <https://doi.org/10.1007/s10490-022-09814-z>, s. 1217–1251.
- Ege, T., Esen, A. P., & Dizdar, A. P. (2017, 4 1). ORGANIZATIONAL LEARNING AND LEARNING ORGANIZATIONS: AN INTEGRATIVE FRAMEWORK. *Int. Journal of Management Economics and Business*, Vol. 13, No. 2., s. 439-460.
- İnce, M., & Kocademir, S. (2022). *İÇ GİRİŞİMCİLİK SÜREÇLERİNİN İNOVASYON VE ÖRGÜTSEL İNOVASYON KÜLTÜRÜNE YANSIMALARI*. Iksad Publishing House, ISBN: 978-625-8405-77-4.

- Özdevecioğlu, M., & Biçkes, M. (2015, 5 16). ÖRGÜTSEL ÖĞRENME VE İNOVASYON İLİŞKİSİ: BÜYÜK ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE BİR ARAŞTIRMA. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 39,19, s. 19 - 45.
- Pardim, V., Pinochet, L., Viana, A., & Alexandre de Souza, C. (2024, 1 31). Determining factors of individual and organizational unlearning in the generation and realization of ideas: a multigroup analysis from organizational structure. *Innovation & Management Review*, s. 154-166.
- Ramsauer , P., Radermacher, A., Hammer, M., & Luchtenberg, D. (2024, 6 3). *McKinsey & Company: When failure is an option: Fostering organizational innovation and learning*. 10 10, 2024 tarihinde <https://www.mckinsey.com/capabilities/operations/our-insights/when-failure-is-an-option-fostering-organizational-innovation-and-learning> adresinden alındı
- Rupcic, N. (2023, 3 23). Means to improve organizational learning capability. *The Learning Organization*, Vol. 30 No. 1, <https://doi.org/10.1108/TLO-01-2023-289>, s. pp. 101-109.
- Sönmez, E. D., & Cemaloğlu, P. D. (2023, 4 28 - 30). Örgütsel öğrenme mekanizmaları ölçeği'nin Türkçe'ye adaptasyonu ve doğrulanması. 16. *Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi, Ankara, Türkiye*, s. ss.18-20.
- Ünal, A. (2014). Örgütsel Öğrenme Mekanizmalarının Okullarda Kullanılması Konusunda Öğretmen Görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 35, s. ss. 19-32.
- Webster, R. (2023, 9 20). *Thinkific Plus: How to Create an Effective Learning Culture for Continuous Improvement*. 10 2024, 10 tarihinde <https://www.thinkific.com/blog/effective-learning-culture/> adresinden alındı
- Yangınlar , G., & Bal, N. (2018, 3 10). Lojistik Sektöründe Öğrenen Örgüt Yapısı ile İnovasyon İlişkisi. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, ISSN:2148-1415,Cilt 5, Sayı 10, s. 1 - 14.
- Yeung, A., Ulrich,, D., Nason, S., & Glinow, M. (2023). *Organizational Learning Capability*. Oxford University Press.

DAVRANIŞSAL PAZARLAMADA ÇEREZ TABANLI KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ REKLAMLARIN TÜKETİCİ PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Dr. KADER EROL¹, Doç. Dr. SEZEN GÜNGÖR²

¹ Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Meslek Yüksekokulu, kkizilerol@nku.edu.tr-
0000-0002-9143-2946

² Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Meslek Yüksekokulu, sezengungor@nku.edu.tr-
[0000-0001-8388-6350](https://orcid.org/0000-0001-8388-6350)

ÖZET

Kullanıcıların ilgi alanlarına, demografik özelliklerine ve önceki davranışlarına göre kişiselleştirilmiş reklam içerikleri sunulması anlamına gelen kişiselleştirilmiş reklamlar, dijital pazarlama dünyasının vazgeçilmez tutundurma araçlarından biri haline gelmiştir. Kişiselleştirilmiş reklamlar, davranışsal pazarlama ile doğrudan ilişkili bir strateji kullanarak, çerezler (cookies) yardımıyla, web sitelerindeki verilere dayanarak, tüketicilerin ilgi alanlarına uygun, daha etkili içerikler oluşturarak, kişiye özel kampanyalar sunarlar.

İşletmeleri hedef kitlelerine daha doğru ve daha etkili bir şekilde ulaştırabilen bu reklamlar, müşterilerin kişiselleştirilmiş satın alma yolculuğunu kolaylaştırırken, markalara da, sadık müşteri kitlesini arttırarak rakiplerinden ayrışma avantajı sağlarlar. Öte yandan, çevrim içi davranışlarının izlenmesinden ve kendilerine ait verilerin toplanmasından rahatsız olan kullanıcıların güvenlik endişesi de her geçen gün artmaktadır. Bu durum işletmeler açısından beklenmedik sorunlara, hatta sosyal medya krizlerine dahi sebep olabilmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada çerezler yardımıyla daha hedefe yönelik bir hale dönüşen kişiselleştirilmiş reklamların davranışsal pazarlamadaki avantaj ve dezavantajların irdelenmesinin yanı sıra, tüketici açısından da yarattığı güvenlik endişesi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Pazarlama, Kişiselleştirilmiş Reklamlar, Çerez Politikaları, Veri Güvenliği

EVALUATION OF COOKIE-BASED PERSONALIZED ADS IN BEHAVIORAL MARKETING FROM A CONSUMER PERSPECTIVE

ABSTRACT

Personalized advertising, which refers to the delivery of personalized advertising content based on users' interests, demographic characteristics and previous behaviors, has become one of the indispensable promotion tools in the digital marketing world. By using a strategy directly related to behavioral marketing, personalized ads offer personalized campaigns by creating more effective content in line with the interests of consumers based on the data on websites with the help of cookies.

These ads, which can deliver businesses to their target audiences more accurately and more effectively, facilitate the personalized purchasing journey of customers, while providing brands with the advantage of differentiating from their competitors by increasing their loyal customer base. On the other hand, the security concerns of users who are uncomfortable with their online behavior being monitored and their data being collected are increasing day by day. This situation can cause unexpected problems for businesses, even social media crises. In this context, this study will discuss the advantages and disadvantages of personalized ads, which have become more targeted with the help of cookies, in behavioral marketing, as well as the security concerns they create for consumers.

Keywords: Behavioral Marketing, Personalized Ads, Cookie Policies, Data Security

1.GİRİŞ

Son yıllarda dijital pazarlama, teknolojinin hızlı gelişimi ve internetin yaygınlaşması ile önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Tüketicilere yönelik reklam stratejileri, geleneksel kitle iletişim yöntemlerinden, bireyselleştirilmiş ve veri odaklı yaklaşımlara dönüşmüştür. Bu bağlamda, çerez (cookie) tabanlı reklamcılık, internet kullanıcılarının çevrimiçi davranışlarını izleyerek kişiselleştirilmiş reklamlar sunmayı mümkün kılan yenilikçi bir yöntem olarak öne çıkmıştır.

Tüketicie uygun içerik sunarak reklam etkisini artırma potansiyelinden dolayı, kişiselleştirilmiş reklamlar, pazarlama alanında çok sık karşımıza çıkan tutundurma yöntemlerinden biri haline gelmiştir. Ancak, bu yöntem, tüketicilerin gizlilik algısı, mahremiyet endişeleri ve veri güvenliği kaygıları gibi çeşitli etik ve psikolojik sorunları da beraberinde getirmiştir. Çerez tabanlı kişiselleştirme, tüketici davranışlarına ilişkin detaylı analizler sunarken, aynı zamanda reklamların tüketiciler üzerindeki algısal etkilerini de yeniden tanımlamaktadır.

Bu çalışmada, davranışsal pazarlama bağlamında çerez tabanlı kişiselleştirilmiş reklamların tüketiciler tarafından nasıl değerlendirildiği incelenmektedir. Tüketici perspektifi, bu tür reklamların algılanan faydalarıyla, olası dezavantajları arasında önemli bir dengeyi yansıtmaktadır. Bu kapsamda, çerez tabanlı kişiselleştirilmiş reklamların tüketiciler üzerinde yarattığı duygusal ve algısal etkiler ve bu etkilerin pazarlama stratejileri üzerindeki olası sonuçları tartışılmaktadır.

2. DAVRANIŞSAL PAZARLAMA

Pazarlama, her daim alıcıların ve satıcıların motivasyonlarını açıklamakla ilgilenmiş ama hiçbir zaman tek tip bir tanıma ve çerçeveye sığmamıştır. Çünkü, insan davranışının kökleri oldukça derinlere uzanır ve tam olarak açıklanabilmesi de neredeyse imkansızdır. Öte yandan, pazarlama sürecinin tamamlanabilmesi ise, insan davranışını tam olarak tahmin etmeye dayanır (Conick, 2017). İşte bu bağlamda, tüketici davranışlarını anlayarak, kişiye özel pazarlama içeriği oluşturulması, davranışsal pazarlamanın çıkış noktasıdır. Geleneksel pazarlama stratejileri, geniş kitlelere genel bir mesajla ulaşmayı amaçlarken, davranışsal pazarlama,

özellikle kişiselleştirilmiş mesajlar sunarak, hedef tüketicilere ulaşma çabalarıyla farklılaşmaktadır. Tüketicilerin çevrim içi davranışlarını analiz ederek onlara daha kişiselleştirilmiş, ilgi çekici ve hedeflenmiş pazarlama stratejileri sunmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu amaç doğrultusunda, tüketicilerin sosyal medya etkileşimleri, internet üzerinde yaptıkları gezintiler, arama motorlarında sorgulattıkları kelimeler, alışveriş ve geçmiş alışkanlıkları gibi davranışsal verileri toplanarak analiz edilir. Bu sayede, işletmeler müşterilere daha alakalı içerikler sunarak, onların ilgisini çekmeye ve satın alma kararlarını etkilemeye çalışırlar. Bunu destekler nitelikte, kişiselleştirilmiş reklamların ve fiyatlandırma etkilerinin, özellikle satın alma öncesi ve satın alma aşamalarında önemli olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Zhang ve Krishnamurthi 2004).

Özellikle kişiselleştirme ve veri odaklı hedefleme yönüyle, diğer pazarlama stratejilerinden ayrılan davranışsal pazarlama, hem işletmelere hem de tüketicilere birçok fayda sağlar. Bunlar, kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ **Kişiselleştirme:** Kullanıcıların ilgi alanlarına yönelik içerik sunulduğunda etkileşim oranları artar.
- ✓ **Daha Etkili Hedefleme:** Alakasız reklamlardan ziyade, kullanıcı davranışlarına dayalı içerikler gösterilerek reklam verimliliği artırılır.
- ✓ **Müşteri Sadakati:** Müşteriler, kendilerini anlayan ve ilgi alanlarına uygun içerik sunan markalara daha bağlı hissederler.
- ✓ **Yüksek Dönüşüm Oranları:** Kişiye özel yapılan pazarlama sayesinde satın alma oranları artabilir.

Çerez tabanlı kişiselleştirilmiş reklamlar, tüketicilerin çevrimiçi davranışlarını izleyerek ve analiz ederek etkili bir hedefleme sağlamayı amaçlamaktadır. Bu süreç, hem tüketici davranışlarını anlamaya yönelik kapsamlı bir veri analizi hem de bu verilerin stratejik olarak kullanılmasını gerektirir. Davranışsal pazarlama, sistematik bir yaklaşımla bir dizi aşamayı takip ederek etkili reklam içeriklerinin oluşturulmasını mümkün kılmaktadır. Bu aşamalar, kişiselleştirilmiş pazarlamanın temel dinamiklerini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir:

- **Veri Toplama:** İçinde bulunduğumuz dijital çağda, şirketler artık tüm müşteri yolculuğu hakkında daha fazla ve daha iyi veriye erişebilmektedir (Wedel ve Kannan 2016). Bu veriler yalnızca satın alma davranışlarını tahmin etmek için değil, aynı zamanda ihtiyaç tanıma aşaması ve satın alma sonrası aşamalara ilişkin davranışları ölçebilmek açısından da son derece kıymetlidir (Matz ve Netzer, 2017). Buna ek olarak, bu veriler, dijital pazarlarda tüketici davranışının psikolojik yönlerini anlamak isteyen işletmeler için de çok önemlidir (Lamberton ve Stephen 2016). Bu bağlamda, web siteleri, uygulamalar, sosyal medya platformları, çerezler (cookies) ve izleme pikselleri aracılığıyla kullanıcının çevrim içi davranışlarına dair veriler toplanır.
- **Veri Analizi:** Elde edilen veriler, kullanıcıların ilgi alanlarını, alışkanlıklarını ve ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla analiz edilir. Bu veri analizlerine dayanarak,

firmaların web sitelerinin her bir tüketiciye göre dinamik olarak uyarlanması, kişiselleştirilmiş dijital ara yüzlerden nasıl yararlandıklarının bir örneğidir (Hauser vd., 2009).

- **Segmentasyon:** Elde edilen verilerin analizi sonucunda, tüketiciler davranışlarına göre belirli bölümlere ayrılır. Örneğin, bir e-ticaret sitesi, ürün sayfalarında uzun süre gezen tüketicileri, satın alma davranışı gerçekleştirebilecek potansiyel alıcılar olarak nitelendirerek, onlara özel indirimler sunabilir.
- **Kişiselleştirilmiş İçerik:** Oluşturulan segmentlere göre oluşturulan özel içerikler ve promosyonlar, e-postalar, reklamlar gibi çeşitli kanallar aracılığıyla kullanıcılara ulaştırılır. Satın alma aşamasındaki tüketicilerin kararlarının, çekilişlerden veya posta yoluyla yapılan indirimlerden etkilendiğini ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur (Goldsmith ve Amir, 2010).
- **Performans İzleme:** Son olarak ta, davranışsal pazarlama uygulamalarının, kullanıcılar üzerinde ne derece etkili oldukları, dönüşüm oranları, tıklama oranları ve geri bildirimleri yoluyla takip edilerek değerlendirilir.

3. ÇEREZ TABANLI KİŞİSEL REKLAMLAR

Pazarlama uygulamaları, müşterilerin işletmeler için ne kadar önemli olduklarını algılamaları ve kendilerini özel hissetmelerini sağlamak amacıyla, özellikle son yıllarda kitlelerden kişiselleşmeye doğru bir değişim içerisine girmiştir (Barutçu vd., 2017). Kişiselleştirilmiş programlar, tüketiciler açısından da, işletmeler açısından da kritik bir öneme sahiptir. (Nyheim vd., 2015). Kişiselleştirme çabalarının artmasının en önemli nedenlerinden biri de, pek tabii ki, müşterilerin dikkatini çekip, satın alma davranışı gerçekleştirmelerini sağlayarak, pazarlama etkinliklerini arttırmaktır. Bu bağlamda, tam da bu amaca uygun olarak, kullanıcılar için daha alakalı, reklam verenler açısından ise, daha etkili olan kişiselleştirilmiş reklamlar ön plana çıkmaya başlamıştır.

En genel tanımıyla, tüketicilerin çevrimiçi davranışlarına göre özelleştirilen reklamlar olarak ifade edilen bu reklamlar, özellikle tüketici verilerinin toplanması ve analiz edilmesi sürecine odaklanır. Kişiselleştirilmiş reklam oluşturulurken toplanan bu kişisel veriler dikkate alınmaktadır. Bu veriler; kullanıcıların internet arama geçmişleri, izledikleri videolar gibi medya tüketim bilgileri, uygulama kullanım verileri, satın alma davranışları ya da sosyal medya paylaşımları gibi bir çok farklı kaynaktan elde edilebilir (Boerman vd., 2017).

Büyük veri madenciliği ve web analitiğinin gelişmesinden dolayı bireyselleştirilmiş hedefleme artmış ve kişiselleştirilmiş reklamlar son yıllarda önemli bir hale gelmiştir (Kim ve Huh, 2013). Bu tür reklamlarla, içeriğe dayalı hedeflemenin yanı sıra, reklamların kullanıcı özelliklerine, davranışlarına ve kullanım içeriğine göre uyarlanarak, tüketiciler açısından daha alakalı olması amaçlanmaktadır. Yani, kişiselleştirilmiş reklamlarda, tüketiciler yalnızca kendileriyle ilgili ve satın alma niyetlerine ilişkin mesajlar alırlar (Yu ve Cude, 2009). Buna ek olarak, kişiselleştirme maliyetinin düşük olması, firmaların dijital ürünler için kişiselleştirilmiş reklam yaratma çabalarını da arttırmıştır (Murthi ve Sarkar, 2003).

Ancak, bu tür reklamcılığı farklı bakış açılarından ele alan çeşitli çalışmalar da mevcuttur. Lambrecht ve Tucker (2013) yılında yaptıkları araştırmalarında, reklamlarla tüketicilere en iyi

şekilde nasıl ulaşılabileceğini değerlendirirken, yöneticilerin, tüketicilerin satın alma karar süreçlerinin çok aşamalı olduğunu hatırlamaları ve reklam içeriklerini bu aşamalar boyunca çeşitlendirmeleri gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Bütün bu açıklama ve tanımlar, çerez tabanlı reklamların hem teknolojik hem de pazarlama boyutunu ifade etmektedir.

4. KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ REKLAMLARIN AVANTAJLARI

Davranışsal pazarlamanın kişiler ve işletmeler açısından avantajlarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmış birçok akademik araştırma mevcuttur. Bu amaçla gerçekleştirilen sektör analizleri de, davranışsal pazarlama stratejinin pazarlamada neden önemli bir araç olduğunu verilerle ortaya koymaktadır. Bu çalışmalarla elde edilen bazı önemli bulgular ve olumlu etkiler şu şekilde özetlenebilir:

✓ Dönüşüm Oranlarında Artış

Think with Google araştırmasına göre, davranışsal verilerle yapılan kişiselleştirilmiş reklamların tıklanma oranlarında %70'e kadar artış sağlandığı ve bu tür reklamların kullanıcıların satın alma kararlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Özellikle ilgilerini çeken ürünlerle tekrar karşılaşan kullanıcılar, dönüşüm sağlama oranında artış göstermektedir.

✓ E-ticaret Üzerine Yapılan Çalışmalar

E-ticaret sitelerinde davranışsal pazarlama kullanarak kişiselleştirilmiş içerikler sunan markaların, genel ürün sayfalarına kıyasla %20-30 daha yüksek dönüşüm oranlarına ulaştığı belirlenmiştir. Örneğin, ürün öneri sistemleriyle yapılan kişiselleştirme, sepet tamamlama oranlarını artırmaktadır.

✓ Müşteri Bağlılığı ve Sadakat

Salesforce'un yaptığı bir araştırma raporuna (2018) göre, müşterilerin %76'sı, kişisel olarak ilgili içerik sunan markalara daha bağlı hissettiklerini belirtmektedir. Aynı raporda, müşterilerin %52'sinin kişiselleştirilmiş deneyimler sunmayan markalarla bağlarını koparmaya daha yatkın oldukları belirtilmektedir. Bu durum, davranışsal pazarlamanın müşteri bağlılığı ve marka sadakati açısından güçlü bir araç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Harvard Business Review (HBR) tarafından yapılan bir çalışmada da, bunu destekler nitelikte, markaların davranışsal verileri kullanarak müşteri sadakatini %25'e kadar artırdığı sonucu elde edilmiştir. Özellikle kişiye özel gönderilen e-posta ve kampanya içerikleri, müşteriyle daha derin bir bağ kurmada etkili bir araç olarak öne çıkmaktadır.

✓ Elde Edilen Gelir ve Satış Artışı

McKinsey'in yaptığı bir çalışma, kişiselleştirilmiş pazarlama stratejilerinin %10-15 oranında gelir artışı sağladığını ve davranışsal pazarlamanın, işletmelere göre daha fazla yatırım getirisi sunduğunu ortaya koymuştur. Özellikle e-ticaret alanında, kullanıcıların önceki davranışlarına göre hedeflenmiş önerilerde bulunmanın satışları artırdığı gözlemlenmiştir. Accenture'un kişiselleştirme raporuna göre, müşterilerin %91'i, markaların kendilerine özel teklifler sunması durumunda daha fazla alışveriş yapmaya meyilli olduklarını belirtmektedir. Bu, davranışsal pazarlamanın doğrudan gelir üzerinde etkisini gösteren güçlü bir bulgudur.

✓ Reklam Etkinliğinde Artış

Journal of Interactive Marketing (JIM)'de yayınlanan bir çalışma, davranışsal hedeflemenin kullanıcıların dikkatini çekme oranını artırarak reklam harcamalarının daha verimli hale gelmesini sağladığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada, davranışsal pazarlamaya dayalı kişiselleştirilmiş reklamların, genel reklam kampanyalarına göre %30 daha yüksek etkileşim oranlarına ulaştığı görülmüştür. Bu sayede, genel hedeflemeye kıyasla daha etkili sonuçlar alınarak, reklam etkinliğinde gözle görülür bir artış sağlanmaktadır.

✓ **Müşteri Memnuniyeti ve Kullanıcı Deneyimi**

Forrester Research'ün yayınladığı bir rapor, davranışsal verilerin, kullanıcıların aradıkları içerik ve ürünleri daha hızlı bulmalarına yardımcı olarak kullanıcı deneyimini iyileştirdiğini göstermektedir. Müşteri deneyimini geliştiren davranışsal pazarlama, müşteri memnuniyetini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Gartner'ın yaptığı analizlerde, kullanıcıların %64'ünün kendilerine özel içerik sunan ve gereksiz bilgileri azaltan siteleri tercih ettikleri bulunmuştur. Davranışsal pazarlama sayesinde kişiselleştirilen içeriklerin, kullanıcı deneyimini olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir.

✓ **Kampanya Optimizasyonu ve Maliyet Avantajı**

Journal of Marketing Research (JMR)'de yayınlanan bir makalede, davranışsal pazarlama sayesinde kampanyaların anlık olarak optimize edilmesinin, reklam harcamalarında maliyet avantajı sağladığı ifade edilmektedir. Aynı çalışma, davranışsal pazarlamanın kitlesel pazarlama stratejilerine göre daha düşük maliyetle daha yüksek dönüşüm sağladığını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, davranışsal pazarlamanın sadece kısa vadeli satış ve gelir artışı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda uzun vadede müşteri bağlılığı, reklam etkinliği ve maliyet avantajı gibi faktörlerde de önemli avantajlar sunduğunu göstermektedir.

5. KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ REKLAMLARIN DEZAVANTAJLARI

Davranışsal verilerle yapılan kişiselleştirilmiş reklamların etkinliği her ne kadar yüksek olsa da, bu uygulamaların başta, etik ve mahremiyetle ilgili olmak üzere, bazı riskler taşıdığı düşünülmektedir. Özellikle 2010 yılından sonra dijital ortamda kullanıcı bakış açıları konuları üzerine yapılan çalışmalarda, veri koruma politikalarının etkinliği ve etik konuları daha fazla araştırılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalardan bazıları ve araştırma bulguları şu şekilde özetlenebilir:

✓ **Gizlilik İhlalleriyle Artan Mahremiyet Endişeleri ve Kullanıcı Tepkileri**

Kişiselleştirilmiş reklamlar, kullanıcıların çevrimiçi etkinliklerinden toplanan verilerle oluşturulduğu için, bireylerin mahremiyet kaygılarını artırabilir. Veri ihlalleri veya siber saldırılar, kullanıcıların özel bilgilerinin kötüye kullanılmasına yol açabilir. Boerman ve arkadaşları (2017) çevrimiçi davranışsal reklamcılık üzerine yaptıkları çalışmalarında, bu tür reklamların, bireylerde izlenme hissi yaratması ve mahremiyet ihlallerine yol açması nedeniyle olumsuz algılanabileceğini ortaya koymuştur. Kullanıcıların bu tür uygulamaları rahatsız edici bulabilmesinden dolayı, markaya karşı da bir güvensizlik geliştirebileceklerine de vurgu yapılmıştır.

✓ **Gizlilik Politikaları Konusunda Yetersiz Bilgilendirilme ve Artan Kullanıcı Şüpheleri**

Gizlilik konusunda belirsiz politikalar ve kullanıcıların yeterince bilgilendirilmemesi, tüketicilerde kişiselleştirilmiş reklam uygulamalarına yönelik şüphe uyandırabilmektedir. Kişiselleştirilmiş reklamların mahremiyet, tüketici davranışları ve algıları üzerindeki etkilerinin ele alındığı bir çalışmada, çevrimiçi hedefli reklamcılığın tüketicilerde oluşturduğu algıları incelenmekte ve bu konuda hukuki düzenlemelerin geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Akan ve Mazıcı, 2020).

✓ **Hedefleme Yanılgıları Sonucu Markaya İlişkin İlginin Azalması**

Hedefleme süreçlerinde yanlış veya yetersiz verilerin kullanımı, kullanıcıya uygunsuz veya ilgisiz reklamlar gösterilmesine yol açabilir. Böyle bir durum, tüketicinin markaya ilgisinin azalmasına ya da ilgisini kaybetmesine neden olabilir. Büyük veri (big data) ve müşteri ilişkileri yönetimi çerçevesinde kişiselleştirilmiş hizmetlerin nasıl geliştirilebileceğinin araştırıldığı bir çalışmada, büyük veri, kullanıcıların geçmiş davranışlarından anlamlı sonuçlar çıkarmak için kritik bir araç olarak ele alınmıştır (Anshari vd., 2019). Algoritmalar bazen kullanıcı davranışlarını yanlış yorumlayabilir, bu da ilgisiz veya yanlış hedeflenmiş reklamların gösterilmesine yol açabilir. Yanlış hedefleme, reklam bütçesinin boşa harcanmasına neden olabileceği gibi, kullanıcı deneyimini olumsuz etkileyerek, markanın tüketici gözündeki değerini de olumsuz yönde değiştirebilir.

✓ **Psikolojik - Duygusal Etkiler ve Manipülasyon Riski**

Bireylerin sürekli maruz kaldığı bir gerçeklik haline gelen dijital reklamlar, son zamanlarda çok rahatsız edici bir hale gelerek, kullanıcılarda bıkkınlık ve yorgunluk hissi yaratmış durumdadır. Buna ek olarak, kişiselleştirilmiş reklamların ve dijital pazarlama stratejilerinin bireylerde nasıl dijital yorgunluk oluşturabileceğine de dikkat çekilmektedir. Dijital platformlardan yorulan ve sürekli mesajların hedefinde kalan kullanıcıların duygu durumlarının olumsuz olarak etkilendiği ortadadır. Kullanıcılar, sürekli olarak izlendiklerini bilmekten dolayı stres, rahatsızlık veya güvensizlik hissedebilir. Öte yandan, hedefli reklamlar, kullanıcıların gereksiz ürün satın almasına yol açabilir, bu da finansal ve psikolojik sorunları beraberinde getirir. Bu bağlamda da, kişiselleştirilmiş reklamların, kullanıcılarda manipüle edilme hissi uyandırarak, dijital yorgunluğu daha da tetikleyebileceği belirtilmektedir. Bu manipülasyonlardan, özellikle de çocuklar veya bağımlılıkla mücadele eden hassas bireylerin, daha fazla etkilenebileceğini belirtmek hiç şaşırtıcı olmayacaktır.

Sonuçta, bu dezavantajlar dikkate alınmadığında kullanıcılar da işletmeler de birçok açıdan zarar görebilir. Bu nedenle, etik değerlere çok dikkat edilerek, kişiselleştirme süreçlerinin daha kullanıcı odaklı olması gereklidir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kişiselleştirilmiş reklamlar, 2000'li yıllardan itibaren iletişim, reklam, bilişim ve hukuk alanlarında geniş bir araştırma konusu olmuştur. Çalışmalar, tüketici farkındalığı, reklamların satın alma niyetine etkisi, veri güvenliği ve etik konularına yoğunlaşmaktadır. 2010'dan sonra yapılan çalışmalarda ise dijital ortamda kullanıcı bakış açıları ve veri koruma politikalarının

etkinliği daha detaylı incelenmiştir. Bu süreçten hareketle, bu çalışmada da, çerez tabanlı kişiselleştirilmiş reklamların davranışsal pazarlamadaki yeri ve tüketicilerin bu reklam türüne yönelik algıları ele alınmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde, kişiselleştirilmiş reklamların pazarlama etkinliğini artırma potansiyeline rağmen, mahremiyet ihlalleri, güven kaybı ve dijital yorgunluk gibi olumsuz etkilerle de ilişkilendirilmekte olduğu görülmüştür. Birçok çalışma, çerez tabanlı kişiselleştirmenin tüketicilerde izlenme hissi ve mahremiyet kaygısı yarattığını, bu durumun da markaya duyulan güven üzerinde olumsuz etki yaratabileceğini ortaya koymaktadır.

Kişiselleştirmenin doğru hedef kitleye ulaştığında satın alma kararlarını pozitif yönde etkileyebileceği bir avantaj olarak değerlendirilirken, yanlış hedefleme durumunda tüketici memnuniyetini düşürebileceğini de vurgulamaktadır. Öte yandan, kişiselleştirilmiş reklamların etkisinin tüketici segmentlerine göre değişiklik gösterdiği, özellikle mahremiyeti önemseyen gruplarda olumsuz algılar yarattığını da belirtilmektedir.

Sonuç olarak, davranışsal pazarlama, kullanıcı verilerinin toplanmasını içerdii için gizlilik ve güvenlik açısından bazı etik tartışmaları beraberinde getirmektedir. Literatürdeki çalışmalar, çerez tabanlı kişiselleştirilmiş reklamların tüketici davranışları üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, bu etkiyi optimize etmek için tüketici mahremiyetine saygı duyan ve şeffaflık ilkesini benimseyen stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

REFERENCES

- Akan, N., & Tanyeri, E. (2020). Reklamın Değişen Yüzünde Çevrim İçi Davranışsal Reklamcılık: İnternet Kullanıcıları Perspektifinden Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 1453-1479.
- Ansari, M. H., Tabatab Vakili, V., & Bahrak, B. (2019). Evaluation of big data frameworks for analysis of smart grids. *Journal of Big Data*, 6(1), 109.
- Barutcu, S., Yaldir, A. ve Hasiloglu, S. B. (2017). “From Mass to Personalized Mobile Marketing Strategies: The New Dimensions Through Expert Systems”. *European Scientific Journal*, Special Edition, 400-409.
- Boerman, S. C., Kruikemeier, S. ve Borgesius, F. J. Z. (2017). “Online Behavioral Advertising: A Literature Review and Research Agenda”. *Journal of Advertising*, 46(3): 363-376.
- Conick, H. (2017). Read this story to learn how behavioral economics can improve marketing. Retrieved from <https://www.ama.org/publications/MarketingNews/Pages/read-story-learn-howbehavioral-econom>
- Dowling, K., Guhl, D., Klapper, D., Spann, M., Stich, L., & Yegoryan, N. (2020). Behavioral biases in marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 449-477.
- Goldsmith, K., & Amir, O. (2010). Can uncertainty improve promotions? *Journal of Marketing Research*, 47, 1070–1077.

- Hauser, J. R., Urban, G. L., Liberali, G., & Braun, M. (2009). Website morphing. *Marketing Science*, 28, 202–223.
- Kim, H. (2013). Exploring the effect of perceived relevance and privacy concerns on consumer responses to online behavioral advertising.
- Lamberton, C., & Stephen, A. T. (2016). A thematic exploration of digital, social media, and Mobile marketing: research evolution from 2000 to 2015 and an agenda for future inquiry. *Journal of Marketing*, 80, 146–172.
- Lambrecht, A., & Tucker, C. (2013). When Does Retargeting Work? Information Specificity in Online Advertising. *Journal of Marketing Research*, 50(5), 561-576. <https://doi.org/10.1509/jmr.11.0503>
- Matz, S. C., & Netzer, O. (2017). Using big data as a window into consumers' psychology. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 18, 7–12.
- Murthi, B. P. S. ve Sarkar, S. (2003). “ The Role of the Management Sciences in Research on Personalization”. *Management Science*, 49(10): 1344-1362.
- Nyheim, P., Xu, S., Zhang, L. ve Mattila, A. S. (2015). “ Predictors Of Avoidance Towards Personalization Of Restaurant Smartphone Advertising: A Study From The Millennials' Perspective”. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 6(2): 145-159.
- Wedel, M., & Kannan, P. K. (2016). Marketing analytics for data-rich environments. *Journal of Marketing*, 80, 97–121.
- Yu, J. ve Cude, B. J. (2009). “Possible Disparities in Consumers' Perceptions Toward Personalized Advertising Caused by Cultural Differences: U.S. and Korea”. *Journal of International Consumer Marketing*, 21(4): 251-269.
- Zhang, J., & Krishnamurthi, L. (2004). Customizing promotions in online stores. *Marketing Science*, 23, 561–578.

SPOR YÖNETİCİLERİNİN KARAR VERME SÜREÇLERİNDE ETİK DİLEMMALAR

Dr. Öğr. Üyesi, Ülkü ÇOBAN

Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, ulkucoban@yalova.edu.tr

ORCID No: 0000000183087655

ÖZET

Bu makale, spor yöneticilerinin karar verme süreçlerinde karşılaştıkları etik dilemmaları ele almaktadır. Spor yöneticileri, görevleri sırasında hem kulüp çıkarlarını korumak hem de etik ilkelerden taviz vermemek zorunda kalır. Çalışma, özellikle doping kullanımı, sponsorluk anlaşmalarında çıkar çatışmaları, taraftar baskıları, kadın sporculara yönelik fırsat eşitliği sağlanması ve personel ilişkilerinde adil yönetim gibi yaygın etik ikilemler üzerine yoğunlaşmaktadır.

Araştırma, nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüş ve çeşitli spor kulüplerinin yöneticileriyle yapılan derinlemesine mülakatlara dayanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgular, spor yöneticilerinin karşılaştıkları etik ikilemler karşısında şeffaflık, adil yönetim, sorumluluk paylaşımı ve uzun vadeli stratejik planlamayı esas aldıklarını ortaya koymuştur. Yöneticiler, etik sorunlarla başa çıkarken hem yasal düzenlemeleri hem de kulüp değerlerini dikkate almak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin, doping vakalarında başarı baskısına rağmen sporcunun cezalandırılması ile rehabilitasyon süreçlerinin dengeli yönetilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Ayrıca, sponsor seçimlerinde kulübün imajıyla çelişen anlaşmaları reddetmenin kısa vadeli finansal kayıplara yol açsa da uzun vadede kulüp itibarı açısından önemli olduğu belirtilmiştir. Kadın sporculara yönelik fırsat eşitliği sağlama çabalarının da yöneticiler için önemli bir sorumluluk olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, taraftar baskısının karar süreçlerini nasıl etkilediği ve bu baskı karşısında dengeli ve uzun vadeli kararların önemi vurgulanmıştır.

Araştırma sonuçları, spor yöneticilerinin karar verirken kişisel değerleri, etik ilkeleri ve kulüp çıkarlarını bir arada gözetme gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu makale, spor yönetimi alanında etik ikilemlerle başa çıkma konusunda yöneticilere rehberlik etmeyi ve etik kılavuzların geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etik Dilemma, Spor Yönetimi, Karar Verme Süreci

ETHICAL CONSIDERATIONS IN DECISION-MAKING PROCESSES OF SPORT MANAGERS SUMMARY

ABSTRACT

This article examines the ethical dilemmas that sports managers encounter in their decision-making processes. During their duties, sports managers have to both protect the club's interests and not compromise ethical principles. The study focuses on common ethical dilemmas such as doping use, conflicts of interest in sponsorship agreements, fan pressures, equal opportunities for female athletes, and fair management in personnel relations. The research was conducted using the qualitative research method and is based on in-depth interviews with managers of various sports clubs. The findings obtained from the interviews revealed that sports managers prioritize transparency, fair management, sharing of responsibility, and long-term strategic planning in the face of ethical dilemmas they encounter. Managers have to take both legal regulations and club values into consideration when dealing with ethical problems. For example, it was emphasized that despite the pressure to succeed in doping cases, the athlete should be punished and rehabilitation processes should be managed in a balanced manner. In addition, it was stated that rejecting agreements that conflict with the club's image in sponsor selections may lead to short-term financial losses, but it is important for the club's reputation in the long term. It has been determined that efforts to provide equal opportunities for female athletes are also an important responsibility for managers. In addition, how fan pressure affects decision-making processes and the importance of balanced and long-term decisions in the face of this pressure are emphasized. The research results draw attention to the need for sports managers to consider personal values, ethical principles and club interests together when making decisions. This article aims to guide managers in dealing with ethical dilemmas in the field of sports management and to contribute to the development of ethical guidelines.

Keywords: Ethical Dilemma, Sport Management, Decision Making Process

Giriş

Spor yönetimi, yalnızca sportif başarıyı değil, aynı zamanda etik kurallar ve değerlerle uyumlu kararlar almayı gerektiren çok boyutlu bir süreçtir. Spor yöneticileri, kariyerleri boyunca doping, sponsorluk çıkar çatışmaları, kadın sporculara fırsat eşitliği sağlama ve taraftar baskıları gibi çeşitli etik dilemmalarla karşılaşır. Bu gibi durumlarda alınan kararlar, yalnızca kulüp ya da organizasyonun başarısını değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluğu ve kurumun uzun vadeli itibarını da etkiler (Parks & Quarterman, 2003; Esmer, 2020). Etik ikilemler, kısa vadeli kazançlarla uzun vadeli hedeflerin çatıştığı durumlarda yöneticiler için zorluk yaratır. Örneğin, doping vakalarında, sporcuyu cezalandırarak performans avantajını kaybetmek, kulübün çıkarları ile etik değerlere sadık kalmak arasında bir ikilem doğurur (Waddington, 2000; Esmer, 2020). Benzer şekilde, spor organizasyonları sponsorluk anlaşmaları yaparken, finansal kazanç sağlamak adına kulüp değerleriyle çelişen

sektörlerle iş birliği yapma baskısıyla karşı karşıya kalabilir (Baba, Y. 2012. Slack & Parent, 2006). Bu tür durumlarda, kulüp imajını korumak ve kamuoyunun güvenini sürdürmek için yöneticilerin şeffaf ve adil kararlar almaları kritik önem taşır (Parks & Quarterman, 2003). Türkiye'de spor yöneticiliğinde, kadın sporculara eşit fırsatlar sağlama konusu da yöneticilerin önemli sorumlulukları arasındadır. Ancak, kadın sporculara yönelik yatırımların yetersiz olduğu ve cinsiyet eşitliğini teşvik etme yönünde daha fazla çabaya ihtiyaç duyulduğu dikkat çekmektedir (Ekici, H. 2013). Bunun yanı sıra, taraftar baskısı altında alınan ani kararlar, kulübün uzun vadeli stratejileriyle çelişebilir ve dengeli bir yönetim yaklaşımını zorlaştırabilir (Arıkan, A. N. ve Göktaş, Z. (2004). Spor yöneticilerinin bu gibi durumlarda stratejik planlamayı, kulüp çıkarlarını ve etik değerleri dengede tutabilmeleri, spor yönetiminin sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşır. Bu makale, spor yöneticilerinin karar alma süreçlerinde karşılaştıkları etik ikilemleri ve bu süreçlerde izledikleri stratejileri incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel veri toplama yöntemiyle Türkiye'deki spor yöneticileriyle yapılacak derinlemesine mülakatlar yoluyla, yöneticilerin etik sorunlara yaklaşımları analiz edilecektir. Çalışmanın bulgularının, spor yönetiminde etik rehberlik sağlanmasına ve yöneticilere yardımcı olabilecek stratejilerin geliştirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel yöntemler, bireylerin deneyimlerine ve görüşlerine odaklanarak anlamlı bir derinlik sunar. Araştırma, spor yöneticilerinin karşılaştıkları etik ikilemleri ve bu ikilemlerle başa çıkma stratejilerini incelemek amacıyla fenomenolojik bir yaklaşım benimsemiştir. Fenomenoloji, bireylerin yaşadıkları deneyimlerin anlamını keşfetmeyi amaçlar (Patton, 2015).

Araştırma Grubu

Araştırmanın katılımcı grubunu, Türkiye'de farklı spor kulüplerinde ve federasyonlarda görev yapan 20 spor yöneticisi oluşturmaktadır. Katılımcılar, kulüp düzeyi, federasyon düzeyi, amatör ve profesyonel spor branşları gibi farklı profillerden seçilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılarak, yöneticilerin farklı deneyim ve perspektifleri araştırmaya dahil edilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu yaklaşım, çalışmanın bulgularının spor yönetimindeki çeşitli düzeylere hitap etmesini sağlamak amacıyla benimsenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formunda, spor yöneticilerine şu başlıklar altında sorular yöneltilmiştir:

Sponsorluk ve Finansal Kararlar Üzerine

Doping ve Performans Baskıları Karşısında Tutum

Kadın Sporculara ve Eşit Fırsatlara Yaklaşım

Taraftar ve Kamuoyu Baskılarıyla Nasıl Başa Çıkıyorsunuz?

Etik Dilemma ve Yönetim Kararları

Çalışanlarla İlişkiler ve Ayrımcılık İddiaları

Yasal Zorunluluklar ve Etik Değerler Arasındaki Çelişkiler

Taraftar ve Kamuoyu Baskılarıyla Nasıl Başa Çıkıyorsunuz?

Psikolojik Destek ve Sporcuların Sağlığı

Görüşmeler, katılımcıların onayı alınarak ses kaydı yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve ardından yazıya dökülmüştür. Ayrıca, yöneticilerin günlük uygulamalarını daha iyi anlamak için belge analizi de yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler, betimsel analiz ve tematik analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler önce kategorilere ayrılmış, ardından ana temalar ortaya çıkarılmıştır. Örneğin, "etik değerlerle uyum", "uzun vadeli strateji", "kulüp çıkarları" gibi temalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Analiz sürecinde NVivo yazılımından faydalanılmıştır (Creswell, 2018).

Etik İlkeler ve Onam

Araştırma sürecinde, katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmış ve veriler gizlilik esasına uygun olarak işlenmiştir. Katılımcıların isimleri ve kulüplerine ilişkin bilgiler gizlenerek çalışmada anonimlik sağlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında 20 spor yöneticisinden toplanan verilerin tematik analiz sonucunda elde edilen bulgular sunulmaktadır. Analiz sürecinde dört ana tema ortaya

çıkmiştir: Doping ve performans odaklı etik sorunlar, Sponsorluk çıkar çatışmaları, Cinsiyet eşitliği ve fırsat adaleti ile Taraftar baskısı ve karar alma süreçleri.

1.Sponsorluk ve Finansal Kararlar Üzerine

Soru: Sponsorluk anlaşmalarında kulüp imajıyla çelişen durumlarla karşılaştınız mı? Nasıl bir çözüm buldunuz?

Yöneticiler, özellikle alkol ve bahis şirketleri gibi sektörlerle yapılan sponsorluk anlaşmalarının etik sorunlara yol açtığını ifade etmiştir. Bir yönetici, kulüp bütçesinin zayıf olduğu dönemlerde bu anlaşmaların zorluk yarattığını şu şekilde açıklamıştır:

Yanıt:

“Bazen sponsorluk teklifleri, kulübün değerleriyle örtüşmeyebilir. Örneğin, alkol veya bahis sektöründen gelen sponsorluk teklifleri Türkiye’de hem hukuki hem de toplumsal hassasiyetler nedeniyle zorluk yaratabilir. Böyle bir durumda, kulübün itibarı ve taraftar sadakati her şeyden önce gelir. Bu gibi teklifleri geri çevirirken daha uyumlu sektörlerden sponsorluk arayışına yönelmek gerekir. Alternatif olarak, şirketlerle sosyal sorumluluk projeleri geliştirmek için ortaklık kurmayı önerebilirim.”

“Finansal baskılar çok büyük. Ama kulübün değerleriyle örtüşmeyen bir sponsorla çalışmak, taraftarlarımızın gözünde bizi küçük düşürebilir.”

Bazı yöneticiler, sosyal sorumluluk projeleri ile riskli sponsorlukların etkisini hafifletmeye çalıştıklarını belirtmiştir.

2. Doping ve Performans Baskıları Karşısında Tutum

Katılımcılar, doping kullanımının sporun doğasına aykırı olmasına rağmen, kısa vadeli başarı baskısı nedeniyle bu tür vakaların sıkça karşılaşıldığını belirtmiştir. Bir yönetici, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Soru: Doping kullanımı tespit edildiğinde nasıl bir yol izlersiniz?

Yanıt:

“Doping konusunda sıfır tolerans politikası benimsemek zorunludur. Eğer bir sporcu doping yapmışsa, kulüp yönetimi olarak hem federasyonun disiplin kurallarını uygulamalı hem de sporcunun psikolojik destek almasını sağlamalıyız. Başarı her ne kadar önemli olsa da kısa

vadeli kazançlar uğruna uzun vadeli itibarımızı riske atamayız. Bu tür olaylarda şeffaflık sağlamak, taraftar ve sporculara doğru mesaj vermek açısından önemlidir.”

“Sporcuyu kaybetmek istemiyoruz ama doping cezası almadan göz yummak da mümkün değil. Bu durumda etik dışı hareket etmek, uzun vadede kulüp imajını zedeler.”

Çoğu yönetici, dopingin sıfır tolerans politikasıyla ele alınması gerektiğini, ancak cezai süreçlerle birlikte sporculara rehabilitasyon desteği de sağlanmasının önemli olduğunu vurgulamıştır.

3. Kadın Sporculara ve Eşit Fırsatlara Yaklaşım

Katılımcıların birçoğu, kadın sporcuların desteklenmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusundaki eksikliklere dikkat çekmiştir. Bir federasyon yöneticisi şunları söylemiştir:

Soru: Kadın sporculara yönelik fırsat eşitliğini nasıl sağlıyorsunuz?

Yanıt:

“Türkiye’de spor yöneticisi olarak kadın sporculara ve antrenörlere eşit fırsat tanımak öncelikli hedeflerden biri olmalıdır. Kulüpte altyapıdan itibaren kadın sporcuların gelişimini teşvik eden projeler geliştiririz. Ayrıca, kadın sporculara profesyonel kariyerlerinde daha fazla görünürlük sağlamak amacıyla medya iş birlikleri yaparız. Sponsorluk anlaşmalarında da cinsiyet eşitliğine önem vererek kadın takımlarına yatırım yapan markalarla çalışmayı tercih ederiz.”

“Kadın sporuna yatırım yapmak uzun vadede çok önemli ama halen birçok kulüp bunu maliyet olarak görüyor.”

Yöneticiler, kadın sporcuların medya görünürlüğünün artırılması ve sponsorluk desteklerinin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

4. Taraftar ve Kamuoyu Baskılarıyla Nasıl Başa Çıkıyorsunuz?

Araştırmaya katılan yöneticiler, taraftar baskısının çoğu zaman teknik ekip değişikliği gibi ani kararlar almalarına yol açtığını ifade etmiştir. Bir yönetici deneyimlerini şu şekilde özetlemiştir:

Yanıt:

“Taraftarların talepleri her zaman kulübün uzun vadeli hedefleriyle örtüşmeyebilir. Örneğin, bir teknik direktörün ani başarısızlığında taraftar baskısıyla görevden alma kararı vermek yerine, durumu daha geniş bir perspektiften değerlendiririm. Taraftarlarla doğru iletişim

kurmak için sosyal medya stratejilerini ve taraftar derneklerini kullanarak şeffaflık sağlamaya çalışırım.”

“Taraftarın sesini dinlemek zorundayız ama bazen onların istediği kararlar, kulübün uzun vadeli planlarıyla çelişiyor.”

Yöneticiler, bu tür durumlarda iletişim stratejilerinin önemine vurgu yapmış ve taraftarlarla sağlıklı bir iletişim kurmanın kriz yönetimini kolaylaştırdığını belirtmiştir.

5. Etik Dilemma ve Yönetim Kararları

Soru: Etik kurallar ve kişisel değerleriniz arasında kaldığınız oldu mu? Nasıl bir yol izlediniz?

Yanıt:

“Bir örnek vermek gerekirse, altyapıdan yetişen ve gelecekte büyük bir potansiyele sahip olan bir sporcunun disiplinsiz davranışlarını cezalandırmak gerektiğinde, bazen etik kurallar ile kulübün çıkarları arasında kalabiliriz. Böyle bir durumda, uzun vadeli başarıdan ödün vermemek adına sporcunun gelişimine fırsat tanıyacak şekilde bir ceza sistemi uygulamayı tercih ederim. Örneğin, performansını etkilemeyecek bir şekilde kadro dışı bırakmak ama aynı zamanda mentorluk desteği vermek etkili olabilir.”

6. Çalışanlarla İlişkiler ve Ayrımcılık İddiaları

Soru: Sporculara veya çalışanlara yönelik ayrımcılık iddialarıyla karşılaştığınızda nasıl çözümler geliştirdiniz?

Yanıt:

“Kulüpte herkese eşit davranmak temel ilkemizdir. Ayrımcılık iddialarını ciddiyetle ele almak için bağımsız bir etik komite oluştururuz. Bu komite, iddiaları tarafsız şekilde inceler ve raporlar. Ayrıca tüm çalışanların ve sporcuların bu tür sorunları bildirebileceği bir gizli bildirim sistemi kurduk. Çözüm sürecinde, eğitim programları düzenleyerek herkesin topluluk içinde eşit ve saygılı davranmasını sağlarız.”

7. Yasal Zorunluluklar ve Etik Değerler Arasındaki Çelişkiler

Soru: Yasal zorunluluklar ile etik değerler arasında kaldığınızda nasıl bir yol izliyorsunuz?

Yanıt:

“Örneğin, bazı durumlarda lig kurallarının izin verdiği bir transfer işlemi, kulübün değerlerine

ters düşebilir. Böyle bir durumda yasal gerekliliklere uymak zorundayız ancak aynı zamanda taraftarlarımıza ve kulüp paydaşlarımıza açıklama yaparak süreci şeffaf şekilde yönetiriz. Aynı zamanda kulüp içinde alternatif politikalar geliştirerek bu tür durumların tekrar yaşanmasını önlemeye çalışırız.”

8. Taraftar ve Kamuoyu Baskılarıyla Nasıl Başa Çıkıyorsunuz?

Soru: Taraftar baskısıyla verilen ani kararlarda nasıl bir denge kuruyorsunuz?

Yanıt:

“Kamuoyunun baskısı, özellikle başarısızlık dönemlerinde artar. Taraftarların tepkisini anlamak için dijital medya ve taraftar dernekleriyle iletişim kanallarını aktif tutarım. Kararların kulübün uzun vadeli stratejisine uygun olması gerektiğine inanıyorum. Örneğin, teknik ekip değişikliği baskısında, aceleyle karar vermek yerine durum değerlendirmesi yapmak ve alternatif çözümleri denemek daha doğru olabilir.”

9. Psikolojik Destek ve Sporcuların Sağlığı

Soru: Sporcuların ve çalışanların psikolojik sağlığını nasıl destekliyorsunuz?

Yanıt:

“Sporcuların performansı kadar psikolojik sağlığı da çok önemli. Bu nedenle kulüp bünyesinde spor psikologları ve mentorluk programları bulundururuz. Ayrıca antrenman takvimini dengeli şekilde ayarlayarak sporcuların dinlenme ve kişisel yaşamlarına vakit ayırmalarına özen gösteririz. Çalışanlar için de destek programları sunarak motivasyonlarını artırmayı hedefleriz.”

Bu sorulara verilen cevaplar hem yönetim becerisi hem de etik değerlerin spor yöneticiliğinde ne kadar kritik olduğunu göstermektedir. Türkiye’de spor yöneticiliğinde en sık karşılaşılan sorunlar arasında sponsorluk anlaşmaları, doping problemleri, toplumsal baskılar ve kadın sporculara yönelik eşit fırsatların sağlanması yer almaktadır. Başarılı bir yönetici olmak için hem adil ve şeffaf davranmak hem de uzun vadeli stratejileri korumak büyük önem taşır. Bulgular, spor yöneticilerinin karar alma süreçlerinde etik ve kulüp çıkarları arasında sıkıştığını göstermektedir. Özellikle doping ve sponsorluk anlaşmalarında şeffaflık ve uzun vadeli planlama önem kazanırken, cinsiyet eşitliği ve taraftar baskısı gibi konular yöneticilerin sorumluluk alanlarını genişletmektedir. Yöneticilerin büyük bir çoğunluğu, karşılaştıkları etik sorunlarla başa çıkmak için etik rehberlik ve eğitim programlarının geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Spor Yöneticilerinin Etik Karar Süreçleri

Tablonun Açıklaması:

Bu tablo, tüm 9 soruyu ve temaları kapsayacak şekilde özetlenmiştir. İşte her bir tema için öne çıkan noktalar:

- Genel Etik Anlayışı: 16 katılımcı, kişisel değerler ile kulüp çıkarları arasında kaldıkları durumları dile getirmiştir
- Sponsorluk ve Finansal Kararlar: 14 yönetici, etik uyumu korumanın zorluklarına rağmen sponsor seçiminde dikkatli davrandıklarını belirtmiştir
- Doping ve Performans Baskıları: 15 katılımcı, disiplin sürecinde rehabilitasyon desteğinin önemini vurgulamıştır
- Taraftarlar ve Toplumsal Baskılar: 18 yönetici, taraftar baskısına rağmen uzun vadeli stratejilere bağlı kaldıklarını belirtmişlerdir
- Çalışanlar ve Sporcularla İlişkiler: 10 katılımcı, eşitlik ve danışmanlık sistemlerinin sporculara sunduğu faydaları dile getirmiştir.
- Eşitlik ve Fırsat Adaleti: 12 yönetici, kadın sporcuların görünürlüğünü artırmak için projeler geliştirdiklerini ifade etmişlerdir.
- Yasal ve Kurumsal Çerçeveler: 11 yönetici, federasyon kurallarıyla kulüp değerleri arasındaki çatışmalarla başa çıktıklarını anlatmıştır.
- Taraftar Baskısıyla Ani Kararlar: 17 katılımcı, aceleyle alınan kararların kulübün stratejik hedeflerine zarar verebileceğini belirtmiştir.
- Psikolojik Destek ve Sporcuların Sağlığı: 8 yönetici, sporcuların mental sağlığını korumak için spor psikologlarıyla çalıştıklarını aktarmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, spor yöneticilerinin karar alma süreçlerinde karşılaştıkları etik dilemmalar ve bu süreçlerde izledikleri stratejiler incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, yöneticilerin, doping kullanımı, sponsorluk anlaşmalarında çıkar çatışmaları, kadın sporculara fırsat eşitliği sağlama, taraftar baskıları gibi çok çeşitli etik sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Tartışma ve sonuç kısmında, elde edilen bulguların literatürle karşılaştırılması yapılmış ve spor yönetiminde etik rehberlik sağlanması için bazı öneriler geliştirilmiştir.

Araştırma bulguları, doping konusunda sıfır tolerans politikası uygulanmasının yaygın bir strateji olduğunu göstermiştir. Ancak birçok yönetici, bu süreçte sadece cezalandırma değil, rehabilitasyon desteği sağlamanın da önemli olduğunu belirtmiştir. Literatür de bu yaklaşımı desteklemektedir. Waddington (2000), dopingin sporun itibarını tehdit ettiğini ve uzun vadeli rehabilitasyon programlarının, sporcunun iyileşmesine katkı sunduğunu vurgulamaktadır. Ünal, M. ve Ünal, D. (2003). Bu bağlamda, yöneticilerin doping vakalarıyla mücadelede şeffaflık ve etik sorumluluk ilkesine bağlı kalmaları, sporculara ve kamuoyuna doğru mesaj vermek açısından kritik öneme sahiptir.

Bulgular, yöneticilerin sponsorluk anlaşmalarında kulüp değerleriyle örtüşmeyen sektörlerle çalışmaktan kaçındığını ve sosyal sorumluluk projeleri yoluyla riskli sponsorlukların etkisini hafifletmeye çalıştıklarını göstermektedir. Ancak, Slack ve Parent (2006), finansal baskıların yöneticileri etik kararlar almakta zorladığını belirtmektedir. Araştırmaya katılan yöneticilerin çoğu, kısa vadeli kazançlar için etik sorumluluklardan ödün vermemek gerektiğini vurgulamış ve bu tür sponsorlukların kulübün uzun vadeli itibarı açısından olumsuz etkiler yaratabileceğine dikkat çekmiştir.

Araştırma bulguları, kadın sporculara yatırım yapmanın ve görünürlük sağlamanın halen spor yönetiminde çözülmesi gereken önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Ekici, H. (2013) Türkiye'deki spor organizasyonlarında kadın sporcuların yeterince desteklenmediğini ve cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, spor yöneticilerinin kadın sporculara yönelik fırsat eşitliğini sağlamak için medya projeleri geliştirme ve kadın takımlarına yatırım yapan sponsorlarla iş birliği yapma stratejileri geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Bulgular, taraftar baskısının, yöneticileri zaman zaman ani ve popülist kararlar almaya zorladığını göstermektedir. Parks ve Quarterman (2003), spor yöneticilerinin, özellikle başarısızlık dönemlerinde kamuoyu baskısıyla başa çıkmakta zorlandığını belirtir. Ancak araştırmaya katılan yöneticilerin büyük bir bölümü, uzun vadeli stratejik planlara sadık kalmanın kulübün sürdürülebilirliği açısından kritik olduğunu vurgulamıştır. Taraftarlarla sağlıklı iletişim kurmak ve şeffaflık sağlamak, bu süreçlerin daha dengeli yönetilmesine katkı sağlar.

Araştırma sonuçları, spor kulüplerinde ayrımcılık iddialarını ele almak için bağımsız komitelerin oluşturulmasının önemli olduğunu göstermiştir. Yöneticiler, psikolojik

danışmanlık ve mentorluk programları ile sporcuların mental sağlığını desteklemenin kritik bir yönetim stratejisi olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, Yıldırım ve Şimşek (2016) tarafından vurgulanan, çalışan refahının spor kulüplerinin başarıları üzerindeki etkisini desteklemektedir.

Araştırmanın bulguları, spor yöneticilerinin karar alma süreçlerinde etik ilkeler ile kulüp çıkarlarını dengede tutmak zorunda kaldığını göstermektedir. Doping, sponsorluk, taraftar baskısı, kadın sporculara yönelik fırsat eşitliği gibi konular yöneticilerin karşılaştığı en yaygın etik sorunlar arasındadır. Bu çalışmanın sonuçları, spor yöneticilerine etik rehberlik sağlanması gerektiğini ve etik sorunlarla başa çıkabilmek için eğitim programlarının geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, yöneticilerin kişisel değerleri ve kulüp çıkarları arasında sıkıştıkları durumlarda uzun vadeli stratejik planlamaya bağlı kalmalarının kulüplerin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgular, spor yöneticilerinin çeşitli etik sorunlarla karşılaştığını ve bu sorunları çözerken adil, şeffaf ve stratejik kararlar almaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Çalışmanın, spor yöneticiliği alanında etik rehberlik sağlayacak politikaların geliştirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

Öneriler

- Etik kılavuzların geliştirilmesi: Spor kulüpleri için net ve uygulanabilir etik kılavuzların oluşturulması, yöneticilerin karar alma süreçlerini destekleyebilir.
- Eğitim programları: Etik sorunlarla başa çıkmak için spor yöneticilerine yönelik etik ve liderlik eğitimleri düzenlenmelidir.
- Psikolojik destek ve danışmanlık hizmetleri: Sporcuların ve çalışanların mental sağlığını desteklemek amacıyla kulüplerde düzenli danışmanlık programları oluşturulmalıdır.
- Kadın sporculara yatırım: Kadın sporcuların desteklenmesi için sponsorluk projeleri teşvik edilmeli ve medya görünürlükleri artırılmalıdır.

KAYNAKÇA:

- Arıkan, A. N. ve Göktaş, Z. (2004). Farklı branşlardaki spor seyircilerinin sporculuk durumlarına ilişkin özellikleri. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(12), 1-15.
- Baba, Y. (2012). Şike ve teşvik primi suçu. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 3(10), 775-805.
- Creswell, J. W. (2018). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches. Sage.
- Ekici, H. (2013). Demografik Özelliklere göre Türkiye’de sporda şike algısı ve Gaziantep ili örneği. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(7), 1-26.
- Esmer, Y. (2020) Spor Yönetimi ve Etik: Sporda Finansal, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
- Parks, J. B., & Quarterman, J. (2003) – Contemporary Sport Management.
- Parks, J. B., & Quarterman, J. (2003). Contemporary Sport Management. Human Kinetics.
- Patton, M. Q. (2015). Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice. Sage.
- Slack, T., & Parent, M. M. (2006) – Understanding Sport Organizations: The Application of Organization Theory.
- Slack, T., & Parent, M. M. (2006). Understanding Sport Organizations: The Application of Organization Theory. Human Kinetics.
- Ünal, M. ve Ünal, D. (2003). Sporda doping kullanımı. İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası, 66(3), 189-198.
- Waddington, I. (2000). Sport, Health, and Drugs: A Critical Sociological Perspective. E & FN Spon.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

SPOR YÖNETİCİLİĞİNDE LİDERLİK MODELLERİ VE MOTİVASYON

Dr. Öğr. Üyesi, Ülkü ÇOBAN

Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, ulkucoban@yalova.edu.tr

ORCID No: 0000000183087655

ÖZET

Bu çalışma, spor yöneticilerinin liderlik tarzları ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemeyi hedeflemektedir. Araştırma, 110 spor yöneticisi ve antrenörden oluşan bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, dönüşümcü ve transaksyonel liderlik modellerinin yanı sıra içsel ve dışsal motivasyon düzeyleri bakımından değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, dönüşümcü liderlik için ortalama puanın 4.01, transaksyonel liderlik için 3.56, içsel motivasyon için 4.20 ve dışsal motivasyon için 3.74 olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %69.1'inin erkek, %30.9'u kadındır ve %56.4'ünün antrenör %43.6'sı yönetici olarak görev yaptığı görülmüştür. Korelasyon analizi, dönüşümcü liderlik ile içsel motivasyon arasında zayıf negatif bir ilişki ($r = -0.065$) bulunurken, transaksyonel liderlik ile dışsal motivasyon arasında pozitif bir ilişki ($r = 0.118$) gözlemlenmiştir. Cinsiyet açısından yapılan t-testinde, erkek ve kadın yöneticiler arasında dönüşümcü liderlik puanları açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p = 0.921$). Ayrıca, pozisyona göre içsel motivasyon düzeylerinde de anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p = 0.780$). Bu sonuçlar, spor yöneticiliğinde liderlik tarzlarının ve motivasyon kaynaklarının, cinsiyet ve pozisyona bağlı olarak değişiklik göstermediğini ortaya koymaktadır. Dönüşümcü liderlik tarzının spor yöneticileri tarafından daha yaygın olarak benimsenmesi, spor ortamında içsel motivasyonun geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, spor yöneticiliği bağlamında liderlik modelleri ve motivasyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın amacı, spor organizasyonlarında liderlik tarzlarının nasıl şekillendiğini ve yöneticilerin motivasyon sağlama yöntemlerini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Spor Yöneticiliği, Liderlik, Motivasyon, Performans, Liderlik Teorileri

LEADERSHIP MODELS AND MOTIVATION IN SPORTS MANAGEMENT

ABSTRACT

This study aims to examine the relationships between the leadership styles and motivation levels of sports managers. The research was conducted on a sample of 110 sports managers and coaches. Participants were evaluated in terms of transformational and transactional leadership models as well as intrinsic and extrinsic motivation levels.

The findings show that the average score for transformational leadership was 4.01, transactional leadership 3.56, intrinsic motivation 4.20 and extrinsic motivation 3.74. It was observed that the majority of the participants were male (69.1%), and coaches were more represented than managers (56.4%). Correlation analysis revealed a weak negative relationship ($r = -0.065$) between transformational leadership and intrinsic motivation, while a positive relationship ($r = 0.118$) was observed between transactional leadership and extrinsic motivation. In the t-test conducted in terms of gender, no significant difference was found between male and female managers in terms of transformational leadership scores ($p = 0.921$). In addition, no significant difference was found in intrinsic motivation levels according to position ($p = 0.780$). These results reveal that leadership styles and motivation sources in sports management do not vary depending on gender and position. The more widespread adoption of transformational leadership style by sports managers plays an important role in the development of intrinsic motivation in the sports environment. In this study, the relationship between leadership models and motivation in the context of sports management was examined. The aim of the study is to reveal how leadership styles are shaped in sports organizations and the methods of managers to provide motivation.

Keywords: Sports Management, Leadership, Motivation, Performance, Leadership Theories

GİRİŞ

Bu çalışmada, spor yöneticiliği bağlamında liderlik modelleri ve motivasyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın amacı, spor organizasyonlarında liderlik tarzlarının nasıl şekillendiğini ve yöneticilerin motivasyon sağlama yöntemlerini ortaya koymaktır.

Spor yönetimi, spor alanına yönelik politikaların, kararların ve hedeflerin hayata geçirilmesi için yapılan faaliyetleri kapsar. Spor yönetimi, sporcular ile yöneticiler, sporcular ile spor kuruluşları ve spor kuruluşları ile halk arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde etkili bir mekanizma olarak işlev görmektedir (Karaköse, 2013). Spor yönetiminin temel amacı, bu yönetim sürecini oluşturan unsurların ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bu yönetim anlayışında hedeflenen, daha az malzeme, bütçe, zaman ve alan kullanarak daha yüksek verim elde etmektir (Tanır, 2007).

Spor yöneticiliği, spor organizasyonlarının etkin şekilde yönetilmesi ve liderlik edilmesi sürecini kapsayan karmaşık bir disiplindir. Liderlik, bireylerin, ekiplerin ve organizasyonların hedeflerine ulaşmaları için belirli bir yön ve ilham verme süreci olarak tanımlanır (Northouse, 2018). Spor yöneticileri, sporcuları, antrenörleri ve diğer paydaşları motive ederek başarılı bir spor organizasyonunun temel yapı taşlarını oluştururlar (Chelladurai, 2006). Bu nedenle spor yöneticiliği yalnızca organizasyonel süreçlerin düzenlenmesiyle sınırlı olmayıp, aynı zamanda liderlik ve insan yönetimi becerilerini de gerektirir. Spor kulüpleri, federasyonlar ve etkinlik organizasyonları gibi yapılar, sporcuların ve personelin yüksek performans göstermesi için etkili liderliğe ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda, liderlerin sergilediği liderlik tarzı ve motivasyon stratejileri, başarıyı doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Chelladurai & Saleh, 1980).

Liderlik, çeşitli teoriler ışığında açıklanmış bir kavramdır ve spor yöneticiliği alanında özellikle öne çıkan liderlik modelleri arasında dönüşümcü liderlik, transaksyonel liderlik, durumsal liderlik ve karizmatik liderlik, vizyoner liderlik bulunmaktadır. Dönüşümcü liderler, çalışanların veya sporcuların kişisel gelişimlerine katkıda bulunarak onları motive eder ve organizasyonun vizyonuna bağlılıklarını artırır. Bu liderlik tarzı, bireylerin potansiyelini açığa çıkararak başarıyı teşvik eder (Bass & Avolio, 1994). Özellikle spor organizasyonlarında sporcuların ve antrenörlerin potansiyellerini en üst düzeye çıkarmalarına yardımcı olur (Bass, 1990). Transaksyonel liderlik modelinde ise lider, çalışanların performans karşılığında ödülleri sunarak veya cezai yaptırımlar uygulayarak motivasyon sağlar. Bu liderlik tarzı, kısa vadeli hedeflere odaklanan, yapılandırılmış ve hiyerarşik organizasyonlarda etkilidir. Spor organizasyonlarında başarı odaklı kulüp yönetimlerinde sıklıkla tercih edilmektedir (Avolio & Bass, 2004; Judge & Piccolo, 2004). Durumsal liderlik teorisine göre liderler, ortamın ve koşulların gerektirdiği liderlik tarzını benimsemelidir. Bu esnek yaklaşım, spor kulüplerinde değişen koşullara uyum sağlamayı kolaylaştırır (Hersey & Blanchard, 1969). Karizmatik liderler ise çalışanlarını etkileyen güçlü bir vizyona sahip olup bağlılık sağlar. Spor yöneticilerinin vizyoner yaklaşımı ve kişisel çekiciliği, sporcuların performansını artırmada etkili olabilir (Conger & Kanungo, 1998). Vizyoner liderler, ekiplerini mevcut durumdan çok, gelecekte ulaşmak istedikleri hedeflere göre yönlendirirler. Bu liderler, büyük resmi ortaya koyarak spor organizasyonlarının hangi noktaya varması gerektiğini açık bir şekilde gösterirler. Yenilikleri ve değişimleri yakından takip eden vizyoner spor yöneticileri, eğitimin ve sürekli gelişimin önemine inanır, ekiplerini bu doğrultuda motive ederler. Etkili bir vizyona sahip bu yöneticiler, örgütün gelecekteki yönelimlerini paydaşlara net bir şekilde aktarabilme, stratejik

hedeflere odaklanabilme ve gerektiğinde tehditleri fırsata dönüştürme yetisine sahiptirler. (Aslan, Ş. 2009).

Motivasyon ise spor organizasyonlarının başarısında belirleyici bir rol oynar ve içsel ile dışsal olmak üzere iki ana kaynağa dayanır. Bu çalışmada motivasyon kavramı, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Herzberg'in Çift Faktör Teorisi ve Deci & Ryan'ın Öz Belirlenim Teorisi üzerinden ele alınmaktadır. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'ne göre, çalışanlar veya sporcular fizyolojik ihtiyaçlardan kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarına kadar bir dizi motivasyon kaynağına sahiptir (Maslow, 1943). Herzberg'in Çift Faktör Teorisi ise çalışanların memnuniyetini motivasyonel (içsel) ve hijyen faktörleri (dışsal) olarak iki ana faktörle açıklar. Spor kulüplerinde içsel motivasyon, sporcuların gelişim ve başarı isteği ile sağlanırken, dışsal motivasyon maaş ve ödüller gibi faktörlerle desteklenir (Herzberg, 1959). Deci ve Ryan'ın Öz Belirlenim Teorisi'ne (Self-Determination Theory) göre ise insanların içsel motivasyonlarını artırmak için özerklik, yeterlilik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir (Deci & Ryan, 2000). Sporculara özerklik sağlayarak çalışma alanı sunmak, motivasyonlarını olumlu yönde etkiler.

Spor yöneticiliğinde liderlik tarzlarının motivasyon üzerindeki etkilerini anlamak, spor organizasyonlarının performansını artırmak açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar, spor yöneticilerinin liderlik tarzlarının sporcular ve antrenörler üzerindeki motivasyon düzeylerine etkilerini inceleyerek, bu iki kavram arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır (Gould et al., 2006). Chelladurai (1990), dönüşümcü liderliğin sporcu performansını artırmada etkili olduğunu belirtirken, Hoye ve Cuskelly (2007) gönüllü yöneticilerin motivasyon stratejilerine odaklanmış ve transaksiyonel liderliğin kısa vadeli başarı sağladığını ancak uzun vadede motivasyonu olumsuz etkilediğini vurgulamıştır. Özellikle kriz anlarında dönüşümcü liderlik uygulamaları spor yönetiminde büyük önem taşır. Pandemiden etkilenen spor kulüplerinde dönüşümcü liderlik uygulamalarının kulüp üyelerinin motivasyonunu artırarak kriz sürecini yönetmede etkili olduğu gözlemlenmiştir (Smith & Washington, 2021). Ayrıca, sporcuların motivasyonu yalnızca bireysel performansla sınırlı kalmayıp, takım ruhunun güçlendirilmesi ve aidiyet hissinin artırılması gibi faktörlere de bağlıdır (Roberts, 2012). Bu çalışma, elde edilen bulgularla spor yöneticileri ve antrenörler arasında liderlik ve motivasyon konusunda farkındalık yaratmayı ve bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

MATERYAL VE METOT

Bu bölümde çalışmanın hangi yöntemle yürütüldüğü, veri toplama araçları, örneklem grubu ve analiz süreçleri detaylandırılmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda spor yöneticiliği alanında liderlik ve motivasyon arasındaki ilişkileri değerlendirmek için uygun metodolojik adımlar takip edilmiştir.

Araştırma Yöntemi

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma, sayısal veriler üzerinden objektif analizler yapmayı amaçladığı için bu çalışma bağlamında uygun bir yöntemdir. Verilerin analizinde, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı kullanılarak katılımcıların liderlik ve motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Araştırmanın türü ise, ilişkisel tarama modeli olarak belirlenmiştir.

Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini, Türkiye'deki amatör ve profesyonel spor kulüplerinde görev yapan 110 yönetici ve antrenörlerden oluşmaktadır. Katılımcılar, Türkiye genelindeki farklı spor kulüplerinden rastgele seçilmiş olup, bu çeşitlilik, bulguların daha geniş bir spor yöneticiliği bağlamına genellenebilirliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, liderlik ve motivasyon değişkenlerini ölçmeye yönelik iki farklı ölçekten oluşmaktadır:

Liderlik Ölçeği: Bu çalışmada, spor yöneticilerinin liderlik tarzlarını ölçmek amacıyla Chelladurai ve Saleh'in (1980) geliştirdiği Spor Liderlik Ölçeği (Leadership Scale for Sports - LSS) kullanılmıştır. LSS, liderlik davranışlarını otoriter, demokratik ve sosyal destekleyici liderlik gibi çeşitli boyutlarda ölçen güvenilir bir ölçektir. Bu ölçek, spor yöneticilerinin ve antrenörlerin liderlik tarzlarını analiz ederek, liderlik yaklaşımlarının motivasyonla olan ilişkisini anlamaya yardımcı olmaktadır. Katılımcılar, her bir maddeye 1'den 5'e kadar bir puan vererek liderlik davranışlarının kendileri açısından ne kadar geçerli olduğunu değerlendirmişlerdir.

Motivasyon Ölçeği: Motivasyon düzeylerini ölçmek için Deci ve Ryan'ın Öz Belirlenim Teorisi'ne (Self-Determination Theory) dayanan bir motivasyon ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek, katılımcıların içsel motivasyon (örneğin kişisel tatmin, başarı isteği) ve dışsal motivasyon (örneğin ödül beklentisi, tanınma arzusu) düzeylerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Öz Belirlenim Teorisi, bireylerin motive olma sebeplerini içsel ve

dışsal faktörler doğrultusunda analiz etmeyi amaçladığından, spor yöneticilerinin motivasyon kaynaklarını anlamak için etkili bir araçtır. Katılımcılar, motivasyon kaynaklarını yansıtan ifadeleri Likert tipi 5 dereceli ölçekle değerlendirerek motivasyon düzeyleri belirlenmiştir.

Veri Analizi: Toplanan veriler, SPSS yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sürecinde kullanılan yöntemler ve analiz adımları aşağıda detaylandırılmaktadır:

Tanımlayıcı İstatistikler: Katılımcıların liderlik tarzları ve motivasyon düzeyleri hakkında genel bir profil oluşturmak amacıyla ortalama, standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Bu istatistikler, örneklemdaki genel eğilimleri ve verilerin dağılımını göstermektedir.

Korelasyon Analizi: Liderlik tarzları ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Bu analiz, dönüşümcü liderlik ile içsel motivasyon arasındaki pozitif veya negatif ilişkileri ve transaksyonel liderlik ile dışsal motivasyon arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için kullanılmıştır.

BULGULAR:

Tanımlayıcı İstatistikler

	Dönüşümcü Liderlik	Transaksyonel Liderlik	İçsel Motivasyon	Dışsal Motivasyon
Örneklem (n)	110	110	110	110
Ortalama	4.01	3.56	4.20	3.74
Standart Sapma	0.50	0.59	0.51	0.56
Minimum	2.38	2.01	3.05	2.32
Maksimum	5.00	5.00	5.00	5.00

Bu tablo, araştırmaya katılan yöneticilerin dönüşümcü liderlik, transaksyonel liderlik, içsel motivasyon ve dışsal motivasyon düzeylerine ilişkin tanımlayıcı istatistikleri sunmaktadır. Ortalama değerler, katılımcıların genel eğilimlerini, standart sapmalar ise verilerin dağılımını göstermektedir. Dönüşümcü liderlik ortalaması 4.01, transaksyonel liderlik ortalaması 3.56'dır. Bu durum, katılımcıların genel olarak dönüşümcü liderlik özelliklerini daha fazla sergilediğini

göstermektedir. İçsel motivasyon ortalaması 4.20, dışsal motivasyon ortalaması 3.74'tür. İçsel motivasyonun daha yüksek olması, yöneticilerin motivasyon kaynaklarının çoğunlukla içsel faktörlerden geldiğini işaret etmektedir.

Demografik Dağılımlar (Cinsiyete Göre Dağılım)

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	76	69.1%
Kadın	34	30.9%

Cinsiyet dağılımını gösteren bu tablo, çalışmaya katılan yöneticilerin ve antrenörlerin cinsiyetlerine göre dağılımını sunmaktadır. Katılımcıların %69.1'i erkek, %30.9'u kadındır. Bu, erkek yöneticilerin kadın yöneticilere göre daha fazla temsil edildiğini göstermektedir.

Pozisyona Göre Dağılım

Pozisyon	Frekans	Yüzde (%)
Antrenör	62	56.4%
Yönetici	48	43.6%

Pozisyona göre dağılımı gösteren bu tablo, çalışmaya katılanların antrenör ve yönetici olarak dağılımını sunmaktadır. Katılımcıların %56.4'ü antrenör, %43.6'sı yöneticidir. Antrenörlerin yüksek oranı, spor yöneticiliği ve liderlik konularında antrenörlerin deneyimlerinin önemine işaret etmektedir.

Korelasyon Analizi:

	Dönüşümcü Liderlik	Transaksiyonel Liderlik	İçsel Motivasyon	Dışsal Motivasyon
Dönüşümcü Liderlik	1.000	-0.081	-0.065	0.038
Transaksiyonel Liderlik	-0.081	1.000	-0.021	0.118
İçsel Motivasyon	-0.065	-0.021	1.000	0.019

	Dönüşümcü	Transaksiyonel	İçsel	Dışsal
	Liderlik	Liderlik	Motivasyon	Motivasyon
Dışsal	0.038	0.118	0.019	1.000
Motivasyon				

Bu tablo, liderlik ve motivasyon türleri arasındaki ilişkileri göstermektedir. Korelasyon katsayıları, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi ifade eder. Dönüşümcü liderlik ile içsel motivasyon arasında zayıf negatif bir korelasyon (-0.065) gözlemlenmiştir, bu durum çok anlamlı bir ilişki olmadığını gösterir. Dışsal motivasyon ile transaksyonel liderlik arasında daha belirgin bir pozitif ilişki (0.118) bulunmaktadır. Bu, transaksyonel liderliğin dışsal motivasyon kaynakları ile daha çok ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Cinsiyete Göre Dönüşümcü Liderlik Puanları (t-Testi):

İstatistik	Değer
t Değeri	-0.099
Serbestlik Derecesi (df)	108
p Değeri	0.921
Anlamlılık Düzeyi	$p > 0.05$

Bu tablo, cinsiyete göre dönüşümcü liderlik puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçlarını göstermektedir. Cinsiyetler arasında dönüşümcü liderlik puanlarında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Erkek ve kadın yöneticiler, benzer düzeyde dönüşümcü liderlik sergilemektedir.

Pozisyona Göre İçsel Motivasyon (ANOVA Testi):

İstatistik	Değer
F Değeri	0.079
Serbestlik Dereceleri (df)	1, 108
p Değeri	0.780
Anlamlılık Düzeyi	$p > 0.05$

Bu tablo, antrenör ve yöneticilerin içsel motivasyon düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçlarını göstermektedir. Antrenörler ve yöneticiler arasında içsel motivasyon puanlarında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Her iki grup da benzer motivasyon seviyesine sahiptir.

TARTIŞMA SONUÇ

Bu çalışmanın bulguları, spor yöneticiliğinde dönüşümcü ve transaksyonel liderlik modellerinin motivasyon üzerindeki etkilerini anlamak için kıymetli bilgiler sağlamaktadır. Dönüşümcü liderliğin içsel motivasyonla zayıf bir ilişki içinde olması ve transaksyonel liderliğin dışsal motivasyonla daha güçlü bir bağlantı göstermesi hem ulusal hem de uluslararası literatür ile uyumludur. Türkiye’de spor yönetimi alanında yapılan çalışmalar da bu bulguları destekler niteliktedir. Örneğin, Terlemez, M. (2019), dönüşümcü liderliğin sporcuların kendilerini geliştirme isteklerini destekleyerek içsel motivasyonlarını artırmada etkili olduğunu vurgulamaktadır. Benzer biçimde, Bass ve Avolio’nun (1994) dönüşümcü liderlik modeline dair çalışmaları, bu liderlik tarzının sporcuların kişisel gelişimlerini teşvik ederek organizasyona olan bağlılıklarını güçlendirdiğini belirtmektedir.

Gökçe ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında, spor yöneticilerinin liderlik nitelikleri bazı değişkenlere göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, yöneticilerin liderlik özellikleri eğitim seviyelerine göre farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, yöneticilerin liderlik davranışlarının da geliştiği ve daha etkili bir liderlik sergiledikleri gözlemlenmiştir (Gökçe vd., 2008).

Hackman ve Wageman (2005) ise spor yöneticilerinin liderlik özelliklerini farklı aşamalar üzerinden incelemiştir. Çalışmalarında, yöneticilerin liderlik özelliklerinin aşamalara göre farklılaştığı tespit edilmiştir. İlk aşamada, ekip üyelerini doğru bir şekilde tanımanın önemine dikkat çekilmektedir. İkinci aşamada, görevlerin etkili bir şekilde yürütülmesi için stratejik rehberlik sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Son aşamada ise, ekip üyelerinin düşünsel olarak gelişmeleri ve teşvik edilmeleri için güçlü bir liderlik gösterilmesi gereklidir (Hackman ve Wageman, 2005).

Yapılan analizler, cinsiyet ve pozisyon farklarının liderlik ve motivasyon üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir. Cinsiyet ve pozisyon farklılıklarının liderlik tarzları ve motivasyon üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmaması, spor yönetiminde liderlik yaklaşımlarının bireysel özelliklerden çok organizasyonun genel hedefleriyle uyumlu olarak şekillendiğini göstermektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalardan Gençler ve Şahin (2018),

dönüşümcü liderlik tarzının cinsiyetten bağımsız olarak sporcular üzerinde benzer etkilere sahip olduğunu belirlemiştir. Uluslararası çalışmalarda da benzer sonuçlar görülmektedir; örneğin Judge ve Piccolo (2004), dönüşümcü liderliğin motivasyon artırıcı etkilerinin demografik özelliklerden bağımsız olarak görülebildiğini ifade etmektedir. Bu durum, dönüşümcü liderlik uygulamalarının sporcular ve antrenörler üzerinde cinsiyete veya pozisyona bağlı olmaksızın etkili olabileceğini göstermektedir. Korelasyon analizi bulguları, dönüşümcü liderliğin içsel motivasyonla daha zayıf bir ilişki gösterdiğini, transaksyonel liderliğin ise dışsal motivasyonla daha çok bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Transaksyonel liderliğin dışsal motivasyon ile olan pozitif ilişkisi, ödül, tanınma ve performans hedeflerine yönelik motivasyon stratejilerinin, spor organizasyonlarında başarı sağlamada belirli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Özdemir ve Erdemli'nin (2020) Türkiye'de spor kulüpleri üzerinde yaptığı araştırma, transaksyonel liderliğin kısa vadeli başarıyı desteklerken, uzun vadede içsel motivasyonu zayıflatabileceğini ortaya koymuştur. Hoyer ve Cuskelly (2007) ise transaksyonel liderliğin uzun vadede motivasyon kaybına yol açabileceğini, bu yüzden spor yöneticilerinin yalnızca ödüllere dayalı motivasyon stratejilerinin potansiyel risklerine dikkat etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, transaksyonel liderliğin özellikle kısa vadeli hedefler için motivasyon sağlarken, dönüşümcü liderliğin uzun vadeli bağlılık yaratma kapasitesi dikkat çekmektedir. Google'ın gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre, başarılı bir takım oluşturmak için "Psikolojik Güvenlik, Güvenilirlik, Yapı ve Şeffaflık, Anlam ve Etki" gibi unsurlar büyük önem taşır. Bunun yanı sıra, spor yöneticilerinin mesleklerinde başarılı olmaları, birçok alanda yetkinlik kazanmaları ve görevlerini ustalıkla yerine getirebilmeleri ile mümkündür. Başarılı bir spor yöneticisi; yönetim ve liderlik becerilerine sahip olmalı, deneyim kazanmalı, diplomatik olmalı, esnek düşünebilmeli, özeleştiri yapabilmeli ve liyakat esasına dayalı hareket etmelidir. Aynı zamanda cesur davranabilmek, saygınlık kazanmak, güven sağlamak, ekibi motive edebilmek ve ekip çalışmasını desteklemek de bu özellikler arasında yer almaktadır (Yetim, 2002).

Sonuç olarak, bu çalışma, spor yönetiminde liderlik tarzlarının motivasyon üzerindeki farklı etkilerini hem ulusal hem de uluslararası çalışmalar ışığında ortaya koymaktadır. Başarılı bir spor yöneticisi, organizasyon içindeki bireylere güven, coşku ve ilham aşılamalıdır. Bu unsurlar sağlandığında, etkili bir liderlik tarzı kendini göstermeye başlar. Etkili liderlik sayesinde organizasyonlarda dostluk ve arkadaşlık ön plana çıkar ve çalışanlarda aidiyet duygusu güçlenir (Terlemez, 2019). Dönüşümcü liderlik, bireylerin içsel motivasyonlarını artırarak daha sürdürülebilir bir motivasyon kaynağı sunarken, transaksyonel liderlik ödül bazlı

sistemlerle kısa vadeli performansı artırma eğilimindedir. Türkiye'deki ve uluslararası literatürden elde edilen bu bulgular, spor yöneticileri için liderlik tarzlarını ve motivasyon stratejilerini daha bilinçli bir şekilde seçme konusunda rehber niteliğindedir. Gelecekteki çalışmalar, farklı spor dallarında liderlik ve motivasyon ilişkisini derinlemesine inceleyerek spor yönetiminde başarılı liderlik stratejilerine dair daha geniş bir perspektif sunabilir.

KAYNAKÇA

- Aslan, Ş. (2009). Duygusal Zekâ Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik. Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, Konya.
- Avolio, B. J., & Bass, B. M. (2004). Transformational Leadership. Lawrence Erlbaum Associates.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1994). Improving Organizational Effectiveness Through Transformational Leadership. Sage Publications.
- Chelladurai, P. (2006). Human Resource Management In Sport And Recreation. Human Kinetics.
- Chelladurai, P., & Saleh, S. D. (1980). Dimensions of Leader Behavior in Sports: Development of a Leadership Scale. Journal of Sport Psychology, 2(1), 34-45.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227-268.
- Gençer, N., & Şahin, M. (2018). Spor Yöneticilerinin Dönüşümcü Liderlik Tarzlarının Cinsiyet Bazında İncelenmesi. Türk Spor Ve Egzersiz Dergisi, 20(4), 45-58.
- Gould, D., Guinan, D., Greenleaf, C., & Chung, Y. (2006). The Role Of Mental Skills Training In The Development Of The Elite Athlete. Journal Of Applied Sport Psychology, 18(3), 215-233.
- Gökçe, Z., Çam, İ., Yazıcılar, İ. (2008). Spor Yöneticilerinin Liderlik Boyutlarının Araştırılması (Ege Bölgesi Örneği). Spor Yönetimi Ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 4-14.
- Hackman, J., Wagerman, R. (2005). A Theory Of Team Coaching. Academy Of Management Review, 30, 269-287.
- Hoye, R., & Cuskelly, G. (2007). Sport Governance. Butterworth-Heinemann.
- Judge, T. A., & Piccolo, R. F. (2004). Transformational and transactional leadership: A meta-analytic test of their relative validity. Journal of Applied Psychology, 89(5), 755-768.
- Karaköse, S. (2013). Spor Yönetiminde örgüt kültürü. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50(4), 370-396.
- Northouse, P. G. (2018). Leadership: Theory and practice. Sage publications.

- Özdemir, M., & Erdemli, O. (2020). Türkiye’de Transaksiyonel Liderlik Ve Motivasyon İlişkisi: Spor Yönetiminde Ödül Sistemleri Ve Başarı Odaklılık. Spor Ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 12(3), 115-129.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68.
- Smith, B., & Washington, M. (2021). Leadership in Sports Organizations During Crisis. Journal of Sport Management, 35(2), 103-115.
- Tanır, H. (2007). 2006-2007 Turkcell Süper Liginde Seçilmiş Futbol Kulüplerinin Yönetici Yeterliliklerinin Mukayeseli Olarak Karşılaştırılması (Konyaspor, Sivas spor ve Trabzonspor Örneği). Konya. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Terlemez, M. (2019). Sporda Liderlik Tipleri, Yaklaşımları Ve Fonksiyonları. Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 138-151.
- Yetim, A. (2002). Başarılı Bir Spor Yöneticisinin Özellikleri. Ankara G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. 7(1), 15-18.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AŞI KARŞITLIĞI, AŞI OKURAZARLIĞI VE E-SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ARAŞTIRILMASI¹

PERVER AĞIRMAN ¹, Doç. Dr., EMİNE ÇETİN ²

¹ İzmir Bakırçay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD
200708002@bakircay.edu.tr - <https://orcid.org/0009-0005-2962-9245>

² İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, emine.aslan@bakircay.edu.tr-
<https://orcid.org/2012-0000-0003-4326-2070>

ÖZET

Araştırmanın amacı, İzmir'deki kamu üniversitelerinde eğitim gören lisans öğrencilerinin aşı karşıtlığı, aşı okuryazarlığı ve e-sağlık okuryazarlığı düzeylerinin araştırılması ve düzeyler arasında ilişki olup olmadığının belirlenmesidir. Araştırma, kesitsel tipte bir saha araştırmasıdır. Araştırma evrenini, İzmir'de faaliyet gösteren kamu üniversitelerine kayıtlı lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Lisans öğrencinden 389 geçerli anket formu elde edilmiş. Araştırma verileri anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket formu dört bölümden oluşmaktadır: Demografik değişkenler, e-sağlık okuryazarlığı ölçeği, aşı okuryazarlığı ölçeği ve aşı karşıtlığı ölçeği. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri frekans analizi, değişkenler arasındaki ilişki korelasyon ve regresyon analizi ile incelenmiştir. Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde %95 güven aralığı ve <0,05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır. Lisans öğrencilerinin %76,86'sı kadın olup, ortalama yaş $21,48 \pm 3,852$ bulunmuştur. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Skewness ve Kurtosis değerleri ile incelenmiş ve normal dağılım gösterdikleri bulunmuştur. Değişkenlerin birbiri üzerine etkisi öncelikle Pearson korelasyon ve ardından korelasyon analizinde anlamlı ilişki bulunan değişkenlere basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analiz sonuçlarına göre, e-sağlık okuryazarlığının; aşı okuryazarlığı ve alt boyutları üzerinde pozitif yönde, buna karşın aşı karşıtlığının aşının faydası ve koruyucu değeri alt boyutu üzerinde negatif anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Aşı okuryazarlığının ise aşı karşıtlığı ölçeği geneli ve aşı isteksizliği ve aşı tereddüdünü meşrulaştırma üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Araştırma sonucunda e-sağlık okuryazarlığı genel olarak aşı okuryazarlığını artırırken, aşı karşıtlığını azalttığı bulunmuştur. Ayrıca aşı okuryazarlığının aşı karşıtlığını azaltabileceği görülmüştür. Bu bulgu, toplumda aşı karşıtlığını azaltmak için çözüm önerisi olarak değerlendirilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aşı Okuryazarlığı, Aşı Karşıtlığı, E-Sağlık Okuryazarlığı, Lisans Öğrencileri.

¹ Bu araştırma, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 yılı 1. dönem kapsamında desteklenmiştir.

INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN ANTI-VACCINATION, VACCINE LITERACY, AND E-HEALTH LITERACY LEVELS AMONG UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

The aim of the study is to investigate the levels of vaccine opposition, vaccine literacy and e-health literacy of undergraduate students studying at public universities in Izmir and to determine whether there is a relationship between the levels. The research is cross-sectional. The research population is undergraduate students registered at public universities operating in Izmir. 389 valid survey forms were obtained from undergraduate students. Research data were collected through a survey form. The questionnaire consists of four sections: Demographic character, e-health literacy scale, vaccine literacy scale, and vaccine opposition scale. The socio-demographic characteristics of the participants were analysed using frequency analysis, and the relationship between the variables was analysed using correlation and regression. A 95% confidence interval and <0.05 significance level was taken. 76.86% of undergraduate students are female and the mean age is 21.48 ± 3.852 . Whether the data has a normal distribution was examined with Skewness and Kurtosis values and found that it has a normal distribution. The effect of the variables on each other was firstly analysed by Pearson correlation and then simple linear regression analysis was performed on the variables that had a significant relationship in the correlation analysis. According to the regression analysis results, e-health literacy was found to have a positive effect on vaccine literacy and its dimensions, whereas vaccine opposition had a negative significant effect on the vaccine's benefits and protective value sub-dimensions. It was found that vaccine literacy has a significant negative effect on the anti-vaccine scale overall and on vaccine reluctance and justification of vaccine hesitancy are dimensions of the anti-vaccine scale. while decreasing vaccine opposition. It was also found that vaccine literacy can reduce vaccine opposition. These findings can be a solution to reduce vaccine opposition in society.

Key Words: Vaccine Literacy, Anti-Vaccination, E-Health Literacy, Undergraduate Students.

1. GİRİŞ

İnsanlık geçmişten günümüze bulaşıcı hastalıklar ile mücadele etmiştir. Çünkü bulaşıcı hastalıklar, salgın yaratarak toplumların hayatını sosyal, ekonomik, psikolojik ve daha birçok yönden olumsuz etkilemekte (Baysal, 2024) ve bu etkiler uzun süre devam etmektedir. Yakın dönemde yaşadığımız Covid-19 salgını bu duruma en iyi örneklerden birisidir. Salgın hastalıklarla baş edebilmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden şüphesiz en etkili olanı aşıdır. Aşı, “insan ve hayvanlarda hastalık yapma yeteneğinde olan virüs, bakteri vb. mikropların hastalık yapma özelliklerinden arındırılarak ya da bazı mikropların salgıladığı toksinlerin etkileri ortadan kaldırılarak geliştirilen biyolojik ürünlerdir” (Sağlık Bakanlığı, 2023).

Aşı ile önlenebilecek birçok hastalık vardır. Bunlar arasında Polio, Hepatit B, Difteri, kızamık gibi hastalıklar sayılabilir. Aşılar için yapılan çalışmalarda aşılama oranı arttıkça hastalığın görülme sıklığı azaldığı görülmüştür (Kutlu ve Altındış, 2018). Aşılar, kişilerin ve toplumların hastalıklardan korunmasını sağlar ve salgıların ortaya çıkmasını engeller. Dünya Sağlık Örgütü,

dünyada önemli bir sorun olan antibiyotik direnci ile baş etmede ve antibiyotik kullanımın azaltılmasında da aşıların önemli bir rol oynayabileceğini belirtmiştir. Aşılar dirençli mikroplardan kaynaklanan hastalıkların görülmesini azaltmaktadır (Vekemans ve ark., 2021).

Aşıların önemli yararına rağmen, aşıların bulunmasıyla beraber aşı karşıtlığı fikri de ortaya çıkmıştır (Ataç ve Aker, 2014). Aşı karşıtlığı karmaşık ve bağlama özgüdür. Yere, zamana ve aşı türüne göre değişebilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2015). Bu nedenle tamamen “aşı reddi” olarak değerlendirmek yerine “aşı tereddüdü” olarak değerlendirilmesinde fayda bulunmaktadır. Çünkü aşı olanların bir kısmı da tereddüt içerisinde olabilmektedir (Kılınçarslan, 2020). Kişilerin aşılarla karşı olumsuz tutumları genel olarak, aşı tereddüdü ya da aşı karşıtlığı olarak adlandırılabilir. Aşı tereddüdü, aşılama hizmetlerinin mevcudiyetine rağmen güvenli aşıların kabul edilmesinde veya reddedilmesinde gecikme olarak tanımlanmaktadır. Aşı karşıtlığı ya da tereddüdü yanlış bilgi, kayıtsızlık, rahatlık ve güven gibi faktörlerden kaynaklanabilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2015). Kişilerin aşılar ile ilgili güvenilir bilgiye ulaşmakta ve anlamakta problem yaşaması aşı karşıtlığı düşüncesinin nedenlerinden birisidir (Şeker, 2023).

Bireylerdeki aşı karşıtlığı düşüncesi, bilimsel verilere dayanmaktan çok kültürel inançlar ve güven eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bireylerin aşılama kararı, bireysel bir tercih gibi görünse de toplum sağlığı açısından da önemlidir. Özellikle salgın hastalık dönemlerinde, toplum düzeyinde bağışıklığın gelişmesi yeterli sayıda bireyin aşılmasına bağlıdır. İstenilen aşılama düzeyinin sağlanamaması toplumda hastalıkların yaygınlaşmasına ve salgın sürecinin uzamasına neden olabilmektedir (Mercan, 2023).

Sağlık ile ilgili bilgilere erişimde sağlık okuryazarlığı düzeyi önemlidir. Sağlık okuryazarlığı farklı ifadeler ile tanımlanabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü sağlık okuryazarlığını; kişisel yaşam tarzlarını ve yaşam koşullarını değiştirerek kişisel ve toplum sağlığını iyileştirmek amacıyla harekete geçmek için bir bilgi düzeyine, kişisel becerilere ve güvene ulaşılması olarak tanımlamaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2023). Tanımdan anlaşılabileceği üzere sağlık okuryazarlığı kavramı toplum ve kişi sağlığı için son derece önemlidir. Sağlık okuryazarlığı düzeyi yeterli bir noktada olmadığında kişilere olumsuz etkileri olabilmektedir. Edindikleri yetersiz bilgilerle hareket eden hastaların hem hastalık süreci uzamakta hem de bu süreçte katlandıkları maliyet artmaktadır (Yiğit vd., 2020). Sağlık okuryazarlığı yüksek bireyler ise ihtiyaç duydukları sağlık bilgileri konusunda daha bilgili ve araştırmacıdır. Bu bireylerin sağlık kurumlarından sağlık hizmeti alırken daha bilinçli davrandıkları ve bu hizmetlerden yararlanırken yapıcı bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Bu bireyler sağlık sistemine olumlu yönde etki etmektedirler (Gülünay, 2023; Yalçın Balçık vd., 2014). Sağlık okuryazarlığı içerisinde değerlendirilebilen farklı okuryazarlıklar bulunmaktadır. Bunlar arasında, e-sağlık okuryazarlığı ve aşı okuryazarlığı çalışmada konu edilmiştir.

Günümüzde insanlar; sağlık dahil, birçok bilgiyi internetten ve sosyal medyadan elde etmektedir. Üniversite gençliğinde bu eğilim daha yüksektir. Ancak, bireylerin internet ortamında aldıkları bilgilerin doğruluğu konusunda bilinçli ve seçici olması gerekmektedir. (Gül vd., 2014). Kişilerin internet ortamındaki bilgileri doğru bir şekilde değerlendirebilmeleri e-sağlık okuryazarlık düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir (Hiçyakkazer, 2022). Bu nedenle sağlık okuryazarlığı türleri içerisinde, e-sağlık okuryazarlığını değerlendirmek tercih edilmiştir. E-

sağlık okuryazarlığını Norman ve Skinner (2006) “Elektronik kaynaklardan sağlık bilgilerini arama, bulma, anlama ve değerlendirme ve elde edilen bilgileri bir sağlık sorununu ele almak veya çözmek için uygulama becerisi” olarak tanımlamaktadır. E-sağlık okuryazarlığı yüksek bireyler dijital ortamlarda ihtiyaç duydukları bilgileri dikkatle inceleyip değerlendirebilirken, e-sağlık okuryazarlığı düşük olan bireylerin dijital ortamda edindikleri sağlık bilgileri yanlış algılayabildikleri ve bu bilgileri kullandıklarında çeşitli sağlık problemleri yaşayabilirler (Aydan, 2022).

Aşı okuryazarlığı “bireyin günlük yaşamda doğru sağlık kararları verebilmek için sağlık bilgilerine erişme, anlama, değerlendirme ve uygulama konusundaki bilgisini, motivasyonunu ve yetkinliğini” ifade etmektedir (Atik Şahin ve Baran Aksakal, 2023; Ratzan, 2011). Aşılar hakkındaki bilgiler karmaşık olma eğilimindedir. Bu bilgileri anlamak, belirli okuryazarlık ve matematik becerileri gerektirmektedir, aksi takdirde, bireylerin düşük aşı okuryazarlığına sahip olması, bilgilerin iletilmesini zorlaştırabilmektedir (Kılınçarslan vd., 2020).

2. MATERYAL VE METOT

2.1.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, İzmir’deki kamu üniversitelerinde eğitim gören lisans öğrencilerinin aşı karışıklığı, aşı okur yazarlığı ve e-sağlık okuryazarlığı düzeylerinin araştırılması ve düzeyler arasında ilişki olup olmadığının belirlenmesidir.

2.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenini, İzmir’de faaliyet gösteren kamu üniversitelerine kayıtlı lisans öğrencileri oluşturmaktadır. İzmir’de altı adet kamu üniversitesi bulunmaktadır. Bu üniversitelere kayıtlı lisans öğrencisi sayısı, üniversitelerin yayınladıkları istatistiklere göre, yaklaşık 100.000’dir. 100.000 ve üzeri evren büyüklüğünde, evreni temsil eden örneklem sayısı 384’tür (Sekaran ve Bougie, 2016). Araştırmada, eksik doldurulan formların da olabileceği düşünülerek, en az 400 lisans öğrencisine ulaşılması planlanmıştır. 431 katılımcıya anket uygulanmıştır. Ancak 42 anket formu, ön lisans ve lisans öğrencileri tarafından doldurulduğu tespit edildiği için değerlendirilmeye alınmamıştır. Araştırma sonucunda İzmir’de faaliyet gösteren kamu üniversitelerine kayıtlı lisans öğrencinden 389 geçerli anket formu elde edilmiş ve analizler bu formlar ile yapılmıştır. Her ne kadar hedeflenen, geçerli 400 anket verisine ulaşılammış olsa da evreni temsil edecek örneklem büyüklüğüne (384) ulaşılmıştır.

2.3.Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket formu dört bölümden oluşmaktadır: Demografik değişkenler, e-sağlık okuryazarlığı ölçeği, aşı okuryazarlığı ölçeği ve aşı karışıklığı ölçeği.

Sosyo-Demografik Özellikler: Katılımcılara yaş ve cinsiyetleri sorulmuştur.

E-sağlık okuryazarlık ölçeği: Ölçeğin orijinali Cameron D. Norman ve Harvey A. Skinner (2006) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Tamer Gencer (2017)

tarafından yapılmıştır. Türkçe ölçek 8 maddeden oluşmakta olup, tek boyutludur. Ölçekte ters kodlu ifade bulunmamaktadır. Ölçeğin orijinalinin Cronbach alfa katsayısı 0,88 ve Türkçe versiyonun Cronbach alfa katsayısı 0,915 olarak hesaplanmıştır.

E-sağlık okuryazarlık ölçeği: Durmuş vd. (2021) tarafından geliştirilen ölçek, 12 madde ve iki alt faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı; ölçek genelinde 0,868, iletişimsel/eleştirel beceriler alt boyutunun 0,915 ve fonksiyonel beceriler alt boyutunun 0,867 hesaplanmıştır.

Aşı karşıtlığı ölçeği: Ölçek Kılınçarslan ve arkadaşları tarafından 2020 yılında uzun ve kısa form olarak geliştirilmiştir. Araştırmada dört boyut ve 21 maddeden oluşan uzun form kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,905 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS.23 istatistik programı kullanılmıştır. Katılımcıların Sosyo-demografik özellikleri frekans analizi, araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği iç tutarlılık (Cronbach's Alpha/ α) katsayısı ile değerlendirilmiştir. Araştırma hipotezlerine bağlı olarak değişkenler arasındaki ilişki korelasyon ve regresyon analizi ile tespit edilmiştir. Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde %95 güven aralığı ve $<0,05$ anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, İzmir'de faaliyet gösteren kamu üniversitelerine kayıtlı lisans öğrencileri ile gerçekleştirilmiş bir kesitsel araştırmadır. Araştırma kesitsel olması nedeniyle, sonuçların yapıldığı dönemdeki durumu yansıtmaktadır. Ayrıca diğer illerdeki üniversiteler ile lisans dışındaki diğer öğrencilerin durumunu yansıtmayabileceğinden bulgularının geneli yansıtmaması mümkündür.

3. BULGULAR

3. 1. Lisans Öğrencilerinin Tanımlayıcı Özellikleri

Lisans öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri Çizelge 1'de özetlenmiştir. Katılımcıların %76,896'sı kadın olup, ortalama yaş $21,48 \pm 3,852$ 'dir.

Çizelge 1: Lisans öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri

Değişken	n	%
Yaş (ort. $\pm$ ss)	$21,48 \pm 3,852$	
Cinsiyet	Kadın	299
	Erkek	90
Toplam	389	100

3. 1. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmada kullanılan ölçeklerin ve alt boyutlarının minimum, maksimum, ortalama, standart sapma, Skewness, Kurtosis ve Cronbach's Alpha ($C\alpha$) değerleri Çizelge 2'de verilmiştir. Ölçekler ve alt boyutlarında değerlendirme, ölçek maddelerine katılımcıların sorulara verdikleri cevapların ortalaması ile yapılmıştır. Ancak aşı okuryazarlığı ölçeğinde katılımcıların bireysel değerlendirmeleri, katılımcının toplamdan aldığı puanlar ile yapıldığından, bu ölçek için ayrıca toplam puana ilişkin tanımlayıcı istatistikler de verilmiştir.

Üç ölçek ve alt boyutlarda Skewness ve Kurtosis değerleri -1,50 ile +1,50 aralığında olduğundan, normal dağılımın gösterdiği sonucuna varılmıştır (Tabachnick & Fidell, 2013). Araştırmada kullanılan ölçeklerin Cronbach's Alpha ($C\alpha$) kat sayıları; en düşük Aşı Okuryazarlığı Ölçeğinde 0,713 ve en yüksek Aşı Karşıtlığı Ölçeği genelinde 0,918 aralığında değişmektedir. Tüm ölçekler ve alt boyutlarında $C\alpha$ kat sayıları 0,70'in üzerinde olduğundan, yüksek güvenilirlikte oldukları değerlendirilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Çizelge 2. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Ölçekler	Min	Max	Mean	SS	Skewness	Kurtosis	$C\alpha$
E-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği	1	5	3,41	0,700	-0,449	0,495	0,880
Aşı Okuryazarlığı Ölçeği (Ort.)	1,36	3,82	2,70	0,440	0,075	-0,196	0,713
<i>Fonksiyonel Beceri Boyutu</i>	1	4	2,31	0,700	0,388	0,031	0,728
<i>İletişim/Eleştirel Boyutu</i>	1	4	2,84	0,540	-0,389	0,3	0,770
Aşı Karşıtlığı Ölçeği (Ort.)	1	4,74	2,64	0,660	0,109	0,086	0,918
Aşı Karşıtlığı Ölçeği (Top.)	21	100	54,65	13,998	0,161	0,097	
<i>Aşının Faydası ve Koruyucu Değeri Boyutu</i>	1	5	2,53	0,830	0,641	0,658	0,882
<i>Aşı İsteksizliği Boyutu</i>	1	5	3,31	0,780	-0,341	0,029	0,840
<i>Aşı Tereddüdünü Meşrulaştırma Boyutu</i>	1	5	1,89	0,750	0,822	0,595	0,831
<i>Aşı Olmama Çözümleri Boyutu</i>	1	5	2,80	0,980	0,134	-0,49	0,782

Analiz bulgularına göre, e-sağlık okuryazarlığı ölçeğinin ortalama değeri $3,41 \pm 0,700$ bulunmuştur. Bulunan ortalama değer, maksimum değerden uzak olarak değerlendirilmiştir. Aşı okuryazarlığı ölçeğinin ortalama değeri $2,70 \pm 0,440$, alt boyutlarının ortalama puanları $2,31 \pm 0,700$ ve $2,84 \pm 0,540$ 'tır. Ölçek genelinde ortalamanın 4'e yakın olması aşı okuryazarlık düzeyinin iyi olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada bulunan ortalama 4'ten uzaktır.

Aşı karşıtlığı ölçeğinin toplamında ortalama değer $2,64 \pm 0,660$ iken, ölçeğin alt boyutlarının ortalaması $1,89 \pm 0,750$ ile $3,31 \pm 0,780$ aralığında değişmektedir. Katılımcıların aşı karşıtlığı ölçeğinden alınan puanların toplamı en düşük 21 ve en yüksek 100 olabilmektedir. Ölçeğin değerlendirilmesinde daha yüksek puan aşı karşıtlığının da yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırma grubunda en düşük puan 21 iken, en yüksek 100 ve ortalama $54,65 \pm 13,998$ bulunmuştur.

3.3.Korelasyon Analizi Sonuçları

E-Sağlık Okuryazarlığı ve Aşı Okuryazarlığı alt boyutları ile Aşı Karşıtlığı ve alt boyutları arasındaki ilişkinin yönü ve gücünü tespit etmek üzere Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Çizelge 3 incelendiğinde, e-sağlık okuryazarlığı ile aşı okuryazarlığı ($r = 0,285$, $p < 0,05$), aşı okuryazarlığının alt boyutlardan fonksiyonel beceri ($r = 0,229$, $p < 0,05$), iletişim/eleştirel beceri ($r = 0,211$, $p < 0,05$) değişkenleri arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuç, katılımcıların e-sağlık okuryazarlığı arttıkça aşı okuryazarlığı, aşı okuryazarlığına yönelik fonksiyonel beceri ve iletişim/eleştirel becerilerinin arttığını göstermektedir.

E-sağlık okuryazarlığı ile aşı karşıtlığı ($r = -0,050$, $p > 0,05$), alt boyutlardan aşı isteksizliği ($r = -0,003$, $p > 0,05$), aşı tereddüdünü meşrulaştırma ($r = -0,061$, $p > 0,05$) ve aşı olmama çözümleri ($r = -0,008$, $p > 0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır. E-sağlık okuryazarlığı ile aşı karşıtlığı alt boyutlarından aşının faydası ve koruyucu değeri ($r = -0,200$, $p < 0,05$) arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Ölçekte aşının faydası ve koruyucu değeri alt boyutunun ters kodlu olması nedeniyle, bu sonuç, katılımcıların e-sağlık okuryazarlığı arttıkça aşının faydasız olduğuna yönelik algılarının azalacağı şeklinde yorumlanmıştır.

Çizelge 3: E-Sağlık Okuryazarlığı ve Aşı Okuryazarlığı alt boyutları ile Aşı Karşıtlığı ve alt boyutları arasındaki ilişki

	Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	E-Sağlık Okuryazarlığı p	1								
2	Aşı Okuryazarlığı p	,285 ,000*	1							
3	Fonksiyonel Beceri p	,229 ,000*	,470 ,000*	1						
4	İletişim/Eleştirel Beceri p	,211 ,000*	,901 ,000*	,040 ,427	1					
5	Aşı Karşıtlığı p	-,050 ,329	-,126 ,013*	-,057 ,258	-,115 ,024*	1				
6	Aşının faydası ve koruyucu değeri p	-,200 ,000*	-,023 ,645	-,011 ,825	-,021 ,674	,813 ,000*	1			
7	Aşı isteksizliği p	-,003 ,961	-,134 ,008*	-,113 ,026*	-,097 ,057	,839 ,000*	,578 ,000*	1		
8	Aşı olmama çözümleri p	-,061 ,230	-,201 ,000*	-,071 ,163	-,192 ,000*	,739 ,000*	,410 ,000*	,452 ,000*	1	
9	Aşı tereddüdünü meşrulaştırma p	-,008 ,875	-,014 ,788	,048 ,347	-,039 ,440	,837 ,000*	,627 ,002*	,610 ,000*	,559 ,000*	1

Aşı okuryazarlığı ile aşı karşıtlığı ölçeğinin alt boyutlarından aşının faydası ve koruyucu değeri ($r = -0,023$, $p > 0,05$) ve aşı olmama çözümleri ($r = -0,014$, $p > 0,05$) arasında istatistiksel olarak

anlamli ilişki bulunmamaktadır. Aşı okuryazarlığı ile aşı karşıtlığı ($r = -0,126, p < 0,05$), alt boyutlardan aşı isteksizliği ($r = -0,134, p < 0,05$) ve aşı tereddüdünü meşrulaştırma ($r = -0,201, p < 0,05$) arasında negatif yönlü ve anlamli ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre katılımcıların aşı okuryazarlığı arttıkça aşı karşıtlığı, alt boyutlardan aşı nefreti ve aşı tereddüdünün azalacağı söylenebilir.

Aşı okuryazarlığının fonksiyonel beceri alt boyutu ile aşı karşıtlığı ($r = -0,057, p > 0,05$), alt boyutlarından aşının faydası ve koruyucu değeri ($r = -0,011, p > 0,05$), aşı tereddüdünü meşrulaştırma ($r = -0,071, p > 0,05$) ve aşı olmama çözümleri ($r = 0,048, p > 0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamli ilişki bulunmamaktadır. Aşı okuryazarlığının fonksiyonel beceri alt boyutu ile aşı karşıtlığı alt boyutlarından aşı isteksizliği ($r = -0,113, p < 0,05$) arasında negatif yönlü ve anlamli ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre katılımcıların aşı okuryazarlığına yönelik fonksiyonel becerileri arttıkça aşı nefretinin azalacağı söylenebilir.

Aşı okuryazarlığının iletişim/eleştirel beceri alt boyutu ile aşı karşıtlığının alt boyutlarından aşının faydası ve koruyucu değeri ($r = -0,021, p > 0,05$), aşı isteksizliği ($r = -0,097, p > 0,05$) ve aşı olmama çözümleri ($r = -0,039, p > 0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamli ilişki bulunmamaktadır. Aşı okuryazarlığının iletişim/eleştirel beceri alt boyutu ile aşı karşıtlığı ($r = -0,115, p < 0,05$) ve alt boyutlarından aşı tereddüdünü meşrulaştırma ($r = -0,192, p < 0,05$) arasında negatif yönlü ve anlamli ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre katılımcıların aşı okuryazarlığına yönelik iletişim/eleştirel becerileri arttıkça aşı karşıtlığı ve aşı tereddüdünün azalacağı söylenebilir.

3.4. Regresyon Analizi Sonuçları

Korelasyon analizi ile anlamli ilişkiler bulunan değişkenlere yönelik regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Çizelge 4'te verilmiştir. E-Sağlık okuryazarlığının aşı okuryazarlığı üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlidir ($F=34,329, p < 0,05$). E-Sağlık okuryazarlığının aşı okuryazarlığı üzerinde pozitif yönde anlamli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,180, p < 0,05$). E-Sağlık okuryazarlığı +1 birim arttırıldığında aşı okuryazarlığının 0,180 birim artacağı anlaşılmaktadır. E-Sağlık okuryazarlığı, aşı okuryazarlığındaki değişimin %8,1'ini ($R^2= 0,081$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

E-Sağlık okuryazarlığının aşı okuryazarlığının fonksiyonel beceri boyutu üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlidir ($F=21,335, p < 0,05$). E-Sağlık okuryazarlığının fonksiyonel beceri üzerinde pozitif yönde anlamli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,229, p < 0,05$). E-Sağlık okuryazarlığı +1 birim arttırıldığında fonksiyonel becerinin 0,229 birim artacağı anlaşılmaktadır. E-Sağlık okuryazarlığı, fonksiyonel becerideki değişimin %5,2'ini ($R^2= 0,052$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

E-Sağlık okuryazarlığının aşı okuryazarlığının iletişim/eleştirel beceri boyutu üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlidir ($F=17,992, p < 0,05$). E-Sağlık okuryazarlığının iletişim/eleştirel beceri üzerinde pozitif yönde anlamli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,161, p < 0,05$). E-Sağlık okuryazarlığı +1 birim arttırıldığında fonksiyonel becerinin 0,161 birim artacağı anlaşılmaktadır. E-Sağlık

okuryazarlığı, fonksiyonel becerideki değişimin %4,4'ünü ($R^2 = 0,044$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

E-Sağlık okuryazarlığının aşı karşıtlığı alt boyutlarından aşı faydası boyutu üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=16,082$, $p<0,05$). E-Sağlık okuryazarlığının aşı faydasına yönelik olumsuz algı üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-0,235$, $p<0,05$). Ancak alt boyut maddelerinin ters kodlanmış olması nedeniyle, bu bulgu aşının faydasına yönelik olumsuz algının negatif etkilenmesi olarak yorumlanmıştır. E-Sağlık okuryazarlığı +1 birim arttırıldığında aşı faydasına yönelik olumsuz algıların 0,235 birim azalacağı anlaşılmaktadır. E-Sağlık okuryazarlığı, aşı faydasına yönelik olumsuz algılardaki değişimin %4'ünü ($R^2 = 0,040$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

Aşı okuryazarlığının aşı karşıtlığı üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=6,244$, $p<0,05$). Aşı okuryazarlığının aşı karşıtlığı üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-0,188$, $p<0,05$). Aşı okuryazarlığı +1 birim arttırıldığında aşı karşıtlığı 0,188 birim azalacağı anlaşılmaktadır. Aşı okuryazarlığı, aşı karşıtlığındaki değişimin %1,6'sını ($R^2 = 0,016$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

Çizelge 4. E-Sağlık Okuryazarlığının Aşı Okuryazarlığı, Aşı Karşıtlığı ve Alt Boyutları Üzerine Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	F	t	P	R	R ²
E-Sağlık Okuryazarlığı ¹						
Aşı Okuryazarlığı ²	,180	34,329	5,859	,000	,285	,081
E-Sağlık Okuryazarlığı ¹						
Fonksiyonel Beceri ²	,229	21,335	4,619	,000	,229	,052
E-Sağlık Okuryazarlığı ¹						
İletişim/Eleştirel Beceri ²	,161	17,992	4,242	,000	,211	,044
E-Sağlık Okuryazarlığı ¹						
Aşının faydası ve koruyucu değeri ²	-,235	16,082	-4,010	,000	,200	,040
Aşı Okuryazarlığı ¹						
Aşı Karşıtlığı ²	-,188	6,244	-2,499	,013	,126	,016
Aşı Okuryazarlığı ¹						
Aşı İsteksizliği ²	-239	7,123	-2,669	,008	,134	,018
Aşı Okuryazarlığı ¹						
Aşı Tereddütünü Meşrulaştırma ²	-,340	16,217	-4,027	,000	,201	,040
Fonksiyonel Beceri ¹						
Aşı İsteksizliği ²	-,126	5,002	-2,236	,026	,113	,013
İletişim/Eleştirel Becerisi ¹						
Aşı Karşıtlığı ²	-,141	5,154	-2,270	,024	,115	,013
İletişim/Eleştirel Becerisi ¹						
Aşı Tereddütünü Meşrulaştırma ²	,268	14,865	-3,855	,000	,192	,037

¹: Bağımsız değişken

²: Bağımlı değişken

Aşı okuryazarlığının aşı karşıtlığı alt boyutlarından aşı isteksizliği üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=7,123$, $p<0,05$). Aşı okuryazarlığının aşı nefreti üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-0,239$, $p<0,05$). Aşı okuryazarlığı +1 birim arttırıldığında aşı nefreti 0,239 birim azalacağı anlaşılmaktadır. Aşı okuryazarlığı, aşı nefretindeki değişimin %1,8'ini ($R^2= 0,018$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

Aşı okuryazarlığının aşı karşıtlığı alt boyutlarından aşı tereddütünü meşrulaştırma üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=16,217$, $p<0,05$). Aşı okuryazarlığının aşı tereddütünü meşrulaştırma üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-0,340$, $p<0,05$). Aşı okuryazarlığı +1 birim arttırıldığında aşı tereddütü 0,340 birim azalacağı anlaşılmaktadır. Aşı okuryazarlığı, aşı tereddütündeki değişimin %4'ünü ($R^2= 0,040$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

Aşı okuryazarlığının fonksiyonel beceri alt boyutu aşı karşıtlığı alt boyutlarından aşı isteksizliği üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=5,002$, $p<0,05$). Fonksiyonel becerinin aşı nefreti üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-0,126$, $p<0,05$). Fonksiyonel beceri +1 birim arttırıldığında aşı nefreti 0,126 birim azalacağı anlaşılmaktadır. Fonksiyonel beceri, aşı isteksizliğindeki değişimin %1,3'ünü ($R^2= 0,013$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

Aşı okuryazarlığının iletişim/eleştirel beceri alt boyutu aşı karşıtlığı üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=5,154$, $p<0,05$). İletişim/eleştirel becerinin aşı karşıtlığı üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-0,141$, $p<0,05$). İletişim/eleştirel beceri +1 birim arttırıldığında aşı karşıtlığı 0,141 birim azalacağı anlaşılmaktadır. İletişim/eleştirel beceri, aşı karşıtlığındaki değişimin %1,3'ünü ($R^2= 0,013$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

Aşı okuryazarlığının iletişim/eleştirel beceri alt boyutu aşı karşıtlığı alt boyutlarından aşı tereddütü üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=14,865$, $p<0,05$). İletişim/eleştirel becerinin aşı tereddütü üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-0,268$, $p<0,05$). İletişim/eleştirel beceri +1 birim arttırıldığında aşı tereddütü 0,268 birim azalacağı anlaşılmaktadır. İletişim/eleştirel beceri, aşı tereddütündeki değişimin %3,7'sini ($R^2= 0,037$) açıklayabilmektedir (Çizelge 4).

SONUÇ

Modern tıbbın, toplumları derinden etkileyebilen bulaşıcı hastalıklara karşı geliştirdiği en etkili yöntemlerden birisi aşılardır. Bulaşıcı hastalıkların görülmesinin modern toplumlarda azalması ve doğru olmayan bilgilerin internet kullanımının da artışla birlikte, yaygınlaşması gibi etkiler ile aşılar verilen değer azalmış, aşı karşıtlığı önemli bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Üniversite öğrencileri, gelecekte toplumların eğitimli kesimini oluşturacak bireylerdir. Bu nedenle üniversite öğrencilerinin aşı karşıtlı düzeyi ve aşı karşıtlığına etki edebileceği düşünülmüş olan; e-sağlık okuryazarlığı ve aşı okuryazarlığı düzeyleri gelecek nesillerin sağlığı açısından önemli görülmektedir.

Araştırmanın planlanma aşamasında da düşünüldüğü gibi; araştırma sonucunda e-sağlık okuryazarlığı genel olarak aşı okuryazarlığını artırırken, aşı karşıtlığını azalttığı bulunmuştur.

Ayrıca aşı okuryazarlığının aşı karşıtlığını azaltabileceği görülmüştür. Bu bulgu, toplumda aşı karşıtlığını azaltmak için çözüm önerisi olarak değerlendirilebilmektedir.

Araştırmadan toplum sağlığını geliştirmeye yönelik elde edilen önemli bulguların yanında, üniversite öğrencilerinde e-sağlık ve aşı okuryazarlığı düzeylerinin çok da yüksek olmadığı görülmüştür. Sağlık okuryazarlığı ve aşı okuryazarlığının, doğrudan sağlığa olumlu etkileri göz önünde bulundurulduğunda, gelecekte yapılacak proje ve çalışmalarda, üniversite öğrencileri ve toplum genelinde sağlık okuryazarlığı ve aşı okuryazarlığını artıracak önlemlerin araştırılmasında fayda görülmektedir.

KAYNAKLAR

Aydan, S. (2022). COVID-19 pandemisi döneminde e-sağlık okuryazarlığının artan önemi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi. 25(3): 695-706.

Atik Şahin, M. ve Baran Aksakal, F.N. (2023) Aşı okuryazarlığı. Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi. 3(3): 175-179.

Baysal, S. (2024) Sosyolojik açıdan salgın hastalıklar: salgın hastalıklarla başa çıkmada dinin rolü ve fonksiyonları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Dünya Sağlık Örgütü (2023) Improving health literacy. Erişim adresi: <https://www.who.int/activities/improving-health-literacy#:~:text=%E2%80%9CHealth%20literacy%20implies%20the%20achievement,personal%20lifestyles%20and%20living%20conditions.> Erişim tarihi: 07.05.2023.

Dünya Sağlık Örgütü (2015) Vaccine hesitancy: A growing challenge for immunization programmes. Erişim adresi: <https://www.who.int/news/item/18-08-2015-vaccine-hesitancy-a-growing-challenge-for-immunization-programmes>. Erişim tarihi: 07.05.2023.

Gülünay, Y. E. (2023). Toplumdaki bireylerin sağlık okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık düzeyinin aşı karşıtlığı üzerine etkisi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek lisans tezi.

Kılınçarslan, M.G., Sarıgül, B., Toraman, Ç. ve Şahin, E.M. (2020) Development of Valid and Reliable Scale of Vaccine Hesitancy in Turkish Language. Konuralp Medical Journal 2020;12(3): 420-429.

Kutlu, H.H. ve Altındış, M. (2018) Aşı karşıtlığı. Flora İnfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyoloji Dergisi, 23(2):47-58 • doi: 10.5578/flora.66355.

Mercan, M. (2024). 18-65 yaş arası bireylerde sağlık okuryazarlığının aşı karşıtlığı üzerindeki etkisi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi. Tıpta uzmanlık tezi.

Norman, C. D. & Skinner, H. A. (2006). eHealth literacy: essential skills for consumer health in a networked world. *Journal of Medical Internet Research*, 8(4): e27.

Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory* (Third Edition). New York: McGraw-Hill.

Ratzan SC. Vaccine literacy: a new shot for advancing health. *J Health Commun*. 2011;16:227-229.

Sağlık Bakanlığı (2023) Aşı Nedir, Nasıl Etki Eder? Erişim adresi: <https://asi.saglik.gov.tr/genel-bilgiler/49-a%C5%9F%C4%B1-nedir,-nas%C4%B1-etki-eder.html>. Erişim tarihi: 07.05.2023.

Sekaran, U., & Bougie, R. (2016). *Research Methods for Business: A Skill-Building Approach*, Seven Edition. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Şeker, C. (2023). Türkiye’de aşı karşıtlığı sosyal medya üzerinden nasıl yayılıyor? Netnografi yöntemi ile aşı karşıtlığı ölçeği geliştirilmesi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi.

Tamer Gencer, Z. (2017) Norman ve Skinner’ın e-sağlık okuryazarlığı ölçeğinin kültürel uyarlaması için geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 52: 131-145.

Vekemans, J. ve ark. (2021) Leveraging vaccines to reduce antibiotic use and prevent antimicrobial resistance: A World Health Organization action framework, *Clinical Infectious Diseases*, Volume 73, Issue 4, 15 August 2021, Pages e1011–e1017.

Yalçın Balçık, P., Taşkaya, S., & Şahin, B. (2014). Sağlık okur-yazarlığı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(4): 321-326.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ÇOK BOYUTLU YOKSULLUK VE SAĞLIK ALGISI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ²

Hüseyin ÇOK¹, Betül KÖKÇE² Doç. Dr., EMİNE ÇETİN³

¹ İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
220708080@bakircay.edu.tr, 0009-0009-0747-4974

² İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
210708656@bakircay.edu.tr; 0009-0006-3650-8166

³ İzmir Bakırçay Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
emine.aslan@bakircay.edu.tr, 2012- 0000-0003-4326-2070

ÖZET

Araştırmanın amacı, İzmir’de faaliyet gösteren üniversitelerde eğitim gören lisans öğrencilerinin çok boyutlu yoksulluk ve sağlık algısı düzeylerinin belirlenmesi ve çok boyutlu yoksulluk düzeyi ile sağlık algısı arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Araştırma, kesitsel tipte bir saha araştırmasıdır. Araştırma evrenini, İzmir’de faaliyet gösteren üniversitelerde kayıtlı lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Lisans öğrencinden 398 geçerli anket formu elde edilmiş. Anket formu, demografik özelliklere yönelik sorular ile Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu ölçeği ve Sağlık Algısı Ölçeğinden oluşmaktadır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri frekans analizi, değişkenler arasındaki ilişki korelasyon ve regresyon analizi ile incelenmiştir. Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde %95 güven aralığı ve <0,05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır. Lisans öğrencilerinin %57,54’ü kadın olup, ortalama yaş 20,87±1,706 bulunmuştur. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Skewness ve Kurtosis değerleri ile incelenmiş ve normal dağılım gösterdikleri bulunmuştur. Değişkenlerin birbiri üzerine etkisi öncelikle Pearson korelasyon ve ardından korelasyon analizinde anlamlı ilişki bulunan değişkenlere basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun sağlık algısı ve sağlık algısının kesinlik boyutu üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun boyutlarından, kendini ifade etme ve iletişim ile eğitimin sağlık algısı üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları öğrenci yoksulluğunun azaltılmasının, öğrencilerin sağlık algısında iyileşme sağlayabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu, Sağlık Algısı, Lisans Öğrencileri.

² Bu araştırma, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 yılı 1. dönem kapsamında desteklenmiştir.

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MULTIDIMENSIONAL POVERTY AND HEALTH PERCEPTION LEVELS AMONG UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

The aim of the research is to determine the multidimensional poverty and health perception levels of undergraduate students studying at universities operating in Izmir and to investigate the relationship between the multidimensional poverty level and health perception. The research is cross-sectional. The research population consists of undergraduate students registered at universities operating in Izmir. 398 valid survey forms were obtained from undergraduate students. The survey form consists of questions on demographic characteristics, the Multidimensional Student Poverty Scale and the Health Perception Scale. The socio-demographic characteristics of the participants were examined using frequency analysis, and the relationship between variables was examined using correlation and regression analysis. In evaluating the research findings, a 95% confidence interval and <0.05 significance level was taken. 57.54% of undergraduate students were female and the average age was 20.87 ± 1.706 . Whether the data showed normal distribution was examined with Skewness and Kurtosis values and it was found that they showed normal distribution. The effect of the variables on each other was firstly analysed by Pearson correlation and then simple linear regression analysis was performed on the variables that had a significant relationship in the correlation analysis. It was found that multidimensional student poverty has a positive and significant effect on health perception and the certainty dimension of health perception. It has been found that self-expression and communication, and education are the dimensions of multidimensional student poverty have a positive and significant effect on health perception. The research results show that reducing student poverty can improve students' health perception.

Key Words: Multidimensional Student Poverty, Health Perception, Undergraduate Students.

1. GİRİŞ

Yoksulluk en genel tanımı ile kişilerin, en temel ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Yoksulluk dikkate alınan parametreye göre farklı şekillerde ifade edilmektedir. En fazla kullanılan ayrım mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluktur. Mutlak yoksulluk, kişi ya da ailenin minimum tüketim için gerekli olan kaynağa ulaşamamasıdır. Mutlak yoksulluk sınırı günlük kişi başına, satınalma gücü paritesine ayarlanmış 1,90 ABD doları olarak kabul edilmektedir. Bu değer belli aralıklar ile güncellenmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2024). Göreceli yoksulluk ise, kişinin ya da hanehalkının refah düzeyinin, toplum ortalamasının belli bir oranın altında olması olarak tanımlanabilmektedir (Çalışkan, 2010). Mutlak yoksulluk temel ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığına odaklanırken, göreceli yoksulluk içinde yaşanan toplumun ortalama refahının yakalanıp yakalanmadığına odaklanır (Yüksel Arabacı, 2019).

Yoksulluk, birçok faktörden etkilenen karmaşık bir olgudur. Bu nedenle gelir yetersizliği ile ilişkili olsa da yoksulluğun boyutları yetersiz gelirin çok ötesine geçmektedir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2010). Yoksulluğun karmaşık doğasını değerlendirilmek için parasal yoksulluğun ötesinde refahın birden çok boyutunu ele almak gerekmektedir (Dünya

Bankası, 2023). Çünkü birden fazla yoksulluk boyutu ile karşı karşıya kalan kişilerin durumunun daha kötü olması muhtemeldir. Bu boyutlar arasında, yetersiz sağlık koşulları ve beslenme, düşük eğitim ve yetenek, kötü barınma koşulları gibi unsurlar sayılabilir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2010). Yoksulluğun bu özelliği dikkate alınarak, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP) gibi kurumlar yoksulluğun birden fazla boyutunu ölçen; çok boyutlu yoksulluk endeksi geliştirmiştir.

Yoksulluğun sağlık etkileri bir ömür boyu birikir ve birbirini güçlendirir (Ross, 2003). Yoksulluk, yaşamının her döneminde kişi olumsuz etkilemekle birlikte, yarattığı dezavantaj belirli dönüm noktalarında (hassas noktalar) daha belirgin olabilmektedir. Bu dönüm noktaları arasında; doğum, okula başlama, ergenlik ve cinsel ilişkiler geliştirme, evden ayrılma, iş bulma, evlilik, ebeveynlik ve kronik hastalıklar sayılabilir. Bu hassas noktalarda etkili müdahale, yoksulluğun yarattığı olumsuzlukların azaltılmasını sağlayabilir. Yoksulluğun kişiler üzerindeki olumsuz sonuçları; ihtiyaçlarını karşılayamama, psikososyal bozulma, sosyal dışlanma ve sigara ve aşırı içki gibi olumsuz sağlık davranışları olabilir (Ross, 2003).

Her ne kadar toplumun tüm kesimleri yoksulluğun yarattığı olumsuzluklardan etkilense de üniversite öğrencileri, hala gelişimlerinin devam etmesi, kendilerinin ve toplumun geleceklerinin şekillenmesindeki etkileri nedeniyle özel bir yere sahiptir. Yoksulluk, öğrencilerde yetersiz beslenme, şiddete maruz kalma, tıbbi bakıma erişimin azalması, okulda ilgisizlik ve duygusal sorunlar gibi çeşitli olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Ford ve Grace, 2017). Ayrıca üniversite öğrencilerin akademik başarısını ve okula devamını etkilemektedir. Öğrenciler mali nedenler ile eğitimlerini erteleyebilmekte, okuldan ayrılabilenekte ya da uzaktan devam etmeyi tercih etmektedir. Ayrıca, öğrencilerin barınma güvencesizliği, bakım verme rollerine artan bağımlılık ve iş kısıtlamaları gibi eğitim almanın önünde önemli engellerle karşılaşması muhtemeldir (Brownfield, vd., 2020). Yoksul öğrenciler için yüksek öğretim hem kendileri hem de ailelerinin yaşamlarını değiştirmek için bir fırsattır. Ancak, yoksulluğun yarattığı koşulların akademik başarıya ulaşma becerilerini azaltması nedeniyle, bu hedefe ulaşmak zor olabilmektedir (Machika ve Johnson, 2016).

Yoksulluğun kişilerin hayatına olumsuz etkilerinden birisi de sağlık üzerinedir. Genel olarak yoksul kişiler, toplumun yoksul olmayan kesimlerine göre daha düşük sağlık statüsüne sahiptir. Diğer taraftan, düşük sağlık statüsü, eğitim alma ve gelir elde etme becerisini azaltması, sağlık harcamalarını artırması nedeniyle yoksulluğa neden olabilmektedir (Kumru, 2021). Kişilerin sağlık düzeyi farklı şekillerde ölçülebilmektedir. Sağlık algısı, bireysel sağlık düzeyi ölçüm yöntemlerinden birisi olarak kabul edilebilmektedir.

Sağlık algısını; “bireyin kendi sağlığına ilişkin kişisel duygu, düşünce, önyargı ve beklentilerinin bir bileşimi” olarak tanımlamak mümkündür (Özdelikara vd. 2018). Sağlık algısı, kişinin sağlık ile ilgi davranışlarını ve sağlığı ile ilgili sorumluluk almasını etkileyebilmektedir. Bu nedenle sağlık algısı, kişinin daha iyi bir sağlık statüsüne ulaşmasını sağlayan sağlıklı davranışlar edinmesi ve sürdürmesi ile ilişkilidir (Açıksöz vd., 2013).

Kişilerin olumsuz sağlık algılarına sahip olması, yoksulluğun getirdiği sağlık risk faktörlerini artırmasına neden olabilmektedir. Tersine olumlu sağlık algısının, yoksulluk kaynaklı olumsuz

durumlarının hafifletilmesini sağlaması mümkündür. Üniversite öğrencilerinde yoksulluğun azaltılması ve olumlu sağlık algısının geliştirilmesinin, kendileri ve toplum için daha iyi bir gelecek yaratmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, İzmir’de faaliyet gösteren üniversitelerde eğitim gören lisans öğrencilerinin çok boyutlu yoksulluk ve sağlık algısı düzeylerinin belirlenmesi ve çok boyutlu yoksulluk düzeyi ile sağlık algısı arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenini, İzmir’de faaliyet gösteren üniversitelere kayıtlı lisans öğrencileri oluşturmaktadır. İzmir’de üniversitelere kayıtlı lisans öğrencisi sayısı, üniversitelerin yayınladıkları istatistiklere göre, yaklaşık 100.000’dir. 100.000 ve üzeri evren büyüklüğünde, evreni temsil eden örneklem sayısı 384’tür (Sekaran ve Bougie, 2016). Araştırmada, eksik doldurulan formların da olabileceği düşünülerek, en az 400 lisans öğrencisine ulaşılması planlanmıştır. 425 katılımcıya anket uygulanmıştır. Ancak 27 anket formu, ön lisans ve lisans öğrencileri tarafından doldurulduğu tespit edildiği için değerlendirilmeye alınmamıştır. Araştırma sonucunda İzmir’de faaliyet gösteren kamu üniversitelere kayıtlı lisans öğrencinden 398 geçerli anket formu elde edilmiş ve analizler bu formlar ile yapılmıştır. Her ne kadar hedeflenen, geçerli 400 anket verisine ulaşılamamış olsa da evreni temsil edecek örneklem büyüklüğüne (398) ulaşılmıştır.

2.3. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır: Demografik değişkenler, Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu ölçeği ve Sağlık Algısı Ölçeği.

Sosyo-Demografik Özellikler: Katılımcılara yaş ve cinsiyetleri sorulmuştur.

Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu ölçeği: Ölçek Özdemir ve arkadaşları (2021) tarafından, üniversite öğrencileri için geliştirilmiştir. Ölçek 9 faktör (maddi imkanlar, eğitim, uluslararası imkânlar, fiziki imkânlar, güvenlik, sağlık, soyo-kültürel, kendini ifade etme ve iletişim) ve 51 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenirlik değerleri (Cronbach alfa) 0,95 olarak hesaplanmıştır.

Sağlık Algısı Ölçeği: Diamond ve arkadaşları (2007) tarafından İngilizce olarak geliştirilmiş, Kadioğlu ve Yıldız (2012) tarafından Türkçeye çevrilmiş ve uyarlanmıştır. Ölçek dört (kontrol merkezi, kesinlik, sağlığın önemi ve öz farkındalık) alt boyut ve 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenirlik değerleri (Cronbach alfa) hemşirelik öğrencilerinde 0,77 bulunmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS.26 istatistik programı kullanılmıştır. Katılımcıların Sosyo-demografik özellikleri frekans analizi, araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirliği iç

tutarlılık (Cronbach's Alpha/ α) katsayısı ile değerlendirilmiştir. Araştırma hipotezlerine bağlı olarak değişkenler arasındaki ilişki korelasyon ve regresyon analizi ile incelenmiştir. Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde %95 güven aralığı ve $<0,05$ anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma konusu, İzmir'de faaliyet gösteren üniversitelere kayıtlı lisans öğrencileri ile gerçekleştirilmiş bir kesitsel araştırmadır. Araştırma kesitsel olması nedeniyle, sonuçların yapıldığı dönemdeki durumu yansıtmaktadır. Ayrıca diğer illerdeki üniversiteler ile lisans dışındaki diğer öğrencilerin durumunu yansıtmayabileceğinden bulgularının geneli yansıtmaması mümkündür.

3. BULGULAR

3.1. Lisans Öğrencilerinin Tanımlayıcı Özellikleri

Lisans öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri Çizelge 1'de özetlenmiştir. Katılımcıların %57,54'ü kadın olup, ortalama yaş $20,87 \pm 1,706$ bulunmuştur.

Çizelge 1: Lisans öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri

Değişken	n	%
Erkek	169	42,46
Kadın	229	57,54
Toplam	398	100,0
Yaş (Ort. SS)	20,87 $\pm$ 1,706	

3.2. Ölçeklere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve güvenilirlik analizi sonuçları

Araştırmada kullanılan ölçeklerin ve alt boyutlarının minimum, maksimum, ortalama, standart sapma, Skewness, Kurtosis ve Cronbach's Alpha (α) değerleri Çizelge 2'de verilmiştir. Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu Ölçeğinde, ifadeler pozitifdir. Diğer bir ifade ile ifadelere ne kadar yüksek değer veriliyor ise, öğrenci yoksulluktan o oranda uzaklaşmaktadır. Tersine düşük değerler yoksulluk ile ilişkilendirilmektedir. Ölçek genel ortalaması $3,20 \pm 0,62$ bulunmuş olmasını, öğrencilerin yoksulluk düzeyinin düşük olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. Alt boyutlarda en düşük ortalama (diğer ifade ile yüksek yoksulluk) ($2,52 \pm 1,07$) sosyokültürel boyutta görülürken, en yüksek ortalama ($3,49 \pm 0,92$) maddi İmkanlar boyutundadır.

Sağlık Algısı Ölçeğinden alınan puanın artması öğrencilerin daha olumlu sağlık algısına sahip olduklarını göstermektedir. Bu ölçek genelinde puan ortalaması $3,02 \pm 0,36$ iken, en düşük ortalama ($2,22 \pm 0,68$) kontrol merkezi ve en yüksek ortalama ($3,55 \pm 0,63$) sağlığın önemi boyutunda bulunmuştur. Buradan öğrencilerin sağlık algısının ortanın üzerinde olmasına rağmen, iyi bir değerde olmadığı yorumu yapılabilir. Sağlığın değeri alt boyutunun en yüksek değeri alması ise öğrencilerin sağlığın insan için önemi konusundaki farkındalıklarının daha iyi düzeyde olduğunu göstermektedir. En düşük ortalamanın kontrol merkezi boyutunda bulunması ise kendilerini sağlıklarını kontrol edebilecek güçte hissetmedikleri, sağlığa daha edilgen yaklaşımları şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 2. Ölçeklere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve Güvenilirlik analizi Sonuçları (n= 398)

Ölçekler	Min	Max	Mean	SS	Skewness	Kurtosis	Ca
Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu Ölçeği	1,33	4,98	3,20	,62	-,145	,362	,926
<i>Kendini İfade Etme ve İletişim</i>	1,00	5,00	3,35	,90	-,494	,120	,885
<i>Fiziksel İmkanlar</i>	1,00	5,00	2,89	,89	,187	-,474	,832
<i>Maddi İmkanlar</i>	1,00	5,00	3,49	,92	-,408	-,398	,886
<i>Eğitim</i>	1,00	5,00	3,28	,91	-,352	-,144	,833
<i>Sosyokültürel</i>	1,00	5,00	2,52	1,07	,504	-,403	,818
<i>Güvenlik</i>	1,00	5,00	3,43	,88	-,386	,019	,728
<i>Uluslararası İmkanlar</i>	1,00	5,00	3,43	,96	-,568	-,060	,715
<i>Sağlık</i>	1,00	5,00	3,20	1,07	-,011	-,670	,657
Sağlık Algısı Ölçeği	1,79	4,07	3,02	,36	-,298	,759	,495
<i>Kontrol Merkezi</i>	1,00	4,50	2,22	,68	,500	,049	,654
<i>Öz Farkındalık</i>	1,00	4,75	3,07	,74	-,300	-,235	,626
<i>Kesinlik</i>	1,00	5,00	3,51	,73	-,567	,488	,567
<i>Sağlığın Önemi</i>	1,67	5,00	3,55	,63	-,091	-,061	,486

Çalışmada kullanılan ölçeklerin ve alt boyutlarının Skewness ve Kurtosis değerleri oldukça düşük bulunmuştur. Skewness ve Kurtosis değerleri -1,50 ile +1,50 aralığında olması, ölçeklerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir (Tabachnick & Fidell, 2013). Bu değerlere göre araştırma verileri normal dağılım göstermektedir.

Analiz sonuçlarına göre Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu Ölçeğinde, ölçek geneli Ca değeri 0,926 olup, alt boyutlarının değerleri 0,885 ile 0,657 aralığında değişmektedir. Bu ölçekte sağlık boyutu (0,657) dışındaki yedi faktörün Ca değeri 0,70'in üzerinde olduğundan, ölçeğin güvenilirliği yüksek bulunmuştur (Nunnally ve Bernstein, 1994). Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu Ölçeğinin aksine, Sağlık Algısı Ölçeği geneli Ca katsayısı 0,495 olup, alt boyutlarının Ca değerleri 0,654 ile 0,486 aralığında değişmektedir. Çizelge 3'te Ca değerleri için bir sınıflama görülmektedir. Çizelgede yapılan sınıflamaya göre ölçeğin güvenilirliği düşük olarak sınıflandırılmıştır (Kalaycı, 2006; Akgül ve Çevik, 2005).

Çizelge 3. Cronbach's Alpha Değerleri İçin Bir Sınıflama

Cronbach's Alpha	Yorumu
0,80-1.00 Arası	Yüksek derecede güvenilir
0,60-0,80 Arası	Oldukça güvenilir
0,40-0,60 Arası	Güvenilirlik düşük
0,40 dan düşük	Güvenilir değil

Kaynak: Kalaycı (2006) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. s.405, Akgül ve Çevik (2005) İstatistiksel Analiz Teknikleri SPSS 'te İşletme Yönetimi. s.435.

3.3. Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçekler ve alt boyutlarının normal dağılım gösterdiğinin belirlenmesinin ardından çalışmada kullanılan Çok Boyutlu Öğrenci ölçeği Yoksulluğu ve Sağlık Algısı ölçeği ve her iki ölçeğin alt boyutların birbirleri ile ilişkisini belirlemek üzere Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

Çizelge 4: Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu ile Sağlık Algısı Arasındaki İlişki

Değişkenler		Sağlık Algısı	Kontrol Merkezi	Öz Farkındalık	Kesinlik	Sağlığın Önemi
Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu	r	,108*	,022	,035	,107*	,077
	p	,032	,659	,484	,034	,124
Kendini İfade Etme ve İletişim	r	,119*	,069	,061	,073	,040
	p	,017	,172	,224	,146	,426
Fiziksel İmkanlar	r	,069	,031	-,008	,083	,057
	p	,170	,542	,867	,097	,258
Maddi İmkanları	r	,056	-,073	,056	,098*	,051
	p	,269	,146	,265	,050	,310
Eğitim	r	,151**	,051	,061	,137**	,076
	p	,003	,308	,227	,006	,130
Sosyo-Kültürel	r	,076	,081	-,003	,032	,055
	p	,132	,109	,946	,523	,276
Güvenlik	r	-,021	-,119*	-,022	,034	,110*
	p	,678	,017	,661	,495	,029
Uluslararası İmlanlar	r	,039	,049	-,019	,048	,006
	p	,443	,330	,710	,337	,902
Sağlık	r	,000	-,028	,015	,009	,006
	p	,999	,572	,767	,852	,901

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu ile sağlık algısı ($r = 0,108$, $p < 0,05$) ve sağlık algısının alt boyutlardan kesinlik ($r = 0,107$, $p < 0,05$) ile pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunurken, kontrol merkezi ($r = 0,022$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = 0,035$, $p > 0,05$) ve sağlığın önemi ($r = 0,077$, $p > 0,05$) değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun alt boyutlarından kendini ifade etme ve iletişim boyutu ile sağlık algısı ($r = 0,119$, $p < 0,05$) ile pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunurken, sağlık algısının alt boyutlarından kontrol merkezi ($r = 0,069$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = 0,061$, $p > 0,05$), kesinlik ($r = 0,073$, $p > 0,05$) ve sağlığın önemi ($r = 0,040$, $p > 0,05$) değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun alt boyutlarından fiziksel imkanlar boyutu ile sağlık algısı ($r = 0,069$, $p > 0,05$), sağlık algısının alt boyutlarından kontrol merkezi ($r = 0,031$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = -0,008$, $p > 0,05$), kesinlik ($r = 0,083$, $p > 0,05$) ve sağlığın önemi ($r = 0,057$, $p > 0,05$) değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun alt boyutlarından maddi imkanlar boyutu ile sağlık algısı ($r = 0,056$, $p > 0,05$), sağlık algısının alt boyutlarından kontrol merkezi ($r = -0,073$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = 0,056$, ve sağlığın önemi ($r = 0,051$, $p > 0,05$) $p > 0,05$) anlamlı ilişki bulunmazken kesinlik ($r = 0,098$, $p < 0,05$) değişkeni ile pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun alt boyutlarından eğitim ile sağlık algısı ($r = 0,151$, $p < 0,05$) ve sağlık algısının alt boyutlardan kesinlik ($r = 0,137$, $p < 0,05$) ile pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunurken, kontrol merkezi ($r = 0,051$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = 0,061$, $p > 0,05$) ve sağlığın önemi ($r = 0,076$, $p > 0,05$) değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun alt boyutlarından sosyo-kültürel boyutu ile sağlık algısı ($r = 0,076$, $p > 0,05$), sağlık algısının alt boyutlarından kontrol merkezi ($r = 0,081$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = -0,003$, $p > 0,05$), kesinlik ($r = 0,032$, $p > 0,05$) ve sağlığın önemi ($r = 0,055$, $p > 0,05$) değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun alt boyutlarından güvenlik boyutu ile sağlık algısı ($r = -0,021$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = -0,022$, $p > 0,05$) ve kesinlik ($r = 0,034$, $p > 0,05$) anlamlı ilişki bulunmazken kontrol merkezi ($r = -0,119$, $p < 0,05$) ile negatif yönlü, sağlığın önemi ($r = 0,110$, $p < 0,05$) ile pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun alt boyutlarından uluslararası imkanlar boyutu ile sağlık algısı ($r = 0,039$, $p > 0,05$), sağlık algısının alt boyutlarından kontrol merkezi ($r = 0,049$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = -0,019$, $p > 0,05$), kesinlik ($r = 0,048$, $p > 0,05$) ve sağlığın önemi ($r = 0,006$, $p > 0,05$) değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun alt boyutlarından sağlık boyutu ile sağlık algısı ($r = 0,000$, $p > 0,05$), sağlık algısının alt boyutlarından kontrol merkezi ($r = -0,028$, $p > 0,05$), öz farkındalık ($r = 0,015$, $p > 0,05$), kesinlik ($r = 0,009$, $p > 0,05$) ve sağlığın önemi ($r = 0,006$, $p > 0,05$) değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

3.4. Regresyon Analizi Sonuçları

Korelasyon analizi ile anlamlı ilişkiler bulunan değişkenlere yönelik regresyon analizi yapılmıştır. Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun sağlık algısı üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=4,643$, $p < 0,05$). Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun sağlık algısı üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,063$, $p < 0,05$). Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu +1 birim arttırıldığında sağlık algısının 0,063 birim artacağı anlaşılmaktadır. Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu, sağlık algısındaki değişimin %1,2'sini ($R^2= 0,012$) açıklayabilmektedir (Çizelge 5).

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun sağlık algısının kesinlik boyutu üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=4,543$, $p < 0,05$). Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun kesinlik boyutu üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin

olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,126$, $p<0,05$). Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu +1 birim arttırıldığında kesinlik boyutu 0,126 birim artacağı anlaşılmaktadır. Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu, kesinlik boyutundaki değişimin %1,1'ini ($R^2= 0,011$) açıklayabilmektedir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğunun Sağlık Algısı Üzerine Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	F	t	P	R	R ²
Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu ¹ Sağlık Algısı ²	,063	4,643	2,155	,032	,108	,012
Çok Boyutlu Öğrenci Yoksulluğu ¹ Kesinlik ²	,126	4,543	2,131	,034	,107	,011
Kendini İfade Etme ve İletişim ¹ Sağlık Algısı ²	,049	5,715	2,391	,017	,119	,014
Eğitim ¹ Sağlık Algısı ²	,060	9,257	3,043	,003	,151	,023
Maddi İmkanlar ¹ Kesinlik ²	,079	3,867	1,966	,050	,098	,010
Eğitim ¹ Kesinlik ²	,111	7,630	2,762	,006	,137	,019
Güvenlik ¹ Kontrol Merkezi ²	-,093	5,716	-2,391	,017	,119	,014
Güvenlik ¹ Sağlığın Önemi ²	,079	4,814	2,194	,019	,110	,012

¹: Bağımsız değişken

²: Bağımlı değişken

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun kendini ifade etme ve iletişim boyutunun sağlık algısı üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=5,715$, $p<0,05$). Kendini ifade etme ve iletişim boyutunun sağlık algısı üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,049$, $p<0,05$). Kendini ifade etme ve iletişim boyutu +1 birim arttırıldığında sağlık algısının 0,049 birim artacağı anlaşılmaktadır. Kendini ifade etme ve iletişim boyutun, sağlık algısındaki değişimin %1,4'ünü ($R^2= 0,014$) açıklayabilmektedir (Çizelge 5).

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğunun eğitim boyutunun sağlık algısı üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=9,257$, $p<0,05$). Eğitim boyutunun sağlık algısı üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,060$, $p<0,05$). Eğitim boyutu +1 birim arttırıldığında sağlık algısının 0,060 birim artacağı anlaşılmaktadır. Eğitim boyutu, sağlık algısındaki değişimin %2,3'ünü ($R^2= 0,023$) açıklayabilmektedir (Çizelge 5).

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu ölçeğinin maddi imkanlar boyutunun sağlık algısının kesinlik boyutu üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=3,867$, $p<0,05$). Maddi imkanlar boyutunun kesinlik boyutu üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,079$, $p<0,05$). Maddi imkanlar boyutu

+1 birim arttırıldığında kesinlik boyutu 0,079 birim artacağı anlaşılmaktadır. Maddi imkanlar boyutu, kesinlik boyutundaki değişimin %1'ini ($R^2 = 0,010$) açıklayabilmektedir (Çizelge 5).

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu ölçeğinin eğitim boyutunun sağlık algısının kesinlik boyutu üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=7,630$, $p<0,05$). Eğitim boyutunun kesinlik boyutu üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,111$, $p<0,05$). Eğitim boyutu +1 birim arttırıldığında kesinlik boyutu 0,111 birim artacağı anlaşılmaktadır. Eğitim boyutu, kesinlik boyutundaki değişimin %1,9'unu ($R^2 = 0,019$) açıklayabilmektedir (Çizelge 5).

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu ölçeğinin güvenlik boyutunun sağlık algısının kontrol merkezi boyutu üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=5,716$, $p<0,05$). Güvenlik boyutunun kontrol merkezi boyutu üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=-0,093$, $p<0,05$). Güvenlik boyutu +1 birim arttırıldığında kontrol merkezi boyutu 0,093 birim azalacağı anlaşılmaktadır. Güvenlik boyutu, kontrol merkezi boyutundaki değişimin %1,7'sini ($R^2 = 0,017$) açıklayabilmektedir (Çizelge 5).

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu ölçeğinin güvenlik boyutunun sağlık algısının sağlığın önemi boyutu üzerindeki etkisine yönelik kurulan basit doğrusal regresyon modeli, istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=4,814$, $p<0,05$). Güvenlik boyutunun sağlığın önemi boyutu üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,079$, $p<0,05$). Güvenlik boyutu +1 birim arttırıldığında sağlığın önemi boyutu 0,079 birim artacağı anlaşılmaktadır. Güvenlik boyutu, sağlığın önemi boyutundaki değişimin %1,2'sini ($R^2 = 0,012$) açıklayabilmektedir (Çizelge 5).

SONUÇ

Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030 belgesinde belirlenmiş hedeflerden ilk sıraya “Her yerde, herkes için yoksulluğun yok edilmesi” alınmıştır (Birleşmiş Milletler, 2024a). Yoksulluğun kişiler ve toplumlar için birçok açıdan önemli bir sorun olduğu birçok çalışma tarafından da gösterilmiştir. Üniversite öğrencilerinin, gelişim çağlarının hala devam ediyor olması, geleceklerinin üniversite döneminde edindikleri bilgi ve becerilerden etkilenmesi ve bu öğrencilerin toplumun gelecekteki nitelikli işgücünü oluşturacak olmaları nedeniyle yoksulluktan korunmaları özel bir önem arz etmektedir.

Çok boyutlu öğrenci yoksulluğu, yoksulluğun yalnızca mutlak olarak tanımlanmasının yetersiz bulunması ve göreceli yoksulluk kavramının tanımlanmasıyla uyumludur. Nitekim kişinin, gıda ve barınma gibi yalnızca temel ihtiyaçlarının karşılanması mutlu bir hayat sürmesine ve güvenli bir gelecek inşa etmesine yetmemektedir.

Yoksulluğun, kişi ve toplum açısından önemli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bunlardan birisi de kişinin temel varlığının uzantısı olarak kabul edilen sağlıktır. Çalışma bulgularının, bu bilgiyi doğruladığı görülmüştür. Araştırma sonucunda öğrenci yoksulluğu ölçeğinden alınan puan arttıkça (ölçekten alınan puanın artması, yoksulluğun azaldığını göstermektedir) sağlık algısı da artmaktadır. Yine ölçekten alınan puanın artmasının, sağlık algısının kişinin sağlığı ile sorumluluk almasını ifade eden kesinlik boyutunu da artırmaktadır. Diğer bir ifade ile öğrencilerde yoksulluk arttıkça, sağlıklarına verdikleri önem ve değer azalmaktadır. Ayrıca

sağlık algısı ölçeğinin kesinlik boyutunun, çok boyutlu öğrenci yoksulluğu ölçeğinin maddi imkanlar ve eğitim boyutu ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Eğitim boyutunun ayrıca, genel olarak sağlık algısını olumlu yönde değiştirdiği görülmüştür. Üniversite öğrencilerinden elde edilen önemli olduğu düşünülen bir diğer bulgu da güvenliğin, sağlık algısı açısından önemli olduğudur. Güvenlik boyutu, sağlık algısı ölçeğinin hem kontrol merkezi hem de sağlığın önemi boyutunu olumlu etkilemektedir.

Araştırma sonucunda, İzmir'deki lisans öğrencilerinin çok boyutlu öğrenci yoksulluğu ve sağlık algısı düzeylerinin, her ne kadar çok düşük olmasa da geliştirilmesi gereken alanlar olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin çok boyutlu yoksulluğunu azaltmak ve sağlık algılarının geliştirmesine; maddi imkanların artırılması, güvenliklerinin sağlanması ve nitelikli eğitim almalarının katkı sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

Açıksöz, S., Uzun, Ş. ve Arslan, F. (2013) Gülhane Tıp Dergisi. 55: 181-187.

Akgül, A. ve Çevik, O. (2005). İstatistiksel analiz teknikleri: SPSS'te işletme yönetimi uygulamaları, (2. Baskı). Ankara: Emek Ofset.

Birleşmiş Milletler (2024a) Sustainable Development Goals. Goal 1: End poverty in all its forms everywhere. Erişim linki: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/>. Erişim tarihi: 21.09.2024.

Brownfield, N.R., Thielking, M., Bates, G. ve Morrison, F. (2020). Does poverty impact student academic outcomes and wellbeing in Australian universities? A systematic review. Journal of Social Inclusion, 11(2): 4–19. DOI: <http://doi.org/10.36251/josi.192>

Çalışkan, Ş. (2010) Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59 (2): 89–132.

Dünya Sağlık Örgütü (2024).Population below the international poverty line. Erişim linki: <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/population-below-the-international-poverty-line>. Erişim tarihi: 21.09.2024.

Dünya Bankası (2023) <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/multidimensional-poverty-measure>.

Ford O.D. ve Grace, R. (2017) The Impact of Poverty on Student Outcomes. The Alabama Journal of Educational Leadership, 4: 15-22.

Kadıoğlu ve Yıldız (2012) Sağlık Algısı Ölçeği'nin Türkçe çevriminin geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri*, 32(1): 47-53.

Kayış, A. (2016). Güvenilirlik analizi. (Ş. Kalaycı Ed.). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, (7. Baskı, ss. 403-419). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kumru, S. (2021) Sağlık ve ekonomi ilişkisi. Aslan, H., Çetin Aslan, E. ve Top, M. (editör), Sağlık Ekonomisi içinde (39-55. ss.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Machika, P. ve Johnson, B. (2016) Postgraduate students' experience of poverty and academic success at a university of technology in South Africa. South African Journal of Higher Education. 29 (6): 167-181. DOI: <https://doi.org/10.20853/29-6-542>

Özdelikara, A., Ağaçdiken Alkan, S. ve Mumcu, N. (2018) Hemşirelik öğrencilerinde sağlık algısı, sağlık anksiyetesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. Bakırköy Tıp Dergisi, 14: 275-282. Erişim adresi: https://cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_19977/BTD-14-275-En.pdf. Erişim tarihi: 23.05.2023.

Ross, D.P. (2003) Canadian Institute for Health Information. Policy Approaches to Address the Impact of Poverty on Health: a scan of policy literature. https://secure.cihi.ca/free_products/CPHIPolicyApproaches_e.pdf

United Nations Development Programme (2010). Human Development Report 2010. The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2010>.

United Nations Development Programme (2024) Global Issues: Ending Poverty. Erişim linki: <https://www.un.org/en/global-issues/ending-poverty>. Erişim tarihi: 21.09.2024.

Yüksel Arabacı, Y. (2019) Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi. Sosyal Güvenlik Dergisi. 9 (1):123-140.

ETKİLEYİCİ PAZARLAMADA PARASOSYAL ETKİLEŞİM VE FENOMEN GÜVENİLİRLİĞİNİN SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİ: TIKTOK TAKİPÇİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA³

Mohammad TAQI MOHEBY¹, Doktor Öğretim Üyesi, Nur ÖZER CANARSLAN²

¹ Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, taqimoheby@yahoo.com - ORCID ID

² Üniversitesi ADI, Fakülte veya Enstitü, nurozer@anadolu.edu.tr- 0000-0003-3091-6012

ÖZET

Bu araştırma, TikTok platformundaki etkileyicilerin takipçilerinin satın alma niyetini etkileyen faktörleri incelemektedir. Etkileyici pazarlama bağlamında kaynak güvenilirliği ve alt boyutları (güvenilirlik, uzmanlık, çekicilik), parasosyal etkileşim ve çevrimiçi benlik sunumunun satın alma niyeti üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada, kolayda örnekleme yöntemiyle 439 TikTok kullanıcısına anket yapılmış ve 384 geçerli veri toplanmıştır. Hipotez testleri ve çeşitli analiz yöntemleriyle veriler değerlendirilmiştir. Analizler sonucunda kaynak güvenilirliği, parasosyal etkileşim ve çevrimiçi benlik sunumunun satın alma niyetine etkileri detaylandırılmıştır. Kaynak güvenilirliğinin satın alma niyeti üzerinde kısmi ve pozitif bir etkisi olduğu görülmüştür. Ancak, güvenilirlik boyutunun etkisinin olmadığı, uzmanlık ve çekicilik boyutlarının ise satın alma niyetini anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Parasosyal etkileşim, takipçilerin etkileyicilere duyduğu bağ olarak tanımlanır ve bu bağın satın alma niyeti üzerinde pozitif bir etkisi olduğu bulunmuştur. Takipçiler ile etkileyiciler arasındaki parasosyal etkileşim ne kadar güçlü ise satın alma niyeti de o oranda artmaktadır. Çevrimiçi benlik sunumunun ise satın alma niyeti üzerinde negatif bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Kullanıcıların sosyal medya üzerindeki kendilerini sunma biçimlerinin, satın alma davranışını azaltabilecek bir faktör olduğu belirlenmiştir. Bu araştırma, TikTok etkileyicilerinin pazarlama stratejilerinde etkisini ortaya koymakta ve sosyal medya pazarlaması alanında literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Sosyal Medya, Kaynak Güvenilirliği, Etkileyici Pazarlama, Parasosyal Etkileşim, Online Benlik Sunumu, TikTok

³ Bu çalışma Dr. Öğretim Üyesi Nur ÖZER CANARSLAN danışmanlığında Mohammad Taqi Moheby tarafından yazılan aynı isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

MONTESORİ YÖNTEMİNİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMUNA DEVAM EDEN 48-60 AYLIK ÇOCUKLARIN YEMEK YEME BECERİSİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

**Çocuk Gelişimi Uzmanı,EBRU YILDIRIM ¹, Doç. Dr.,ELVAN ŞAHİN ZETEROĞLU ²,
Doç. Dr.,MERAL TANER DERMAN ³**

¹Milli Eğitim Bakanlığı, ebruyldrm2216@gmail.com- 0009-0006-8322-8722

²Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, eszeteroglu@uludag.edu.tr- 0000-0002-2900-7033

³Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mtaner@uludag.edu.tr- 0000-0001-8619-3429

ÖZET

Okul öncesi dönem çocuğun gelişiminin desteklenmesi açısından çok önemlidir. Bu dönemde çocuğun ihtiyacı olan beceri, bilgi ve alışkanlıkların kazandırılması gerekir. Aynı zamanda çocuğun öğrendiği bilgi ve beceriyi de uygulayabilmesi gerekmektedir. Bu beceriler çocuklara çeşitli yöntemler kullanılarak kazandırmaya çalışılmaktadır. Kullanılan eğitim yöntemlerinden biri de Montessori yöntemidir. Bu yöntemde çeşitli materyaller kullanılarak çocuğun kendi irade ve isteği ile öğrenmesi sağlanmaktadır. Montessori materyalleri kullanılarak gerçekleştirilen etkinliklerden biri de günlük yaşam becerileri etkinlikleridir. Günlük yaşam becerileri etkinlikleri bireyin günlük yaşamında karşısına çıkacak çeşitli durumlarla başa çıkmasını sağlayacak olumlu davranış becerileridir. Günlük yaşam becerilerinden biri de yemek yeme becerisidir. Bu anlamda yemek yeme becerisinin çocuklara kazandırılması önemlidir. Bu araştırmanın amacı, Montessori eğitiminin, bu eğitimi daha önce almamış ve okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-60 aylık çocukların yemek yeme becerisine etkisinin incelenmesidir. Bu çalışma Bursa ilinde yer alan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuklarla yapılmıştır. Bu çalışmada araştırma modellerinden ön test ve son test ve kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmaya 48-60 aylık 16 çocuk dâhil edilmiştir. Çalışmada çocukların yer aldığı 8'er kişilik deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Deney ve kontrol gruplarına ön test olarak 'Öz Bakım Beceri Değerlendirme Testi' uygulanmıştır. Bu testten sonra çocuklara 6 hafta yemek yeme becerisini destekleyici Montessori günlük yaşam becerisi uygulamaları yapılmıştır. Uygulama sonunda 'Öz Bakım Beceri Değerlendirme Testi' son test olarak her iki gruba da uygulanmıştır. Testin sonunda deney grubunda olumlu ilerlemeler görülmüş kontrol grubunda ise değişiklik görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler : Montessori, yemek yeme becerisi, çocuk, okul öncesi

EXAMINATION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING UNDERGRADUATE PROGRAM IN TERMS OF TARGET SKILLS IN THE HIGH SCHOOL ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

Prof.Dr. Ahmet ÇOBAN¹, Ma.Stu.Zeynep ÇOBAN²

¹Dicle University, Ziya Gökalp Faculty of Education, ahcoban@gmail.com.

Orcid ID: 0000-0002-8177-5670

²Dicle University, Institute of Educational Sciences, zcoban34@hotmail.com.

Orcid ID: 0000-0001-8965-3187

ABSTRACT

In the Turkish Education System, English course is taught within the framework of the English Language Curriculum prepared by the Ministry of National Education Chairman of the Board of Education. The "target skills" in the English Language Curriculum constitute the main purpose of the English course. It is of great importance that English teachers make students acquire these "target skills" in the education and teaching process. The role of the pre-service English Language Teaching Undergraduate Program is fundamentally and primarily effective in helping teachers acquire target skills to students. The Ministry of National Education carries out continuous studies in the field of education programs, as a requirement of the situation of Turkey, which is in the process of membership to the European Union, in the context of English language teaching and the expectations of the epoch from individuals in terms of language. As a result of these studies, the ministry prepared English Language Curricula at primary, secondary and high school levels in 2018 and gave practice instruction. This situation brought up the development of the English Language Teaching Undergraduate Program of Education Faculties, which train English teachers, in line with the expectations. The Council of Higher Education aimed to meet the expectations of the Ministry of National Education for English lessons and teachers with the English Language Teaching Undergraduate Program prepared in 2018. The "target skills" included in the English Language Curricula prepared by the Ministry of National Education for the 9th, 10th, 11th and 12th grades in high schools in 2018 and The English Language Teaching Undergraduate Program prepared by the Higher Education Council and started to be implemented in 2018 are the subjects of this study. It is quite crucial that English teachers who graduated from the English Language Teaching Undergraduate Program are competent in making students acquire the target skills in the High School English Language Teaching Curriculum. In this framework, Examining the English Language Teaching Undergraduate Program in terms of Target Skills in the High School English Language Curriculum reveals the significance of this study. The aim of this study is to examine the English Language Teaching Undergraduate Program in terms of the target skills in the High School English Language Curriculum and to make the necessary evaluations. Within the framework of this main purpose, answers to the following questions were sought:

- 1.What are the compulsory Field Education courses in the English Language Teaching Undergraduate Program and how is their distribution according to the semesters?
- 2.What are the target skills in the English Language Curriculum?

3.What are the English Language Teaching Undergraduate Program courses that these target skills are related to and what are the statements in the contents of these courses?

4.How is the distribution of the statements related to the English Language Curriculum Target Skills in the courses in the English Language Teaching Undergraduate Program according to the semesters?

In this study, qualitative research method was used. The data of the research were collected through document analysis. This study is limited to the High School English Language Curriculum prepared by the Ministry of National Education for 9th, 10th, 11th, and 12th grades in high schools and the English Language Teaching Undergraduate Program prepared by the Council of Higher Education for Education Faculties. Elective courses were not included in the study. The data sources of the study, High School Education 9-12 Grade English Language Curriculum, were obtained from the Ministry of National Education Website; The English Language Teaching Undergraduate Program was obtained from the website of the Council of Higher Education. First, the English Language Curriculum was examined and target skills were presented. Then, the English Language Teaching Undergraduate Program was examined; courses related to the target skills in the High School English Language Curriculum and their contents were tried to be determined. The data were shown in tables; interpretations of the findings were made. Based on the findings, the conclusions and necessary recommendations were given.

Keywords: English Language Teaching, Undergraduate Program, High School Education, English Language Curriculum, Target Skills.

1.INTRODUCTION

Language and language learning is an indispensable element for human beings. Language is important for the individual's self-expression, as well as for communicating with other individuals. This is a significant issue that should be considered in the socialization process of the individual.

In today's world, where interaction between societies and ancient cultures continues constantly and intensively, it is a vital competence for individuals to use different languages effectively in addition to their mastery of their mother tongue. People with this competence care about global and national elements and also contribute to the construction of societies that are sensitive to different cultures and values (CoE, 2001). In today's world, where the needs and opportunities for communication between people have increased, the demand for language learning has increased as well. One of the most important tools that can be used to "keep people of different languages, cultures and nationalities together with a common consciousness" in the European Union countries is undoubtedly language teaching that includes qualified and rich learning opportunities that can serve the idea of multilingualism (Aytan, Göksel Günaydın, 2021).

The acquisition of basic language skills depends on the quality of the teacher and the content of the curriculum prepared. The quality of the teacher depends on the pre-service undergraduate programs prepared by the Council of Higher Education, and the quality of the teaching program depends on the quality of the English Curriculum prepared by the Ministry of National Education. In both cases, curricula are of great importance.

The curriculum, the component that carries weight within the education program, is generally a program that consists of certain categories of knowledge and emphasizes skills and practice in some schools, and aims at acquiring knowledge and skills in line with the objectives of the education program in a planned manner (Varış, 1996). The curriculum is a guide that shows the subjects to be taught in various classes and courses at a certain level of education, their purposes, how many hours each course will be taught per week according to the grades, and teaching methods and techniques (Büyükkaragöz, 1997). In other words, the curriculum is a mechanism of experiences that includes all activities related to the teaching of a course planned to be taught to the individual at school or outside school (Demirel, 2005). The curriculum is a program designed to provide students with the knowledge and experiences that humanity has in its historical development, in a way that is based on a plan and order, in line with the goals of schools, the needs of individuals, and the development of their abilities, that can affect their thinking, feeling, and behavior (Kocaçınar, 1966; Hesapçıoğlu, 1988). The curriculum is a planned effort to influence students in a certain direction and develop their personalities (Alıcıgüzel, 1979; Hesapçıoğlu, 1988). The curriculum covers all activities related to the teaching-learning processes. In another aspect, the curriculum is the whole of the course programs (Küçükahmet, 1999). The curriculum is a guide or a project that shows what, why and how will a course take place in the teaching-learning process (Özçelik, 1987; Aykaç et al., 2006). However, this covers all activities carried out to achieve practical goals rather than a printed guide (Aykaç et al., 2006). The common point in these definitions is that the curriculum is a sub-category of the education program and is a process that includes all activities related to the teaching of courses and behaviors related to the knowledge, emotions and skills planned to be acquired by the individual at school or outside the school.

In the Turkish Education System, the English course is taught within the framework of the English Language Curriculum prepared by the “Ministry of National Education” and “Board of Education and Discipline”. The “target skills” in the English Curriculum constitute the main purpose of the English course. It is of great importance that English teachers acquire these “target skills” in the education process. The role of the pre-service English Language Teaching Undergraduate Program is fundamentally and primarily effective in guiding teachers to help their students to gain target skills.

The Ministry of National Education carries out continuous studies in the field of education programs, as a requirement of the situation of Turkey, which is in the process of membership to the European Union, in the context of English language teaching and the expectations of the age from individuals in terms of language. As a result of these studies, in 2018, the Ministry of National Education prepared English Language Curriculums at primary, secondary and high school levels and gave instruction for implementation. This situation brought up the development of the English Language Teaching Undergraduate Program of Education Faculties, which train English teachers, in line with the expectations. The Council of Higher Education has started studies to make necessary updates in the English Language Teaching Undergraduate Program, especially taking into account the changes made in primary education programs. The Council of Higher Education aimed to meet the expectations of the Ministry of National Education for English lessons and teachers with the English Language Teaching Undergraduate Program prepared in 2018.

The "target skills" included in the English Language Curricula prepared by the Ministry of National Education for the 9th, 10th, 11th and 12th Grades in High Schools in 2018 and The English Language Teaching Undergraduate Program prepared by the Higher Education Council and started to be implemented in 2018 are the subjects of this study.

It is of importance that English teachers who graduated from the English Language Teaching Undergraduate Program are competent in helping students acquire the target skills in the English Language Teaching Program. In this framework, Examining the English Language Teaching Undergraduate Program in terms of Target Skills in the English Language Curriculum reveals the significance of this study.

The aim of this study is to examine the English Language Teaching Undergraduate Program in terms of the target skills in the High School Education English Language Curriculum and to make the necessary evaluations. Within the framework of this main purpose, answers to the following questions were sought:

- 1.What are the compulsory Field Education courses in the English Language Teaching Undergraduate Program and how is their distribution according to the semesters?
- 2.What are the target skills in the English Language Curriculum?
- 3.What are the English Language Teaching Undergraduate Program courses that these target skills are related to and what are the statements in the contents of these courses?
- 4.How is the distribution of the statements related to the English Language Curriculum Target Skills in the courses in the English Language Teaching Undergraduate Program according to the semesters?

In this study, qualitative research method was used. The data of the research were collected through document analysis. This study is limited to the English Language Curriculum prepared by the Ministry of National Education for High Schools 9-12th grades and the English Language Teaching Undergraduate Program prepared by the Council of Higher Education for Education Faculties. Elective courses were not included in the study. The data sources of the study, High School English Language Curriculum, were obtained from the Ministry of National Education Website; The English Language Teaching Undergraduate Program was obtained from the website of the Council of Higher Education (YÖK, 2018). First, the English Language Curriculum was examined and target skills were presented. Then, the English Language Teaching Undergraduate Program was examined; courses related to the target skills in the English Language Curriculum and their contents were tried to be determined. The data were shown in tables; interpretations of the findings were made. Based on the findings, the conclusions and necessary recommendations were given.

2. FINDINGS

This section, in line with the purpose of the research, contains the compulsory Field Education courses in the English Language Teaching Undergraduate Program and their distribution according to the semesters; the target skills in the High School English Teaching Curriculum; information and comments on the English Language Teaching Undergraduate Program courses that these target skills are related to and the statements in the contents of these courses.

2.1. Compulsory Field Education Courses in the English Language Teaching Undergraduate Program and their Distribution by Semester

Information on the compulsory Field Education courses in the English Language Teaching Undergraduate Program and their distribution according to the semesters is given in Table 1.

Table 1. Compulsory Field Education Courses and Distribution by Semester

Undergraduate Courses (16+10=26)	Semesters								Total	
	1	2	3	4	5	6	7	8	f	%
Reading Skills 1	✓								4	15,38
Writing Skills 1	✓									
Listening and Pronunciation 1	✓									
Verbal Communication Skills 1	✓									
Reading Skills 2		✓							5	19,23
Writing Skills 2		✓								
Listening and Pronunciation 2		✓								
Verbal Communication Skills 2		✓								
Structure of English		✓							4	15,38
Critical Reading And Writing			✓							
Approaches to Learning and Teaching English*			✓							
English Literature 1*			✓							
Linguistics 1			✓						4	15,38
Linguistics 2				✓						
English Teaching Programs*				✓						
English Literature 2*				✓						
Language Acquisition*				✓					3	11,54
Teaching English Language Skills 1					✓					
Teaching English to Young Learners 1					✓					
Teaching Language and Literature 1*					✓					

Teaching English Language Skills 2						✓					
Teaching English to Young Learners 2*						✓				3	11,54
Teaching Language and Literature 2*						✓					
Course Content Development in Teaching English*							✓			2	7,69
Translation*							✓				
English Exam Preparation and Evaluation								✓		1	3,85
Total	f	4	5	4	4	3	3	2	1	26	100,00
	%	15,38	19,23	15,38	15,38	11,54	11,54	7,69	3,85	100,00	

* Courses whose names and contents are not related to target skills.

As seen in Table 1, the number of "Field Education" courses in the English Language Teaching Undergraduate Program is 26. When these courses are evaluated according to their percentages, the second semester is in the first place (F=5) with a rate of 19.23%, the first (F=4), third (F=4) and fourth (F=4) semesters are in the second place with a rate of 15.38%; the fifth (F=3) and sixth (F=3) semesters are in the third place with a rate of 11.54%; the seventh (F=2) semester is in the fourth place with a rate of 7.69% and the eighth (F=1) semester is in the fourth place with a rate of 3.85%. On the other hand, it is seen that the names and contents of 10 of the 26 "Field Education" courses in the English Language Teaching Undergraduate Program are not related to the target skills.

2.2. Target Skills in the English Language Curriculum

Information on the target skills in the English Language Curriculum prepared for the 9th, 10th, 11th and 12th grades of The High Schools is given in Table 2.

Table 2. Target Skills in the English Language Curriculum (MEB, 2018)

Model English Language (9th – 12th Grades) Curriculum			
Grades (CEFR*) Hours per Week	Learner Age	Skill/Grammar/Vocabulary/Pronunciation Focus	Main Activities (Can be used in all grades)
9** (A1/A2) 4***	14-14.5	All four skills integrated with an emphasis on Listening and Speaking. Maximum seven new Vocabulary items per lesson. Limited Pronunciation practice	Roleplays/Simulations Graphics/Charts Paragraph Reading and Writing
10** (A2+/B1)	15-15.5	All four skills integrated with an emphasis on Listening and Speaking. Limited focus on Language Structures.	Information Gap

4***		Maximum seven new Vocabulary items per lesson. Limited Pronunciation practice.	Activities/Roleplays Paragraph Reading and Writing Skimming and Scanning
11** (B1+/B2) 4***	16-16.5	All four skills integrated with an emphasis on Listening and Speaking. Limited focus on Language Structures. Maximum seven new Vocabulary items per lesson. Limited Pronunciation practice.	Surveys/Short Oral Presentations/Drama Short Reading Texts and Paragraph Writing
12** (B2+) 4***	17-17.5	All four skills integrated with an emphasis on Listening and Speaking. Synthesis of Language Structures. Maximum seven new Vocabulary items per lesson. Limited Pronunciation practice.	Conversations/Oral Presentations/Projects/Task-based Activities Argumentative/Descriptive Text Writing

*CEFR = The Common European Framework of Reference for Languages

**classrooms

***Number of Lesson Hours per Week

As seen in Table 2, there are seven language levels in the High School English Language Curriculum according to the Common European Framework of Reference for Languages [CEFR]. A1 and A2 levels cover the 9th grade; A2+ and B1 levels cover the 10th grade; B1+ and B2 levels cover the 11th grade and finally B2+ level covers the 12th grade.

In the High School English Language Curriculum, in the “Skill/ Grammar/ Vocabulary/ Pronunciation Focus” section, there are common statements such as “All four skills integrated with an emphasis on Listening and Speaking”, “Maximum seven new Vocabulary items per lesson” and “Limited pronunciation practice”; while in the 10th and 11th grades, there is the expression “Limited focus on Language Structures” and in the 12th grade, there is the expression “Synthesis of Language Structures”.

While there are different main activities for all levels, some common activities are included as well such as “Role playing” in the A1/A2 (9th grade) and A2+/B1 (10th grade) levels; “Paragraph Writing” at A1/A2 (9th grade) and B1+/B2 (11th grade) levels; “Oral Presentations” at B1+/B2 (11th grade) and B2+ (12th grade).

The order of the CEFR levels (CoE, 2001) was adapted to meet the specific needs of high school learners in the new 9th-12th grades English curriculum in which it is intended for learners to start their high school English classes with a revision on CEFR A1 level and then gradually proceed through CEFR levels A2- B2. Finally, learners are expected to graduate from high school with a minimum CEFR B2+ and/or beyond level of English language proficiency depending on whether students had preparatory class English education or not. As learners progress through levels and grades, the complexity and formality of language used in the curriculum increases. Following figure demonstrates the process students will go through in their high school English classes:

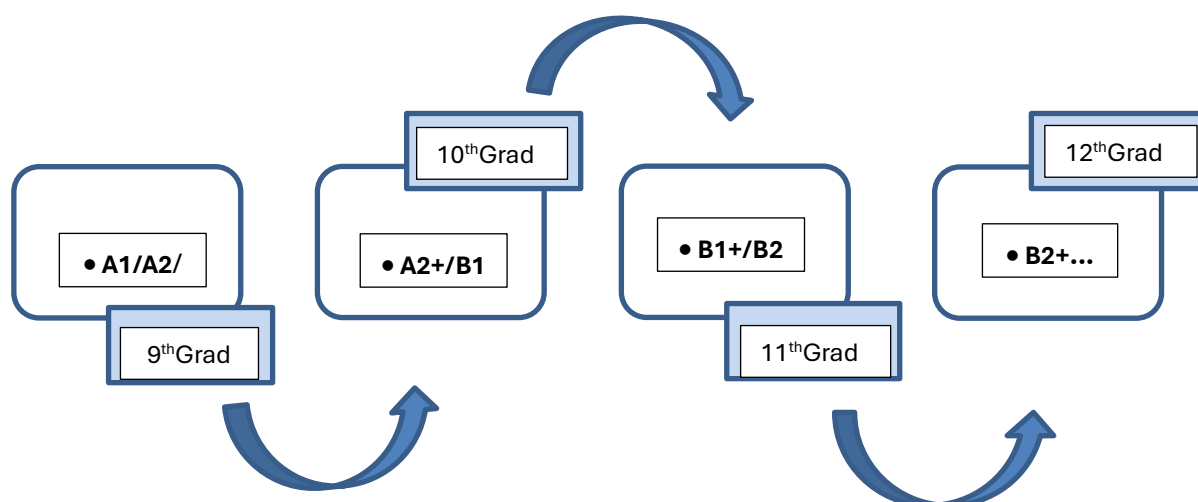

Figure 1. The Process Students Go Through in English Classes

The rationale behind starting the 9th Grade with A1/A2 levels is that even though students are expected to be at A2 level at the end of 8th Grade according to the 2nd -8th Grade English Curriculum, in practice there is often a need to revise and recycle the content presented in previous classes as students enter the 9th Grade English classrooms with different levels of capacities, English proficiencies, and individual learning differences. For students attending to 9th Grades with low proficiency of English language, teachers can give emphasis on revision and improvement of A1 level functions, vocabulary and structures. For students with higher English proficiency level; on the other hand, teachers can spend more instruction time on A2 level especially devoting more time on practising productive skills such as speaking and writing. Moreover, with the help of revision of some of the functions presented in the previous curriculum, teachers can carry out needs analysis to determine the learning needs of their students before students are presented with new functions in English. It is important to note that even though the similar functions are addressed, 9th Grade A1 level can be more advanced in terms of some vocabulary and structures compared to A1 level in 2nd- 8th Grade English Curriculum so that students can also receive new input while they are revising the functions that they might be familiar with.

Information Related to Common European Framework of Reference for Languages Levels (MEB, 2018)

The ninth grade English Language Curriculum corresponds to the A1 and A2 levels described in the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). The aim of this program is to reinforce the English knowledge that students have acquired up to the 9th grade and to ensure that they transition to higher grades with a solid foundation. The skills expected to be developed in this group of students are to easily understand simple conversations, to introduce themselves comfortably and to continue their daily lives in the target language.

The aim **of the tenth grade** English Language Curriculum is to enable students to move from the A2+ level in the Basic User Level in the CEFR to the B1 level in the Independent User Level. In this transition process, the program primarily focuses on developing listening and speaking skills by supporting them with words used in daily conversational language.

The English Language Curriculum for **the eleventh grade** aligns with the B1+ and B2 levels described in the CEFR. A high school student who studies a foreign language in the 11th grade improves his/her understanding of foreign cultures and societies through this education, thus being able to predict the distinctions between his/her own culture and other cultures. Students who develop their knowledge of language patterns, vocabulary, morphology, syntax structures and the organization of texts can use English creatively and critically.

The twelfth grade English Language Curriculum corresponds to the B2 and B2+ (Independent User) levels determined in the CEFR. The primary goal of this level is to develop the students' ability to express themselves comfortably and effectively in a speaking and discussion environment. The general objectives of the 12th grade program are the achievements determined for the B2 level of the CEFR in the 11th grade program, as well as the achievements determined for the B2+ level. In the 12th grade curriculum, which combines the four language skills, students' ability to communicate effectively orally and in writing in different contexts is emphasized.

2.3.English Language Teaching Undergraduate Program Courses Related to Target Skills in the English Language Curriculum and Statements in the Contents of These Courses

2.3.1. English Language Teaching Undergraduate Program Courses Related to the Target Skills in the English Language Curriculum

Information on the English Language Teaching Undergraduate Program Courses Related to the Target Skills in the English Language Curriculum is given in Table 3.

Table 3. English Language Teaching Undergraduate Program Courses Related to the Target Skills in the English Language Curriculum

	Semesters	Undergraduate Courses	Target Skills						
			Listening	Speaking	Reading	Writing	Grammar	Vocabulary	Pronunciation
Courses Whose Contents Are Related to Target Skills	1	Reading Skills 1			✓				
		Writing Skills1				✓			
		Listening and Pronunciation 1	✓	✓					
		Verbal Communication Skills 1		✓					
	2	Reading Skills 2		✓	✓	✓			
		Writing Skills 2			✓	✓			
		Listening and Pronunciation 2	✓			✓			
		Verbal Communication Skills 2		✓					
	3	Critical Reading And Writing				✓			
	Total		2	4	3	5	0	0	0
Courses Whose Contents Are Not Related to Target Skills	2	Structure of English						✓	
	3	Linguistics 1	✓	✓			✓		✓

	4	Linguistics 2		✓			✓	✓	
	5	Teaching English to Young Learners 1						✓	
		Teaching English Language Skills 1	✓	✓				✓	✓
	6	Teaching English Language Skills 2			✓	✓	✓		
	8	English Exam Preparation and Evaluation	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
	Total		3	4	2	2	4	5	2
The overall total			5	8	5	7	4	5	2

As seen in Table 3, the number of compulsory "Field Education" courses in the English Language Teaching Undergraduate Program is 16, which are related to the target skills in the English Language Curriculum. The number of these courses, whose names and contents are related to the target skills in the English Language Curriculum, is 9. These courses are included in the first three semesters of the undergraduate program. The number of courses whose only contents are related to the target skills in the English Language Curriculum is 7. These courses take place in the 2nd, 3rd, 4th, 5th, 6th and 8th semesters of the undergraduate program.

Among the English Language Teaching Undergraduate Program Courses, 9 courses whose names and contents are related to the target skills in the English Language Curriculum; 5 of them are related to "writing", 4 of them are "speaking", 3 of them are "reading", and 2 of them are "listening" target skills. Of the English Language Teaching Undergraduate Program Courses, 7 courses whose only contents are related to the target skills in the English Language Curriculum; 5 of them are related to "vocabulary", 4 of them are "speaking" and "grammar", 3 of them are "listening" and 2 of them are related to "reading", "writing" and "pronunciation" target skills.

In general, of the 16 English Language Teaching Undergraduate Program courses that are related to the target skills in the English Language Curriculum, 8 are "speaking", 7 are "writing"; 5 are "reading"; 5 are "listening" and "vocabulary"; 4 are "grammar" and lastly 2 are related to "pronunciation" target skills.

While "English Exam Preparation and Evaluation" is the only course related to all target skills expect "pronunciation" out of 16 English Language Teaching Undergraduate Program courses related to the target skills in the English Language Curriculum, it is seen that the "Linguistics 1" course "Listening-Speaking-Grammar-Vocabulary"; Teaching English Language Skills 1" course "Listening-Speaking-Vocabulary-Pronunciation"; "Reading Skills 2" course "Speaking-Reading-Writing"; "Linguistics 2" course "Speaking-Grammar-Vocabulary"; "Teaching English Language Skills 2" course "Reading-Writing-Grammar"; "Writing Skills 2" course "Reading-Writing"; "Listening and Pronunciation 2" course "Listening-Writing"; "Listening and Pronunciation 1" course "Listening-Speaking"; "Verbal Communication Skills 1" and "Verbal Communication Skills 2" courses only "Speaking"; "Structure of English" and "Teaching English to Young Learners 1" courses only "Vocabulary", "Critical Reading and Writing" and "Writing Skills 1" courses only "Writing" and lastly "Reading Skills 1" course only includes the "Reading" target skills.

2.3.2. Statements in the Contents of English Language Teaching Undergraduate Program Courses Related to the Target Skills in the English Language Curriculum

Table 4 provides information on the statements related to the Target Skills in the English Language Teaching Undergraduate Program courses and their contents, whose both names and contents are related to the Target Skills in the English Language Curriculum.

Table 4. English Language Teaching Undergraduate Program courses and their contents, whose names and contents are related to the Target Skills in the English Language Curriculum

Courses	Statements
Reading Skills 1 (1 st Semester)	*To grasp different perspectives by using authentic reading pieces such as newspapers, magazines, reviews and academic articles, *Gaining high-level reading skills such as predicting the connections between sentences and the main idea of the article, reaching the main idea and using semantic clues between sentences, * Gaining the habit of reading inside and outside the classroom.
Writing Skills1 (1 st Semester)	*Description, comparison, discussion, text production with the types of narration, summary writing, interpretation, *Writing short stories, reviews (on books and/or movies) and formal/informal letters.
Listening and Pronunciation 1 (1 st Semester)	*Analysis of authentic listening materials and speech phrases taken from different contexts; *High-level listening skills; basic listening and speaking skills such as vowels, consonants, word stress and intonation, and phonological transcription studies are done.
Verbal Communication Skills 1 (1 st Semester)	*Developing verbal communication skills by using appropriate expressions and strategies for various verbal communication situations, * Developing the ability to express feelings and thoughts effectively through mutual speaking, presentation and discussion activities, *Development of speaking and hearing comprehension skills by using up-to-date, authentic, audio-visual materials.
Reading Skills 2 (2 nd Semester)	* To be able to comprehend direct and indirect, plain and figurative meanings by examining the information in reading texts, * To be able to convey personal opinions to the texts read in short verbal and written forms.
Writing Skills 2 (2 nd Semester)	*Read to write, write to be read, * Raising awareness about the applications to be made in the pre-, during and post-writing stages, * Rewriting with explanation, * Composition and homework report writing.
Listening and Pronunciation 2 (2 nd Semester)	*Listening sub-skills such as taking notes, making predictions, reaching certain and detailed information, making sense of the context, understanding the essence of the content, *The focus is on authentic listening materials with different English accents drawn from a variety of fields, such as interviews, films, songs, lectures, television programs and news broadcasts.
	*Developing advanced verbal communication skills,

Verbal Communication Skills 2 (2 nd Semester)	*Developing the ability to <u>express</u> feelings and thoughts appropriately through <u>verbal</u> activities such as interviews, presentations and discussions, *Developing advanced <u>speaking</u> and hearing comprehension skills through the introduction and application of hearing comprehension techniques and strategies
Critical Reading And Writing (3 rd Semester)	*To be able to <u>summarize</u> and/or <u>report</u> current studies selected from the field of English Language Education *To compare texts defending different views on the same subject and to synthesize them to <u>produce their own original texts</u>

As seen in Table 4, the number of statements in the contents of the English Language Teaching Undergraduate Program courses, whose names and contents are related to the Target Skills in the English Language Course Curriculum, is 34. 12 of these statements are related to the target skills of “Writing”, 11 are related to “Speaking”, 6 are related to “Reading” and 5 are related to “Listening”. There are no courses related to grammar, vocabulary and pronunciation skills in this category.

Table 5 provides information on the English Language Teaching Undergraduate Program courses whose only contents are related to the Target Skills in the English Language Curriculum and the statements about the Target Skills in their contents.

Table 5.English Language Teaching Undergraduate Program courses and their contents whose only contents are related to the Target Skills in the English Language Curriculum

Courses	Statements
Structure of English (2 nd Semester)	*English <u>word</u> and sentence structure; simple, compound and complex sentence structures; tense, mood, aspect, voice and their contextual use will be discussed.
Linguistics 1 (3 rd Semester)	*Linguistic competence and performance, sub-branches of linguistics, types of <u>grammar</u> , language universals, linguistic creativity, linguistic arbitrariness, sign languages, artificial languages and communication between living beings *Research on brain and language, lateralization and handedness, evolution of language, human language functioning patterns, language use and language disorders (e.g. simultaneous <u>listening</u> test, split brain, WADA test) *Phonology, acoustic, affective and <u>pronunciation</u> phonology, <u>speech</u> organs
Linguistics 2 (4 th Semester)	*Syntax: <u>word</u> classes, phrase, clause, sentence structures, transformational generative <u>grammar</u> *Pragmatics: notation, intuition, principles of <u>speaking</u> , speech-act and tact
Teaching English to Young Learners (5 th Semester)	*Activities for teaching <u>vocabulary</u> , language skills and language structures
Teaching English Language Skills 1 (5 th Semester)	*Different phases and techniques of <u>listening</u> , <u>speaking</u> , <u>pronunciation</u> and <u>vocabulary</u> teaching.

Teaching English Language Skills 2 (6 th Semester)	*Detailed examination of different phases and techniques of <u>reading</u> , <u>writing</u> and <u>grammar</u> teaching.
English Exam Preparation and Evaluation (8 th Semester)	*Types of questions used to measure <u>reading</u> , <u>writing</u> , <u>listening</u> , <u>speaking</u> , <u>vocabulary</u> and <u>grammar</u> levels.

As seen in Table 5, the number of statements included in the contents of the English Language Teaching Undergraduate Program courses whose only contents are related to the Target Skills in the English Language Course Curriculum is 22. While 5 of these statements are related to the target skill of “Vocabulary”, 4 each are related to “Speaking” and “Grammar”; 3 are related to “Listening” and 2 each are related to the target skills of “Writing”, “Reading” and “Pronunciation”.

2.4. Statements Regarding the English Language Curriculum Target Skills in the Courses in the English Language Teaching Undergraduate Program

Table 6 provides information about the English Language Curriculum Target Skills in the courses in the English Language Teaching Undergraduate Program.

Table 6. Statements Regarding the Target Skills in the Courses in the English Language Teaching Undergraduate Program and their Distribution by Semester

Target Skills	Courses Whose Names and Contents Are Related to Target Skills			Courses Whose Contents Are Related to Target Skills							Total
	Semesters			Semesters							
	1	2	3	2	3	4	5	6	7	8	
	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	F
Listening	3	2			1		1			1	8
Speaking	6	4			1	1	1			1	14
Reading	3	4						1		1	9
Writing	2	7	3					1		1	14
Grammar					1	1		1		1	4
Vocabulary				1		1	2			1	5
Pronunciation					1		1				2
Total	14	17	3	1	4	3	5	3		6	56

As seen in Table 6, the number of statements regarding the English Language Curriculum Target Skills in the courses in the English Language Teaching Undergraduate Program is 56. While "Speaking" and "Writing" is in the first place (F=14) in terms of the content related to target skills, "Reading" (F=9) is in the second place; "Listening" (F=8) is in the third; "Vocabulary" (F=5) is in the fourth; "Grammar" is in the fifth (F=4), and "Pronunciation" (F=2) is in the last place.

In the distribution of the statements related to the Target Skills by semesters, the 2nd semester (f=17) is in the first place; the 1st semester (f=14) is the second; the 3rd semester (f=7) is in the third; the 8th semester (f=6) is in the fourth; the 5th semester (f=5) is in the fifth; the 4th and the

6th semesters are in the sixth place. In the 7th semester, there is no statement regarding the English Language Curriculum Target Skills.

3. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

This section includes the compulsory Field Education courses in the English Language Teaching Undergraduate Program and their distribution by semesters; the target skills in the High School English Language Curriculum; the English Language Teaching Undergraduate Program courses related to these target skills and the statements in the content of these courses, and the results and recommendations.

Most of the compulsory Field Education courses (F=26) in the English Language Teaching Undergraduate Program (f=17) are in the first four semesters. The others (f=9) are in the last four semesters. It is particularly striking that there is only one compulsory Field Education course in the last semester. This situation can be considered as a process that challenges students in the first and second years. It would be beneficial to ensure that the distribution of compulsory Field Education courses to semesters throughout the undergraduate education process is as balanced as possible.

It should not be ignored that the names and contents of almost half of the 26 "Field Education" courses in the English Language Teaching Undergraduate Program are not related to the High School English Language Curriculum Target Skills, which will negatively affect the quality of English language teacher candidates. For this reason, while developing the English Language Teaching Undergraduate Program, the courses should be included in the undergraduate program and their contents should be arranged by taking into account the High School English Language Curriculum Target Skills.

It is seen that in the Model English Language Curriculum developed according to the Common European Framework of Reference for Languages, in the "Skill/ Grammar/ Vocabulary/ Pronunciation Focus" section, the part related to language structure was not included in the first year of high school. While developing the program, it should be kept in mind that including language structure-related targets in the early years might make language learning easier.

In the High School English Language Curriculum, activities related to "Oral Presentations" are included only in the last two grades. Including these activities, even if to a lesser extent, in the first two grades will affect the students' motivation to use the language.

Considering that the Common European Framework of Reference for Languages levels in the English Language Curriculum have been adapted to meet the specific needs of high school students in learning English, the process should be followed meticulously without delaying the solution of the problems encountered in the transition of students to the next grade.

Although "pronunciation" has an effective role in teaching the language, it is understood that the English Language Teaching Undergraduate Program has given very little place to the courses related to "pronunciation" target skill in the English Language Curriculum. Therefore, there is a need to increase the courses related to "pronunciation" in the English Language Teaching Undergraduate Program.

Considering the importance of English in international communication in the information age, it is quite essential that the Council of Higher Education, which is responsible for training the English teachers needed by the Ministry of National Education, develops the English Language

Teaching Undergraduate Program in cooperation with the Ministry of National Education, which prepares the High School English Language Curriculum, and updates it according to the further needs. In line with the objectives of the High School English Language Curriculum, it can be considered a necessity that courses with content particularly on the four basic language skills and skills such as "Grammar", "Vocabulary" and "Pronunciation" are included in the English Language Teaching Undergraduate Program.

REFERENCES

- Alıcıgüzel, İ. (1979). *İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevi.
- Aykaç, N., Aydın H. ve Diğerleri (2006). *Öğrenme-Öğretme Sürecinde Planlama ve Uygulama*. Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Aytan, T., Göksel, A. & Günaydın, Y. (2021). 2020 Diller için Avrupa Ortak Çerçeve Metni'inde (CEFR) Dinleme Becerisi: Ölçekler ve Kazanımlar. *Journal of History School*, 51, 1192-1220.
- Büyükkaragöz, S. (1997). *Program Geliştirme*. Konya: Kuzucular Ofset
- Council of Europe (CoE). (2001). *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Demirel, Ö. (2005). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Hesapçıoğlu, M. (1988). *Öğretim İlke Ve Yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kocaçınar, M. (1966). *Genel Öğretim Metodu*. İstanbul: Arkın Kitapevi.
- Küçükahmet, L. (1999). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Alkım Yayınevi
- MEB. (2018). Ortaöğretim İngilizce Dersi (9,10,11 ve 12.Sınıflar) Öğretim Programı <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=342>. (Erişim Tarihi: 03.11.2024)
- Özçelik, D. A. (1987) Eğitim Programları ve Öğretim. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- YÖK, (2018). *Öğretmen yetiştirme lisans programları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü.
- Varış, F. (1976). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları

REVIEW OF POLICIES RELATED TO FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND TEACHING IN TURKEY

Prof. Ahmet ÇOBAN¹, Melek OKUMUŞ²

¹Dicle University, Ziya Gökalp Faculty of Education, ahcoban@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8177-5670

²Dicle University, Institute of Educational Sciences, melekpolat@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6781-4880

ABSTRACT

In the Turkish Education System, foreign language learning takes place at every stage from primary school to university, and it is aimed to raise individuals by learning at least one foreign language. The inclusion of foreign language teaching in school programs in Turkey is a result of international relations gaining intensity over time and the emergence of a need to learn other languages, especially western languages, which are accepted as official languages in international institutions.

Before the Republican Era in Turkey, Arabic was taught in madrasahs and Persian and French were taught in schools; English, French, German and Italian were taught in schools opened by foreigners. Foreign language teaching in Turkey has varied over time in terms of the number and type of courses. With the declaration of Republic, the language of instruction in Turkey became Turkish, and foreign language courses were included in secondary and higher education. French, German and English started to take part in the education process. However, teaching foreign languages in formal and non-formal education institutions has always been a current issue as one of the important discussion topics on the educational agenda. Throughout the history of the Republic, continuous policies have been developed in order to provide effective foreign language education. For this purpose, policies have been determined regarding which foreign language will be taught, when, how and for what purpose. The most important documents in which these policies are determined are; Development Plans, Annual Programs and National Education Council Decisions.

The main purpose of this research is to examine foreign language education policies in Turkey. Within the framework of this main purpose, answers of the following questions were sought:

1. Regarding policies related to foreign language education and teaching;
 - a) What are the statements included in the development plans?
 - b) What are the statements included in annual programs?
 - c) What are the statements included in the decisions of the National Education Council?
2. What are the common statements regarding policies related to foreign language education and teaching in these documents?

Within the scope of this research, all Development Plans, Annual Programs and National Education Council Decisions were examined in terms of "foreign language education".

Research data was obtained through document analysis, one of the qualitative data collection techniques. Within the scope of the research, content analysis method was used to examine, comment and evaluate the documents in terms of foreign language education. In the policy documents examined within the scope of the study, regarding foreign language education and teaching; it has been observed that policies on issues such as the quality of foreign language education, program, teaching methods, measurement and evaluation, content, materials used, foreign language teachers, age of learning a foreign language have been determined but some of these policies have been repeated over time.

Keywords: foreign language, education policies, development plans, annual programs, national education councils.

INTRODUCTION

Human beings have felt the need to communicate since their existence. The formation of language as a means of communication initiated the socialization process of human beings and language emerged as an indispensable element for societies. We experience the rapid changes and relations between societies and people are intensifying day by day in all areas. This intensity of relationships we experience, brings the need to know a foreign language(s) as a common means of communication (Cangil, 2004: 274). Thus, awareness of language education and teaching came to the fore and has never lost its importance throughout history (Şen, 2022: 2). However, as a result of increasing international relations, nations' own native languages were not sufficient for communication. For this reason, there was a need to learn the languages of other countries (Demirel, 2021: 3). Among the reasons for learning a foreign language today: improving mentality, increasing general culture, increasing career opportunities, gaining new perspectives, gaining self-confidence, communicating with people and following technological advances.

At this stage, it may be useful to examine the concepts of foreign language and foreign language teaching. According to the Turkish Language Association (Türk Dil Kurumu), a foreign language is "any language other than the mother tongue or a language learned as a specialization other than the mother tongue" (2023). According to Moeller and Catalano; if a language is taught largely in the classroom and is not spoken in the society where that language is taught, it is considered a foreign language (2015: 327). Foreign language teaching, on the other hand, is defined as "the planned and organized activities aimed at teaching a language that is not used as a means of communication in the society in which the individual lives, which is the foreign language" (Şen, 2022: 15). In addition, it is necessary to explain the concept of foreign language education, which forms the content of this research. According to Ertürk, "education is the process of intentionally bringing about desired changes in an individual's behavior through their own experiences" (1984: 12). If this process involves planned and organized activities related to a foreign language, it can be defined as foreign language education. Accordingly, foreign language education is a broader process compared to teaching, as it includes teaching as well (Şen, 2022: 14).

Before the Republican Era in Turkey, Arabic was taught in madrasahs and Persian and French were taught in schools; English, French, German and Italian were taught in schools opened by foreigners (Demircan, 1988). Foreign language teaching in Turkey has varied over time in terms

of the number and type of courses. With the declaration of Republic, the language of instruction in Turkey became Turkish, and foreign language courses were included in secondary and higher education. French, German and English started to take part in the education process. In 1956, English language education was introduced in Maarif High Schools, and some lessons (such as mathematics and science) were taught in a foreign language. Over time, foreign language teaching in Turkey has varied in terms of both the number and types of lessons. These can be categorized as schools that provide regular foreign language instruction, schools offering foreign language-supported education, schools teaching in a foreign language, and schools with foreign language-intensive programs (Çakır, 2017: 16). Foreign language education in formal and non-formal education institutions in Turkey has been a persistent issue that remains one of the major topics of discussion in the educational agenda (Oral, 2010: 64). Throughout the history of the Republic, policies have been developed to provide effective and widespread foreign language education, and in this context, decisions have been made regarding which foreign language will be taught, when, how, and for what purpose (Güneş, 2009: 99).

Foreign language education policies, which are the subject of the research, consist of clearly stated or unexpressed goals and objectives that the state has determined and wants to achieve in the field of foreign language education. These goals and objectives are public and private; Which language(s) other than the official language will be taught and taught as foreign languages in formal, non-formal and distance education institutions, at what education levels, to whom, for what duration and intensity, with what ways and tools will these languages be taught, and how foreign language education will be taught in other policy areas such as economy. or includes decisions on how to relate it to general goals such as development and employment (Kılıç, 2009: 10).

Education policies can be expressed as decisions involving the use of power to protect or change the current education system at macro and micro levels, in accordance with the goal of advancing the future of a country through the people it educates (Bakioğlu and Korumaz, 2019). In Turkey, policies are determined at the highest level, in Development Plans (Beltekin, 2022:10). Five-Year Development Plans prepared by the State Planning Organization (DPT) from 1960 to 2011, by the Ministry of Development from 2011 to 2018, and by the Strategy and Budget Directorate (SBB) affiliated with the Presidency of the Republic of Turkey in 2019 and thereafter, determine Turkey's economic, social and cultural areas. are basic policy documents that reveal the growth it will achieve in the long term. Twelve development plans have been prepared since 1963, including the year 2028.

Another type of high-level policy document is the annual programs. While general economic and social development goals are set in the development plans, more concrete objectives and measures are determined in the annual programs, which form the annual implementations of the development plans. Until 2011, the annual programs were prepared by the State Planning Organization, and from 2011 to 2018, they were prepared by the Ministry of Development. However, with the entry into force of the Law No. 6771 on January 21, 2017, which amended the Constitution of the Republic of Turkey, the country transitioned from a parliamentary system to a presidential system, resulting in changes in the actors and processes of public policy (Erol, 2020: 113). In the Presidential Government System, policy councils and offices have been granted significant powers and duties, such as creating, developing, and proposing public

policies. Additionally, a new tool for policy creation, called the Presidential Decree, has been introduced, along with new actors in the public policy process (Akman, 2019: 37). Since 2019, the annual programs have been prepared by the Strategy and Budget Department (SBB) under the Presidency and have been named the Presidential Annual Programs. Since its establishment, the Strategy and Budget Department has prepared six Presidential Annual Programs (CYP), which determine the country's macroeconomic, fiscal, and sectoral policies, as well as the implementation actions for those policies.

Among the legal texts in which policies regarding foreign language education are established, National Education Council Decisions can be examined in addition to the upper policy documents. National Education Councils are advisory bodies where opinions and recommendations guiding the education system in Turkey are presented and discussed (Akyüz, 2016: 402). According to the legal definition in the National Education Council Directive, the Council is responsible for examining issues related to education and training and making recommendations in order to develop the education system in Turkey and raise the quality of education (Article 5). National Education Councils were held for the first time in Ankara in 1921 under the name of Education Congress; It continued with the work of the Scientific Committee, which met in 1923, 1924 and 1925 (Kılıç and Güven, 2017: 588, 589). The first of the National Education Councils, as they are known today, was held in 1939, and the 20th National Education Council was convened in 2021.

Education is an important issue for countries. Various policies are developed to enhance the equity and quality of educational services (OECD, 2024). Reforms in education and policies need to be made from time to time. Foreign language education is a subject that needs to change and develop. For this purpose, policies that have been made in this field should be reviewed in a broad perspective. This research enables policy makers and researchers to see a picture of what has been done in the field of foreign language education by examining the statements regarding foreign language education and teaching in all development plans, annual programs and National Education Councils of Turkey.

The Significance of Research

Today, factors such as the development of technology, the increase in international communication with globalization, cultural and commercial travels, and the need for instant access to information increase the necessity of learning a foreign language. The responsibility of states in this regard is to provide the necessary training. In order for education to contribute to the development of the country, there is a need to diversify and constantly improve the educational infrastructure. In this respect, it is important to examine and develop foreign language education policies.

Development Plans, which include the highest-level policies of the state; Annual Programs, which are also high-level policy documents and cover the annual concrete implementations of the Development Plans and the work to be done, and the decisions taken at the National Education Councils, the highest advisory body of the Turkish National Education System, are the most important documents that can be used to examine foreign language education policies in Turkey.

Many studies have been conducted on foreign language education policies in Turkey. However, examining all published Development Plans, Annual Programs and National Education Council Decisions in terms of policies regarding foreign language education and teaching increases the importance of the study as it makes the research more comprehensive. In addition, the research results are expected to contribute to researchers interested in foreign language education and institutions and organizations that produce and implement policies.

The Purpose of the Research

The main purpose of this research is to examine foreign language education policies in Turkey. Within the framework of this main purpose, answers of the following questions were sought:

1. Regarding policies related to foreign language education and teaching;
 - d) What are the statements included in the development plans?
 - e) What are the statements included in annual programs?
 - f) What are the statements included in the decisions of the National Education Council?
2. What are the common statements regarding policies related to foreign language education and teaching in development plans, annual programs and the decisions of National Education Council?

METHODOLOGY

This research is structured using document analysis, which is one of the qualitative research methods. Document analysis is a systematic approach aimed at reviewing and examining both printed and electronic documents. In such studies, the researcher can obtain the required data without the need for observation or interviews (Yıldırım & Şimşek, 2018: 189). In this research, development plans, annual programs, and decisions from the National Education Councils have been selected for the purpose of examining foreign language education policies. These documents are examined according to these steps: Accessing the documents, verifying their authenticity, understanding the documents, analyzing the data, and utilizing the data. Development Plans, Annual Programs, and National Education Council Decisions were accessed from official websites, and their authenticity was verified. After obtaining the documents, the term "foreign language" was searched through all the documents. Among the found statements, those relevant to foreign language education and teaching were selected, and their content was examined in accordance with the purpose of the research.

In this research, content analysis method was used to identify the concepts and relationships that explain the collected data. In qualitative research, during the analysis process, data is organized, a preliminary reading is conducted, themes are coded and organized, data is presented, and interpreted. The stages in this process are not fixed and in a linear approach; on the contrary, the stages are interconnected and form a spiral (Cresswell, 2021: 181). In this study, the data gathered from the legal document was organized according to the type of the document at first. Then, data was read and the statements related to foreign language education and teaching have been classified according to topics. After that, tables were formed for each document to present the data. Finally, findings were presented according to the tables and interpretations were made based on the data.

The statements related to "teaching Turkish as a foreign language" found in the documents that served as the basis for the study were excluded from the scope of the research. Additionally, statements containing the term "foreign language" but not related to education were not examined.

FINDINGS

In this part, within the framework of the research's purpose, the findings and interpretations of the data obtained from the Development Plans, Annual Programs, and National Education Council Decisions regarding foreign language education and teaching in Turkey are presented.

Statements Related to Foreign Language Education and Teaching

Foreign Language Education and Teaching in the Development Plans

Within the scope of the research, twelve development plans, covering the policies of the Republic of Turkey from 1963 to 2028, were examined in terms of foreign language education and teaching. Information regarding the statements related to foreign language education and teaching can be found in Table 1.

Table 1. Information on Statements Regarding Foreign Language Education and Teaching in Development Plans

Development Plans	Statements											f
	Foreign Language in Vocational Education	Foreign Language in Higher Education	Foreign Language Education Teachers	Assessment in Foreign Language Education	Foreign Language Teaching Instead of Education in Foreign Language	Foreign Language Learning at An Early Age	Foreign Language in Formal Education	Manpower Knowing Foreign Languages	Foreign Language Material Development	Foreign Language School	Quality in Foreign Language Education	
2										✓		1
3							✓			✓		2
4		✓					✓					2
5		✓					✓					2
6								✓				1
7					✓							1
8					✓							1
9								✓				1
10	✓					✓						2
11		✓	✓	✓					✓			4

12	✓	✓									✓	3
f	2	4	1	1	2	1	3	2	1	2	1	20

As seen in Table 1, there are a total of 20 statements regarding foreign language education and teaching in the Development Plans. When these statements are evaluated according to their frequency, the 11th Development Plan ranks first (f=4), followed by the 12th Development Plan (f=3) in second place. The 3rd, 4th, and 5th Development Plans share third place (f=2), while the 2nd, 6th, 7th, 8th, and 9th Development Plans rank last (f=1). No statements related to foreign language education and teaching are found in the 1st Development Plan.

In the Development Plans, the statements about “foreign language in higher education” rank first (f=4), followed by “foreign language in formal education” in second place (f=2). The third place is occupied by statements such as “foreign language in vocational education,” “foreign language schools,” “foreign language skilled workforce,” and “foreign language education instead of foreign language instruction” (f=2). Finally, the statements related to “foreign language at an early age,” “foreign language material development,” “foreign language assessment,” “in-service training for foreign language teachers,” and “quality in foreign language education” rank last (f=1).

Foreign Language Education and Teaching in Annual Programs

A total of 28 annual programs have been published from 1996 to 2024. These legal documents were published under the title "Annual Programs" from 1996 to 2018; however, with the transition to the Presidential Government System in Turkey, starting from 2019, annual programs have been published as "Presidential Annual Programs." Within the scope of the research, 28 annual programs were examined in terms of foreign language education and teaching, and the information regarding the identified statements can be found in Table 2.

Table 2. Information on Statements Regarding Foreign Language Education and Teaching in Annual Programs

Annual Programs/ Presidential Annual Programs	Statements												f
	Foreign Language in Vocational Education	Foreign Language in Higher Education	Foreign Language Education Teachers	Measurement in Foreign Language Education	Foreign Language Teaching Instead of Education in Foreign Language	Foreign Language Learning at An Early Age	Foreign Language in Primary Education	Foreign Language in Increasing Employment	Foreign Language Teaching Methods	Foreign Language Materials	Foreign Language Curriculum	Foreign Language School, Council, and Conference	
1998						✓							1
1999			✓			✓							2

2001					✓								1
2003											✓		1
2004												✓	1
2007			✓										1
2008			✓										1
2011							✓						1
2012							✓						1
2013							✓	✓					2
2014	✓					✓	✓	✓	✓		✓		6
2015	✓					✓	✓	✓	✓		✓		6
2016	✓					✓	✓	✓	✓		✓		6
2018								✓					1
2019*	✓		✓				✓	✓	✓		✓	✓	7
2020*	✓	✓	✓							✓			4
2021*		✓											1
2022*		✓											1
2023*		✓		✓						✓		✓	4
2024*	✓	✓	✓				✓			✓	✓		6
f	6	5	6	1	1	5	8	6	4	3	6	3	54

PAP: Presidential Annual Program

As seen in Table 2, there are a total of 54 statements regarding foreign language education and teaching in the Annual Programs. When these statements are examined according to their frequency, the 2019 Annual Program ranks first (f=7), followed by the 2014, 2015, 2016, and 2024 programs in second place (f=6). The 2020 and 2023 programs occupy third place (f=4), while the 1999 and 2013 Annual Programs rank fourth (f=2). The 1998, 2001, 2003, 2004, 2007, 2008, 2011, 2012, 2018, 2021, and 2022 programs rank last (f=1). There are no statements related to foreign language education and teaching in the 1996, 1997, 2000, 2002, 2005, 2006, 2009, 2010, and 2017 Annual Programs.

In the Annual Programs, the statement "foreign language in primary education" ranks first (f=8), followed by "foreign language teachers," "foreign language in vocational education," "foreign language curriculum," and "foreign language in increasing employment" in second place (f=6). The third place is occupied by statements such as "foreign language in higher education" and "foreign language education at an early age" (f=5). The fourth place is held by "foreign language teaching methods" (f=4), while "foreign language materials" and "foreign language school, council, or conference" are in fifth place (f=3). Finally, the statements related to "foreign language assessment system" and "foreign language education instead of foreign language instruction" rank last.

Foreign Language Education and Teaching in National Education Council Decisions

The National Education Councils have convened 20 times. The decisions made at the National Education Councils, which serve as the advisory body of the Ministry of National Education, have been examined in terms of statements related to foreign language education and teaching. Information regarding the identified statements can be found in Table 3.

Table 3. Information on Statements Regarding Foreign Language Education and Teaching in National Education Council Decisions

National Education Councils	Statements												f
	Foreign Language in Vocational Education	Foreign Language in Higher Education	Foreign Language Teachers	Assessment in Foreign Language Education	Foreign Language Teaching Instead of Education in Foreign Language	Foreign Language Program	Modular System of Institutions	Foreign Language Textbook	Foreign Language Teaching Methods	Foreign Language Project / Center	Continuity in Foreign Language	Foreign Language in Non-formal Education	
6	✓												1
9						✓				✓			2
11			✓										1
12	✓	✓		✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	9
15		✓			✓	✓		✓					4
16	✓												1
17			✓						✓				2
18					✓								1
20	✓		✓										2
f	4	2	3	1	2	3	1	1	2	2	1	1	23

As seen in Table 3, there are a total of 23 statements in the National Education Council Decisions. When these statements are examined according to their frequency, the 12th National Education Council ranks first (f=9), followed by the 15th Council in second place (f=4). The 9th, 17th, and 20th Councils occupy third place (f=2), while the 6th, 11th, 16th, and 18th Councils rank last (f=1). No statements related to foreign language education and teaching are found in the 1st, 2nd, 3rd, 4th, 5th, 7th, 8th, 10th, 13th, 14th, and 19th Councils.

In the Council decisions, the statement "foreign language in vocational education" ranks first (f=4), followed by "foreign language program and foreign language teachers" in second place (f=3). The third place is occupied by statements such as "foreign language in higher education,"

"foreign language teaching methods," "foreign language project or center," and "foreign language education instead of foreign language instruction" (f=2). Finally, the statements related to "foreign language with a tiered system," "foreign language textbooks," "continuity in language education," "foreign language in non-formal education," and "foreign language assessment system" rank last.

Common Statements Related to Foreign Language Education and Teaching

The similarities and distributions of the statements about foreign language education and teaching in the Development Plans, Annual Programs and National Education Council Decisions examined in terms of foreign language are listed in Table 4.

Table 4. Information Regarding Common Statements in Foreign Language Education and Teaching in Development Plans, Annual Programs, and National Education Council Decisions

Parties	Statements	Documents			Total
		DP	AP/PAP	NECD	
DP	Foreign Language in Vocational Education		2	2	4
	Foreign Language in Higher Education		4	2	6
	Foreign Language Education Teachers		1	1	2
	Assessment in Foreign Language Education		1	1	2
	Foreign Language Teaching Instead of Education in Foreign Language		1	2	3
	Foreign Language Learning at An Early Age		1		1
	Foreign Language in Formal Education		3	1	4
	Manpower Knowing Foreign Languages				
	Foreign Language Material Development		1		1
	Foreign Language School		2	2	4
	Quality in Foreign Language Education				
	Total		16	11	27
AP/PAP	Foreign Language in Vocational Education	2		4	6
	Foreign Language in Higher Education	4		2	6
	Foreign Language Education Teachers	1		3	4
	Assessment in Foreign Language Education	1		1	2
	Foreign Language Teaching Instead of Education in Foreign Language	1		1	2
	Foreign Language Learning at An Early Age	1			1
	Foreign Language in Primary Education	3			3
	Foreign Language in Increasing Employment				
	Foreign Language Teaching Methods			2	2
	Foreign Language Materials	1			1
	Foreign Language Curriculum				
	Foreign Language School, Council, and Conf.	2		2	4

	Total	16		15	31
NECD	Foreign Language in Vocational Education	2	4		6
	Foreign Language in Higher Education	2	2		4
	Foreign Language Education Teachers	1	3		4
	Assessment in Foreign Language Education	1	1		2
	Foreign Language Teaching Instead of Education in Foreign Language	2	1		3
	Foreign Language Program				
	Foreign Language Textbook				
	Foreign Language Teaching Methods		2		2
	Foreign Language Project / Center	2	2		4
	Continuity in Foreign Language				
	Foreign Language in Non-formal Education				
	Modular System				
	Total	10	15		25

DP: Development Plans

AP/PAP: Annual/ Presidential Annual Programs

NECD: National Education Council Decisions

As seen in Table 4, the total number of statements in the development plans that are similar to those in other documents is 27; the number of similar statements in the annual programs is 31; and the number of similar statements in the council decisions is 25. Accordingly, the annual programs rank first in terms of statement similarity with other documents. The development plans contain 16 similar statements with the annual programs and 11 similar statements with the council decisions, while the annual programs contain 15 similar statements with the council decisions. Therefore, in terms of statement similarity, the annual programs and development plans rank first.

When examining the similar statements in the development plans and annual programs, the following rankings are observed: first place belongs to "foreign language in higher education" (f=4); second place, "foreign language in formal education" (f=3); third place, "foreign language in vocational education" and "foreign language school" (f=2) and last place belong to statements about "foreign language teachers," "foreign language assessment system," "foreign language education instead of foreign language instruction," and "foreign language materials" (f=1).

When examining the similar statements in the development plans and council decisions, the following rankings are observed: first place belong to "foreign language in vocational education," "foreign language in higher education," "foreign language education instead of foreign language instruction," and "foreign language school" (f=2) and second place belong to statements about "foreign language teachers," "foreign language assessment system," and "foreign language in formal education" (f=1).

When examining the similar statements in the annual programs and council decisions, the following rankings are observed: first place belongs to "foreign language in vocational

education" (f=4); second place "foreign language teachers" (f=3); third place "foreign language in higher education," "foreign language teaching methods," and "foreign language school/council/conference" (f=2) and the last place belong to the statements about "foreign language assessment system" and "foreign language education instead of foreign language instruction" (f=1).

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

This part includes conclusions and recommendations regarding the findings of the research. Development plans, annual programs, and decisions from the National Education Council include statements related to foreign language education and teaching. These statements are examined and results related to similarities are presented to form an outlook to foreign language education policies in Turkey. Then recommendations are submitted for researchers and policy makers.

To discuss the development plans, it can be said that the policies related to foreign language education in higher education, which are most frequently mentioned in the development plans, are particularly noteworthy. Since development plans involve long-term policies, foreign language education has not been given much attention in these plans. As a suggestion for policymakers, it can be stated that foreign language education should be given more emphasis in these documents.

When the annual programs are examined, it is observed that the development plans cover more detailed and concrete activities. The development plans specify which institutions will implement the policies and how they will be carried out. The annual programs include policies and measures such as: "the age at which foreign language education will begin", "the extent to which it will be included at different levels", "in-service training for teachers", "content and material requirements", "foreign language assessment and evaluation", "the importance of foreign languages in terms of employment", and "the diversity of foreign language programs in higher education". In addition, annual programs stand out as the documents containing the most expressions, which indicates that more importance is given to foreign language education in determining short-term educational goals. As for the annual programs, it can be suggested that the same policies should not be repeated each year. Instead, more emphasis should be placed on innovations in foreign language education.

The number of similar statements between the development plans and the annual programs indicates that the educational policies in these two documents are shaped in a similar way. The policies outlined in the annual programs are developed in accordance with the guidelines set in the development plans.

Examining at the National Education Council (Millî Eğitim Şûrası) decisions, it is noted that no decisions related to foreign language education were made in the early councils. However, since foreign language education and teaching was one of the agenda items of the 12th Council meeting, it contains many decisions related to foreign languages. When examined in general, it is observed that the councils first mentioned the inclusion of foreign languages as a subject in the curriculum, followed by specifying at which educational levels it should be taught. Furthermore, the council decisions address topics such as course content, foreign language proficiency levels, teacher training, foreign language teaching within the context of globalization, and the development of foreign language skills. Unfortunately, the National

Education Councils are not held at regular intervals, and each time different agenda items come to the forefront.

The similar statements related to foreign language education and teaching in three documents are “foreign language in vocational education”, “foreign language in higher education”, “foreign language education teachers”, “assessment in foreign language education” and “foreign language teaching instead of education in foreign language”. These similarities show that policy makers give more importance these subjects. However, other aspects of foreign language education, such as teaching a foreign language through practical, real-world communication, need be improved to raise individuals who are proficient in foreign languages.

REFERENCES

- Akman, E., Public Policy Actors in the Presidential System of Government, *Paradoks Journal of Economics, Sociology, and Politics*, 15(1), 35-54, 2019.
- Akyüz, Y., *Turkish Education History (1000 BC- AD 2016)*, Pegem Publications/ Ankara, 2015.
- Annual Programs & Presidential Annual Programs. <https://www.sbb.gov.tr/yillik-programlar/> (Date of Access: 15.03.2024).
- Bakioğlu, A. and Korumaz, M., *Education Policies*. Nobel Publications/ Ankara, 2019.
- Beltekin, N., *Basic Concepts Related to Education Policies*. A. Balyer, K. Özcan and A. Bayram (Eds.), in *to Education Policies* (1-19). Anı Publications/Ankara, 2022.
- Cangil, B. E., A Look at Foreign Language and Foreign Language Teacher Training Policies in Turkey in the 2000s in the Light of Globalization and European Union Foreign Language Education Policies. *HAYEF Journal of Education*, 1(2), 273-282, 2004.
- Creswell, J. W., *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. M. Bütün & S.B. Demir, Trans. (Eds.), Siyasal Bookstore/ İstanbul, 2021.
- Çakır, A., Foreign Language Education in Turkey Before and After YÖK. *Journal Of Language Research (JLR)*, 1(1), 1-18, 2017.
- Demircan, Ö., *Foreign Languages in Turkey from Past to Present*. Remzi Publications/ İstanbul, 1988.
- Demirel, Ö., *Foreign Language Teaching*. Pegem Publications/ Ankara, 2021.
- Development Plans. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (Date of Access: 20.05.2024).
- Erol, Ö. F., Presidential Policy Councils in the Presidential Government System *Marmara University Faculty of Law Journal of Legal Research*, 26(1), 107-130, 2020.
- Ertürk, S., *Curriculum Development in Education*, Meteksan Corp./ Ankara, 1984.
- Güneş, B. (2009). *English Language Education in Turkey Between 1945-1980*. Unpublished Master's Thesis, Süleyman Demirel University, Isparta.
- Kılıç, C., *The European Union Membership Process, EU General Education Policies, and the Impact of EU Foreign Language Education Policies on Foreign Language Education and Language Education Policies in Turkey*. Doctoral Thesis, Dokuz Eylül University, İzmir, 2009.
- Kılıç, Z. and Güven, S., Examination of the Decisions Made in the Turkish National Education Councils. *The Journal of International Social Research*, 10 (53), 2017.
- Ministry of National Education Council Decisions. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/Millî-egitim-suralari/dosya/12> (Date of Access: 23.05.2024).

- Moeller, A. K., & Catalano, T., Foreign language teaching and learning in J.D. Wright (ed.), *International Encyclopedia for Social and Behavioral Sciences 2nd Edition*. 9, pp. 327-332, 2015.
- OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/education/implementing-education-policies_26176580 (Date of Access: 15.06.2024).
- Oral, Y. (2010). English in the Context of Foreign Language Education Policies in Turkey: ‘A Critical Study’. 1 (1) 59-68. <https://istanbul.academia.edu/YaseminOral> (Date of Access: 24.05.2024).
- Regulation of the National Education Council. <https://dhgm.meb.gov.tr/www/2023/icerik/996> (Date of Access: 24.10.2024).
- Şen, Ü., *Basic Concepts of Language Education*. Ü. Şen (ed.), Pegem Publications/ Ankara, 2022.
- Turkish Language Association (Türk Dil Kurumu). <https://sozluk.gov.tr/> (Date of Access: 14.01.2024).
- Yıldırım, A., & Şimşek, H., *Qualitative Research Methods in Social Sciences*, Seçkin Publications/ Ankara, 2018.

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ERKEN ÇOCUKLUK/OKUL ÖNCESİ EĞİTİM POLİTİKALARI

Prof. Dr. Ahmet ÇOBAN¹ , Dr. Öğr. Erol ŞAHİN²

¹ Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, ahcoban@gmail.com.tr - ORCID
ID 0000-0002-8177-5670

² Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, erolsahin03@gmail.com- ORCID ID
0000-0002-6482-3554

ÖZET

Dünyada eğitime olan ihtiyacın gittikçe artması, ülkelerin eğitim sistemlerinde erken çocukluk/okul öncesi eğitimi daha da önemli hale getirmiştir. Bireylerin gelişimi ve öğrenmelerinde erken çocukluk/okul öncesi dönemi, sonraki eğitim-öğretim aşamalarına temel bir hazırlık olarak değerlendirilmektedir. Bu temel hazırlık dönemine ilişkin toplumun beklentilerini dikkate alan yönetimler, erken çocukluk/okul öncesi eğitim için politikalarını gözden geçirmekte; gerekli değerlendirmelerde bulunmakta ve yeni politikalar geliştirmektedirler.

Ülkelerin eğitim sistemlerinde olduğu gibi, Türk Eğitim Sistemi'nde de erken çocukluk/okul öncesi eğitimi ile ilgili tartışmalar güncelliğini korumaktadır. Yapılan tartışmaların bilimsel ve akademik bir çerçevede yapılabilmesi için, eğitim sisteminin dayandığı temel unsurların bilinmesine, incelenmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Türk Eğitim Sisteminde erken çocukluk/okul öncesi eğitim politikalarının incelendiği bu çalışmada amaç, erken çocukluk/okul öncesi eğitim politikalarına dayandığı temelleri ortaya koymaktır. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

Erken çocukluk/okul öncesi eğitimle ilgili;

1.1982 Anayasası'nda yer alan ifadeler nelerdir?

2.2024 yılında TBMM de grubu bulunan siyasi partilerin programlarında yer alan ifadeler nelerdir?

3.On ikinci Kalkınma Planında (2024-2028) yer alan ifadeler nelerdir?

4.2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ifadeler nelerdir?

5.1982 Anayasası, TBMM de gurubu bulunan siyasi partilerin programları, On ikinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ortak ifadeler nelerdir?

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Bu çerçevede, doküman olarak 1982 Anayasası, TBMM de gurubu bulunan siyasi partilerin programları, On ikinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı incelenmiştir. Elde edilen veriler, Tablolarla ifade edildikten sonra yorumlanmış; sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Erken Çocukluk Eğitimi, Okul Öncesi Eğitim, Politika, Kalkınma Planı, Yıllık Program.

EARLY CHILDHOOD/PRESCHOOL EDUCATION POLICIES IN THE TURKISH EDUCATION SYSTEM

ABSTRACT

The increasing demand for education worldwide has elevated the importance of early childhood/preschool education within national education systems. In individuals' development and learning, the early childhood/preschool period is regarded as a fundamental preparation stage for subsequent levels of education. Administrations that consider societal expectations regarding this foundational period review their early childhood/preschool education policies, conduct necessary evaluations, and develop new policies.

As in other national education systems, discussions on early childhood/preschool education remain current within the Turkish Education System. In order for these discussions to be carried out within a scientific and academic framework, it is essential to know, examine, and evaluate the foundational elements on which the education system is based.

The purpose of this study, which examines early childhood/preschool education policies in the Turkish Education System, is to reveal the foundations upon which these policies are based. Within the scope of this main objective, the study sought answers to the following questions:

In relation to early childhood/preschool education:

- 1.What are the statements in the 1982 Constitution?
- 2.What statements are included in the programs of political parties represented in the Grand National Assembly of Turkey (TBMM) in 2024?
- 3.What statements are found in the Twelfth Development Plan (2024–2028)?
- 4.What statements are included in the Presidential Annual Program for 2024?
- 5.What are the common statements found in the 1982 Constitution, the programs of political parties represented in the TBMM, the Twelfth Development Plan (2024–2028), and the Presidential Annual Program for 2024?

This study employed a qualitative research method. The data were collected through document analysis. In this context, the 1982 Constitution, the programs of political parties represented in the TBMM, the Twelfth Development Plan (2024–2028), and the Presidential Annual Program for 2024 were examined as documents. The data obtained were presented in tables and then interpreted, with conclusions and recommendations provided.

Keywords: Early Childhood Education, Preschool Education, Policy, Development Plan, Annual Program

1.GİRİŞ

Türk eğitim sistemini şekillendiren en önemli husus kuşkusuz eğitim politikalarıdır. “Politika” kelimesi Yunancadan gelmektedir. Türk Dil Kurumuna (2024) göre, politika ‘devlet etkinliklerin amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü’ olarak tanımlanmıştır. Bu, devletin politika yapma sürecinde izlediği genel ilkeleri ve prosedürleri kapsamaktadır. Politika sözcüğü Türkçede iki farklı kavram için aynı anlamda kullanılmaktadır: “Politics” (siyaset) ve “policy” (siyasa) (Ertugay, 2011, s. 4).

Politika kavramı siyaset bilimi, yönetim, kamu yönetimi ve idaresi ile birey veya grupların hedeflere ulaşmak için izledikleri yol gibi geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Politikanın kendi içinde çeşitli türleri bulunmaktadır. Eğitim açısından en çok kamu politikası önem taşımaktadır çünkü kamu politikası, toplumdaki sorunları çözmek ve hizmetlerin sunumu için oluşturulan politikalardır. Eğitim politikası ise temel politikalardan uygulamaya dönük politikaların belirlenmesine kadar bir dizi etkinliği kapsamaktadır (Tural & Karakütük, 1991, s. 22).

Eğitimin politikaya konu olması, ulus devlet mantığıyla doğru orantılıdır (aktaran Turan, 2016, s. 2). Özellikle yetiştirilmek istenen insan tipi, bu politikalara rehberlik etmektedir. Bu genel çerçeve içinde, özellikle erken çocukluk/okul öncesi eğitim politikalarının önemi dikkat çekmektedir. Erken çocukluk/okul öncesi eğitiminin önemi, 20. ve 21. yüzyıllarda kadınların ekonomik hayata aktif katılmasıyla başlamıştır. Çekirdek aile tipi ve bekar annelerin artışı, eğitim ihtiyacını artıran önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Ulus & Çetin, 2022, s. 131).

Erken çocukluk/okul öncesi eğitim, cumhuriyetin ilk yıllarında gerekli önemi görmesine rağmen, ekonomik sorunlar ve kaynak kıtlığı nedeniyle 1960'lı yıllara kadar ertelenmiştir (Çelik, 2007, s. 1). 1960 yılından itibaren, okul öncesi eğitim ile ilgili hareketlenmeler aşamalı olarak görülmeye başlanmıştır (İlgar & İlgar, 2013, s. 222; Deretarla Gül, 2022, s. 261). 1961'de yürürlüğe giren İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile birlikte, erken çocukluk/okul öncesi eğitim önem kazanmaya başlamıştır (Çelik & Gündoğdu, 2007, s. 179).

Erken çocukluk/okul öncesi eğitim, bazı kaynaklarda 0-6 yaş gruplarını kapsarken, Birleşmiş Milletler Çocuk Eğitim Vakfı (UNICEF) bu dönemi 0-8 yaş grupları olarak ele alır ve en kritik dönemin 0-3 yaş arası olduğunu yapılan araştırmalara dayandırır (UNICEF, 2024). Erken çocukluk/okul öncesi eğitim döneminde beyin gelişimi ve sinaptik bağ kurma oranının en hızlı ve yoğun olduğu zamandır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2013, s. 12). Bu zaman aralığı, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor öğrenme alanlarına katkı sunmaktadır. Çocukların gelişim özellikleri dikkate alındığında, başarılı bireylerin yetişmesi için çocuklar olabildiğince erken eğitime alınmalıdır (Çakmak & Aykaç, 2024, s. 36).

Erken çocukluk/okul öncesi eğitimi, ülkemizde resmi ve özel kurumlar ile sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından yürütülmektedir. Bu eğitimler, çocuğun eğitimi ile anne ve baba eğitimini kapsamaktadır. Resmi okul öncesi eğitim kurumları kısmen ücretlidir. Bundan kaynaklı olarak, sosyo-ekonomik geliri düşük ailelerin bu eğitime erişiminde engeller bulunmaktadır. Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ve Aile Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) raporunda, okul öncesi eğitime katılımı etkileyen değişkenler arasında hane geliri, anne eğitim

düzeyi ve annenin iş hayatında olması gösterilmektedir (ERG & AÇEV, 2017, s. 13). Özellikle bu eğitimin önemi konusunda ebeveynler bilgilendirilmelidir; aksi takdirde, zorunlu eğitim kapsamında olmayan bu kurumlara ihtiyacı olan çocuklar eğitime ulaşamayabilirler (Oktay, 1983, s. 7).

Alanyazın incelendiğinde, Türkiye'de Erken çocukluk/okul öncesi eğitimi üzerine yapılan çalışmalar, bu alandaki gelişimleri ve sorunları detaylı bir şekilde ele alındığı görülmüştür. Çakmak ve Aykaç (2024), eğitim programı ve fiziksel çevre gibi başlıca sorunları belirlemiştir. Şimşek ve Kahraman (2022), anasınıflarının açılması projesinin uygulama sürecindeki sıkıntılarını ortaya koymuştur. Deretarla Gül (2022), Türkiye'de okul öncesi eğitim programlarının evrimini ve sayısal değişimlerini vurgulamıştır. Işıkoğlu, Erdoğan, Şimşek ve Akgün (2021), Türkiye'de erken çocukluk/okul öncesi eğitimi geliştirme vizyonunu tartışmıştır. Dilek (2018), program güncellemelerinin öğretmenler üzerindeki etkilerini ve gerekliliklerini ele almıştır. AÇEV ve ERG (2017), sosyoekonomik faktörlerin okul öncesi eğitime katılım üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Can ve Kılıç (2019), ekonomik zorluklar ve aile desteği eksikliği gibi temel sorunları tanımlamış ve devlet desteği ile zorunlu eğitim önerilerini sunmuştur. Kartal (2013), ilkokula başlama yaşının indirilmesinin eğitim politikalarına etkilerini incelemiştir. Ilgar ve Ilgar (2013), Türkiye'de erken çocukluk/okul öncesi eğitimi genel bir bakışla ele almıştır. Günsoy (2009), erken çocukluk/okul öncesinin insanî gelişme ve ekonomik büyüme için önemini tartışmıştır.

Türk eğitim sisteminde eğitim politikaları oldukça kapsamlıdır. Bu nedenle çalışmada erken çocukluk/okul öncesi eğitim politikalarına odaklanılmıştır. Araştırmamızda, 1982 Anayasası, 2024 yılı TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin parti programları, On İkinci Kalkınma Planı ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı gibi üst politika metinleri esas alınarak inceleme yapılmıştır. Türk Eğitim Sisteminde Erken Çocukluk/Okul Öncesi Eğitim Politikalarına ilişkin ifadelerin neler olduğunu belirlemek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Erken çocukluk/okul öncesi eğitimle ilgili;

1.1982 Anayasası'nda yer alan ifadeler nelerdir?

2.2024 yılında TBMM de grubu bulunan siyasi partilerin programlarında yer alan ifadeler nelerdir?

3.On ikinci Kalkınma Planında (2024-2028) yer alan ifadeler nelerdir?

4.2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ifadeler nelerdir?

5.1982 Anayasası, TBMM de gurubu bulunan siyasi partilerin programları, On ikinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ortak ifadeler nelerdir?

2.YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, kullanılan veri toplama araçlarıyla veri analizine değinilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yöntemine göre yapılan bu çalışmada doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman inceleme, araştırmanın amacına uygun olarak dokümana ulaşma ve derleme aşamalarını içeren sistemli bir süreçtir. Karasar (2005, s. 183) doküman analizini amaç için kaynağı elde etme, analiz etme ve değerlendirme şeklinde açıklamıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evreni 1982 Anayasası, 2024 yılı TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin parti programı, On ikinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı kapsamaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme türlerinden kritik durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmanın amacı için 1982 Anayasasına resmi gazeteden, parti programları için resmi web siteleri kullanmakla beraber güncelleme aşamasında olan partilerin internet ortamında online kitap olarak ulaşılmıştır. On İkinci Kalkınma Planına ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programına resmi gazeteden ulaşılmıştır. Mecliste grubu bulunan Dem Parti, parti programı hazırlanmadığı için daha önceki parti grubu olan HDP’nin parti programı araştırmaya dahil edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında, veri toplama aracı olarak doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesinde Forster’ın sınıflandırması sırasıyla dokümana ulaşma, orijinalliğin kontrolü, dokümanı anlama, verinin analizi ve kullanımıdır (aktaran Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 194).

2.4. Veri Analizi

Araştırmada toplanan verilerle içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde veriler arasındaki ilişkilere, veriyi anlamlandıracak temalara ve kavramlara ulaşılır (Yıldırım & Şimşek, 2021, ss. 194-201). İçerik analizinde erken çocukluk/okul öncesi eğitim ile ilgili söz konusu politika belgeleri incelenmiş, erken çocukluk/okul öncesi eğitim temasıyla sırasıyla kodlara ilişkin ifadeler ulaşılmış olup araştırmanın amacına uygun olacak şekilde çizelgeler oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

3.BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde 1982 Anayasası, 2024 yılı mecliste grubu bulunan siyasi partilerin programları, 12. Kalkınma Planı ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda araştırmanın amacı çerçevesinde erken çocukluk/okul öncesi eğitimiyle ilgili ifadelerle ilişkin veriler, bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

3.1. 1982 Anayasası’nda Erken Çocukluk/Okul Öncesi Eğitim ile İlgili Yer Alan İfadeler.

1982 Anayasası’nın 41. ve 42. maddeleri eğitim hakkı, çocukların korunması ve devletin sorumluluklarını içerir ve bu maddeler erken çocukluk/okul öncesi eğitim açısından incelenmiştir. Yapılan analizler Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. 1982 Anayasası'nda erken çocukluk/okul öncesi eğitim ifadelerine ilişkin analiz.

İfadeler	İfadeler

Madde 41. Ailenin korunması, çocukların istismardan korunması, ailenin refahı ve çocukları koruyucu tedbirler	-
Madde 42. Eğitim ve öğrenim hakkı, ilköğretimin zorunlu olması, başarılı öğrencilere maddi destek, Özel eğitim, anadil eğitimi, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda devlet denetimi altında eğitim.	-

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, 1982 Anayasası'nın 41. ve 42. maddelerinde erken çocukluk/okul öncesi eğitime doğrudan değinilmemekle birlikte, çocukların “yüksek yararına her türlü tedbirin alınması ve eğitim hakkının kapsayıcılığına” vurgu yapılmıştır (Madde 41). Anayasa'da dezavantajlı grupların desteklenmesi gerekliliği, dolaylı olarak erken çocukluk/okul öncesi eğitimin önemini işaret etmektedir. Ancak bu destek, sadece özel eğitime ihtiyacı olan çocukları kapsamaktadır. “Eğitim hakkı ve zorunlu eğitim” düzenlenmiştir (Madde 42); fakat bu madde sadece ilköğretim seviyesini kapsamaktadır ve erken çocukluk/okul öncesi eğitime dair doğrudan bir ifade içermemektedir.

3.2. 2024 Yılında TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Erken Çocukluk/Okul Öncesi Eğitim ile İlgili Yer Alan İfadeler.

2024 yılı TBMM’de grubu bulunan altı siyasi partinin, parti programları erken çocukluk/okul öncesi eğitim açısından incelenmiştir. Ulaşılan veriler Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin programlarında erken çocukluk/okul öncesi eğitim ile ilgili yer alan ifade durumları

Tema	Kod	AKP	CHP	HDP	İP	MHP	SP	Genel Toplam
		f	f	f	f	f	f	F
Erken Çocukluk/Okul Öncesi	Anaokulu		1					1
	Anasınıfı							
	Erken Çocukluk				3			3
	Kreş	1	3		1			5
	Okul öncesi	1	4	1	6	2	1	15
	Yuva		1					1
Genel Toplam		2	8	1	10	2	1	24

Çizelge 2’de görüldüğü üzere, erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadelerin sayısı (f24)’tür. TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin programlarında erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadeler incelendiğinde, birinci sırada (f15) “okul öncesi”, ikinci sırada (f5) “kreş”, üçüncü sırada (f3) “erken çocukluk”, dördüncü sırada (f1) “anaokulu” ve “yuva” ifadeleri yer almaktadır. Parti programlarında erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadelerin partilere göre sıralamasına bakıldığında, birinci sırada (f10) “İP”, ikinci sırada (f8) “CHP”, üçüncü sırada (f2) “AKP ve MHP”, dördüncü sırada ise (f1) “HDP ve SP” yer almaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi

Ülkemizde oldukça yetersiz düzeyde olan **okul öncesi** eğitim kamu ve özel sektör eliyle ülke genelinde yaygınlaştırılacaktır.

Sanayileşme ve şehirleşmenin artması ile ailelerin çekirdek aileye dönüşmesi ve gittikçe daha çok insanın çalışma hayatına katılması, özellikle çocuklarla yaşlıların bakımında problemler oluşturmaktadır. Bunun giderilmesi için **kreşler**, huzurevleri hastanelerinin genişletilmesine önem verilecektir

Cumhuriyet Halk Partisi

...kamunun doğrudan sorumluluğuna ek olarak, yerel yönetimlerin öncülüğü ve gönüllü kuruluşların katkıları ile yeterince **çocuk yuvası** ve **anaokulu** açılması sağlanacaktır.

Büyük ve orta ölçekli işletmelerde, birinci basamak sağlık hizmeti sağlayabilecek ünite, **kreş** ve emzirme odası olanakları sağlanması öngörülmektedir

İşyerlerinde **kreş** olanaklarının yaygınlaştırılması gerçekleştirilecek, İş Kanunu yeniden düzenlenerek, en az 10 işçi çalıştıran yerlerde devletin de desteğiyle **kreş** kurma zorunluluğu getirilecektir.

CHP, **okul öncesi** eğitimi, çocukların zihinsel, fiziksel ve duygusal yönleriyle daha sağlıklı gelişmesinin koşulu, çağdaş eğitim anlayışının zorunlu bir kademesi olarak görmektedir.

İlköğretim öncesinde çocuklarımızı eğitim sürecine hazırlamak için, **Okul Öncesi** 2 yıllık Eğitim tüm ülkemizde zorunlu hale dönüştürülecektir.

Okul Öncesi Eğitimde, özellikle, kentlerin sosyal gelişme açısından yetersiz bölgelerine, çalışan kadınların, memur ve emekçilerin çocuklarına öncelik verilecek

Geçiş döneminde, Vatandaşlık Hakkı ödemesi kapsamı içindeki ailelerden çocuklarını **Okul Öncesi** 2 yıllık Eğitime gönderenlere Katılıma Destek Ödemesi yapılacaktır

Halkların Demokratik Partisi

Eğitim bir kamu hizmetidir ve her yurttaşın yaşamı boyunca parasız yararlanabileceği bir haktır. Eğitim sisteminin bilimsel, demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü olmasını, ilköğretim ve ortaöğretim ile birlikte **okul öncesinin** de zorunlu hale getirilmesini temel ilke edinen partimiz, eğitim sisteminin tüm kademelerinde geçişlerin sınavsız olmasını savunur.

İyi Parti

Eğitime erişim imkânları kısıtlı olan kesimlerden başlayarak tüm çocukların gelişimini destekleyecek **Erken Çocukluk** Bakımı ve Eğitimi Programı(EÇBEP)hayata geçirilecektir.

EÇBEP, ihtiyaçlarını temin etmekte güçlük çeken veya imkân bulamayan ailelere insani koşullarda sağlık ve beslenme desteği ile her çocuğun fiziksel, duygusal, kültürel, sanatsal ve bilişsel gelişimini destekleyecek imkanları sağlayacaktır.

EÇBEP, 24-60 aylık tüm çocukları kapsayacaktır. Bu modelde; çocuklar 24-36 ay (oyun grubu), 36-48 ay, 48-60 ay olmak üzere sınıflandırılarak 3 yıl süreli eğitim verilecektir.

Ekonomik ve sosyal alanda yaşanan sıkıntılar da düşünülerek, aile ve iş yaşamının uyumlaştırılması sağlanacaktır. Bu kapsamda, güvenceli esnek çalışma, **kreş** ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve açık kalma süresinin uzatılması ile ebeveyn izni gibi alternatif modeller geliştirilecektir.

Eğitim, **okul öncesinden** yükseköğretime kadar, toplum refahı ve ekonominin değişen talepleri arasında dengeyi sağlayacak şekilde dinamik ve esnek bir yapıya kavuşturulacaktır.

Çocukların sağlıklı şekilde zihinsel, duygusal ve bedensel gelişimlerini sağlamak, onları hayata ve eğitim sürecine hazırlamak için **okul öncesi** eğitim devlet desteğinde ve gözetiminde çağdaş yöntemlerle yapılacaktır.

Okul öncesi eğitim kadrosu ve fiziki imkânlar devlet tarafından sağlanacak, özel okullar ve veli inisiyatifi kooperatiflerce teşvik edilecektir.

Okul öncesi eğitim konusunda çok başarılı bazı ülkelerde uygulanan yöntemler araştırılacak ve bunları uygulayan özel okulların deneyimlerinden de yararlanılarak kaliteli eğitim modelleri sisteme katılacaktır.

Okul öncesi eğitim, çocuğun ailesinin ve yaşadığı çevrenin imkânları ile annenin çalışma durumu göz önüne alınarak düzenlenecek, çalışmayan annelere bu konuda katkı sağlanacaktır.

Okullaşma oranı OECD ülkeleri ortalaması üzerine çıkarılacak, kurumların fiziki şartları iyileştirilecek, **okul öncesi** eğitim programları yaş düzeylerine göre, yaşama hazırlık bağlamında yeniden düzenlenecektir.

Milliyetçi Hareket Partisi

“Temel eğitim” hedefimiz; **okul öncesi** eğitimin yaygınlaştırılarak zorunlu temel eğitim süresinin artırılması, eğitimin her kademesinde etkin yönlendirme yapılarak öğrencilerin kabiliyetlerine uygun alanlara yönlendirilmesidir.

Özel eğitim hizmetleri **okul öncesi** eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve yetişkinleri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacak, bu alanda öğretmen ve yardımcı personel yetiştirilmesine önem verilecektir.

Saadet Parti

Okul öncesi eğitime devlet desteği verilecektir.

3.3.On İkinci Kalkınma Planında (2024-2028) Erken Çocukluk/Okul Öncesi Eğitimiyle İlgili Yer Alan İfadeler.

On ikinci kalkınma planında erken çocukluk ve okul öncesi eğitim için yapılan planlar incelenmiş olup ulaşılan temalar Çizelge 3’te verilmiştir.

Çizelge 3. On İkinci Kalkınma Planı kapsamında erken çocukluk/okul öncesi için geliştirilen stratejilere ilişkin ifadeler

Tema	Kodlar	On İkinci Kalkınma Planı
		f

Erken Çocukluk/Okul Öncesi Eğitim	Anaokulu	
	Anasınıfı	
	Erken çocukluk	6
	Kreş	1
	Okul öncesi	8
	Yuva	
Genel toplam		15

Çizelge 3'te görüldüğü üzere, erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadelerin sayısı (f15)'tir. On İkinci Kalkınma Planı'nda erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadelerin oranı incelendiğinde, birinci sırada (f8) “okul öncesi”, ikinci sırada (f6) “erken çocukluk”, üçüncü sırada (f1) “kreş” ifadeleri yer almaktadır.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)

Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumlar için ortak bir düzenleme yapılacak, bu kurumların açılmasına ve faaliyet göstermesine yönelik kriterler hizmet çeşitliliğine imkân tanıyacak şekilde belirlenecektir.

Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumların sayısı artırılacak, hizmet sunum modelleri çeşitlendirilecek ve denetimler etkinleştirilecektir.

Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocukların eğitim hayatlarındaki yoksunlukları dikkate alınarak bireysel ihtiyaçlarını gidermeyi sağlayacak yeni ve esnek uygulamalar geliştirilecektir.

Koruma ve bakım altındaki çocukların **erken çocukluk** döneminden başlayarak eğitim seviyelerini yükseltmeye, sosyal ve bireysel gelişimlerine hız kazandırmaya yönelik çalışmalar artırılacak, bakım sonrası süreçte sosyal hayata uyumları desteklenecektir.

Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocuklara ve ebeveynlerine ihmal, istismar ve şiddet konularında farkındalık eğitimleri verilecek, çocukların yaşam becerileri güçlendirilecektir.

Erken çocukluk döneminden başlamak üzere, çocukların eğitime yönlendirilmesi ve destekler konusunda, engelli bireye sahip ailelerin bilgilendirilmelerine yönelik eğitimler verilecektir.

Özel sektörün çalışanları için sunduğu **kreş** ve gündüz bakım evleri konusundaki mevzuat ve devlet yardımları geliştirilecektir.

Uluslararası ölçekte **okul öncesinden** itibaren eğitimin her kademesinde kaliteli eğitime eşit erişim ve beceri eğitiminin gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bir taraftan uluslararası kuruluşların eğitim alanındaki faaliyetleri artarken diğer taraftan eğitim politikalarının milli değerler temelinde yeniden yapılanması anlayışı güçlenmektedir.

Değişen dünya ve gelişen imkânlar dikkate alınarak önümüzdeki dönemde ülkemizde kaliteli **okul öncesi** eğitim hizmetlerine erişim, eğitim hizmetlerinin olası krizlere cevap verebilmesini sağlayacak şekilde esnek ve dayanıklı yapıda sunulması, mesleki teknik eğitim ve

yükseköğretimin öğrencilere mezuniyet sonrası meslek edinmeyi kolaylaştıracak müfredatı sunması ve beceri kazandırması, her bireyin eğitimin ilk basamağından itibaren topluma karşı sorumlu bir birey olarak yetiştirilmesi eğitimin öncelikleri arasında yer almaktadır.

Çocukların kaliteli, evrensel, ücretsiz ve **okul öncesi** eğitime erişimlerinde fırsat eşitliği sağlanacaktır.

Okul öncesine erişimin artırılması için gerekli fiziki ve beşeri altyapı sağlanacaktır.

Kaliteli **okul öncesi** eğitime erişimi kolaylaştırmak üzere ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak öncelikli bölge ve ailelerin ihtiyaçları için farklı modeller üzerinde çalışmalar yürütülecektir.

Hayırseverlerden ve özel sektörden gelen desteklerin öncelikle **okul öncesi** eğitim alanına yönlendirilmesi teşvik edilecektir.

Okul öncesiyle ilgili kalite standartları belirlenecek, izleme ve değerlendirme sistemi geliştirilecektir.

Türkçenin eğitim dillerinden biri olduğu **okul öncesi**, ilk ve ortaöğretim seviyelerinde çift dilli eğitim kurumları ile programların yaygınlaştırılması için müfredat, eğitim araç ve gereçleri ile öğretmen desteği sağlanacak ve kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

3.4. 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda Yer Alan Erken Çocukluk/Okul Öncesi Eğitime İlişkin Yer Alan İfadeler.

2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda erken çocukluk/okul öncesi eğitimiyle ilgili yapılacak çalışmalar tema ve kodlar ile ilgili ifadeler incelenmiş olup bulgular Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 5. 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadeler.

Tema	Kodlar	2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı
		f
Erken Çocukluk/ Okul Öncesi Eğitim	Anaokulu	
	Anasınıfı	
	Erken çocukluk	10
	Kreş	4
	Okul öncesi	14
	Yuva	
Genel toplam		28

Çizelge 4'te görüldüğü üzere, erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadelerin sayısı (f28)'dir. 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadeler bakıldığında, birinci sırada (f14) “okul öncesi”, ikinci sırada (f10) “erken çocukluk”, üçüncü sırada (f4) “kreş” ifadeleri yer almaktadır.

2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

Saha rehberlerinin **erken çocukluk** gelişimini de içerecek şekilde güncellenmesi sağlanacaktır.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda hazırlanan Ulusal **Erken Çocukluk** Strateji Belgesi Taslağının kabulüyle bu alanda daha sistematik ilerlemeler sağlanması planlanmaktadır.

Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumlar için ortak bir düzenleme yapılacak, bu kurumların açılmasına ve faaliyet göstermesine yönelik kriterler hizmet çeşitliliğine imkân tanıyacak şekilde belirlenecektir.

Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumların sayısı artırılacak, hizmet sunum modelleri çeşitlendirilecek ve denetimler etkinleştirilecektir.

Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocukların eğitim hayatlarındaki yoksunlukları dikkate alınarak bireysel ihtiyaçlarını gidermeyi sağlayacak yeni ve esnek uygulamalar geliştirilecektir

Koruma ve bakım altındaki çocukların **erken çocukluk** döneminden başlayarak eğitim seviyelerini yükseltmeye, sosyal ve bireysel gelişimlerine hız kazandırmaya yönelik çalışmalar artırılacak, bakım sonrası süreçte sosyal hayata uyumları desteklenecektir.

Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocuklara ve ebeveynlerine ihmal, istismar ve şiddet konularında farkındalık eğitimleri verilecek, çocukların yaşam becerileri güçlendirilecektir.

Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocuklara verilen ihmal, istismar ve şiddet konularında farkındalık eğitimleri kapsamında 7-18 yaş grubuna yönelik eğitim modülleri hazırlanacaktır

Erken çocukluk döneminden başlamak üzere, çocukların eğitime yönlendirilmesi ve destekler konusunda, engelli bireye sahip ailelerin bilgilendirilmelerine yönelik eğitimler verilecektir.

Yabancı uyruklu çocuklar için örgün eğitim sisteminde (okul öncesi eğitimden ortaöğretim sonuna kadar) kayıt, okula devamlılık ve bir üst kademeye geçişi arttırmaya yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede **erken çocukluk** eğitimi ve mesleki eğitime erişimin artırılması amacıyla projeler yürütülmektedir.

İhtiyaç sahibi çocukların özel öğretim kurumlarından ücretsiz olarak yararlanması kapsamında çalışmalar devam etmekte olup Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca açılış izni verilen özel **kreş**, gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinin kapasitesinin yüzde 3'ü çeşitli nedenlerle okul öncesi eğitimden yararlanamayan dezavantajlı durumdaki çocukların desteklenmesi için ayrılmaktadır.

Özel **kreş**, gündüz bakımevi ve çocuk kulüplerinde ücretsiz kontenjan kullanım oranının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

Özel sektörün çalışanları için sunduğu **kreş** ve gündüz bakım evleri konusundaki mevzuat ve devlet yardımları geliştirilecektir.

Özel sektörün çalışanlar için sunduğu **kreş** ve gündüz bakımevleri konusundaki teşviklerin tanıtımı yapılacaktır.

Sürdürülebilir üretim ve tüketim davranışlarının kazandırılmasına yönelik konulara **okul öncesi**, ilköğretim ve ortaöğretim müfredatında yer verilecektir.

Okul öncesinden itibaren eğitimin her kademesinde kaliteli eğitime erişim gerek fiziki kapasitenin geliştirilmesi gerekse öğretmen niteliklerinin artırılması ile gerçekleştirilmektedir.

Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması faaliyetleri neticesinde 4-5 yaş için brüt okullaşma oranı, 2022-2023 eğitim-öğretim döneminde yüzde 68,8 olarak gerçekleşmiştir. Okul öncesi eğitime erişim için beşeri ve fiziki imkânları iyileştirme çalışmalarının yanı sıra kaliteli okul öncesi eğitime erişim için okul öncesiyle ilgili kalite standartları belirlenerek, izleme ve değerlendirme sisteminin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Okul öncesine erişimin artırılması için gerekli fiziki ve beşeri altyapı sağlanacaktır. 1. Okul öncesine erişimin artırılması için gerekli fiziki ve beşeri altyapının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Okul öncesiyle ilgili kalite standartları belirlenecek, izleme ve değerlendirme sistemi geliştirilecektir.

Okul öncesi eğitimde okul aile iş birliği geliştirilerek çocukların bütüncül gelişimlerini destekleyecek izleme ve değerlendirme sistemi kurulacaktır

Okul öncesi eğitimde kırtasiye ödeneği düzenli olarak okul öncesi eğitim kurumlarına aktarılacak ve taşınmalı eğitim gören öğrencilere ücretsiz öğle yemeği hizmeti verilerek desteklerin etki analizi yapılacaktır.

İhtiyaç sahibi çocukların özel öğretim kurumlarından ücretsiz olarak yararlanması kapsamında çalışmalar devam etmekte olup Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca açılış izni verilen özel kreş, gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinin kapasitesinin yüzde 3'ü çeşitli nedenlerle **okul öncesi** eğitimden yararlanamayan dezavantajlı durumdaki çocukların desteklenmesi için ayrılmaktadır

Okul öncesi kurum standartları güncellenecektir.

Okul öncesi eğitim kurumlarının fiziki mekân kapasitesi ihtiyaç doğrultusunda artırılabilecektir.

Okul öncesi eğitimde yaz eğitimi uygulanacak, ders yılı içerisinde okul öncesi eğitime erişemeyen çocukların yaz eğitimine devam etmesi sağlanacak ve böylece okul öncesi eğitime erişim artırılabilecektir.

Okul öncesi eğitim almamış çocuklara yönelik yaz eğitimi uygulaması ihtiyaç duyulan bölgelerde gerçekleştirilecektir.

Türkçenin eğitim dillerinden biri olduğu **okul öncesi**, ilk ve ortaöğretim seviyelerinde çift dilli eğitim kurumları ile programların yaygınlaştırılması için müfredat, eğitim araç ve gereçleri ile öğretmen desteği sağlanacak ve kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

Atıkların kaynağında ayrı toplanmasının yaygınlaştırılması amacıyla kamu spotu, eğitim gibi çalışmalar yapılacak, **okul öncesi**, ilkokul, ortaokul ve lise eğitim öğretim programlarında sıfır atık uygulamalarına yer verilecektir.

3.5.1982 Anayasası, TBMM’de Gurubu Bulunan Siyasi Partilerin Programları, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda Yer Alan Ortak İfadeler.

1982 Anayasası, TBMM de gurubu bulunan siyasi partilerin programları, On ikinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda yer alan ortak ifadeler incelenmiş ve Çizelge 5’te sunulmuştur.

Çizelge 5. Erken çocukluk/okul öncesi eğitimin 1982 Anayasası, TBMM de gurubu bulunan siyasi partilerin programları, On ikinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda yer alan ortak ifadelerin durumu.

Tema	Kodlar	1982 Anayasası	Siyasi Parti Programları						On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)	2024 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı	Genel toplam
			AKP	CHP	HDP	İP	MHP	SP			
		f	f	f	f	f	f	f	f	f	F
Erken Çocukluk/Okul Öncesi Eğitim	Anaokulu			1							1
	Anasınıfı										
	Erken çocukluk					3			6	10	19
	Kreş		1	3		1			1	4	10
	Okul öncesi		1	4	1	6	2	1	8	14	37
	Yuva			1							1
Genel Toplam			2	8	1	10	2	1	15	28	68

Çizelge 5’te görüldüğü üzere, erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ifadelerin sayısı (f68)’dir. 1982 Anayasası, TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin programları, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda erken çocukluk/okul öncesi eğitime ilişkin ortak ifadelere bakıldığında, birinci sırada (f37) “okul öncesi”, ikinci sırada (f19) “erken çocukluk”, üçüncü sırada (f10) “kreş” ve dördüncü sırada (f1) “yuva” ve “anaokulu” ifadeleri yer almaktadır.

“Erken çocukluk” koduyla benzerlik gösteren ifadelere örnekler;

“Eğitime erişim imkânları kısıtlı olan kesimlerden başlayarak tüm çocukların gelişimini destekleyecek Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi Programı (EÇBEP) hayata geçirilecektir.” (İP)

“Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumların sayısı artırılacak, hizmet sunum modelleri çeşitlendirilecek ve denetimler etkinleştirilecektir.” (On İkinci Kalkınma Planı)

“Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocukların eğitim hayatlarındaki yoksunlukları dikkate alınarak bireysel ihtiyaçlarını gidermeyi sağlayacak yeni ve esnek uygulamalar geliştirilecektir.” (2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı)

“Kreş” koduyla benzerlik gösteren ifadeler örnekler;

“Sanayileşme ve şehirleşmenin artması ile ailelerin çekirdek aileye dönüşmesi ve gittikçe daha çok insanın çalışma hayatına katılması, özellikle çocuklarla yaşlıların bakımında problemler oluşturmaktadır. Bunun giderilmesi için kreşler, huzurevleri hastanelerinin genişletilmesine önem verilecektir.” (AKP)

“İşyerlerinde kreş olanaklarının yaygınlaştırılması gerçekleştirilecek, İş Kanunu yeniden düzenlenerek, en az 10 işçi çalıştıran yerlerde devletin de desteğiyle kreş kurma zorunluluğu getirilecektir.” (CHP)

“Özel sektörün çalışanları için sunduğu kreş ve gündüz bakım evleri konusundaki mevzuat ve devlet yardımları geliştirilecektir.” (On İkinci Kalkınma Planı)

“Özel sektörün çalışanları için sunduğu kreş ve gündüz bakım evleri konusundaki mevzuat ve devlet yardımları geliştirilecektir.” (2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı)

“Okul Öncesi” koduyla benzerlik gösteren ifadeler örnekler

“Ülkemizde oldukça yetersiz düzeyde olan okul öncesi eğitim kamu ve özel sektör eliyle ülke genelinde yaygınlaştırılacaktır.” (AKP)

“Okul öncesi eğitim tüm ülkemizde zorunlu hale dönüştürülecektir.” (CHP)

“Eğitim sisteminin bilimsel, demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü olmasını, ilköğretim ve ortaöğretim ile birlikte okul öncesinin de zorunlu hale getirilmesini temel ilke edinen partimiz...” (HDP)

“Okul öncesi eğitim, çocuğun ailesinin ve yaşadığı çevrenin imkânları ile annenin çalışma durumu göz önüne alınarak düzenlenecek, çalışmayan annelere bu konuda katkı sağlanacaktır.” (İP)

“Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılarak zorunlu temel eğitim süresinin artırılması, eğitimin her kademesinde etkin yönlendirme yapılarak öğrencilerin kabiliyetlerine uygun alanlara yönlendirilmesi sağlanacaktır.” (MHP)

“Okul öncesi eğitime devlet desteği verilecektir.” (SP)

“Çocukların kaliteli, evrensel, ücretsiz ve okul öncesi eğitime erişimlerinde fırsat eşitliği sağlanacaktır.” (On İkinci Kalkınma Planı)

“Okul öncesine erişimin artırılması için gerekli fiziki ve beşeri altyapı sağlanacaktır.” (2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı)

4.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde ulaşılan sonuçlar ile literatürdeki çalışmalar karşılaştırılmıştır. Araştırmanın problem durumu, amacı ve literatürle tutarlığı ele alınmış olup bulgular dayanaklarla açıklanmıştır.

1982 Anayasasının 41. ve 42. maddelerinde erken çocukluk/okul öncesi eğitime doğrudan yer verilmemiştir. Ancak çocukların yüksek yararı ve eğitim hakkının kapsayıcılığı gibi dolaylı ifadeler dikkat çekmektedir. Örneğin, 41. madde, çocukların istismardan korunmasını vurgularken, 42. madde yalnızca ilköğretimi kapsayarak erken çocukluk eğitimi dışarıda bırakmaktadır. Aynı şekilde, Cılga'nın (2001) çocuk hakları ve eğitimi çalışmasında bu iki maddeye dikkat çekilmekte, anayasasının 61. maddesiyle korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması ve 62. maddesiyle de yurtdışındaki Türk çocuklarının eğitim ve kültür ihtiyaçlarının karşılanması vurgulanmaktadır.

TBMM'de grubu bulunan partilerin parti programlarında erken çocukluk/okul öncesine ilişkin yer alan ifadelerin toplam sayısı (f=24) olarak belirlenmiştir. En çok kullanılan ifade “okul öncesi” (f=15), ardından “kreş” (f=5) ve “erken çocukluk” (f=3) gelmektedir. Partilere göre dağılım şu şekildedir: İYİ Parti, “erken çocukluk bakımı ve eğitimi programı” (EÇBEP) önerisiyle öne çıkarken (f=10), CHP, okul öncesi eğitimi zorunlu hale getirmeyi ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı ailelere öncelik verilmesini vurgulamıştır (f=8). AKP ve MHP ise okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına odaklanmıştır (f=2). Bu ifadeler Can ve Kılıç (2019) tarafından yapılan öğretmen görüşlerine göre okul öncesi eğitimde karşılaşılan temel sorunlar ve çözüm önerileri adlı araştırmanın sonuçları ile uyumludur; öğretmenler, erken çocukluk/okul öncesi nin zorunlu hale getirilmesi ve devlet desteğinin artırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), erken çocukluk/okul öncesi eğitimiyle ilgili ifadeleri “erken çocukluk” (f=6), “okul öncesi” (f=8) ve “kreş” (f=1) temalarında yoğunlaştırmıştır. Erken çocukluk eğitiminin yaygınlaştırılması, hizmet modellerinin çeşitlendirilmesi ve denetim süreçlerinin güçlendirilmesi öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir. Bu sonuç, Çakmak ve Aykaç (2024) tarafından yapılan “Okul Öncesi Eğitimde Yaşanan Sorunların Meta Sentez Yöntemi ile İncelenmesi” adlı çalışması ile örtüşmektedir; eğitim programı, fiziksel çevre, paydaşlar, yönetici/denetim, eğitim politikaları ve mevzuat gibi temalar altında toplanan sorunlar, kalkınma planlarında belirtilen hedeflerle benzerlik göstermektedir.

2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, yer alan ifadelerin toplam frekansı (f=28) ile erken çocukluk/okul öncesi eğitimin en kapsamlı şekilde ele alındığı belgelerden biri olduğu görülmüştür. “Okul öncesi” (f=14), “erken çocukluk” (f=10) ve “kreş” (f=4) ifadeleri dikkat çekmektedir. Programda, özellikle dezavantajlı gruplar için erişimi artırmaya yönelik hedefler ve kalite standartlarının belirlenmesi üzerinde durulmuştur. 2024 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programının, hızlı ve etkin müdahalelerle mevcut sorunları çözme potansiyeline sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu program, eğitim politikalarının dinamik bir şekilde uygulanmasına

imkan tanımaktadır. Aynı zamanda bu hedeflerin ne kadarına ulaşıldığı da bir araştırma konusu olabilir.

1982 Anayasası, TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin programları, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ifadelerin toplam frekansı (f=68) olarak tespit edilmiştir. Ortak ifadelerde birinci sırada “okul öncesi” (f=37), ikinci sırada “erken çocukluk” (f=19), üçüncü sırada “kreş” (f=10) ve dördüncü sırada “yuva” ve “anaokulu” (f=1) ifadeleri yer almaktadır. Türkiye'de erken çocukluk/okul öncesi eğitime yönelik ortak ifadelerde “okul öncesi” “eğitiminin yaygınlaştırılması, zorunlu hale getirilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması”, “erken çocukluk, eğitim hizmetlerinin kapsamını genişletmek, çeşitlendirmek ve özel ihtiyaçlara göre uyarlamak”, “kreş, kreş açılması, devlet desteği ve gerekli mevzuatın oluşturulması” ifadeleri ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de erken çocukluk/okul öncesi eğitime yönelik politikaların, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamayı ve devletin düzenleyici rolünü artırmayı amaçlayan uzun vadeli bir vizyonla ele alındığını göstermektedir.

Öneriler

Erken çocukluk/okul öncesi eğitime yönelik politika metinlerinde en çok vurgulanan konulardan biri, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve zorunlu hale getirilmesidir. Bu doğrultuda, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi önerilmektedir.

Kreşlerin sayısının artırılması, devlet desteği sağlanması ve kreşler için gerekli mevzuatın oluşturulması bu alanda ciddi bir ihtiyaçtır. Kreşlerin, özellikle çalışan ebeveynlerin ihtiyaçlarına göre desteklenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Ayrıca, kreşlerin kalite standartlarının belirlenmesi ve denetimlerinin güçlendirilmesi önemlidir.

Erken çocukluk/okul öncesi eğitimde fırsat eşitliği sağlanması gerektiği, araştırmada sıkça vurgulanan bir ifadedir. Özellikle sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı gruplara öncelik verilmesi gerekmektedir. Eğitim politikalarında, bu gruplara özel destekler ve burslar sağlanarak, eğitime erişim engelleri azaltılabilir.

5.KAYNAKÇA

Adalet ve Kalkınma Partisi. *Parti Programı*. Erişim adresi: <http://www.akpartiserdivan.org.tr/sayfa/parti-programi> (Erişim tarihi: 06.05.2024).

Can, E., ve Kılıç, Ş. Okul Öncesi Eğitim: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Millî Eğitim*, 48(1), 483-519, 2019.

Cılga, A. Çocuk hakları ve eğitimi, *Millî Eğitim Dergisi*, (151), 2001.

Cumhuriyet Halk Partisi. *Parti Programı*. Erişim adresi: <https://content.chp.org.tr/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf> (Erişim tarihi: 07.05.2024).

Çakmak, K. ve Aykaç, N. Okul Öncesi Eğitim Sorunları: Meta-Sentez, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 34-53, 2024.

Çelik, M. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitiminin Gelişimi, *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2007.

Çelik, M. ve Gündoğdu, K. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 172-190, 2007.

Deretarla Gül, E. Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimdeki Değişimler, *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 253-267, 2022.

Dilek, H. Türkiye’deki Okul Öncesi Eğitim Programı Güncellemesi: Öğretmenlerin Güncelleme Hakkındaki İlk Görüşleri Nelerdir? *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 1745-1766, 2018.

ERG & AÇEV. *Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitime Katılım Bilgi Notu*. Erişim adresi: <https://www.acev.org/wp-content/uploads/2018/01/Tu%CC%88rkiyede-Erken-C%CC%A7ocukluk-Bak%C4%B1m%C4%B1-ve-Okul-O%CC%88ncesi-Eg%CC%86itime-Kat%C4%B1m%C4%B1-30.10.17.pdf> (Erişim tarihi: 26.06.2024).

Ertugay, F. Siyaset, H. Çetin (Ed.), *Siyaset bilimi içinde* (s. 4-29). Ankara: Orion Kitabevi, 2011.

Günsoy, G. Beşeri Sermaye ve İnsanî Gelişme İçin Erken Çocukluk/Okul Öncesi’nin Önemi, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 4(2), 23-43, 2009.

Halkların Demokratik Partisi. *Parti Programı*. Erişim adresi: <https://hdp.org.tr/tr/parti-programi/8/> (Erişim tarihi: 08.05.2024).

İlgar, M. Z., ve İlgar, S. C. Türkiye’de Erken Çocukluk/Okul Öncesine Genel Bir Bakış, *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 219-228, 2013.

Işıkoğlu, N., Erdoğan, S., Şimşek, Z. C., ve Akgün, Ö. Okul Öncesi Eğitimi Dergisine Bir Bakış: Tarihsel Trendler ve Gelecek Vizyonu, *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 445-468, 2021.

İyi Parti. *Parti Programı*. Erişim adresi: https://im.haberturk.com/images/others/2017/10/24/Editor_Program_T.A.C.G_dzenlenmi_24.10.2017V.pdf (Erişim tarihi: 06.05.2024).

Karasar, N. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2005.

Kartal, S. Türkiye’de İlkokula Başlama Yaşının Beş Yaşa İndirilmesinin Eğitim Politikaları Açısından Değerlendirilmesi, *Mülkiye Dergisi*, 37(3), 201-214, 2013.

MEB. *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Erişim adresi: https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195712275243-okuloncesi_egitimprogrami.pdf (Erişim tarihi: 27.05.2024).

Milli Eğitim Bakanlığı. 2023-2024 Eğitim Öğretim Yılı Okul Öncesi Eğitimde Yenilikler. Erişim adresi: <https://www.meb.gov.tr/okuloncesi-egitim-yenilikler-2023-2024> (Erişim tarihi: 30.06.2024).

Milliyetçi Hareket Partisi. *Parti Programı*. Erişim adresi: https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_partiprogrami_2024.pdf (Erişim tarihi: 06.05.2024).

Oktay, A. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 7(42), 3-7, 1983.

Saadet Partisi. *Parti Programı*. Erişim adresi: <https://saadet.org.tr/upload/file/992649b84c8d390c3ba07fdb6c403965.pdf> (Erişim tarihi: 07.05.2024).

Şimşek, B., ve Kahraman, H. Millî Eğitim Bakanlığı’nın 40 Bin Yeni Anasınıfı Açma Projesinin Değerlendirilmesi, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)*, 7(2), 184-196, 2022.

Tural, N., ve Karakütük, K. Eğitim Politikası, *Eğitim ve Bilim*, 15(82), 16-24, 1991.

Turan, F. Türkiye’nin Zorunlu Eğitim Politikaları: Tarihsel Perspektif, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-10, 2016.

Türk Dil Kurumu. TDK online sözlüğü. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2024).

Ulus, L., ve Çetin, M. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Politikaları ve Yeni Politika Önerileri, *Liberal Düşünce Dergisi*, 107, 129-165, 2022.

UNICEF. Erken çocukluk gelişimi (EÇG). UNICEF Türkiye. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkiye/erken-%C3%A7ocukluk-geli%C5%9Fimi-e%C3%A7g> (Erişim tarihi: 27 Mayıs 2024).

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM POLİTİKALARI

Prof.Dr. Ahmet ÇOBAN¹, Dr. Öğr. Mehmet Emin ARSLAN²

¹Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, ahcoban@gmail.com.tr - Orcid ID
0000-0002-8177-5670

²Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, mehmet.emin.arslan92@gmail.com.tr
Orcid ID: 0000-0003-4955-1316

ÖZET

Türk Eğitim Sisteminde ortaöğretim, öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamak amacı ve görevi olan; ilköğretime dayalı, en az dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Bu eğitim kademesine ilişkin toplumun beklentilerini dikkate alan yönetimler, ortaöğretim için politikalarını gözden geçirmekte; gerekli değerlendirmelerde bulunmakta ve yeni politikalar geliştirmektedirler.

Ülkelerin eğitim sistemlerinde olduğu gibi, Türk Eğitim Sistemi'nde de ortaöğretim ile ilgili tartışmalar güncelliğini korumaktadır. Tartışmaların bilimsel ve akademik bir çerçevede yapılabilmesi için, eğitim sisteminin dayandığı temel unsurların bilinmesine, incelenmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Türk Eğitim Sisteminde ortaöğretim politikalarının incelendiği bu çalışmada amaç, ortaöğretim politikalarının dayandığı temelleri ortaya koymaktır. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

Ortaöğretim ile ilgili;

1.1982 Anayasası'nda yer alan ifadeler nelerdir?

2.2024 yılında TBMM de grubu bulunan siyasi partilerin programlarında yer alan ifadeler nelerdir?

3.On ikinci (2024-2028) Kalkınma Planında yer alan ifadeler nelerdir?

4.2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ifadeler nelerdir?

5.1982 Anayasası, siyasi partilerin programları, On ikinci (2024-2028) Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ortak ifadeler nelerdir?

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Bu çerçevede, doküman olarak 1982 Anayasası, siyasi partilerin programları, On ikinci (2024-2028) Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı incelenmiştir. Elde edilen veriler, tablolar haline getirilerek yorumlar yapılmış; sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ortaöğretim, Politika, Kalkınma Planı, Yıllık Program, Siyasi Parti Programları.

SECONDARY EDUCATION POLICIES IN TURKEY

ABSTRACT

In the Turkish Education System, secondary education encompasses institutions providing at least four years of compulsory, formal or non-formal education based on primary education. It includes general, vocational, and technical education institutions aimed at preparing students for higher education or for life and employment fields according to their interests, aptitudes, and abilities. The administrations, considering societal expectations regarding this educational level, continuously review policies, make necessary evaluations, and develop new policies for secondary education.

As in the educational systems of other countries, discussions surrounding secondary education in the Turkish Education System remain relevant. To ensure these discussions are conducted within a scientific and academic framework, there is a need to understand, examine, and evaluate the fundamental elements upon which the education system is based.

This study aims to examine the foundational aspects of secondary education policies within the Turkish Education System. In line with this primary objective, the following questions have been addressed regarding secondary education:

1. What statements are included in the 1982 Constitution regarding secondary education?
2. What expressions are present in the programs of political parties with representation in the Turkish Grand National Assembly (TBMM) in 2024?
3. What statements are outlined in the Twelfth Development Plan (2024-2028)?
4. What expressions are present in the 2024 Presidential Annual Program?
5. What are the common expressions found in the 1982 Constitution, political party programs, the Twelfth Development Plan (2024-2028), and the 2024 Presidential Annual Program?

In this study, a qualitative research method was employed. Data for the research was collected through document analysis. Within this framework, the 1982 Constitution, political party programs, the Twelfth Development Plan (2024-2028), and the 2024 Presidential Annual Program were examined as documents. The collected data was organized into tables, interpreted, and conclusions and recommendations were provided.

Keywords: Secondary Education, Policy, Development Plan, Annual Program, Political Party Programs.

GİRİŞ

Eğitim, bir ülkenin ekonomik büyümesi ve toplumsal gelişiminde belirleyici bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Toplumların kalkınma düzeyleri, bireylerinin bilgi birikimi ve becerileri ile doğru orantılıdır; bu bilgi ve beceriler ise eğitimin niteliği ve erişilebilirliği ile doğrudan ilişkilidir. Eğitim, bireylerin ekonomik statüsünü yükseltmenin yanı sıra, toplumsal aidiyetin, milli kimlik bilincinin ve ulusal birliğin inşasında önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu çerçevede, ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişim hedeflerine ulaşmaları açısından eğitim politikaları, stratejik planlar ve hukuki düzenlemelerde temel bir yer tutmakta; bu belgeler, eğitimde sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak amacıyla yönlendirici ilkeler sunmaktadır.

Usta'ya (2015, s. 57) göre, Türk eğitim sistemine yön veren temel hukuki belgeler; 1982 Anayasası, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 652 Sayılı Millî Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde

Kararname ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu olarak sıralanmaktadır. Aynı çalışmada, Türk eğitim politikalarını belirleyen başlıca kurum ve kurullar ise Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Şuraları, Kalkınma Planları ve hükümetler olarak ifade edilmiştir.

Toplunun tüm bireylerini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren ve en çok ihtiyaç duyulan alanlardan biri olan eğitim, seçim öncesinde siyasi partilerin programlarında yer bulmakta; seçimlerin ardından ise hükümet kurmaya hak kazanan parti tarafından hazırlanan hükümet programında yer almaktadır (Çoban, 2018, s. 1281). Kurulan hükümetler hazırladıkları kalkınma planları ile de eğitim alanını etkilemektedirler. Kalkınma planlarındaki eğitim planlaması çalışmaları, bir yandan ekonomik ve toplumsal ilerlemenin zorunlu kıldığı görevlerin yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulan kaynakları sağlamaya, diğer yandan bu kaynakların eğitim sisteminin tür ve düzeyleri arasındaki dağılımına odaklanmaktadır (Küçüker, 2012, s. 11). Kalkınma ve eğitim arasındaki etkileşimin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Kalkınmayı sağlamanın yolunun sadece eğitimden geçtiğini savunmak doğru bir yaklaşım olmaz fakat bu amaca ulaşmanın en temel ve gerekli ayağının eğitim olduğu unutulmamalıdır (Taş, 2007, s. 13). Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde eğitim ve eğitim kurumları önemli bir konumda yer almakta; devletler, eğitim hakkını güvence altına almak amacıyla yasal düzenlemeler yapmakta ve bu alana yüksek bütçeler ayırmaktadır. Toplumu oluşturan bireyler ise erken çocukluktan başlayarak ergenlik döneminin sonuna kadar önemli bir zaman dilimini eğitim kurumlarında geçirmektedir.

Türkiye'de bireylerin eğitim süreci, okul öncesi eğitimle başlayarak sırasıyla ilkökul, ortaokul, ortaöğretim, üniversite ve lisansüstü eğitime kadar uzanmaktadır. Ortaöğretim, ilköğretim ile yükseköğretim arasında bir geçiş aşaması oluşturarak, bireylerin kişilik gelişimi ve mesleki tercihleri üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Bu eğitim seviyesi, eğitim sürecinin kritik bir aşaması olarak, öğrencilere yükseköğretime hazırlık sağlamakla birlikte mesleki eğitim aracılığıyla ara eleman ihtiyacını karşılamada da önemli bir rol üstlenmektedir (Taş & Aykaç, 2020, s. 23). Ayrıca, ortaöğretim, ergenlik gibi zor ve bunalımlı bir dönemde bulunan gençlere rehberlik ederek, onları hayata ve meslek yaşamına hazırlama açısından da kayda değer bir işlev yürütmektedir (Oğuzkan, 1981; aktaran Razon, 1982, s. 13).

Bu kapsamda, çalışmanın problem durumu "Türkiye'deki ortaöğretim politikalarının gelişimi ve mevcut durumunun 1982 Anayasası, On İkinci Kalkınma Planı, TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin parti programları ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ifadelerin analizi" olarak belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarının ve bu sonuçlara dayalı önerilerin; araştırmacılara, ortaöğretim ile ilgili eğitim politikaları ve uygulamalarından sorumlu olan kurum ve kuruluşlara katkı sağlaması beklenmektedir.

Türk Eğitim Sisteminde ortaöğretim politikalarının incelendiği bu çalışmada amaç, ortaöğretim politikalarının dayandığı temelleri ortaya koymaktır. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

Ortaöğretim ile ilgili;

1. 1982 Anayasası'nda yer alan ifadeler nelerdir?
2. 2024 yılında TBMM de grubu bulunan siyasi partilerin programlarında yer alan ifadeler nelerdir?
3. On İkinci (2024-2028) Kalkınma Planında yer alan ifadeler nelerdir?
4. 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ifadeler nelerdir?

5. 1982 Anayasası, TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin programları, On İkinci (2024-2028) Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda yer alan ortak ifadeler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, veri kaynakları, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi ile son olarak araştırma etiği yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Veri Kaynakları

Bu araştırmanın veri kaynaklarını; 1982 Anayasası, 2024 yılında TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin parti programları, On İkinci Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programından oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

1982 Anayasası, TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin parti programları, On İkinci Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında ortaöğretim ile ilgili yer alan ifadelerin belirlenmesi amacıyla “ortaöğretim”, “lise” kavramları taranmış ve ilgili verilere ulaşılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

1982 Anayasası, On İkinci Kalkınma Planı, 2024 yılında TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin parti programları ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı kaynaklarında yer alan ortaöğretim ile ilgili ifadelerin belirlenmesi amacıyla bu çalışmada, “ortaöğretim”, “lise” kavramları taranmış, toplanan veriler içerik analizi yöntemine uygun olarak analiz edilmiştir. İçerik analizi için kullanılacak tema ve kodlara ilişkin bilgiler Çizelge 1’de gösterilmiştir.

Çizelge 1: Temalar ve Kodlar

Temalar	Kodlar
Genel Ortaöğretim	<i>Ortaöğretim</i>
	<i>Lise</i>
	<i>Akademik Lise</i>
	<i>Öğretmen Liseleri</i>
	<i>Anadolu Liseleri</i>
	<i>Fen ve Teknoloji Liseleri</i>
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	<i>Meslek Liseleri</i>
	<i>Özel Meslek Liseleri</i>
	<i>Özel Teknoloji Meslek Liseleri</i>
	<i>Mesleki ve Teknik Ortaöğretim</i>
	<i>İmam-Hatip Lisesi</i>
	<i>Tematik Güzel Sanatlar Lisesi</i>
	<i>Spor Lisesi</i>

Çizelge 1’de görüldüğü üzere Türkiye’de ortaöğretime yönelik ilgili veri kaynaklarında 2 tema ve 13 koda ulaşılmıştır.

Araştırma Etiği

Bu araştırmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır ve araştırmanın veri kaynaklarını 1982 Anayasası, On İkinci Kalkınma Planı, 2024 yılında TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin parti programları ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin dokümanlarına, kamuya açık güncel resmî web sitelerinden ulaşılmıştır. Bu sebepten dolayı etik kurul kararına gerek duyulmamıştır. Aynı zamanda, araştırmada etik ihlal içeren bir durum ya da unsur bulunmamaktadır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde 1982 Anayasası, 2024 yılında TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin programları, On İkinci Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda araştırmanın amacı çerçevesinde ortaöğretim ile ilgili ifadelere ilişkin bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

1) 1982 Anayasasında Ortaöğretim ile İlgili Yer Alan İfadeler

Anayasa metninde doğrudan ortaöğretime yönelik herhangi bir ifade bulunamamıştır. Ancak Anayasa’nın Üçüncü Bölümü’nde “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlığının 2.kısımında “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” alt başlığı ile bireylerin eğitim ve öğrenim hakkı ele alınmıştır. Anayasa’nın 42. Maddesine denk gelen bu başlıkta “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” şu şekilde açıklanmıştır (<https://www.mevzuat.gov.tr>):

- Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.
- Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.
- Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.
- Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.
- İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.
- Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.
- Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.
- Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.
- Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.

2) 2024 Yılında TBMM’de Siyasi Grubu Bulunan Partilerin Parti Programlarında Ortaöğretim ile İlgili Yer Alan İfadeler

TBMM de siyasi parti grubu kurmak için partilerin en az 20 milletvekiline sahip olması gerekmektedir (Siyasi Partiler Kanunu, /www.mevzuat.gov.tr/). 2024 yılında 6 siyasi partinin TBMM de grubu bulunmaktadır. Bu partiler; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokrasisi Partisi, İyi Parti ve Saadet Partisidir. TBMM de grubu bulunan siyasi partilerin programlarında ortaöğretime ilişkin ifadelerin durumu Çizelge 2’de gösterilmiştir.

Çizelge. 2: Parti Programlarında Ortaöğretime Yönelik İfadeler

Temalar	Kodlar	AKP	CHP	HDP	İP	MHP	SP	Toplam
		f	f	f	f	f	f	F
Genel Ortaöğretim	<i>Ortaöğretim</i>		1	1		1	1	4
	<i>Lise</i>	1	4	1	1			7
	<i>Akademik Lise</i>		6					6
	<i>Öğretmen Liseleri</i>				2			2
	<i>Anadolu Liseleri</i>				1			1
	<i>Fen ve Teknoloji Liseleri</i>				1			1
Toplam		1	11	2	5	1	1	21
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	<i>Meslek Liseleri</i>		6		6		2	14
	<i>Özel Meslek Liseleri</i>		1					1
	<i>Özel Teknoloji Meslek Liseleri</i>		1					1
	<i>Mesleki ve Teknik Ortaöğretim</i>					1		1
	<i>İmam-Hatip Lisesi</i>							
	<i>Tematik Güzel Sanatlar Lisesi</i>							
	<i>Spor Lisesi</i>							
Toplam		0	8	0	6	1	2	17
Genel Toplam		1	19	2	11	2	3	38

Çizelge 2’de görüldüğü üzere partilerin programlarında yer alan ortaöğretime ilişkin ifadelerin oranı (F=38)’dir. Parti programları ortaöğretime ilişkin oranları açısından incelendiğinde, birinci sırada (f=14) “Meslek Liseleri”; ikinci sırada (f=7) “Lise”; üçüncü sırada (f=6) “Akademik Lise”; dördüncü sırada (f=4) “Ortaöğretim”; beşinci sırada (f=2) “Öğretmen liseleri”; son sırada ise (f=1) “Anadolu liseleri”, “Fen ve Teknoloji Liseleri”, “Özel Meslek Liseleri”, “Özel Teknoloji Meslek Liseleri”, “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim” ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerin “Genel Ortaöğretim”deki oranı (F=21) iken “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim”deki oranı ise (F=17)’dir. Genel ortaöğretimdeki ifadelerin dağılımı; birinci sırada (f=11) Cumhuriyet Halk Partisi; ikinci sırada (f=5) İyi Parti; üçüncü sırada (f=2) Halkların Demokratik Partisi son sırada ise (f=1) Adalet ve Kalkınma Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Saadet Partisi yer almaktadır. “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim”deki ifadelerin dağılımı;

birinci sırada (f=8) Cumhuriyet Halk Partisi; ikinci sırada (f=6) İyi Parti; üçüncü sırada (f=1) Milliyetçi Hareket Partisi ile Saadet Partisi; son sırada ise (f=0) Adalet ve Kalkınma Partisi ve Halkların Demokratik Partisi yer almaktadır. Bu ifadeler siyasi parti programlarında aşağıdaki şekilde yer verilmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi

Halen yürürlükteki uygulama, hakkaniyete aykırı ve öğrencilerin motivasyonunu azaltan sonuçlar üretmektedir. Bu uygulamanın çarpıklıkları öncelikle ele alınacak üniversiteye giriş sınavlarında tüm *Lise* ve dengi okul mezunlarına fırsat eşitliği sağlanacaktır. (<https://www.akparti.org.tr/>).

Cumhuriyet Halk Partisi

Meslek liseleri ve yüksekokulların, sanayinin ara eleman ihtiyacını karşılayabilmesi için önlemler alınması, amaçlarına yönelik politikalar kararlılıkla uygulamaya konulacaktır.

Kitlelerin bilgiye erişimini kolaylaştırılacak, geniş bant iletişim altyapısı yaygınlaştırılacak, bireysel bilgisayar kullanımı ile ucuz, hızlı ve güvenli internet erişimi ve kullanımı yaygınlaştırılacak, geride bilgisayar kullanmayan hiçbir okul, hiçbir *Lise* öğrencisi bırakılmayacaktır.

Meslek lisesinde okuyan gençlerimiz, eğitim hayatları boyunca tam zamanlı sigortalı sayılacak, sosyal güvenlik primleri devlet tarafından ödenecektir.

İlköğretim ve *Lise* Sisteminin, hedeflenen başarı çizgisine gelebilmesi için, ekonomik, teknolojik ve eğitsel açıdan ihtiyaç duyulan destekler devlet tarafından öncelikli olarak sağlanacak, eğitime aktarılan kamu ve özel kaynakların Ulusal Eğitim Politikaları doğrultusunda en verimli şekilde kullanılması gerçekleştirilecektir.

Her *Lise* öğrencisi en az bir yabancı dili öğrenecek: Çağdaş yabancı dillerin eğitimine önem verilecek, akademik veya *Mesleki Liseyi* bitirenlerin en az bir yabancı dili iyi bilmelerini sağlayacak düzeyde nitelikli eğitim verilecek.

Öğrenciler, 10. sınıfın sonunda yapılacak bir Genel Değerlendirme Sınavı'nın sonuçları ve başarı puanlaması esasına göre, İki Yıllık *Akademik Liseye* veya *Meslek Lisesine* yönlendirilecektir.

Akademik veya *Mesleki Lise* eğitiminin nitelikli ve etkin şekilde verilmesi sağlanacaktır. İki yıl süresince yapılacak değerlendirme ve yönlendirmeler sonucu, öğrencilerimizin yaklaşık üçte birinin üniversitelere, diğerlerinin ise meslek yüksek okullarına yönlendirilmesi hedeflenecektir.

Mesleki teknik eğitim veren *Liselerin* diplomalarının onayı için Ulusal Meslek Standartları Kurumu kurulacaktır.

Meslek Lisesi eğitimi gören öğrenciler, teşvik ve destek amacıyla, 2 yıl süre ile tam gün sigorta kapsamına alınacak, primleri devlet tarafından ödenecektir. *Özel Meslek Liselerini* de kapsayacak olan bu özendirici sigorta uygulamasında primlerin yarısı ilgili eğitim kurumunca, diğer yarısı ise devlet tarafından karşılanacaktır.

Mesleki Teknik Liselere yerleştirilecek öğrenciler sınavsız olarak iki yıllık Meslek Yüksek Okullarına geçiş hakkına sahip olacaklardır.

2 Yıllık *Çok Programlı Akademik Liseler* yüksek öğretime geçişin köprüsü olacak: 10 Yıllık Temel eğitimin sonunda Genel Değerlendirme Sınavı sonuçları doğrultusunda *Çok Programlı Akademik Liselere* yönelecek öğrenciler, Türkçe öğretimine özel önem verilerek, Sosyal bilgiler, Fen, Matematik, Bilişim ve Bilgi Teknolojileri, Yabancı Dil, Sanat ve Spor gibi dallarda alan seçimi yaparak eğitimlerini, tercih ettikleri programlar çerçevesinde sürdürecektir.

Akademik Liseden sonra yükseköğretim kurumlarına devam etmek isteyen öğrenciler, *Lise* başarısı ve Yetenek Ölçme ve Değerlendirme Sistemi kapsamında yapılacak sınavların sonuçlarına göre, doğrudan yüksek öğretime geçiş yapma hakkını elde edeceklerdir. 2 yıllık *Lise* eğitimi sürecinde yapılacak ve öğrencilere 4 kez katılma hakkı tanınacak olan “Yetenek Ölçme ve Değerlendirme Sistemi” sınavları, “Düşünme, Problem Çözme, Dil Becerisi Sınavı” (DPDS) ve “Alan Tercih Sınavı” (ATS) olmak üzere iki seçenekli olacaktır.

Öğrenciler YÖK’ün eşgüdümünde üniversiteler tarafından belirlenecek toplam ve bölüm kontenjanları çerçevesinde *Lise* aşamasında, yüksek okul ve üniversitelere yönlendirileceklerdir. Belirli üniversitelere ve bölümlere taleplerin yoğunluğu halinde üniversiteler zorunlu yönlendirme testleri uygulayabileceklerdir.

Mesleki ve Genel Liselerde, öğrencilerin meslek seçimini kolaylaştıran yönlendirme ve destek çalışmaları yapılırken, diğer yandan müzik, tiyatro, spor, edebiyat sosyal ve sanatsal yeteneklerinin de ortaya çıkarılmasına azami gayret gösterilecektir.

İlk ve *Ortaöğretim* kurumlarında verilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin Anayasanın öngördüğü amaca uygun bir müfredatla verilmesi sağlanacaktır (<https://chp.org.tr/>).

Halkların Demokratik Partisi

Partimiz, gençlere Anayasa’nın sınırlı olarak tanıdığı örgütlenme özgürlüğünün geliştirilmesi için mücadele eder. Gençlerin bir araya gelerek oluşturdukları kulüp, platform, sendika vs. gibi farklı yapılar ile kendilerini ifade etme hakkının ve örgütlenme özgürlüğünün anayasal olarak tanınmasını savunur. Öğrenci gençlerin *Lise* ve üniversitelerde ifade ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan tüm engellerin üniversitelerin de demokratikleştirilmesiyle aşılması için mücadele eder.

Eğitim bir kamu hizmetidir ve her yurttaşın yaşamı boyunca parasız yararlanabileceği bir haktır. Eğitim sisteminin bilimsel, demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü olmasını, ilköğretim ve *Ortaöğretim* ile birlikte okul öncesinin de zorunlu hale getirilmesini temel ilke edinen partimiz, eğitim sisteminin tüm kademelerinde geçişlerin sınavsız olmasını savunur (<https://hdp.org.tr/>).

İyi Parti

Alanlarında iyi yetişmiş, dünyayı izleyecek ölçüde yabancı dil bilen, demokratik değerleri, sanat ve sporu bir hayat felsefesi olarak özümsemiş ve birikimlerini öğrencilerine aktarmak için mesleğine sevdalı öğretmenlerin yetiştirileceği “Öğretmen Akademileri” açılarak öğretmen yetiştirmede yeni bir başlangıç yapılacaktır. Akademiler Teknik Öğretmen ihtiyacına yönelik olarak yapılarak Meslek Okullarının öğretmen ihtiyaçları karşılanacaktır. *Öğretmen Liseleri* de eski hüviyetlerine kavuşturulacaktır.

Temel Eğitim, başta *Lise* ve Mesleki Eğitim müfredatı olmak üzere incelemeye, gözleme, deneye dayalı; öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimlerini artırmaya yönelik spor,

sanat ve kültürel etkinliklerin daha fazla yer aldığı, hür düşünmeye sevk eden, bireysel farklılıkları gözetken ve programlar arası geçişlerin olduğu bir dönüşümle yeniden şekillendirilecektir.

Temel Eğitimin *Lise* ve dengi okul programları ile yükseköğretimin programları birbirini tamamlar hâle getirilecektir.

Fen ve Teknoloji Liseleri ile belirli dersleri yabancı dil ile yapan *Anadolu Liselerinin* açılmasına ağırlık verilecektir.

Mesleki Eğitim teşvik edilecek, *Özel Teknoloji Meslek Liseleri* yaygınlaştırılacak, fabrikaların içinde ve sanayi bölgelerinde meslek okulları kurulması desteklenecektir. Bu okullara İngilizce hazırlık sınıfları konulacaktır.

Mesleki Eğitim kalitesi artırılacak ve ihtiyaca yönelik güçlü mesleki eğitim verilecektir. Bu çerçevede; *Meslek Liseleri*, Meslek Yüksek Okulları ve Lisans düzeyinde eğitimlerin planlaması yeniden gözden geçirilecektir. *Meslek Liselerine* Yazılım Bölümü açılacak ve bu okullarda okuyan öğrencilerin yükseköğretime geçişleri kolaylaştırılacaktır.

Meslek Liseleri kapsamında Tarım ve Hayvancılıkla ilgili okullar etkinleştirilecek, ülkemizin tarımda yeniden kendine yeterli olması sağlanacaktır. Bu çerçevedeki okullarda okuyan öğrencilerin üst öğrenim basamağı olarak; Ziraat Mühendisliği, Gıda Mühendisliği, Veterinerlik gibi mesleklere yönelmelerine fırsat verilecektir.

Meslek Lisesi kapsamında değerlendirilecek olan *İmam Hatip Liselerinin* eğitim düzeyi yükseltilecek, mesleki yönden donanımlı insan yetiştirmeleri sağlanacaktır.

Mesleki ve Teknik Eğitimde kazandırılan becerilerle işverenlerin taleplerinin uyuşması sağlanarak genç nüfusun istihdamı artırılacaktır. *Meslek Liseleri*; makine parkları, program ve uygulamalarıyla yenilenerek, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu teknik alanlara dönük insan kaynaklarını yetiştirmeye elverişli hale getirilecektir.

Öğretmen Liseleri eski hüviyetlerine kavuşturulacaktır. Bu okulların mezunları için Öğretmen Akademileri veya Eğitim Fakülteleri bir üst öğrenim basamağı olacaktır.

Mesleki-uzmanlık Liselerinden mezun öğrencilerin okullarındaki uzmanlık alanına göre ilgili bölümleri tercih etmeleri durumunda, kendilerine ek puan verilecektir.

15 Temmuz kalkışması sonrası, TSK'nın kurumsal eğitim sistemi ve birikimi yok sayılarak değiştirilmiştir. Partimiz, askeri eğitim sistemini, ülkemizin jeopolitiğinden kaynaklanan risk ve tehditlerin gerektirdiği ihtiyaçları karşılayacak şekilde, *Askeri Liseler*, Harp Okulları ve Harp Akademileri'ne dayanan birikimi de dikkate alarak yeniden düzenleyecektir.

Ankara ve İstanbul'da açılacak Teknoloji Teknokenti içinde *Siber Güvenlik Teknoloji Lisesi* açılacaktır. Bu liselere bir yıl İngilizce hazırlık sınıfı açılacaktır.

Enerji bilgisi ve önemi, *Lise* seviyesinde müfredata girecektir.

İlk ve *Ortaöğretim* çağında eğitim gören öğrencilerin sporda başarılı olabilmeleri için projemiz ve temel prensibimiz "Yetenek Seçimi"dir. Yetenekli çocuklar ve gençlerin tespiti, aktif spora yönlendirilmeleri ve spor yapan çocukların takibi için ulusal veri tabanı oluşturulacaktır.

İlk ve *Ortaöğretim* çağındaki gençlerin yetenek tespiti ve spora yönlendirilmelerinin yanı sıra branşlara yönlendirilen sporcu gruplarının yetiştirilmesi, eğitimcilerinin

görevlendirilmesi ve buna ilişkin tesislerin yapılması partimizin spordaki ana hedef ve projesidir.

İlk ve *Ortaöğretimde* başta kız çocukları olmak üzere tüm çocukların okula erişimi sağlanacak, okul terkine izin verilmeyecektir (<https://iyiparti.org.tr/>).

Milliyetçi Hareket Partisi

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim kurumları ile meslek yüksek okulları arasında program bütünlüğü sağlanacaktır. İş hayatı ile mesleki ve teknik eğitim arasında ilişki, iletişim ve etkileşim geliştirilecek, uygulamalı eğitime ağırlık verilecek, bu sistemden mezun olup çalışanların sigorta, ücret, prim ve benzeri devlet tarafından desteklenecektir.

Türklüğün ve İslam'ın millî ve manevî değerlerini yaşayan ve yaşatan Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna, Hacı Bayram-ı Veli ve Yunus Emre gibi önder şahsiyetlerin hayatı ve felsefesi *Ortaöğretimde* seçmeli ders olarak okutulacak, manevî ve kültürel yozlaşmaya karşı Anadolu'da mayalanan bilgi ve hikmet genç kuşaklara aktarılacaktır.

Özel eğitim hizmetleri okul öncesi eğitim, ilköğretim, *Ortaöğretim*, yükseköğretim ve yetişkinleri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacak, bu alanda öğretmen ve yardımcı personel yetiştirilmesine önem verilecektir (www.mhp.org.tr).

Saadet Partisi

Meslek Liseleri bölgesel farklılıklar göz önüne alınarak organize sanayi, tarım hayvancılık ve turizm bölgelerine yakın, sektörlerle ortak bir yapıya kavuşturulacaktır.

Ahilik teşkilatı uygulaması modern bir yapıya dönüştürülerek *Meslek Liselerinde* uygulanacaktır. Bu uygulama ile öğrenciler kendi meslekleri ile alakalı çıraklık ve kalfalık sertifikası olarak sektörlerle işbirliği içerisinde istihdam edilecektir.

Ortaöğretim kurumları eğitim yatırımları bölgeler arasında eşit bir şekilde tahsis edilecektir (www.saadet.org.tr).

3) On İkinci Kalkınma Planında Ortaöğretim ile İlgili Yer Alan İfadeler

On İkinci Kalkınma Planında ortaöğretime ilişkin ifadelerin durumu Çizelge 3'de gösterilmiştir.

Çizelge. 3: On İkinci Kalkınma Planında Ortaöğretime Yönelik İfadeler

Temalar	Kodlar	On İkinci Kalkınma Planı
		f
Genel Ortaöğretim	<i>Ortaöğretim</i>	5
	<i>Lise</i>	1
	<i>Akademik Lise</i>	
	<i>Öğretmen Liseleri</i>	
	<i>Anadolu Liseleri</i>	
	<i>Fen ve Teknoloji Liseleri</i>	
Toplam		6
	<i>Meslek Liseleri</i>	3
	<i>Özel Meslek Liseleri</i>	
	<i>Özel Teknoloji Meslek Liseleri</i>	

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	<i>Mesleki ve Teknik Ortaöğretim</i>	1
	<i>İmam-Hatip Lisesi</i>	
	<i>Tematik Güzel Sanatlar Lisesi</i>	
	<i>Spor Lisesi</i>	
Toplam		4
Genel Toplam		10

Çizelge 3’de görüldüğü üzere On İkinci Kalkınma Planında ortaöğretime ilişkin ifadelerin oranı (F=12)’dir. “Genel Ortaöğretim” ile ilişkin ifadelerin oranı (F=6) iken “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim”e ilişkin ifadelerin oranı ise (F=4)’dür. “Genel Ortaöğretim”e ilişkin ifadeler oran açısından incelendiğinde; birinci sırada (f=5) “Ortaöğretim” ikinci sırada ise (f=1) “Lise” yer almaktadır. “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim”e ilişkin ifadeler oran açısından incelendiğinde ise birinci sırada (f=3) “Meslek Liseleri” ikinci sırada ise (f=1) “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim” yer almaktadır. Bu ifadelere aşağıda yer verilmiştir.

Mesleki eğitimde kamu-özel sektör işbirliğinin artırılması, *Meslek Liseleri* ve meslek yüksekokullarının yönetiminde özel sektörün daha etkin rol alması sağlanacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yapılacak mesleki eğitim merkezleri ve *Meslek Liselerinin* yer seçiminde OSB’ler öncelikli olarak değerlendirilecektir.

Nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak için program bütünlüğü esas alınarak başta OSB’lerde yer alanlar olmak üzere *Meslek Liseleri* ile yükseköğretim kurumlarının program, yönetim, insan kaynakları, finansman ve fiziki altyapı açısından eşleştirilmesi ve koordinasyonu sağlanacaktır.

İlkokul, ortaokul ve *Lise* kademelerindeki öğrencilerin, belirli dallarda ve oyun türlerinde spor yapmaları ve yarışmalara katılmaları teşvik edilecektir.

Çocuklarda ve gençlerde telif hakları bilincinin oluşturulması için ilköğretim ve *Ortaöğretim* müfredatına telif haklarına yönelik içerik eklenecektir.

Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde alan ve dal açma ve kapatma süreci, yerel ihtiyaçlar ve sektör talepleri doğrultusunda gerçekleştirilecektir.

İlk ve *Ortaöğretim* kurumlarındaki din kültürü ve ahlak öğretiminin niteliği artırılacaktır.

Milli sporcuların *Ortaöğretim* ve yükseköğretim kademelerine geçişlerini kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılacaktır.

Türkçenin eğitim dillerinden biri olduğu okul öncesi, ilk ve *Ortaöğretim* seviyelerinde çift dilli eğitim kurumları ile programların yaygınlaştırılması için müfredat, eğitim araç ve gereçleri ile eğitimci desteği sağlanacak ve kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

İlköğretim ve *Ortaöğretim* müfredatı sivil toplum çalışmalarını, STK’lara katılımı ve gönüllülüğü özendirmek üzere geliştirilecektir.

4) 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında Ortaöğretim ile İlgili Yer Alan İfadeler

2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında ortaöğretime ilişkin ifadelerin durumu Çizelge 4’de gösterilmiştir.

Çizelge. 4: 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında Ortaöğretime Yönelik İfadeler

Temalar	Kodlar	2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı
		f
Genel Ortaöğretim	<i>Ortaöğretim</i>	18
	<i>Lise</i>	6
	<i>Akademik Lise</i>	
	<i>Öğretmen Liseleri</i>	
	<i>Anadolu Liseleri</i>	
	<i>Fen ve Teknoloji Liseleri</i>	
Toplam		24
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	<i>Meslek Liseleri</i>	3
	<i>Özel Meslek Liseleri</i>	
	<i>Özel Teknoloji Meslek Liseleri</i>	
	<i>Mesleki ve Teknik Ortaöğretim</i>	2
	<i>İmam-Hatip Lisesi</i>	
	<i>Tematik Güzel Sanatlar Lisesi</i>	1
	<i>Spor Lisesi</i>	1
Toplam		7
Genel Toplam		31

Çizelge 4’de görüldüğü üzere 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında ortaöğretime ilişkin oranların sayısı (F=31)’dir. “Genel Ortaöğretim” ile ilişkin ifadelerin oranı (F=24) iken “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim”e ilişkin ifadelerin oranı ise (F=7)’dir. “Genel Ortaöğretim”e ilişkin ifadeler oran açısından incelendiğinde; birinci sırada (f=18) “Ortaöğretim” ikinci sırada ise (f=6) “Lise” yer almaktadır. “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim”e ilişkin ifadeler oran açısından incelendiğinde ise birinci sırada (f=3) “Meslek Liseleri”; ikinci sırada (f=2) “Mesleki ve Teknik Ortaöğretim” son sırada ise (f=1) “Tematik Güzel Sanatlar Lisesi” ile “Spor Lisesi” (f=1) yer almaktadır. Bu ifadelere aşağıda yer verilmiştir.

Ortaokul ve *Lise* öğrencilerinde finansal okuryazarlık bilincini uyandırmaya yönelik eğitici ve öğretici etkinlikler yapılacaktır.

Mesleki eğitimde kamu-özel sektör işbirliğinin artırılması, *Meslek Liseleri* ve meslek yüksekokullarının yönetiminde özel sektörün daha etkin rol alması sağlanacaktır.

Sektörle işbirliği yapılarak talep edilen alanlarda meslek liselerine yönelik programlar geliştirilecektir.

Protokol kapsamındaki *Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde* okuyan öğrencilerin en az üç yabancı dil öğrenmelerine ve turizm işletmelerinde yoğunlaştırılmış beceri eğitimi almalarına devam edilecektir.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yapılacak mesleki eğitim merkezleri ve Meslek Liselerinin yer seçiminde OSB’ler öncelikli olarak değerlendirilecektir.

Cezaevinde kalan çocukların örgün öğretime dahil edilmesi amacıyla kapalı ceza infaz kurumunda kurulan *Çok Programlı Liseler* yaygınlaştırılacaktır.

Tematik Güzel Sanatlar Lisesi ve *Spor Liseleri* açılacaktır.

İlkokul, ortaokul ve *Lise* kademelerindeki öğrencilerin, belirli dallarda ve oyun türlerinde spor yapmaları ve yarışmalara katılmaları teşvik edilecektir.

Atıkların kaynağında ayrı toplanmasının yaygınlaştırılması amacıyla kamu spotu, eğitim gibi çalışmalar yapılacak, okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve *Lise* eğitim öğretim programlarında sıfır atık uygulamalarına yer verilecektir.

Sürdürülebilir üretim ve tüketim davranışlarının kazandırılmasına yönelik konulara okul öncesi, ilköğretim ve *Ortaöğretim* müfredatında yer verilecektir.

İlk ve *Ortaöğretim* müfredatında finansal okuryazarlık ile ilgili güncelleme yapılacaktır.

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim programları, ulusal meslek standartları, ulusal ve uluslararası yeterlilikler, teknolojik gelişmeler ve sektörden gelen talepler doğrultusunda güncellenecektir.

İlk ve *Ortaöğretim* seviyesinde siber güvenliğe yönelik ders içeriğinin geliştirilmesi çalışmaları yapılacaktır.

14-18 yaş aralığında yer alan *Ortaöğretim* çağ nüfusundaki okul dışı kalmış öğrencilerin eğitim hayatına katılması sağlanacaktır.

Akademik eğitim alan *Ortaöğretim* öğrencilerinin öğrenim dönemi içerisinde mesleki eğitim merkezleri üzerinden meslek edinme imkânları geliştirilecektir.

Mesleki ve Teknik Ortaöğretime katılım ve tamamlanma oranları, mesleki eğitimin gençler arasında tercih edilmesinin özendirilmesi, tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, güncel meslek ve yeterlilikler konusunda eğitimler verilmesi yoluyla artırılacaktır.

İlk ve *Ortaöğretim* kurumlarındaki din kültürü ve ahlak öğretiminin niteliği artırılacaktır.

Temel eğitim ve *Ortaöğretim* kademesindeki öğrencilerin millî, manevî, ahlâkî, insanî ve kültürel değerleri benimsemesine, medeniyet bilinci oluşturulmasına ve bu değerlere öğretim programlarında yer verilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

Milli sporcuların *Ortaöğretim* ve yükseköğretim kademelerine geçişlerini kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılacaktır.

Milli sporcuların *Ortaöğretim* ve yükseköğretim kademelerine geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla Milli Sporcu Bursu çalışmalarına devam edilecektir.

Türkçenin eğitim dillerinden biri olduğu okul öncesi, ilk ve *Ortaöğretim* seviyelerinde çift dilli eğitim kurumları ile programların yaygınlaştırılması için müfredat, eğitim araç ve gereçleri ile eğitmen desteği sağlanacak ve kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

İçişleri Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan Geleceğin Denizcilerini Bilgilendirme İş Birliği Protokolü çerçevesinde Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından ilk ve *Ortaöğretim* okullarında en az 500 bilgilendirme çalışması yapılacaktır.

5-) 1982 Anayasası, Siyasi Partilerin Programları, On İkinci (2024-2028) Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda Ortaöğretim ile İlgili Yer Alan Ortak İfadeler

1982 Anayasası, Siyasi Partilerin Programları, On İkinci (2024-2028) Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan ortak ifadeler incelendiğinde; 1982 Anayasa'sında eğitime yönelik ifadeler bulunurken eğitim kademelerine yönelik herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Siyasi parti programlarında Adalet ve Kalkınma Partisi ile

Halkların Demokratik Partisi de eğitim kademelerine yönelik bir vurguda bulunmamışlardır. Bunun yanı sıra diğer veri kaynaklarında ortak ifadeler tespit edilmiştir. Ortak ifadelerin durumu Çizelge 5’de gösterilmiştir.

Çizelge. 5: 1982 Anayasası, Siyasi Partilerin Programları, On İkinci Kalkınma Planı ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda Ortaöğretime Yönelik Ortak İfadeler

Belgeler	Kodlar	1982 Anayasası	Siyasi Parti Programları	On ikinci Kalkınma Planı	2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programı
1982 Anayasası	Ortaöğretim				
	Lise				
	Meslek Lisesi				
Siyasi Parti Programları	Ortaöğretim			✓	✓
	Lise			✓	✓
	Meslek Lisesi			✓	✓
On İkinci Kalkınma Planı	Ortaöğretim		✓		✓
	Lise		✓		✓
	Meslek Lisesi		✓		✓
2024 Yılı CB Programı	Ortaöğretim		✓	✓	
	Lise		✓	✓	
	Meslek Lisesi		✓	✓	

Çizelge 5 incelendiğinde; “Genel Ortaöğretime” ilişkin “Ortaöğretim” ile “Lise” ifadelerinin; “Mesleki ve Teknik Eğitim”e ilişkin ise “Meslek Lisesi” ifadesinin ortak olduğu görülmektedir. Bu ifadeler siyasi parti programlarında, On İkinci Kalkınma Planında ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında ortak iken; 1982 Anayasasında herhangi bir ortak ifade tespit edilememiştir.

SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME

Anayasa’da eğitim hakkının güvence altına alınması, bireylerin eğitim hakkından mahrum kalmaması ve bunun yasal dayanağının bulunması ülkede yaşayan bireyler için son derece olumlu bir durumdur. 1982 Anayasası, ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu olduğunu belirtmektedir. Ancak ülkemizde 2012 yılından itibaren 4+4+4 sistemiyle 12

yıllık zorunlu eğitime geçilmiş ve ilköğretimin yanında ortaöğretimde zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Çallı (2009, s. 79)’ya göre Anayasada “kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz” hükmü, evrensel kabul gören yaklaşıma uygundur. Buradaki kasıt hiçbir ayrıma tabi tutulmadan, kız- erkek, hasta-engelli, herkesin eşit eğitim hakkına sahip olmasını kast etmektedir. Eğitim ve öğretim kişiler açısından bir hak olmasının yanı sıra zorunlu olmasıyla bir ödev haline de getirilmiştir. Kısaca bireyler için eğitim hem bir hak hem de bir ödevdir. Ayrıca eğitim aileye olduğu kadar devlete de düşen bir ödevdir. Şensoy (2022, s. 30)’a göre Anaysa metninde özellikle kız ve erkek çocukları vurgusuna yer verilmesi; kız çocuklarının eğitim hakkının engellenmesi yönündeki olumsuz durumları ortadan kaldırmayı amaçladığını göstermektedir. Eğitimin zorunlu olması dolayısıyla parasız olması sonucunu da doğurmuştur. Benzer şekilde uluslararası insan hakları metinlerinde bir hedef olarak eğitimin parasız hâle getirilmesi düşüncesi mevcuttur.

Parti programları, partilerin iktidara geldiklerinde yapmayı vaat ettikleri bir dizi icraat ve hazırlayacakları hükümet programına dair ipuçları barındırmaktadır. Bu açıdan parti programlarında ülkedeki tüm kesimleri dolaylı veya doğrudan etkileyen eğitime yer vermeleri beklenen bir durumdur. Ortaöğretime yönelik politikalar göz önüne alındığında partiler arasındaki ilk farklılık gösteren noktanın zorunlu eğitim süresi olduğu görülmüştür. Saadet Partisi kademeli eğitimi savunurken, Cumhuriyet Halk Partisinin 10 Yıllık Kesintisiz Temel Eğitimi savunduğu, Halkların Demokratik Partisinin ise ilköğretim ve ortaöğretimin yanı sıra okul öncesi eğitiminde zorunlu hale getirilmesini istedikleri görülmüştür. Adalet ve Kalkınma Partisinin güncel parti programı bulunmamakla beraber önceki parti programında zorunlu eğitimin tercih ve yönlendirmeye imkân sağlayacak şekilde yeniden düzenleneceği, sekiz yıl olan zorunlu eğitim, alt yapı çalışmaları hızlandırılarak makul bir süre içerisinde on bir yıla çıkarılacağına hedeflendiği belirtilmiştir. Diğer iki parti ise bu konuya parti programlarında değinmemişlerdir. Usta (2015, s. 65)’ya göre zorunlu eğitime yönelik bazı partilerin programlarında bulunan politikalar kimi çelişkiler barındırmaktadır. Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi programında bir yandan okul öncesi eğitim zorunlu olacağı ifade edilmiş iken, diğer yandan çalışan anneye öncelik verileceği belirtilmiştir. Bu durumda, zorunlu hale getirilmiş bir okul öncesi eğitimde, çalışan anneye öncelik verilmesin bir anlamı kalmamaktadır. Yine Adalet ve Kalkınma Parti programında zorunlu eğitimin makul bir süre içerisinde 11 yıla çıkarılacağı belirtilmiş ancak zorunlu eğitim 11 yıl değil, eğitim kademeleri 4+4+4 olacak biçimde 12 yıla çıkarılmıştır.

Parti programları ortaöğretime ilişkin oranları açısından incelendiğinde, birinci sırada (f=14) “Meslek Liseleri”nin yer aldığı, ortaöğretim politikalarına yönelik mesleki ve teknik eğitime yapılan vurgunun ön plana çıktığı görülmüştür. Çoban (2022, s. 159) da çalışmasında Adalet ve Kalkınma Partisi dışındaki tüm siyasi partilerin mesleki ve teknik ortaöğretimde “mesleki eğitime önem verilmesi, kalitesinin artırılması ve programlarının geliştirilmesi” konularına odaklandıklarını belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında uygulamalı eğitime ağırlık verileceğini belirterek bu okullardan mezun olacak bireylere meslek kazandırmayı hedeflemiştir. Ayrıca bu sistemden mezun olacak öğrencilerin sigorta, ücret ve primlerinin devlet tarafından destekleneceği söylenmiştir. Benzer şekilde Cumhuriyet Halk Partisi de meslek lisesinde eğitim görececek öğrencilerin, 2 yıl süre ile tam gün sigorta kapsamına alınacağını ve primlerinin devlet tarafından ödeneceğini

belirtmişlerdir. Ayrıca bu uygulamanın özel meslek liselerini de kapsayacağını ancak burada primlerinin tamamını devletin değil; primlerin yarısının ilgili eğitim kurumunca, diğer yarısının ise devlet tarafından karşılanacağı ifade edilmiştir. Bu okullarda eğitim gören öğrencilerin yükseköğrenime geçişi ile ilgili Cumhuriyet Halk Partisi, sınavsız bir şekilde Meslek Yüksek Okullarına geçirileceğini belirtirken; İyi Parti, meslek liselerinde yazılım bölümünde okuyan öğrencilerin yükseköğretime geçişlerinin kolaylaştırılacağını ifade etmiştir. İyi Parti diğer partilerden farklı olarak ortaöğretime yönelik öğretmen liseleri konusuna değinmiş ve bu liselerin eski hüviyetlerine kavuşturulacağını, bu okullardan mezun olacaklar için Öğretmen Akademileri veya Eğitim Fakültelerinin bir üst öğrenim basamağı olacağı belirtilmiştir.

Sonuç olarak siyasi partilerin ortaöğretime yönelik politikalarının parti programında yer aldığı, bu politikaların daha fazla mesleki ve teknik eğitime yönelik olduğu görülmüştür. Ancak bu politikaların nasıl gerçekleştirileceğine dair somut adımların olmadığı, politikaların daha fazla yüzeysel kaldığı görülmektedir. Tok (2018, s. 308)'a göre, siyasi partilerin eğitime yönelik görüşleri değerlendirildiğinde; partilerin, eğitim yaklaşımlarında savundukları siyasal ideolojileri ve kimliğini belirleyen unsurların ön plana çıktığı; ayrıca sorunların kökenine inerek çözümler üretmek yerine, genel ve soyut ifadelerle açıklamaktadırlar. Bulut ve Güven (2010, s. 297) tarafından yapılan araştırmada da siyasi partilerin ilköğretim düzeyinde gerçekleştirmeyi hedefledikleri birçok düzenlemenin var olduğu, fakat bunların nasıl yapılacağı konusunda açık ve net olunmadığı sonucuna vardıkları görülmektedir.

On İkinci Kalkınma Planında da parti programlarına benzer şekilde ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitim üzerinde durulmuştur. Planda mesleki ve teknik eğitimde özel sektöre verilecek destek vurgulanmıştır. Çoruk (2019, s. 311), kalkınma planlarında ve milli eğitim şûralarında özellikle mesleki ve teknik eğitim konusuna değinildiği ancak istenilen düzeye ulaşamadığını belirtmiştir. Küçüker (2008, s. 77) de benzer şekilde ikinci plan dışındaki tüm planlarda mesleki ve teknik lisedeki öğrenci sayısının daha fazla olmasının hedeflendiğini vurgulamıştır. 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında, sektörlerle işbirliği yapılacağı ve ortaöğretim öğrencilerinin öğrenim dönemi içerisinde mesleki eğitim merkezleri üzerinden meslek edinme imkânları geliştirileceği belirtilmiştir.

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Ortaöğretime yönelik politikalar incelendiğinde; Anayasa'da eğitim hakkının güvence altına alındığı görülmüştür. Anayasa metninin yapısı gereği çok kapsamlı olamayacağı göz önünde bulundurulduğunda tüm kademelere vurgu yapmaması beklenen bir durumdur. Siyasi parti programlarında yer alan ortaöğretim politikalarının ise yüzeysel kaldığı, atılacak adımların somut bir şekilde belirtilmediği görülmüştür. Bu açıdan TBMM'de grubu bulunan siyasi partiler; parti programlarında ortaöğretime yönelik politikalara, atılacak adımlara daha somut şekilde yer vermelidirler. Siyasi partilerin programlarında ortaöğretimde ağırlıklı olarak mesleki ve teknik liseler üzerinde durdukları görülmüştür. Mesleki ve teknik liseler, ülkenin ihtiyaç duyduğu ara elemanları yetiştirme konusunda kritik öneme sahiptirler ancak ortaöğretim kademesinde sadece mesleki ve teknik liseler bulunmamaktadır. Siyasi partiler, genel lise türlerine yönelik plan ve politikalara da yer vermelidirler. On İkinci Kalkınma Planında ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında bulunan ortaöğretim politikaların güncel olduğu görülmüştür. Ancak parti programlarında bulunan politikaların güncelliğini yitirdiği

görülmektedir. Günümüzde bu parti programlarında belirtilen durumlardan farklı uygulamalar bulunmaktadır. Bu doğrultuda siyasi partilerin parti programlarını, kalkınma planları ve milli eğitim şuraları gibi politika belgelerini dikkate alarak gözden geçirmeleri, güncellemeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/yillik-programlar/> (Erişim tarihi: 07.05.2024).

Adalet ve Kalkınma Partisi, Siyasi Parti Programı, 2015. Erişim adresi: <https://www.akparti.org.tr/> (Erişim tarihi: 07.05.2024)

Bulut, P., & Güven, S., Siyasi Parti Programlarında İlköğretim, Eğitimde Kuram ve Uygulama, 6, 2, 281-300, 2013.

Cumhuriyet Halk Partisi, Siyasi Parti Programı, 2020. Erişim adresi: <https://www.chp.org.tr/> (Erişim tarihi: 07.05.2024)

Çallı, Y., *Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2009.

Çoban, A., Cumhuriyet Dönemi Hükümet Programları ve Öğretmenlik Mesleği, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17, 67, 2018. <https://doi.org/10.17755/esosder.426481>

Çoban, A., Examining the Programs of Political Parties in terms of the Structure of the Turkish National Education System, Educational Policy Analysis and Strategic Research, 17, 2, 2022.

Çoruk, A., Planlı Kalkınma Dönemindeki Milli Eğitim Şûra Kararlarının Kalkınma Planlarındaki Eğitime İlişkin Hedefler Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Eğitimde Kuram ve Uygulama, 15, 4, 2019. <https://doi.org/10.17244/eku.646042>

Halkların Demokratik Partisi, Siyasi Parti Programı, 2014. Erişim adresi: <https://www.hdp.org.tr/> (Erişim tarihi: 07.05.2024)

İyi Parti, Siyasi Parti Programı, 2019. Erişim adresi: <https://www.iyiparti.org.tr/> (Erişim tarihi: 07.05.2024).

Küçüker, E., *Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi (1963-2005)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008.

Küçüker, E., Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20, 1, 2012.

Milliyetçi Hareket Partisi, Siyasi Parti Programı, 2024. Erişim adresi: <https://www.mhp.org.tr/>

On İkinci Kalkınma Planı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (Erişim tarihi: 07.05.2024)

- Razon, N., Türkiye’de Ortaöğretim ve Sorunları (1). *Eğitim ve Bilim*, 7, 37, 1982.
- Saadet Partisi, Siyasi Parti Programı, 2019. Erişim adresi: <https://www.saadet.org.tr/> (Erişim tarihi: 07.05.2024).
- Siyasi Partiler Kanunu, 1983. Erişim adresi: www.mevzuat.gov.tr (Erişim tarihi: 07.05.2024).
- Şensoy, P. Ç., Anayasa ve Uluslararası Sözleşmelerde Eğitim Hakkı: İnsan Hakları ve Fırsat Eşitliği Bağlamında Bir İnceleme [Özel sayı]. *Alanyazın*, 2022.
- Taş, S., Aykaç, N., Türkiye’de Ortaöğretim Sisteminin Sorunları ve Değerlendirilmesi: Bir Meta Sentez Çalışması. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10, 1, 2020.
- Taş, U., *Türkiye’de Kalkınma Planları Işığında Eğitimin Kalkınmadaki Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2007.
- Tok, T. N., Türkiye’deki Siyasal Partilerin Eğitim Söylemleri ve Siyasaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 2, 2, 2012.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982. Erişim adresi: www.mevzuat.gov.tr (Erişim tarihi: 07.05.2024).
- Usta, M., Siyasi Parti Programlarına Göre Eğitim Politikaları. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 13, 2015.
- Yıldırım, A., Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011.

MİLLİ UŞAQ NƏSRİNİN NOVATORU

Şöhrət Nüsrət qızı Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,

Ədəbiyyatın tədrisi texnologiyası kafedrası, Filologiya üzrə fəlsəfə doktor, dosent,

<https://orcid.org/0009-0006-6553-6385>

sohret.nesirova24@gmail.com

Azərbaycan uşaq nəsrı yarandığı gündən indiyə qədər zəngin bir inkişaf yolu keçmişdir. Zaman keçdikcə hər dövrün real həyat mənzərələri, diqqət çəkən maraqlı əhvalatlar, uşaqların mərhələli həyatında zərurətə çevrilən, bədii həllinə ən çox ehtiyac duyulan problematik mövzular uşaq nəsrinə gətirilmiş, ədəbi yaradıcılıq laboratoriyalarında bəşkin bir sənət əsərinə çevrilərək bu sferada özünə layiqli yer qazanmış, yeni nəslin əxlaqi-mənəvi tərbiyəsinin hərtərəfli inkişafında, dünyagörüşünün zənginləşməsində əsaslı rol oynamışdır.

Uşaq nəsrı son illərə qədər bu və ya digər tərbiyəvi, ideya-bədii məziyyətləri özündə əks etdirə bilmişdir. Folklor motivlərinin zənginliyi, dövrün real təsviri, uşaq həyatı lövhələrinin bədii səciyyəsi əsasında inkişaf etmiş, üslub cəhətdən biri-birindən fərqli görünən öz nasirlərini meydana gətirmişdir. XX əsrin 60-cı illərində və sonrakı onilliklərdə Azərbaycan uşaq nəsrinin mövzu dairəsi genişlənmiş, sosialist realizminin “formaca milli, məzmunca sosialist” ədəbiyyatının “pəncəsindən” xilas olmağa çalışan, bəşəri mövzuları ədəbiyyata gətirməyə cəhd göstərən, yeni fikir demək istəyi ilə alışıb-yanan fitri istedad sahiblərinin yaradıcılığında yeni çalarlar görünməyə başlamışdı. Çünki bu illərə qədər yeni nəsil ifrat siyasətlə və arzuolunmaz ideologiya ilə dolu bir sıra uşaq nəsr əsərlərini oxumağa məcbur olmuş, istər-istəməz bu səpgidə qələmə alınmış ədəbiyyatı qəbul etməyə məruz qalmışdılar. Artıq 50-ci illərin sonu və 60-cı illərin əvvəllərində milli uşaq nəsrinin qarşısında dayanmış, müsbət həlli gözlənilən ədəbi problemlərin taleyi mütərəqqi fikirli, ədəbiyyata yeni forma və məzmun gətirmək arzusu ilə yaşayan psixoloq-yazıçıların qüdrətli qələmindən asılı idi.

“Uşaqlar üçün orijinal şeirlər yazan Zahid Xəlil janr baxımdan yaradıcılığını genişləndirdi, nəsrdə də yenilik axtarışına çıxdı, kiçik yaşlı oxucuların qəlbinə yatan, indiyəcən Azərbaycan milli uşaq nəsrində təsadüf edilməyən, tamamilə yeni bir üslubda nəsr əsərləri yazmaq fikrinə düşdü və istəyini əldə edə bildi. 80-ci illərin əvvəllərində “Balıca” əsərini uşaqlara ərməğan etdi. Bu əsər kiçik yaşlı oxucuların böyük marağına səbəb oldu” (5, s.407).

“Bəzən folklor nümunələrindən – adi bir atmaca, lətifə, əfsanə və rəvayət və sairədən maraqlı hekayə, şeir, nağıl janrı yaranır və bunlar da digər janrların təşəkkülündə və

formalaşmasında öz müsbət təsirini göstərir. Çox vaxt gizli şəkildə olan bu təsir, sonralar başqa janrlarda da bir canlılıq, tərəvət yaradır, onu bəşər övladını gerçək həyat tərzinə yaxınlaşdırmaqda iştirak edir”(10, s.98).

Bu baxımdan, Zahid Xəlilin qələmə aldığı kiçik hekayələr öz mənə dəyəri və poetik bədii siqləti ilə diqqəti cəlb edir. Az sözlə oxucuda dərin fikirlər aşılamaq, uşaqların düşüncə tərzini formalaşdırmaq, onları düşündürücü fikirlərin iştirakçısına çevirmək və sair məqsədyönlü məsələlərin bişkin həlli yazıçıdan böyük istedad tələb edir.

Görkəmli rus yazıçısı, bir sıra uşaq nəsrinin müəllifi Aleksey Tolstoy (1883-1945) kiçik hekayənin ərsəyə gətirilmə çətinliyini xüsusi qeyd edərək yazırdı ki, yazıçı böyük həcmli əsərlər yazdığı vaxt gözəl təsvirlər, məzəli dialoqlar və bir çox başqa vasitələrlə oxucunu bir təhər razı sala bilir. Kiçik hekayədə isə onun bütün istedadı göz qabağında olur. Böyük mövzuları kiçik həcmli hekayədə vermək yazıçıdan böyük ustalığ tələb edir.

Dediyimiz kimi, adi rəvayət, atmaca, lətifə əsasında yazılı ədəbiyyatda müxtəlif janr nümunələri yaranır, bunlar da başqa janrların formalaşmasına öz müsbət təsirini göstərir. Məsələn, XIV əsrdə yaranmış novellalar italyan nəsrinin inkişafında müsbət rol oynamışdır. Bu novellalar müstəqil inkişaf həddinə düşəndən sonra Fransaya, İngiltərəyə, İspaniyaya keçmişdir. Dillərdə dolaşan rəvayətlər, nağıllar getdikcə cilalanır, həmin xalqın ədəbi təcrübəsi və estetik baxışları inkişaf edir və bunun əsasında yeni janrlar nağıl, hekayə və sair yaranırdı. Bəzən bu nəsr əsərləri xalq arasında dolaşan rəvayətlərdən qidalanıb gerçək, realistik hadisələrlə birləşir, bir şəxs ətrafında dolaşır, bu xarakterik şəxs tədricən qəhrəmana çevrilir. Məsələn, İtaliya folklorunda Bertoldo, ispan folklorunda Pedro Urdemalas, alman folklorunda Pil Ulenşpigel belə yaranmışdır.

Yazıçı-tənqidçi Mehdi Hüseyn (1909-1965) Azərbaycan nəsrinin yaranmasının mənbəyini ilk növbədə folklor yaradıcılığında, ictimai həyatın özündə, uzun əsrli, zəngin irsə malik milli ədəbiyyatımızın ümumi inkişafında axtarmaqda haqlı idi. Tənqidçinin fikrincə, bu amilləri əsas götürmədən, digər dünya xalqlarının ədəbiyyat və mədəniyyətindən gələn təsiri nəzərə almadan Azərbaycan nəsr problemini ədəbiyyatşünaslıqda geniş təhlil etmək, dəyərləndirmək mümkün deyildir. Yalnız bu geniş anlamlı ədəbi prosesin sintezindən bəhrələnərək nəzərdə tutulan milli ədəbiyyatı yaratmaq imkanı əldə etmək olar.

Əgər qeyd etdiyimiz məsələyə bu baxımdan yanaşsaq görürük ki, Zahid Xəlilin “Dünyanın ən balaca nağılları” kitabına toplanmış “Papaq”, “Peçenyedən yaranmış qız”, “Güzgü”, “İki adamcıgaz”, “Qırmızıpapaq və canavar”, “İki nar”, “Qayıq sürən ayı balası”, “Bağıрмаq istəyən adam”, “Ayaqqabıların söhbəti” “Buynuzu gicişən çəpiş”, “Körpə nəğmənin

nağılı”, “Üçbucaq ölkənin adamları”, “Çiyələklərin çəhrayı nağılı”, “Coğrafiya dərində taxılan eynək”, “Günəşi qoparmaq istəyən aylar”, “Ləyaqətli adam və onun qarnı”, “Yalandan yaranmış adam” və sair kiçik hekayələri onun bişkin, orijinal qələm sahibi olmasından xəbər verir.

“Yazıçı dövrün tələbinə uyğun olaraq, yaratdığı yeni estetik məziyyətli hekayələrində aydın ifadələrlə, inandırıcı təsvirlərlə oxucu ilə obrazları bir-birinə elə yaxınlaşdırır ki, oxucu orada, bu hekayələrin sətiirləri arasında öz sevimli qəhrəmanını görə bilir, əsərdə təsvir və təqdir olunan müsbət keyfiyyətləri özünküləşdirir, onunçün heyvət və pərəstiş doğuran macərə aləminə daxil olur, bu sirli mühitin yaratdığı müsbət keyfiyyətlərdən qida alaraq tərbiyə olunur, gələcəkdə fəaliyyət gəstərəcəv bir şəxsiyyət kimi formalaşır”(2.s.231).

“Papaq” nağılında təsvir olunan əhvalat təbii axarla cərəyan edir: ana öz-özünə deyir, çünki Gülnur üçün təzəcə alınmış papaq yoxa çıxmışdır. Gülnur isə anasının deyinqməsinə eşitsə də səsini çıxartmır, çünki o, təzə alınmış papağında yenice doğulmuş pişik balalarını yatırtmışdır ki, onlara soyuq olmasın. Ana bundan xəbər tutur, lakin Gülnuru danlamır. Çünki yumşaq təbiətli, məsum qəlbə malik olan qızının bu hərəkəti ananı mütəəssir edir, qəlbən sevindirir. Ana ona görə sevinir ki, narahat olmağa dəyməz, çünki qızı gözəl insani keyfiyyətlərə malik olan bir övlad kimi böyüyür.

“Çəpiş” hekayəsi həcmcə olduqca yığcamdır. Lakin bu yığcamlığın özündə uşaqların anlam səviyyəsinə uyğun dərin bir mənə gizlənilir. Yazıçı çəpişi təsvir etsə də, gözlərimiz önündə dəcəl, ipə-sapa yatmayan bir dinamik uşaq canlanıv. Çəpişin hər əməli bu xarakterli uşaqların hərəkətini xatırladıv. Öz əksini suda görən bu balaca canlı varlıq onu öz rəqibi sayıv, “gəl dalaşaq deyərək buza kəllə vuruv. Buz qırılıv, təzəcə çıxmış buynuzları soyuq suya batanda o, heç no anlamıv, qorxu içində evə tərəf qaçıv. Biz çəpişin bu hərəkətində uşaqlığın sirli əlamətlərini görürük.

“Peçenyedən yaranmış qız” nağılında müəllif məharətlə yaratdığı qeyri-adi obrazı elə təbii təsvir edir ki, burnu xalis marmeladdan, gözləri moruq mürəbbəsindən, qulaqla və ağzı qaymaqdan düzəldilmiş bu qız dinamik fəaliyyətdə olan canlı bir varlıq kimi kiçik yaşlı oxucuda inam yaradan fəal uşaq təsiri bağışlayıv.

Yazıçı kiçik yaşlı oxucularını qələmə aldığı bu təsvirə inandırmaq üçün hadisələri birbaşa Gəncə biskvit fabrikinə gətirir və peçenyedən yaranmış qızın bir anlıq həyat tərziini bədii-fantastik boyalarla təsvir edir.

Zahid Xəlil qələmə aldığı kiçik həcmli nağıllarda süjeti elə məharətlə quruv ki, hadisələrin reallığına, obrazların hərəkəti fəaliyyətinə şübhə yeri qalmıv.” Obrazlar və baş vermiş

hadisələr elə məharətlə təsvir olunur ki, bu yalanların ikili xarakterini müqayisə etdikdə, yəni “yalan” ilə “doğru” qarşı-qarşıya qoyulduqda, nədənsə yazıçının “yalanları” fantaziyası daha inandırıcı görünür”(12,s.67). Bu isə yazıçının bədii təxəyyülünün gücündən, qələminin qüdrətindən yaranır.

“İki adamcığaz” nağılı o qədər də mürəkkəb süjetə malik deyil, sadə və bir süjetlidir, həm də uşaqların anlam səviyyəsinə uyğundur. “Yazıçı nağılın başlanğıcından oxucunu təsvir edəcəyi əhvalata inandırmaqdan ötrü istər-istəməz özü də buna inanmalı olur”(11,s.132). Maraqlı doğuran hekayə belə başlanır: “Bu adamcığazların əhvalatını eşidəndə məni bir gülmək tutdu ki, gəl görəsən”.

“Dünyanın ən balaca nağılları” ilə uşaqlara böyük ədəbi dünya bəxş edən Zahid Xəlil romantik və poetik nəsr əsərləri ilə özünün yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş.

ƏDƏBİYYAT

1.Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası (tərtib edən Məmmədova Ş) IV cildə , III cild, Bakı: ADPU, 2019, 562s

2.Belinski V,Q. Seçilmiş məqalələri , Bakı,1971.455 s

3. Əsgərli F, Şeirli dünyanın memarı, Bakı: ADPU, 2012, 444 s.

4. Əsgərli F. Uşaq ədəbiyyatının mərhələli inkişafı .Bakı: ADPU, 2009, 351 s.

5.Əsgərli F. Uşaq ədəbiyyatı. Bakı, ADPU, 2021.441 s.

6. Əfəndiyev P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. -Bakı: Maarif, 1981, 404 s

7.Xəlil Z. Seçilmiş əsərləri VI. Cild. Bakı. ADPU, 2008, 413 s

8. Həsənlı B. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı .Bakı: Müəllim, 2015, 522 s

9. Uşinski K.D. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. -Bakı, Azərnəşr, 1953, 678 s.

10.Qafarlı Ramazan .Uşaq folklorunun janr sistemi və poetikası. Elm və təhsil, Bakı, 2013, 456 s

11.Məmmədov X.Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı müntəxəbatı . Bakı, Nasir, 2002, 631 s.

12. Məmmədova Ş Zahid Xəlilin uşaq əsərlərinin bədii xüsusiyyətləri. Bakı, ADPU, 2016. 158 s

MİLLİ UŞAQ NƏSRİNİN NOVATORU

Açar sözlər. Nəsr, kiçikhəcmli, folklor, uşaq əsəri, milli, ədəbiyyat, ədəbi, hekayə, rəvayət, orjinal, novator.

Xülasə

Adi rəvayət, atmaca, lətifə əsasında yazılı ədəbiyyatda müxtəlif janr nümunələri yaranır, bunlar da başqa janrların formalaşmasında öz müsbət təsirini göstərir. Məsələn, XIV əsrdə yaranmış novellalar İtalyan nəsrinin inkişafında müsbət rol oynamışdır. Bu novellalar müstəqil inkişaf həddinə düşəndən sonra Fransaya, İngiltərəyə, İspaniyaya keçmişdir. Dillərdə dolaşan rəvayətlər, nağıllar getdikcə cilalanır, həmin xalqın ədəbi təcrübəsi və estetik baxışları inkişaf edir və bunun əsasında yeni janrlar – nağıl, hekayə və sair yaranırdı. Bəzən bu nəsr əsərləri xalq arasında dolaşan rəvayətlərdən qidalanıb gerçək, realistik hadisələrlə birləşir, bir şəxs ətrafında dolaşır, bu xarakterik şəxs tərəfindən tədricən qəhrəmana çevrilir. İtalyan folklorunda Bernoldo, İspan folklorunda Pedro Urdemalas, alman folklorunda Pil Ulenşpigel belə yaranmışdır.

Azərbaycan uşaq nəsrinin inkişafında böyük xidmətləri olan Zahid Xəlili Azərbaycan nəsrinin yaranmasının mənbəyini ilk növbədə folklor yaradıcılığında, ictimai həyatın özündə uzun əsirli zəngin irsə malik milli ədəbiyyatımızın ümumi inkişafında axtarmışdır. Zahid Xəlil milli mənəvi dəyərləri özündə qoruyub saxlayan Azərbaycan folklorundan bəhrələnərək orijinal nağıl və hekayələr yazmışdır. Sənətkarın uşaqlar üçün qələmə aldığı heyayələri nağıl- povestlər və kiçik həcmli olmaqla iki yerə ayrılır. Sənətkarın orijinal üslubda qələmə aldığı kiçik həcmli hekayələrində novator bir sənətkar olduğu sübuta yetirilmişdir. Yazıçı başqa janrda yazdığı əsərlərində olduğu kimi bu kiçikhəcmli hekayələrində də folklordan bəhrələnərək öz yazıçı təxəyyülünü daha da inkişaf etdirmişdir.

Məqalədə Azərbaycan uşaq nəsrində orijinal hekayələr yaradan novtor Zahid Xəlilin “Dünyanın ən balaca nağılları” kitabına toplanmış kiçik həcmli, sadə sujetli hekayələri tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. “Papaq”, “Çəpiş”, “Peçenyedən yaranmış qız” və sairə kimi qələmə aldığı kiçikhəcmli hekayələrində sənətkarın orijinal və sadə üslubu və qeyri adi nağıl qəhrəmanlarının özünəməxsus xüsusiyyətləri açıb göstərilmişdir.

INNOVATOR OF NATIONAL CHILDREN'S PROSE

Keywords. Prose, small volume, folklore, children's work, national, literature, literary, story, narrative, original, innovative.

Summary

Various genre examples are created in written literature on the basis of ordinary narrative, anecdote, and anecdote, which also have a positive effect on the formation of other genres. For example, novellas created in the 14th century played a positive role in the development of Italian prose. After these novellas reached the limit of independent

development, they moved to France, England, and Spain. The narratives and fairy tales circulating in the languages were gradually refined, the literary experience and aesthetic views of that people developed, and on the basis of this, new genres - fairy tales, stories, and so on - were created. Sometimes these prose works are nourished by popular narratives and combined with real, realistic events, they revolve around a person, and this characteristic person gradually turns into a hero. This is how Bernoldo in Italian folklore, Pedro Urdemalas in Spanish folklore, and Pil Ulenspiegel in German folklore were born.

Zahid Khalili, who has made great contributions to the development of Azerbaijani children's prose, sought the source of the creation of Azerbaijani prose primarily in the creation of folklore, in the general development of our national literature, which has a long and rich heritage in social life itself. Zahid Khalil wrote original tales and stories, taking advantage of Azerbaijani folklore, which preserves national moral values. The stories written by the artist for children are divided into two parts: fairy tales and short stories. The artist has proven to be an innovative artist in his short stories written in an original style. The writer further developed his writer's imagination by benefiting from folklore in these short stories as well as in his works in other genres.

In the article, the short stories of the Azerbaijani children's prose creator Zahid Khalil, collected in the book "The Smallest Tales of the World", became the object of research. The original and simple style of the artist and the unique characteristics of unusual fairy-tale heroes are revealed in his short stories such as "Hat", "Chapish", "The Girl Made of Cookies" and others.

KEMAN EĞİTİMİ SÜRECİNDE ÖĞRENCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI FİZİKSEL SORUNLARIN FİZYOTERAPİST GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi SELİN GÖZDE GÜNAY GÖKTEN ¹, Prof. Dr. ALAATTİN CANBAY ²

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gozdegunay@hotmail.com, 0009-0008-9690-0543

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, acanbay@gmail.com, 0000-0002-9890-6905

ÖZET

Keman öğrenme sürecinde öğrencilerin karşılaştıkları fiziksel sorunlar öğrenme, çalma ve performans boyutlarını etkilemesi bakımından önem göstermektedir. Genel bir ifadeyle iskelet, kas, yumuşak doku ve eklemler ile ilgili ortaya çıkmakta olan bu fiziksel sorunlar; golfçü dirseği, karpel tünel sendromu, tenisçi dirseği, sinir sıkışması, fiddler's neck ve çene eklemi gibi problemlerdir. Bedenin, söz konusu öğrenme süreci içinde profesyonel bir sporcu yaklaşımıyla kontrol edilebilmesini zorunlu kılan bu süreç, konu ile ilgili akademik çalışma yapan uzmanların da özel önem vermesi gereken bir durum olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca öğrencilerin karşılaştıkları fiziksel sorunların kalıcı hale gelerek çalma tekniğinde giderilmesi mümkün olmayan yanlış tekniklere dönüşmesi ve bunun da öğrenci üzerinde olumsuz etkiler oluşturabildiği bilinmektedir. Fiziksel sorunların genel nedenleri, yanlış postür, yanlış tutuş tekniği, aşırı zorlama, mola vermeden çalışma, keman çalmaya başlamadan önce vücudu hazırlamama ve fiziksel sorun başladığında doğrudan bir fizyoterapistle danışmama olarak gösterilebilir. Fizyoterapistler fiziksel konuyla ilgili alanda öğrencilere daha kısa, verimli ve sorunun önüne geçebilecek öneriler vermek adına donanıma sahiptirler.

Bu çalışmanın amacı, keman eğitimi sürecinde öğrencilerin karşılaştıkları fiziksel sorunları fizyoterapistlerin görüşlerine göre değerlendirmek ve bu kapsamda çözüm önerileri ve tedavi süreçlerini ele almaktır. Çalışma, konu kapsamında hazırlanan yüksek lisans tezinin ilgili alt problemleri ve bu çalışma için gerçekleştirilen veri toplama ve değerlendirme yoluyla, nitel araştırma metodu ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde elde edilen veriler nitel analiz teknikleri ile değerlendirilerek bulgulara ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda, keman öğrenme sürecinde ortaya çıkan sorunların önlenmesi için gereken önerilerle birlikte, ilgili alan uzmanları ve fizyoterapistlerden destek alınması ve kalıcı çözüm yollarının neler olabileceği ile ilgili önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Keman, Fiziksel Sorunlar, Fizyoterapist

1. GİRİŞ

Keman çalışma süreci ve performans sırasında fiziksel sorunlarla karşılaşan öğrenciler, ağrı ve acı ile tanımlanabilecek fiziksel problemler yaşayabilmekte, bu süreç bedensel sorunlarla birlikte öğrencilerin motivasyonlarına da olumsuz yönde etki etmektedir. Ulusal ve uluslararası kapsamda bu konu ile ilgili olarak birçok akademik çalışmanın yapıldığı görülmekle birlikte, çözüm için gereken metodolojik yaklaşımlar ve önerilerin de sınırlı olduğu dikkat çekmektedir (Url 1).

Bu çalışmanın amacı; keman çalma süreci ve performans sırasında fiziksel-bedensel sorun yaşayan öğrencilerle karşılaşan fizyoterapistlerin, konuya ilişkin değerlendirme ve çözüm önerileri yanında tedavi aşamasındaki yaklaşımlarını incelemektir. Bu aşamada ilk olarak, ilgili sorunlar nedeniyle fizyoterapist yardımına gereksinim duyan öğrencilerle fizyoterapistlerin yaşadığı süreçler, araştırmanın veri toplama ve değerlendirme teknikleri doğrultusunda değerlendirilmiş ve bulgulara ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerle birlikte ele alınan önerilerin söz konusu süreçlerde problem yaşayan öğrencilerle paylaşılması, çalışmanın amacına ulaşması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca, belirlenen fiziksel sorunlar ile ilgili keman öğrencilerinin bilinçlenmesi ve çözümü geçici değişikliklerden önce fizyoterapistlere danışarak aranması ve elde edilen verilerin Türkiye'deki üniversitelerde eğitim alan müzik bölümlerindeki keman öğrencilerinin fiziksel sorunlarının fizyoterapist bakış açısı ile değerlendirilmesi önemlidir.

2. YÖNTEM

2.1. Evren Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, öncelikle fizyoterapistler olmak üzere, ilgili konuda sorun yaşadığı kabulü ile bir fizyoterapistten destek alma yönünde talepte bulunan, çalgı olarak keman eğitimi alan müzik öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda örneklem grubunu ise, ilgili konuda mesleki bir geçmişi olan ve gönüllü katılım yoluyla araştırmada yer almayı uygun bulan Türkiye'deki fizyoterapistler oluşturmaktadır. Araştırmada keman çalmadan önce ve sonra düzenli egzersiz gerekliliğinin fark edilmesi, oluşan fiziksel sorunların çözümü ve önlenmesi için bazı spor dallarının ve egzersizlerinin önerilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca bağlı olarak yukarıda belirtilen örneklemde zengin bir bilgi edinilmesi için eğitim uzmanından alınan görüş doğrultusunda amaçsal örnekleme (çalışma grubu) yönteminin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmüştür (Şahan ve Uyangör, 2021). Örneklemdeki görüşmecilerin önceden belirlenmiş özellikler doğrultusunda seçildikleri için ölçüt örneklem tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir (Baltacı, 2018). Araştırmanın konusuna ilişkin görüş alınması ve bilgi toplanabilmesi için Türkiye'de ulaşılabilen fizyoterapistlerden 10 (on) kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırma Modeli

Keman eğitimi ve icrasında görülen fiziksel sorunların belirlenmesi ve çözüm önerilerini oluşturmak amacıyla fizyoterapistler ile çalışılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış form ile elde edilmiştir. “*Bu görüşme türünde derinlemesine bilgi elde etmek mümkün olur*” (Güldü, 2020). Görüşmecilerin katılımları gönüllü olarak sağlanmıştır. Veriler nitel içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir.

2.3.Verilerin Toplanması

Keman eğitimi ve icrasında görülen fiziksel sorunların belirlenmesi ve çözüm önerilerini oluşturmak amacıyla; yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler, fizyoterapistler ile yapılmıştır. Yüz yüze yapılması zor olan durumlarda bilgisayar, tablet, akıllı telefon, internet ağ sistemi gibi elektronik araçlardan yararlanılmıştır. Kayıt sırasında not alma ve ses kaydı kullanılmıştır. Görüşme soru örnekleri önceden hazırlanarak alanında iki (2) eğitim bilimleri uzmanına ile üç (3) keman eğitimcisine başvurulmuş ve görüş alındıktan sonra son halini almıştır.

2.4.Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi, fenomenolojik veri analiz yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Fenomenoloji veri analizi yönteminde; araştırmacı, görüşmecilerin araştırma konusuyla ilgili deneyimlerini öğrenir ve bu verileri yorumlayarak raporlaştırır (Özdemir, 2010). Fenomenolojik analiz yönteminde önemli anlam ve cümlelerin, anahtar kelimelerin, çalışmanın özüne yapılan vurgular ve bunların yorumlanması ön plandadır (Ceylan, Çapar, Ceylan, 2022).

3. BULGULAR

Çizelge 1. Keman Öğrencilerinin Keman Çalma Sürecindeki Fizyolojik Sorunlarına İlişkin Dağılımlar

TEMA 1	KOD	FİZYOTERAPİST
Öğrencilerin keman çalma sürecindeki fizyolojik sorunları	Boyun sorunları	F1, F3, F4, F5, F6, F8, F9, F10
	*Tendon iltihabı (Tendinit)	F1
	Omuz sorunları	F2, F3, F4, F5, F6, F8, F10
	Bel sorunu	F2
	*Tenisçi dirseği	F2, F4, F8, F9
	Parmak ağrısı	F4
	Spazm	F4
	Sırt ağrısı	F2, F3, F4, F4, F7, F9, F10
	*Golfçü dirseği	F4
	*Karpal tünel sendromu	F10

Çizelge 1’de görüldüğü gibi; ‘boyun sorunları’, ‘omuz sorunları’, ‘sırt ağrısı’ ve ‘tenisçi dirseği’ sıklıkla belirtilmiş fizyolojik sorunlar arasındadır. Boyun, omuz, dirsek ve sırt yani vücudun üst kısmının hazır bulunuşluğu keman çalma süreci için önemli olduğu bilinmektedir (Zeybek, 2013).

Çizelgede F2, “Sırt bölgesinde sorun olabilir ayrıca omuz, bel ve dirsek problemleri de yaşanabilir. Tenisçi dirseği keman çalan kişilerde görülebilir” şeklinde belirtmiştir. F5, “Keman çalan öğrencilerde boyun ve omuz rahatsızlıkları oluşmaktadır” olarak belirtmiştir. F6, öğrencilerin fiziksel sorunları için “Dirsek ve omuz ağrıları sorunları ile başvurmuşlardır” şeklinde ifade etmiştir. F9, “Asimetrik duruş var ise ve çalma süresi arttıkça boyun ve dirseklerde problem görülebilir. Sırası ile belirtmek gerekirse 1) boyun ağrısı, 2) dirsek, 3) omuz, 4) sırt ağrısı ve 5) bel bölgelerinde sorunlar oluşabilir” olarak aktarmıştır.

Bu verilere göre başta keman çalma eylemindeki asimetrik duruş kaynaklı fiziksel sorunların yoğunluğu gözlemlenebilmektedir.

Ayrıca fizyoterapistler arasında keman çalan hastalar ile karşılaşma sıklığı olan fizyoterapistler; F5 ve F6’ dır. F4 ise genç yaşta hasta ile karşılaşmış olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 2. Öğrencilerin Fiziksel Sorunlarının Oluştığı Bölgelere İlişkin Dağılımlar

TEMA 2	KOD	FİZYOTERAPİST
Öğrenci sorunlarının oluştuğu bölgeler	Boyun	F1, F3, F4, F5, F6, F7, F8, F9, F10
	Dirsek	F1, F2, F6, F8, F9
	Eller	F1
	Sırt	F2, F3, F9
	Omuz	F2, F3, F4, F5, F6, F7, F8, F9, F10
	Bel	F2, F7, F9
	Bilek	F6, F7, F10
	Çene	F7
	Tek bacak	F7, F8

Çizelge 2’de görüldüğü gibi fiziksel sorunların sıklıkla görüldüğü iki bölge; ‘boyun’ ve ‘omuz’ bölgeleridir. Bu iki bölgeyi ‘dirsek’ (tenisçi dirseği) takip etmektedir. ‘Sırt’, ‘bel’ ve ‘bilek’ bölgeleri sorun belirtilen bölgeler arasında yaygın olanlardır.

Çizelgede ‘boyun’ ve ‘omuz’ bölgelerinin, sorunların sıklıkla görüldüğü bölgeler olarak ortaya çıkması, keman çalma eylemi için özellikle bu uzuvların kullanılmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Özellikle boynun asimetrik duruşu ve sol omuzun öncelikle kemana sabit tutmak için, sağ omuzun ise yay hareketleri için aktif olarak kullanılması bakımından, söz konusu bölgelerde sıklıkla sorun yaşandığı

düşünülmektedir. Ayrıca F6, “Boynun sola doğru bükülü olması anatomik ölçü dışında oluyor” şeklindeki ifadesi bu düşünceyi desteklemektedir.

Çizelgede görülen ‘dirsek’ fiziksel sorun bölgesi ise sağ dirsektir. Çünkü sağ kol çalma eylemi esnasında ses çıkışının düzenli olarak devam edebilmesi için sürekli hareket halindedir. Dirsek çevresindeki kasların yeteri kadar kuvvetli olmayışı veya aşırı kullanımı bu bölgenin bir diğer sıklıkla belirtilen bölge olduğunu düşündürmektedir.

Yine çizelgede görüldüğü gibi ‘bilek’ fiziksel sorunlar arasında görülürken, ‘dirsek’ gibi sağ bilekten bahsedilmektedir. Sağ dirsekte olduğu gibi sağ bilek de yay kullanımı için sürekli hareket halindedir. ‘Dirsek’ bölgesinde olduğu gibi bu bölgedeki fiziksel nedenlerinin de; kuvvet yetersizliği ve aşırı kullanım olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca ‘bilek’ bölgesinde yanlış yay tutuşuna ve strese bağlı olarak sıkma kuvvetinin fazla olabileceği de düşünülmektedir.

Çizelge 3. Fizyoterapistlerin Tedavi Amaçlı ve Tedaviden Sonra Önerdikleri Hareketlere İlişkin Dağılımlar

TEMA 3	KOD	FİZYOTERAPİST
1.Fizyoterapistlerin tedavi amaçlı hareketlerin kişisel olarak uygulanması	Video kaydı	F1
	Broşür üzerinde	F7, F9, F10
	Tarif etme	F9
	İnternet üzerinden	F9
	Ev programı	F6
	Isınma hareketleri	F2, F3, F4, F6, F7, F8, F9
	Hareketler gösterilir	F8, F9
	*Wand (sopa) egzersizleri	F4
	Top sıkma	F4
	Mola	F7
	Nefes egzersizleri	F7
	Yoga	F7
	Pilates	F7, F8
	Masaj	F8
	Yüzme	F8
	Reformer	F8
	El bileği tendon kaydırma	F10
	*Codman egzersizleri	F10

2.Fizyoterapistlerin tedaviden sonra önerdiği hareketler	Dirsekler için kol kası güçlendirme	F1
	Genel güçlendirme	F8, F9
	Önce ve sonra egzersizleri	F1, F2
	Düzenli egzersiz	F6, F7, F9
	Esnetme – germe	F8, F10
	Mola	F6, F9
	Duruş ve tutuş düzenlemesi	F4, F7, F9
	Ayna karşısında çalışma	F9
	El bileği egzersizleri	F3, F10
	Boyun ve omurga desteği	F1, F9
	Koruyucu rehabilitasyon çalışması	F10

Çizelge 3’ de görüldüğü gibi F10, “Boynu doğru kullanmak ileride oluşabilecek sorunları önleyebilir” olarak belirtir. F2, “Önce kollar, sırt ve bel bölgesi egzersizleri yapılmalıdır. Sakatlanmalara karşı yüzme, barfiks, basit hareketler ve salınma hareketleri yapılabilir” olarak belirtmiştir. F7, “Keman çalmaya başlamadan önce ısınma hareketleri ve bitişte germe hareketleri yapılmalıdır. Çalma sırasında mola verilmelidir. Örnek olarak; yarım saate 5 dakika gibi. Nefes tutmadan çalışılmalıdır” olarak vurgu yapmıştır.

Fizyoterapistler tarafından tedaviden sonra fiziksel sorunun tekrar oluşmasını engellemek adına sıklıkla önerilen hareket düzenli egzersiz yapmak ve keman çalarken duruş ve tutuşun tekrar düzenlenmesidir. Bu iki hareketin fizyoterapistler tarafından sıklıkla üstünde durulan veri olması bir rastlantı değildir. Keman eğitiminde duruş ve tutuşun önemini aynı zamanda düzenli egzersizin kas kuvveti ile gerçekleştirilen keman çalma aktivitesi için gerekli olduğunu anlayabilmekteyiz. Hareket önerilerini takip eden veriler; genel güçlenme, keman çalma öncesi ve sonrasında egzersizler, esnetme – germe, mola, el bileği egzersizleri, boyun ve omurga desteğidir.

Çizelge 4. Fizyoterapistlerin Keman Çalan Öğrenciler İçin Özel Tedavi Yöntemlerine İlişkin Dağılımlar

TEMA 4	KOD	FİZYOTERAPİST
Özel tedavi yöntemleri	Fiziksel terapi	F1, F6, F10
	Kuru iğneleme	F1
	Bant	F1, F4
	Masaj	F4

	Tens (Elektrik akımı ile fizik tedavi yöntemi)	F4, F7, F10
	Soğuk uygulaması	F4
	Basit egzersiz hareketleri ile gevşetme – germe	F4, F6, F7, F9, F10
	Skapular mobilizasyon egzersizleri (kürek kemiği egzersizleri)	F4
	Parmak egzersizleri	F4
	Sopa (wand) ve top egzersizleri	F4
	ESWT tedavisi (ses dalga tedavisi)	F4, F6
	El- göz koordinasyon çalışması	F6
	Sıcak uygulaması	F10
	İlaç tedavisi	F10

Çizelge 4’te görüldüğü gibi, F2 ve F3 keman çalan ve fiziksel sorunu bulunan hastalar için ayrıca bir tedavi yöntemi belirtmemektedir.

F4, F6, F7, F9, F10 özel tedavi yöntemi olarak ‘basit egzersiz hareketleri ile gevşetme-germe’ uygulamasını önermekte ve bu öneri keman çalan öğrencilerde hem tedavi yöntemi olarak hem de fiziksel sorunları önleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. ‘Terapi’, ‘tens’ ve ‘bant’ uygulamaları sıklıkla önerilen diğer tedavi yöntemleri arasındadır.

F10, “Isınma çok önemlidir. Ağrı olan bölgeye buz kompres (sargı bezi ile 20 şer dakika) yapılabilir. Sakatlanmayı önlemek için glikojen, combo jel ve haplar kullanılabilir” şeklinde belirtmiştir. F4, ise “1)Klasik masaj ile başlanır. 2)Ağrı kesici olarak Tens uygulaması yapılır. 3)Ağrı kesici olarak omuzda 10-12 dakika soğuk uygulaması yapılır. 4)Jel ile ultrason yapılır. 5)Gevşetme ve rahatlatma yapılır” olarak öncelikli tedavi yöntemlerini sıralamıştır.

Çizelge 4’e göre fiziksel sorunların birçok tedavisi bulunmaktadır fakat amaç fiziksel sorunun bir ‘hastalık’ haline gelmeden önleyebilmektir. Bunun içinde çizelgeden çıkarılabilecek yorum; basit egzersizleri düzenli bir şekilde uygulamaktır.

Çizelge 5. Fizyoterapistlerin Çocuk- Genç ve Orta –İleri Yaş Gruplarının Tedavi Süreçleri ve Sorunlu Bölgelerine İlişkin Dağılımlar

TEMA 5	KOD	FİZİYOTERAPİST
1.Çocuk–genç ve orta–ileri yaş grubu tedavi süreçleri	Genç hastalarda tedavi süreci kısadır	F1, F2, F4, F7, F8, F9, F10
	Orta ve ileri yaş grubu tedavi süreci uzundur	F3, F4, F7, F8, F9, F10
	Orta ve ileri yaş grubu sorunu tespit etmek daha zordur	F4
	Genç hastalarda el-göz motor beceri çalışmaları gerekir	F6
	Genç yaşta egersizler ile sorunların önüne geçme	F7
	Orta ve ileri yaş grubunda kronik ve tekrar eden sorunlar	F9, F10
2.Çocuk-genç ve orta-ileri yaş grubu sorunlu bölgeleri	Ç-G ve O-İ-Bel	F2, F4
	O-İ-Topuk diken	F4
	Ç-G-Parmak	F5
	Ç-G-Bilek	F5
	Ç-G ve O-İ-Sırt	F2, F3, F5
	Ç-G ve O-İ-Omuz	F2, F3, F5
	Ç-G ve O-İ-Boyun	F2, F3, F5
	Doku hasarı	F5
	Kas ve disk sorunları	F5, F8, F9
	Ç-G ve O-İ-Dirsek	F2

Çizelge 5’te görüldüğü gibi, F4, “Sinirleri baskılamak için keman çalarken korse takılabilir” şeklinde öneride bulunmaktadır. F5, ise “Sanatçı ve sporcular benzer fiziksel sorunlara sahip olabilir” ifadesini kullanmıştır. F7, “Gençlerin yanlış pozisyon veya duruş ile keman çalmaları vücutta deformasyon oluşturabilir” vurgulamıştır. F8, “Gençlerde kas ve kemik uzama hızı aynı değildir ve bu durum normalden daha fazla adeste ağrısına yol açabilir” olarak belirtmiştir. F9, “Orta ve ileri yaş hastalarda aktivite kalitesi düşer” görüşünü dile getirmiştir.

Bu verilere dayanarak ‘sırt’, ‘omuz’, ‘boyun’, ‘kas ve dirsek sorunları’ ve ‘bel’ bölgelerinin her yaş grubunda rastlanılan fiziksel sorunlar olduğunu söyleyebiliriz. Orta – ileri yaş grubunda ortaya çıkan fiziksel sorunların ise kronikleşebildiği veya tekrar edebildiği verisini elde etmekteyiz. Genç hastalarda ise tedavi sürecinin kısaldığını da söylemek mümkündür.

Buna göre genel bir ifade ile her yaş grubu için aynı olan fiziksel sorun bölgelerinin kuvvetlendirilmesi, ısınma hareketlerinden sonra çalışmaya başlanması ve postüre dikkat edilmesi ile bu bölgelerdeki sorunların azaltılabileceği düşünülmektedir.

*Kısaltma kullanılmıştır. Ç: Çocuk, G: Genç, O: Orta, İ: İleri yaş için kullanılmıştır.

Çizelge 6. Fizyoterapistlerin Kullandığı Ölçme Aleti ve Yöntemlere İlişkin Dağılımlar

TEMA 6	KOD	FİZYOTERAPİST
Ölçme aleti ve yöntemler	Görsel ağrı skalası (Visual analog skalası)	F1, F9
	Gözlemsel test	F8, F9
	* Gonyometre ölçümü	F4, F5, F6, F7, F8, F9
	Postür analizi tablosu	F5, F6
	Kas kuvveti ölçümü	F5, F6, F7, F8, F10
	* El dinamometresi	F6, F8, F10
	El ile muayene	F6, F10

Çizelge 6’da görüldüğü gibi fizyoterapistler, fiziksel sorunu saptayabilmek için çeşitli ölçme aletleri ve yöntemler kullanmaktadırlar.

Bu alanda sıklıkla kullanılan ölçme aletlerinin Gonyometre ve el dinamometresi olduğunu bulgulardan elde etmekteyiz. Kas kuvveti ölçümü de yine sıklıkla kullanılan yöntem olarak incelenmektedir.

Çizelge 6’da, F9, “Kişiyi keman çalarken değerlendirmek önemlidir” şeklinde belirtmiştir. F10, “Koruyucu rehabilitasyon çalışması yapılabilir. Kişinin fizyolojik özellikleri farklıdır. Kimin de sorun yaşanırken kiminde yaşanmaz. Tedavi, bazen keman çalışmanın sıklığına bağlı olarak yararlı olamaz” şeklinde vurgulamıştır. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere fiziksel sorunların ve tedavi ihtiyaçlarının kişisel olarak geliştiğini söylemek de mümkündür. Bu noktada tedavilerin kişiye özgü olması, örnek olarak; kişinin anatomik yapısına, çalma ve mola verme süresine göre şekillenmesinin uygun olabileceği düşünülmektedir.

Çizelge 7. Fizyoterapistlerin Önerdiği Yararlı alternatif olabilecek diğer tedavi yöntemlerine ilişkin dağılımlar

TEMA 7	KOD	FİZYOTERAPİST
Yararlı olabilecek alternatif tedavi yöntemleri	Tendonlar için lazer tedavisi	F1
	*Eswt	F4
	Bedeni doğru kullanma	F5, F9, F10

	Üç boyutlu vizyon eklem görüntüsü	F6, F7
	Kas boylam eşitliği için simetrik spor	F5, F9
	Robotlar ile ölçüm	F7
	Tek doz kas içi enjeksiyon	F8
	Sakatlanmayı önleme amaçlı glikojen içerikli hap	F10
	Isınma hareketleri	F9, F10

Çizelge 7’de görüldüğü gibi fizyoterapistler düşündükleri alternatif tedavi yöntemleri vardır. Buna göre F8, “*Anatomi ve duruş kişiseldir eğer kaslar esnek ise fiziksel bir sorun meydana gelme olasılığı düşüktür*” belirtmiştir. F9, “*Keman çalan kişiler kendilerini sporcu gibi düşünmelidirler*” olarak vurgulamıştır.

Fizyoterapistlerin ‘yararlı olabilecek diğer tedavi yöntemleri’ olarak sıklıkla önerdikleri yöntem ‘bedeni doğru kullanma’ olarak incelenebilmektedir. ‘Üç boyutlu vizyon eklem görüntüsü’, ‘kas boylam eşitliği için simetrik spor’ ve ‘ısınma hareketleri’ önerilen tedavi yöntemleri arasında olduğu belirtilir.

Çizelge 8. Keman çalma süreci ile birlikte belirli bir spor veya egzersiz yapan öğrencilerin fiziksel şikayetlerine ilişkin dağılımlar

TEMA 8	KOD	FİZYOTERAPİST
1. Keman çalma süreci ile birlikte belirli bir spor veya egzersiz yapan öğrencilerin fiziksel şikayetleri	Kol ağrısı	F1
	Sağ ve sol omuz ağrısı	F8, F9
	Boyun ağrısı	F8, F9
2. Keman çalma süreci ile birlikte belirli bir spor veya egzersiz yapan öğrencilerin seçtiği spor veya egzersiz türü	Yoga	F4
	Tenis	F9

Çizelge 8’de görüldüğü gibi spor yapan öğrencilerde de fiziksel sorunların varlığından söz edebiliriz. F10, “*Tedavinin hasta gruplarına göre değil soruna yönelik olması gerekir*” şeklinde belirtmiştir. F9, “*20 dakikada bir ara verilerek çalmak gereklidir eğer ara vermeden çalma yapılırsa vücuda zarar verilebilir*” olarak vurgulamıştır. F7, “*Çalgı çalan kişilerin bir spor veya egzersiz yapmalarını öneririm.*” olarak belirtmiştir.

Keman çalma süreci ile birlikte belirli bir spor veya egzersiz yapan öğrencilerin seçtiği spor veya egzersiz türleri ‘yoga’ ve ‘tenis’ olarak incelenmektedir. Fakat Çizelge 8 üzerindeki verilere göre fiziksel şikayetler sıklıkla boyun ile sağ ve sol omuz ağrısı olarak görülmektedir. Bu veri Çizelge 1-2-5’ te takip edilir ise aynı bulguları içerdiği için konu ile ilgili spor veya egzersiz türü olarak ‘yoga’ ve ‘tenis’, boyun, omuz ve kol bölgeleri için yeterli bir sonuç vermemiş olarak saptanmaktadır ve ağrıların devam ettiği incelenmiştir.

Fizyoterapistlerden elde edilen bulgular ve Çizelge 8’den elde edilen bulguları karşılaştırdığımızda sadece spor yapmanın fiziksel sorunlar için yeterli olmadığını söylemek mümkün olabilmektedir. Soruna yönelik tedavi, mola vererek çalışma ve bundan sonra fiziksel soruna uygun olarak bir spor türü belirlenmesi fiziksel sorunların çözümü için yararlı olabileceği düşünülen basamaklardır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile gönüllü katılımcı olan fizyoterapistlerden edinilen veriler nitel içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir. ‘Öğrencilerin fiziksel sorunlarının olduğu bölgelere ilişkin dağılımlar’ı incelediğimizde, keman çalan öğrencilerin sıklıkla fiziksel sorun yaşadığı bölgelerin; boyun, omuz, dirsek, bel, sırt ve bilek olduğu saptanmıştır. Bu bölgelerin özellikle ilerleyen bir hastalık halini alabildiğini ‘keman öğrencilerinin keman çalma sürecindeki fizyolojik sorunlarına ilişkin dağılımlardan anlaşılmaktadır. Bu hastalıkların arasında sıklıkla rastlananlar; tendon iltihabı, golfçü dirseği, tenisçi dirseği ve karpal tünel sendromu olduğu görülmüştür. Bu fiziksel şikayetlerin önüne geçmek veya tedavi sonrasında tekrar etmesini önlemek adına ‘fizyoterapistlerin tedavi amaçlı ve tedaviden sonra önerdikleri hareketlere ilişkin dağılımlar incelendiğinde, yapılması gereken temel güçlendirme ve esneme-germe hareketlerinin desteklenmesi için ön görülmüş olan çeşitli egzersiz ve spor dalları bulunduğunu ifade edilmektedir. Ayrıca mola vererek çalışmak, genel postüre ve çalma anındaki tutuş ve duruşa dikkat etmek, boyun ve omurga desteğini sağlamak konu ile ilgili saptanmış önemli verilerdir. ‘Fizyoterapistlerin çocuk- genç ve orta –ileri yaş gruplarının tedavi süreçleri ve sorunlu bölgelerine ilişkin dağılımlar incelendiğinde, fiziksel sorunların hissedildiği bölgelerin yaşla bağımsız olarak aynı oldukları saptanmıştır. ‘Keman çalma süreci ile birlikte belirli bir spor veya egzersiz yapan öğrencilerin fiziksel şikayetlerine ilişkin dağılımlarda ise sadece iki tane spor türü veri olarak elde edilebilmiştir. Bu spor türleri ‘yoga’ ve ‘tenis’tir ancak bu verinin yetersiz olduğu düşünülürse, Çizelge 8’den elde edilen bölgelerin konunun genel fiziksel bölgeleri ile aynı olması değişken olarak kabul edilememektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında yaştan bağımsız olarak keman çalan öğrencilerin, fiziksel sorunlardan etkilenmemeleri için öncelikli olarak fiziksel anatomilerinin farkında olmaları gerekmektedir. Öğrencilerin, fiziksel duruş ve tutuş itibarı ile ‘anormal’ olarak tanımlanabilecek keman çalma eylemini gerçekleştirirken fiziksel ve fizyolojik yapılarını korumak adına bir takım önlemler almaları gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Öğrencilerin, vücutlarını keman çalma eylemine hazırlamadan önce genel postürlerine dikkat etmeleri gerektiği ulaşılan diğer sonuçlardan biridir. Öğrencilerin, keman çalmaya başlamadan önce ve çaldıktan sonra esneme – germe hareketlerini yapmaları ve aynı zamanda keman tutuşlarını incelemek için ayna karşısında çalışmalarını özel öneme sahiptir. Ayrıca, öğrencilerin kaslarını güçlendirmek ve keman çalmaya destek olması için topsuz, direkt parmak ve ele sert bir şekilde

temas etmeyen aletli spor türlerinden birini seçmeleri tavsiye edilmekte bununla birlikte yoga, yüzme, kürek, aikido, tai-chi, pilates, reformer – pilates ve benzeri spor türleri ile ilgilenmelerinin, çalma ve performans başarılarına etki etmesi bakımından önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Şahan, H. H. & Uyangör, N., *Bilimsel araştırmalarda örneklem seçimi*. M. Çelebi (Ed.). Nitel araştırma yöntemleri içinde (ss.112-141), Pegem Akademi, 2021.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 7.Sayı:1. ss. 231-274.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/bitlissos/issue/38061/399955> . (Erişim tarihi: 13.11.2024)

Güldü, Ö.

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/158805/mod_resource/content/0/KONU%207.pdf . (Erişim tarihi: 13.11.2024)

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11(1). <https://dergipark.org.tr/en/pub/ogusbd/issue/10997/131612>. (Erişim tarihi: 13.11.2024)

Ceylan Çapar, M. ve Ceylan, M. (2022). Durum çalışması ve olgubilim desenlerinin karşılaştırılması. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (2). <https://dergipark.org.tr/en/pub/ausbd/article/1227359>. (Erişim tarihi: 13.11.2024)

Zeybek, A., *Keman ve Piyano Çalan Müzisyenlerde Gövde Stabilite ve Enduransının Ağrı ve Yorgunluk Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2013.

Baloğlu, İ., Özsoy, M. H., Aydınok, H. ve Lök, V., Ortopedi ve Travmatolojide Şok Dalga Tedavisi, Türk Ortopedi ve Travmatoloji Birliği Derneği Dergisi, 4(1-2), 2005.

Url 1: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> (Erişim tarihi: 3 Ağustos 2022)

ASSESSING EDUCATOR CULTURAL PROFICIENCY: A STUDY OF THREE LOCAL PRIMARY SCHOOLS

Dr. Amina El-Hamidi, Prof. Youssef Bensalem, Fatima Zahra Idrissi
Faculty of Education, University of Casablanca, Morocco

Abstract:

In various educational contexts across Morocco, students from diverse backgrounds face significant academic challenges due to systemic inequities. These disparities persist despite the availability of additional resources and targeted professional development for educators. This study posits that insufficient levels of cultural proficiency among educators may contribute to the ineffectiveness of resource allocation and instructional strategies. To address this, a needs assessment was conducted to evaluate the cultural proficiency levels of principals and teachers at three neighboring primary schools identified with notable academic disparities. Utilizing a mixed-methods approach, the study employed the Optimal Theory Applied to Identity Development (OTAID) model to quantitatively assess cultural proficiency through a self-identity inventory survey and qualitatively through interviews with each school's principal. A joint display was created to analyze the combined data across the school contexts. Findings revealed a discrepancy between principals' and teachers' beliefs regarding cultural proficiency, with some survey participants omitting items related to the concept of systemic inequity. The continued application of the OTAID model and self-identity inventory in future research is essential for establishing the reliability and applicability of cultural proficiency measures.

Keywords: Cultural proficiency, identity development, mixed methods, needs assessment.

EVALUATING THE INFLUENCE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES ON STEM MAJOR CHOICES

Dr. Amina El Haddad, Prof. Khalid Bouchara, Fatima Zahra Benali

University of Hassan II, Faculty of Science and Technology, Casablanca, Morocco

Abstract:

This study investigates the impact of introductory technology courses on the selection of STEM majors among first-year university students. At the University of Hassan II, an introductory technology course is mandatory for all students, regardless of their chosen field of study, during their first academic year. Students declare their majors at the end of this year. Through responses collected from a multi-semester survey, this research identifies various factors that may influence students' decisions to pursue STEM majors. The study gathers demographic information, previous exposure to technology, attitudes towards STEM subjects, and initial aspirations for a STEM major, both before and after completing the course. An analysis of the factors contributing to students' perceptions of STEM and their major choices is presented, along with recommendations for educational institutions that aim to implement or enhance similar introductory courses.

Keywords: STEM major, introductory technology courses, pedagogy, educational impact.

STRATEJİK PLANLARDAKİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ: BATI KARADENİZ ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Şeref MADEN¹, Evrim TARTAN SELÇUK², Doç. Dr. Gökhan KERSE³

¹Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mehmet Tanrikulu Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, seref.maden@ibu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-4946-5445

²Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, evrimtartan@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-4132-2765

³Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, gokhankerse@hotmail.com, ORCID NO: 0000-0002-1565-9110

ÖZET

Yaşamın sürdürülebilirliğinin sağlanması sürdürülebilir kalkınma unsurlarına tüm toplumların katılım sağlaması ile mümkün olabilir. Toplumların hayata geçireceği stratejiler ise üniversitelerin de katkı sağladığı ve önemli bir temsilci olduğu stratejik planlama süreçlerinde kimlik kazanır. Üniversiteler, uzun vadeli hedeflerini belirlemek ve değişen sosyal, ekonomik, çevresel ihtiyaçlara uyum sağlamak amacıyla stratejik planlar oluşturur. Bu planlar, kaynakların etkin kullanımını sağlamak, eğitim ve araştırma kalitesini artırmak, çevre dostu uygulamaları teşvik etmek ve toplumla güçlü bir bağ kurmak gibi çok boyutlu hedefleri içerir. Sürdürülebilirlik açısından stratejik planlar çevresel kaynakların korunması, ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması ve sosyal sorumluluk projelerinin hayata geçirilmesi gibi konuları kapsar. Üniversitelerin sürdürülebilirlik odaklı stratejik planlama süreçleri, topluma katkı sağlayan, çevreyi koruyan ve yenilikçi bir eğitim ortamı oluşturmayı amaçlayan bir çerçeve sunar. Bu çalışmada, Batı Karadeniz Üniversite Birliği'ne üye 17 üniversitenin stratejik planlarındaki sürdürülebilir uygulamalar içerik analizi yapılarak incelenmiş, elde edilen veriler MAXQDA 2024 programı ile deşifre edilmiş ve tematik kodlamalar yapılarak yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular üniversitelerin ekolojik kampüs uygulamalarına yöneldiğini ve yeşil kampüs farkındalığının oluşmaya başladığını göstermiş ve üniversitelerin sahip olduğu sürdürülebilir değerler 13 alt tema olarak nitelendirilmiştir. Sonuç kısmında ise üniversitelerin farklılaştığı noktalar vurgulanarak belirtilmiş ve sürdürülebilir üniversite kavramının kapsamı ve hedefleri ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Yeşil Kampüs, Üniversite Stratejik Planları, Temel Değerler

SUSTAINABILITY ACTIVITIES IN STRATEGIC PLANS: THE EXAMPLE OF THE WESTERN BLACK SEA UNIVERSITY ASSOCIATION

ABSTRACT

Sustainability of life can be achieved by the participation of all societies in sustainable development elements. The strategies that societies will implement gain their identity in strategic planning processes where universities contribute and are important representatives. Universities create strategic plans in order to determine their long-term goals and adapt to changing social, economic and environmental needs. These plans include multidimensional goals such as ensuring the efficient use of resources, increasing the quality of education and research, encouraging environmentally friendly practices and establishing a strong bond with society. In terms of sustainability, strategic plans cover issues such as protecting environmental resources, ensuring economic sustainability and implementing social responsibility projects. The sustainability-oriented strategic planning processes of universities provide a framework that contributes to society, protects the environment and aims to create an innovative educational environment. In this study, the sustainable practices in the strategic plans of 17 universities that are members of the Western Black Sea University Union were examined by content analysis, the obtained data were deciphered with the MAXQDA 2024 program and interpreted by making thematic coding. The findings show that universities are turning to ecological campus practices and green campus awareness is beginning to emerge, and the sustainable values of universities are characterized as 13 sub-themes. In the conclusion, the points where universities differ are emphasized and suggestions are presented regarding the scope and goals of the sustainable university concept.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Green Campus, University Strategic Plans, Core Values

1. GİRİŞ

Üniversiteler, optimum bilginin elde edildiği ve olgunlaşarak evrimleştiği (Sayın, 2024), sosyal yeniliklerin ortaya çıktığı (Bayuo vd., 2020), sosyal ve ekonomik misyonunun yanında toplumsal katkı önceliğinin de benimsendiği (Compagnucci ve Spigarelli, 2020) bilim yuvalarıdır. Üniversiteler, misyonlarını gerçekleştirmek, vizyonlarına ulaşmak ve değişen eğitim, araştırma ve toplumsal ihtiyaçlara etkin yanıt verebilmek amacıyla stratejik planlamalar yapmaktadır. Bu planlamalar, eğitim, araştırma ve toplumsal katkı gibi temel misyonları optimize ederek sürdürülebilir kalkınmada öncü rol üstlenmeyi hedeflemektedir (Dağlar, 2019; Yücel ve Çalık, 2023). Sürdürülebilirlik terimi doğa bilimleri içerisinde kendine yer bulan ve ekosistemin korunmasını esas alan bir yaklaşım olarak ifade edilebilir (Shrivastava vd., 2020).

Sürdürülebilirlik, çevresel, sosyal ve ekonomik kaynakların etkin şekilde yönetilerek gelecek nesillere aynı imkânlarla aktarılmasını hedefleyen bir çerçevedir. Ekonomik kalkınmayı çevreye zarar vermeden ve toplumsal eşitliği göz önünde bulundurarak gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Kavram ilk olarak 1987 yılında BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (WCED-World Commission on Environment and Development) "Ortak

Geleceğimiz" (Brundtland Raporu) başlıklı raporunda tanımlanmıştır (Dalampira & Nastis, 2020; Ruggerio, 2021; Hariram vd., 2023). Raporda sürdürülebilirlik, "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan, bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi" olarak açıklanmıştır (Gedik, 2020). Bu bağlamda sürdürülebilirlik, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bütünleşmiş bir yaklaşım olarak ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, sürdürülebilirlik düşüncesinin kökleri, daha önceki dönemlerde çevresel koruma ve doğal kaynakların yönetimi ile ilgili düşüncelere dayanmaktadır. Bu durum, sürdürülebilirlik kavramının tarihsel ve disiplinler arası bir bağlamda geliştiğini göstermektedir.

Sürdürülebilirlik genel olarak üç temel boyutta incelenmektedir (Maden, 2024):

1. **Çevresel Sürdürülebilirlik:** Doğal kaynakların korunması ve yenilenebilir kaynakların etkin kullanımı yoluyla ekosistemlerin korunmasını hedeflemektedir. Bu, enerji verimliliği, karbon ayak izinin azaltılması, atık yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi pratikleri içermektedir.
2. **Ekonomik Sürdürülebilirlik:** Uzun vadeli ekonomik büyüme sağlarken doğal kaynakların tükenmesini ve çevresel zararı önlemeyi amaçlamaktadır. Bu, yenilikçi iş modelleri, kaynakların verimli kullanımı, yerel ekonomilerin desteklenmesi ve "yeşil ekonomi" gibi kavramlarla ilgilidir.
3. **Sosyal Sürdürülebilirlik:** Toplumun her kesimi için eşit erişim, hak ve fırsatları sağlama amacı gütmektedir. Bu çerçevede sosyal adalet, toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim, sağlık ve insani haklar gibi alanlarda sürdürülebilir uygulamalar öne çıkmaktadır.

Yukarıdaki her bir boyut sürdürülebilirlikte önemli olmakla birlikte bu boyutlar arasında bütüncül bir denge sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın temel koşuludur. Bu nedenle, sürdürülebilirlik stratejileri geliştirilirken çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerin bir arada değerlendirilmesi önemlidir. Bu noktada akademik birimlerin disiplinler arası ve disiplinler ötesi araştırma faaliyetleri sosyal, beşeri ve doğal bilim dünyasına katkı sunmakta, sürdürülebilirlik ile ilgili yaklaşımları küresel ekosistemler için denge unsuru olabilmektedir (Mian vd., 2020). Sürdürülebilir üniversite kavramı bu bağlamda üniversitelerin eğitim, araştırma ve yönetim süreçlerinde çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği göz önünde bulundurarak hareket etmesini ve 3 temel boyuta akademik-eğitim sürdürülebilirliğinin eklenmesini ifade eder. Bu sayede sürdürülebilir üniversite modelinde kapsamlı bir yaklaşım ortaya konulmuş olur (Günerhan ve Günerhan, 2016). Nitekim ülkemiz 13 Nisan 2023'te birinci ulusal katkı beyanını Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'e sunmuş ve sunulan raporda mevcut sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar %41, 2053'e kadar net sıfır olarak taahhüt etmiştir (Savcı ve Yıldırım, 2024). Enerji emisyonlarının ve özellikle atık emisyon değerlerinin artış gösterdiği bu dönemde sera gazı emisyonunu azaltma stratejisi BM gündeminin temel ögesi konumundadır (TC Cumhurbaşkanlığı İklim Değişikliği Başkanlığı, 2023). Üniversiteler, bu sürecin yönetilmesinde önemli yapı taşlarından biri olması nedeniyle stratejik planlamalarını bu doğrultuda yapmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, üniversitelerin stratejik planlarındaki sürdürülebilirlik uygulamaları içerik analizi yapılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Toplumun ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda üniversitelerin üstlendikleri misyon ve rol model olmasından kaynaklı özümsemiği vizyon çerçevesinde temel değerleri de değerlendirmeyi amaçlayan çalışmada stratejik planlar üzerinde durulmuştur. Nitekim üniversiteler hem akademik çalışmalarında hem de kampüs yaşamında sürdürülebilirlik ilkelerini uygulamak için çeşitli stratejik adımlar atmakta ve bunu 4 yıllık plan şeklinde toplumun bilgisine sunmaktadırlar. Çalışma amacı doğrultusunda veriler için Batı Karadeniz Üniversiteler Birliği Üyesi üniversitelerin stratejik planlarından faydalanılmıştır. Şekil 1’de Batı Karadeniz Üniversiteler Birliği Üyelerinin 12. Kalkınma planına denk gelen 2024 yılına ait stratejik planlarının dağılımı yer almaktadır.

ÜNİVERSİTE İSMİ	KURULUŞ YILI	STRATEJİK PLAN DÖNEMİ
<i>Bartın Üniversitesi</i>	2008	2024-2028
<i>Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi</i>	2015	2021-2025
<i>Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi</i>	2007	2022-2026
<i>Bursa Teknik Üniversitesi</i>	2010	2024-2028
<i>Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>	1992	2024-2028
<i>Çankırı Karatekin Üniversitesi</i>	2007	2022-2026
<i>Düzce Üniversitesi</i>	2006	2020-2024
<i>Gebze Teknik Üniversitesi</i>	1992-2014	2022-2026
<i>Hitit Üniversitesi</i>	2006	2021-2025
<i>Karabük Üniversitesi</i>	2007	2021-2025
<i>Kastamonu Üniversitesi</i>	2006	2020-2024
<i>Kocaeli Üniversitesi</i>	1976-1992	2024-2028
<i>Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi</i>	2020	2022-2026
<i>Sakarya Üniversitesi</i>	1970-1992	2023-2027
<i>Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi</i>	2018	2020-2024
<i>Yalova Üniversitesi</i>	2008	2024-2028
<i>Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi</i>	1992	2023-2027

Şekil 1: Batı Karadeniz Üniversiteler Birliğine Üye Üniversiteler ve Stratejik Plan Listesi

Şekil 1’de yer alan 17 üniversite Batı Karadeniz Üniversiteler Birliğini oluşturmaktadır. Bu üniversitelerin bulunduğu iller değerlendirildiğinde kalkınmada öncelikli iller olan “*Bartın, Çankırı, Çorum, Karabük, Kastamonu, Zonguldak*” yer almakta (TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018), diğer üniversitelerin bulunduğu illerde de ekonomik kalkınma adımları atılmaktadır.

Üniversitelerde sürdürülebilirlik bileşenleri hem kampüs yaşamını hem de akademik ve idari süreçleri kapsayan çok yönlü unsurlardır. Bu bileşenler genellikle çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik olmak üzere üç ana başlık altında toplanır:

1. Çevresel Sürdürülebilirlik:

Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji Kullanımı: Üniversiteler, enerji tüketimini azaltmaya yönelik çalışmalar yaparak yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapar (güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi).

Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm: Atık azaltma, geri dönüşüm ve sıfır atık hedefleri doğrultusunda projeler geliştirilir. Organik atıkların kompostlanması, elektronik atıkların geri dönüşümü gibi uygulamalar yaygındır.

Su Kullanımı ve Yönetimi: Su tasarrufu sağlama, yağmur suyu hasadı ve gri su kullanımına yönelik altyapı projeleri geliştirilir.

Yeşil Alanlar ve Biyoçeşitlilik: Üniversite kampüslerinde yeşil alanların artırılması, biyolojik çeşitliliğin korunması, ekolojik peyzaj ve sürdürülebilir tarım uygulamaları öne çıkar.

2. Sosyal Sürdürülebilirlik:

Eğitim ve Farkındalık: Sürdürülebilirlik konusunda hem öğrencilere hem de topluma yönelik eğitim programları, seminerler ve etkinlikler düzenlenir. Sürdürülebilirlik dersleri ve programları müfredata eklenir.

Toplumsal Katılım ve Adalet: Üniversiteler, toplumsal adalet ve eşitlik hedefleri doğrultusunda sosyal projeler geliştirir. Engellilere uygun kampüsler, toplumsal cinsiyet eşitliği projeleri ve yerel halkla iş birlikleri gibi konular sosyal sürdürülebilirlik bileşenlerindendir.

3. Ekonomik Sürdürülebilirlik:

Sürdürülebilir Finans ve Tedarik Zinciri Yönetimi: Üniversiteler, sürdürülebilir kaynak kullanımı ve çevre dostu ürünlere öncelik vererek tedarik zincirlerini bu yönde yönetir. Ayrıca, finansal sürdürülebilirlik için kaynak yaratma ve tasarruf politikaları izlenir.

Yeşil Teknolojiler ve Araştırma Geliştirme: Teknoloji transfer ofisleri, sürdürülebilir teknolojilere yatırım yapar ve çevre dostu inovasyonları teşvik eder. Ar-Ge çalışmaları, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyumlu projeler geliştirilir.

Bu bileşenler, üniversitelerin çevreye duyarlı kampüs oluşturma hedeflerini, sosyal sorumluluklarını ve ekonomik sürdürülebilirliğini güçlendiren yapı taşlarıdır. Üniversitelerin 2024 yılını kapsayan stratejik planlarında misyon, vizyon ve temel değerler sürdürülebilirlik temel başlığı ve 3 alt teması kapsamında incelenmiştir. Üniversitelerde sürdürülebilirlik konusunu esas alan kelimeler yapılan çalışma kapsamında değerlendirildiğinde; ekonomik, sosyal ve çevresel dengeleri gözetken kalkınma modeli olarak ifade edilen ve çalışmanın temel ögesi olan “Sürdürülebilir Kalkınma”, bir etkinin ekosistem üzerindeki olası sonuçlarını ifade eden “Çevresel Etki”, bireylerin ve kurumların toplum üzerindeki sorumluluklarını betimleyen “Sosyal Sorumluluk” ve bu temel öğeler etrafında şekillenen “Karbon Ayak İzi”, “Yenilenebilir Enerji”, “Atık Yönetimi”, “Biyoçeşitlilik”, “Ekosistem Hizmetleri”, “Yeşil Teknolojiler”,

“Çevre Bilinci”, “Küresel Isınma”, “Enerji Verimliliği”, “Doğa Dostu Ulaşım”, “Sürdürülebilir Tarım”, “Kapsayıcı Gelişme” ve “Çevresel Adalet” olarak ifade edilebilir. Bu terimler, üniversitelerde sürdürülebilirlik konusundaki eğitim ve araştırmalarda sıkça kullanılan kavramlardır. Bu kavramlar Tablo 1’de gösterilen ve üniversitelerin stratejik planlarında yer verilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmış ve aşağıdaki gibi sunulmuştur.

Tablo 1: BKÜB Misyon-Vizyon ve Temel Değerlerde Sürdürülebilirlik Paylaşımları

ÜNİVERSİTE İSMİ	ÇEVRE - SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK - DÖNÜŞÜM - KALKINMA - ATIK - KORUMA			Çevre Konusundaki Yönelim Alanı
	Misyon ve Vizyonda Sürdürülebilirlik Hedefleri		Temel Değerlerde Sürdürülebilirlik	
Bartın Üniversitesi	Sürekli iyileşme ve sürdürülebilirlik hedefi benimsenmiştir.	☐	☐	Sürdürülebilir, enerji verimli ve iklim dostu kampüs oluşturmak, Yükseköğretim kurumlarını çevreye duyarlılık ve sürdürülebilirlik alanlarında değerlendiren Green Metric (Yeşil Ölçüm) sıralamasında 2021 yılında ülkemizden 71 üniversite arasında Türkiye'nin en iyi 10'uncu, dünya genelinde 956 üniversite arasında Dünya'nın 189'uncu yeşil kampüsü olmuştur.
Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi		☐	☐	Yeşil kampüs alanları oluşturma ve çevre bilincini artıracak sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirme
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi		☐	☒	Yenilikçilik temel değerlerinde sürekli gelişmekte olan teknolojiyi esas alarak yenilikçi bakış açısıyla ve çevre bilinciyle faaliyetlerini sürdürür paylaşımları yer almaktadır
Bursa Teknik Üniversitesi	Toplumsal ve sürdürülebilir kalkınma için bilim ve teknoloji alanlarında değer üreten, yenilikçi, araştırmacı, girişimci ve öğrenci odaklı eğitimi benimseyen bir üniversitedir.	☒	☐	Sürdürülebilir Şehirler, Yenilenebilir Enerji Sistemleri, • İklim Değişikliği, Çevre Sorunları temel değerler arasında yer almaktadır. Sıfır atık uygulamaları yeşil ekonomi ve sürdürülebilir çevre bakış açısıyla yaygınlaştırılmaya devam edilecektir.
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Eğitim-öğretim, araştırma ve toplumsal katkı faaliyetlerini bölgenin ve insanlığın ihtiyaçları doğrultusunda; bilgiyi, sanatı, teknolojiyi ve hizmeti çevreye duyarlı, sürdürülebilir şekilde üreterek uluslararası yeterliliklere sahip bireyler yetiştirmeyi görev bilir.	☒	☒	Sürdürülebilirlik ve Kalite Odaklılık, Çevreye Saygı ve Duyarlılık değerleri benimsenmektedir. Bu doğrultuda eğitim ve öğretimde sürdürülebilirlik ve çevre bilincinin artırılmasına yönelik faaliyetlerin sayısını en az %25 artırma hedefi benimsenmiştir.
Çankırı Karatekin Üniversitesi		☐	☐	Ekolojik inovasyon hedefi ile temel değerlerde farkındalık çalışmaları amaçlar içerisinde belirtilmektedir
Düzce Üniversitesi	Sağlık ve Çevre Özel Misyonu - Bölgesel Lider Olma Hedefi	☒	☒	Tarımsal Atıkların Endüstriyel Geri Kazanımı, (fındık atıklarının dönüşümü projesinin yürütülmesi vb.)
Gebze Teknik Üniversitesi		☐	☐	Yeşil ve çevreci üniversite olmak, sosyal sorumluluk projeleri yürütmek
Hitit Üniversitesi		☐	☒	Çevreye duyarlılık, Trijenerasyon sistemi ile enerjimizi üretiyor olması, Yeşil kampüs uygulaması, GreenMetric kriterlerine uyum sürecinde olunması
Karabük Üniversitesi	Ekolojik kampüs anlayışını yaygınlaştırmak	☐	☒	Çevresel kirliliği ve karbon salınımını azaltan faaliyetlerin hayata geçirilmesi, Doğa ve çevreye duyarlı kampüs hayatı ideali
Kastamonu Üniversitesi	Çevre bilinci gelişmiş ve sürdürülebilir kalkınmaya öncülük etme hedefi	☒	☐	
Kocaeli Üniversitesi	Gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerde sürdürülebilirlik bilinci ile hareket eden, toplumu, bölgesini, ülkesini ve dünyayı dönüştüren, yenilikçi ve lider bir üniversite olmaktır	☒	☐	Çevresel ve toplumsal sürdürülebilirlik hedefi ile eğitim öğretim süreçlerinin yürütülmesi hedeflenmektedir. Yeşil kampüs koordinatörlüğü çalışmaları yürütülmektedir.
Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi		☐	☒	Stratejik amaçlarda, Çevreye duyarlı ve farkındalık geliştiren çalışmaların yaygınlaştırılması.
Sakarya Üniversitesi		☐	☐	Sürdürülebilir Üniversite Politikamız • Sürdürülebilirliğin ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutlarını bütünsel olarak dikkate alarak kurumsal uygulamalar ve hizmetlerde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını esas almak. • Üniversitenin ekolojik etkisini azaltmak üzere kaynakların bilinçli tüketimini, atık yönetimini ve enerji verimliliğini benimsemek ve kurumsal uygulamalara yansıtmak
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi		☐	☐	Yeşil Üniversite olabilmek, Çevre bilincine sahip bireyler yetiştirme
Yalova Üniversitesi	Milli ve evrensel değerlere bağlı, gelişim ve değişime açık, girişimci ve alanında yetkin bireyler yetiştirmek; yenilikçi, sürdürülebilir nitelikli bilgi ve toplumsal hizmet üretmek. Çevreye sunduğu katkılarla öncü bir üniversite olabilmek	☒	☐	Yenilenebilir enerjiyi öncelikle çevreye duyarlı faaliyetler geliştirmek, Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uygun AR-GE faaliyetleri gerçekleştirmek. (proje, yayın vb.)
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi		☐	☐	Çevreye duyarlılık ve sürdürülebilirlik bağlamında çalışmalar yapmak hedefleri arasında yer almaktadır. Yeşil dönüşüm ve çevre dostu uygulamalara öncelik verme hedefi ayrıca benimsenmektedir.

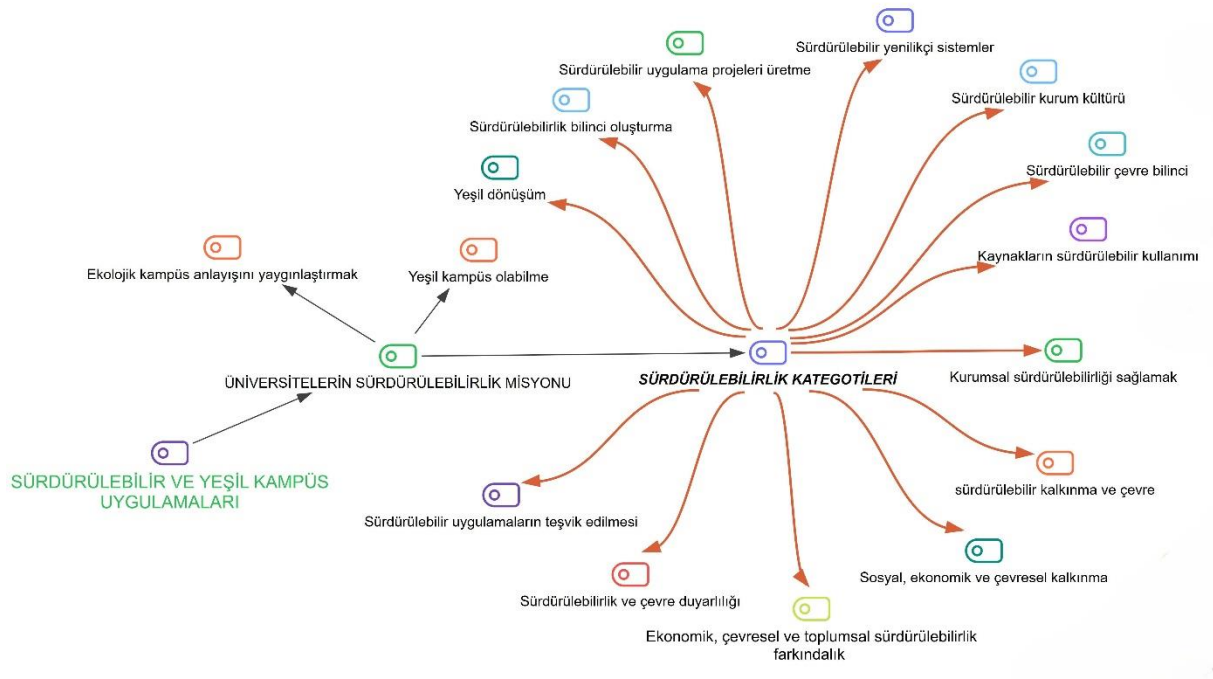
Kaynak: Üniversitelerin stratejik planları incelenerek hazırlanmıştır.

Çalışma kapsamında ilgili üniversitelerin stratejik planları içerik analizi yapılarak gerekli bilgiler elde edilmiş, her bir üniversitenin vizyon-misyon ve temel değerleri ayrı ayrı okunmuş ve genel metinlere de bakılarak gerekli notlar alınmıştır. Elde edilen bulgular MAXQDA 2024 programı kullanılarak deşifre edilmiş, uygun kod ve temalar Şekil 2’de verilerek gerekli açıklamalar yapılmıştır.

3. BULGULAR

BM Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2030 yılına kadar toplumların küresel hedefler doğrultusunda kalkınmalarını amaçlamakta ve bu hedefler 8 temel maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler arasında yer alan 7. madde, “**çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması**” olarak tanımlanmıştır. Çevresel sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma amaçları (SKA) arasında önemli bir konumda yer alarak bireylere ve kurumlara çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı’nın (BAKKA) desteğiyle bölge genelinde üniversitelerin, sanayi ile ortak çalışmalar yaparak çevresel sürdürülebilirlik politikalarını hayata geçirmesi teşvik edilmekte, bölge üniversiteleri de bu süreçte aktif rol almaktadır. Üniversitelerin geleceğe bakış vizyonu temel hedefleri içerisinde misyon, vizyon ve temel değerleri irdelenmiş olup, sürdürülebilirlik çatısı bileşenleriyle birlikte değerlendirmeye alınmıştır.

Batı Karadeniz Üniversitelerinin 2024 stratejik planları incelendiğinde, sürdürülebilirlik ana temasına ve çevresel, sosyal, yönetim gibi alt temalara önemli bir yer verildiği görülmekte ve yeşil kampüs hedefi doğrultusunda planlamaların yapıldığı gözlemlenmektedir. Sürdürülebilirlik kapsamında kaynakların verimli kullanımı, yeşil kampüs uygulamaları, çevresel ve sosyal etkiyi artırma hedefleri ön plana çıkmakta, topluma hizmet ve çevre dostu politikalar geliştirme hedefleri stratejik planlarda çoğunluklu olarak yer almaktadır. Şekil 2’de yer verilen kavram haritası üniversitelerin sürdürülebilirlik ile ilgili ortaya koyduğu hedefleri ve mevcut uygulamaları betimlemektedir.

Alt temalar

Şekil 2: Üniversitelerin Sürdürülebilirlik ile İlgili Kategori ve Kod Haritası- Temalar

Şekil 2’de yar alan ana tema ve bağlı bulunan alt tema ve kodlar değerlendirildiğinde, Batı Karadeniz Üniversiteler Birliği’ne üye üniversiteler, stratejik planlarında ileri dönüşüm ve toplumsal katkı alanlarına yönelik çeşitli projeler geliştirmektedir. Yeşil kampüs uygulamalarına yönelimin sürdürülebilirlik ana teması ile sağlandığı şekil üzerinde görülebilir. Üniversitelerin ekolojik kampüs anlayışının yaygınlaştırılması ve yeşil kampüs olabilme hedefleri doğrultusunda 13 alt hedefi benimsedikleri ve bunlarında sırasıyla: “*yeşil dönüşüm, sürdürülebilirlik bilinci oluşturma, sürdürülebilir uygulama projeleri üretme, sürdürülebilir yenilikçi sistemlerin hayata geçirilmesi, sürdürülebilir kurum kültürü, sürdürülebilir çevre bilinci, kaynakların sürdürülebilirliği, kurumsal sürdürülebilirliği sağlama, sürdürülebilir kalkınma ve çevre, sosyal ekonomik ve çevresel kalkınma, farkındalık, çevre duyarlılığı ve sürdürülebilir uygulamaların teşvik edilmesi*” şeklinde sıralandığı ifade edilebilir.

Üniversitelerin sürdürülebilir uygulama alt temalarında farklılaştığı fakat ana eksen olarak çevre ve doğal kaynakların korunması, yenilikçi enerji sistemlerinin kullanılması ve enerji verimliliği temaları ile toplumsal katkı süreçlerinde benzer tutum gösterdikleri Şekil 2 üzerinde yer alan temalardan anlaşılmaktadır. Atıkların yönetimi ve sıfır atık hedefi ile ilgili çalışmalarda benzer ifadeler yer almaktadır.

Batı Karadeniz Üniversiteler Birliği’ne üye üniversitelerin sürdürülebilirlik alanındaki çalışmaları, bölgenin genel kalkınma planlarına uyumlu olarak çeşitli stratejik öncelikler içermektedir. Bu üniversiteler, sürdürülebilirliği ön plana çıkaran projeler geliştirmekte ve çevre dostu politikalar benimsemektedir. Örneğin:

Kastamonu Üniversitesi, "Ormancılık ve Tabiat Turizmi" odaklı çalışmalar yürüterek, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve toplumsal bilinçlendirmeyi amaçlayarak özellikle ormancılık alanında ileri dönüşüm ve sürdürülebilir turizm projeleriyle, bölge ekonomisine katkıda bulunarak çevre dostu uygulamaların yaygınlaşmasını teşvik etmektedir.

Düzce Üniversitesi, Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği Koordinatörlüğü, çevreye duyarlı teknolojiler ve iklim değişikliğine uyum konularında çalışmalar yürütmektedir. Üniversite, tarımsal atıkların geri kazanımı gibi yenilikçi projelere de öncülük etmektedir. "Sağlık ve Çevre" alanında uzmanlaşarak, geri dönüşüm ve sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda toplumsal projelere odaklanmakta, çevre bilincini yaygınlaştırmak amacıyla toplum sağlığı alanında çevresel sürdürülebilirliği artırmayı hedefleyen projeler geliştirmektedir. Toplumla olan iş birliği kapsamında Düzce Üniversitesi, çevresel duyarlılığı artırarak yerel kalkınmaya katkıda bulunmak için eğitim ve farkındalık programları düzenlemektedir.

Sakarya Üniversitesi, toplumla bütünleşmek ve öğrencilerine sosyokültürel yaşamı tecrübe etmelerini sağlamak üzere toplumsal katkı ve sürdürülebilirlik koordinatörlüğü kurarak sahip olduğu alt komisyon sayısını 2’den 7’ye yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, “2030 yılına kadar yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, gelişmiş ve daha temiz fosil yakıt teknolojilerini de içerecek şekilde temiz enerji araştırmaları ve teknolojilerine erişimi kolaylaştırmak için uluslararası iş birliğini çoğaltmak ve enerji

altyapısı ve temiz enerji teknolojileri yatırımlarını desteklemek” vizyonuyla enerjide sürdürülebilirlik ve çevre misyonunu ortaya koymaktadır.

Bartın Üniversitesi, çevresel stratejilerinde “Çevresel projelerin ekonomik maliyet-ekolojik yarar ilkesine göre değerlendirilmemesi, peyzaj planlama, tasarım ve yönetimi için idari bir birimin olmaması” şeklinde hedeflerin önündeki engelleri ifade ederek kurumsal yönelim ile ilgili bilgileri paylaşmıştır. Yapılan paylaşım ile sürdürülebilir uygulamaların hayata geçirilmesi için aşılması gereken engeller belirlenerek bu durumun fırsata çevrilmesi ile ilgili paylaşımlar ifade edilmiştir.

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi’nin çevreye duyarlılık ve sürdürülebilirlik bağlamında çalışmalar yapmak hedefler arasında yer almaktadır. Yeşil dönüşüme ve çevre dostu uygulamalara öncelik verme hedefi ayrıca benimsenmektedir.

Bu üniversiteler, sürdürülebilirlik kapsamında enerji verimliliği, atık yönetimi ve çevre dostu teknolojilere yatırım yaparak bölgenin gelişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda bölgesel kalkınma planları da bu stratejilerle örtüşmektedir. Diğer üniversitelerin de yenilenebilir enerji, yeşil kampüs, etkili atık yönetimi ve karbon salınımı ile mücadelede çalışmalarının olduğu gözlemlenmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Batı Karadeniz Üniversiteler Birliği’ne (BKÜB) üye üniversiteler, stratejik planlarında sürdürülebilirliği çeşitli boyutlarda ele alarak ilerici projeler geliştirmektedir. BKÜB, 17 üniversitenin bir araya gelerek araştırma, eğitim ve toplumsal katkı alanlarında iş birliği yaptığı bir platformdur ve sürdürülebilir kalkınmayı bu alanlarda desteklemektedir. Toplantılarda, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uygun olarak enerji verimliliği, atık yönetimi, yeşil alan artırımı, çevre dostu projelerin teşviki ve toplumsal duyarlılığı artıracak programlara ağırlık verilmesi üzerinde durulmaktadır.

Özellikle çevre ve doğal kaynakların korunması, üniversiteler arası ortak projelerle güçlendirilmiş, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve çevresel sürdürülebilirliğe uygun yapılar üzerinde stratejik hedefler belirlenmiştir. Bartın Üniversitesi ve Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi gibi bazı üyeler, çevre bilinci geliştirme ve doğal kaynakları etkin kullanma amaçlı öğrenci ve personel eğitim programlarına da özel önem vermektedir. Üniversiteler ayrıca, uluslararasılaşma çabalarıyla dünya genelindeki sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlamayı da hedeflemektedirler. Kalkınma Bakanlığı, 12. Ulusal Kalkınma Planı’nda üniversitelerin sürdürülebilir uygulamalara ilişkin sertifika programları yürütmesini teşvik ederek bilinç düzeyinin artırılmasını hedeflemektedir (TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Bu çabalar doğrultusunda BKÜB üniversiteleri, sürdürülebilir bir gelecek için örnek teşkil eden projelerle, toplumsal kalkınmada öncü bir rol üstlenmeyi amaçlamaktadır. Üniversitelerin daha çok "Yeşil Kampüs" ve sürdürülebilirlik temalarıyla uluslararası derecelendirmelerde öne çıkan üniversitelerden biri olması hedefini benimsemeleri ve bu doğrultuda politika oluşturmaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Bayuo, B. B., Chaminade, C., & Göransson, B. (2020). Unpacking the role of universities in the emergence, development and impact of social innovations—A systematic review of the literature. *Technological Forecasting and Social Change*, 155, 120030.

Compagnucci, L., & Spigarelli, F. (2020). The Third Mission of the university: A systematic literature review on potentials and constraints. *Technological Forecasting and Social Change*, 161, 120284.

Dağlar, H. (2019). Stratejik planlama kapsamında Türkiye'deki üniversitelerin stratejik amaçlarının analizi. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 4(1), 1-12.

Dalampira, E., & Nastis, S. A. (2020). Mapping sustainable development goals: A network analysis framework. *Sustainable Development*, 28(1), 46–55.

Gedik, Y. (2020). Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(3), 196–215.

Günerhan, S. A., & Günerhan, H. (2016). Türkiye için sürdürülebilir üniversite modeli. *Mühendis ve Makina*, 57(682), 54-62.

Hariram, N. P., Mekha, K. B., Suganthan, V., & Sudhakar, K. (2023). Sustainalism: An Integrated Socio-Economic-Environmental Model to Address Sustainable Development and Sustainability. *Sustainability*, 15(13), 10682.

Maden, Ş. (2024). Sağlık Kurumlarında Yeşil Uygulamalar: Kamu ve Özel Hastanelerin Nitel Bir Çalışma ile Karşılaştırılması (Yayın No. 885843) [Doktora Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Mian, S. H., Salah, B., Ameen, W., Moiduddin, K., & Alkhalefah, H. (2020). Adapting universities for sustainability education in industry 4.0: Channel of challenges and opportunities. *Sustainability*, 12(15), 6100.

Ruggerio, C. A. (2021). Sustainability and sustainable development: A review of principles and definitions. *Science of the Total Environment*, 786, 147481.

Savcı, M., & Yıldırım, K. (2024). İklim Değişikliği ve Çevresel Maliyetler: Kirleten Öder İlkesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Fiscaoeconomia*, 8(2), 862-886.

Sayın, Z. (2024). Bölgesel Kalkınma Odaklı Üniversitelerin Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşma Alanlarının GZFT Analizleri Bağlamında İncelenmesi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 259-280.

Shrivastava, P., Smith, M. S., O'Brien, K., & Zsolnai, L. (2020). Transforming sustainability science to generate positive social and environmental change globally. *One Earth*, 2(4), 329-340.

TC Cumhurbaşkanlığı İklim Değişikliği Başkanlığı (2023). İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030). [https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/iklim%20Değişikliği%20Azaltım%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Planı%20\(2024-2030\).pdf](https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/iklim%20Değişikliği%20Azaltım%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Planı%20(2024-2030).pdf) Erişim Tarihi: 31.10.2024 Saat:13.28.

TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2018). https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Yatirimlarda_Devlet_Yardimlari_ve_Kalkinmada_Oncelikli_Yorelere_Saglanan_Diger_Destekler%E2%80%8B.pdf Erişim Tarihi: 03.11.2024 Saat: 13:31

TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf Erişim Tarihi: 06.11.2024 Saat: 23:07

Yücel, F. H., & Çalık, T. (2023). Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşmasına Tabi Olan Pilot Üniversitelerin Misyon İle Vizyon İfadelerinin İncelenmesi. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 119-132.

TERSİNE İŞYERİ ZORBALIĞI: KAMU YÖNETİCİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

¹Evrin TARTAN SELÇUK, ²Öğr. Gör. Dr. Şeref MADEN, ³Doç. Dr. Gökhan KERSE

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, evrimtartan@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-4132-2765

²Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mehmet Tanrikulu Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,
seref.maden@ibu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-4946-5445

³Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, gokhankerse@hotmail.com, 05448196008,
ORCID NO: 0000-0002-1565-9110

ÖZET

Bu çalışmada literatürdeki çalışmalarda genellikle güç ilişkisi bağlamında ve hiyerarşi içinde ele alınan işyeri zorbalığı kavramının henüz yeterince tartışılmayan bir diğer yansıması olan tersine işyeri zorbalığı kavramı ele alınmıştır. Dolayısıyla çalışmada astların üstlerine yönelik sergilediği zorbalık davranışları incelenmiş ve üstlerin bu davranışlara karşı tutumları kamu sektörü bağlamında değerlendirilmiştir. Tersine işyeri zorbalığı işe geç gelmekten devamsızlığa, verilen görevleri reddetmekten yapmamaya, toplantı ve etkinliklere katılmamaktan bilgi saklamaya, yönetici ile ilgili zararlı söylentilerden dedikodu yaymaya ve onur kırıcı söylemlerde bulunmaya kadar pek çok olumsuz davranışı içeren bir kavramdır. Bu davranışların özel sektöre göre iş güvencesinin yüksek, yöneticilerin yaptırım gücünün ise düşük olduğu kamu sektöründe ne şekilde tezahür ettiğinin ve ne gibi sonuçlar doğurduğunun anlaşılmasının kamudaki iş barışı ve yöneticilerin etkinliği/verimliliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Kavrama ilişkin özellikle yerli yazında az sayıda çalışma bulunması, kavramın görece güncel ve özellikle iş pratiğinde az bilinir olması bu davranışların açığa çıkarılması ihtiyacını doğurmaktadır. Bu nedenle araştırmada nitel yöntem tercih edilmiş ve kamuda farklı kademelerde görev yapan 6 yönetici ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiş, yöneticilerin yöneticilik yetkinliklerinin tartışılmasını istememeleri nedeniyle rahatlıkla ifade edemedikleri, ancak genellikle maruz kaldıkları bu davranışları açığa çıkarabilmek için kartopu örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler kod ve temalara dönüştürülerek amaç doğrultusunda tespitler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: İşyeri Zorbalığı, Tersine Zorbalık, Kamu Yöneticileri

UPWARDS BULLYING: A QUALITATIVE STUDY ON PUBLIC MANAGERS

ABSTRACT

In this study, the concept of upwards workplace bullying, which is another reflection of the concept of workplace bullying and generally discussed within the context of power relations and hierarchy in the literature, and which has not been discussed sufficiently yet, is discussed. Therefore, the bullying behaviors exhibited by subordinates towards their superiors were examined in the study and the attitudes of superiors towards these behaviors were evaluated in the context of the public sector. Upwards workplace bullying is a concept that includes many negative behaviors, from coming to work late to absenteeism, from refusing to do the assigned tasks to not attending meetings and events to withholding information, from spreading harmful rumors about the manager to making humiliating statements. It is thought that understanding how these behaviors manifest themselves and what kind of results they produce in the public sector, where job security is high compared to the private sector and the sanctioning power of managers is low, is important in terms of labor peace and the effectiveness/efficiency of managers in the public sector. The fact that there are few studies on the concept, especially in the local literature, and that the concept is relatively up-to-date and little known, especially in business practice, creates the need to reveal these behaviors. Therefore, the qualitative method was preferred in the research and face-to-face interviews were conducted with 6 managers working at different levels in the public sector. Purposeful sampling method was preferred in the study, snowball sampling method was used to reveal the behaviors that managers can not easily express because they do not want their managerial competencies to be discussed, but are generally exposed to. The obtained data was converted into codes and themes and determinations were made in line with the purpose.

Keywords: Workplace Bullying, Upwards Bullying, Public Managers

1. Giriş

Örgütsel vatandaşlık literatürü çalışan davranışlarını görev başarımı, örgütsel vatandaşlık davranışları ve üretkenlik karşıtı iş davranışları olmak üzere 3 başlıkta ele almaktadır. Görev başarımı, çalışanın iş tanımında yer alan görev ve sorumluluklarını; örgütsel vatandaşlık davranışları, çalışanın görev tanımında olmayan ve ödül-ceza sisteminde yer almayan çalışanların kendi istekleri ile sergiledikleri olumlu davranışları; üretkenlik karşıtı iş davranışları ise örgüte ya da çalışanlara zarar verebilecek, örgütün hedeflerine ulaşmasına engel olabilecek, örgüt ve toplum kuralları ile bağdaşmayan olumsuz davranışları ifade etmektedir (Colquitt, LePine, & Wesson, 2011). Bu çalışmada üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında yer alan işyeri zorbalığının astlardan üstlere yöneldiği durum, yani tersine işyeri zorbalığı kavramı ele alınmıştır. Uluslararası literatürde “bullying” ya da “mobbing” şeklinde yer alan, Türkçe’de ise psikolojik zorbalık, psikolojik şiddet, yıldırma, mobbing, işyerinde yıldırma, duygusal saldırı ve duygusal taciz şeklinde değişik biçimlerde ifade edilen bu kavram için bu çalışmada işyeri zorbalığı ifadesi tercih edilmiştir (Aydın & Öcel, 2009). Zorbalık kavramı önceleri akran zorbalığı ya da okul zorbalığı düzleminde ele alınmış, çocukların birbirlerine karşı fiziksel şiddet, küçük düşürme, tehditkâr olma ya da kabadayılık davranışları sergileme şeklindeki davranışlarını içermiştir (Leymann, 1996). Yetişkinler arası zorbalık davranışları yetişkin zorbalığı olarak nitelenirken, iş yaşamında benzer davranışların görülmesi ise işyeri zorbalığı kavramını ortaya çıkarmıştır. İşyeri zorbalığının bir veya daha fazla bireye yönelik, bireysel ya da grupsal sürekli ve düzenli olarak sergilenen düşmanca ve olumsuz davranışlar

biçiminde tanımlanması mümkündür (Salin, 2003). Tanımdan yola çıkarak altı çizilmesi gereken nokta, bu davranışların sistematik olarak devam eder nitelikte olduğu zaman yani belli aralıklarla ve belli sürelerde sergilendiği takdirde işyeri zorbalığı olarak değerlendirilebileceğidir. Sistematik hale gelen işyeri zorbalığı davranışları mesleki statüye tehdit (mesleki çabaları küçümseme, alay etme); kişisel statüye tehdit (hakaret, değersizleştirme); izolasyon (bilgi saklama, dışlama); aşırı çalışma (baskı, gerçekleşmesi mümkün olmayan hedefler) ve istikrarsızlık (hataları sürekli hatırlatma, sorumluluk vermeme, başarısızlık beklentisi yaratma) şeklinde kategorize edilmektedir (Rayner & Hoel, 1997). İşyeri zorbalığı, alan yazında zorbalığa maruz kalanın konumuna göre dikey ve yatay olmak üzere 2 farklı biçimde ele alınmıştır. *Dikey zorbalık*, üstün asta uyguladığı ya da astın-üste uyguladığı yani örgütsel hiyerarşide ast-üst ilişkisi içinde bulunan taraflar arasında görülen zorbalığı, *yatay zorbalık* ise örgüt hiyerarşisi içinde aynı kademede yer alan taraflar arasında gerçekleşen zorbalığı ifade etmektedir (Uysal, 2016). Bu bağlamda tersine zorbalığın dikey zorbalık kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Çalışanların hesap verdikleri yöneticilere, müdürlere, denetçilere ve patronlara yönelik olarak hesaplanmış taktikler ve manipülatif amaçlarla sergiledikleri direnç gösterme, ayak sürüme, dedikodu yayma, sürekli inceleme, habersiz gibi davranma ve sabotaj etme gibi davranışlar tersine işyeri zorbalığı olarak nitelendirilmektedir (Busby, Patrick, & Gaudine, 2022). Tersine işyeri zorbalığı, bir ya da daha fazla astın üstlerine yönelik sergilediği sindirmeye yönelik olumsuz davranışlarını ifade eder ve yöneticiyi sabote etme amacıyla verilen görevleri yerine getirmeme ya da yanlış işlemler yapma, bilgi saklama, verilen talimatlara uymama, asılsız ya da onur kırıcı dedikodular yayma gibi eylemlerle üstün hiyerarşik pozisyonu ve otoritesi zedelenmeye, üstün yetersiz olduğu algısı yaratılmaya çalışılır (Uysal, 2016). Bu anlamda işyeri zorbalığının yalnızca üstün kişiliğine değil aynı zamanda yöneticilik faaliyetine de yöneldiğini ifade etmek mümkündür. Alan yazın incelendiğinde bu davranışların temelinde astlara yönelen zorbalık davranışlarının, anlaşmazlıkların ya da çatışmaların yer alabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte tersine işyeri zorbalığı hiyerarşik ya da yatay zorbalıkla benzer biçimde itibara yönelik; farklı olarak ise yönetici konumuna yönelik davranışları içermektedir (Uysal & Yavuz, 2013). Bu davranışlara ilişkin araştırmalar değerlendirildiğinde bağlamsal ve yöntemsel farklılıklarla pek çok araştırmacının konuyu ele aldığı ancak yine de işyeri zorbalığı ya da mobbing kavramlarına kıyasla tersine işyeri zorbalığının daha az değerlendirildiği görülmektedir. Busby vd. (2022) de yaptıkları literatür taraması çalışmasında benzer noktaya dikkat çekmiş, çocukluk çağında okullarda başlayan zorbalık davranışlarının yüksek öğrenime kadar uzandığını, sonrasında da iş hayatına yansıdığını ifade ederek bunun evrensel bir sorun olduğunu belirterek bu davranışların nedenlerinin daha iyi analiz edilmesine gerek olduğunu belirtmişlerdir (Busby, Patrick, & Gaudine, 2022). Tersine işyeri zorbalığının sosyal kimlik teorisi çerçevesinde ele alındığı kavramsal bir çalışmada, bu davranışların yöneticiler nezdinde “zor bir personel” ya da “işin bir parçası olan olumsuz davranışlar” şeklinde görülmesinin uzun vadede büyük sorunlara yol açabileceği, bu nedenle yöneticilerin konuyu doğru etiketlemelerinin, riskleri belirleyip önlem almalarının önemli olduğu belirtilmiştir (Branch S. , Ramsay, Sheehan, & Barker, 2004). Uysal ve Yavuz’un (2013) nicel yöntem ile yaptıkları araştırmaya Zonguldak’ta yer alan bir kamu kurumunda çalışan 7 üst ve 60 ast dahil edilmiş, üstten asta yönelen zorbalık davranışlarının asttan üste yönelen zorbalık davranışları üzerinde anlamlı etkisi olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka nicel araştırmada ise Uysal (2016) işgören odaklı liderlik ve ters mobbing eğilimi arasındaki ilişkiyi incelemiş, çalışanların işgören odaklı liderlik algıları arttıkça ters mobbing eğilimlerinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Ters mobbingin amacının mobbingden farklı olarak mobbing davranışlarına maruz kalanın işten ayrılması değil yöneticinin hiyerarşik pozisyonunu değiştirmesi olduğunun belirtildiği bu çalışma, 191 çalışandan toplanan verilerin analizi ile alan yazına liderlik-ters mobbing ilişkisini ele alarak katkı sağlamıştır (Uysal, 2016). Ters mobbing-liderlik ilişkisinin yanı sıra çalışanların sinizm düzeyinin tersine zorbalık davranışları ile ilişkisi de yine kamu bağlamında araştırmış ve nicel yöntemle yapılmış olan bir başka çalışma sonucunda, sinizm düzeyi ve tersine zorbalık eğilimi arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişki olduğu gözlenmiştir (Uysal & Gedik, 2017). Literatür taraması ve nicel yöntemden farklı olarak nitel bir araştırma ile alan yazına katkı sağlayan Bayrakçı ve Dinç (2020) ise farklı sektörlerde çalışan 8 yönetici ile yaptıkları görüşmelerle tersine işyeri zorbalığına karşı yöneticilerin geliştirdikleri stratejileri, problemi yok sayma/taviz verme, mizah ve öfkeyi kullanma/uzlaşma, çatışma/zorbalıkla karşılık verme, sosyal/yönetimsel destek arama ve ayrılma/ayırma şeklinde ortaya koyarak; sosyal/yönetimsel destek arama ve uzlaşma stratejilerinin yöneticiler nezdinde en etkili stratejiler olarak değerlendirildiği sonucuna ulaşmışlardır (Bayrakçı & Dinç, 2020). Benzer nitelikte farklı bağlamda gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise MEB'e bağlı okullarda yöneticilik yapan ve tersine zorbalık deneyimi yaşayan 10 okul müdürü deneyimlerini paylaşmıştır. Çalışma kamu çalışanı olmanın yanı sıra eğitimci niteliği olan yöneticilerin deneyimlerini yansıtmaları açısından önem taşıırken, okul müdürlerinin müdür yardımcıları, öğretmenler ve kadrolu yardımcı personel tarafından itaatsizlik, değersizleştirme, itibarsızlaştırma, dedikodu ve ayrıştırma şeklinde davranışlarla ters mobbinge maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır (Çetin, Polat, & Yücel, 2023). Uluslararası literatürde de tersine zorbalığa ilişkin nitel araştırmalar bulunmaktadır. Avusturalya bağlamında 11'i kamu 7'si özel sektörde çalışan 18 katılımcının dahil edildiği araştırmada açıkça görülen zorbalık davranışlarından gizliiden yapılan daha politik ve stratejik zorbalık davranışlarına kadar pek çok davranışa maruz kaldıklarını belirten yöneticiler, bu davranışların kariyerlerine nasıl etki edeceği konusunda endişe duyduklarını belirtmişlerdir (Branch, Ramsay, & Barker, 2005). Pakistan bağlamında 10 yöneticiyle yarı yapılandırılmış görüşme sonuçlarının değerlendirildiği bir başka nitel araştırmada ise yönetimsel sınırların net olmaması, görev tanımlarının mantıksız olması ve çalışanların iletişim becerilerinin zayıf olması tersine işyeri zorbalığının başat nedenleri arasında sayılmıştır (Rehan, Khan, & Mumtaz, 2021). Türkiye bağlamında kavramın tam olarak bilinmemesi, güç mesafesi algısı yüksek olduğundan (Hostede, 1980), bu davranışlara maruz kalırsa bile davranışların etiketlenmediği gözlenmiş, literatürde yer alan çalışmalar ve araştırmacıların kişisel deneyim ve gözlemleri ışığında tersine işyeri zorbalığına ilişkin Türkiye'de kamu bağlamında yapılacak bir nitel araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

2. Yöntem

Çalışmada tersine işyeri zorbalığı kavramına ilişkin görüş ve deneyimlerin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Zorbalık kavramının az bilinen bir kavram olması, hele ki tersine zorbalığın Türkiye gibi güç mesafesi yüksek toplumlarda (Hostede, 1980) varlığının kabul edilmesinin bile güç olması nedeniyle bu çalışmada probleme dair farklı ve çoklu bakış açılarını

yansıtmak ve insanların ya da olguların karmaşık ve çok yönlü yapısını ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş (Yıldırım & Şimşek, 2016); bir olguyu derinlemesine yaşayan kişilerin deneyimlerini anlamaya yarayan olgu bilim deseninden yararlanılmıştır (Creswell, 2018). Araştırmada olgu bilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracı olan görüşme tercih edilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bunun yanında amaçlı örnekleme yöntemi seçilmiş, tersine zorbalık deneyimi yaşamış yöneticilerle görüşülmüştür. Yöneticilerin yönetsel yetkinliklerini tartıştırmak istememesi nedeniyle genellikle bu davranışlara maruz kaldıklarını dillendirmeyi tercih etmemeleri nedeniyle kartopu örnekleme yöntemi ile katılımcılara ulaşılmıştır. Araştırmanın inandırıcılığını, aktarılabilirliğini, tutarlılığını ve teyit edilebilirliğini sağlamak amacıyla amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış, katılımcılara dair kimlikleri açığa çıkarmayacak biçimde bilgiler verilmiş, araştırma süreci detaylı olarak anlatılmış, ham veriler muhafaza edilmiş, katılımcı teyidi alınmış, araştırmanın her aşamasında alanında yetkin nitel çalışmaya hâkim uzman akademisyenlerden destek alınmıştır. Araştırma kapsamında 6 yönetici ile görüşülmüş yöneticilere 2 soru yöneltilmiştir. Sorular yöneltilmeden önce yöneticilere zorbalık hakkında ön bilgi verilmiş, yönlendirme yapmamak adına hangi davranışların zorbalık olarak nitelendirileceği örneklendirilmemiştir. “İşyerinde sürekli ve düzenli olarak sergilenen düşmanca ve olumsuz tavırlar işyeri zorbalığı olarak nitelendirilir; bu davranışların astlardan üstlere yönelmesi ise tersine işyeri zorbalığı olarak tanımlanır.” şeklinde bir ön bilginin ardından sorulara geçilmiştir. İlk soru “Bugüne kadar yaşadığınız ve tersine zorbalık olarak nitelendirdiğiniz davranışları anlatır mısınız?” şeklinde yöneltilmiş; “nasıl olmuştur”, “ne sıklıkta olmuştur” gibi sonda sorularla desteklenmiştir. İkinci soruda ise “Bu davranışların altında yatan nedeni ne olarak görüyorsunuz?” diyerek davranışların temeline ilişkin algıları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Elde edilen verilerde ortak kod ve temalar aranarak verilerin tematik analizi yapılmış, yazında yer alan sınıflandırmalardan da yararlanılarak alt kategoriler ve temalar belirlenmiştir.

3. Bulgular

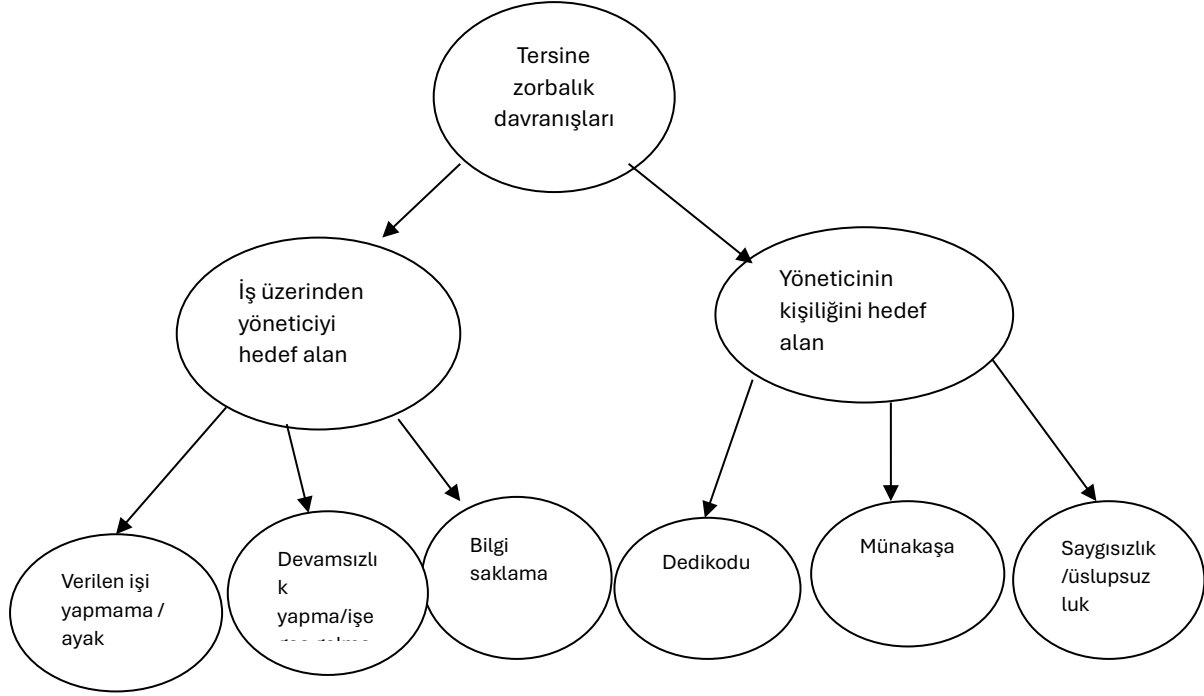
Araştırma kapsamında görüşülen kamu yöneticilerinin yaş dağılımı 37-44 yaş arasında; iş tecrübeleri 12-23 yıl arasında; yöneticilik tecrübeleri 4-16 yıl arasında değişmiş; yöneticilerin en az lisans mezunu olduğu görülmüştür. Katılımcıların kişisel özelliklerine ilişkin bu bilgilere aşağıdaki çizelgede yer verilmiştir.

Çizelge 1. Çalışma Grubu

Çalışma Grubu								
S.N	Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Tecrübe	Yöneticilik Tecrübesi	Ünvan	Görüşme süresi
1	Yön-1	42	Erkek	Yüksek Lisans	12 yıl	6 yıl	Daire Başkanı	35 dk
2	Yön-2	42	Erkek	Lisans	18 yıl	4 yıl	Şube Müdürü	40 dk
3	Yön-3	46	Erkek	Lisans	23 yıl	16 yıl	Müdür	23 dk
4	Yön-4	37	Erkek	Doktora	15 yıl	11 yıl	Müdür Yardımcısı	38dk
5	Yön-5	44	Erkek	Yüksek Lisans	12 yıl	10 yıl	Kurum Müdürü	45 dk
6	Yön-6	38	Erkek	Yüksek Lisans	14 yıl	3 ay	Müdür	15 dk

3.1.Yöneticilerin Maruz Kaldığı Tersine Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular

Katılımcılara bu kısımda “Bugüne kadar yaşadığınız ve tersine zorbalık olarak nitelendirdiğiniz davranışları anlatır mısınız?” sorusu yöneltilerek yöneticilerin deneyimleri açığa çıkarılmak istenilmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde yöneticilerin maruz kaldığı zorbalık davranışlarının *iş üzerinden yöneticiyi hedef alan* ve *yöneticinin kişiliğini hedef alan* davranışlar olarak 2 ana tema üzerinden şekillendiği görülmüş, bu temaların altında ise 3’er farklı kategoride değerlendirilebilecek davranışların yer aldığı belirlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Yöneticilerin Maruz Kaldığı Tersine Zorbalık Davranışları

Araştırmaya katılan yöneticilerin ifadeleri değerlendirildiğinde, tersine zorbalık davranışlarının bazen iş üzerinden bazen de direk yöneticinin kişiliği, dünya görüşü, aidiyetleri üzerinden sergilendiği görülmektedir. Tersine işyeri zorbalığı bir ya da daha fazla astın üstlerine yönelik sergilediği sindirmeye yönelik olumsuz davranışları ifade eder; yöneticiyi sabote etme amacıyla verilen görevleri yerine getirmeme ya da yanlış işlemler yapma, bilgi saklama, verilen talimatlara uymama, asılsız ya da onur kırıcı dedikodular yayma gibi eylemlerle üstün hiyerarşik pozisyonu ve otoritesi zedelenmeye, üstün yetersiz olduğu algısı yaratılmaya çalışılır (Uysal, 2016) şeklinde tanımlanmakta; katılımcıların konuya ilişkin aşağıda yer alan ifadeleri literatürde yer alan zorbalık tanımları ile uyuşmaktadır:

Yön-1:”... Arkamdan konuşuldu, iftiralar atıldı, hizmetliler bile laf taşıdı. Ben hepsinin açığını, hatalarını bildiğim halde, yapmadım. Onlar olmayan şeyler üzerinden bana iftira attı, kurumda beni sorunlu olarak lanse ettiler. Akla gelmeyecek konular üzerinden laf çıkardılar. Doğulu olmam, arkadaşlık ilişkilerim, kimlerle yemek yediğim bile dedikodu malzemesi oldu...”

Yön-2:”... Her yerde beni kötüledi, dedikodumu yaptı. Bilgi sakladı benden, üstü örtük biçimde rencide edici tavırlar gösterdi, küçük göstermeye çalıştı. Tüm çabası benim için yapamadı dedirtmekti...”

Yön-3:”... süreklilik haline gelen davranışlar içerisinde herhalde ön planda olan emirlerin yerine getirilmemesi, getirilse bile kasti olarak bir şeylerin eksik bırakılarak yöneticilerin yıpratılması ve kişinin parti, sendika ve diğer STK'lara farklı bir anlam yükleyerek iş yapmama, işe geç gelme, aksatma, zarar verme eğilimlerinin oluşması olarak ifade edebilirim...”

Yön-4:”... İş tanımının gerekliliğini yerine getirmeyerek ve yüklenen sorumluktan kaçarak işlerin aksamasına neden olmaktaydı... Bu süreçte kendimi yıpranmış, emirleri dinlenmeyen, takip edilmeyen bir lider olarak hissettim”

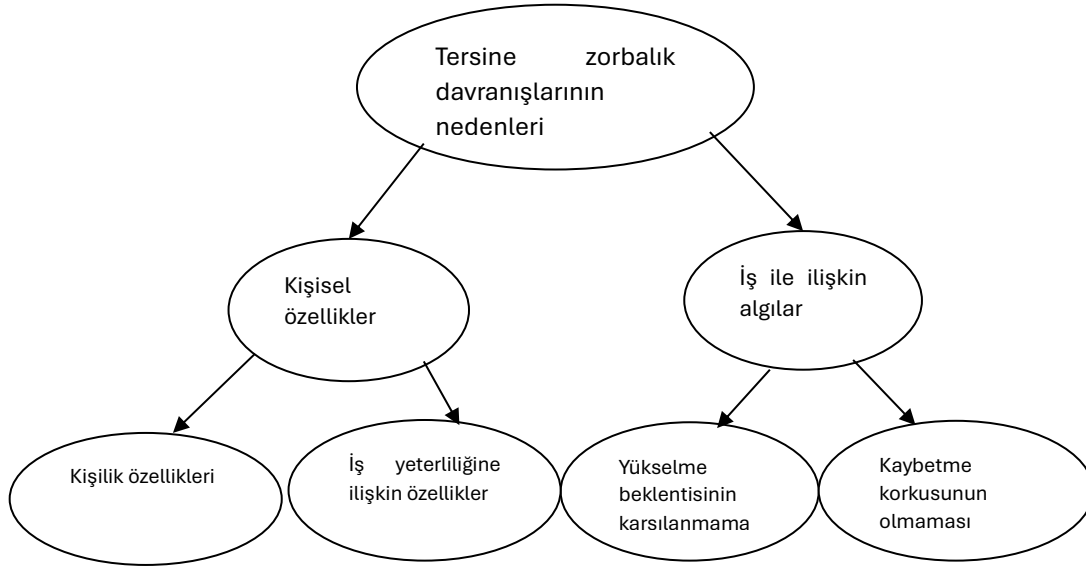
Yön-5:”... bir personel sürekli izin alıyor, rapor alıyor, geç geliyor, işlerini yerine getirmiyor ya da eksik-yanlış yapıyordu. Üstelik bunların hepsini son derece üslupsuz ve saygısız biçimde yaptı. En sonunda kendi isteğiyle ayrıldı. Sonrasında bir başka geçici personelle sıkıntılar yaşadım, aklınıza gelebilecek bütün mecralara, kişilere, kurumlara beni itham altında bırakacak şekilde şikayetlerde bulundu. Diğer iş arkadaşlarını bana karşı örgütlemeye çalıştı, dedikodu yaptı, iftiralar attı. Dünya görüşüm üzerinden bile dedikodumu yaptı...”

Yön-6:”... En belirgin olanı işe itiraz, bunun dışında mesleki olarak üstün olduğunu, daha bilgili olduğunu iddia etme, yasalara sığınarak işi çıkmaza sokma...”

Yukarıda verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, yöneticilerin kurum içindeki ve kurum dışındaki itibarını zedelemek amacıyla işlerin aksadığı, yürümediği, yanlış yapıldığı algısını yaratmak; yöneticiyi üst yöneticiler nezdinde zor durumda bırakmak ve yöneticinin yetkinlerini sorgulatmak amaçlı zorbalık davranışlarının sergilendiği görülmektedir. Bunun yanında dedikodu ve iftiralarla yöneticinin imajını zedelemeye yönelik davranışların da kamu kurumlarında sergilendiği anlaşılmaktadır. Yöneticiye saygısız, nezaketsiz tavır ve davranışlar sergilenmesi; münakaşaya zorlayacak hal ve hareketlerde bulunarak yöneticinin kendi yöneticilik yetkinliklerini de sorgulamasına neden olduğu da görülmektedir.

3.2.Yöneticilerin Maruz Kaldığı Tersine Zorbalık Davranışlarının Nedenlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında yöneticilere “Bu davranışların altında yatan nedeni ne olarak görüyorsunuz?” diye sorulmuştur. Gelen yanıtlar değerlendirildiğinde, zorbalık davranışı sergileyen personelin kendi kişisel özellikleri ile ya da iş ile ilgili beklentileri sonucu bu davranışları sergiledikleri görülmüştür (Şekil 2).

Şekil 2. Yöneticilerin Maruz Kaldığı Tersine Zorbalık Davranışlarının Nedenleri

İlk soru ile açığa çıkarılan davranışların nedenlerinin anlaşılmasının bu davranışlarla başa çıkabilmek ya da bu davranışları önlemek açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların yanıtları incelendiğinde; bir kısmının bu davranışların kökeninde kişisel özelliklerin olduğunu, bir kısmının ise işe dair algılarının olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Zorbalık davranışı sergileyen personelin işe ilişkin yeterliliğe sahip olmadığı için bu davranışları sergilediği ya da sahip olduğu, olumsuz kişilik özellikleri nedeni ile bu davranışları sergilediği aşağıdaki ifadelerden anlaşılmıştır:

Yön-1: "... iş bilemez oldukları, işe hakim olmadıkları için iş yerine laf üretti. Görev tanımlarında yazan işleri yapamayanlar var, ben herkesin görevini yerine getirmesi gerektiğine inanıyorum, destek de oluyorum. Birimden ayrıldım, hala bana iş soruyorlar... bazılarının karakteri bu, mayaları bozuk, iş ahlakları yok..."

Yön-2 : "... Bir de merhametsiz biri olduğunu düşünüyorum, biraz merhametli olsa çok farklı olurdu..."

Yön-5: "İlkinde neden personelin psikolojik ve kişilik sorunlarıydı bence ... İkincisinde ise personel kötü bir insandı, açıkçası bunun yanında iş ahlakı yoktu."

Yön-6: "... Kendisinin farkında değil. Hiyerarşinin, görevlerinin farkında değil. Öz güven eksikliğini zorbalıkla bastırmaya çalışıyor..."

Bunların yanında, işe ilişkin algı ve beklentilerin de zorbalığın temellerini oluşturduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan yöneticilerin personelin kendi yükselmeyi beklerken başkasının yönetici olması nedeniyle bu davranışları sergilediğine dair ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Yön-1: “...*Bu davranışın altında yatan nedenler kişilere göre farklı biri yönetici olmayı beklerken ben oldum hazmedemedi beklentisi yerine gelmediği için herkesi bana karşı kıskırttı...*”

Yön-2: “...*Kendisinin de yükselme beklentisi varmış ancak yıl şartını bile sağlamıyordu bu beklenti karşılanmadı diye yaptı bunları...*”

Bunun yanında kamuda çalışanların işlerine ilişkin bir kaybetme korkusu olmaması, alternatif işlerinin ya da geçim kaynaklarının olması, yerel ve siyasi bağlantılarına güvenme ya da kolay kolay işten atılamayacağına duyulan güvenin de bu davranışların nedenleri arasında sıralandığı aşağıdaki ifadelerden anlaşılmıştır:

Yön-3: “... - *Doğrudan ifade edecek olursam memnuniyetsizlik, torpil, işin kıymetini bilmeme, umursamazlık, işten ayrılma ile ilgili kaygı duymamaları. Kamu kurumlarında maalesef böyle bir durum var, kişinin yüz kızartıcı durumlar dışında ilişkisinin kesilmemesi ama bunda da çok esneklik var. Sürece farklı kurum ve kişilerin müdahil olması sistemi laçka hale getirebiliyor. Dinamik bir personel ile çalışmak yerine birinin kayırdığı, tanıdığı kişilere iş yaptırmaya çalışıyorsunuz ...*”

Yön-4: “... *farklı gelir kaynaklarına sahip olması, kişiyi bu davranışlara eğilimli hale getirmişti. Ayrıca kişinin ailevi anlamda bir sorumluluğunun olmaması yani tekil olarak yaşıyor oluşu...*”

Yön-5: “...*bir de kendini bu işe kuruma ait hissetmiyordu zaten, B planı vardı. Ayrıca bekardı, istediği zaman gitme özgürlüğü olduğu inancına sahipti ve gitti kurumdan...Diğeri daha çok siyasi ve yerel bağlantılarına güveniyordu...*”

4. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma sonucunda, kamuda sergilenen tersine zorbalık davranışları ve bunların nedenlerine ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir. Öncelikle bu davranışların iş üzerinden ya da kişiliğe yönelik olarak sergilendiği sonucuna ulaşılmıştır. İş üzerinden sergilenen zorbalık davranışlarının işi yapmama, eksik ya da hatalı yapma ve itiraz etme şeklinde gerçekleştiği, bu davranışlarla yöneticinin yetersiz olduğu algısının yaratılmaya çalışıldığı saptanmıştır. Bunun yanında, yöneticilerin kişiliğine yönelik zorbalık davranışları sergilendiği, özellikle dedikodu mekanizması ile yöneticilerin zor durumda bırakıldığı ve imajlarının zarar gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Kamu kurumları topluma/kamuya hizmet veren kurumlar olduğundan kamuda verimliliğin sağlanması, kamu kaynaklarının etkin kullanılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, yöneticiler ve çalışanların zamanlarını ve enerjilerini bu tarz üretkenlik karşıtı iş davranışları ile harcamaları, aynı zamanda kamu kaynaklarının etkin kullanılmasının önüne geçmektedir. Dolayısıyla bu davranışların önlenmesi veya en azından azaltılması gerekmektedir. Bunun için ise öncelikle davranışların nedenleri belirlenmelidir. Bu araştırma sonucunda elde edilen veriler, bu davranışların kökeninde kişisel özelliklerin ve işe dair algıların yattığını göstermektedir. Kişisel özellikler, çalışanların iş yeterlilikleri ve karakteristik özellikleri olarak öne çıkmaktadır. İş yeterliliğini artırmanın ve doğru işe doğru kişiyi yerleştirmenin bu davranışların azaltılmasını sağlayabileceği düşünülmektedir. Araştırmaya

katılan yöneticiler genellikle yöneticiliklerinin ilk zamanlarında bu davranışlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu noktada, kamuda yönetici yetiştirme programı gibi eğitimler gerçekleştirilmesinin yöneticilerin hem işe yönelik yetkinliklerini hem kişiler arası iletişim becerilerini artıracığı, bu sayede bu tarz davranışlara daha az maruz kalınacağı ya da bu davranışlarla daha rahat başa çıkılabileceği düşünülmektedir. Söz konusu davranışların bir diğer ana kaynağının çalışanların işlerine ve kendilerine yönelik algıları olduğu görülmektedir. Kamu çalışanlarının kariyer hedeflerine uygun biçimde kendilerini geliştirmelerine yönelik olanakların artırılmasının, mevzuatta genel şartları belirlenmiş olan atama şartlarının yanında yöneticilerin hangi kriterlere göre belirlendiğinin(çalışma süresi, yaş, birimde tecrübe, kurumda tecrübe vb.) iç yönergelerde belirtilmesinin bu sorunları azaltacağı düşünülmektedir. Bunun dışında kurum içi ya da dışı güç odaklarının kurumlarda etkili olmasının yöneticileri zor durumda bıraktığı ve bu davranışların önünü açtığı, yöneticilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Etkin bir kamu yönetimi için bu durumun önüne geçilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışma sonucunda yukarıda belirtilen yönetsel önerilerin yanında akademik olarak da öneriler yapılabilmektedir. Tersine işyeri zorbalığı kavramı görece güncel bir konudur ve Türkiye bağlamında az çalışılmıştır. Kavramın aşırı niteliklilik algısı ve örgütsel adalet perspektifinden de değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bunun yanında, tersine işyeri zorbalığı davranışlarına maruz kalan yöneticilerin bu davranışlardan nasıl etkilendiği, bu davranışların kişisel ve örgütsel sonuçları nezdinde değerlendirilebilir. Bu araştırmanın yalnızca kamu yöneticileri ile sınırlı olması ve kamuda çalışan kadın yönetici sayısının az olması nedeniyle yalnızca erkek yöneticilerin çalışmaya dahil edilebilmesi araştırmanın sınırlılıkları arasındadır. Kadın yöneticilerin karşılaştığı tersine zorbalık davranışlarının da araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

5. Kaynakça

- Aydın, O., & Öcel, H. (2009). İşyeri Zorbalığı Ölçeği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 91-103.
- Bayrakçı, E., & Dinç, M. (2020). Tersine Zorbalık (Mobbing) Eylemleri Ve Tersine Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 403-418.
- Branch, S., Ramsay, S., & Barker, M. (2005). Exploration of Upwards Bullying: An interview study. *British Academy of Management*.
- Branch, S., Ramsay, S., Sheehan, M., & Barker, M. (2004). Us and Them: Understanding Upwards Bullying through the. *In Australian and New Zealand Academy of Management*, 7-11.
- Busby, L., Patrick, L., & Gaudine, A. (2022). Upwards Workplace Bullying: A Literature Review. *Sage Open*.
- Colquitt, J. A., LePine, J. A., & Wesson, M. J. (2011). *Organizational Behavior: Improving Performance*. New York: McGraw Hill.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Çetin, F., Polat, G., & Yücel, C. (2023). Okul Müdürlerinin Maruz Kaldığı Ters Mobbing Eylemleri. *Toplum, Eğitim ve Kültür araştırmaları Dergisi*, 110-131.

- Hostede, G. (1980). *Culture's Consequences*. Newburry Park,C.A: Sage.
- Leymann, H. (1996). The Content of Mobbing at Work. *European Journal of Work*, 165-184.
- Rayner, C., & Hoel, H. (1997). A Summary Review of Literature Relating to Workplace Bullying. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 181-191.
- Rehan, M. F., Khan, Q. I., & Mumtaz, R. (2021). Do Bosses Get Bullied Too? A Qualitative Investigation of Causes, Impacts, and Treatments of Upward Workplace Bullying. *IRASD Journal of Management*, 302-309.
- Salin, D. (2003). Bullying and Organisational Politics in Competitive and Rapidly. *International Journal of Management and*, 35-46.
- Uysal, H. T. (2016). Çalışanların Liderlik Algısı Ve Ters Mobbing Eğilimi: İşgören Odaklı Liderliğin. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 933-943.
- Uysal, H. T., & Gedik, İ. A. (2017). Effect of Cynical Individual Factor on the Reverse Mobbing Tendency: A Planned Behavior. B. Christiansen, & H. Chandan içinde, *Organizational Culture and Diversity and the Modern* (s. 276-308). ABD: IGI Global.
- Uysal, H. T., & Yavuz, K. (2013). The Unseen Face of Mobbing In Oorganizations:Reverse Mobbing. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2167-2183.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KURUMSAL ETİK YÖNETİMİN PEKİŞMESİNDE İYİ YÖNETİŞİM

DOÇ. DR YILDIZ ATMACA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yildizatmaca@yyu.edu.tr-

0000-0001-6345-4745

ÖZET

Ahlaki davranışları inceleyen önemli bir bilim dalı olarak kabul edilen etik, doğruluğu iyi veya kötü gibi kavramlarla ifade edilen içerikteki eylemleri analiz etmektedir. Bir anlamda etik, eleştirel bakış açısını literatüre kazandıran bir felsefe bilimidir. Bu eleştirel bakış, bireysel, toplumsal veya kurumsal perspektifte kendini göstermektedir. Özellikle yönetsel anlamda etik: kişisel, profesyonel, sosyal ve kurumsal etik olmak üzere farklı boyutları ile incelenmektedir. Bu çalışmada, kamu yönetimindeki verimliliği sağlamada önemli bir parametre olarak kabul edilen kurumsal etik olgusu ele alınmıştır. Kurumsal etik ile her bir kurumun kendi yasa veya uygulamasındaki biçimsel ve biçimsel olmayan etik değerler incelenmektedir. Çalışmada kurumsal etik, Türk yönetim sistemine 2000’li yıllardan sonra transfer edilen iyi yönetim olgusu ekseninde değerlendirilmiştir. Yönetişim, en yalın hali ile çok aktörlü bir yönetim anlayışını ifade etmektedir. Bu aktörler, bir toplumdaki “kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıdır”. İyi yönetim ise bu aktörler kümesinin “şeffaflık, hesap verebilirlik, saydamlık, katılım ve hukukun üstünlüğü” ilkelerinin kusursuz işlemesi ve etkin olması olarak tasvir edilmektedir. Çalışmada, yönetim anlayışının kurumsal etik anlayışına katkısı doküman analizi yöntemi kullanılarak incelenmiş ve çalışma sonunda bir kurumdaki etik anlayışın gelişimine yönetim anlayışının olumlu yönde katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Etik, İyi Yönetişim, Ahlak, Hesap verebilirlik, Katılım

GOOD GOVERNANCE IN STRENGTHENING CORPORATE ETHICAL MANAGEMENT

ABSTRACT

Ethics, which is considered an important branch of science that examines moral behavior, analyzes actions whose truth is expressed in concepts such as good or bad. In a sense, ethics is a philosophical science that brings a critical perspective to literature. This critical view manifests itself in individual, social or institutional perspectives. Especially in the managerial sense, ethics is examined in different dimensions: personal, professional, social and institutional ethics. In this study, the concept of institutional ethics, which is considered as an important parameter in ensuring efficiency in public administration, is discussed. With institutional ethics, the formal and informal ethical values in each institution's own law or practice are examined. In this study, corporate ethics was evaluated in the context of the concept of good governance, which was transferred to the Turkish management system after the 2000s. Governance, in its simplest form, refers to a multi-actor management approach. These actors are the “public sector,

private sector and civil society organizations” in a society. Good governance is described as the flawless functioning and effectiveness of the principles of “transparency, accountability, transparency, participation and the rule of law” of this set of actors. In the study, the contribution of the governance approach to the corporate ethical approach was examined using the document analysis method and at the end of the study, it was determined that the governance approach contributed positively to the development of the ethical approach in an institution.

Keywords: Corporate Ethics, Good Governance, Morality, Accountability, Participation

GİRİŞ

Birbirleriyle sıklıkla karıştırılan iki önemli kavram olan etik ve ahlak, aslında birbirleriyle bağlantılı ve dengede gitmesi gereken kavramlardır. Etik, ahlaki değerleri inceleyen bir bilimdir. Ahlakın olmadığı bir yerde etik algının olduğunu söylemek mümkün değildir. Etik kavramını içselleştirebilmek için de temelden bir kültürel değere sahip olmak gereklidir. Ahlak, kültür, değer ve normlar bu sebeple etikteki önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir. Kurumlar, farklı değerleri benimsemiş bireyleri bir araya toplayarak belli bir amaç etrafında tahayyül göstermekte ve zıtlıkları bütünleştirmeye çalışmaktadırlar. Farklı kültürel değerleri benimsemiş çalışanların bir arada olduğu bir ortamda ortak atmosferi yakalamak, aynı tür davranışları benimsemek ancak etik ilkelerin kabulüyle mümkündür. Bu bağlamda oluşturulacak kurumsal etik, yönetimdeki verimliliği arttıracaktır. Bu verimliliğin pekişmesindeki en önemli araçlardan biri de iletişimdir. İletişimin yönetsel sahadaki en önemli görünümü yönetim anlayışıdır. Yönetişim ise aynı toplumdaki birbirinden farklı aktörün ortak bir noktada buluşabilmesi durumudur. Yönetişim en iyi şekilde işleyişini hesap verebilirlik, şeffaflık, katılımcılık, hukukun üstünlüğü ve etkinlik gibi önemli ilkelerle gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, kurumsal etiğin inşasında yönetim anlayışının boyutu incelenmektedir. Katılımcı bir yönetim mekanizmasının kurumsal ettiği hangi ölçüde sağladığı ve bunun kurumsal itibara yansması ele alınmaktadır. Literatür taramasının yapıldığı çalışma alana katkı sağlayacak önemli bir potansiyel taşımaktadır. Saha elemanları üzerinde analiz yapmak ise bir başka çalışmaya konu olabilecek önemli bir noktadır.

1.ETİK YÖNETİM

Kavram olarak kökenini “etos” sözcüğünden alan etik, bir toplumdaki ahlaki değerleri ele almaktadır. İngilizce olarak “morality” kavramına denk gelen ahlak, Türkçede “kişide huy olarak bilinen nitelik; iyi ve güzel olan nitelikler” olarak kabul edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2024). Ahlak, bir insanın iradesini kullanarak iyi veya doğru olanı tespit etmesi halidir.

Etik, ahlaki değerleri inceleyen felsefenin önemli bir bilim dalıdır. Kavramın temelinde doğru, yanlış, iyi, kötü değerlerin analizi söz konusudur. Etik ahlaki davranmanın önemini anlatmakla birlikte insanın ahlaklı davranmaya sürükleyen sebepleri anlamaya çalışan ve bu değerleri inceleyen bir bilim dalıdır.

Etik insanların, istisnasız uymak zorunda olduğu ahlaki değerlerin tamamıdır (Yatkın, 2015:14). Etik yönetim ise idarenin sevk ve idare işlemlerinde iyi veya doğru olanı benimsetecek temel değer olarak yansıtacak bir yürütme anlayışıdır. Etik yönetim de bir kurumun eylemlerinde ve karar alma faaliyetlerinde ahlaki değerleri benimseyerek karar alma hali söz konusudur.

Etik yönetim, işleyişini sağlarken farklı boyutlarla kendini etkinleştirmektedir. İnsanın kendi değerleri ekseninde hareket etmesi anlamını taşıyan bireysel etik; mesleğini icra ederken mesleğin temel ilkelerine sadakat ve saygıyı içeren mesleki etik; içinde yaşanılan toplumun temel değerlerine saygıyı içeren sosyal etik ve kurumların kendi işleyişlerinde kamusal menfaati odak noktasına alacak, kendi kurumsal yönetim sistemlerine uygunluğu taşıyan kurumsal etik, etik yönetime ait temel boyutlar olarak kabul edilmektedir (Atmaca ve İzci, 2021:5). Kurumsal etik ise etik yönetim anlayışındaki en önemli boyut olarak öngörülmektedir.

2. KURUMSAL ETİK YÖNETİM

Türkiye'de yönetsel yapıların birçoğunda etik dışı faaliyetler bireysel boyutu aşır kurumsallaşma seviyesine geçmiştir. Kamu kurumları kamusal menfaati sağlayan kurumlar olmaktan çıkmış, vatandaşlar da işlerini kolaylıkla etik dışı yollarla halledebileceğini düşünen bir hale dönmüştür. Türk kamu yönetimi sistemindeki etik dışı faaliyetleri önlemek gereklidir. Bunun içinde yapılması gereken en önemli husus, etik ilkelerin benimsetilmesini sağlamak ve gerekli uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için vatandaşlar özelinde bilinç seviyesini arttırmaktır (Yüksel, 2005:90).

Bir kurumun işleyişini kolaylaştıran en önemli aktör, çalışandır. Çalışanın değerlerine saygı duymak, çalışanın kuruma olan aidiyet duygusunu arttıracaktır. Kurum ve çalışanın değerleri menfaatleri bütünleşecektir. Bu sebeple, kurumsal etiğin mimarı çalışanlar ve çalışanların değerlerini muhafaza eden yöneticilerdir.

Dünya üzerindeki hemen hemen bütün ülkelerde etik kuramlardaki temel amaç, etik ilkeleri benimsemiş bir kurumsal kültür oluşturabilmektir. Kurumsal değerlere sadakat, kurumsal sorumluluk, dürüstlük, doğruluk, haklı kazanç ve vatandaş odaklılık kurumsal uygulamaların en iyi şekilde işlenmesini sağlayan etik ilkelerdir. Etik değerleri benimsemiş bireyler topluluğu kurumunun değerinin artmasını sağlayacak, kurumun saygınlık seviyesini arttıracak, kurum içerisindeki huzur, dışarıya olumlu bir intiba kazandıracaktır. Bu durum da kamu hizmetlerindeki verimlilik anlayışını arttıracaktır. Bu artıştaki en önemli husus ise yöneten ve yönetilenler arasındaki iletişim mekanizmasının etkin işleminde gizlidir. Bu sebeple kurumsal itibarın pekişmesinde yönetim anlayışının önemi büyüktür.

3. YÖNETİŞİM-İYİ YÖNETİŞİM

Yönetişim, gelişmekte olan devlet yapılarının olduğu ülkelerde yönetim sorularını dile getirmek üzere oluşturulmuş önemli bir yönetim anlayışıdır. Dünya Bankası'nca yürürlüğe konulan "yapısal uyum programlarının" başarısızlığı kamu yönetimindeki önemli değerleri geliştirmeye yönelik adımların atılmasına sebep olmuştur. İyi yönetişim, atılan bu önemli adımların bir tanesidir. İyi yönetişim, vatandaşların kendilerini güven içinde hissettiği, hukukun

üstünlüğünün sağlandığı, yargı bağımsızlığının gerçekleştiği, siyasi liderlerin aldığı kararlardan dolayı halka hesap verebildiği veya halkın hesap sorabildiği ve gerekli bütün bilgilere vatandaşın kolaylıkla ulaşabileceği şeffaf yönetimi ve insan haklarına dayalı bir yönetim anlayışını ifade etmektedir (Tortop vd.,2017:355).

Yönetişim, “iyi sonuç vermeyen yönetim anlayışının tersine sivil toplum kuruluşlarına önem veren gelişmelerin önünü açan, katılımcılığı, saydamlığı, yetki devrini, yerinden yönetimi, sonuç verici ve uygulanabilir çözüm yollarını teşvik eden ve benimseyen” önemli bir yönetim yaklaşımını ifade etmektedir (Haktankaçmaz, 2004:48).

İyi yönetimdeki en temel ilkeler: şeffaflık, katılımcılık, hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik, cevap verebilirlik, etkinlik, stratejik vizyon ve eşitlik olarak kabul edilmektedir. Bu ilkeler, tek başlarına bir anlam ifade etmemektedir. Ancak birbirlerini tamamlamaktadır. Entegrasyon içerisinde bulunmaları yönetim anlayışının gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bilgiye erişim şeffaf olmayı, şeffaflık ise geniş katılımcı bir karar verme süreci durumunu ortaya çıkarmaktadır. Artan katılımcılık verilen kararların daha etkin olması sonucunu doğurmaktadır. Kararların meşruiyeti de etkin bir uygulamanın gerçekleştiğini göstermektedir (Uysal ve Atmaca, 2018:414).

SONUÇ

Kamusal etiğin temelinde, özellikle kurumların işleyişindeki ahlaki eylemleri gerçekleştirme durumu söz konusudur. Yolsuzluk ve rüşvetten uzak durma, yalan söylememek bu ahlaki eylemlerin en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Ahlaki eylemlerin iyileştirilmesindeki en temel ilke, iletişim ve denetimdir. Şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim algısının olduğu bir ortamda çalışandaki aidiyet bağı gelişim gösterecektir. Aidiyet bağı, çalışanı kurumda daha fazla çalışmaya itecek ve kurumun performansı artış gösterecektir. Performanstaki başarı dışarıya olumlu bir şekilde yansiyacak ve kurumsal itibar sağlanmış olacaktır. Kurumsal itibar iyi yönetim mekanizmasının etkin aracı olan şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin bir arada gerçekleşmesiyle sağlanacaktır. Kurumların bütün kararlarını bu ilkeler bağlamında ele alması, ortaya çıkacak herhangi bir olumsuz durum karşısında büyük bir sorumlulukla önleyici adımların atılmasını sağlayacaktır. Bu sorumluluk duygusu gelişmiş çalışanlarla birlikte bütün sorunlar kolaylıkla atlatılacaktır. Bu sebeple bir kurumun işleyişindeki en önemli araç, aktörler arasındaki etkileşimi sağlayan iletişim mekanizmasının kusursuz işlemesi ile mümkündür demek kabul edilmesi gereken önemli değer olmalıdır.

KAYNAKÇA

ATMACA, Y. İZCİ, M. (2021). “Kavramsal ve Kuramsal Açından Etik”, Yönetim ve Etik (ss.1-28) içinde, (Ed. Perihan Gözüm), Gazi Kitabevi, Ankara.

HAKTANKAÇMAZ, M. İ. (2004), “Türk Kamu Yönetiminde Yönetişimin Uygulanabilirliği”. Amme İdaresi Dergisi, S.37, ss.45-62.

TORTOP, N., İSPİR, E.,AYKAÇ,B.YAYMAN, H.ÖZER, ÖZER,M.A.(2017). Yönetim Bilimi, 11. Basım.Nobel Yayın. Ankara

Türk Dil Kurumu (TDK). (2024)

UYSAL,Y.,ATMACA,Y.(2018).”Türkiye’deki Merkezi ve Yerel Yönetim İlişkilerinin Yönetişim Modeli Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 1(3), 411-424.

YATKIN, Ahmet(2015), Kamuda Etik Yönetim, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul, 1. Baskı.

YÜKSEL, Cüneyt (2005), Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik. TÜSİAD Devlette Etik Altyapı Dizisi (1). İstanbul.

İDAREDE HESAP VEREBİLİRLİK; HESAP VERME SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

DOÇ. DR YILDIZ ATMACA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yildizatmaca@yyu.edu.tr-
0000-0001-6345-4745

ÖZET

Türk yönetim sisteminin işleyişine katılımcı yönetim anlayışı bağlamında transfer edilen en önemli kavramlardan biri hesap verebilirliktir. Sevk ve işleyin en önemli aracı olan idare gerek hesap sorma gerekse hesap verme anlayışı kapsamında sorumlu tutulan birincil derecedeki aktörler kümesidir. Bu sorumluluk bireysel anlamda olabileceği gibi kurumsal anlamda da kendini göstermektedir. Gerçekleştirilen eylem sonucu verilmesi gereken cevap olarak ifade edilen hesap verebilirlik, kurumsal anlamda idarenin gerçekleştirdiği eylemler sonucu devletin asli birimleri olan bakanlıklara, mahkemelere ve en önemlisi de parlamentoya karşı hesap verme olarak ifade edilmektedir. Hesap soran ve cevap veren aktörler arasındaki bir etkileşimin sonucunda hesap verebilirlik, hesap verilen kurum, makam ve kişi olmak üzere farklı boyutlarıyla değerlendirilmektedir. Bu çalışmada hesap verebilirlik, idarenin hesap verme sorumluluğu bağlamında ele alınmıştır. Hangi esas ve usuller çerçevesinde idarenin hesap verebileceği ve bundan doğan sorumluluğu çalışmanın temel sorunsalıdır. Hesap verme sorumluluğu bağlamında ele alınan kurumsal ve yasal düzenlemeler çalışmaya önemli bir veri niteliği sunmuştur. Literatür taraması sonucunda idarenin hesap verebilirliği kapsamında Türkiye’de çok önemli düzenlemeler gerçekleştirildiği, hesap verme sorumluluğu altında da etkin ve verimli bir kamu yönetimi yapısına ulaşıldığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hesap Verebilirlik, İdare, Kamu Yönetimi, Kamu Görevlileri, Kurumsal Sorumluluk

ACCOUNTABILITY IN ADMINISTRATION; AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF ACCOUNTABILITY

ABSTRACT

One of the most important concepts transferred to the functioning of the Turkish administration system in the context of the participatory administration approach is accountability. The administration, which is the most important tool of dispatch and operation, is the set of primary actors who are held responsible within the scope of both accountability and accountability. This responsibility can be individual or institutional. Accountability, which is defined as the response that should be given as a result of an action taken, is defined as being accountable to the ministries, courts and most importantly the parliament, which are the primary units of the state, as a result of the actions taken by the administration in an institutional sense. As a result of the interaction between the actors who ask for account and those who respond, accountability is evaluated in different dimensions, namely the institution, authority and person to whom account is given. In this study, accountability is discussed in the context of the accountability of the administration. The fundamental problem of the study is the principles and procedures under which the administration can be held accountable and the responsibility arising from this. The institutional and legal regulations considered in the context of accountability have provided important data for the study. As a result of the literature review, it has been understood that very important regulations have been made in Turkey within the scope of the accountability of the administration and an effective and efficient public administration structure has been achieved under accountability.

Keywords: Accountability, Administration, Public Administration, Public Officials, Corporate Responsibility.

GİRİŞ

Hukuk devletlerine ait en temel özellik, yöneten ve yönetilenler arasındaki mevcut karşılıklı sorumluluk duygusudur. Politikacılar ve bürokratlar arasında bir siyasal sorumluluk bunun yanı sıra politikacı ve bürokrasi arasında da bir yönetsel sorumluluk söz konusudur. Bütün bu sorumluluk duyguları ise hesap verebilirlik kavramı üzerinde birleşmektedir. Kamu görevlileri yetki ve sorumlulukları ekseninde aldıkları kararlar üzerine hesap vermek zorundadırlar. Devletin yetkilerini kötüye kullanma durumları söz konusu değildir. Bu anlamda hesap verebilirlik bu yetkiyi kötüye kullanmanın önüne geçmede kullanılan önemli bir araçtır. Gerek kamu kurumları gerek sivil toplum kuruluşları gerekse özel sektör temsilcileri alınan bütün kararlara ilişkin kamuoyuna ve diğer bütün paydaşlara hesap vermelidir. İyi yönetim ilkesinin temelinde hesap sorulan birime şeffaf bir şekilde hesap verme durumu söz konusudur. Bu çalışmada idarenin hesap verebilirliği incelenmiştir. Hesap vermeye yetkili makam veya kuruluşların amaçları, hesap verebilirlik kavramının çeşitleri ile birlikte ele alınmıştır. En nihayetinde Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki hesap verebilirlik mekanizmaları değerlendirilmiştir.

2. HESAP VEREBİLİRLİK

Hem yasal hem de siyasal anlamda bir cevap verme anlayışını taşıyan hesap verebilme, kamu yönetimindeki sorumsuzlukların ve yetkiyi kötüye kullanımın sonucunda geliştirilen önemli bir araçtır. Hesap verme aracı ile kamu yönetiminin işleyişinden kaynaklanan sorunlar minimize edilecektir. Bu kapsamda geniş bir anlam sahası olan hesap verme kavramını temel boyutları ile birlikte incelemek gereklidir.

2.1. Kavramsal Açılım

Hesap verebilirlik, en yalın hali ile yerine getirilen eylemden dolayı, kişinin veya kurumun çevredekilere yaptığı eylem veya işten ötürü açıklama yapması, cevap vermesidir. Kavram, ilk olarak daha çok finansal konularda hesap verebilirlik parametreleri ile değerlendirilirken sonrasında eylemsel cevap verebilirlik bağlamında da bir gelişim göstermiştir.

Hesap verebilirlik, tek taraflı bir açıklama yapmaktan ziyade, hesap soran ve hesap veren arasındaki etkileşim bağlamında değerlendirilmektedir. Bu etkileşimde sadece kamusal aktörlerin sorumlulukları belirtilmemekte bu aktörlerin sorumluluklarını yerine getirme sonrasında yaptığı eylemler karşısında sorgulanabilmeleri hususuna vurgu yapılmaktadır. Hesap verebilirlik ile ilişkili iki önemli kavram bulunmaktadır Bunlardan birincisi denetim ikincisi ise sorumluluktur (Bovens, 2007:449-450)

Hesap verme sorumluluğu, iyi bir yönetimde olması gereken en önemli husustur. Bu kavramla birlikte kullanılan bir diğer kavram ise saydamlıktır. Saydamlık, sıklıkla kullanıldığında yolsuzluğu önlemeye yardımcı olan, yönetim anlayışını ve hesap verme sorumluluğunu geliştirebilen önemli bir ilkedir. Saydamlık ve hesap verebilirlik kavramları, birbirlerinden kolaylıkla ayrımı yapılamayan ancak her ikisi de raporlama özelliği yüksek olan kavramlardır (INTOSAI, 2024)

2.2. Hesap Verebilirlik Çeşitleri

Belli bir sorumluluğu olan kuruluşların yaptıklarının hesabını vermesi ve ortaya çıkan sonuçlara razı olma hali olarak tanımlanan hesap verebilirlik, çok aktörlü yapısı bağlamında “yasal hesap verebilirlik”, “politik hesap verebilirlik”, “bürokratik hesap verebilirlik” ve “profesyonel hesap verebilirlik” olmak üzere dört farklı boyutuyla incelenmektedir (Sobacı, 2009:41):

Yasal hesap verebilirlik, kurum dışındaki bir kontrol mekanizmasına dayanmaktadır. Bu kontrol mekanizması, yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesini isteyen ve yaptırımları zorlayan makam veya kişidir.

Politik hesap verebilirlik, parlamenter bir demokratik yönetim yapısının yansıması olarak ifade edilmektedir. Seçmenler, egemenlik haklarının temsilcilerine yani vekillerine temsil yetkisi vermektedir. Bu temsiliyetin gereği olarak da kamu görevlileri bakanlara, bakanlar ise meclise politik hesap vermek zorundadır.

Bürokratik hesap verebilirlik, kamu yönetimindeki bürokratların hiyerarşik yapı ilkesi gereği faaliyetlerinin hesabının verilmesidir. Burada kamu kurumunun kendisinin de merkezi yönetime hesap verme sorumluluğu mevcuttur.

Profesyonel hesap verebilirlik, gerek üretimin gerekse sunumun teknik uzmanlık gerektiren bir kamusal hizmette destek istemesi durumudur. Burada kurumun faaliyetlerinde iş yapan uzmanlar eliyle bir kontrol durumu söz konusudur.

2.3. Hesap Verebilirlikteki Amaç

Tarihsel geçmişi uzun olan ancak daha çok yeni kamu yönetimi sürecinde ön plana çıkan önemli bir ilke olan hesap verebilirlikteki en net amaç, devletin rasyonel esaslar çerçevesinde karar almasını kolaylaştırmak ve gerek çalışanın gerekse vatandaşın yönetime katkısını sağlamaktır. Kamusal yetkilerin yanlış ve kötüye kullanılmasının önüne geçmektir. Bu kapsamda hesap verebilirlikteki genel amaçlar şu hâlde özetlenmektedir (Balcı, 2003:117):

- Kamusal kaynakları ve değerleri hukuka uygun bir şekilde kullanmaya çalışmak,
- Kamusal yetkilerin kullanımındaki kötü niyeti engellemek,
- Kamu yönetimi sisteminde sıklıkla dile getirilen sürekli öğrenmeyi teşvik etmek.

3. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE HESAP VEREBİLİRLİK

Türkiye, 2018 yılında 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonucu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adı ile yeni bir hükümet sistemine geçiş yapmıştır. Yeni hükümet sistemi ile birlikte anayasada Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu düzenlenmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Üye tam sayısının 5'te 3'ünün gizli oyuyla da soruşturma açılmasına karar verebilir.

Anayasanın 98 maddesi gereğince meclis bilgi edinme yollarından “yazılı soru” ve “meclis soruşturması” yetkisini milletvekilleri, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında kullanma hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar cumhurbaşkanına karşı idari ve siyasi anlamda sorumludur.

Yeni hükümet sistemi ile kurulan Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları da hesap verebilirlik ilkesi ekseninde yetkilendirilmiş önemli kuruluşlardır. Gerek bakanlıklar gerekse özel sektör veya sivil toplum kuruluşları mevcut durumları ile ilgili politika kurullarına hesap vermek durumundadırlar aynı zamanda kendi yapmış oldukları işlemlerle ilgili gelen sorulara da cevap vermekle mükellefler.

2003 yılında kabul edilen 4982 sayılı kanun 5 maddesinde “Kurum ve kuruluşlar, bu Kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idarî ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdürler” ibaresi ile kurum veya kuruluşların bilgi verme yükümlülüğünü belirtmiştir. Aynı kanun dördüncü bölümünde ise bilgiedinmehaklarındakisınırlılıkları maddeler halinde (m.15,m.16,m.17,m.18,m.19,m.20,m.21, m.22,m.23,m.24,m.25,m.26,m.27,m.28) belirtmiştir. Bu sınırlılıklar (Resmi Gazete, 2003):

- “Yargı denetimi dışında kalan işlemler”
- “Devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler”
- “Ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler”
- “İstihbarata ilişkin bilgi veya belgeler”
- “İdarî soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler”
- “Adlî soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler”
- “Özel hayatın gizliliği”
- “Haberleşmenin gizliliği”
- “Ticarî sır”
- “Fikir ve sanat eserleri”
- “Kurum içi düzenlemeler”
- “Kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler”
- “Tavsiye ve mütalaa talepleri”
- “Gizliliği kaldırılan bilgi veya belgeler”

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Hesap Verebilirlik Mekanizmaları

Hesap Verebilirlik Mekanizması	Hesap Veren- Kim Hesap Verecek	Hesap Soran- Kime Hesap Verecek	Hangi Konularda Hesap Verecek
Seçim	Cumhurbaşkanı Milletvekilleri	Vatandaşlar (Seçmenler)	Tüm konular için
Ceza Yargılaması	Cumhurbaşkanı	TBMM Anayasa Mahkemesi	Hukuka Uygunluk için
Bütçe Görüşmeleri	Cumhurbaşkanı Bakanlar Üst Düzey Kamu Görevlileri	TBMM	Hukuka Uygunluk ve Mali Konular için
Yazılı Soru	Cumhurbaşkanı Yardımcısı Bakanlar	TBMM	Tüm konular için
Meclis Araştırması	Yürütme	TBMM	Tüm konular için
Genel Görüşme	Yürütme	TBMM	Tüm konular için
Meclis Soruşturması	Cumhurbaşkanı Yardımcısı Bakanlar	TBMM Anayasa Mahkemesi	Hukuka uygunluk için
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	Cumhurbaşkanı	TBMM Anayasa Mahkemesi	Hukuka uygunluk için
Cumhurbaşkanının Yaptığı Atamalar	Cumhurbaşkanı Yardımcısı Bakan Üst Düzey Kamu Görevlileri	Cumhurbaşkanı	Tüm konular için

Kaynak: (Gülener ve Biricikoğlu, 2016:82)

SONUÇ

Yeni kamu yönetimi yaklaşımı çerçevesinde Türk yönetim literatürüne yansıyan önemli kavramlardan biri olan hesap verebilirlik, katılımcı yönetim politikalarına hizmet etme amaçlıdır. Çok aktörlü bir yönetim anlayışında kullanılan önemli bir parametredir. Sivil toplum, kamu ve öze sektörün bir arada olduğu platformda hesap verebilirlik bir denetim fonksiyonunu üstlenmektedir. İdaredaki işleyişi, yetkinin kötüye kullanılıp kullanılmadığını kontrol etmektedir. İdarenin görevi ise hesap verme sorumluluğu olan çalışan veya kurumların verdikleri hesap karşısında aldıkları kararları analiz ederek negatif veya pozitif anlamda dersler çıkarmaktır.

2003 yılında kabul edilen Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ise hesap verme sorumluluğuna belli sınırlar çizmektedir. Bu sınırlar özellikle, kurumun salahiyetini etkileyecek ve muhtevasında gizlilik olan kararlarla ilgilidir. Özellikle devlet sırrına ve istihbarata ilişkin bilgiler kesinlikle gizli tutulmalıdır.

2018 yılı itibari ile Türkiye’de kabul edilen ve fiilen uygulanmaya çalışılan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile hesap veren mekanizmalarda bir değişim yaşanmıştır. Cumhurbaşkanına siyasi sorumluluğunun yanı sıra cezai sorumluluk da getirilmiştir. Genel itibari ile hesap soran TBMM veya mahkemelerken, hesap veren ise belli bir çoğunluğun olması şartı ile Cumhurbaşkanı, yardımcısı ve bakanlardır. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı, yardımcısı ve bakanlarda hiyerarşik yapı anlayışı gereği hukuka uygunluğu alt kademe personeli üzerinde denetlemekle görevlidir. Bu durum yasal hesap verebilirliğin bir gereğidir. Ancak yeni hükümet sisteminin partili bir başkan yapısına sahip olması yönetimdeki siyasallaşma olgusunu ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumda idaredaki işleyiş siyasal gücü fazla olan birimin lehinde gelişmektedir. Bu sebeple yönetimde politik veya profesyonel hesap verebilirliğin etkinliği düşündürücüdür. Hesap verebilmenin etkinliği denetim mekanizmasının etkin işlemesi ve alınan kararların faaliyet raporlarında şeffaf bir şekilde sunulması ile gelişme imkânı bulacaktır. Aksi bir durum, hesap verebilirliğin etkinliği ile birlikte varlığını dahi sorgulatmaktadır.

KAYNAKÇA

BALCI, A. (2003). “Kamu Yönetiminde ‘Hesap Verebilirlik’ Anlayışı”. Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar-Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları, Balcı vd. (Ed.), Seçkin Yayınları, Ankara.

BOVENS, M. (2007). “Analysing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework”. European Law Journal. V. 13. N. 4.447-468

GÜLENER, S., BİRİCİKOĞLU, H. (2016). Türkiye’de Bürokrasinin Hesap Verebilirlik Açığı ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yürütmenin Hesap Verebilirliği. Ombudsman Akademik, (5), 69-89.

INTOSAI (2024). Saydamlık ve Hesap Verme Sorumluluğu İlkeleri.

https://www.sayistay.gov.tr/files/1098_issai20.pdf

Resmi Gazete (2003). 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu.

SOBACI, M.Z. (2009). İdari Reform ve Politika Transferi Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı.
Turhan Kitabevi. Ankara

FROM FANO TO THE GLOBAL CITY: THE POSSIBILITY OF CHILD-FRIENDLY CITIES IN THE NEOLIBERAL AGE

Dr. BALKIR UYSAL ¹

¹ Kastamonu University, Abana Sabahat-Mesut Yılmaz Vocational School, Department of Social Services, balkiruysal@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0684-002X>

ABSTRACT

The concept of child-friendly cities gained an official framework with the Child-Friendly Cities Initiative, which started in 1996. It pioneered the increase in child-friendly projects by supporting local governments that planned and implemented for children's needs in cities. Child-friendly cities have developed at the intersection of urban planning and services based on children's rights and considering concepts such as participation and justice. This framework argues that children should be regarded as active citizens. Therefore, these cities are defined as cities that respect children's rights and offer them a safe and participatory living space. On the other hand, global cities appear as cities that facilitate the international flow of capital and labor and have developed as trade and finance centers under neoliberal policies. The effects of neoliberalism on child-friendly cities are related to many areas, such as privatization, commercialization of public spaces, deepening inequalities, and ignoring children's needs in urban policies. While child-friendly cities aim for children to live in an egalitarian and participatory framework, neoliberal policies are contrary to the goals of child welfare. In this study, the theoretical framework of the children's city movement, which began in the city of Fano in Italy and has become an international model, will be outlined. Then, the possibility of child-friendly cities in the neoliberal era will be discussed.

Keywords: Child-friendly cities, Neoliberalism, Urban governance, Equal opportunities

1. THE STORY THAT STARTED IN FANO: THE CITY OF CHILDREN

The “City of Children” (La Città dei Bambini) project was launched in 1991 in Italy under the leadership of pedagogue Francesco Tonucci in his hometown of Fano. The project was developed by the Institute of Cognitive Sciences and Technologies (ISTC-CNR), part of the Italian National Research Council (CNR), and is an initiative that aims to make cities more livable for children.

It is based on the idea that children should be seen not only as individuals but also as active participants in the design and management of cities. It has developed as a typology of interventions, with examples such as the Children's Councils, which give children a say in decisions that concern the city, and initiatives that promote children's autonomous mobility, which allows them to leave home without the supervision of adults. The first Children's City

network was established in 1992, with the support of the CNR, based on the experience of the first Children's City Municipal Laboratory (Laboratorio Comunale Città dei Bambini di Fano) in Fano. One of the most widespread activities promoting children's social participation is the most widespread method, participatory urban planning. As the first example of this approach, this laboratory in Fano works with the consultancy of professionals such as urban planners and architects. It focuses on a specific theme each year. This theme concerns the change in particular city elements, such as squares, monuments, green areas, traffic, waste management, schools, playgrounds, and other spaces. The studies have impacted a wide range of issues, from numerous environmental interventions to eco-management projects (Maggioni & Baraldi, 2005, pp. 23-29).

In the Fano experience, it has been established from the beginning that children should be the project's protagonists and, therefore, be given sufficient opportunities to express themselves and make suggestions. In Fano, the aim is precisely to change the city, that is, to change the culture of adults starting from childhood ideas (Tonucci, 2005b, p.121). Involving children in urban planning enriches society. Children's perspectives can lead to a more inclusive and caring urban environment, promoting a sense of belonging and security for all (Tonucci & Rissotto, 2001).

It is suggested that all adults, starting with local administrators, ask for advice from children and use them as a 'parameter' for cities. The basic idea is that a city suitable for children will be better for everyone. Therefore, children are considered as the subjects with the highest representational ability. Thus, children become the "paradigm" of diversity as citizens and subjects of the city. Thus, "a mayor who learns to listen to children becomes everyone's mayor" is established (Renzi, Prisco & Tonucci, 2014, p.109).

The rapid urbanization and industrialization process experienced in Italy after 1950 negatively affected children's freedom to move and their ability to explore in a safe environment. Towards the end of the 1990s, this situation began to change with projects initiated by various local governments and non-governmental organizations regarding the living conditions of children. The idea of a children's city was shaped by the "Child-Friendly Cities" initiatives that began to develop in Italy and worldwide from the late 1990s onwards. The main aim of these initiatives was to make cities more responsive to children's needs and to ensure their active participation in city life. (Corsi, 2022, p. 169). In Italy, child-friendly city initiatives were implemented as a comprehensive socio-political-institutional phenomenon and were systematized by a general government plan. The roots of this interest predate the 1989 United Nations Convention on the Rights of the Child. Three elements characterize the development of this phenomenon in Italy. The first is to consider the child an active subject and implement innovative policies to favor the child. The second is the emergence of a new sustainable and participatory urban culture. Lastly, the relationship between the city and the child is intensified (Maggioni & Baraldi, 2005, p. 15).

2. CITY, CHILD AND RIGHTS

The needs of adults largely shape modern urban planning, and Tonucci notes that cities no longer offer safe and explorable spaces for children. The privatization of public spaces in cities and security concerns under the influence of neoliberalism makes it difficult for children to play independently outside. While parents feel the need to monitor their children for their safety constantly, this restricts children's opportunities to explore and socially interact on their own. This type of social isolation violates children's right to play (Tonucci, 2005a).

Over the years, children's freedom of movement, especially their ability to move independently from home to school, has diminished. This deprives children of developmentally essential experiences such as playing outside, exploring, and developing social skills. The priority of cars in modern cities has made public spaces less accessible to children. Therefore, the concept of Child-Friendly Cities advocates the organization of cities by focusing on children's needs. For example, the "A scuola ci andiamo da soli" project launched in Fano aimed to encourage children to go to school by themselves, increase their freedom of movement, and make cities safer (Renzi, Prisco & Tonucci, 2014; Tonucci & Natalini, 2006).

Tonucci and Rissotto (2001) analyzed the various suggestions made by children during their 10-year activities in the "Children's City" project. Children mentioned problems that could be categorized as lack of safe play spaces, restricted mobility, environmental concerns, social isolation, and security issues. From this, they emphasized the deterioration of urban areas and its negative impact on children's development. The right to use urban areas safely is often compromised, leading to a loss of democratic participation in public life (pp. 408-409).

3. GLOBAL CITY DISCOURSE AND THE IMPACT OF NEOLIBERAL POLITICS

Global cities significantly impact the world economy and culture, often functioning as major financial, political, commercial, and cultural centers. This term was defined by sociologist Saskia Sassen in her work "The Global City" in 1991. Global cities are products of an international political economy reshaped by neoliberal economic principles. These cities function as "command and control" centers where capital flows are managed, production is organized, and decisions are made. Global cities are at the center of tensions between the inequalities created by markets and the pursuit of social justice (Curtis, 2018).

The impact of neoliberalism on urbanization appears in the form of privatization or commercial use of public spaces. In this context, neoliberalism is a system that increases inequality in cities and weakens social protection mechanisms. Neoliberalism has seriously threatened the protection and well-being of children by undermining the principles of social justice, equality, and inclusiveness required in building child-friendly cities. Commercial projects make public spaces inaccessible to children or increase the risk of their decline. In addition, instead of these shared spaces necessary for children to socialize, commercial areas aimed at profit are prioritized. Child-friendly cities ensure children have safe and healthy playgrounds and can

spend time freely in public spaces. Neoliberal politics, on the other hand, limit children's living spaces by commercializing public spaces (Haly, 2010; Keddell & Hyslop, 2023).

On the other hand, Perez-del-Pulgar, Anguelovski, and Connolly (2004) reveal in their research that child-friendly city plans play an instrumental role in creating individuals who internalize the norms of neoliberal urbanization. Therefore, when considering the possibility of child-friendly cities in the neoliberal era, it will be necessary to re-evaluate the basic conceptual motifs with a critical perspective.

4. CONCLUSION

Child-friendly cities aim to create spaces where children can exercise their rights as active citizens, participate in city management, and voice their demands. However, while these approaches focusing on children's rights have become a global discourse, on the other hand, children need help accessing adequate nutrition, shelter, health and education services due to inequalities in cities. Neoliberal politics contradict the goals of child-friendly cities, which aim to ensure that children live a life based on equality, participation, and security principles. While labels such as children's rights, child-friendliness, and child well-being are rising in the modern world, the global city discourse, seen as the locomotive of neoliberal economic policies that deepen social, financial, and spatial inequalities, is also expanding. This situation eliminates the possibility of child-friendly cities and turns child-friendliness into a marketable commodity.

REFERENCES:

- Corsi, M. (2002). The child-friendly cities initiative in Italy. *Environment and Urbanization*, 14(2), 169-179.
- Curtis, S. (2018). Global cities and the ends of globalism. *New Global Studies*, 12 (1), 75-90.
- Haly, M. K. (2010). Neoliberalism and child protection: A deadly mix. *Labour History: A Journal of Labour and Social History*, (98), 121-141.
- Keddell, E. & Hyslop, I. (2023). Children, Neoliberalism, and Child Protection. *obo in Childhood Studies*.
- Maggioni, G., & Baraldi, C. (2005). *La città con i bambini. Città amiche dell'infanzia in Italia*. UNICEF.
- Perez-del-Pulgar, C., Anguelovski, I., & Connolly, J. J. (2024). Child-friendly urban practices as emergent place-based neoliberal subjectivation? *Urban Studies*, 61(12), 2349-2369.

Renzi, D., Prisco, A., & Tonucci, F. (2014). L'autonomia di movimento dei bambini: una necessità per loro, una risorsa per la scuola e per la città. *Stadium Educationis-Rivista semestrale per le professioni educative*, (3), 105-120.

Sassen, S. (1991). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Tonucci, F. (2005a). Citizen child: play as welfare parameter for urban life. *Topoi*, 24(2), 183-195.

Tonucci, F. (2005b). *La città dei bambini: un modo nuovo di pensare la città*. Roma: Laterza.

Tonucci, F., & Natalini, P. (2006). *A scuola ci andiamo da soli: manuale operativo per cominciare a restituire la città ai bambini ei bambini alla città*. Gangemi.

Tonucci, F., & Rissotto, A. (2001). Why do we need children's participation? The importance of children's participation in changing the city. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 11(6), 407-419.

SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DÜZEYİNİN ÇOCUKLUK ÇAĞI AŞILARINA KARŞI KARARSIZLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doç. Dr. Fuat YALMAN, Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1041-1837>

fuatyalman@duzce.edu.tr, 0506 4603437

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5642-6498>

yalcinkaragoz@duzce.edu.tr, 0553 0332996

Öz

Bu çalışmanın temel amacı sağlık okuryazarlığı düzeyinin bir halk sağlığı sorunu olarak görülen çocukluk çağı aşılarına karşı kararsızlık üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır ve veriler yüz yüze anket tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın evrenini 2024 yılı Ağustos-Eylül ayı içerisinde Düzce iline bağlı merkez ilçesinde faaliyet gösteren bir aile hekimliğinin aşı birimine başvuran ebeveynler oluşturmuştur. Örneklem grubu ise gönüllü 397 katılımcıdan meydana gelmiştir. Verilerin analizinde IBM SPSS 23 ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak yapılan etki analizi sonuçlarına göre ise; ebeveynlerin kritik sağlık okuryazarlık düzeylerinin ve interaktif sağlık okuryazarlık düzeylerinin çocukluk çağı aşılarına karşı kararsızlık durumlarını istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Yani ebeveynlerin sağlık okuryazarlık düzeyleri arttıkça, çocukluk çağı aşılarına karşı kararsızlık durumlarının azaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Okuryazarlığı, Çocukluk Çağı Aşıları

The Effect of Health Literacy Level on Ambivalence towards Childhood Vaccines

Abstract

The main purpose of this study is to reveal the effect of health literacy level on ambivalence towards childhood vaccines, which is seen as a public health problem. Quantitative research method was used in the study and data were collected by face-to-face survey technique. The population of the study consisted of parents who applied to the vaccination unit of a family medicine operating in the central district of Düzce province in August-September 2024. The sample group consisted of 397 volunteer participants. IBM SPSS 23 and AMOS package programs were used to analyze the data. According to the results of the impact analysis using structural equation modeling, it was determined that parents' critical health literacy levels and interactive health literacy levels had a statistically significant and negative effect on their ambivalence towards childhood vaccines. In other words, as parents' health literacy levels increase, their ambivalence towards childhood vaccines decreases.

Keywords: Health Literacy, Childhood Vaccines

1. GİRİŞ

Bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve sağlığın sürdürülebilmesi konusunda en önemli toplum sağlığı uygulamalarından biri de aşılama faaliyetleridir. Aşılama, zayıflatılmış virüs ya da bakterilerin ya da bunların antijenik parçalarının vücuda verilerek bağışıklık elde edilmesi durumudur. Bu sayede sakatlık ve ölüm oranı yüksek olan bulaşıcı hastalıkların engellenmesi ya da zarar verme oranının azaltılması amaçlanır (Kutlu, 2017). Aşı hem bireysel bağışıklamayı hem de aşılanmamış kişilerin, aşılanan kişiler nedeniyle, hastalık etkeni ile temaslarının azalmasını sağlar. Ayrıca aşılama, programları bulaşıcı hastalıklarla mücadelede en maliyet etkin yöntemlerden biridir (Haverkate vd., 2012). Aşılar, özellikle 5 yaş altı ölüm oranını düşürmenin en uygun maliyetli ve etkili yoludur. Edward Jenner'in çiçek hastalığına karşı ürettiği ilk aşı, hastalıklarda tedavi yöntemi kavramını değiştirmiştir. Çiçek hastalığı, 1979 yılında ortadan kaldırılan ilk hastalıktı ve bu başarının ölümcül hastalığa karşı etkili bir aşılama uygulamasıyla gerçekleştirildiği görülmüştür (Smith, 2011). Bunun yanı sıra çocuk felcinin ortadan kaldırılması hikâyeleri de aşılamada elde edilen bir başka kilometre taşı olarak görülmektedir. Dolayısıyla aşılar, birçok bulaşıcı hastalığın tedavisi için her zaman en güvenli ve en etkili yaklaşım olduğunu kanıtlamıştır (Bloom ve Marcuse, 2014).

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre aşı uygulamaları sayesinde; 100 milyonun üzerinde çocuk bir yaşından önce aşılanmakta ve her yıl 2,5 milyon çocuk ölümden korunmaktadır (World Health Organization, 2009). Aynı zamanda Dünya Sağlık örgütünün 2017 raporuna göre hala yaklaşık 1,5 milyon kişinin aşı ile önlenemez hastalıklardan ölmekte olduğu bildirilmiştir (World Health Organization, 2020). Aşılama uygulamalarının, aşı ile önlenemez hastalıkların sebep olduğu hastalıkları, sakatlıkları ve ölümleri önlediği kanıtlanmıştır. Buna rağmen insanlar dünyanın birçok yerinde var olan kanıtlara meydan okumaya ve aşıları reddetmeye devam etmektedirler (Ratzan, 2011). Aşı kararsızlığı, bir ya da daha fazla aşırı kabullenmekte gecikme veya aşırıya ulaşılmış olmasına rağmen reddetme olarak tanımlanmıştır. Aşı kararsızlıkları, aşırıya veya sağlayıcıya güvenmeme, aşırıya ihtiyaç duymama, aşırıya değer vermeme ve erişim gibi bir dizi faktörden etkilenen bir davranıştır. Aşı konusunda kararsızlık yaşayan bireyler, spesifik aşılar ya da genel olarak aşılama konusunda çeşitli derecelerde kararsızlık gösteren heterojen bir gruptur. Aşı konusunda kararsızlık yaşayan bireylerin bir kısmı tüm aşıları kabul edebilir ancak aşılar konusunda endişeli olabilirken, bazıları bazı aşıları reddedebilir veya geciktirebilir, ancak diğerlerini kabul edebilir; son grup ise tüm aşıları tamamen reddedebilir (SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy, 2013). Aşı olma hakkında duyulan kararsızlık, bireysel özgürlük değil kamu sağlığını tehdit eden bir davranış olarak görülmektedir. Yapılmış araştırmalarda, kararsız kalınarak reddedilen boğmaca aşısının, boğmaca riskini 22.8 kat daha artırdığı gözlemlenmiştir (Glanz vd., 2009).

Sağlık okuryazarlığı kavramı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bu konuda politikalar artmasına rağmen, sağlık okuryazarlığı kavramı hakkında kabul edilmiş bir tanım olmadığı belirtilmektedir. Sağlık okuryazarlığı bileşen boyutlarıyla ele alınmalı, bu kavram çeşitli kapsam, yöntem ve nitelikte işlevselleştirilmelidir. Farklı ülkelerden elde edilen sağlık okuryazarlığı araştırma sonuçları, bulguları karşılaştırmanın o kadar da basit olmadığını göstermektedir (Sorensen vd., 2012). Dünya Sağlık Örgütü sağlık okuryazarlığını; sağlıklı kalmayı sağlamak ve sürdürmek için bilgiyi anlama ve kullanmada kişisel yetenek ve motivasyon sağlayan sosyal ve bilişsel beceriler olarak tanımlamaktadır. Sağlık okuryazarlığı, başarılı bir randevu almak ve verilen broşürü okumaktan daha fazlasıdır. Tıbbi bilgiye erişimin geliştirilmesi ve bu bilginin etkin bir şekilde kullanılmasıyla birlikte sağlık okuryazarlığı daha

güçlü hale gelecektir (WHO, 2009). Amerikan Tabipler Birliği (AMA) sağlık okuryazarlığını; tedavi için gerekli prosedürleri, temel sağlık hizmetlerini ve doğru sağlık kararları vermek için gerekli bilgileri anlama ve sağlama becerisi olarak tanımlamaktadır. Sorensen vd. (2012) sağlık okuryazarlığı tanımlamalarına dayanarak sağlık okuryazarlığını; yaşam kalitesini yaşam boyu artırmak veya sürdürmek için sağlık motivasyonu ve hastalıklardan korunma, günlük rutinde sağlık bakımı kararı verme ve tıbbi bilgiye başvurma, değerlendirme, anlama ve kararları tartışmada erişim kazanmada kişilerin bilgi, motivasyon, yetenek ve okuryazarlığı ile ilgili bir kavram olarak tanımlamaktadır.

Birçok araştırmacı, sağlık çalışanlarının ve halk sağlığı yetkililerinin aşı kabulü üzerinde olumlu bir rol oynadığını tespit etmiştir (Frank ve Arim, 2020; French vd., 2020). Benzer şekilde, araştırmacılar, halk sağlığı yetkililerinin ve hükümetlerin, aşı etkinliği ve güvenliği hakkındaki potansiyel çelişkili ve güvensiz bilgileri azaltmak için aşılarda titiz bilgi sağlamaları gerektiğini belirtmiştir (Biasio vd., 2020; Frank ve Arim, 2020; Harrison ve Wu, 2020; Li vd., 2020; Sherman vd., 2020). Ayrıca, hükümetler, yetkililer ve sağlık çalışanları bireylerin aşılara yönelik tutumlarını şekillendirmede kritik bir role sahiptir (Anand ve Bärnighausen, 2007; Wang vd., 2018). Buradan hareketle bu araştırmada sağlık okuryazarlığı düzeyinin bir halk sağlığı sorunu olarak görülen çocukluk çağı aşılara karşı kararsızlık üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Sağlık okuryazarlığı düzeyinin çocukluk çağı aşılara karşı kararsızlık üzerindeki etkisinin ortaya konulması araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. “Sağlık okuryazarlığı düzeyinin çocukluk çağı aşılara karşı kararsızlık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı yönde bir etkisi vardır” ifadesi ise araştırmanın tezini oluşturmaktadır. Araştırmanın kavramsal modeli, araştırmanın temel değişkenleri (aşı kararsızlığı, sağlık okuryazarlık düzeyi) arasındaki nedensellik ilişkisini tartışmaktadır. Bu doğrultuda geliştirilen temel hipotez: “H₁: Sağlık okuryazarlığı düzeyinin çocukluk çağı aşılara karşı kararsızlık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı yönde bir etkisi vardır” şeklindedir.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2024 yılı Ağustos-Eylül ayı içerisinde Düzce iline bağlı merkez ilçesinde faaliyet gösteren bir aile hekimliğinin aşı birimine başvuran ebeveynler oluşturmuştur. Örneklem grubu ise gönüllü 397 katılımcıdan meydana gelmiştir. Verilerin analizinde IBM SPSS 23 ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Amaçlı örneklem olarak sosyoekonomik düzeyi diğer ilçelere göre kısmen daha düşük olan ilçe seçilmiştir ve anket uygulaması açısından kolay olacak şekilde aile hekimliği merkezleri belirlenmiştir. Bu açıdan örneklem metodu, aşı kararsızlığı açısından literatürdekine benzer olarak sosyoekonomik düzeyi orta ve altı olan ve aşı yaptırmada kararsızlık yaşayan bölgeler seçilmesi ve 5 yaşında veya daha küçük çocuğu olan ebeveynlerin belirlenmesi nedeniyle ölçüt örneklem metodu kullanılmıştır.

2.3. Veri Toplama Yöntemi

Veri toplama yöntemi olarak yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır. Çalışma, Düzce iline bağlı merkez ilçesinde faaliyet gösteren bir aile hekimliği aşı birimine başvuran ve 5 yaşında veya daha küçük çocuğu olan ebeveynlerin kesitsel bir araştırması olarak gerçekleştirilmiştir.

Geliştirilen anket formu; sağlık yönetimi alanında uzmanlaşmış akademisyen ve uzmanlarla birlikte ayrıntılı bir şekilde tartışılmış ve son hali oluşturulmuştur. Ankette yer alan ifadelerle ilgili yapılan eleştiriler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra güncellenen anket formunun yapısal geçerliliğini sağlamak amacıyla 20 kişi üzerinde bir pilot uygulama (ön test) gerçekleştirilmiştir. Anket formu, toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların temel özelliklerine yönelik ifadeler yer alırken, ikinci bölümde aşı kararsızlık durumlarına yönelik 36 önermeden oluşan ifadeler yer almaktadır. Son bölümde ise 28 önermeden oluşan sağlık okuryazarlığını belirlemeye yönelik ifadeler yer almaktadır.

2.4. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Katılımcıların aşı kararsızlık durumlarını etkileyen faktörleri belirlemek için, SAGE çalışma grubunun aşı kararsızlık durumuna ilişkin raporundan (Report of The Sage Working Group on Vaccine Hesitancy 2014) faydalanılmıştır. Katılımcıların sağlık okuryazarlık düzeylerini belirlemek için ise, The European Health Literacy Survey (HLS-EU), Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Projesi 2009-2012 kapsamında, HLS-EU Konsorsiyumu tarafından geliştirilmiş olan sağlık okuryazarlık anket formu esas alınmıştır (HLS-EU CONSORTIUM, 2012).

2.5. Veri Analizi Yöntemi

Araştırma kapsamında veri setinin analizi için IBM SPSS 23 ve AMOS istatistiksel analiz programları birlikte kullanılmıştır. Verilerin programa kaydedilmesinin ardından ilk olarak verilere güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ardından araştırmanın amacına uygun olarak, kodlanan veriler demografik özellikler açısından betimsel analizleri ifade eden varyans, ortalama, frekans ve yüzde değerleri açısından incelenmiştir. Daha sonra yapısal eşitlik modellemesi aracılığıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

2.6. Doğrulayıcı Faktör Analizi için Kriterler

Her bir yapı üzerindeki gözlenen değişkenlerin standartlaştırılmış yüklemelerinin, anlamlı ve üstün yakınsak geçerliliğin 0.5'den yüksek olup olmadığı kontrol edilmiştir. Daha sonra geçerliliği kontrol etmek için bileşik güvenilirlik (CR) testi yapılmıştır. Her bir yapı için çıkarılan ortalama varyansın, diğer yapılarla paylaşılan varyansından daha büyük olması durumunda ayırt edici geçerliliğin sağlandığı durumu kontrol edilmiştir.

3. BULGULAR

Bulgular bölümünde ulaşılan veriler IBM SPSS 23 ve AMOS paket programları aracılığıyla değerlendirilmiştir.

3.1. Araştırma Verilerinin Güvenilirliği

Araştırmada her bir yapı için Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak güvenilirlik ölçümü yapılmıştır. Araştırmanın değişkenlerini oluşturan sağlık okuryazarlık düzeyi faktörleri 28 soruyla, çocukluk çağı aşılarına karşı kararsızlık durumu faktörleri ise 36 soruyla güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur.

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Değişken isimleri	Cronbach's Alpha Katsayısı
Aşı Kararsızlık Durumu	0,936

Sağlık Okuryazarlık Düzeyi	0,938
Anket Güvenilirliği Toplam	0,923

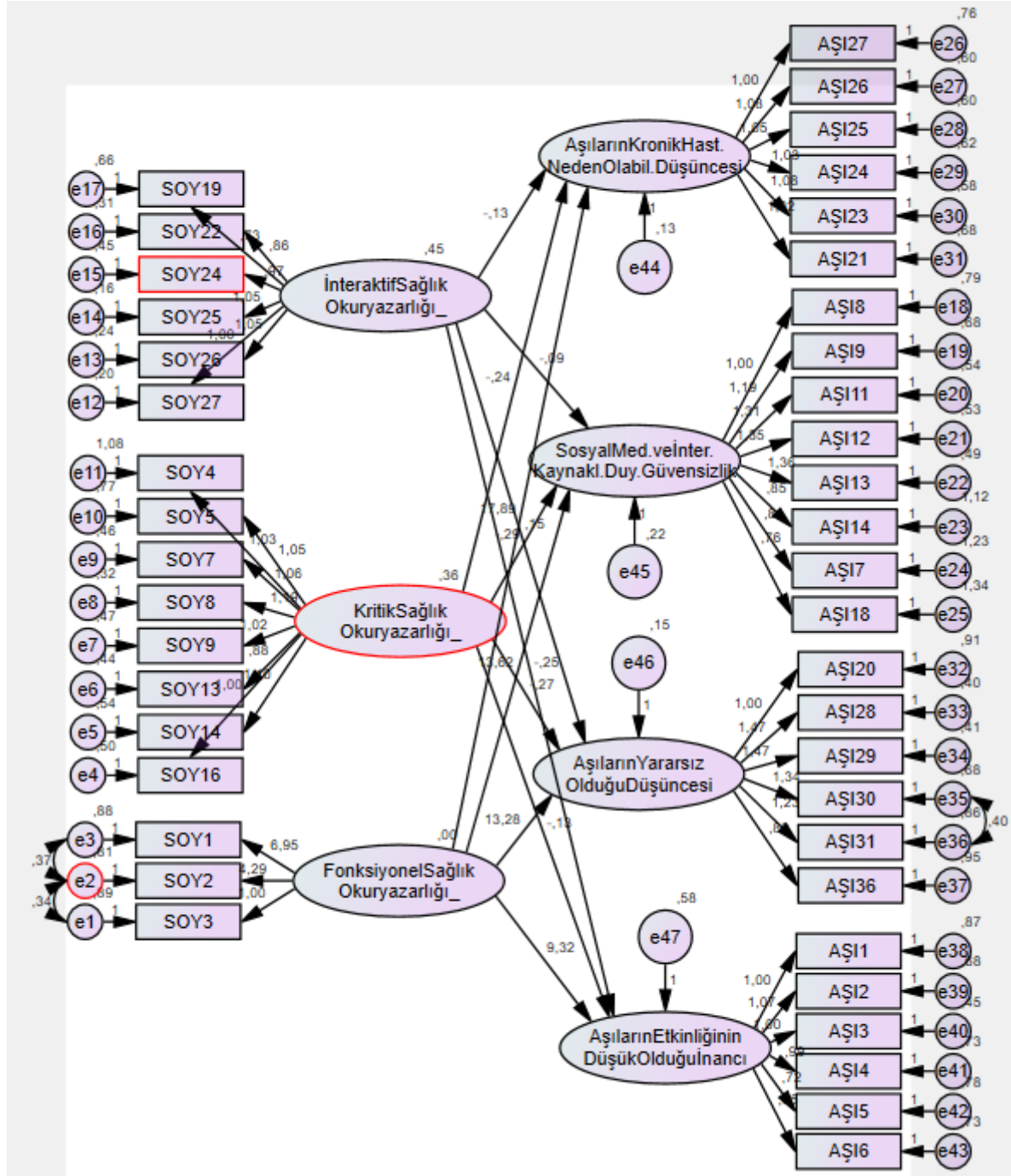
Dolayısıyla bütün boyutlar dikkate alındığında araştırmanın güvenilirliği oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

3.2. Demografik Bulgular

Katılımcıların temel özellikleri incelendiğinde; araştırmaya katılan bireylerin önemli bir kısmını kadın katılımcılar oluştururken (n:270, %68), yaş grubuna bakıldığında yaklaşık %68.8’lik bir oran ile orta yaş grubunda oldukları (26-45 yaş arası), eğitim düzeyi itibarıyla katılımcıların ağırlıklı olarak lise (%28.2) ve üniversite mezunu (%58.9) oldukları söylenebilir. Diğer taraftan araştırmaya katılan bireylerin meslek itibarı ile ağırlıklı olarak ev hanımı oldukları (%55), %43’ü son bir yıl içinde en az 4-5 defa aile hekimi birimine gittiklerini, ağırlıklı olarak (%85) herhangi bir kronik hastalıklarının olmadıklarını ve % 59 oranla aşılama hizmetleri ve aşılamanın etkinliği hakkında kararsızlık yaşadıklarını belirtmişlerdir.

3.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi ile ilgili Bulgular

Yol analizi, nicel değişkenler arasındaki yapısal ilişkiyi ortaya koymak ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki toplam etkilerinin ne kadarının doğrudan ne kadarının da dolaylı olarak ortaya çıktığını belirlemede kullanılan bir yöntemdir. Gizli değişkenlerle yapılan yol analizi, gözlenen değişkenlerle yapılan yol analizinden, daha güvenilir sonuçlar üreten bir analizdir. Model uyumunun diyagramı aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

Şekil 1. Sağlık Okuryazarlığı – Aşı Kararsızlığı Path Diagramı ve Uyum İyiliği Sonuçları

Şekil 1’de sadece 0.05 (% 95) anlamlılık düzeyinde anlamlı olan ilişkiler gösterilmiştir. Uyum iyiliği değerlerini arttırmak için bazı örtük değişkenler arasında kovaryanslar oluşturulmuştur ve bunun sonucunda modelin veri tarafından desteklendiği kabul edilmiştir. Yukarıda verilen χ^2/df , GFI, NFI, IFI, TLI, CFI, RMR ve RMSA değerleri model uyumunun (model fit) sağlandığını göstermektedir. Bakılacak değerlerle ilgili bir sınırlama yoktur. Raporlanan değerler araştırmacının dikkat çekmek istediği değerlere göre değişebilmektedir. Oluşturulan model ile ilgili uyum değerleri aşağıda verilmiştir. Ayrıca path analizinin geçerlilik ve

güvenilirliğini belirlemek amacıyla hesaplanan faktörlerin açıklanan varyansları ve güvenilirlikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Etki Analizi Sonuçları

			Etki Düzeyi	P
Aşıların Kronik Hast. Neden Olabil. Düşüncesi	<---	İnteraktif Sağlık Okuryazarlığı	-,130	,061
Sosyal Med. ve İnter. Kaynakl. Duy. Güvensizlik	<---	İnteraktif Sağlık Okuryazarlığı	-,088	,151
Aşıların Yararsız Olduğu Düşüncesi	<---	İnteraktif Sağlık Okuryazarlığı	,153	,008
Aşıların Etkinliğinin Düşük Olduğu İnancı	<---	İnteraktif Sağlık Okuryazarlığı	-,253	***
Aşıların Kronik Hast. Neden Olabil. Düşüncesi	<---	Kritik Sağlık Okuryazarlığı	-,239	,003
Sosyal Med. ve İnter. Kaynakl. Duy. Güvensizlik	<---	Kritik Sağlık Okuryazarlığı	-,285	***
Aşıların Yararsız Olduğu Düşüncesi	<---	Kritik Sağlık Okuryazarlığı	-,273	***
Aşıların Etkinliğinin Düşük Olduğu İnancı	<---	Fonksiyonel Sağlık Okuryazarlığı	9,321	,413
Aşıların Kronik Hast. Neden Olabil. Düşüncesi	<---	Fonksiyonel Sağlık Okuryazarlığı	17,894	,411
Sosyal Med. ve İnter. Kaynakl. Duy. Güvensizlik	<---	Fonksiyonel Sağlık Okuryazarlığı	13,618	,411
Aşıların Yararsız Olduğu Düşüncesi	<---	Fonksiyonel Sağlık Okuryazarlığı	13,283	,411
Aşıların Etkinliğinin Düşük Olduğu İnancı	<---	Kritik Sağlık Okuryazarlığı	-,131	,119

Araştırma modeli için YEM sonuçları; yapısal ilişkiler için etki düzeyleri ve anlamlılık düzeyi p değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir. Eşitlikler incelendiğinde; İnteraktif Sağlık Okuryazarlığı, Aşıların Yararsız Olduğu Düşüncesi durumunu pozitif yönde, Aşıların Etkinliğinin Düşük Olduğu İnancı durumunu ise negatif yönde ve anlamlı düzeyde etkilemiştir.

Kritik Sağlık Okuryazarlığı, Aşıların Kronik Hast. Neden Olabil. Düşüncesi durumunu, Sosyal Med. ve İnter. Kaynakl. Duy. Güvensizlik durumunu ve Aşıların Yararsız Olduğu Düşüncesi negatif yönde ve anlamlı düzeyde etkilemiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sağlık okuryazarlığı düzeyinin bir halk sağlığı sorunu olarak görülen çocukluk çağı aşılarına karşı kararsızlık üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmanın evrenini 2024 yılı Ağustos-Eylül ayı içerisinde Düzce iline bağlı merkez ilçesinde faaliyet gösteren bir aile hekimliğinin aşı birimine başvuran ebeveynler oluşturmuştur. Örneklem grubu ise gönüllü 397 katılımcıdan meydana gelmiştir. Yapılan yol analizi ile elde edilen bulgular, modelin yapı geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. Açıklayıcı faktör analizi ile ortaya konulan yapı geçerliliği, doğrulayıcı faktör analizi ile de teyit edilmiştir. Güvenilirlik katsayısı Alfa= 0,923 olarak bulunmuştur.

Katılımcıların temel özellikleri incelendiğinde; araştırmaya katılan bireylerin önemli bir kısmını kadın katılımcılar oluştururken (n:270, %68), yaş grubuna bakıldığında yaklaşık %68.8'lik bir oran ile orta yaş grubunda oldukları (26-45 yaş arası), eğitim düzeyi itibarıyla katılımcıların ağırlıklı olarak lise (%28.2) ve üniversite mezunu (%58.9) oldukları söylenebilir. Diğer taraftan araştırmaya katılan bireylerin meslek itibarı ile ağırlıklı olarak ev hanımı oldukları (%55), %43'ü son bir yıl içinde en az 4-5 defa aile hekimliği birimine gittiklerini, ağırlıklı olarak (%85) herhangi bir kronik hastalıklarının olmadıklarını ve % 59 oranla aşılama hizmetleri ve aşılardan etkinliği hakkında kararsızlık yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma modeli için YEM sonuçları; yapısal ilişkiler için etki düzeyleri ve anlamlılık düzeyi p değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir. Eşitlikler incelendiğinde; İnteraktif Sağlık Okuryazarlığı, Aşıların Yararsız Olduğu Düşüncesi durumunu pozitif yönde, Aşıların Etkinliğinin Düşük Olduğu İnancı durumunu ise negatif yönde ve anlamlı düzeyde etkilemiştir.

Kritik Sağlık Okuryazarlığı, Aşıların Kronik Hast. Neden Olabil. Düşüncesi durumunu, Sosyal Med. ve İnter. Kaynaklı. Duy. Güvensizlik durumunu ve Aşıların Yararsız Olduğu Düşüncesi negatif yönde ve anlamlı düzeyde etkilemiştir.

KAYNAKÇA

- Anand, S., & Bärnighausen, T. (2007). Health workers and vaccination coverage in developing countries: An econometric analysis. *Lancet*, 369(9569), 1277–1285. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(07\)60599-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(07)60599-6).
- Biasio, R. L., Bonaccorsi, G., Lorini, C., & Pecorelli, S. (2020). Assessing COVID-19 vaccine literacy: A preliminary online survey. Preprint, July, 1–14. <https://doi.org/10.20944/preprints202007.0295.v1>.
- Bloom, B. R., Marcuse, E. & Mnookin, S. (2014). Addressing vaccine hesitancy. *Science*, 2014 Apr 25; 344(6182):339. PMID: 24763557 DOI: 10.1126/science.1254834
- Frank, K., & Arim, R. (2020). Canadians ' willingness to get a COVID19 vaccine when one becomes available : What role does trust play? (Issue July).
- French, J., Deshpande, S., Evans, W., & Obregon, R. (2020). Key guidelines in developing a pre-emptive COVID-19 vaccination uptake promotion strategy. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(16), 1–14. <https://doi.org/10.3390/ijerph17165893>
- Glanz, J. M., McClure, D. L., Magid, D. J., Daley, M. F., France, E. K., Salmon, D. A. & Hambidge, S. J. (2009). Parental Refusal of Pertussis Vaccination Is Associated With an Increased Risk of Pertussis Infection in Children. *Pediatrics*, 123(6), 1446-1451. DOI: <https://doi.org/10.1542/peds.2008-2150>
- Harrison, E. A., & Wu, J. W. (2020). Vaccine confidence in the time of COVID-19. *European Journal of Epidemiology*, 35(4), 325–330. <https://doi.org/10.1007/s10654-020-00634-3>.
- Haverkate, M., D'Ancona, F., Giambi, C., Johansen, K., Lopalco, P. L., Cozza, V. & Appelgren, E. (2012). Results of the VENICE 2010 Survey on the Ways of Implementing National Vaccination Programmes. *EuroSurveill*, 17(22), 1–3.
- Kutlu, R. (2017). Çocukluk Çağı Aşıları; Childhood Vaccinations. *Türkiye Klinikleri J Fam Med-Special Topics*, 8(5), 311–318.
- Li, Q., Tang, B., Bragazzi, N. L., Xiao, Y., & Wu, J. (2020). Modeling the impact of mass influenza vaccination and public health interventions on COVID-19 epidemics with limited detection capability. *Mathematical Biosciences*, 325(May), 108378. <https://doi.org/10.1016/j.mbs.2020.108378>.

- Ratzan, S. C. (2011). Vaccine literacy: A new shot for advancing health. *J Health Commun*, 16, 227-229. doi:10.1080/10810730.2011.561726. PMID:21 391044.
- Report of the SAGE Vaccine Hesitancy Working Group (2013). What influences vaccine acceptance: A model of determinants of vaccine hesitancy. https://www.who.int/immunization/sage/meetings/2013/april/1_Model_analyze_driver_sofvaccineConfidence_22_March.pdf
- Sherman, S. M., Smith, L. E., Sim, J., Amlôt, R., Cutts, M., Dasch, H., James Rubin, G., & Sevdalis, N. (2020). COVID-19 vaccination intention in the UK: Results from the COVID-19 Vaccination Acceptability Study (CoVAccS), a nationally representative crosssectional survey. *MedRxiv Preprint*, 2020(08), 13.20174045. <https://doi.org/10.1101/2020.08.13.20174045>.
- Smith, K. A. (2011). Edward Jenner and the small pox vaccine. *Front Immunol*, 2, 21. PMID: 22566811 DOI: 10.3389/fimmu.2011.00021
- Sorensen, K., Broucke S.V., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan J., Slonska, A., Brand, H., HLS-EU Consortium Health Literacy Project European. (2012). Health Literacy and Public Health: A Systematic Review and øntegration of Definitions and Models. *BMC Public Health*, 12:80.
- Wang, X., Zhou, X., Leesa, L., & Mantwill, S. (2018). The effect of vaccine literacy on parental trust and intention to vaccinate after a major vaccine scandal. *Journal of Health Communication*, 23(5), 413–421. <https://doi.org/10.1080/10810730.2018.1455771>.
- World Health Organization (2009). UNICEF, World Bank State of the World's Vaccines and Immunization, 3rd Ed. Geneva, World Health Organization, 2009.
- World Health Organization (2009). UNICEF, World Bank State of the World's Vaccines and Immunization, 3rd Ed. Geneva, World Health Organization.
- World Health Organization (2019). Immunization coverage. (Erişim Tarihi: 24.09.2020). <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/immunization-coverage>.

Termal Sağlık Turizmi Destinasyon İmajının Tekrar Ziyaret Niyeti Üzerine Etkisi: Termal Turistler Üzerinde Bir Uygulama

Prof. Dr. Yalçın KARAGÖZ, Doç. Dr. Fuat YALMAN

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5642-6498>

yalcinkaragoz@duzce.edu.tr, 0553 0332996

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1041-1837>

fuatyalman@duzce.edu.tr, 0506 4603437

Öz

Bu çalışmanın amacı, termal sağlık turizmi destinasyon imajının turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret niyetleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma evrenini Afyon ilinde faaliyet gösteren Sağlık Bakanlığı kaplıca işletme ruhsatlı termal tesisleri ziyaret eden termal turistler oluşturmuştur. Değerlendirmeye alınan ve verilerin analizinde kullanılan toplam anket sayısı 350'dir. Verilerin analizinde IBM SPSS 23.0 ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Veriler yüz yüze anket tekniği ile toplanmıştır. Verilere betimleyici analizler ve yapısal eşitlik modellemesi (yol analizi) teknikleri uygulanmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak yapılan yol analizi sonuçlarına göre termal turizm destinasyon imajının, turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret niyetlerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bundan dolayı termal turistlerin destinasyon imajı algıları olumlu yönde arttıkça destinasyonu tekrar ziyaret niyetlerinin de aynı yönde artacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Termal Turizm, Destinasyon İmajı, Tekrar Ziyaret Niyeti

The Effect of Thermal Health Tourism Destination Image on Revisit Intention: An Application on Thermal Tourists

Abstract

The aim of this study is to reveal the effect of thermal health tourism destination image on tourists' intention to revisit the destination. The study population of the research consisted of thermal tourists who visited thermal facilities licensed by the Ministry of Health operating in Afyon province. The total number of questionnaires evaluated and used in data analysis is 350. IBM SPSS 23.0 and AMOS package programs were used for data analysis. The data were collected by face-to-face survey technique. Descriptive analysis and structural equation modeling (path analysis) techniques were applied to the data. According to the results of path

analysis using structural equation modeling, it was determined that thermal tourism destination image has a statistically significant and positive effect on tourists' intention to revisit the destination. Therefore, it is concluded that as thermal tourists' perception of destination image increases positively, their intention to revisit the destination will increase in the same direction.

Keywords: Thermal Tourism, Destination Satisfaction, Revisit Intention

GİRİŞ

Destinasyon imajı, bireysel sadakat ve turist memnuniyetinde önemli bir rol oynar ve bu nedenle her iki tarafa da fayda sağlayan kalıcı bir ilişki kurmak için özen gösterilmesi gerekir. Bu, bireyin varış yeri hakkında olumlu bir değerlendirme yapma eğilimine yol açacak ve tekrar ziyaret etme niyetini artıracaktır. Destinasyon imajının önemi turizm literatüründe çok önemli olarak bilinmekte (Deegan, 2005) ve pazarlama stratejileri turistler arasında destinasyonlarla ilgili güven ve sadakat oluşturmaktadır. Turistlerin sadakatini artırmak için, ayrıca hem yaşlılar hem de çocuklar için havaalanına kolay ulaşım, konforlu barınma imkânı, plajların varlığı ve kültürel çekicilikler şeklinde gibi refah sağlayıcı hizmetler sunulmalıdır (Chen ve Gürsoy, 2001). Çekici doğal mekanlara ek olarak destinasyonun kültürel yönü, turistik destinasyonun memnuniyetini karşılamalıdır ve bir destinasyonla ilgili benzersiz özelliklere, olaylara ve duygulara dayanabilecek sadakat için bir ön koşuldur (Baloğlu ve McCleary, 1999). Ayrıca memnuniyet, destinasyondaki ürün ve hizmetleri ölçmek ve değerlendirmek için de kullanılabilir (Schofield, 2000).

Destinasyon imajı, algısal/bilişsel ve duygusal değerlendirmelerle oluşturulur. Algısal/bilişsel değerlendirme, insanların destinasyon özellikleri hakkında sahip olduğu bilgi ve inançları ifade eder. Duygusal değerlendirmeler, bir yer hakkındaki hisleri ifade eder. Duygusal unsur, destinasyon ortamının duygusal olarak değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkarken, bilişsel unsur genellikle bir yerin fiziksel özelliklerinin değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bir yerin bilişsel ve duygusal olarak değerlendirilmesi sonucunda o yerin genel imajı oluşur. Diğer bir deyişle, genel imaj, bir destinasyondaki farklı özelliklerin etkileşimi sonucunda oluşmaktadır (Baloğlu ve McCleary, 1999; Aliedan vd., 2021). Turistler tarafından algılanan bir destinasyon imajının, turistlerin karar vermelerinde, destinasyon seçiminde, yolculuk sonrası değerlendirmelerinde ve gelecekteki davranışlarında önemli rol oynadığı kabul edilmektedir (Echtner ve Ritchie, 2003).

Assaker ve Hallak (2013), ziyaretçinin memnuniyetinin yanı sıra destinasyon imajının hem kısa hem de uzun vadeli tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetlerinin temel varsayımları olduğunu bulmuşlardır. Tekrar ziyaret etme niyeti, turistlerin veya ziyaretçilerin potansiyel müşteride aynı markayı, yeri veya destinasyonu deneyimleme isteği olarak farklı olabilir (Song vd., 2017). Turistlerin tekrar ziyaret etme niyetleri, değer, kalite ve imaj gibi bilişsel bileşenler olarak ele alınabilir (Kim vd., 2012). Bilişsel bileşenler, tatmin ve zevk olarak tanımlanabilecek duygusal bileşenler gibi diğer bileşenlerle ilişkilendirilebilir (Stylos vd., 2016). Bir turizm destinasyonunu tekrar ziyaret etme niyeti, bireyin aynı destinasyonu tekrar ziyaret etmeye hazır olması veya istekli olması olarak tanımlanmıştır ve bu, yeniden ziyaret kararının en doğru tahminini sağlar (Um vd., 2006). Um vd. (2006)'nin iddia ettiği gibi, tekrar ziyaret etme niyeti, tekrar ziyaret etmeye karar verme sürecinin bir motive edicisi olmaktan çok bir tatmin edicisi olarak görülmüştür. İmaj, turistik destinasyon kararının temel liderlik prosedüründe ve turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetinde zorlayıcı bir bileşendir (Song vd., 2017). Başka bir deyişle, belirli bir destinasyondaki karşılaşmalardan alınan duygu dolu bölümler, turizmi tekrar

ziyaret etme niyeti göz önüne alındığında destinasyonun kendisinden daha önemli olabilir (Zhang vd., 2018). Buradan hareketle bu araştırmada termal sağlık turizmi destinasyon imajının turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret niyetleri üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

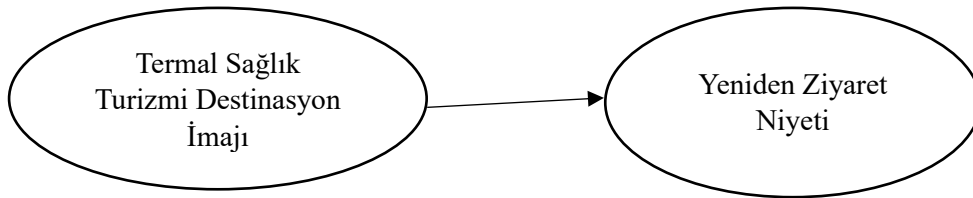
YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Afyon ilinde faaliyet gösteren Sağlık Bakanlığı kaplıca işletme ruhsatlı termal tesisleri ziyaret eden termal turistler oluşturmuştur. Değerlendirmeye alınan ve verilerin analizinde kullanılan toplam anket sayısı 350'dir. Verilerin analizinde IBM SPSS 23.0 ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Veriler yüz yüze anket tekniği ile toplanmıştır. Verilere betimleyici analizler ve yapısal eşitlik modellemesi (yol analizi) teknikleri uygulanmıştır.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Termal turizm destinasyon imajı ve yeniden ziyaret niyeti arasındaki yapısal ilişki araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın modeli, araştırmanın temel değişkenleri (termal turizm destinasyon imajı ve yeniden ziyaret niyeti) arasındaki nedensellik ilişkisini tartışmaktadır. Araştırmanın kavramsal modeli arasındaki yapısal ilişkiler Şekil 1'de gösterilmektedir. Ardından araştırmanın temel hipotezleri aşağıda ifade edilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Kavramsal Modeli

H₁: Termal turizm destinasyon imajının, destinasyonu yeniden ziyaret niyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Veri Toplama Yöntemi

Veri toplama yöntemi olarak yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu, toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde termal turizm destinasyon imajına yönelik 22 önerme yer alırken; ikinci bölümde yeniden ziyaret niyetini ortaya koyan 2 önerme yer almıştır. Ölçeğin son bölümde ise turistlerin temel özelliklerine yönelik ifadeler yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Termal sağlık turizmi destinasyon imajı, Alqurneh vd. (2014) tarafından geliştirilmiş ölçek formundan faydalanılarak ölçülmüştür. Termal turistlerin yeniden ziyaret niyetleri, Han vd. (2020) tarafından geliştirilmiş ölçek formundan faydalanılarak ölçülmüştür.

İstatistiksel Analizler

Araştırma kapsamında veri setinin analizi için IBM SPSS 23 ve AMOS istatistiksel analiz programları birlikte kullanılmıştır. Çalışmanın analizinde yapısal eşitlik modellemesi (YEM) yöntemlerinden olan yol analizi kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi sosyal bilimler, fen bilimleri, tıp vb. araştırmalarında çok sık kullanılan bir yöntemdir (Dow vd., 2008). Yapısal eşitlik modellemesi; regresyon ve faktör analizini içermektedir (Hox ve Bechger, 1995). Yapısal eşitlik modellemesini diğer yöntemlerden ayıran en önemli özellik; çoklu ve karşılıklı bağımlı olan ilişkileri tek bir analizle sonuçlandırmasıdır (Hair vd., 1998).

BULGULAR

Demografik Bulgular

Katılımcıların temel özellikleri incelendiğinde; araştırmaya katılan bireylerin önemli bir kısmını erkek katılımcılar oluştururken (n:186, %53.1), diğer kısmını da kadın katılımcılar (n:164, %46.9) oluşturmuştur. Yaş grubuna bakıldığında yaklaşık %56.6'lık bir oran ile orta yaş grubunda oldukları (26-45 yaş arası), eğitim düzeyi itibarıyla katılımcıların ağırlıklı olarak lise (%40.3) ve üniversite mezunu (%41.1) oldukları söylenebilir. Diğer taraftan araştırmaya katılan bireylerin hizmet aldıkları bu destinasyonu tercih etme sebepleri olarak ise sırasıyla; ulaşım kolaylığı, yeme-içme hizmetlerinin kalitesi, fiyat uygunluğu ve termal suyun özellikleri olarak nitelendirmişlerdir.

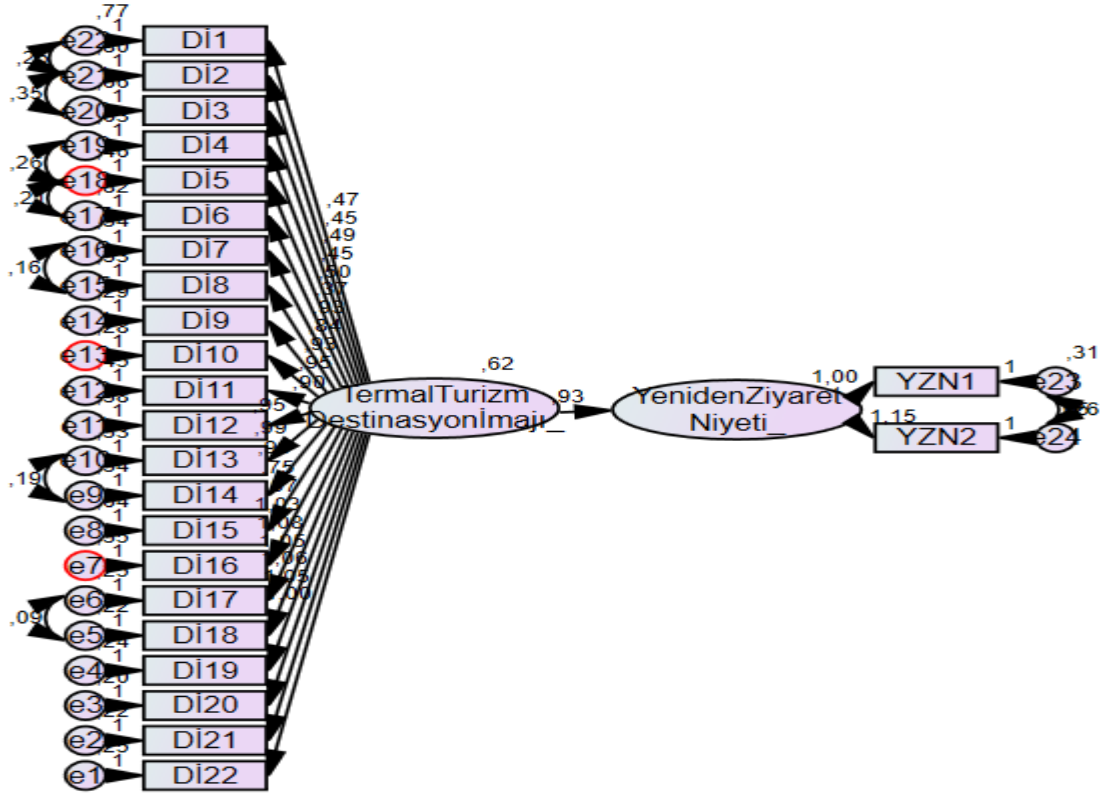
Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi Bulguları ve Betimleyici Analizler

Faktörler	N	Mean	Standard Deviation	Variance	Cronbach's Alpha
Termal Turizm Destinasyon İmajı	350	4,0130	,65914	,433	,852
Yeniden Ziyaret Niyeti	350	3,7558	,57090	,323	,894

Yol (Path) Analizi ile İlgili Bulgular

Gizli değişkenlerle yapılan yol analizi, gözlenen değişkenlerle yapılan yol analizinden, daha güvenilir sonuçlar üreten bir analizdir. Model uyumunun diyagramı aşağıdaki gibi elde edilmiştir. Bu bölümde, AMOS paket programı ile termal sağlık turistlerinin destinasyon imajı algılarının, destinasyonu yeniden ziyaret niyetlerine etkisine yol (path) analizi yapılarak verinin öngörülen modele uyum derecesi test edilmiştir. Şekil 2’de Yol Diagramı ve uyum iyiliği sonuçları verilmiştir.

[(X^2/df : 4.751; TLI: 0.883; CFI: 0.888; IFI: 0.879; RMSEA: 0.067; NFI: 0.893; RMR: 0.059)]

Şekil 2. Yol Diagramı

Yukarıda verilen X^2/df , GFI, IFI, CFI, TLI, RMSA, RFI ve RMR değerleri model uyumunun (model fit) sağlandığını göstermektedir. Bakılacak değerlerle ilgili bir sınırlama yoktur. Raporlanan değerler araştırmacının dikkat çekmek istediği değerlere göre değişebilmektedir. Oluşturulan model ile ilgili uyum değerleri aşağıda verilmiştir. Ayrıca path analizinin geçerlilik ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla hesaplanan faktörlerin açıklanan varyansları ve güvenilirlikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. İyileştirilmiş Ölçüm Modeline İlişkin Yol Analizi Sonuçları – AVE ve CR Değerleri

Constructs	Items	Estimate	Cronbach's α	AVE	CR
Destinasyon İmajı	Dİ22	,480	,874	,30	,85
	Dİ21	,475			
	Dİ20	,436			
	Dİ19	,417			
	Dİ18	,419			
	Dİ17	,543			
	Dİ16	,469			
	Dİ15	,430			
	Dİ14	,398			
	Dİ13	,440			
	Dİ12	,497			
	Dİ11	,503			
	Dİ10	,439			
	Dİ9	,521			
	Dİ8	,438			
	Dİ7	,502			
	Dİ6	,492			
	Dİ5	,544			
	Dİ4	,443			
	Dİ3	,438			
	Dİ2	,531			
	Dİ1	,455			
Yeniden Ziyaret Niyeti	YZN2	,551	,661	,50	,74
	YZN1	,490			

Tablo 3. Araştırma Modeli YEM Sonuçları

Hipotezler	Yollar	Estimate	S.E.	C.R.	P	Result
Termal sağlık turistlerinin destinasyon imajı algılarının, destinasyonu yeniden ziyaret niyetlerine etkisi						
H ₁	Yeniden Ziyaret Niyeti <--- Destinasyon İmajı	,930	,050	18,603	P<,001	İleri düzeyde önemli

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, termal sağlık turizmi destinasyon imajının turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret niyetleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma evrenini Afyon ilinde faaliyet gösteren Sağlık Bakanlığı kaplıca işletme ruhsatlı termal tesisleri ziyaret eden termal turistler oluşturmuştur. Değerlendirmeye alınan ve verilerin analizinde kullanılan toplam anket sayısı 350'dir. Verilerin analizinde IBM SPSS 23.0 ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Veriler yüz yüze anket tekniği ile toplanmıştır. Verilere betimleyici analizler ve yapısal eşitlik modellemesi (yol analizi) teknikleri uygulanmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak yapılan yol analizi sonuçlarına göre termal turizm destinasyon imajının, turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret niyetlerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bundan dolayı termal turistlerin destinasyon imajı algıları olumlu yönde arttıkça destinasyonu tekrar ziyaret niyetlerinin de aynı yönde artacağı sonucuna varılmıştır.

Yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak yapılan yol analizi sonuçlarına göre termal turizm destinasyon imajının, turistlerin destinasyonu tekrar ziyaretlerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde; termal turizm destinasyon imajı ile destinasyonu yeniden ziyaret niyeti arasında aynı yönlü bir ilişki olduğu ve termal turizm destinasyon imajının, destinasyonu yeniden ziyaret niyetini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bundan dolayı olumlu termal turizm destinasyon imajı arttıkça, turistlerin de destinasyonu tekrar ziyaret niyetlerinin aynı yönde artacağı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aliedan, M.M. Sobaih, A.E.E. and Elshaer, I.A. (2021). Influence of Cities-Based Entertainment on Tourist Satisfaction: Mediating Roles of Destination Image and Experience Quality. *Sustainability*, 13, 1-14.
- Assaker, G. and Hallak, R. (2013). Moderating Effects of Tourists' Novelty-Seeking Tendencies on Destination Image, Visitor Satisfaction, and Short- and Long-Term Revisit Intentions. *Journal of Travel Research*, 52(5), 600-613.
- Baloglu, S. and K. W. McCleary (1999). A model of destination image formation. *Annals of Tourism Research* 26(4): 868-897.
- Chen, J. and D. Gursoy (2001). An investigation of tourists' destination loyalty and preferences. *International Journal of Contemporary hospitality Management* 13: 79-86.
- Deegan, O. L. (2005). Irelands image as a tourism destination in France: Attribute importance and performance. *Journal of Travel Research*, 43(3): 247-256.
- Dow, K. E., Jackson, C., Wong, J. and Leitch, R. A. (2008). A comparison of structural equation modeling approaches: the case of user acceptance of information systems, *Journal of Computer Information Systems*, 48(4), 106-114.

- Echtner, C. M., & Ritchie, J. R. B. (2003). The Meaning and Measurement of Destination Image. *The Journal of Tourism Studies*, 14(1), 37–48.
- Hair, J. F., Anderson, R. E., Tahtam, R. L. and Black, W. C. (1998). *Multivariate data analysis*. New Jersey: Prentice Hall International Inc. Beşinci Baskı.
- Hox, J. J. and Bechger, T. M. (1995). An introduction to structural equation modeling, *Family Science Review*, ss. 354-373.
- Kim, S., Holland, S., and Han (2012). A Structural Model for Examining how Destination Image, Perceived Value, and Service Quality Affect Destination Loyalty: A Case Study of Orlando. *International Journal of Tourism Research*.
- Schofield, P. (2000). Evaluating castlefield urban heritage park from the consumer perspective: Destination attribute importance, visitor perception, and satisfaction. *Tourism Analysis* 5(2-4): 183-189.
- Song, H. M., Kim, K. S., & Yim, B. H. (2017). The mediating effect of place attachment on the relationship between golf tourism destination image and revisit intention. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(11), 1182-1193.
- Stylos, N., Vassiliadis, C. A., Bellou, V. and Andronikidis, A. (2016). Destination images, holistic images and personal normative beliefs: Predictors of intention to revisit a destination. *Tourism Management*, 53, 40-60.
- Um, S., Chon, K., & Ro, Y. (2006). Antecedents of revisit intention. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1141-1158.
- Zhang, H., Wu, Y., & Buhalis, D. (2018). A model of perceived image, memorable tourism experiences and revisit intention. *Journal of Destination Marketing & Management*, 8, 326-336.

ANALYZING THE CONCEPT OF PERSON AS A MORAL AGENT

Assc. Prof. Ibrahim Bor

Hakkari University, Faculty of Theology, Zeynelbey Campus, 30100-Hakkari

ibrahimbora@hakkari.edu.tr 0000-0002-7824-3227

ABSTRACT

This study explores the idea of a person as inherently a moral subject. Defining a person as "a rational being with self-consciousness who acts freely," it emphasizes that self-consciousness includes both individual identity and social relations, crucial for moral interactions. Morality, understood as "performing right/good actions and developing good character," is intimately linked to the notion of action. A person's essential faculties—mind, reason, will, conscience, and intention—are fundamental for moral action. Emotions, needs, desires, and passions act as driving forces, while concepts like choice, responsibility, duty, and rights emerge from the process of action, resulting in values such as happiness, pleasure, pain, and character. There exists a "dialectic of action," where reason and will often conflict with desires and impulses. This dialectic is foundational to various moral theories, including those focused on happiness, hedonism, utilitarianism, and virtues. Consequently, the analysis of the relationship between the agent and morality (action) concludes that moral action is an indispensable aspect of human existence. By understanding this intrinsic connection, we recognize that to be considered a person is to inherently possess the capacity for moral action, shaped by the interplay of rational faculties and emotional drives.

Keywords: person, moral agent, action-morality, dialectic of action

AHLAKİ ÖZNE OLARAK KİŞİ KAVRAMININ ANALİZİ

ÖZET

Bu çalışma Kişi (person) kavramının tanımı gereği aynı zamanda bir ahlaki özne olması gerektiğine dair analitik bir irdilemeden oluşacaktır. Kişi en genel tanımıyla "özgür eylemlerde bulunan ben/kendi bilincine sahip (insan veya insan benzeri) rasyonel bir varlık" olarak tanımlandığında, tanımdaki her ögenin aynı zamanda kişiyi ahlakın öznesi olarak tamamlayıcı rol oynadığı görülmektedir. "Ben bilinci" kendini diğer benlerden ayırmakla diğer benlerle ahlaki ilişki içinde olmayı içeren toplumsallığı da kapsar. Ahlak da "doğru/iyi eylemde bulunmak ve iyi karakter gerçekleştirmek" olarak ele tanımlandığında bu tanımı, kişinin bir eylem varlığı olma durumunu içerir. Dolayısıyla, kişi(fail)-ahlak ilişkisinde merkezi kavram, diğer öğelerin bir şekilde etrafında şekillendiği "eylem" kavramı olacaktır. Eylem için öznenin temel donanımları, bilinç merkezli akıl, istenç, vicdan, niyet gibi yetilerdir. Bu yetilerden mahrum olmak ahlaki bir eylemi geçersiz kılacak düzeyde etkiler. Canlı olmanın gerektirdiği, duygu, ihtiyaç, arzu-istek-tutku-öfke gibi bir dizi faktör, eylemin itkileri olarak özneyi eyleme yöneltir. Eylemin oluş sürecinde ise tercih, sorumluluk, ödev ve hak kavramları benzer şekilde kişi-ahlak analizinden üretilebilecek diğer kavramlardır. Her eylemin ürettiği sonuçlar da mutluluk, haz-acı, iyi/kötü (karakter, kişi, toplum) gibi değerler olarak şekillenir. Söz konusu

eylem sonuçlarının üretiminde bir tür “eylem diyalektiği” söz konusudur. Bu diyalektik her eylemde bir karşıtlık ilişkisine dayanır. Bu da bir tarafta akıl-istenç diğer tarafta arzu-tutku, ihtiyaç-güdü çatışmasıdır. Mutlulukçu, hazcı, yararcı, değerci gibi birçok ahlak teorisi bu diyalektikten hareketle kuramlarını temellendirir.

Özetle yapılan kişi-ahlak(eylem) analizinin sonucunda “ahlaki eylem, insan varlığına ilişkin zorunlu bir nitelik olarak” temellendirilmiş olur.

Anahtar Kelimeler: kişi, ahlaki özne, eylem-ahlak, eylem diyalektiği

SERMAYE KAYNAKLARI VE TOPLUMSAL MESAJLARI BAKIMINDAN NETFLİX VE TABİİ DİJİTAL PLATFORMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Musa Arslan, Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL

Yalova Üniversitesi İletişim Sanatları Yüksek Lisans Öğrencisi, musaarslan44@gmail.com,
Orcid ID: 0009-0000-3919-1287

Yalova Üniversitesi, gokhan.genel@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002 7681-1737

ÖZET

Dijital çağ olarak nitelendirilen bugünün dünyasında değişim, çok hızlı yaşanmaktadır. Hayatın her alanında yaşanan bu değişim sinema, dizi, belgesel gibi yayıncılık alanlarında da büyük bir dönüşüme yol açmıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan yeni kitle iletişim araçları dünyayı etkisi altına alırken, “dijital devrim” diye tanımlanan yeni film ve sinema platformları da küresel çapta mesajlar vermeye başlamıştır. Bu kapsamda hazırlanan çalışmada, global bir markaya dönüşen Netflix ile Türkiye’de yeni kurulmuş olan TRT Tabii platformlarının toplumsal ilişkileri ve etkisi irdelenmiştir. Çalışma kapsamında sektördeki bu iki dijital film platformunun ortaya çıkışı, yapısı, toplumsal mesaj içerikleri ve etki alanları değerlendirilmiştir. Bir başka ifade ile çalışma, dijital platformların finansal yapıları, içerik üretim süreçleri ve toplumsal etkilerini inceleyerek, bu platformların kültürel ve ekonomik dinamikler üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Makale, dijital medya ekosisteminin geleceğine yönelik öngörüler sunarak, bu platformların toplumsal ve ekonomik yapılar üzerindeki uzun vadeli etkilerini incelemektedir. İçerik analiz desenin kullanıldığı bu çalışmada toplumsal taleplerin ve milli değerlerin yok sayılmadan da , yerli ve milli bir sinematik dilin inşaa edilebileceği ve küreselleşebileceği tesbit edilmiştir.

Anahtar KelAmeler: Netflix, Tabii, Medyanın Ekonomi Politikası, Toplumsal Mesaj, Dijital Platform, Dizi, Sinema

COMPARİSON OF NETFLİX AND TABİİ DİGİTAL PLATFORMS İN TERMS OF CAPİTAL SOURCES AND SOCIETAL MESSAGES

ABSTRACT

In today's world, often referred to as the digital age, change occurs at a rapid pace. This transformation, evident in all areas of life, has also led to significant shifts in broadcasting fields such as cinema, series, and documentaries. As new mass communication tools emerge and influence the world, digital film and cinema platforms, described as part of the "digital revolution," have begun to convey global messages. This study examines the societal relationships and impacts of Netflix, which has become a global brand, and the newly established TRT Tabii platform in Turkey. The emergence, structure, societal message content, and influence of these two digital film platforms in the industry are evaluated. In other words, the study analyzes the financial structures, content production processes, and societal impacts of digital platforms, assessing their effects on cultural and economic dynamics. The article

provides insights into the future of the digital media ecosystem, examining the long-term impacts of these platforms on social and economic structures. Through content analysis, the study concludes that a local and national cinematic language can be constructed and globalized without disregarding societal demands and national values.

Keywords: Netflix, Tabii, Political Economy of Media, Societal Message, Digital Platform, Series, Cinema

GİRİŞ

Günümüzde iletişim teknolojileri ve dijitalleşme alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler, toplumların medya tüketim alışkanlıklarını derinden etkilemektedir. Yaşadığımız çağın en belirgin özelliklerinden biri olan internet teknolojilerinin hayatımıza nüfuz etmesi ve akıllı cihazların adeta bedenimizin bir uzantısı haline gelmesi, geleneksel medya araçlarını kaçınılmaz bir değişime sürüklemiştir. Bu değişim rüzgârı, özellikle görsel-işitsel içeriklerin tüketiminde kendini göstermiş, izleyicilerin içerikle kurduğu ilişki bambaşka bir boyut kazanmıştır. Dünyanın dört bir yanında gözlemlenen bu dönüşüm, Türkiye'de de güçlü yankılar uyandırmaktadır. Son beş yıllık süreçte televizyon sektörünün geçirdiği başkalaşım, adeta bir kelebek etkisi yaratmıştır. Bu süreçte, yıllardır alışlagelmiş televizyon izleme ritüelleri yerini, özgür ve esnek bir izleme deneyimi sunan dijital platformlara bırakmaktadır. İlginçtir ki, dijital platformların tohumları çok daha önce atılmış olmasına rağmen, 2020 yılında insanlığı derinden sarsan COVID-19 salgını ve beraberinde gelen zorunlu eve kapanma dönemleri, bu platformların altın çağını başlatmıştır. İnsanların evlerinde geçirdikleri zamanın artmasıyla, istedikleri an ulaşabilecekleri zengin içerik kütüphanelerine duydukları özlem, dijital platformların hem sayıca artmasına hem de içerik çeşitliliği açısından zenginleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu dijital medya devriminin öncü gücü ise kuşkusuz Netflix olmuştur. Netflix, küresel ölçekte 283 milyonu aşkın aboneye sahip olan ve sürekli büyüme trendi gösteren bir dijital yayın platformu olarak dikkat çekmektedir. Platform, bir yandan sinema ve televizyon endüstrisinin yüksek prodüksiyon değerine sahip içeriklerini sunarken, diğer yandan ana akım medyadan farklılaşan özgün yapımlarıyla da kendine özgü bir konumlandırma geliştirmiştir. Geleneksel televizyon yayıncılığının aksine, kullanıcılarına zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın içeriklere erişim imkânı tanıyan bu platform, modern yaşamın gereksinimlerine uygun bir izleme deneyimi sunmaktadır. Bu kullanıcı odaklı esneklik anlayışı, dijital platformların yaygınlaşmasında kritik bir katalizör görevi görmektedir.

Dijital yayın platformlarının etki alanı genişledikçe, sundukları içeriklerin toplumsal ve kültürel etkileri de akademik çevrelerin ve kamuoyunun ilgi odağı haline gelmiştir. Bu ilginin temelinde, çok uluslu medya şirketlerinin ürettikleri içeriklerde yerel toplumların kültürel, milli-manevi değerlerini ve hassasiyetlerini ne ölçüde göz önünde bulundurdıkları sorusu yatmaktadır. İçerik denetimi, yaş sınırlandırmaları ve kültürel temsil gibi konular, özellikle çocuk ve gençlere yönelik yapımlarda daha da önem kazanmakta ve toplumsal tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bununla birlikte, günümüz dijital çağında bu platformlara yönelik artan talep, göz ardı edilemeyecek sosyolojik bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal değerler ile teknolojik gelişmelerin kesişiminde dengeli ve sürdürülebilir çözümler üretmek, hem akademik hem de politik açıdan öncelikli bir gündem maddesi olarak değerlendirilmelidir. Dijital yayın platformlarına yönelik artan talebin yerli ve milli kaynaklarla

karşılanması noktasında, son dönemde atılan en önemli adımlardan biri, kamu yayıncısı TRT'nin dijital platformu TRT Tabii'nin hizmete sunulması olmuştur.

Platform, izleyicilerine kültürel değerlerle uyumlu, nitelikli içerikler sunmanın yanı sıra, yapay zekâ destekli kişiselleştirilmiş içerik önerileriyle de modern kullanıcı deneyimini hedeflemektedir. Bu girişim, dijital platformlara yönelik toplumsal talebin milli ve manevi değerlere odaklı yerli üretim ve değerlerle buluşmasını sağlarken, aynı zamanda toplumsal gündemin ve kültürel üretimin yerel dinamikler çerçevesinde şekillenmesine katkıda bulunmaktadır. Dijital yayın platformlarının toplumsal ve kültürel etkileri üzerine yapılan akademik çalışmalar, son yıllarda önemli bir literatür birikimi oluşturmıştır. Bu çalışmada Netflix ve TRT Tabii platformları, yerlilik ve yabancılık eksenini üzerinden karşılaştırmalı bir içerik analizi çerçevesinde incelenecektir. Özellikle her iki platformun ürettikleri içeriklerde kültürel kodların nasıl işlendiği, toplumsal değerlerin hangi bağlamlarda ele alındığı ve hedef kitleye yönelik mesajların nasıl kurgulandığı analiz edilecektir. Bu karşılaştırmalı analiz, küresel ve yerel dinamiklerin dijital platform içeriklerine nasıl yansıdığını ortaya koyması bakımından literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Başka bir ifade ile bu çalışma, dijital yayın platformlarının sahiplik yapısı ile toplumsal gündem belirleme gücü arasındaki ilişkiyi eleştirel bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel sorunsalı, küresel sermaye tarafından yönetilen dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte, kültürel hegemonyanın nasıl şekillendiği ve toplumsal değerlerin nasıl etkilendiği üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, küresel dijital platform endüstrisinin yarattığı kültürel etkiler analiz edilirken, yerel alternatifler geliştirmenin önemi ve gerekliliği de tartışılacaktır. Özellikle TRT Tabii örneği üzerinden, kamu yayıncılığının dijital çağdaki dönüşümü ve toplumsal sorumluluk anlayışıyla geliştirilen içerik stratejileri ele alınacaktır. Çalışma dört ana bölüm ve bunlara bağlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Birinci bölümde dijital platformların kavramsal çerçevesi ve tarihsel gelişimi ele alınarak, bu platformların küresel medya ekosistemine etkileri incelenmiştir. İkinci bölümde, dijital platformların sermaye yapıları ve sahiplik ilişkileri analiz edilerek, bu yapıların içerik üretim politikalarına ve toplumsal gündeme etkileri tartışılmıştır. Üçüncü bölümde, araştırmanın odak noktasını oluşturan Netflix ve TRT Tabii platformları; kurumsal yapıları, hedef kitle stratejileri ve içerik üretim yaklaşımları bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise her iki platformun dizi ve sinema içeriklerindeki kültürel kodlar, toplumsal mesajlar ve ideolojik yaklaşımlar, nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

1. DIJİTAL PLATFORMLAR

1.1 Dijital Çağın Ortaya Çıkışı ve Televizyon Sektöründeki Büyük Dönüşüm

Dijitalleşme kavramı teknik olarak bir yandan geleneksel veya eski tipin yani analog sistemlerin yerine, iletişim süreçlerinin sayısal formata dönüştürülmesini ifade ederken diğer yandan teknolojik bağlamda toplumlarda meydana gelen sosyolojik ve kültürel dönüşümü ifade etmektedir. Dijitalleşme, M. Castells'in de ifade ettiği gibi sayısal teknoloji ile bilginin yeniden üretiminin, işlenmesinin, depolanmasının ve dağıtımının tesis edildiği kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. Dijitalleşme, insanların günlük yaşantılarında, medya tüketimi bağlamındaki alışkanlıklarında meydana gelen radikal değişimleri ifade eden bir süreçtir. Bu minvalde dijitalleşmeyle birlikte bilgi edinme ve medya aracılığıyla ulaşılan eğlence kültüründe sistematik bir değişim yaşanmıştır. Bununla birlikte sayısal teknolojilerin artan ivmesi ve teknolojik cazibesi, konvansiyonel televizyon izleme pratiklerinin yerini daha konforlu, daha

ucuz ve daha efektif olan dijital mecralara bırakmasına olanak sağlamıştır. Ünlü iletişim uzmanı Castells'in izleyicilerin pasif alıcılar konumundan, içerik üreticisi olarak aktif konuma erişmesini nitelendiren "ağ toplumu" yaklaşımı tam da bu süreci ifade etmektedir. Castells'in ifade etmiş olduğu bu durum, özellikle 2020 yılında dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, insanların evde daha fazla vakit geçirmesiyle birlikte test edilmiştir (Ulusal ve Özgen, 2023). Diğer yandan küresel düzeyde öncü dijital platformların başında gelen Netflix'in 2023 yılı istatistiklerine göre 283 milyon aboneye ulaşması, dijital medya tüketimin yerleşiklik kazanması açısından dikkate şayandır. Netflix gibi dijital platformlar Van Dijk'in "dijital kültür" kavramsallaştırmasıyla ele aldığı yeni medya ekosistemine entegre biçimde, diledikleri içeriğe istedikleri zaman ulaşma olanağı sunan izle-öde prensibiyle yeni nesil medya izleyici pratiklerini kökten değiştirmiştir.

1.2. Geleneksel Televizyon İzleme Alışkanlıklarının Değişmesi

Dijitalleşme ile birlikte, özellikle yeni neslin medya izleme ve takip alışkanlıklarının önemli bir biçimde değiştiği görülmüştür. Dijital platformların kullanıcıya sunduğu esneklik ve konfor, geleneksel televizyon izleme alışkanlıklarının terk edilmesine yol açmıştır. Televizyon izleme deneyimi ve dönüşümü, Williams'ın eskinin "flow" yani akış kavramına karşılık, Lotz'un yeni dönemin "post-network era" yani yeni medya dönemine geçiş kavramıyla formüle edilmiştir. Dijital platformların kullanıcıya sunduğu esneklik ve konfor, geleneksel televizyon izleme alışkanlıklarının terk edilmesine yol açmıştır. Kullanıcılar, istedikleri içeriğe istedikleri zaman erişebilme özgürlüğünü tercih etmektedir. Bu esneklik, dijital platformların yaygınlaşmasındaki en önemli faktörlerden biridir (Demir, 2023). Örneğin, Netflix'in sunduğu içerikler arasında yer alan "Stranger Things" ve "The Crown" gibi diziler, yüksek izlenme oranları ile dikkat çekmektedir. Rakamların diliyle ifade edilecek olursa küresel çapta "Stranger Things" dizisi, dördüncü sezonun ilk 28 gününde 1,35 milyar saat izlenmiş ve dijital platformlarda en çok izlenen İngilizce dizi rekorunun sahibi olmuştur. Türkiye'de de küresel trendlere paralel eğilimler olduğu söylenebilir. Türkiye'de bir akademik araştırma çerçevesinde 1500 kişi ile gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların %78'inin geleneksel televizyon izleme yerine yeni nesil dijital mecraları takip ettikleri sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra yapılan iki diğer araştırma da benzer eğilimleri ortaya koyduğu görülmüştür. Bunlardan biri Martinez ve Rodriguez'in İspanya'da yaptıkları araştırmadır. Bu ikilinin yapmış oldukları araştırmada 1992 ve sonrası doğanları ifade eden Z kuşağı diye tabir edilen yeni neslin %89 oranında televizyon izleme alışkanlıklarını sadece dijital mecralar üzerinden sürdürdüklerini tespit etmişlerdir ki, bunun da oldukça yüksek bir yüzdeyi teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

1.3. Netflix'in Küresel Etkisi ve Kültürel Yakınsama

Dijital mecraların amiral gemisi Netflix, küresel çapta 283 milyon gibi devasa abone sayısına ulaşmış ve bunu da her geçen gün artırma eğiliminde olup medya ekosisteminde güçlü bir konum ve etkiye sahip dijital bir mecra olarak konumlanmıştır. R. Lobato, Netflix'in ve genel olarak dijital mecraların bu nevezur durumunu "küresel platform kapitalizmi" olarak kavramsallaştırmıştır. Netflix, 200'e yakın ülkede faaliyet göstermekte ve José Straubhaar bu durumu medya tüketimi ve izleyici davranışları üzerine şekillendirdiği akademik çalışmalarında izleyicilerin kültürel, coğrafi ve dilsel gibi bağlamaların belirli medya içeriklerini seçme ve tüketme eğilimlerini şekillendirdiğini ve bunu da "kültürel yakınlık" kuramıyla açıkladığını ve nihayetinde dijital medyanın yerelleştirme stratejileriyle geniş bir izleyici kitlesine kavuştuğunu vurgulamıştır.

Mesela bu tezi desteklemek için Rodriguez ve Martinez, İspanyol yapımı "La Casa de Papel" ve Alman yapımı "Dark" filmlerini örnek vermişlerdir. Zira 2,7 milyar izlenme saati ile "La Casa de Papel" ve 938 milyon izlenme saati ile de "Dark" filmi, yerel özellikli bir yapım olmasına rağmen küresel çapta bir ilgiyi ve izlenme oranını elde etmişlerdir. Şüphesiz ki, küresel çapta bu kadar şöhrete sahip olmanın ve izleyici nezdinde vazgeçilmez bir değere erişmenin bir maliyeti olduğu muhakkaktır. Buna bir örnek teşkil etmesi bakımından Netflix'in 2023 yılındaki yerel içerik yatırımlarının 17 milyar dolar olduğu düşünüldüğünde hem bu devasa harcamaların yön verdiği kolaylık ve cazibenin etkisi ile "kültürel akış" olarak yerel içeriklerin ulusal sınırları aşarak küresel dolaşıma girmesini sağlayan önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Netflix'in küresel arenadaki bu pozisyonu ve pazar üstünlüğü Türkiye için yerel düzeyde yapılan film araştırmalarında benzer bir durumu ortaya koyduğu görülmüştür. Mesela platformda yer alan yerli yapımlardan "Kulüp" ve "Bir Başkadır" isimli yapımların küresel çapta 450 milyon saat izlendiği saptanmıştır. Bu benzer oranların olmasının başlıca nedeni, yukarıda da ifade edildiği gibi hem yatırım yapılan paranın miktarı hem de yerel filmlerin küresel hikâye şemalarıyla buluşmasının bir sonucudur.

1.4. Dijital Platformların Yaygınlaşmasında Esneklik ve İzleyici Özerkliği

Geleneksel izleme alışkanlıklarını değiştiren ve dijital platformlara bu yönde üstünlük sağlayan sebeplerin başında kuşkusuz bu platformların izleyicilerine sunmuş olduğu kişisel erişim-deneyim ve kolaylığıdır. Bu değişim ve dönüşümü Rainie ve Wellman "ağlaşmış bireysellik" olarak tarif etmişlerdir. Bununla birlikte Netflix gibi platformlar, yapay zekâ destekli algoritmaları aracılığıyla kullanıcılarına geniş bir içerik yelpazesi sunmakta ve içeriğe kesintisiz erişim avantajı sağlamaktadır (Ulusal ve Özgen, 2023). Bu yönde benzer memnuniyet anketi çerçevesinde Türkiye'de yapılan bir araştırma, Türk izleyicilerinin %82'sinin dijital platformların kendilerine sunmuş oldukları içerik özgürlüğünü bu platformları tercih sebebi olarak gördüklerini ortaya koymuştur

2. DİJİTAL DİZİ VE SİNEMA PLATFORMLARI: KÜRESEL VE YEREL DİNAMİKLER

2.1. Netflix ve TRT Tabii: Farklılaşan İçerik Stratejileri ve Kültürel Yaklaşımlar

Dijital platformların öncüsü niteliğindeki Netflix, artan etkinliği ve kabul görüşüyle küresel çapta 283 milyon gibi çok yüksek sayılabilecek bir abone sayısına ulaşarak dijital medya ekonomisi ve ekosisteminin amiral gemisi olmuştur. Yine benzer bir yaklaşım çerçevesinde

Wunu'un "dikkat ekonomisi" kavramıyla ifade ettiği şekliyle Netflix, sektör içerisinde hayata geçirdiği yüksek bütçeli yapımlar, belgeseller, diziler ve filmlerden oluşan geniş izleme yelpazesi sayesinde kullanıcı tatminini domine etmiştir (2022: 156). Bir başka ifade ile Netflix, kullanıcılarına geniş bir içerik ve izleme alanı açarak, her an ulaşabilecekleri alternatif içerik önerileri ve kullanıcı deneyimleri sunmak suretiyle izleyicisini sadık bir bende konumuna yerleştirmiştir (Ulusal ve Özgen, 2023). Örneğin, "House of Cards" (3,2 milyar izlenme saati) ve "Narcos" (2,8 milyar izlenme saati) gibi diziler, Netflix'in orijinal içerik üretme konusundaki başarısını göstermektedir. Diğer yandan, Türkiye'de devlet kurumu olan TRT öncülüğünde yeni kurulmuş bir dijital yayın platformu olan Tabii, yerli ve milli değerleri koruma amacı gütmektedir. Tabii, kullanıcılarına yerli içerikler sunarak küresel dijital platformlara karşı bir alternatif oluşturmayı hedeflemektedir. Kullanıcı etkileşimi ve topluluk oluşturma özellikleri ile dikkat çeken Tabii, yerli ve milli bir sinematik dilin mümkün olabileceğini göstermektedir (Demir, 2023). Tabii'nin orijinal yapımlarından en çok izlenen içeriklerin başında 10,1 milyon izlenme sayısı ile "Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî" dizisi yer almaktadır. En çok izlenenler listesinde ikinci sırada 9,9 milyon izlenme ile "Tozkoparan İskender: Gölge" yer alırken, onu 8,8 milyon izlenme ile "Küçük Dahi İbn-i Sina", 5,2 milyon izlenme ile "Yeşil Deniz Milenyum", 4,3 milyon izlenme ile "Hay Sultan" ve 4 milyon izlenmeyle "Hür" dizisi takip etmektedir. Tüm bu veriler, Tabii platformunun yerli içerik üretimindeki başarısını yansıtmaktadır (www.trthaber.com, E.T. 12.11.2024).

2.2. Netflix ve Tabii: İçerik Stratejileri ve Kültürel Temsil Politikaları

Netflix, kullanıcılarına geniş bir içerik yelpazesi sunarak, yüksek bütçeli yapımlar, belgeseller, diziler ve filmler ile dikkat çekmektedir. Kullanıcıların her an ulaşabileceği içerikler sunan Netflix, kişiselleştirilmiş içerik önerileri ile kullanıcı deneyimini artırmaktadır (Ulusal ve Özgen, 2023). Netflix'in içerik türleri arasında drama, komedi, bilim kurgu, belgesel ve animasyon gibi çeşitli kategoriler bulunmaktadır. Örneğin, "Stranger Things" bilim kurgu türünde büyük bir başarı yakalarken, "The Crown" tarihi drama türünde dikkat çekmektedir. Kim'in Netflix dijital platformunda kategorik olarak ele aldığı, en çok rağbet edilen filmlerin izlenme skorları şu şekildedir: Bilim kurgu: "Stranger Things" (3,4 milyar izlenme saati), Tarihi drama: "The Crown" (2,7 milyar izlenme saati), Fantastik: "Wednesday" (2,1 milyar izlenme saati) ve Belgesel: "Our Planet" (1,2 milyar izlenme saati).

Yerel, milli ve dini özellikleriyle piyasaya çıkan TRT Tabii ise alanındaki ilklerden olup, temel motivasyonu kültür aktarımı ve kültürel sürdürülebilirlik misyonu olmuştur. Kavram, bir toplumun tarihsel süreç içerisinde meydana getirdiği kültürel değerlerini, geleneklerini, inançlarını, dilini, sanatını ve kimliğini koruyarak gelecek nesillere aktarabilmeyi ifade ederken, TRT Tabii platformu Yang ve Turner'in "kültürel sürdürülebilirlik" yaklaşımı dolayımında şekillenen yerlilik ve millilik etrafında ifade bulan özgün bir yayın çizgisi takip etmektedir. Platform, yerel kültürel değerlerin dijital çağda yeniden üretimi ve küresel dolaşımı misyonunu üstlenmektedir. Yapılan araştırmalar Tabii'nin içerik stratejisinin üç temel ayağını ortaya koymaktadır: Özgün yerli yapımlar ("Mevlânâ", "İbn-i Sina" serisi), TRT arşiv içeriklerinin dijitalleştirilmesi ve uluslararası pazara yönelik kültürel adaptasyonlar. Diğer yandan milli bir platform niteliğinde olan Tabii'nin bu özelliği doğrultusunda yapımlarının %75'inin özgün, yerli ve milli yapımlardan oluştuğu ve bu yapımların 2023'te 45 ülkeye ihraç edildiği görülmüştür. Tabii platformu yapımları arasında en çok tutulan ve dijital kültürel diplomasi ekseninde ihraç edilen filmler kategorisindeki "Payitaht Abdülhamid" ve "Yunus Emre" başarılı grafikleriyle dikkat çekmiştir.

3. DİJİTAL PLATFORM HEGEMONYASI, KÜLTÜREL YOZLAŞMA TARTIŞMALARI VE TABİİ PLATFORMUNUN ÖZEL KONUMU

Hegemonya kavramı, herhangi bir birey, grup, millet veya devletin diğerleri nezdinde başta kültürel plan olmak üzere, sosyal, ekonomik ve siyasi olarak üstünlük kurmayı ifade etmektedir. Kültürel hegemonya kavramı ilk olarak eleştirel kuramın öncülerinden ve neo marksist ekolden olan Antonio Gramsci tarafından 1929-1935 yılları arasında hapisteyken "Hapishane Defteri" adlı eserinde dile getirilmiştir. Gramsci bu kavramı konumuz olan medya çerçevesinde ele alırken toplumdaki egemen veya baskın sınıfların ideolojik, kültürel ve ekonomik enstrümanlar eliyle iktidarlarını nasıl sürdürdüğünü ele almıştır. Ona göre hegemonya, pür fiziki baskıdan ibaret olmayıp rızanın imalatı yoluyla da gerçekleştirildiğini, bunun da vasıtalarının sivil toplum kategorisinde yer alan mahkeme, okul, medya, kilise, cami vb. mekanizmalarla sağlandığını savunmuştur. Gramsci'nin yaşadığı dönemde devlet kontrolündeki geleneksel medya bu bağlamda öne çıkarken günümüzde ise devletlerin yerini çok uluslu şirketler ve geleneksel medyanın yerini ise dijital medya platformları almaya başlamıştır. Fakat burada değişmeyen tek şey rızanın imalatı ve medya yoluyla küresel çapta uygulanan kültürel hegemonyadır. Bir başka ifade ile günümüzün dijital platformlarının sermaye yapısı cihetiyle kültürel hegemonyanın yeni bir formu olarak değerlendirmek pek tabiidir. Yerel, milli ve dini hassasiyetlerden yoksun küresel düzeydeki Netflix ayarındaki bu platformlar, bir yandan içerikleriyle yerel değerleri aşındırıp ifsat ederken diğer yandan başta ahlak, aile, inanç gibi bir toplumu var eden değerler setini imha ederek kültürel yozlaşmaya zemin hazırlamışlardır.

Bahsi geçen mecraların başta aile kurumu ve toplumsal değer/düzen üzerindeki olumsuz faktörleri, son dönem akademik araştırmalarının da ilgi odağı olmuştur. Bu yönde yapılan çalışmalarda Netflix'in, özellikle muhafazakâr karakterli Müslüman toplumlarda sebep olduğu kültürel erozyona dikkat çekilmiş ve bu platformun geleneksel İslami değerlerle çatışan yıkıcı medya içerikleri mercek altına alınmıştır. Buna paralel olarak yapılan araştırmaların ortak sonucu ise hiçbir hassasiyeti olmayan ve toplumlarda olanı da gözetmeyen nevi şahsına münhasır bu mecraların ürettiği içeriklerin muhafazakâr toplumsal değerler nezdindeki yıpratıcı, dışlayıcı, aşındırıcı yaklaşımı, uzun vadeli sonuçları açısından endişe verici olarak karşılanmaktadır. Özellikle küresel olarak en çok bilinen ve yaygın şekilde tüketilen Netflix ve yayın içeriklerinin ahlaki bağlamda sakıncalı ve problemli yönlerinin yanı sıra değerler sistemini felç eden ve erozyona uğratan bozucu etkileriyle ele alındığında meselenin vahameti daha derin anlaşılmaktadır. Kültürün biricikliği, sürekliliği ve kutsallığı düşünüldüğünde çok kısa bir geçmişi olmasına rağmen dijital tahribatın verdiği zarar kadar hiçbir şeyin zarar vermediğini ifade etmek abartılı bir yaklaşım sayılmamalıdır. Bu minval ve doğrultuda önlem alınmadığı müddetçe yaşanan toplumsal değerler üzerindeki tahribatın ve bunun yarattığı kültürel travmanın, gelecek nesiller açısından önemli riskler taşıyacağı da muhakkaktır.

Diğer yandan dijital platformların yaygınlaşması, toplumda bu yöndeki yerli ve milli içerikli talebi de doğal olarak artırmıştır. Türkiye özelinde hayata geçirilen bu yeni ve alternatif mecralar, toplumun dinamiklerine saygı planında milli ve manevi istek ve beklentileri karşılayan bir çizgide olmuştur. TRT Tabii gibi dijital mecraların tesis edilmesi başta dini hassasiyet olmak üzere, ahlak, vicdan, aile ve ikili ilişkiler hususunda toplumun dinamiklerine uygun hareket eden ve bu yönüyle de toplumu bu noktalarda motive eden önemli bir rol üstlenmişlerdir (Demir, 2023: 145). TRT Tabii, küresel dijital şirketlerin genel itibarıyla toplum üzerindeki yıkıcı ve olumsuz etkisini telafi etmek amacıyla, yerel dinamikleri önceleyen ve özendiren bir yayın çizgisi benimsediğini söylemek mümkündür. Bu platform, özellikle milli ve manevi öğeleri dizi ve belgesel film formatıyla sunarak toplumsal hafızanın ve tarih şuurunun inşası için önemli işlev görmüştür (Ulusal ve Özgen, 2023: 180). TRT Tabii'nin içerik

üretim politikası, küreselleşmenin tek tipleştirici etkilerine karşı yerel kültürün, inanç sisteminin korunması ve geliştirilmesi amacına matuftur. TRT Tabii, sunduğu içeriklerle izleyicilerine alternatif bir medya deneyimi yaşatırken, toplumsal hassasiyetleri gözetken ve kültürel kimliği güçlendiren bir yaklaşım da sergilemektedir. Bu durum, dijital platform ekosisteminde yerli ve millî bir alternatifin varlığını sürdürmesi açısından kıymetlidir.

4. DİJİTAL PLATFORMLARDA TOPLUMSAL TEMSİL VE KÜLTÜREL ETKİ

4.1. Netflix'in İçerik Politikaları ve Toplumsal Değer Temsili

Geleneksel medyaya karşı konumlanan yeni nesil dijital platform evreninde bu alanın en büyüklerinden olan Netflix'in dolaşıma soktuğu medya içerikleri, "kültürel tek tipleşme veya kültürel homojenleşme" diye tabir edilen ve bir bakıma popüler kültürü kutsayan bir anlayış çerçevesinde tartışılmaktadır. Batı kökenli bu mecralar, yine batılı değerlerin kültürel hegemonyasını diğer coğrafyalar üzerinde tahkim ederken, aynı zamanda yerel değerleri ötekileştirici, örseleyici, küçük düşürücü ve görmezden gelinen bir düşman tavrıyla yok saydığına şahit olunmaktadır. Bu bağlamda 35 ülkede gerçekleştirilen bu yöndeki araştırmada Netflix medya içeriklerinin nasıl tehlikeli boyutlara ulaştığı aşağıdaki maddeler ışığında anlaşılabilmektedir: Geleneksel ve muhafazakâr aile yapılarına yönelik yapım ve içerikler, yerel değer sistemleriyle çatışan içerik ve temalar, batı merkezli hayat tarzını sunan yapımlar. Yine Netflix içeriklerinin milli ve yerli değerler üzerindeki etkisini ölçmeye dönük ve "kültür emperyalizmi" yaklaşımı ekseninde yapılan başka bir araştırmada ise şu çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir: Netflix içeriklerinin çok önemli bir oranda Batı merkezli değer sistemini yansıttığı; Yerel kültürlere has değerlerin, daha çok egzotik figürler olarak sunulurken değersizleştirildiği; Muhafazakâr ve geleneksel değerler setinin çoğunlukla batılı kültür yaşam tarzının karşıtı olarak düşmanlaştırıldığı; Yapımlarının yukarıdaki yaklaşımlara paralel olarak şekillenen ve Türkiye'de Netflix yapımlarının Türk izleyiciler üzerindeki etkisini tespit eden araştırmaya göre ise: Katılımcıların %72'si Netflix içeriklerinin yerel kültürel değerlerle uyumsuzluk gösterdiğini ifade etmiştir. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin %85'i platform içeriklerinin aile yapısına ve geleneksel değerlere olumsuz etki ettiğini dillendirmiştir.

4.2. Netflix'in İçerik Politikalarında Kültürel Değerlere Aykırı Temsiller

Netflix'in içerik politikaları, yukarıda da verilen araştırma sonuçlarında görüldüğü gibi milli, yerli ve manevi değerleri aşındırıcı, yok sayıcı bir yayın politikası güttüğü anlaşılmaktadır. Netflix'in bu tavrı 'kültürel yozlaşma' veya 'kültürel yozlaştırma' yaklaşımı ekseninde eleştirilmektedir. Bir başka ifade ile Netflix, geleneksel aile yapısını, İslami-millî değerleri ve toplumsal aidiyetleri zayıflatabilecek içerikleri sistematik biçimde sunmaktadır (Ulusal ve Özgen, 2023:189). Zira Netflix'in zararlı etkilerinin saptanmasına yönelik 12 Müslüman ülkede yapılan bir araştırma sonucuna göre, platformun medya çıktılarının %78 oranında yerel ve ahlaki normlarla çatıştığını ortaya koymuştur.

Platformun tartışmalı içerik örnekleri şu şekilde analiz edilebilir:

“Sex Education”

- *Geleneksel aile değerlerini zayıflatan temsiller*
- *Ergenleri yanlış yönlendirebilecek mesajlar*
- *İslami değerlerle çatışan cinsellik anlatısı*

- *Ahlaki sınırları zorlayan sahneler*

“Orange is the New Black”

- *Toplumsal normları aşındıran temalar*
- *Aile kurumunu zayıflatan mesajlar*
- *Dini hassasiyetleri göz ardı eden içerik*
- *Ahlaki değerleri sarsıcı sahneler*

“The Politician”

- *Geleneksel değerleri yıpratıcı anlatı*
- *Gençleri olumsuz etkileyebilecek temsiller*
- *Ahlaki çöküntüyü normalleştiren yaklaşım*
- *Toplumsal yapıyı tehdit eden mesajlar*

“Sense8”

- *Fıtrata aykırı yaşam biçimlerini normalleştirme*
- *İslami değerlerle çatışan temsiller*
- *Aile kurumunu sarsıcı içerikler*
- *Toplumsal düzeni tehdit eden mesajlar*

Netflix içeriklerinin bireysel ve toplumsal etkileri şu şekilde özetlenebilir:

Aile Yapısına Etkileri:

- Geleneksel aile değerlerinin zayıflaması
- Nesiller arası çatışmaların artması
- Aile bağlarının gevşemesi

Toplumsal Değerlere Etkileri:

- Dini hassasiyetlerin göz ardı edilmesi
- Ahlaki değerlerin aşınması
- Kültürel yabancılaşma

Gençler Üzerindeki Etkileri:

- Geleneksel değerlerden uzaklaşma
- Kimlik karmaşası yaşama
- Ahlaki belirsizlik

4.3. Tabii Platformunun Kültürel ve Dini Değerleri Koruma ve Yaşatma Misyonu

Netflix'in yerel, milli ve manevi değerler üzerindeki küresel çaptaki yıkıcı etkisine karşın Türkiye'de önemli bir alternatif platform olarak tesis edilen TRT Tabii platformunun içerikleri, milli, manevi ve ahlaki değerleri önceleyen bir çizgide seyretnmektedir. Bu tarz platformlar

'kültürel sürdürülebilirlik' misyonu çerçevesinde, milli ve manevi değerlerin dijital çağın yıkıcı etkilerine karşı korunması ve moral değerlerin gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılma görevini ifa etmektedirler. Bu doğrultuda Tabii platform içeriklerinin izleyiciler nezdindeki müspet yansımalarını şu şekilde ele alınabilir:

- Milli kimlik bilincinin güçlenmesi
- Dini ve ahlaki değerlere bağlılığın artması
- Aile kurumuna verilen önemin yükselmesi

Platformun öne çıkan yapımları ve toplumsal etkileri şu şekilde analiz edilebilir:

“Diriliş: Ertuğrul”

- Milli tarih bilincini güçlendiren anlatı
- İslami değerleri yücelten temsiller
- Gençlere rol model sunan karakterler
- Toplumsal birlik ve beraberliği pekiştiren mesajlar

“Payitaht Abdülhamid”

- Osmanlı mirasını yaşatan içerik
- Stratejik düşünmeyi teşvik eden örnekler
- İslam birliği idealini vurgulayan temalar
- Milli şuuru güçlendiren sahneler

“Yunus Emre: Aşkın Yolculuğu”

- Tasavvufi değerleri aktaran anlatı
- Manevi gelişimi destekleyen mesajlar
- Kültürel mirası yaşatan temsiller
- Hoşgörü ve sevgiyi yücelten yaklaşım

“Gönül Dağı”

- Anadolu kültürünü yaşatan sahneler
- Aile bağlarını güçlendiren temalar
- Geleneksel değerleri aktaran diyaloglar
- Toplumsal dayanışmayı öne çıkaran mesajlar

“Uyanış: Büyük Selçuklu”

- Selçuklu tarihini ve devlet geleneğini yaşatan sahneler
- Stratejik devlet yönetimini vurgulayan örnekler
- İslam medeniyetinin yükseliş dönemini aktaran temalar
- Milli kimlik ve tarih bilincini güçlendiren temsiller (Demir, 2023)

"Modern Doğu Masalları"

- Geleneksel hikayeleri modern yorumla aktaran anlatı
- Kadim değerleri güncel bağlamda sunan örnekler
- Kültürel devamlılığı sağlayan temsiller
- Evrensel ahlaki değerleri vurgulayan yaklaşım (Demir, 2023)

Bu doğrultuda yerli ve milli çizgide yayın yapan Tabii platformunun toplumsal etkileri şu şekilde sıralanabilir:

Kültürel Değerlere Etkisi:

- Milli kimliğin güçlenmesi
- Kültürel mirasın yaşatılması
- Geleneksel değerlerin korunması

Aile Kurumuna Etkisi:

- Aile bağlarının güçlenmesi
- Nesiller arası iletişimin artması
- Aile değerlerinin yüceltilmesi

Gençler Üzerindeki Olumlu Etkileri:

- Tarih bilincinin gelişmesi
- Milli ve manevi değerlere bağlılık
- Kültürel kimliğin güçlenmesi

4.4. Netflix ve Tabii Platformlarının Karşılaştırmalı Analizi

Dijital yayın platformlarının toplumsal etkileri üzerine yapılan araştırmalar, bu platformların kültürel değerler üzerindeki etkilerini çeşitli boyutlarda ortaya koymaktadır. Aşağıda, Netflix ve Tabii platformlarının karşılaştırmalı analizi sunulmaktadır:

Aile Değerleri Üzerindeki Etkileri:

Netflix:

- Geleneksel aile yapısının zayıflaması
- Nesiller arası çatışmaların artması
- Aile bağlarının gevşemesi

Tabii:

- Aile bağlarının güçlenmesi
- Nesiller arası iletişimin artması
- Aile değerlerinin yüceltilmesi

Kültürel Kimlik ve Değerler:

Netflix:

- Batı merkezli değerlerin dayatılması
- Yerel kültürel öğelerin marjinalleştirilmesi
- Kültürel yabancılaşmanın artması

Tabii:

- Milli kimliğin güçlenmesi
- Kültürel mirasın yaşatılması
- Geleneksel değerlerin korunması

Dini ve Manevi Değerler:

Netflix:

- Dini hassasiyetlerin göz ardı edilmesi
- Manevi değerlerin aşınması
- İnanç sistemlerinin zayıflaması

Tabii:

- Dini değerlerin güçlenmesi
- Manevi gelişimin desteklenmesi
- İslami kimliğin korunması

Gençler Üzerindeki Etkiler:

Netflix:

- Geleneksel değerlerden uzaklaşma
- Kimlik karmaşası yaşama
- Ahlaki belirsizlik

Tabii:

- Tarih bilincinin gelişmesi
- Milli ve manevi değerlere bağlılık

- Kültürel kimliğin güçlenmesi

İçerik Politikaları:

Netflix:

- Küresel tek tipleşmeyi destekleme
- Batı merkezli değerleri yayma
- Yerel hassasiyetleri göz ardı etme

Tabii:

- Yerel kültürü koruma ve yaşatma
- Milli ve manevi değerleri güçlendirme
- Toplumsal hassasiyetleri gözetme

Toplumsal Etki:

Netflix:

- Kültürel yozlaşmayı hızlandırma
- Toplumsal değerleri aşındırma
- Ahlaki çöküntüyü normalleştirme

Tabii:

- Kültürel sürdürülebilirliği sağlama
- Toplumsal dayanışmayı güçlendirme
- Ahlaki değerleri koruma

SONUÇ DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Dijital platformların toplumsal norm ve değerler üzerindeki etkisi, günümüz medya çalışmalarının önemli tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Özellikle küresel ölçekli platformların izleyici kitleleri üzerindeki dönüştürücü etkisi, toplumsal ve kültürel değişimin önemli parametrelerinden biri haline gelmiştir. Yerli ve küresel dijital platformların içerik üretim politikaları karşılaştırıldığında, belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. Küresel platformlar, evrensel değerler olarak sundukları bazı tartışmalı konuları normalize etmeye çalışırken, yerel platformlar toplumsal hassasiyetleri gözetken bir yaklaşım benimsemektedir. Bu durum, kültürel kimliğin korunması ve sürdürülmesi açısından önemli bir denge unsuru oluşturmaktadır. Toplumsal değerler ve kültürel kodlar üzerindeki dönüştürücü etkileri bakımından dijital platformlar, özellikle aile yapısı ve geleneksel değerler konusunda tartışmaların odağında yer almaktadır. Küresel platformların, yerel kültürel normlarla çelişen

içerikleri, toplumsal tepkilere ve kültürel direnç mekanizmalarının gelişmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, yerli dijital platformların varlığı ve güçlendirilmesi, kültürel sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir. Yerel platformların, toplumsal değerleri gözeten içerik üretim politikaları, kültürel kimliğin korunması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında önemli bir işlev görmektedir. Bu platformların, küresel akımlara karşı yerel kültürü koruma ve geliştirme misyonu, dijital çağda kültürel direnç mekanizmalarının önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmelidir. Nihayetinde dijital platform ekosisteminde yerli ve milli alternatiflerin varlığı, kültürel hegemonyanın tek tipleştirici etkilerine karşı bir denge unsuru oluşturmaktadır. Bu dengenin korunması ve güçlendirilmesi, toplumsal değerlerin sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında irdelenen iki platformun karşılaştırmalı verileri toplumsal etkiler bakımından belirgin farkları ortaya koymuştur. Netflix'in küreselleşme ve Batılılaşma eğilimi, yerel kültürel değerlerin aşınmasına neden olurken, Tabii'nin milli ve manevi değerleri merkeze alan yaklaşımı, kültürel kimliğin korunmasına ve güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle gençler üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, Tabii'nin sunduğu içeriklerin, tarih bilinci ve kültürel kimlik oluşumunda olumlu rol oynadığı görülmektedir. Netflix'in içeriklerinin ise gençlerde kimlik karmaşası ve değer yargılarında belirsizlik yarattığı tespit edilmektedir. Bu bulgular ışığında, dijital platformların içerik politikalarının, toplumsal değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından kritik öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin Dijital Platform Ekosisteminde Kültürel Sürdürülebilirlik İçin Öneriler:

İslami ve Milli Değerlere Uygun İçerik Üretimi:

Yerli dijital platformların, İslami hassasiyetleri ve milli değerleri gözeten özgün içerik üretimi desteklenmeli

Ramazan ayı özel içerikleri, dini ve milli bayramlara özel yapımlar teşvik edilmeli

Tarihi diziler ve belgeseller aracılığıyla İslam medeniyeti ve Türk tarihinin doğru aktarımı sağlanmalı

Aile Odaklı İçerik Politikası:

Aile bütünlüğünü koruyacak ve güçlendirecek yapımlar öncelenmeli

Çocuk ve gençlere yönelik içeriklerde İslami ve milli değerler hassasiyetle işlenmeli

Ebeveynler için içerik filtreleme ve denetleme mekanizmaları geliştirilmeli

Kültürel Koruma Mekanizmaları:

RTÜK bünyesinde dijital platformlara özel bir denetleme birimi kurulmalı

Zararlı içeriklere karşı erken uyarı sistemi oluşturulmalı

Toplumsal değerlere aykırı içeriklere yönelik caydırıcı yaptırımlar belirlenmeli

Eğitim ve Bilinçlendirme Faaliyetleri:

Medya okuryazarlığı dersleri İslami ve milli hassasiyetlerin de gözetilerek güncellenmeli

Dijital platformların toplum üzerindeki etkileri konusunda farkındalık seminerleri düzenlenmeli

Ailelere yönelik bilinçli platform kullanımı rehberleri hazırlanmalı

Yerli Platform Altyapısının Güçlendirilmesi:

Teknolojik altyapı yatırımları devlet tarafından desteklenmeli

Yerli yazılım ve içerik geliştirme ekiplerinin oluşturulması teşvik edilmeli

Uluslararası rekabet gücünü artıracak AR-GE çalışmaları finanse edilmeli

Akademik Araştırma ve İzleme:

İlahiyat fakülteleri bünyesinde dijital medya etki araştırma merkezleri kurulmalı

Platformların toplumsal etkileri düzenli olarak raporlanmalı

Araştırma sonuçları doğrultusunda politika önerileri geliştirilmeli

Uluslararası İş birliği ve İhracat:

İslam ülkeleriyle ortak yapım ve içerik paylaşım ağları kurulmalı

Türk-İslam medeniyetini tanıtan içeriklerin küresel dolaşımı desteklenmeli

Yerli yapımların uluslararası pazarlarda rekabet gücü artırılmalı

Sivil Toplum Katılımı:

Dini ve milli hassasiyetlere sahip STK'ların da içerik denetiminde aktif rol alması sağlanmalı

Toplumsal geri bildirim mekanizmaları oluşturulmalı

Platform yönetimleriyle düzenli istişare toplantıları düzenlenmeli

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı. (2023). "TRT'nin uluslararası dijital platformu Tabii tanıtıldı".

<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/trtnin-uluslararasi-dijital-platformu-tabii-tanitildi/2887338>

Demir, S. T. (2023). Yerel kültürün çevrimiçi yükselişi: Dijital yayın platformu Tabii üzerine bir araştırma. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 150-157.

<https://doi.org/10.55796/dusuncevetoplum.1387332>

Ulusal, D., & Özgen, N. (2023). Dijital platform içeriklerinde sunulan farklı cinsel yönelimlerin gençler üzerindeki etkisi: Netflix örneği. *Yeni Medya Dergisi*, 14, 143-144. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1273368>

Kriter Dergi. (2023). Netflix'in eşcinsel ve pedofili içerikleri toplumsalı dönüştürüyor. <https://kriterdergi.com/medya-kritik/netflixin-escinsel-ve-pedofili-icerikleri-toplumsal-donusturuyor>

Mucerret. (2023). Netflix: Dönüm noktası mı küresel proje mi?. <https://www.mucerret.com/analiz/netflix-donum-noktasi-mi-kuresel-proje-mi/>

Tabii 1. yılında izlenme rekoruna koşuyor <https://www.trthaber.com/trtden-haberler/tabii-1-yilinda-izlenme-rekoruna-kosuyor-1012.html> 8(E.T. 12.11.2024)

DEVLET TERÖRİZMİNİN ETNİK AYRILIKÇI TERÖRİZM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: DOĞU TÜRKİSTAN ÖRNEĞİNİN TÜRKİYE’DE YAYIN YAPAN ULUSLARARASI BASIN AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cihad YÜCER, Prof. Dr. Mehmet Gökhan GENEL

Yalova Üniversitesi İletişim Sanatları Yüksek Lisans Öğrencisi, cihad.yucer@hotmail.com,
Orcid ID: 0009-0001-0740-3684

Yalova Üniversitesi, gokhan.genel@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002 7681-1737

ÖZET

Terör, ulus devletlerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarını belirleyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze uluslararası arenada öncü konumda bulunan devletler, terörü hem iç politikalarını hem de dış politikalarını şekillendiren bir araç olarak kullanmakta, aynı zamanda gelişen kitle iletişim araçlarını kullanarak halk üzerinde korku ve panik oluşturma stratejisine başvurmaktadırlar. Şiddet ve korku unsurlarını içeren, kitleleri etkileme ve sindirme stratejisine dayalı terör, bireysel terörizm, grup terörizmi veya devlet terörizmi gibi çeşitli formlara ayrılmaktadır. Devlet dışı aktörlerin terör eylemlerine katılmasının yanı sıra devletler de terör eylemlerine başvurabilmektedir. Bilinen bir gerçek var ki o da devlet terörünün devlet dışı aktörlere kıyasla daha büyük çaplı katliamlara neden olabileceğidir. Devlet terörü, terörizmle ilgili akademik ve akademi dışındaki çalışmalarda yeterince çalışılmamış bir kavramdır. Devletlerin şiddet yoluyla oluşturduğu fiziksel veya psikolojik korku atmosferinin, araştırmacının tutumunun, veri toplama yöntemlerinin ve bilgiye ulaşmasının kısıtlı olması sebebiyle devlet terörü konusunun ihmal edilmesine ve üzerinde yeterince çalışılmamasına sebep olduğu görülmüştür. Araştırmanın ana odak noktası, Çin'in, beş özerk bölgesinden biri olan Doğu Türkistan (Şincan Uygur Özerk Bölgesi) üzerinde uyguladığı devlet terörünü incelemektir. Bu bağlamda, Doğu Türkistan'ın coğrafi konumu, sosyal ve idari yapısı detaylı bir şekilde analiz edilmiş; Çin'in bu bölgede gerçekleştirdiği terör eylemleri, özellikle etnik ayrılıkçı terörizm bağlamında ayrıntılı bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştır. Uluslararası basının ise bu soruna karşı tavır ve tutumları incelenmiştir. İçerik çözümlemesi yöntemi ile yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Coğrafi unsurların ve büyük güç rekabetinin, Doğu Türkistan'ın stratejik önemini daha da artırdığı gözlemlenmiş; aynı zamanda Çin'in uzun süredir uyguladığı geleneksel asimilasyon politikasının, Uygur Türklerini Çin toplumu içinde hızla eritme ve yok etme hedefine ulaşmada katalizör bir rol üstlendiği sonucuna varılmıştır. Diğer yandan medya analizi bağlamında incelenen yayın organlarından VOA ve DW'nin Çin'in bu yöndeki politikalarını eleştirirken diğer yandan SPUTNİK ve CRI'nin Çin'in politikalarını destekledikleri anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan, Devlet Terörü, Terörizm, Çin, Asimilasyon, Medya. Voa, Dw, Sputnik, Cri

AN EXAMINATION OF STATE TERRORISM IN THE CONTEXT OF ETHNIC SEPARATIST TERRORISM: AN EVALUATION OF THE EAST TURKESTAN

CASE FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL MEDIA PUBLISHING IN TURKEY

SUMMARY

Terrorism emerges as a significant factor shaping the political, social, economic, and cultural structures of nation-states. Historically, states that have held a leading position on the international stage have used terrorism as a tool to shape both their domestic and foreign policies. They also employ developing mass communication tools to create fear and panic among the public. Terrorism, which includes elements of violence and fear and is based on strategies to influence and intimidate masses, is divided into various forms such as individual terrorism, group terrorism, or state terrorism. In addition to non-state actors participating in terrorist acts, states can also resort to terrorist actions. It is a known fact that state terrorism can lead to larger-scale massacres compared to non-state actors. State terrorism is a concept that has not been sufficiently studied in both academic and non-academic works related to terrorism. The atmosphere of physical or psychological fear created by states through violence, the researcher's attitude, the methods of data collection, and the limited access to information have led to the neglect and insufficient study of state terrorism. The main focus of the research is to examine the state terrorism applied by China on East Turkestan (Xinjiang Uyghur Autonomous Region), one of its five autonomous regions. In this context, the geographical location, social, and administrative structure of East Turkestan have been analyzed in detail; China's terrorist actions in this region, especially in the context of ethnic separatist terrorism, have been tried to be addressed in detail. The attitudes and stances of the international press towards this issue have also been examined. According to the findings obtained from this study, which was conducted using the content analysis method, it has been observed that geographical factors and great power competition have further increased the strategic importance of East Turkestan; at the same time, it has been concluded that China's long-standing traditional assimilation policy has played a catalytic role in achieving the goal of rapidly eroding and eliminating the Uyghur Turks within Chinese society. On the other hand, it has been understood that while media outlets such as VOA and DW criticize China's policies in this direction, SPUTNIK and CRI support China's policies.

Keywords: East Turkestan, State Terrorism, Terrorism, China, Assimilation, Media, VOA, DW, Sputnik, CRI

GİRİŞ

Modern çağda patlayıcı teknolojinin gelişimi, düşük maliyetli ancak yüksek etkili terörist eylemlerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, terörizmin kökleri çok daha eskilere dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde, özellikle Fransız İhtilali'nden sonra siyasi ve askeri amaçlarla kullanılmaya başlanan terörizm, ilkçağlardan bu yana var olan bir olgudur. Tarihte bilinen ilk örneklerden olan Zelotlar ve Haşhaşiler, genellikle devlet rejimine karşı mücadele etmişlerdir. Ancak zaman içinde terör eylemlerinin hedefi çeşitlenmiş ve farklı amaçlara hizmet etmeye başlamıştır. Tarih boyunca devletlerin uyguladığı şiddet, en büyük yıkımların kaynağı olmuştur. Devletler, toplumu kontrol altında tutmak ve çeşitli kaynakları güvence altına almak için terörü bir araç olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu yöntemin tercih edilmesinin temel nedeni, diğer politika araçlarına göre daha düşük

maliyetli ve daha etkili olmasıdır. Yakın tarihte yaşanan olaylar incelendiğinde, savaş dışı çatışmalarda milyonlarca insanın hayatını kaybettiği görülmektedir. Özellikle devlet terörünün, devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği terör eylemlerinden çok daha yıkıcı sonuçlar doğurduğu tarihi bir gerçektir. Günümüzde terörizm kavramı tartışılırken, genellikle devlete karşı gerçekleştirilen eylemler ön plana çıkarılmakta ve kınanmaktadır. Ancak devletlerin uyguladığı terör politikalarının görmezden gelinmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur. Uluslararası toplumda, özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinin tutumu ve faaliyetleri, dünya barışının sağlanmasında ciddi engeller oluşturmaktadır. "Sağlıklı bir gezegende barış, haysiyet ve eşitlik" ilkesiyle hareket etmesi gereken uluslararası kurumlar, büyük devletlerin çıkarları nedeniyle etkisiz kalmaktadır.

Devlet terörizmi ve etnik ayrılıkçı terörizm konusundaki literatür incelendiğinde, kavramsal çerçevenin oluşturulmasında önemli katkılar sunan çalışmalar göze çarpmaktadır. D. Claridge (1996), "State Terrorism? Applying a Definitional Model" adlı çalışmada devlet terörizmine yönelik sistematik bir tanımlama modeli geliştirmeye çalışmış ve bu alandaki ilk kapsamlı akademik çalışmalardan birini ortaya koymuştur. Bu teorik zemini genişleten Williamson (2009), "Terrorism, War and International Law" adlı eserinde terörizm ve uluslararası hukuk ilişkisini detaylı bir şekilde analiz etmiş, özellikle 2001'de Afganistan'a karşı güç kullanımının yasallığını incelemiştir. Modern devlet terörizminin teorik çerçevesini ve uygulamalarını inceleyen Jackson (2010), "Contemporary State Terrorism Theory and Practice" adlı çalışmasıyla güncel devlet terörizmi teorilerine kapsamlı bir bakış açısı getirmiştir. Türkçe literatürde ise Şimşek (2016), "Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma" başlıklı araştırmasıyla terörizm kavramını geniş bir perspektiften ele almıştır. Doğu Türkistan özelinde yapılan çalışmalara bakıldığında, Fulya Köksoy (2019) "Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması" adlı çalışmada konuyu uluslararası ilişkiler perspektifinden değerlendirmiştir. İzzet Koncagül'ün 2020 yılında tamamladığı "Terörizme Karşı Koyma Yöntemi Olarak Devlet Terörizmi ve Örnek Vakalar Üzerinden İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi ve 2021'de yayımlanan "Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi" makalesi, devlet terörizmini güncel örnekler üzerinden analiz etmiş ve akademik literatürde yeterince çalışılmama nedenlerini ortaya koymuştur.

Bu çalışmalar, devlet terörizmi konusunu farklı boyutlarıyla ele alarak birbirini tamamlayıcı bir literatür oluşturmaktadır. Claridge'in kavramsal çerçevesi, Williamson ve Jackson'ın teorik katkıları, Şimşek'in Türkçe literatüre kazandırdığı perspektif, Köksoy'un uluslararası ilişkiler boyutundaki analizleri ve Koncagül'ün güncel değerlendirmeleri, konunun çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar ışığında, devlet terörizminin akademik literatürde daha fazla incelenmesi gereken bir alan olduğu açıkça görülmektedir. Bu çalışma, mevcut literatürde yer alan teorik çerçeveyi pratik bir boyuta taşıyarak özgün bir katkı sunmaktadır. Literatürde Claridge (1996), Williamson (2009) ve Jackson (2010) gibi araştırmacıların ortaya koyduğu teorik zemini, Doğu Türkistan özelinde medya analizi boyutuyla genişletmektedir. Özellikle Türkiye'de yayın yapan uluslararası basın kuruluşlarının (VOA, DW, SPUTNIK, CRI) konuya yaklaşımlarını inceleyerek, devlet terörizminin medyadaki yansımalarını analiz etmesi bakımından literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Şimşek (2016)'ın Türkçe literatüre kazandırdığı kavramsal çerçeve ve Köksoy (2019)'un uluslararası ilişkiler perspektifinden yaptığı analizler, bu çalışmada medya boyutuyla

zenginleştirilmektedir. Koncagül'ün (2020, 2021) devlet terörizmi üzerine yaptığı güncel değerlendirmeler ise, bu çalışmada Doğu Türkistan özelinde derinleştirilmekte ve medya analizi boyutuyla genişletilmektedir. Çalışmanın en özgün yanı, devlet terörizmini sadece teorik düzlemde değil, aynı zamanda uluslararası medyanın farklı ideolojik perspektiflerinden de ele alarak çok boyutlu bir analiz sunmasıdır. Özellikle VOA ve DW'nin Çin'in politikalarına yönelik eleştirel yaklaşımı ile SPUTNIK ve CRI'nin destekleyici tutumu arasındaki karşıtlığı ortaya koyması, konunun medya boyutundaki karmaşık yapısını gözler önüne sermektedir. Bu yönüyle çalışma, devlet terörizminin medyadaki yansımalarını sistematik bir şekilde analiz eden öncü araştırmalardan biri olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışma toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde terör ve terörizm kavramları detaylı bir şekilde ele alınmış, bu kavramların tarihsel gelişimi ve günümüzdeki yansımaları incelenmiştir. İkinci bölümde terör çeşitleri kapsamlı bir şekilde analiz edilmiş, özellikle devlet terörü ve etnik terör üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, devlet terörünün teorik çerçevesi çizilmiş ve uluslararası literatürdeki tartışmalar değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde, Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı devlet terörü, bölgenin demografik yapısı ve tarihsel süreçleri de göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Son bölümde ise Türkiye'de yayın yapan uluslararası basın kuruluşlarının (VOA, DW, SPUTNIK, CRI) Doğu Türkistan meselesini ele alış biçimleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, medya çerçevelemesi bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen bulgular ışığında sorunun çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur.

TERÖR VE TERÖRİZM

Yaşadığımız çağın en önemli meselelerinin başında gelen terör sorunu hem ulusal hem de uluslararası düzeyde insanlığı meşgul eden konuların başında gelmektedir. Terör ve terörizm hadisesi neredeyse insanlık tarihi kadar eski olmasının yanında, coğrafi şartların değişkenliği ile birlikte kullanılan yöntemlerin farklılığı, terörü motive eden unsurlar ve kullanılan silahların mahiyeti, bu kavramın net bir tarifinin oluşmasındaki en önemli handikapların başında yer almaktadır.

Terör kelimesi, Latince kökenli olup "korkudan titreme" veya "titremeye sebep olma" anlamını içermektedir (Wilkinson, 1974: 9). Bu Latince kökenli anlam, terörün çeşitli tanımlarında yaygın olarak yer bulmaktadır. Terör kavramı, genellikle ülkeden ülkeye farklılık gösterse de temelde şiddetle yaratılan korku ortamını ve bu ortamı oluşturan şiddet eylemini ifade eder. Weber'e göre (Weber'den akt. Zafer, 1999: 1-3), terör, sosyal ve özellikle siyasi olarak uyum sağlamayan kişilere veya nesnelere yönelik şiddet hareketleriyle düşmanın korkutulmasını ifade eder. Tüm tarih boyunca karşılaşılan terör eylemlerini kapsayan bir tanım yapmak mümkün değildir (Laqueur, 1999: 5). Ancak, 1990 yılında ABD Savunma Bakanlığı tarafından yapılan bir tanım, terörü "genellikle siyasi, dini veya ideolojik hedeflere ulaşmak için hükümetleri veya toplumları zorlamak ve korkutmak amacıyla bireylere veya mülke karşı güç veya şiddetin yasa dışı kullanımı, tehdit altında kullanılması" olarak tanımlamaktadır. Ancak, bu tanımın da yetersiz olduğu ve belirli sınırlar koyduğu ifade edilmektedir.

Terörün tanımının neden bu kadar zor olduğu konusunu tartışan Laqueur, Nietzsche'nin yalnızca tarihi/geçmiş olmayan şeylerin tanımlanabileceği fikrinden ilham alır. Terörün çok uzun bir

tarihe sahip olması, tanımını karmaşık hale getirmektedir. Terör; "sosyal veya siyasal amaçları elde etmek için aşırı ölçülere varan şiddet kullanma ve şiddet tehdidi" olarak tanımlanmıştır (Yayla, 2015: 336). Bu tanım, sadece şiddeti değil aynı zamanda şiddet tehdidini de kapsayarak terimi geniş bir perspektife oturtmaktadır. Ancak, "aşırı ölçülere varan" ifadesi tanıma belirsizlik katmaktadır. Farklı sözlüklerde terör tanımı konusunda tam bir uzlaşma olmamasına rağmen, korku ve şiddet kelimeleri sıkça vurgulanmaktadır. Robert Sözlüğü, terörü "Direnişini kırmak için bir halkın veya bir grubun üzerine yayılan toplu korku, bu korku üzerine istisnai ve şiddet içeren tedbirler kullanma üzerine dayalı rejim, siyasal yöntem" şeklinde tanımlarken, Siyasal Düşünce Sözlüğü terörizmi "düşmanları korkutmak ve yok etmeye yönelik tedbirlerin ortaya konduğu dönem ve daha genel olarak bu amaçlara yönelik tedbirler bütünü" olarak ifade eder. Strateji Sözlüğü, terörü "mübalağalı bir korku durumu" olarak tanımlarken, terörizmi ise "eylem" olarak belirtir (Chaliand ve Blin: 2016: 121-122). Oxford Sözlüğü, terörizmi "topluma korku salma, insanları korkutma ve yıldırma eylemlerinin tümü ve siyasal bir amaca ulaşmak için terörü bir yöntem olarak kullanma" olarak tanımlar. Dolayısıyla, terörizm bir araç ve bir teknik olarak ele alınır. Terörle Mücadele Kanunu'na göre terör, baskı, cebir, şiddet veya yıldırma yoluyla yapılan; cumhuriyetin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını değiştirmeye yönelik eylemleri içeren bir tanıma sahiptir (TMK, 1999: Madde 1). Terörizm ise savaş ya da diplomasi yoluyla elde edilemeyen sonuçları elde etmek amacıyla şiddet ve şiddet tehditlerini kullanarak gerçekleştirilen; insanlar üzerinde büyük etkiler bırakan ve panik yaratan eylemler olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlamalar çerçevesinde terörizm, genellikle siyasi mesajlar ve hedefleri içeren, insanların siyasi tercihlerini etkilemek ve değiştirmek amacı taşıyan eylemleri içermektedir.

TERÖR ÇEŞİTLERİ

Terör, kesin bir tanım birliğine ulaşabilmiş olmayan ve coğrafi konum ile devlet politikalarına göre değişen bir kavramdır. Bu sebeple terör çeşitlerini sınıflandırmak oldukça karmaşık bir görevdir. Terör olayları birçok ölçüte göre sınıflandırılabilirken en kapsamlı sınıflandırma aşağıdaki gibidir (Cırhinlioğlu, 2004: 127-129):

- Devlet Terörizmi: Hükümet tarafından kullanılan terör türüdür. Genellikle siyasi kontrol kazanmak ve korumak amacını taşır.
- Devrimci Terörizm: Siyasi ve toplumsal değişiklikleri hedefler. Amacı geniş halk yığınlarını mücadelesinin bir parçası yapmaktır.
- Siyasi Terörizm: Bir ideoloji grubu, karşı ideoloji grubunu düşman olarak görür ve siyasi eylemlerde bulunur.
- Suç Temelli Terörizm: Bazı gruplar, çete içinde hesaplaşma yapmak için masumları kaçırabilir, kaçakçılar arasında çatışma olabilir veya uyuşturucu faaliyetleri bu tür eylemleri gerektirebilir.
- Bireysel Terörizm: Tek bir bireyin kendi çıkarları için giriştiği şiddet eylemlerini içerir, örneğin tecavüz, soygun, cinayet, kaçırma gibi.
- Grup Terörizmi: Bir grup tarafından toplum veya diğer bir grup karşısında gerçekleştirilir. Temel hedef avantaj elde etmektir.
- Uyuşturucu Terörizmi: Uyuşturucu ticaretini organize eden terörist grupları içerir.

- Anayasal Terörizm: Bir ülkedeki vatandaşların anayasal haklarından bir kısmının faydalanmasını engellemek amacıyla anayasa maddelerini keyfi bir şekilde kullanan terör türüdür.
- Uluslararası Terörizm: Hedefleri gerçekleştirebilmek için dünyanın dikkatini bu hedeflere çekmeyi amaçlar. Eylemleri genellikle bir devlete yöneliktir ve ülke sınırlarının dışına taşar (Cirhinlioğlu, 2004: 127-129).
- Etnik Terör: Belli bir etnik grubun, kendi siyasi veya toplumsal hedeflerine ulaşmak amacıyla düşman mefhumuna karşı şiddet içeren yöntemler kullanmasıdır.

Bu çalışmada terör türlerinin tamamını değil, konumuzla ilgili olan devlet ve etnik terörü inceleyeceğiz

DEVLET TERÖRÜ

Terör sorunu ile ilgilenen hemen her türlü yaklaşım tarafından genelde terörü sadece "devlet dışı aktörler" kategorisine hapsederek bizatihi devletin kendisinin sebep olduğu ve uyguladığı terörizm olan "State Terrorism" görmezden gelinmektedir. Oysaki tarih boyunca kendi halkına karşı terörizm uygulayan devletlerin olduğu bilinmektedir. Bu tarz kavramsallaştırmaların bilinçli veya bilinçsiz olarak eksik bırakılması, meselenin tam olarak kavranması ve akademik boyutta net bir şekilde ele alınması yönünde engel teşkil etmektedir. Bu araştırmanın öne çıkan temel sorusu devletin terörize eylemleri olduğu için, terörizmin doğru tanımı konusundaki belirsizlik nedeniyle ne akademik ne de hukuki bir tanım bulunmamaktadır (Williamson, 2009; Schmid, 2011).

Bazı düşünce akımları, hükümetlerin gerçekleştirdiği saldırgan eylemlerin "terörizm" etiketiyle anılabileceği görüşündedir (Nairn, 2005). Bu bağlamda, mevcut terörizm araştırmalarının genellikle devlet dışı aktörlerin davranışlarına odaklandığı göz önüne alındığında, bu çalışmanın amacı devlet terörünü ele alarak, bir devletin kendi vatandaşlarına veya başka bir devlete karşı yürüttüğü terör eylemlerini anlamak ve açıklamaktır. Devlet terörünü tanımlarken, gizli ajanlar tarafından planlanan ve politik olarak motive edilen şiddet eylemlerine vurgu yapılmıştır (Pillar, 2001). Hükümetin usulüne uygun üniformalı veya diğer tanımlanabilir silahlı kuvvetleri veya devlet güvenliği tarafından yapılan bir saldırının, terörizm olarak kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır (Falk, 2002: 11). Bu perspektifler, devlet terörünü tanımlamak için saldırı ve eylem planlarının gizli ajanlar tarafından gerçekleştirilmesi koşulunu öne sürmektedir. Devlet terörü uygulamalarında, gizli ajanların eylem ve saldırı planlarına ek olarak, üniformalı birliklerin de kullanılabilmesi bir gerçeklik olarak ele alınmıştır.

Stohl'un bakış açısına göre, modern terör kavramı, Fransız Devrimi sonrasındaki devlet terörü süreci ile literatüre giriş yapmış ve modern terörizmin aslında devlet tarafından uygulanan terörizmle başladığını öne sürer. Bu bağlamda, devlet terörünün, terörizmin doğmasına neden olan bir faktör olduğunu vurgular. Stohl'un analizine göre, devlet terörizmi iki ana kategoriye ayrılır: açık ve gizli. Açık devlet terörizmi, terörün devlet tarafından politika haline getirilip açıkça uygulandığı dönemi temsil ederken, gizli devlet terörizmi, paramiliter güçlerin kullanılmasını içerir. Combs'un bakış açısına göre ise terörizm, bir ülkede dış politika aracı olarak da kullanılabilir. İki devlet arasında ilan edilmemiş bir savaş durumunda ortaya çıkan örtülü terörizm, devletin açık bir şekilde müdahil olmamasıyla karakterizedir. Bu tür

terörizme "devlet destekli terörizm" veya "el altından terörizm" adı verilebilir. İkincisinde, devlet, adeta bir işveren gibi davranır (Stohl ve Combs akt. Koncagül, 2021: 35, 37).

Claridge'a göre, devletin şiddet kullanma yetkisi olduğunu belirtmekle birlikte, bu yetkinin istenilen biçimde keyfi olarak kullanılamayacağını vurgulamaktadır. Devlet terörizmini, sistematik ve politik bir bakış açısıyla tanımlayarak, içinde şiddet ve şiddet tehdidi bulunduran, korku oluşturmaya ve yalnızca terörün mağdurunu değil, aynı zamanda daha geniş kitlelere mesaj iletmeyi amaçlayan bir eylem olarak açıklamaktadır. Claridge, bu tür eylemleri, mağdur kitlenin örgütlenme yapısı içinde olmadığı veya olmadığı durumlar olarak değerlendirmekte ve bu pratikleri devlet temsilcileri veya devlet kaynaklarıyla çalışanlar tarafından gerçekleştirilen bir eylem olarak nitelendirmektedir (Claridge, 1999: 52).

Blakeley'e göre, devlet terörü, devlet görevlileri tarafından hedef kitlede aşırı korku yaratmayı hedefleyen bir tehdit veya şiddet eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, devlet terörüne doğrudan maruz kalmayan bireyler dahi, bir şekilde davranışlarını gözden geçirmeye ve değiştirmeye yönlendirilmektedirler (Blakeley, 2009: 35). Mitchell ve diğerlerinin ifadesiyle, "Devletin (veya devlet dışı aktörlerin) terörizmi, kurbanla özdeşleşen bazı hedef gözlemcilerde aşırı korku yaratma niyetini içerir; bazı mağdurlara karşı bilinçli zorlama ve şiddeti (veya tehdidini) içerir. Bu durum, hedef gözlemcilerin kendilerini gelecekte potansiyel kurbanlar olarak görmelerine yol açar ve bu nedenle, aktörün istediği yönde davranışlarını değiştirmeyi düşünmek zorunda kalırlar" (Mitchell ve diğ. akt. Blakeley, 2009: 30).

Blakeley, devlet terörünü dört ana unsur etrafında tanımlamaktadır: devletin koruması altındaki bireylere karşı kasıtlı şiddet eylemi veya önceki devlet şiddeti eylemleri sonucunda oluşan bir korku iklimi varsa, böyle bir eylem tehdidi olmalıdır. Eylem, devlet adına veya devlete bağlı aktörler tarafından, paramiliterler ve özel güvenlik görevlileri dahil olmak üzere işlenmelidir. Şiddet eylemi veya tehdidi, kendisini mağdurla özdeşleştiren bazı hedef gözlemcilerde aşırı korku yaratmayı amaçlar. Hedef kitle, davranışlarını bir şekilde değiştirmeyi düşünmeye zorlanır (Blakeley, 2009: 30).

Blakeley'in devlet terörü tanımındaki belirgin unsurlardan biri korku iklimi, diğeri ise bireyler üzerinde davranış değiştirme etkisidir. Terör, devletler tarafından düzeni sağlamak ve muhalefeti bastırmak amacıyla, devlet sınırları içinde veya dışında kendi nüfuslarına karşı kullanılmaktadır. Devlet terörü, bir devletin kendi ülke sınırları içinde vatandaşlarına yönelik uyguladığı şiddet eylemlerini ifade eder. Bu şiddet kullanımı genellikle, hükümete muhalif olan grupları ortadan kaldırmayı hedefler ve doğrudan devletin kendi nüfusuna karşı gerçekleştirilir (Şimşek, 2016: 324). Ancak, bu tanım sadece ortadan kaldırmayı vurgulayarak, Blakeley ve Mitchell gibi uzmanların belirttiği korku ve sindirme unsurlarını göz ardı etmektedir. Devlet terörizminde sadece korku iklimi ve davranış değişikliği amacı öne çıkmaz; aynı zamanda çeşitli uygulamaları içerir. Bu uygulamalar arasında kaybolmalar, yasadışı gözaltılar, işkenceler ve suikastlar gibi yöntemler bulunmaktadır. Bu şekilde, devlet terörü, sadece fiziksel bir tehdit değil, aynı zamanda toplumsal korku ve pasivizasyon araçlarıyla da ilişkilidir.

ETNİK TERÖR

Terör meselesi, ülkemizde ve diğer coğrafyalarda olduğu gibi çok farklı motivasyonlar çerçevesinde ortaya çıkabilmektedir. Bu motivasyonlar arasında din, mezhep, ideoloji, ekonomik ve siyasi nedenler sayılabilir. Son zamanlarda teknolojinin de gelişmesiyle bunların

arasına dijital tabanlı siber terörü de eklemek mümkündür. Zira her çağ kendi doğasına ve mahiyetine göre şekillendiği için var olan sorunların da içerik ve yöntemleri buna paralel olarak zorunlu olarak değişebilmektedir. Tabi ki günümüzün en can yakıcı terör meselesi hiç kuşkusuz ki etnik terördür. İmparatorluklar, krallıklar veya çok uluslu-çok dinli eskiye ait büyük yapılarda bu mesele zaman zaman patlak vermiş olsa da çeşitli bariyerlerle engellenen etnik ayrılık mevzusu, Fransız İhtilali'nin vazettiği umdelerin de etkisiyle 20. yüzyılda ortaya çıkan ulus devletlerle daha çok görünür olmaya ve ulusal düzeyde/uluslararası ilişkilerde sorun olmaya başlamıştır.

Etnik terör, etnik azınlık kavramı ile sıkı bir bağ içerisinde olduğu ifade edilebilir. Bu terör türünün nedenlerini anlamak ve bu olayları engellemek için etnik azınlık kavramını açıklamak oldukça önemlidir. Etnik azınlık, dil, ırk, milliyet, din ve kültürel köken gibi unsurlarla belirgin bir biçimde ayrılan bir insan grubunu ifade eder (Simon, 1991: 83). Milli-devlet kavramı ise ortak bir kültür, dil, etnik köken ve hatta din temelinde birleşmiş insanlar topluluğu olarak düşünülür (İçduygu, 1995: 118). Ancak, her milli devletin tek bir etnik unsurdan oluştuğu anlamına gelmez; milli devlet, etnisitenin ötesinde bir ortak kültür oluşturan milletin bir temsili olarak kabul edilir. Etnisite ise milletin bir alt sistemini oluşturur ve milli-devlet birden fazla etnik gruptan oluşabilir, bu gruplar üzerinde idari ve hukuki bir sistem kurar (Topçuoğlu, 1995: 107). Etnik terör olayları, dünyanın dört bir yanında etnik azınlıkların varlığı özellikle 1900'lerin ikinci yarısından itibaren arttıkça ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan yeni etnik temelli çatışmalarda, şiddetin yeni yüzleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Çin'in etnik temizlik politikasını uygularken diğer etnik gruplara karşı her türlü şiddeti kullanmaktan kaçınmaması, etnik terörün diğer türlerden daha fazla şiddet içeren ve acımasız yöntemlerle uygulanan bir terör formu olduğunu göstermektedir (Glynn, 1994: 44). Bu sebeple, etnik terör genellikle hedeflerine ulaşmak için daha fazla şiddet kullanma eğiliminde olup, çoğu zaman şiddeti etkilemek istedikleri etnik gruba yönlendirirler. Etnik terör, bilinçli bir şekilde uygulanan şiddet eylemleri aracılığıyla bir alt etnik grubun haklarını veya davasını savunan bir hareketi ifade eder. Bu tür şiddet eylemleri, genellikle bağımsız bir devlet kurma amacını taşımanın yanı sıra, ülke içinde veya ülke dışında belirli bir etnik azınlığın diğerlerinden farklı bir statüye yükseltilmesini hedefleyebilir (Byman, 1998: 153).

Etnik terör, ideolojik terör gruplarından farklılaşır, çünkü daha spesifik ve belirgin bir etnik grup üzerinde odaklanarak bu gruba özgü çıkarlar elde etmeye yahut kendi çıkarlarını korumak için farklı etnisitedeki halkları absorbe etmeye çalışır. Ayrıca, diğer terör grupları genellikle geniş bir kitleye hitap ederken, etnik terör örgütleri genellikle sadece belirli bir etnik gruba yöneliktir. Bir terör hareketi hem ideolojik hem etnik hem de dinsel özelliklere sahip olabilir. Örneğin, Çin'in Uygur Türklerine yönelik uyguladığı devlet terörünün hem dinsel hem etnik hem de ideolojik temellere dayandığı söylenebilir (Erdin, 1995: 217).

Etnik terör, genellikle diğer terör türleriyle karıştırıldığında, teröre karşı alınacak tedbirlerin yanlış seçilmesine ve bu nedenle başarısız sonuçlar doğmasına yol açabilir. Diğer terör gruplarından bazıları rejim değişikliği veya devrim isterken, etnik terör genellikle belirli bir etnik grubun haklarını savunarak veya ayrıcalıklı bir statü elde etmeye çalışarak farklı bir hedef izler (Byman, 1988: 156). Bu nedenle, her terör türü için özel politikalar belirlenmesi gereklidir. Etnik terör örgütlerinin temel amaçlarından biri, etnik grubu etkilemek ve onları kendi amaçları doğrultusunda çekmektir. Aynı zamanda, siyasal iktidarı etkilemeye çalışırlar, çünkü etnik

çatışmalar genellikle siyasal güç elde etme çabasının bir yansımasıdır (Bowen, 1997: 16). Ancak, Byman'a göre, siyasal güç elde etme genellikle ikincil bir hedef olabilir (Byman, 1988: 161).

Etnik terör, sıklıkla silahsız kişilere ve gruplara yönelir ve bu durum, kimin silahsız olduğunun her zaman belirgin olmadığı anlamına gelir. Etnik terör, karşıt gruplar arasında yaşandığından, kimin kime ve ne zaman saldıracağını önceden kestirmek güçtür (Byman, 1988: 162). Bu bağlamda, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygur Türkleri'ne karşı uyguladığı devlet teröründe, etnik ayrılıkçı terörizmin özelliklerinin belirgin bir şekilde olduğu görülmektedir.

ÇİN'İN DEVLET TERÖRÜ EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan sonra tesis edilen Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler, NATO vb. uluslararası yapılar, genelde bunları oluşturan büyük devletlerin menfaatleri doğrultusunda şekillendiği bilinen bir durumdur. Dolayısı ile büyük devletlerin himayesinde ve etkisinde faaliyet yürüten bu yapıların dünya genelinde cereyan eden her türlü terör hadisesinin ya aktörü ya da azmettiricisi konumundadır. Bundan dolayıdır ki dünyanın farklı coğrafyalarında ortaya çıkan etnik terör dahil bilumum terör çeşitleri bir yönüyle kendilerini dünyaya nizam vermekle görevli sayan bu devletlerin siyasi ve ekonomik menfaatleri yörüngesinde işlediği muhakkaktır. Zira bunu İsrail'in Filistin'e yönelik soykırım hadisesinde başta Amerika ve batılı ülkelerin desteklediğini, diğer yandan Çin'in yıllarca Doğu Türkistan'da uyguladığı benzer şekilde soykırım suçlarına Rusya gibi büyük devletlerin göz yummasını başka bir şekilde izah edebilmek mümkün değildir. Meselenin diğer bir trajik yönü ise dünya sistemini elinde bulunduran/ona şekil veren başta Birleşmiş Milletler'in beş daimi üyesi ve batılı güçlü devletlerin ideolojik olarak çatışıyor gibi görünse de aslında arka planda zımnî de olsa birbirlerine alan açtıkları ve yaşanan birçok önemli hadiseyi karşılıklı olarak görmezden ve duymazdan geldikleri bilinen bir durumdur. İşte dünya nizamına yön veren devletlerden biri olan ve son çeyrek yüzyılda ekonomik anlamda atılımlar yaparak dünya liderliğine göz dikmiş olan Çin'in Doğu Türkistan'a uygulamış olduğu dini, kültürel ve etnik anlamdaki soykırımı 21. yüzyılın en önemli hadiseleri arasında yer almaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti, geniş bir coğrafyada 22 eyalet, 5 özerk bölge, 4 şehir hükümeti ve 2 özel idari bölge dahil olmak üzere 33 yönetim bölgesinden oluşan devasa bir ülkedir. Çin'in devlet terörü uyguladığı bölgelerden biri, Uygurca adıyla bilinen Şıncan Uygur Özerk Bölgesi'dir. Uygur halkı, 8. yüzyılda Moğolistan'dan gelerek bölgeyi ele geçirmiş ve İslamiyet'in bölgede yayılmasına öncülük etmiştir; ancak 1759 yılına kadar Çinliler bu bölgeyi ele geçirene kadar bu durum devam etmiştir (Dağcı ve Keskin, 2013: 13). Çin yönetimi için Uygur bölgesi stratejik ve yer altı kaynakları açısından kritik bir öneme sahiptir. Petrol, altın, uranyum, demir, krom, kurşun, manganez, volfram, kömür, molibden, çinko, berilyum, lityum, tantal ve sezyum gibi zengin yer altı madenleri bu bölgede bolca bulunmaktadır. Bu durum, bölgenin Çin için stratejik bir konumda olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2013: 68). Ayrıca, Uygur bölgesi, Çin'in toplam petrol rezervinin yüzde 30'unu ve doğalgaz rezervinin yüzde 34'ünü içermektedir; bu bölgeden gelen petrol boru hattı, Kazakistan'dan Çin'e uzanmaktadır ve bölgenin stratejik önemini vurgulamaktadır (Dağcı ve Keskin, 2013: 14-15). Uygur bölgesinin stratejik önemini artıran bir diğer faktör, coğrafi konumundan kaynaklanan kavşak noktası olması ve diğer ülkelerle sınır komşuluğudur. Bölgenin Afganistan, Pakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan, Moğolistan ve Rusya ile sınır olması, jeopolitik açıdan

bölgenin önemini artırmaktadır. Çin'in 1949'da Mao Zedong liderliğinde başlattığı hareket, bölgede dini temelli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuş ve Mao, bu bölgedeki yoğun Müslüman nüfus nedeniyle dine karşı bir kampanya başlatmıştır (Köksoy, 2019: 89). Bölgede üç kez Uygur Türk Devleti'nin kurulmuş olması ve devlet geleneğine sahip olmaları, Çin yönetimini endişelendirmektedir (Yetgin, 2021: 86). Ancak, Çin hükümetinin, özellikle Doğu Türkistan bölgesinde daha güçlü bir Çin oluşturma hedefi doğrultusunda baskıcı politikalar uygulaması, halkın özgürlük, din ve yaşam haklarına müdahalede bulunması, devlet terörü politikasını benimsediğini göstermektedir.

Çin yönetimi, Uygur Türkleri için Birleşmiş Milletlere toplumsal entegrasyonlarını gerçekleştirmek amacıyla eğitildiklerini belirtse de bu açıklama hem Çin hem de diğer devletler tarafından bilinmektedir (Yetgin, 2021: 87). Özellikle eğitim merkezi olarak tanıtılan fakat gerçekte işkence ve zorla çalıştırmaların yaşandığı kampların basına yansması, 21. yüzyılda devlet terörünün sistematik bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Diplomatlar tarafından yazılan mektup, Çin yönetiminin kitlesel gözaltılara son verilmesi ve toplama kamplarında tutulan Uygur Türklerinin serbest bırakılması çağrısında bulunarak önemli bir adım atmıştır. Çin yönetimi, uluslararası tepkilere rağmen Uygur Türkleri üzerindeki baskıları sürdürmekte ve takip, kimlik değiştirme ve zorlama faaliyetlerini Uygur Özerk Bölgesi, Çin anakarası ve yurtdışında sürdürmektedir. Bu gözetimi Çin Devlet Güvenlik Bakanlığı (MSS) yürütmektedir ve MSS, Çin hükümetinin yabancı istihbarat servislerine karşı koyma ve karşı istihbarat operasyonlarından sorumludur. Çin yönetimi, özellikle Tibet ve Uygur bölgelerine gelen akademisyenler, ticari ve siyasi heyetleri izlemektedir (Yetgin, 2021: 87). Çin, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin terörle mücadele çağrısını, Uygur bölgesinin coğrafi konumu ve burada yaşanan isyanlarla birleştirerek, insan hakları ihlallerini "terörle mücadele" adı altında haklı bir durumda değerlendirme fırsatı olarak görmüştür. Çin'in "Tek Kuşak, Tek Yol" olarak adlandırdığı ve dünyanın en büyük ulaşım projesi olarak tanıttığı Modern İpek Yolu'nun güzergahı üzerindeki Uygur Özerk Bölgesi, projenin başarısında önemli bir rol oynamaktadır.

Modern İpek Yolu projesi, 65 ülkeyi hava, kara ve deniz yoluyla birbirine bağlamayı amaçlayan büyük bir projedir (Karagöl, 2017: 3). Ancak bu proje, Çin'e büyük ekonomik faydalar sağlamakla birlikte, güvenlik ve bölgesel istikrar sorunları da beraberinde getireceğinden, Çin yönetimi bu projenin tehlikeye girmemesi için çeşitli engelleri ortadan kaldırma çabası içerisinde

Bölgenin Stratejik Önemi

Tarihin önemli medeniyet kavşaklarından biri olan kadim İpek Yolu'nun önemli bir güzergahı Doğu Türkistan topraklarında yer almıştır. Asya kıtasının göbeğinde ve stratejik öneme sahip olan bu eski topraklar, tarihin farklı dönemlerinde çeşitli milletlerin hakimiyet mücadelelerine şahit olduktan sonra şimdilerde ise Çin'e bağlı özerk bir bölge olarak varlığını sürdürmektedir. Doğu Türkistan'ın sahip olduğu eşsiz jeopolitik konum, yer altı ve yer üstü kaynaklarına ilaveten sahip olduğu kültürel zenginlik, onu sadece Çin için değil, küresel güç dengeleri açısından da kritik bir konuma taşımaktadır. Bu bağlamda, Doğu Türkistan'ın jeostratejik önemini anlamak, şimdilerde yaşanan gelişmelerin ve uygulanan politikaların arkasındaki motivasyonları anlayabilmek noktasında büyük öneme sahiptir.

Şincan Uygur Özerk Bölgesi, Uygur azınlıklarının yaşadığı topraklar olarak sadece yeraltı zenginlikleriyle değil, aynı zamanda stratejik konumuyla da büyük bir öneme sahiptir (Dağcı ve Keskin, 2013: 16). Doğu Türkistan, geniş coğrafyası ve doğal kaynaklarıyla adeta "Avrasya'nın kalbi" durumundadır. Çin topraklarının altında birini kaplaması ve sekiz farklı ülkeyle sınır komşusu olması, tarihsel süreçte Çin için bir tampon görevi görmesine neden olmuştur (Şen, 2009: 125). Doğu Türkistan'ın stratejik değerini artıran unsurlardan biri, Çin'in Batı ile iletişim kurarken karşılaştığı iki doğal engeldir: Taklamakan Çölü ve Çin Seddi. Bu nedenle, Çin'in Batı ile iletişimi genellikle Doğu Türkistan üzerinden gerçekleşmektedir (Zenginoğlu, 2013: 22). Ayrıca, Çin ekonomisinin büyük bir bölümünü oluşturan Doğu Türkistan, enerji kaynakları açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bölge, Çin'in uranyum, doğalgaz, petrol gibi stratejik enerji kaynaklarının yanı sıra birçok değerli madeni içermektedir.

Uygur Özerk Bölgesi, Çin'in etnik çeşitliliğini bütünleştirmesinde kritik bir rol oynar ve bu bölgede ortaya çıkabilecek ayrılıkçı eğilimlerin diğer etnik grupları etkileyebileceği endişesi taşınmaktadır. Doğu Türkistan'ın stratejik konumu, Çin ile Avrupa arasındaki İpek Yolu'nun kavşağında bulunması nedeniyle hem bölgesel hem de küresel düzeyde büyük bir öneme sahiptir (Şen, 2009: 125). Çin'in tarihi İpek Yolu üzerindeki stratejik çıkarları, Türkiye ile yeni İpek Yolu projelerinin hayata geçirilmesini teşvik etmektedir. Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in 2000 yılında Türkiye ziyaretinde ifade ettiği gibi, İpek Yolu, iki ülke arasında bir "köprü" ve "kapı" işlevi görmek ve stratejik açıdan büyük bir öneme sahiptir (Ekrem, 2012: 37).

Bölgenin Demografik Yapısı

İşgal sonrasında Çin Yönetimi, Doğu Türkistan'ı Çin vatandaşlarıyla dolduracak şekilde planlı bir göç politikası izlemiştir. Bu zorunlu nüfus göçünün temel amacı, tarihsel olarak Türklere ait olan bölgenin demografik yapısını değiştirerek bölgeyi tamamen Çin Devleti'nin kontrolüne almak olarak görülmektedir. Çin, Uygur nüfusunu azaltarak onları azınlık statüsüne düşürmeyi hedeflemekte ve bu amaçla Doğu Türkistan'a Han Çinlisi göçmenleri yerleştirmektedir. Sovyet etkileri ve bölgedeki yeraltı ve yerüstü kaynaklarına duyulan talep, Çin'in bölgede nüfusu artırmak amacıyla politikalar uygulamasına yol açmıştır (Dağcı ve Keskin, 2013: 16). Demografik verilerdeki belirsizlik ve çelişkiler, Çin makamlarının Doğu Türkistan nüfusunu manipüle etmeye çalıştığını göstermektedir. Bu belirsizliklerin iki ana sebebi olabilir: ya azınlık nüfusunu küçümsemek ve haklarını sınırlamak ya da bölgenin çoğunluğunun Çin nüfusu olduğu izlenimini oluşturmaktır.

Kesin olmamakla beraber 1944 yılına ait nüfus verilerine göre, Doğu Türkistan'ın Uygur nüfusunun yaklaşık 3 milyon, Çinli nüfusunun 200 binden fazla ve diğer azınlıkların nüfusunun ise 700 binden fazla olduğu tahmin edilmektedir. Çin hükümetinin uyguladığı zorunlu göç politikasının bir sonucu olarak, Çin ile Uygur nüfusunun dengelendiği düşünülmektedir. 1923-2016 dönemine genel bir bakışla, bölge nüfusunun 45 milyon olması beklenirken, tahmini olarak 35 milyon civarında olduğu öne sürülmektedir. Şincan Uygur Özerk Bölgesi'nin başkenti Urumçi'de ise tahmini olarak 14 milyon civarında bir nüfus olduğu düşünülmekte, ancak bu nüfusun büyük bir kısmını 12 milyon 750 bin Han Çinlisi ve 1 milyon 250 bin Uygur Türkü'nün oluşturduğu tahmin edilmektedir. Ancak, Çin hükümetinin demografik verileri tutarsız bir şekilde sunması, kesin bir doğruluk payını zorlaştırmaktadır. Bu demografik değişiklik ve asimilasyon politikası, bölgedeki halkı kontrol altına alma amacının yanı sıra gelecekte yapılması muhtemel bir referandumda yeterli sayıya ulaşma hedefini içermektedir. Çin Halk

Cumhuriyeti, bölgede kontrolü sağlamak ve demografik yapısını değiştirmek adına zorunlu kürtaj ve kadın kısırlaştırma gibi uygulamalara da başvurmaktadır. Bu kapsamda, bölgedeki hamilelikleri yetkililere bildirmeye yönelik teşvikler ve kısıtlamalar getirilmiştir. Buna karşı çıkanlar ise ağır ekonomik cezalara çarptırılmakta, özellikle kırsal kesimde yaşayan köylü kadınlar sağlıklı koşullarda zorunlu kürtajlara tabi tutulmaktadır (Zenginoğlu, 2013: 23).

Bölgede Dil ve Eğitim Politikaları

Kültürün önemli göstergelerinden biri olan dil, bir toplumun varoluş dinamiklerini oluşturan başat faktörlerin başında yer almaktadır. Bir milletin kültürel değerlerinin manivelası olan dil ve anadilde eğitim hakkı, hem insan hakları yönüyle hem de uluslararası hukuk cihetiyle temel haklar arasında zikredilmiş umdelerin biricikleri arasında zikredilmiştir. Diğer Türk boylarının da ana dil menşei olan Uygur Türkçesi, bin yılı aşkın bir süredir Doğu Türkistan topraklarında hüküm sürmüş ve İslam öncesi ve sonrası edebiyat ve tarih başta olmak üzere önemli kültürel eserler vermiş kadim bir dildir. Sömürgeciliğin altın kurallarından biri olan işgal edilen veya tahakküm uygulanan azınlık özelliği taşıyan bir bölgenin dil ve eğitiminin değiştirilmek suretiyle dejenere edilmesi, sömürgeci güç için önemli avantajlar sağlamaktadır. İşte bu durum, Çin'in Doğu Türkistan'daki dil ve eğitim politikaları üzerinde icra ettiği sistematik bir kültürel asimilasyon programının parçası olarak değerlendirilmektedir. Çin'in dil ve eğitim politikaları ekseninde yürütmüş olduğu asimilasyon pratikleri, Doğu Türkistanlı yeni neslin kendi kültürel dinamiklerinden uzaklaşmasına, onlara yabancılaşmasına ve Doğu Türkistan'ın toplumsal yapısının derinden zedelenmesine, örselenmesine yol açmıştır.

Çin yönetimi, Birleşmiş Milletlere eğitim hakkında verdiği sözlerle azınlık dillerinin desteklenmesi iddialarına rağmen, gerçekte Doğu Türkistan'da eğitim konusundaki uygulamalarında belirgin bir tutarsızlık söz konusudur. Özellikle Şıncan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki okullarda Uygurca'nın azınlık bir dil olarak muamele görmesi ve Uygur öğrencilerin kendi dilini kullanmada yaşadığı zorluklar, Çin'in eğitim politikalarının gerçek amacını gözler önüne sermektedir. Ayrıca, 2002'den sonra üniversitelerde Uygurca eğitimin yasaklanması, dil politikalarındaki sert değişimlere bir örnektir (Dağcı ve Keskin, 2013: 22-23). 1980'lere kadar olan dönemde, Uygur aileleri çocuklarını kültürlerini sürdürebilecekleri ancak iş bulma şanslarının azalabileceği Uygurca eğitim veren okullara gönderme konusunda zorluk yaşamışlardır. 1984'te dil politikasındaki değişiklikler, Uygur öğrencilerin Çince ders almaya başlamasını ve Uygurca eğitim almanın giderek zorlaşmasını beraberinde getirmiştir. Günümüzde bölgedeki eğitim tamamen Çince olarak yapılmakta, Uygur lehçesinin kullanımı ise kısıtlanmaktadır. Bu durum, Han Çinlileri için avantaj sağlarken, Uygur nüfusunun ekonomik açıdan dışlanmasına ve işsizlik sorununun artmasına neden olmaktadır (Karaca, 2007: 234).

Bölgede Din Hürriyetinin Kısıtlanması

Dini değerler eksenindeki hassasiyet ve özgürlükler, uluslararası hukukun temel köşebentlerinden olan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin başat göstergelerinden biri olmasına rağmen, yaşanan çağın genelinde dini azınlıklara yönelik baskılar artış göstermektedir. Eskilerde de hüküm sürmüş olmasına karşın çoğu yaklaşım bu olayın miladını 11 Eylül 2001 saldırısına referans vererek açıklamaktadır. ABD'de 11 Eylül hadisesini bahane göstererek sözde İslamofobi'nin küresel ölçekte yükselişe geçtiği yönündeki tez çerçevesinde, birçok ülkede Müslüman azınlıklara yönelik ayrımcı politikaların meşrulaştırılmasına zemin hazırlamıştır. Bu yanlış ve indirgemeci temellendirme, Çin'in Doğu

Türkistan'daki Müslüman Uygur Türklerine yönelik insanlık dışı politikalarını daha da cesaretlendirmiş ve 'terörle mücadele' söylemi altında sistematik din karşıtı uygulamaların yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Uygurların İslami kimliği, sadece dini bir aidiyet değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal yapılarının da temel taşıdır. Ancak son yıllarda, özellikle 2017'den itibaren kurulan 'yeniden eğitim kampları' ile birlikte, dini özgürlüklere yönelik kısıtlamalar benzeri görülmemiş bir boyuta ulaşmış, uluslararası insan hakları örgütlerinin raporlarına göre milyonlarca Uygur Türkü'nün temel dini hakları sistematik olarak ihlal edilmeye başlanmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygurlara yönelik en güçlü saldırısının temel sebeplerinden biri, onların İslam'a olan bağlılıkları olarak öne çıkıyor. Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından, dini ve inançsal yasaklar bölgede artış göstermiş ve bu durum, uluslararası terörizme karşı mücadele kisvesi altında meşrulaştırılmıştır (Karaca, 2007: 236). Çin Devleti, faaliyetlerinin çoğunu terörle mücadele ve ayrılıkçı hareketlere karşı güvenlik tehdidi olarak sunduğu için haklı göstermeye çalıştı. Din üzerindeki baskılar, şiddetle yükseldi ve sadece devlet tarafından onaylanmış Kur'an nüshalarına ve dini sohbetlere izin verilirken, onaylanmamış eserlere sahip olanlara karşı ciddi cezalar getirildi. Mescitler, Müslümanların ibadet ettiği temel mekanlar olmalarına rağmen, herkesin bu yerlere girmesi yasaklanmıştır. Özellikle devlet memurları, öğrenciler, emekliler ve kadınlar, mescitlere giriş konusunda kısıtlamalara tabi tutulmuştur (Szadziwski, 2013: 31). Uygurların dini değerlerini koruma çabalarına karşı, 2012 yılında Ramazan ayında oruç tutma yasağı getirildi ve mescitlerde toplu ibadet ve dini bayram kutlamaları da yasaklandı. İbadet edenler ise gözaltına alındı ve para cezalarına çarptırıldı (Dağcı ve Keskin, 2013: 25). Ayrıca köy memurlarına, "sorumluluk taahhünamesi" adı altında imzalatılan bir belge ile köydeki kadınların tesettürlü kıyafetleri giymeleri yasaklandı. Dini kıyafetlerle dolaşan insanlar küçümsendi ve hatta toplu taşıma araçlarına binmelerine izin verilmedi (Zenginoğlu, 2013: 41-42).

Bölgede Yapılan Nükleer Denemeler ve Zorunlu Kürtaj

Tabiat ve insan hayatının temel hassasiyet ve motivasyon ölçüsü olan çevrenin korunması, tüm dini öğretilerde ve çağdaş hukukta öncü ve yadsınamaz değerler olarak mahfuz edilmiştir. Bu bağlamda İslam dininde yer alan "bir canı kurtarmanın tüm insanlığı kurtarmak, bir cana kıymanın tüm insanlığa kıymak" Kuran ayeti meali doğrultusunda ifade edilecek olursa, insanların hayat hakkının ne kadar önemli olduğunun anlaşılması bakımından değerlidir. Bu doğrultuda Çin tarafından Doğu Türkistanlı Müslümanlara uygulanan soykırım, nüfus kontrol amaçlı kürtaj zorunluluğu gibi insanlık dışı uygulamaların yanı sıra çevreye en büyük zararı verdiği bilinen nükleer denemelerin de yapılıyor olması, sadece bölgeye ve bölge insanına verilmiş bir zarar olarak değil, aynı zamanda insanlığa karşı işlenmiş ve işlenmekte olan sistematik bir cürüm olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu meydana Çin'in Doğu Türkistan'da yapmış olduğu nükleer denemeler, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın güvenlik standartlarını ve temel insan haklarını hiçe sayan bir boyuta ulaşmıştır. Genellikle Lop Nur Çölü'nde test edilen bu nükleer denemeler, bölgedeki radyasyon seviyelerini tehlikeli düzeylere çıkarmış, toprak ve su kaynaklarını kirletmiş, ekosistemin geri döndürülemez biçimde zarar görmesine neden olmuştur.

Bunun bir yansıması olarak uluslararası bilimsel araştırmalar, bölgede kanser hastalıklarında, doğum kusurları ve genetik bozukluk vakalarında trajik bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu insanlık dışı durum ve gelişmeler, bir yandan gelecek nesillerin sağlığını da ciddi anlamda tehdit ederken diğer yandan uzun vadeli doğal bir felakete de işaret etmektedir. Öte yandan, Çin'in Uygur Türklerinin nüfusunu dolayısı ile nüfuzunu asgariye indirmeye yönelik uygulanan demografik mühendislik projesi kapsamında hayata geçirdiği zorunlu kürtaj uygulamaları, İslam'ın temel insani prensiplerine ve insan haklarına aykırılık teşkil etmektedir. İslam'da anne karnındaki ceninin yaşam hakkının kutsal kabul edilmesi ve kürtajın haram sayılması, bu uygulamaların Uygur Türkleri açısından sadece fiziksel değil, aynı zamanda derin manevi yaralar açtığını göstermektedir.

Diğer yandan bu insanlık dışı uygulamalar, müspet hukuk denilen çağdaş normların en önemlilerinden biri sayılan 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2. maddesinde tanımlanan 'bir grubu kısmen veya tamamen yok etme kastı' kapsamında değerlendirilmektedir. Bu mesele ayrıca, Roma Statüsü'ne göre de insanlığa karşı işlenmiş suçlar kategorisinde değerlendirilmiştir. Çin'in en büyük nükleer merkezi ve deneme alanı, Doğu Türkistan bölgesinde konumlanmış durumda. Çevre koruma önlemleri alınmadan, 1994-1997 yılları arasında 11'i yeraltında olmak üzere toplam 46 nükleer deneme gerçekleştirilmiş. Bu nükleer denemelerin etkileri, sadece insan sağlığına değil, aynı zamanda ekolojik dengeye de büyük tehdit oluşturuyor. Halk, çeşitli hastalıklara yakalanıyor ve çocuklar sakat doğuyor. Ayrıca, Batı ülkeleri Çin'den ithal ettikleri Doğu Türkistan yapımı ürünlerde radyasyon etkileri tespit ettikleri için bu ürünlerin alımını yasaklamış durumda (Yinanç, 2012: 9).

Bölgedeki Uygur nüfusunu etkileyen başka bir acımasız ihlal ise zorunlu kürtaj uygulaması. Çin'in iskân politikası çerçevesinde, bölge halkını kendi ülkelerinde azınlık konumuna düşürmeyi amaçlıyor. Şehirde bir, köyde ise iki çocuktan fazlası yasaklanmış, bu sınırlama aşıldığında zorunlu kürtaj uygulanmış. Bebek kız ise aileler tarafından düşük yaptırılarak öldürülmekte. Ancak Uygur Türkleri, nüfuslarını korumak için farklı yöntemlerle çok sayıda çocuk yapmaya çalışıyor. Kaydedilemeyen çocuklar ise yok sayılıyor, doğumları resmi olarak kaydedilmiyor ve bu çocuklar okula veya hastaneye gönderilemiyor. Çin'in diğer bölgelerinde de resmi devlet politikası olarak uygulanan kürtaj ve zorla kısırlaştırma yöntemleri birçok anne ve bebeğin hayatını kaybetmesine neden oluyor. Ayrıca, hamile kalan kadınların eşleri işten çıkarılıyor (Mazlumder, 2010: 62).

Bölgede Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Çalışma Özgürlüğü

Doğu Türkistan, dünya genelinde en zengin bölgelerden biri olarak bilinse de ironik bir şekilde sefalet içinde yaşayan topluluklar arasında yer almıştır. 1978'e kadar olan dönemde Çin'in batı bölgelerindeki ekonomik büyüme hızı %6,4 iken, doğu bölgelerinde %6,1 civarında seyretmiştir. Ancak 1978'den itibaren Çin, piyasa ekonomisi ve liberal modelde ekonomik reformlara yöneldi, bu süreçte doğu bölgeleri ekonomik refahın keyfini çıkarırken, batı bölgeleri ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır. Etnik azınlık gruplarının yaşadığı bölgelerdeki doğal kaynakların büyük sanayi şehirlerine yönlendirilmesi, batı bölgelerindeki

ekonomik zorlukların temel sebeplerinden biri olarak öne çıkmıştır (Dağcı ve Keskin, 2013: 20).

Ayrıca, Doğu Türkistan'ın kurak iklimi, sürdürülebilir ekonomik kalkınma için önemli bir engel teşkil etmektedir. Doğu Türkistan'daki gelir eşitsizliği de ciddi bir sorundur. Han Çinlilerinin yoğun olarak yaşadığı azınlık bölgelerinde ortaya çıkan ekonomik eşitsizlik, azınlıkların toplumdan dışlanmasına yol açmıştır (Dağcı ve Keskin, 2013: 22). 2000 yılında başlatılan "Batı Çin'i Kalkındırma" programına rağmen, yatırımların çoğunlukla Çin/Han kökenli iş insanları tarafından yapıldığı ve istihdam edildiği gözlemlenmiştir. Bu durum, bölge halkının işsizlik ve yoksullukla mücadele etmeye devam etmesine sebep olmuş, Çinli firmaların bölgeye kurduğu yeni fabrikalar göçü artırmış ve sonuç olarak Uygur şehirlerindeki ekonomik refahtan Uygur halkının adil bir şekilde yararlanamamasına neden olmuştur.

TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA DOĞU TÜRKİSTAN

1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması, beş bağımsız Türk devletinin ortaya çıkmasına ve Doğu Türkistan'a olan ilginin artmasına sebep olmuştur. Bu durum, bölgede yeni bir Türk devletinin kurulacağı inancını beraberinde getirdi ve Türkiye, uluslararası izolasyondan kurtulma umuduyla bu yeni devletlere büyük ilgi gösterdi. Ancak bu durum Rusya ve Çin'i oldukça rahatsız etmiştir (Yinanç, 2012: 10).

Türkiye-Çin ilişkileri genellikle Türkiye aleyhine şekilde değerlendirilmektedir. Türkiye'nin stratejik konumu, Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya ile bağlantıları ve tarihsel bağları, Türkiye'yi bölgeyle yakından ilgilenmeye zorlamıştır. Ancak aslında Türkiye'nin Çin'e değil, Çin'in Türkiye'ye ihtiyacı olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir (Avcu, 2016).

Türkiye-Çin ilişkileri 1925 yılına kadar uzanmaktadır. Türkiye'nin 1929'da Nanking'de açtığı diplomatik misyon, ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır. 1940'ta Çin'in İstanbul'da konsolosluk açma başvurusu, ilişkilerin daha da derinleşmesine neden oldu (Şen, 2009: 129). 1990-1995 yılları arasındaki "kararsız destek dönemi"nde Türkiye, Doğu Türkistan sorununa karşı çıkarak uluslararası platformlarda konuyu gündeme getirmiştir. 1992'de Turgut Özal, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını desteklediğini açıkladı ve İstanbul'da İsa Yusuf Alptekin'in adının verildiği bir parkın oluşturulmasını sağladı (Yinanç, 2012: 117).

Çin için, Türkiye ile ilişkileri güçlendirmek önemlidir. Türkiye, küresel siyasette Çin kadar etkili olmasa da jeopolitik açıdan önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu nedenle Çin, Avrasya politikalarını yürütebilmesi için Türkiye gibi bölgesel güçlerin desteğini aramaktadır (Çolakoglu, 2012: 56).

1995 yılında Süleyman Demirel'in Çin, Endonezya ve Hong Kong'u kapsayan Asya ziyareti sırasında Doğu Türkistan sorunu ilk defa en üst düzeyde gündeme getirildi. Ancak sorunun resmi olarak ortaya konması, Nisan 1999'da Çin Halk Kongresi Başkanı Li Peng'in Türkiye ziyareti sırasında gerçekleştirilmiştir. Li Peng, verdiği bir röportajda Doğu Türkistan sorununu şöyle ifade etti: "Sözde Doğu Türkistan (Dong-tu) sorununun ortaya çıkışı, zamanında Xinjiang'dan (Doğu Türkistan) bir avuç insanın Türkiye'ye kaçarak orada küçük bir grup ayrılıkçı gücü oluşturması ile meydana gelmiştir. Onlar sözde 'Doğu Türkistan' adında bir devlet kurmayı deklare etmişlerdi. Milli ayrılıkçı faaliyetlerle meşgul olmuş, hatta terör

faaliyetleri de sürdürmüşlerdi. Bu nedenle, (bu soruna) Xinjiang'daki milletler dâhil, bütün Çin halkı kesinlikle karşı çıkmaktadır" (Çolakoğlu, 2012: 56; Aktaran Ekrem, 2012: 49).

1996 yılından itibaren Türkiye'nin Doğu Türkistan politikasında önemli değişimler yaşanmıştır. Çin Dışişleri Bakanlığı, İsa Yusuf Alptekin adını taşıyan parkın kapatılmasını, Doğu Türkistan bayrağının indirilmesini ve Doğu Türkistan şehitleri Anıtı'nın yıkılmasını talep etti ve bu talepleri olumlu bir şekilde karşılanmıştır. 1996'dan itibaren Çin karşıtı Doğu Türkistan kuruluşlarına yönelik soruşturmalar başlatıldı ve Türkiye'ye sığınma talebinde bulunan 13 Uygur aydınının ülkeden ayrılmaları istenmiştir. Ayrıca Türk vatandaşlığı için başvuran 150 Uygur'un taleplerine olumsuz yanıt verilmiştir (Yinanç, 2012: 10).

2000 yılı Nisan ayında Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin'in Türkiye ziyareti, terörle mücadele konusunu içeren ilk ortak deklarasyona imza atılması açısından önem arz etmiştir. Bu deklarasyon, Ankara'nın Çin'den elde edeceği ekonomik ayrıcalıklar ve uluslararası alanda siyasi destek karşılığında Doğu Türkistan sorununda Pekin lehine bir değişim yaşandığını göstermiştir (Ekrem, 2012: 51).

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Haziran 2009'daki Çin ziyaretinde, ekonomik ve siyasi konularda geniş kapsamlı bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Ancak Gül ve beraberindeki Türk heyetinin Urumçi'den ayrılmasını müteakip Temmuz 2009'da ortaya çıkan Urumçi olayları, Türkiye'de önemli bir tepki yaratmıştır. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın olayları "soykırım" olarak nitelmesi, Çin tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Zhai Jun, Erdoğan'ın ifadelerini "sorumsuzca açıklamalar" olarak nitelendirerek Türkiye ile yaşanan gerginliği hafifletmeye çalışmıştır. Türkiye'nin bu olaya diğer ülkelerden farklı ve sert bir tepki göstermesi, Çin ile olan ilişkilerini sıkıntıya sokma endişesiyle açıklanmaktadır (Çolakoğlu, 2012: 59–60).

Türkiye'nin yalnız kalmaktan kaygı duyması üzerine Türk-Çin ilişkilerini düzeltme amacıyla Başbakan Erdoğan, Zafer Çağlayan'ı özel temsilcisi olarak Çin'e göndermiş ve Çağlayan, Çin Başbakanı Wen Jiabao'ya Erdoğan'ın "Tek Çin" politikasını tanıdığını, Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti'nin Çin'in tek yetkili vekili olduğunu belirterek Türkiye'nin Çin'in egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar verecek faaliyetlere izin vermeyeceğini iletmıştır (Aktaran Ekrem, 2012: 52).

Ancak diğer yandan Türkiye'nin Çin'e yönelik eleştirileri de devam etmiştir. Erdoğan, İtalya'da düzenlenen G-8 zirvesinden sonra yaptığı açıklamada, Uygurlara yönelik uygulamaların bir "soykırımı anımsattığını" belirterek olayı BM Konseyi'ne taşıma sözü vermiştir. Bu açıklamalar sonrasında bazı kuruluşlar Çin'i protesto etmiş ve Çin mallarına karşı boykot uygulanmıştır. Çin ise bu girişimleri iç işlerine müdahale olarak değerlendirerek, uluslararası camianın istikrar tesisine yönelik tedbirlerini anlayışla karşılaması gerektiğini vurgulamıştır.

Doğu Türkistan, Çin için hassas bir bölge olup, diğer ülkelerin Çin'e baskı yapma aracı haline gelmiştir. Eğer bu sorun çözüme kavuşturulmazsa, Türkiye ile Çin arasındaki ikili ilişkilerin etkileneceği öngörülmektedir (Şen, 2009: 133). Türkiye'nin Doğu Türkistan konusunda tutarlı bir politika izleyemediği ve farklı dönemlerde izlediği "kararsız" politikalarla denge sağlayamadığı hususunda eleştirilmektedir. Bu "kararsız" politikaların, bölgedeki Türklerin azınlık haklarının ihlaline göz yumulduğu şeklinde algılandığı yorumlanmaktadır (Karaca, 2007: 241).

ULUSLARARASI ARENADA DOĞU TÜRKİSTAN

Çin'in ekonomik ve siyasi alanlardaki gelişmelerine paralel olarak bölgesel ve küresel düzeyde güçlü olması nedeniyle, Çin ile dünya ülkelerinin ilişkileri dalgalı ve kontrollü bir seyir izlemektedir. Doğu Türkistan meselesinin uluslararası ilişkiler düzlemindeki yansımaları, küresel aktörlerin Çin ile tesis ettikleri ekonomik münasebetlerin hassas dengesi üzerinde önemli bir risk faktörü teşkil etmektedir. Paradoksal bir biçimde, bu durumdan Çin'den ziyade, Çin ile ekonomik ilişki içerisinde bulunan ülkelerin daha fazla tedirginlik yaşadığı müşahade edilmiştir (Kanat, 2013: 19).

Doğu Türkistan meselesinde Çin'e yönelik açık bir pozisyon almanın ekonomik menfaatlere hanel getireceği mülâhazasıyla, konu genellikle daha mutedil ve ihtiyatlı bir yaklaşımla ele alındığı anlaşılmıştır. Çin yönetimi, Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerini ve sistematik baskıyı perdelemek maksadıyla, bölgenin "Çin'in münhasır egemenlik alanı içerisinde bulunduğu" ve dolayısıyla bölgedeki gelişmelerin "Çin'in dahili meselesi olarak değerlendirilmesi gerektiği" argümanını ileri sürmüştür. Bu bağlamda Çin, uluslararası camianın meseleye müdahalesini, uluslararası hukuk perspektifinden kendi iç işlerine müdahale olarak telakki etmiştir.

Küresel kamuoyu ve uluslararası aktörler, Çin'de yaşayan toplulukların baskı ve tahakküm altında tutulmaya çalışılan bir millet olduğunun bilincinde olmalarına karşın, meseleye yönelik efektif bir çözüm üretememişlerdir. Hadiselerin yeterli yankı bulamamasının temelinde, Çin yönetiminin sistematik enformasyon kontrolünü iyi bir şekilde domine etmesi de yatmaktadır. Buna ilaveten, Doğu Türkistan'a komşu devletlerin söz konusu enformasyon kontrolüne iştirak etmesi, durumu daha karmaşık hale getirmiştir. Bilhassa sosyal medya platformları üzerinden gerçekleştirilen iletişim faaliyetleri sıkı bir denetim altında tutulmuştur (Kanat, 2013: 17-18).

Uluslararası organizasyonların, küresel barışı tesis etme mesuliyetlerine rağmen, Doğu Türkistan meselesini görmezden geldikleri ve bu hususta yeterli inisiyatif almadıkları müşahade edilmiştir. Bilhassa BM'de Çin'in veto yetkisine sahip olması, bu kritik meseleye gereken ehemmiyetin gösterilmesini engelleyen mühim bir faktör olarak tezahür etmektedir. BM yetkililerinin bölgeye yönelik ziyaret teşebbüslerinin Çin yönetimi tarafından sürekli engellenip reddedildiği de aşıkardır (Akşam, 2016).

Bu minvalde endişelerini dile getiren BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Pillay, Doğu Türkistan'daki can kayıplarından duyduğu kaygıyı ifade etmiş ve Çinli yetkililerin şiddetin tırmanmasını önlemek ve barışçıl gösterilere müsaade etmek için çözüm arayışına girmeleri gerektiğini vurgulamıştır (Şen, 2009: 110). Buna rağmen Çin'in Doğu Türkistan'da tatbik ettiği sistematik baskı politikası giderek şiddetlendiği görülmüştür.

ABD ve diğer küresel aktörlerin bu politikalara karşı etkili bir karşı duruş sergilemediği ve toplum üzerindeki baskıyı hafifletmeye yönelik somut adımlar atmadığı müşahade edilmiştir. Söz konusu aktörler, meseleye genellikle insani perspektiften ziyade, stratejik menfaatler ekseninden yaklaştıkları fark edilmiştir. Demokratik değerler ve insan haklarına yapılan vurgu, Doğu Türkistan meselesine kalıcı bir çözüm sunamamıştır. ABD'nin, İsrail ve Yahudi toplumuna yönelik gösterdiği hassasiyeti Doğu Türkistan konusunda sergilememesi, Amerika'nın temel prensipleriyle tenakuz teşkil etmektedir.

Bununla birlikte Washington yönetiminin, Pekin ile ilişkileri tamamen bozmaktan kaçınması, siyasi ve ekonomik mülahazalar sebebiyle muhtemel müdahale seçeneklerini diplomasi masasında tutmasına sebebiyet vermektedir (Şen, 2009: 111). AB'nin tutumu incelendiğinde, dönem başkanı İsveç'in, bölgedeki gelişmelere derin endişe ve teessürle yaklaştığı, taraflara itidal çağrısında bulunduğu ve süreci yakından takip ettiklerini beyan ettiği görülmüştür.

Dönemin İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu ise Çin'in stratejik önemine atıfta bulunarak, bölgedeki sivil kayıplardan duyduğu derin üzüntüyü ifade etmiş ve meselenin insan hakları perspektifinden ele alınması gerektiğini vurgulamıştır (İslam Portalı, 2016). Rusya'nın 5 Temmuz hadiselerini müteakiben Çin'i diplomatik düzlemde tenkit etmesi ve Uygur meselesini Çin'in dahili meselesi olarak değerlendirmekle birlikte, Çinli yetkililerin hukuki çerçeve dahilinde tedbir alarak durumu ıslah etmesini temenni ettiğini beyan etmesi dikkat çekicidir. Muhtelif aktörlerden gelen tepkilere rağmen, meseleye yönelik nihai bir çözüm üretilenmemiştir.

ULUSLARARASI BASINDA DOĞU TÜRKİSTAN SORUNU

Meselelerin görünürlüğü, kamuoyu oluşturmaları, gündemde tutulması cihetiyle küresel medyanın özellikle insan hakları, savaş suçları, soykırım gibi tüm insanlığı ilgilendiren konularda hassas olması yönündeki iyimser tutum, ekonomi politik perspektiften düşünüldüğünde küresel medyanın iyi bir sınav vermediği aşikârdır. Bu minvalde, soykırımcı devletlerin sistematik olarak uyguladıkları başta insan hakları ihlallerinden kültürel asimilasyona ve soykırım suçlarına uzanan pratiklerin uygulandığı yerlerden biri olan Doğu Türkistan hadisesi, küresel medyanın ekonomi politik yapısının karmaşık dinamikleri içerisinde çetrefilli ve belirsiz bir düzlemi teşkil eden yapısı ekseninde ele alınması gereken çok katmanlı bir vakıayı teşkil etmektedir.

Medyanın, özelde ise küresel medyanın herhangi bir meseleyi gündeme getirme ve yine gündemde tutma yetisi, sadece habercilik işlevleri ve editoryal seçeneklerle değil, bunun yanında küresel ekonomik ilişkiler manzumesi ve küresel siyasi dengeler eksenini de belirleyici olabilmektedir. Bu doğrultuda, dünyanın ikinci ekonomi devi olan Çin'in, küresel medya nezdindeki doğrudan ve dolaylı etki kapasitesi, Çin zulmü altındaki Doğu Türkistan'da yaşanan insanlık dışı gelişmelerin dünya efkâr-ı umumiyesine servis edilmesinde kuşkusuz önemli bir sansürleyici etken olarak karşımızda durmaktadır.

Dolayısıyla medya sektörünün ekonomik ayağı reklamla döndüğünden, Çin pazarının bu anlamda genişliği dikkate alındığında küresel medyanın Çin'in hâkim olduğu bu devasa sektörlerden reklam alma ve pazara ulaşma kaygısı, ister istemez habercilik tutumlarına da yansımaktadır. Bir diğer ifadeyle kamuoyu oluşturacak kapasitesi olan büyük küresel şirketler, Çin'den alacakları ekonomik menfaatler doğrultusunda Doğu Türkistan meselesini gündeme getirmede korkak ve ikircikli tavır sergilemektedirler. Çin özelindeki bu mesele, küresel medyanın ekonomi politik yapısının somut bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu durum, küresel medyanın "dördüncü kuvvet" olma vasfının, ekonomik çıkarlar karşısındaki çekingenliğini, kırılğanlığını gözler önüne seren güzel bir örnek olarak tarihe not düşülebilir.

Diğer yandan Çin'in "asimilasyon politikaları" kapsamında kurduğu ve "toplama kampları" olarak iddia edilen tesisler, uluslararası kamuoyunun daha fazla dikkatini çekmektedir. Çin, söz konusu kampların gerçekte "meslek eğitim merkezleri" olduğunu

savunarak, iddiaları reddetmektedir. ABD ile Çin arasındaki stratejik ve ekonomik mücadele bağlamında, Doğu Türkistan meselesi önemli bir alan haline gelmiştir.

Uluslararası medya, tartışmalı veya sorunlu bölgelere kendi ülkelerinin çıkarları doğrultusunda yaklaşmakta ve haberleri bu çerçevede şekillendirmektedir. ABD'nin liderliğindeki Batı bloğu ile Çin ve Rusya arasındaki mücadele, Doğu Türkistan meselesinde de devam etmektedir. Bu devletlerin medya kuruluşları, Doğu Türkistan'daki durumu kendi çıkarları doğrultusunda çerçeveleyerek bölgenin sosyal gerçekliğini haber metinlerinde yeniden inşa etmektedir.

Çin, Rusya ve Batı medyasının Doğu Türkistan'a dair haber metinlerine bakıldığında, bu mücadelenin haberler aracılığıyla sürdüğü görülmektedir. Ayrıca, her medya kuruluşunun haberlerinde Türkiye'nin mutlaka yer alması, Uygurlarla soy, din ve dil birliği taşıyan Türkiye'nin konu hakkındaki tavrının önemli olduğunu göstermektedir. Uluslararası medya kuruluşlarının, Doğu Türkistan ile ilgili yaptığı haberlerde Türkiye kamuoyuna yönelik stratejik önem, Amerika menşeli Voice of America (VOA), Alman menşeli Deutsche Welle (DW), Çin menşeli China Radio International (CRI) ve Rus menşeli Sputnik Türkiye'nin yaklaşımları üzerinden değerlendirilmiştir.

Medya Kuruluşu	Haber Başlığı	Tarih
VOA	'Çin'in Farklı Olanlara Tahammülü Yok'	13.03.2019
	'Türkiye Uygurlar'a Uygulanan Baskıya Sessiz Kalıyor'	21.02.2020
	Uygur Diasporası Baskıya Sosyal Medyada Direniyor	28.04.2020
	Büyükelçi Kılıç'tan ABD'li Senatöre 'Uygur' Yanıtı	23.05.2020
	Uygurlar Çin'in Ankara Üzerindeki Baskılarından Endişeli	25.08.2020
DW	Uygur gazeteci: Çin 20 akrabamı hapse attı	02.03.2018
	Çin Sincan'da "ülkeye uygun" Müslüman yetiştirmek istiyor	12.01.2019
	Çin medyası: Erdoğan 'Sincanlılar mutlu' dedi	02.07.2019
	Türkiye'deki Uygurlarda sınır dışı endişesi	12.08.2019
	Çin'in Uygurlara uyguladığı baskılar belgelendi	18.02.2020
CRI	Timsah gözyaşlarının ardında terör sevgisi var- Batı, Xinjiang Belgesine Neden Sessiz Kaldı?	18.02.2019
	Tek kutuplu dünya projesinde etnik ve dinsel ayrılıkçılığın rolü	03.09.2019
	ABD, terörizme destek mi veriyor? Uygur Yasası Uluslararası Hukuka Aykırı	10.12.2019
	Sözde "Kayıp Uygurlar" normal hayatlarına devam ediyor	23.12.2019
	Xinjiang'a gelin, gizemli bir kar ve buz yolculuğu yapın	06.02.2020

Sputnik Türkiye	Çin'in Uygur bölgesinde eğitim kampları kararı: Aşırı cılıktan etkilenmiş kişilere psikolojik danışmanlık sağlanacak	11.10.2018
	Çin: Uygur halk ozanı Abdurrehim Heyit'in hapiste ölümüne dair Türk Dışışleri açıklaması tamamen gerçektir	11.02.2019
	Çin, Uygur meselesini cihatçıların gasp ettiğı bir dava olarak görüyor, sorunu çözecek güç Türkiye	12.02.2019
	Çin'in yeni Ankara büyükelçisinden 'toplama kampı' iddialarına yanıt: Türkiye'nin daha iyi yöntemi varsa yararlanmaya hazırız	13.02.2019
	Çinli yetkili: Çin'in terörle mücadelesi Türkiye için de model olabilir	25.02.2019

Tablo 1: Değerlendirme İçin Seçilen Haberler (Güven, 2021: 295-324).

VOA'nın Doğı Türkistan ile ilgili haberlerine göz attığımızda, Çin'in Uygurlara yönelik hoşgörüsüzlüğünü ve baskısını vurgulayan bir perspektif bulunmakta, aynı zamanda Türkiye'nin bu baskılara sessiz kaldığına dair vurgular öne çıkmaktadır. VOA'nın Doğı Türkistan haberlerinde temel çerçeve olarak "insan hakları ihlalleri" öne çıkarken, bu ana tema altında "asimilasyon", "zulüm", "tepkisizlik" ve "Türkiye" gibi alt konuların işlendiğı gözlemlenmiştir.

DW'nin Doğı Türkistan ile ilgili haberlerine baktığımızda, üç haberin Uygurlara yönelik baskılara odaklandığını, ikisinin ise özellikle Türkiye'yi ele aldığını gözlemliyoruz. DW, VOA gibi temel çerçeve olarak "insan hakları ihlalleri"ni benimsemiştir. Ancak VOA'dan ayrılan bir nokta olarak, "tepkisizlik" çerçevesine yer vermemiş ve alt çerçevelerde "zulüm", "asimilasyon" ve "Türkiye" gibi konulara odaklanmıştır.

CRI'nın Doğı Türkistan konulu haberleri incelendiğinde, Çin medyasının Batı medyasının iddialarına karşı savunma amacı güttüğü gözlenmektedir. Seçilen haberler arasında öne çıkan bir haber, Doğı Türkistan'daki ekonomik kalkınma ve kültürel zenginliklere odaklanarak, kalkınma perspektifinden konuyu ele almaktadır. Savunma çerçevesindeki metinlerde, temel odak noktasının terör faaliyetleri etrafında şekillendiğı ve aynı zamanda Türkiye'ye yönelik bir bakış açısı sunduğı görülmektedir. Bu bağlamda, incelenen haberler temelde "terörle mücadele"yi ana çerçeve olarak benimseyen CRI'nın, alt çerçevelerde ise "savunma", "kalkınma", "terör" ve "Türkiye" gibi konulara odaklandığı sonucuna varılmıştır.

Sputnik Türkiye, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ni değerlendirirken "terörle mücadele" ana çerçevesini benimseyerek "savunma", "kalkınma", "terör" ve "Türkiye" alt çerçevelerini kullanmıştır. CRI ile karşılaştırıldığında, kalkınma konusuna daha az vurgu yapmıştır.

VOA ve DW, Uygur meselesini "insan hakları ihlalleri" çerçevesinde ele alarak, alt çerçeve olarak "zulüm", "asimilasyon" ve "Türkiye" unsurlarını kullanmaktadır. VOA'nın ek olarak "tepkisizlik" alt çerçevesine başvurması dikkat çekicidir. Batı medyasına göre, Çin'in "Bir Kuşak Bir Yol" projesi Doğı Türkistan'ı bir tehdit olarak sunmakta ve bu projenin bölgedeki Uygurları asimile etmeye ve zulüm uygulamaya çalıştığı vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin Uygurlarla akrabalık bağları sebebiyle beklentisi, yaşanan zulmü göz ardı etmemesi yönündedir; ancak bunun Çin ile stratejik iş birliği içinde olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. CRI Türk ve Sputnik Türkiye, Uygur meselesini "terörle mücadele" ana çerçevesinde ele alarak, alt çerçeve olarak "savunma", "kalkınma", "terör" ve "Türkiye" unsurlarını kullanmaktadır. Bu medya kuruluşları, Çin'in Uygurlara yönelik baskılarını asimilasyon politikası olarak değil, terörle mücadele çabaları olarak sunduklarını ve bölgede eğitim çalışmalarının sürdüğünü vurgulamaktadır.

"Türkiye" çerçevesinde ise Çin ve Türkiye'nin benzer terör sorunlarıyla mücadele ettiği ve birlikte hareket etmeleri gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Her dört medya kuruluşunun da Sincan Uygur Özerk Bölgesi haberlerinde Türkiye'ye vurgu yapması, ülkemiz için bu sorunun ne kadar önemli olduğunu ve Uygur meselesinin karmaşıklığını bir kez daha yansıtmaktadır (Güven, 2021: 295-324).

SONUÇ DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Kürsele düzlemde ülkelerin güvenlik endeksli paradigmal dönüşümler, terörle mücadele stratejilerinin çerçevesini genişletirken, teröre zemin hazırlayp destek olan devlet aktörlerinin şiddet cihazına dayalı pratiklerinin de sorgulanmasını elzem kılmaktadır. Terör ve terörizm meselesinin insanlar ve dolayısı ile toplumlar üzerindeki ekonomik, dini, kültürel, siyasi ve psikolojik yansımaları detaylı bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Özellikle devletlerin bizatihi aktörü olduğu terör hadiselerinin akademik literatürde nisbeten az irdelenmesi, bu alandaki araştırmaların karşılaştığı yapısal kısıtlamaları ve metodolojik zorlukları ortaya koymaktadır. Doğu Türkistan'da yaşanan bu elim hadiseler, bu meyanda devlet terörünün sistematik uygulamalarının dikkat çekici bir örneği niteliğindedir. Tarihsel olarak Uygur Türklerinin anavatanı olan bölgenin, günümüzde "Şincan Uygur Özerk Bölgesi" olarak adlandırılması, emperyal bir bakış açısının yansımasıdır. Bölgenin tarihsel ve kültürel gerçekliğini yansıtan "Doğu Türkistan" isminin kullanılması, akademik ve siyasi söylemin doğru zeminde ilerlemesi açısından elzemdir. Çin'in ekonomik gelişmişliği ve demografik politikaları, Doğu Türkistan'da sistematik bir nüfus mühendisliğine yol açmaktadır. Han Çinlilerinin bölgeye yerleştirilmesi ve Uygur Türklerinin ekonomik kaynaklardan mahrum bırakılması, kültürel soykırım politikasının somut göstergeleridir. İnsan hakları ihlallerinin yoğunlaştığı bölgede, uluslararası toplumun tepkisizliği, ekonomik çıkarların insani değerlerin önüne geçtiğinin açık bir göstergesidir.

Değerlendirmeler ve Öneriler:

Uluslararası Hukuk Boyutu:

BM İnsan Hakları Konseyi'nde Doğu Türkistan meselesinin düzenli gündem maddesi haline getirilmesi

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde soykırım ve insanlığa karşı suçlar kapsamında soruşturma başlatılması

Bağımsız uluslararası gözlemcilerin bölgeye erişiminin sağlanması

Ekonomik Tedbirler:

Çin'in Doğu Türkistan'daki zorla çalıştırma uygulamalarıyla üretilen ürünlere yönelik kapsamlı yaptırımlar

Uygur hakları ihlallerine karışan Çinli şirketlere yönelik uluslararası yaptırımların genişletilmesi

Alternatif tedarik zincirlerinin geliştirilmesi

Diplomatik Girişimler:

Türkiye'nin öncülüğünde Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde Doğu Türkistan'a yönelik ortak eylem planı oluşturulması

İslam İşbirliği Teşkilatı'nın aktif rol üstlenmesi

Uluslararası platformlarda sistematik lobi faaliyetlerinin yürütülmesi

Sivil Toplum ve Medya Stratejileri:

Uygur diasporasının örgütlenmesinin desteklenmesi

Uluslararası medyada Doğu Türkistan meselesinin görünürlüğünün artırılması

Akademik araştırmaların ve belgeleme çalışmalarının teşvik edilmesi

Türkiye'nin Rolü:

Uygur Türklerine yönelik koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi

Eğitim ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi

Kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasına yönelik projelerin desteklenmesi

Uluslararası İş birliği:

Demokratik ülkelerle ortak hareket stratejilerinin geliştirilmesi

İnsan hakları örgütleriyle koordineli çalışmaların yürütülmesi

Bölgesel ve küresel ittifakların güçlendirilmesi

Doğu Türkistan meselesi, yalnızca bölgesel bir sorun değil, küresel insan hakları rejiminin ve uluslararası hukukun sınındığı kritik bir vakadır. Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağları dolayısıyla üstlenmesi gereken lider rol, pragmatik ekonomik çıkarların ötesinde, insani, dini, kültürel ve ahlaki bir zorunluluktur. Küresel ve yerel düzeyde faaliyet gösteren ve İnsani duyarlılığı olan her oluşum tarafından sorumluluk bilinci çerçevesinde, Doğu Türkistan'daki sistematik insan hakları ihlallerine karşı kararlı bir duruş sergilenmeli ve somut adımlar atılmalıdır. Bu bağlamda, uluslararası toplumun harekete geçirilmesi, ekonomik yaptırımların etkinleştirilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi yoluyla, Doğu Türkistan'daki insani dramın sonlandırılması için kapsamlı bir mücadele stratejisi geliştirilmelidir. Türkiye'nin öncü rolü, bu mücadelenin başarıya ulaşmasında kritik öneme sahiptir

KAYNAKÇA

- Blakeley, R. (2009). *State Terrorism and Neoliberalism*. New York: Routledge.
- Bowen, J. (1997). "Ethnic Conflict", *Current*, no. 389, ss.16-21.
- Byman, D. (1998). "The Logic of Ethnic Terrorism", *Studies in Conflict and Terrorism*, c. 21, no. 2, s. 149-169.
- Chaliand, G., Blin. A. (2016). *Terörizmin Tarihi: Antikçağ'dan IŞİD'e*. İstanbul: Nora Yayıncılık.
- Chaliand, G., Blin. A. (2016). *Terörizmin Tarihi: Antikçağ'dan IŞİD'e*. İstanbul: Nora Yayıncılık.
- Cirhinlioğlu, Z. (2004). *Terör ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Claridge, D. (1996). "State Terrorism? Applying a Definitional Model". *Terrorism and Political Violence*. C. 8. S. 3, 47-63.
- Çolakoğlu, S. (2012). "Türkiye-Çin İlişkileri: Tek Taraflı Aşk Mı?" *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 45, s. 53-66.
- Dağcı, K. & Keskin, M. (2013). Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(2), 11-29.
- Dağcı, K., Keskin, M. (2007). "Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2.
- Erdin, M. (1995). "Yeni Dünya Karmaşası", *Avrasya Dosyası*, c. 2, no. 3, ss. 215-222.
- Erkin, E. (2011). Çin'in Orta Asya Politikaları, (Ed.) Murat Yıldız, SFN Televizyon Tasarım Tanıtım Yayıncılık, Ankara.
- Falk, R. (2002). *Ending The Death Dance*. *The Nation* 29 April, 11-13.
- Glynn, P. (1994). "Is Nationalism the Wave of the Future", *Commentary*, c. 98, no. 2, ss.42-46.
- Güven, A. (2021). Uluslararası Medyada Sincan/Doğu Türkistan Haberlerinin Çerçevesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder)*, 9 (1), 295-324.
- İçduygu, A. (1995). "Çokkültürlülük: Türkiye Vatandaşlığı İçin Toplumsal Zemin", *Türkiye Günlüğü*, sayı 33, Mart-Nisan 1995, s. 117-126.
- Jackson, R. (2010). Introduction. *Contemporary State Terrorism Theory and Practise*. ed. Richard Jackson. Eamon Murphy, Scott Poynting. New York: Routledge Press, (1-12).
- Kanat, K. B. (2013). "Uygurlarda Umutsuzluk ve Rejime Karşı Yabancılaşma Var", *Gökbayrak Dergisi*. Yıl: 20, Sayı: 113, s.15-20.
- Karaca, R. K. (2007). "Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu," *Akademik Bakış*, Cilt: 1, Sayı: 1, s.219-245.
- Karagöl, E. T. (2017). Modern İpek Yolu Projesi. *Seta Perspektif*, 174, 1-7.
- Koncagül, İ. (2020). *Terörizme Karşı Koyma Yöntemi Olarak Devlet Terörizmi ve Örnek Vakalar Üzerinden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Milli Savunma Üniversitesi.

- Koncagül, İ. (2021). Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, (39), 323-353.
- Köksoy, F. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 83-103.
- Nairn, T. (2005). *Global Matrix: Nationalism, Globalism And State-Terrorism*. London And New York: Pluto Press.
- Öksüz, E. (1998). “Konuşma”, İçinde, Doğu Türkistan'da Çin'in Sömürge Politikası, (Ed.) Yücel Hacaloğlu, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Öztürk, G. A. (2013). Uluslararası Çatışma Bölgeleri: Doğu Türkistan ve İnsan Hakları İhlalleri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(1), S. 67- 77.
- Pillar, P. (2001). *Terrorism And US Foreign Policy*. New York: Columbia University Press.
- Samaranayake, G. (2007). Political Terrorism of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) in Sri Lanka. *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 39(1), 171-183.
- Simon, D. W., (1991). “Violent Conflict in the International System of the 1990s”, *New Thinking and Developments in International Politics*, ed. Neal Riemer, The Miller Center, New York, ss. 79-106.
- Szadziwski, H. (2013). “Doğu Türkistan’daki Uygurlara Uygulanan Dini Baskı”, *Gökbayrak Dergisi*, Yıl: 20, Sayı: 111, s.30–32.
- Şen, F. (2009). “Çin’in Şincan-Doğu Türkistan Sorunu: Dünyü, Bugünü, Geleceği”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 7–8, s.124–134.
- Şen, F. (2009). “Uluslararası Tepkiler Açısından Şincan Uygur Sorunu”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 9, s.107–115.
- Şimşek, M. (2016). Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 319-335.
- Topçuoğlu, A. (1995). “Ulus Devlet ve Etnisite Olgusu”, *Türkiye Günlüğü*, sayı 33, Mart-Nisan, s. 101110.
- Williamson, M. (2009). *Terrorism, War And International Law: The Legality Of The Use Of Force Against Afghanistan in 2001*. Ashgate Publishing. P. 38. ISBN 978-0-7546-7403-0.
- Yayla, A. (2015). *Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 45 (1).
- Yetgin, M. A. (2021). Çin İstihbarat Örgütünün Stratejik Analizi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yinanç, R. (2012). “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Olası Meseleler”, *Gökbayrak Dergisi*, Yıl. 19, Sayı. 108, s. 8–13.
- Zenginoğlu, S. (2013). “Doğu Türkistan’ı Unutmamak”, *Gökbayrak Dergisi*, Yıl: 20, Sayı: 113, s. 21–45.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Tanay, Y. (2014). “Doğu Türkistan’ın Demografik Yapısı ve Çin’in Gizlediği Gerçekler”, <https://www.oncevatan.com.tr/dogu-turkistanin-demografik-yapisi-ve-cinin-gizledigi-gercekler> (Erişim Tarihi: 07.01.2024).
- Mazlumder (2010). “Doğu Türkistan İnsan Hakları Raporu”, <https://konya.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/dogu-turkistan-raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 09.01.2024).
- AVCU Tülin (2015). “Doğu Türkistan Sorunu ve Perde Arkası”, <http://politikaakademisi.org/2015/07/19/dogu-turkistan-sorunu-ve-perde-arkasi/> (Erişim Tarihi: 13.01.2024).

SİNEMADA HIV/AIDS HAKKINDA BİLGİLENDİRME: 'DALLAS BUYERS CLUB' FİLMİ

Öğr. Gör. Olgun KÜÇÜK, Prof. Dr. Mustafa İNCE

Karabük Üniversitesi,

olgunkucuk@karabuk.edu.tr- ORCID: 0000-0002-9471-3540

Karabük Üniversitesi,

mustafaince@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-8058-1076

ÖZET

Geniş kitlelere ulaşabilen medya içerikleri hemen tüm konularda olduğu gibi hastalıklar hakkında da toplumların bilgi sahibi olmasına katkı sağlayabilmektedir. Önemli bir kitle iletişim aracı olan sinema ise sağlık sorunlarını konu eden senaryolarıyla bu sorunlar ve çözüm yolları hakkında bilgilendirici olabilmektedir. 1980'li yıllarla birlikte ortaya çıkan HIV/AIDS, salgınlar yoluyla toplum sağlığını tehdit etmektedir. Başlangıçta bir homoseksüel hastalığı olarak lanse edilen bu sağlık sorunu halk arasında yanlış bilgilenelemelere yol açmıştır. Toplumda bu sorunla ilgili oluşan yanlış bilincin ortadan kalkmasıyla gerçek nedenleri, korunma ve tedavi yöntemleri hakkında zaman içinde daha sağlıklı bilgiler aktarılmıştır. Doğru bilgilerin topluma aktarılmasında ise medyadan ve sinemadan yararlanılabilir. Bu çalışma kapsamında 2013 yılında ABD'de çekilen ve HIV/AIDS sorununu dramatik bir şekilde ele alan Dallas Buyers Club filmi doküman analizi yönteminden yararlanılarak incelenmiştir. Film, kategoriler altında değerlendirilerek HIV/AIDS konusunda verilen bilgilerin doğruluğu literatür çalışması ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. İnceleme sonucunda, filmde AIDS ile normal dışı cinsel birliktelik ve homoseksüel ilişki arasında bağlantı kurulduğu anlaşılmaktadır. Çok sayıda cinsel birliktelik yaşanması da HIV/AIDS riskini artıran bir faktör olarak sunulmuştur. Filmde, HIV ve AIDS arasındaki fark ve ilişki açıklanırken virüs konusunda geniş bilgilendirme yapılmakta ve bulaşma yollarının neler olduğu aktarılmaktadır. Film, HIV/AIDS hakkında izleyiciye doyurucu bilgi sağlamakta, bulaşma nedenleri ve tedavi yöntemleri hakkında detaylı bilgi aktarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Sinema, Dallas Buyers Club, HIV/AIDS

INFORMATION ABOUT HIV/AIDS IN THE CINEMA:

THE MOVIE 'DALLAS BUYERS CLUB'

ABSTRACT

Media content that can reach large audiences can contribute to informing societies about diseases, as well as almost all subjects. Cinema, which is an important mass media tool, can be informative about health problems and their solutions with its scenarios. HIV/AIDS, which emerged in the 1980s, threatens public health through epidemics. This health problem, which was initially presented as a homosexual disease, has led to misinformation among the public. As the false awareness about this problem in society disappeared, more accurate information about its real causes, prevention and treatment methods was conveyed over time. Media and cinema can be used to convey correct information to society. Within the scope of this study, the movie Dallas Buyers Club, shot in the USA in 2013 and dealing with the HIV/AIDS problem in a dramatic way, was examined using the document analysis method. The film was evaluated under categories and the accuracy of the information given about HIV/AIDS was tried to be revealed through a literature study. As a result of the analysis, it is understood that the film establishes a connection between AIDS and abnormal sexual intercourse and homosexual relations. Having multiple sexual intercours has also been presented as a factor that increases the risk of HIV/AIDS. In the film, while explaining the difference and relationship between HIV and AIDS, extensive information is given about the virus and the ways of transmission are explained. The film provides the audience with satisfactory information about HIV/AIDS and provides detailed information about the causes of infection and treatment methods.

Keywords: Communication, Cinema, Dallas Buyers Club, HIV/AIDS

GİRİŞ

Kitle iletişim araçlarının işlevlerinden biri toplumu bilgilendirmek ve eğitmektir. Mesajların kitlesel iletimi bu konuda avantaj sağlamaktadır. Medya, yığınlara ulaşarak farklı konularda bilgi sahibi olmalarını verimli bir biçimde gerçekleştirmektedir. Doğru bilgilere dayalı ve yönlendirmeyi amaçlamayan içerikler ise halkın her konuda bilgilenmesine katkı sağlayabilir.

Önemli bir kitle iletişim vasıtası olan sinema, 19. yüzyılın sonlarına doğru insan hayatına girmiş, diğer işlevlerinin yanında belgeleme ve eğitim amacıyla da kullanılmıştır. Sinema, görüntü ve sesin bir arada kullanılmasına olanak sağlayarak izleyiciye çekici gelmiştir. Özellikle kitap ve gazete gibi araçlardan sonra daha cazip bir bilgilenme ortamı sunmaktadır. Sinema filmlerinde pek çok konuya yer verilmekle birlikte hastalıklar da işlenmektedir. İnsan toplulukları dünya üzerindeki serüvenleri boyunca çeşitli hastalıklardan etkilenmişlerdir. İşte sinema da bu hastalıklara az veya çok senaryolarda yer vermiştir. Filmlerde, hastalıklarla ilgili

tanımlamalar ve bilgilendirmeler yapılmaktadır. Ancak bu bilgilerin tamamının güvenilir olup olmadığı ise tartışmaya açıktır.

Modern çağla birlikte tanılar kolaylaşmış ve pek çok yeni hastalıklar belirlenmiştir. İnsan bağışıklık sistemini zayıflatan HIV ve onun yol açtığı farklı rahatsızlıkların genel adı olan AIDS, 80'li yıllarla birlikte gündeme gelmiştir. HIV ve AIDS, başlarda homoseksüel hastalığı olarak tanıtılsa da zamanla nedenleri daha sağlıklı biçimde açıklanmıştır. Teknolojinin ve tıbbi olanakların bu denli gelişmediği eski dönemlerde ise sorunun nedenleri konusunda farklı spekülasyonlar yapılabilmektedir.

Kitle iletişimin yeterince gelişmediği tarihsel süreçte insan sağlığına ve hastalıklara bakış açısı değişiklik göstermiştir. Örneğin, *Odyseia* ve *İlyada*'da hastalık şeytanı bir güç, doğaüstü bir ceza ve doğal birtakım sebeplerle başa gelen bir sıkıntı olarak değerlendirilmiştir. Eski Yunanlılara göre, hastalık ataların işlediği bir kabahat, toplu olarak işlenmiş suç, ya da kişisel bir kusur olarak hak edilmiş bir karşılık şeklinde yorumlanmıştır (Sontag, 2005, 48). Günümüzde artık bu şekilde yorumlanmasa da bazı hastalıklar toplum açısından hâlâ ciddi problemler olarak görülmektedir. Bu hastalıklardan birisi de insan immün yetmezlik virüsü (HIV) dır. Salgın başlangıcı olarak ABD ve 1981 yılı gösterilir. Bu tarihte 5 eşcinsel erkekte bu türden sorunla karşılaşıldığı rapor edilmiştir. Bununla birlikte, HIV'in ortaya çıkışını daha önceye dayandıranlar da vardır (as cited in, Klimas et al., 2008, 523).

HIV ile ilgili araştırmalarda virüsün maymun türlerinden insana geçmiş olduğu düşünülmektedir (Bayraktar, 2016, 1). HIV'in önlenmesi ve yönetimi konusunda yıllar içinde ilerlemeler kaydedilmiştir. Antiretroviral tedaviyle semptomları hafifletilerek ölümcül hastalık durumundan kronik duruma çevrilmiştir (Moss, 2013, 247). Günümüzde HIV/AIDS tanımlaması dahi değişmiştir. Geçmişte HIV/AIDS için epidemi ibaresi kullanılırken artık endemik ve kronik bir hastalık olarak ifade edilmektedir (Karataş ve Eke, 2024, 31). HIV/AIDS hakkında insanlar çoğu zaman gerçeklerden çok kulaktan dolma bilgilerle hareket edebilmektedir. Oysa, insanlara HIV/AIDS hakkında bilgi verilerek hastalıktan korunmaları sağlanacağı gibi (Bozkurt ve Turan, 2020, 45), başta damgalama olmak üzere çoğu olumsuz faktör aza indirgenebilir.

HIV/AIDS konusundaki bilgilere çeşitli kaynaklardan ulaşılabilir. Bu kaynaklar; okul, konferans/seminer, sağlık personeli, kitap, dergi, broşür, poster ve medya olabilir (Altınok ve ark, 2022, 196). HIV/AIDS ile ilgili bilgi edinmede medya diğerlerine göre öne çıkabilmektedir (Bozkurt ve Turan, 2020; Aslan ve Savcı Bakan, 2023, 522; Karalar ve ark, 2021). Çünkü

insanlar boş zamanlarının önemli bir kısmını medya karşısında geçirir. Medya, izleyicinin bilgilенmesine katkı sağladığı gibi sağlıkla ilgili bilinç düzeyini artırabilmektedir (Gültekin ve Aydınhoğlu, 2020, 82). Özellikle sinema bilgilенme amacıyla kullanılabilir bir araçtır. Filmlerin izleyiciler üzerindeki etkisi eğitim için kullanımını daha cazip hale getirmektedir (Kurttaş, 2021, 224).

Bu çalışmada, tıp eğitimi çerçevesinde sinemanın insanları hastalıklar konusunda nasıl bilgilendirdiği ele alınmıştır. Ayrıca, sağlık konulu filmlerin barındırdığı bilgilerden ne kadarının geçerli olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Çalışma kapsamında, HIV/AIDS konusunu geniş biçimde işleyen Dallas Buyers Club (Sınırsızlar Kulübü) filmi kategoriler altında değerlendirilerek doküman analizi yöntemiyle incelenecektir.

1. DALLAS BUYERS CLUB (SINIRSIZLAR KULÜBÜ) FİLMİNİN KONUSU

Dallas Buyers Club filmi 2013 yılında ABD’de çekilmiş, Türkiye’de Sınırsızlar Kulübü adıyla gösterilmiştir. Filmin hikayesi 1992 yılındaki gerçek bir olaya dayanır. Gazeteci Bill Minutaglio'nun Dallas Morning News Gazetesi'ndeki haberinden yola çıkılarak Ron Woodroof'un gerçek yaşamı filme aktarılmıştır. Filmin ana karakteri olan Ron, kumar, alkol gibi kötü alışkanlıkları olan, kadınları cinsel meta olarak algılayan, ataerkil bakışa sahip bir kişidir, Teksas'ta yaşamakta ve geçimini elektrik işçiliğinden sağlamaktadır. Ron, akıp giden yaşamı içinde bir gün HIV pozitif olduğunu öğrenir, ilerleyen zamanda ise AIDS’e yakalanır. Filmde, Ron’un AIDS’le verdiği mücadele işlenmektedir (Gül ve Şahinoğlu, 2020, 504).

2. ÇALIŞMA

2.1. Yöntem

Nitel araştırmalar için genellikle görüşme, gözlem ve doküman analizi yöntemleri tercih edilmektedir. Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. (Baltacı, 2019, 374). Doküman analizi her ne kadar diğer araştırma yöntemlerinin tamamlayıcısı olarak görülse de kendi başına bir yöntem olarak kullanılma özelliğine sahiptir (Bowen, 2009, 29).

Doküman analizi, görme ve gözlemlene imkânlarının yetersiz olduğu durumlarda araştırmanın geçerliliğini artırmak ve veri çeşitliliği sağlamak için tercih edilmektedir. Bu teknik, geniş bir

malzeme uzayını destekler. Hem yazılı metinler hem de görsel ve işitsel unsurlar için uygundur. Doküman analizinde sırasıyla görsel ve yazılı dokümanların tespiti, tema kategorilerinin belirlenmesi ve analiz birimine karar verilmesi yer alır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, 187-190).

Merriam ve Bryman, nitel araştırmalar için kullanılan elemanları herkese açık ve kişisel dokümanlar olarak ikiye ayırmışlardır. Herkese açık olanlar, kitle iletişim araçları, öğretim programları ve nüfus istatistikleri gibi konuları kapsarken; kişisel olanlar ise özel mektuplar, günlükler, otobiyografiler olarak sıralanabilir. Bu sınıflandırmaya ek olarak popüler kültüre ait materyaller (sosyal medya, radyo, gazete, çizgi filmler), video, fotoğraf gibi görsel dokümanlardan da söz edilebilir (akt. Sak ve ark, 2021, 230-231). Öte yandan, bu analiz türü sağlık politikası araştırmalarında sıklıkla tercih edilmektedir (Dalglish et al, 2020, 1424).

2.2. Filmin Analizi

2.2.1. HIV ve Eşcinsellik Arasındaki İlişki

Filmin başında, oyuncu Rock Hundson'un eşcinsel olduğu, AIDS'den Paris'teki bir hastanede yattığıyla ilgili bir diyalog geçer. Filmde, "eşcinsellik" ile "AIDS" arasında bir ilişki kurulur. HIV/AIDS üzerine yapılan araştırmalar bu diyalogu doğrulamaktadır. Özellikle, HIV için riskli davranışlarda bazı özel gruplar öne çıkabilmektedir. Bunlar arasında damar içi uyuşturucu kullananların yanı sıra erkek erkeğe ilişkiye girenler de yer almaktadır (Şengöz ve Pehlivanoğlu, 2017, 251; Deeks et al, 2015, 1-2; Kutlu ve Serinken, 2010, 146; Kurtaran, 2021, 23).

Bir dönem AIDS, eşcinsel hastalığı olarak görülmüş ve "gey kanseri" olarak nitelenmiştir (Altunpolat, 2017, 10). Diğer taraftan, bu yaklaşım AIDS'in özellikle ABD'de yayılmasına neden olmuştur. Pek çok insan AIDS'i sadece geylerde görülen bir sorun olarak değerlendiren kadınlarla cinsel ilişkinin problem teşkil etmediğini düşünmüşlerdir. Bu yaklaşım, ilerleyen zamanda HIV/AIDS salgınına yol açmıştır (akt. Yalçınoglu, 2013, 4). AIDS'in, homoseksüellerle ilgili olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasındaki bir başka sebep ise ABD'de, New York, Los Angeles, San Fransisco sağlık çalışanlarının, sorunu sadece eşcinsel erkeklerde gözlemlendiklerini rapor etmeleridir (Tümer ve Ünal, 2003, 15).

Virüs, büyük kentlerdeki eşcinsel erkekler arasında yayılması ve bağışıklık sisteminde zayıflığa yol açmasıyla tüm dünyada dikkat çekmeye başlamıştır (Deeks et al, 2005, 1). Öte yandan, AIDS ile eşcinsellik arasında ilinti olabileceğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. ABD'de yapılan araştırmada cinsel birliktelik yaşayan erkekler, vakaların yarısını oluşturmaktadır (Klimas et al, 2008, 523).

2.2.2. HIV ile AIDS Arasındaki Fark

Ron Woodroof, işyerinde kaza geçiren bir işçiye yardım etmek isterken yaralanır ve hastaneye kaldırılır. Doktor, Woodroof'a "HIV testinden pozitif sonuç çıktı ki bu da AIDS'e yol açan bir virüs" der. Filmde, HIV ile AIDS arasında ayırım yapılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, HIV ile AIDS arasındaki ayrımı şu şekilde ifade etmektedir (URL: 1):

Edinilmiş bağışıklık yetersizliği sendromu (AIDS), HIV enfeksiyonunun en ileri evrelerini ifade eden bir terimdir. 20'den fazla yaşamı tehdit eden kanser veya "fırsatçı enfeksiyon"un herhangi birinin ortaya çıkmasıyla tanımlanır, bu şekilde adlandırılırlar çünkü zayıflamış bir bağışıklık sisteminden faydalanırlar. AIDS, antiretroviral tedavi (ART) kullanılabilir hale gelmeden önce HIV salgınının ilk yıllarının tanımlayıcı bir özelliği idi. Şimdi, daha fazla insan ART'ye eriştiğinde, HIV ile yaşayan insanların çoğu AIDS'e ilerlemeyecektir.

Anlaşıldığı üzere, HIV pozitif olmak AIDS olunacağı anlamına gelmez, fakat HIV virüsü daha sonraki aşamada AIDS'e neden olabilir. Bu durum, bağışıklık sistemi etkileyerek insan hayatını kanserler ve enfeksiyonlarla tehdit etmektedir (URL: 2).

2.2.3. HIV ile Damardan Uyuşturucu Alma Arasında İlişkisi

Doktor, Woodroof'a, AIDS olduğunu söyledikten sonra "damardan hiç uyuşturucu aldınız mı, bugüne kadar hiç homoseksüel bir ilişkiye girdiniz mi?" sorusunu yöneltir. Filmde, eşcinselliğin yanı sıra damardan uyuşturucu almanın da AIDS'e neden olabileceği yansıtılmaktadır. Literatürde doktorun bu söylemlerini destekleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Des Jarlais ve arkadaşları yapmış oldukları araştırmada, uyuşturucu madde kullanımı ile HIV riski arasında bir ilişki tespit etmişlerdir. Araştırmada, damar içi uyuşturucu kullanan kişilerin aynı şırıngayı kullanmaları nedeniyle birbirlerine enfeksiyon bulaştırabileceği tespit edilmiştir (Kıyılıoğlu ve Dönmez, 2017, 151). Uyuşturucu madde kullananlar özellikle HIV/AIDS için yüksek risk grubu içinde yer almaktadır (Börekçi ve Uzel, 2013, 56) Bu yüzden iğne paylaşımı yaparak damardan uyuşturucu alan kimseler için HIV testi önerilmektedir (İnan, 2021, 27).

2.2.4. AIDS'in Cinsel Partner Sayısı ile İlişkisi

Ron Woodroof, filmin başında karşı cinsle sürekli birlikte olan ve cinsellik üzerine arkadaşları ile konuşan biri olarak gösterilir. Filmde, farklı cinsel partnerler edinme ile HIV/AIDS arasında bir ilişki kurulmaktadır. Özellikle, AIDS ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklarda aynı dönemde birden fazla kişiyle cinsel beraberlik risk teşkil etmektedir (Stulhofer ve ark. 2009, akt. Kıyılıoğlu ve Dönmez, 2016, 368). Farklı partnerler ile cinsel ilişki, ciddi enfekte tehdidi

oluşturmaktadır. Başçı (2019, 70), 27 HIV pozitif katılımcı üzerinde yapmış olduğu araştırmada, büyük kısmının cinsel ilişki yoluyla enfekte oldukları sonucuna varmıştır. Yine bu katılımcılar, birden fazla kişiyle cinsel ilişki yaşadığı için HIV virüsünün kimden geçtiğini bilmemektedir.

2.2.5. AIDS ve T Hücre Sayısı Arasındaki İlişki

Doktor, Woodroof’a AIDS olduğunu söyler, fakat o inanmaz. Bunun üzerine doktor, “T hücre sayınız 9’a düşmüş sağlıklı bir insanda 500 ile 1500 arasındır” diyerek ikna etmeye çalışır. Filmde geçen T hücre sayısı, AIDS konusundaki pek çok bulgudan bir tanesidir. HIV enfeksiyonu temastan sonraki 3-6 hafta içinde deride döküntülere yol açmakta, bir süre sonra döküntüler kendiliğinden kaybolmaktadır. Döküntülere baş ağrısı ve ateş gibi şikayetler de eşlik edebilmektedir. İlk evre olarak adlandırılan bu aşamadan sonra belirtileri daha geniş bir zamana yayılan evre başlar. İşte bu evrede bünyedeki T hücre sayısı azalır ve bağışıklık sistemi zayıflayabilir (Kutlubay ve ark, 2016, 48).

HIV enfeksiyonu mutlaka AIDS’e dönüşmez, iyileşmesi de sağlanabilir. AIDS tanısı “CD4 T hücre sayısı 200’ün altına düştüğünde veya ciddi bir enfeksiyon, kanser gibi AIDS’i tanımlayan bir komplikasyona sahip olduğunda konur” (URL: 3).

HIV virüsü öncelikle CD4⁺ T hücrelerine saldırıp bulaşır. Bulaşmadan sonra virüs mukozal dokulara yerleşir ve organları olumsuz etkiler. 10 gün içinde virüs kanda gözlenmeye başlar ve yayılmasını sürdürür. Yaklaşık 30 günde HIV antikor seviyeleri zirveye ulaşır (Deeks, 2015, 1).

2.2.6. HIV/AIDS ve Azidotimidin (AZT)

Filmde, ilaç endüstrisi temsilcileri ve doktorlar AIDS’in tedavisinde kullanılabilecek bir ilaç hakkında konuşurlar. Konuşmada ilaç temsilcisi AZT’nin aslında kanser tedavisi için geliştirildiğini, HIV ile bağlantılı olduğunu, laboratuvar hayvanları üzerinde denediğini belirtirler. İlk bulgular, CD 4 sayısında artış sağlamış ve T bağışıklık hücreleri onarılmıştır. İlaç temsilcilerinin önerdiği, HIV için ilk antiretroviral ilaç olarak lanse edilen azidotimidin (AZT) 1987 yılında kullanıma sunulmuştur (Ahmadı ve ark, 2020, 94; Benli ve ark2016, 95). Bu ilacı üreten İngiliz Borroughs Welcome şirkettir (Karatepe Kaya ve Kaya, 2022, 151). İlaç sayesinde CD4 + hücre sayısında artış olacağı vurgulanmaktadır. AIDS ile ilgili tedavilerde hücre sayısının artması yaşam süresinin uzayabileceği anlamına gelir. (Sönmezer, 2015). Filmde, özellikle AIDS tedavisinde kullanılan AZT ile CD4’ün önemi hakkında izleyici bilgilendirilmiştir.

2.2.7. AIDS ve Sıra Dışı Cinsel Birliktelik Arasındaki İlişki

Ron Woodroof, AIDS'in nasıl bulaştığı hakkında araştırma yapar. Erkeklerde, uyuşturucu kullananlarda ve sıra dışı cinsel ilişkide bulunanlarda görülebileceğini öğrenir. Woodroof'un aklına daha önce yaşamış olduğu sıra dışı ilişkisi gelir. Araştırmalar, HIV/AIDS'in korumasız oral ve anal ilişkilerle bulaşabildiğini göstermektedir (Kuzeyli Yıldırım, 2006, 201). Özellikle “anal ilişki, daha fazla cinsel eylemde bulunma ve korunmasız vajinal ilişki ile bağlantılıdır (Tian ve ark. 2008, Ibanez ve ark. 2010, akt. Kıyılıoğlu ve Dönmez, 2017, 149).

2.2.8. AIDS'li Kişilerde Görülebilecek Belirtiler Hakkında Bilgilendirme

Ron Woodroof, hastaneye gelir ve doktoru görmek istediği söyler. Sağlık görevlilerinden biri “problemin ne olduğunu söyleyin belki yardım edebilirim” der. Bunun üzerine Ron, “problemlerimin listesini ister misin ha, ciğerlerim kanıyor, derim dökülüyor ve kafamın içinde bir çekiç var” ifadesini kullanır. Filmde, AIDS'li kişilerdeki bulgulara atıf yapılmaktadır. Bu bulguları bilimsel çalışmalar da doğrulamaktadır. Örneğin, HIV enfeksiyonuna bağlı deri döküntüleri görülebilir (Çetin ve Özsüt, 1998, 81). Yine, kafa içi basınç artışı ve baş ağrısı ortaya çıkabilir (Aydıncak ve ark, 2012, 61). AIDS'in belirtilerinde baş ağrısı ve döküntünün yanında akciğerde zatürre gelişebilmektedir URL: 4).

Filmin bazı sahnelerinde Ron öksürmektedir. HIV ve öksürük bulgusu çeşitli araştırmalarda ortaya konmaktadır (Özkoç ve ark, 2020, 428). HIV pozitifte özellikle ateş ile kuru öksürük ön plandadır. Erbay ve arkadaşları (2009, 37-40), HIV pozitif nedeniyle kliniğe başvuranlarda en fazla rastlanılan semptomları halsizlik ve kilo kaybı, öksürük, balgam ve nefes darlığı olarak tespit etmişlerdir.

2.2.9. AIDS İlaçları Hakkında Bilgilendirme

Ron, doktora AIDS tedavisinde kullanılan çeşitli ilaçlardan bahseder. Fransa'nın ddC'yi denediğini ve ilacın sağlıklı hücreleri HIV virüsünden koruduğunu, İsrail'in ise AL-721 ilacı olduğunu söyleyerek bunları nasıl alabileceğini sorar. Doktor, sağlık bakanlığının bu ilaçların hiçbirini onaylamadığını belirtir. Filmde, HIV enfeksiyon tedavisinde kullanılan zalsitabin (ddC) ilacından bahsedilmektedir (Sulukan ve ark, 2009, 59; Sütçü ve Somer, 2016, 57; Akgül ve ark, 2018, 27; Mete, 2014, 145). Filmde geçen diğer bir ilaç AL-721, “7:2:1 oranında nötr lipidler, fosfatidilkolin ve fosfatidiletanolamin içeren bir lipid bileşiğidir” (Grieco et al, 1988, 177). Yust ve arkadaşları (1990, 20), yapmış oldukları araştırma sonucunda, zararsız bir bileşik olan AL-721'in klinik öncesi aşamadaki hastalarda serum HIV seviyesini düşürmede etkili olabileceğini bulgulamışlardır.

2.2.10. AIDS'li Kişiler için İnterferon Kullanımı

Ron, Japonya'ya giderek interferon almak için bir doktorla görüşür. Doktor, ABD'ye interferon izinlerinin olmadığını söyler. Ron, bir yetkiliye para vererek interferon alır. Bu kişi interferon için, “yavaş damlat çok güçlü” ifadesini kullanır. Filmde, HIV enfeksiyonunda (Martino et al, 2002, 1812), kullanılan interferon hakkında bilgi verilmiştir. İnterferon, HIV tedavisinde başvurulacak lökosit kaynaklı bir proteindir (Vural ve ark, 2000, 95).

2.2.11. HIV/AIDS'in Sarılma ve El Sıkma Yoluyla Bulaşmayacağı Bilgisi

Filmin bir sahnesinde Ron ve Doktor Eve Saks sarılırlar. Doktor Saks, başka bir AIDS'li Rayon ile de yakın temas içindedir. Filmde, bir kişiye sarılmakla HIV/AIDS kapılmayacağı yönünde bir söylem üretilmektedir. Bu söylem, HIV/AIDS'li kişilere yönelik damgalamayı engelleme bakımında öneme sahiptir. Çünkü (Yılmaz ve Ulubey, 2020, 209), insanlar el sıkma, aynı evi ve tuvaleti paylaşma nedeniyle HIV/AIDS bulaşabileceğine ilişkin yanlış düşüncelere sahip olabilmektedir. Oysa, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) “HIV nasıl bulaşır?” sorusuna vermiş olduğu yanıtta bunu ortaya koymuştur. DSÖ'ye göre, HIV virüsü “HIV ile yaşayan kişilerin kanı, menisi, vajinal sıvıları, rektal sıvıları ve anne sütü gibi belirli vücut sıvılarında bulunur” Bu bilgi HIV'in nasıl bulaşabileceğini belirtmektedir (URL: 5).

2.2.12. HIV/AIDS'li Kişilerinde İntihar Düşüncesi

Bir aylık ömrü olduğunu öğrenen Ron, 29 gün geçtikten sonra araba ile giderken aniden durur, elini silaha uzatır, düşünür ve ağlamaya başlar. Filmde Ron'un üzerinden AIDS'li kişilerin intihar düşünebileceği söylemine yer verilmektedir.

Resim 1. www.youtube.com (URL: 6).

AIDS ile intihar düşüncesi arasındaki ilişkiyi destekleyen çeşitli araştırmalar vardır (Keiser et al, 2010, 143; Kelly et al, 1998, 405; Kizer et al, 1988). Bakım ve arkadaşlarının (2015, 149) yapmış oldukları araştırmada HIV ile yaşamlarını sürdüren insanlarda depresyonun hayat

kalitesini etkilemesi intihar riskini ortaya çıkarabilmektedir (Başçı, 2019, 71). Özellikle, HIV tanısı yeni konulmuş bireylerde üzüntü ve stres üst seviyededir. Bu bireyler arasında intihara yatkınlık yıllanmış hastalara oranla daha yüksektir. Yapısı ve toplumsal algılanışı HIV/AIDS'li kişileri olumsuz etkileyebilmektedir (Örnek ve Kocamış, 2022, 3).

SONUÇ

Dallas Buyers Club filmi incelendiğinde; AIDS'le cinsellik, özellikle de homoseksüel ilişki ve normal dışı cinsel birliktelik arasında bağ kurulduğu görülmektedir. AIDS teşhisi konan filmin başrol oyuncusu hastalık hakkında yaptığı araştırmalarda sıra dışı ve homoseksüel ilişki yaşayanların daha büyük risk altında olduğunu tespit etmiştir. Bu durum, bilimsel çalışmalar ve tıp otoriteleri tarafından da teyit edilmektedir. Yine filmde, cinsel partner sayısı ile virüs arasında bağ kurulduğu anlaşılmaktadır. Çok sayıda kişi ile cinsel birliktelik HIV /AIDS faktörleri arasında gösterilmektedir.

Günlük yaşamda insanların çoğu HIV ve AIDS arasındaki farktan haberdar değildir. Filmde, bu konuda bilgilendirme yapılmakta ve her HIV bulaşık bireyin mutlaka AIDS olmayacağı aktarılmaktadır. HIV virüsünün bağışıklık sistemine zarar vererek, ilerleyen aşamada AIDS'e sebep olabileceği filmde belirtilmektedir.

Film içinde HIV riskini artıran etkenlere yer verilmiştir. Bunlar arasında homoseksüel cinsel ilişki ile damardan uyuşturucu kullanımına değinilmektedir. Hem uyuşturucu kullanımının hem de homoseksüel ilişkinin AIDS'e neden olabileceği yönünde literatürde de çalışmalar yer almaktadır.

Filmde, AIDS sürecinin nasıl yaşandığı ve tedavide kullanılabilecek ilaçlarla ilgili detaylı bilgi verilmektedir. Hastalığın ilk evresinde ve ilerleyen zamanlarda kişinin bünyesinde ne gibi belirtiler olduğu aktarılmıştır. Ayrıca, baş rol oyuncusu Ron Woodroof üzerinden AIDS tedavisinde kullanılabilecek yasal ve yasadışı ilaçlar hakkında seyirciye bilgi verilmiştir. Öte yandan, AIDS olan oyuncunun illegal yollarla yasal olmayan ilaçları temin ettiği de filmde görülmektedir.

AIDS hakkında halk arasında doğru bilinen bazı yanlışlar olduğuna filmde değinilmiştir. Hastalığın dokunma, aynı mekânda bulunma ve sarılma yoluyla bulaşmayacağı aktarılırken cinsel beraberlikle, emzirmeyle ve kan benzeri vücut sıvılarıyla bulaşma olabileceği aktarılmıştır.

Filmde, HIV /AIDS bireylerin gergin bir ruh haline büründükleri ve özellikle ilk evrede intihara yönelebildikleri aktarılmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar da bu yargıyı desteklemektedir.

Dallas Buyers Club filminde sağlık sistemine yönelik eleştirel yapı dikkat çekmektedir. Bazı sahnelerde AIDS tedavisi için kullanılan ilaçların işe yaramadığı, işe yarayabilecek olanların da genellikle yasaklandığı aktarılmaktadır.

Sonuç olarak; filmin HIV/AIDS hakkında izleyiciye doyurucu bilgi sağladığı söylenebilir. İçerikte hem bulaşma nedenleri hem de tedavi yöntemleri hakkında detaylı bilgi yer almaktadır. Öte yandan filmde, HIV/AIDS hakkında yanlış bilinenler için de düzetmeler yapıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmadi, A. A., Şirin, H., & Ergüder, T. (2020). Dünyada Salgın Tarihçesi. *Turkey Health Literacy Journal*, 1(2), 87-97.

Akgül, Ö., Çalışkan, R., & Öner, Y. A. (2018). HIV/AIDS: Güncel Yaklaşımlar. *Tıp Fakültesi Klinikleri Dergisi*, 1(1), 19-31.

Altunpolat, R. (2017). Lgbti'lere Yönelik Ayrımcılığı Tarihsel ve Politik Temelde Kavramak. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 17 (64), 2-14.

Aslan, G., & Bakan, A. B. (2023). Determination of Women's Level of Knowledge and Attitudes towards AIDS. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7 (3), 522-529.

Aydıncak, Ö., Yılmaz, M.B., Aytar, H., Güven,Ç., Akyol, Ş. (2012). AIDS Tanısı Almamış Hastada Talamik Kitleyi Taklit Eden Toksoplazma: Olgu Sunumu. *Türk Nöroşirürji Dergisi* 2012, Cilt: 22, Sayı: 1, 59-62.

Ayhan, A. G. Y., Çekiç, Y., & Ançel, G. (2018). Psikiyatri hemşireliği eğitimi: Filmler ve yansımaları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 362-369.

Bakım, B., Özçelik, B., & Karamustafalıoğlu, K. O. (2015). HIV ile enfekte hastalarda gözlenen psikiyatrik bozukluklar. *Düşünen Adam*, 18(3), 149-156

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388

Başcı E. (2019). HIV ile Yaşayanların Toplumda Görünür Olma Durumları: Neden ve Sonuçlarıyla Nitel Bir Model. *Sosnot*. June 3(1):61-89.

- Bayraktar, B. (2016). HIV-virüsün genel özellikleri. *Türkiye Klinikleri Infectious Diseases-Special Topics*, 9(1), 1-5.
- Benli, A., Başaran, S., Şimşek-Yavuz, S., Çağatay, A., Öncül, O., Özsüt, H., & Eraksoy, H. (2016). Daha önce tedavi görmemiş HIV-pozitif hastalarda kullanılan antiretroviral tedavi rejimlerinin virolojik yanıt, immünolojik yanıt ve istenmeyen etkiler açısından karşılaştırılması. In *Presented at the Symposium on Antimicrobial Stewardship* (Vol. 6, p. 8)
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Bozkurt, O., & Bayırlı Turan, D. (2020). HIV/AIDS ile ilgili bilgi ve damgalanma düzeyinin ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 11(1), 41-48.
- Çetin, S., & Özsüt, H. (1998). Özel Konaklarda Görülen Bir Enfeksiyon: Özofajit. *Flora*, 3(2), 80-84.
- DalGLISH, S. L., Khalid, H., & McMahon, S. A. (2020). Document analysis in health policy research: the READ approach. *Health policy and planning*, 35(10), 1424-1431.
- Deeks, S. G., Overbaugh, J., Phillips, A., & Buchbinder, S. (2015). HIV infection. *Nature reviews Disease primers*, 1(1), 1-22.
- Di Martino, V., Thevenot, T., Colin, J. F., Boyer, N., Martinot, M., Degos, F., ... & Marcellin, P. (2002). Influence of HIV infection on the response to interferon therapy and the long-term outcome of chronic hepatitis B. *Gastroenterology*, 123(6), 1812-1822.
- Erbay, A., Kayaaslan, B., Akıncı, E., Öngürü, P., Eren, S. S., & Gözel, G. (2009). HIV/AIDS olgularının epidemiyolojik, klinik ve laboratuvar özelliklerinin değerlendirilmesi. *Flora*, 14(1), 36-42.
- Grieco, M. H., Lange, M., Buimovici-Klein, E., Reddy, M. M., Englard, A., McKinley, G. F., ... & Metroka, C. (1988). Open study of AL-721 treatment of HIV-infected subjects with generalized lymphadenopathy syndrome: an eight week open trial and follow-up. *Antiviral research*, 9(3), 177-190.
- Gül, Ş., & Şahinoğlu, S. (2020). Biyoetik Dersinde Kullanılan Filmlerin Etik Farkındalık Geliştirme Üzerine Etkisi: Dallas Buyers Club Filminin Analizi Üzerinden Bir Değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 10(3), 502-509.

Gültekin, G., & Aydınlioğlu, Ö. (2020). Sosyal Sorumluluk Aracı Olarak Sinema: Halam Geldi Filminin Sosyolojik Analizi. *Platon'un Mağarasından Sinema Perdesine Sosyolojik Film Okumaları* (ss. 73-102). *LiteraTürk Academia*.

İnan, D. (2021). Birinci Basamakta Hangi Yetişkin Bireyler HIV/AIDS düşünülmeli? (Ed. G.Z.Öztürk ve S.G.Arıca). 50 Başlıkta Birinci Basamakta HIV/AIDS. İstanbul: Şenyıldız Yayıncılık. s.25-26

Karalar O, Yanıkoğlu N, Ceylan G, Sasany R, Çınar Tanrıverdi E. (2021). Atatürk ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Klinik Öğrencilerinin HIV/AIDS Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Selcuk Dent J*. 2021;8(2):443-52.

Karataş, G. G., & Eke, E. (2024). Covid-19 Salgınının Birinci Basamak Sağlık Hizmeti ve Aile Hekimleri Üzerine Etkisi. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 6(1), 28-55

Karatepe Kaya, M., & Kaya, S. (2022). Pandemi Aşıları ve İlaçlarında Patent Korumasının Değerlendirilmesi. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 8(1), 143-166.

<https://doi.org/10.55027/tfm.973422>

Keiser, O., Spoerri, A., Brinkhof, M. W., Hasse, B., Gayet-Ageron, A., Tissot, F., ... & Swiss HIV Cohort Study and the Swiss National Cohort. (2010). Suicide in HIV-infected individuals and the general population in Switzerland, 1988–2008. *American Journal of Psychiatry*, 167(2), 143-150.

Kelly, B., Raphael, B., Judd, F., Perdices, M., Kernutt, G., Burnett, P., ... & Burrows, G. (1998). Suicidal ideation, suicide attempts, and HIV infection. *Psychosomatics*, 39(5), 405-415.

Kıyloğlu L., Dönmez, A. (2017). HIV/AIDS Riskini Artıran Cinsel Davranışlar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. June; 9(2):147-162

Kıyloğlu, L., Dönmez A. (2016). HIV/AIDS'e Yol Açan Riskli Cinsel Davranışla İlişkili Psikososyal ve Kültürel Etmenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. Aralık;8(4):367-379.

Kizer, K. W., Green, M., Perkins, C. I., Doebbert, G., & Hughes, M. J. (1988). AIDS and suicide in California. *Jama*, 260(13), 1881-1881.

Klimas, N., Koneru, A. O. B., & Fletcher, M. A. (2008). Overview of HIV. *Psychosomatic medicine*, 70(5), 523-530.

Kurtaran, B. (2021). Birinci Basamakta Hangi Yetişkin Bireylerde Tarama Yapılmalı? (Ed. G.Z.Öztürk ve S.G.Arıca).50 Başlıkta Birinci Basamakta HIV/AIDS. 23-25). İstanbul: Tahev yayımları.

Kutlu, S. S., & Serinken, M. (2010). Cinsel Yolla Bulasan Hastalıklar (CYBH) İçin Acil Profilaksi Uygulamaları/Practice of Urgent Prophylaxis for Sexually Transmitted Infection (STI) s. *Eurasian Journal of Emergency Medicine*, 9(2), 143.

Kutlubay, Z., Bağlam, S., Engin, B., & Serdaroğlu, S. (2016). HIV ve Dermatolojik Bulgular. *Türkiye Klinikleri Infectious Diseases-Special Topics*, 9(1), 48-52.

Kuzeyli Yıldırım, Y. (2006). Hiv/Aids ve Hemşirelik Yönetimi. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 22(2), 199-216.

Lyttleton, C. (1994). Messages of distinction: The HIV/AIDS media campaign in Thailand. *Medical Anthropology*, 16(1-4), 363-389.

Mete, B. (2014). Rehberlik Eşliğinde HIV Enfeksiyonlu Hasta Yönetimi. ANKEM Derg.142-146.

Morsünbül, U. P. Ü., & Tümen, C. (2006). HIV/AIDS'in Sinemada Temsili: Philedelphia, GIA ve Saatler Filmleri Üzerinden Bir Değerlendirme.

Moss, J. A. (2013). HIV/AIDS Review. *Radiologic technology*, 84(3), 247-267.

Örnek, Ö. K., & Kocamış, E. İ. (2022). Hastane ve üniversite'de stigma: HIV/AIDS pozitif hastalarına yönelik tutum, davranış ve inanışların incelenmesi, İstanbul. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 31(1), 1-13.

Özkoç, S., Gürbüz, C. E., Sayıner, A. A., & Delibaş, S. B. (2020). Özgün Çalışma/Original Article Mikrobiyol Bul 2020; 54 (3): 418-428. *Mikrobiyol Bul*, 54(3), 418-428.keKurttaş, E. M. (2021). Eğitimde Film Kullanımının Önemi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (60), 222-244.

Romer, D., Sznitman, S., DiClemente, R., Salazar, L. F., Vanable, P. A., Carey, M. P., ... & Juzang, I. (2009). Mass media as an HIV-prevention strategy: using culturally sensitive messages to reduce HIV-associated sexual behavior of at-risk African American youth. *American journal of public health*, 99(12), 2150-2159.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.

- Searight, H. R., & Allmayer, S. (2014, February). The use of feature film to teach medical ethics: overview and assessment. In *International Journal of Modern Education Forum* (Vol. 3, No. 1, pp. 1-6). Science and Engineering Publishing Company.
- Sontag, S. (2005). Metafor Olarak Hastalık AIDS ve Metaforları. (çev. O.Akınhay). İstanbul: Agora Yayınları.
- Sönmezer, M. Ç. (2015). HIV enfeksiyonun klinik özellikleri ve tedavisi. *Hacettepe Üniversitesi HIV/AIDS Tedavi ve Araştırma Merkezi (HATAM)*.
- Sulukun, E. E., Küçükoglu, K., & Gül, H. İ. (2009). Aids ve Tedavisinde Kullanılan İlaçlar. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 38(1), 47-78.
- Sütçü, M., & Somer, A. (2016). Çocuklarda HIV Enfeksiyonu. *Journal of Child*, 16(2), 53-59.
- Şengöz, G., & Pehlivanoğlu, F. (2017). Human Immunodeficiency Virus/Acquired Immunodeficiency Syndrome: Epidemiological Changes in the World and Turkey. *Haseki Tıp Bulteni*, 55(4), 248.
- Şenol, Y., Bulat, B. D., Kaya, E., Abacı, A., Sindel, M., & Aydın, A. T. (2012). Sinema ve Tıp Türk Sinemasında Doktor Ve Hasta Temalı Filmler. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 34(34), 1-5.
- Tümer, A., & Ünal, S. (2003). HIV/AIDS epidemiyolojisinde gelişmeler ve korunma. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 12(1), 15-18.
- Vural H., Timurkaynak T., Haznedar R., Dörtlemmez Ö. (2000). İnterferon Tedavisine Bağlı Kardiyomiyopati. *T Klin Kardiyoloji* 2000; 13:95-97.
- Yalçınoglu, N. (2013). Eşcinsel ve biseksüel erkeklerin psiko-sosyal sorunları ve bunları etkileyen faktörlerin incelenmesi (İstanbul 2012 çalışması). *İstanbul Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul*.
- Yıldırım A. & Şimşek H. (2005). Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, S., & Ulubey, Ö. (2020). Yaratıcı Drama Yönteminin HIV/AIDS'e İlişkin Farkındalığa Etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 15(1), 195-222.
- Yust, I., Vardinon, N., Skornick, Y., Zakuth, V., Hasner, A., & Shinitzky, M. (1990). Reduction of circulating HIV antigens in seropositive patients after treatment with AL-721. *Israel journal of medical sciences*, 26(1), 20-26.

URL -1: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/hiv-aids> (Erişim: 03.11.2024).

URL -2: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/hiv-ve-aids/#:~:text=AIDS%2C%20insan%20ba%C4%9F%C4%B1%C5%9F%C4%B1kl%C4%B1k%20yetmezlik%20vir%C3%BCs%C3%BC,a%C5%9Famalarda%20AIDS'e%20yol%20a%C3%A7abilir>. (Erişim: 03.11.2024).

URL -3: <https://www.memorial.com.tr/hastaliklar/aids-nedir-hiv-nedir-aids-tedavisi-nasildir> (Erişim: 03.11.2024).

URL -4: <https://www.memorial.com.tr/hastaliklar/aids-nedir-hiv-nedir-aids-tedavisi-nasildir> (Erişim: 04.11.2024).

URL -5: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/hiv-aids> (Erişim: 04.11.2024).

URL -6: https://www.youtube.com/watch?v=E_WfKYnw0OY (Erişim: 04.11.2024).

SERİ KATİL VİDEOLARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR ANALİZ: YOUTUBE ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Mustafa İNCE, Öğr. Gör. Olgun KÜÇÜK

Karabük Üniversitesi,

mustafaince@karabuk.edu.tr- ORCID ID: 0000-0001-8058-1076

Karabük Üniversitesi,

olgunkucuk@karabuk.edu.tr- ORCID: 0000-0002-9471-3540

ÖZET

Yaşanan bir olayın topluma yansımada ve toplumun o olayı değerdendirmesinde medyanın rolü çok büyüktür. Başka bir ifadeyle, medyanın bir olayı veya kişiyi topluma yansıtmada biçimi, o olay ve kişi hakkında bir değerdendirmede bulunmada belirleyici olabilmektedir. Ama yine de geleneksel medya toplumu olumsuz etkileyebilecek kimi içerikleri ya hiç yayınlamamakta ya da sansürleyerek yayınlamaktadır. Ancak sosyal medya mecralarında durum çok farklıdır. Sınırsız ve sorumsuz içeriklere olanak sağlayan bu mecralarda; işkence, intihar olayları, cinayetler rahatlıkla yayınlanabilmekte, bu içeriklere açık ve sınırsız yorumlar eklenebilmektedir. Bu durumda ise bu tür davranışların yayılması, özendirilmesi mümkün olmakta ve adeta reklamı yapılabilmektedir. Bu bağlamda kimi sosyal medya mecralarında cinayetlerin ve seri katillerin de adeta güzellemesi yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada, sosyal medya platformu YouTube’da videolarına yer verilen ve haklarında yorumlar yazılan seri katillerin ne şekilde konumlandırıldıkları analiz edilmiştir. Örnek olaylar (paylaşımlar) ve olaylara ilişkin yapılan yorumlar üzerinden eleştirel söylem analizi yardımıyla YouTube içerikleri analiz edilerek seri katillerin özelliklerinin nasıl yansıtıldığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Sosyal medya, seri katiller, söylem analizi, eleştirel analiz, YouTube

GİRİŞ

Kriminolojiye göre, birine seri katil denebilmesi için; en az üç kişiyi belli zaman aralıklarında öldürmesi gerekir. Seri katiller kurbanlarıyla doğrudan temas kurabilmektedir. Bu kişiler, kurbanlarını daha çok bıçakla, boğarak veya vurarak öldürürken nadiren ateşli silahlar da kullanırlar. Seri katillerin zihinlerinde üç temel fikir vardır; manipülasyon, egemenlik ve durum kontrolü (Ostrosky & Ardila, 2017, 68). Seri cinayetlerin temelinde büyük ölçüde psikolojik veya cinsel tatmin yatmaktadır (Zepinic, 2018, 1262). Psikolojik ve cinsel tatminlerini gidermek isteyen seri katiller genellikle cinayetleri önceden planlarlar. Fantezilerini eylemlere dönüştürdükten sonra kendilerine ait karakteristik imzalarını öldürdükleri kişilerin bedenlerine veya suç mahalline bırakabilirler (Miller, 2014, 4).

Seri katillerin tipolojilerine bakıldığında, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde çeşitli sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Seri katillerin ortak özellikleri çocukluk dönemlerinden ilgi ve şefkatten uzak kalmış olmalarıdır. Seri katillerin ailelerine bakıldığında, genellikle düşük sosyal statüye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Aileleri çeşitli nedenlerle onlarla yeterince ilgilenememiştir. Bazı seri katiller ise sosyal çevreden ve okuldan yeterince yararlanamamıştır. Seri katillerde akıl hastalıkları veya sinirsel bozukluklara rastlanma olasılığı yüksektir. Bu gibi olumsuzluklar da seri cinayet vakalarına yol açabilmektedir. Öte yandan, seri katillerin bazılarında seksüel sapkınlıklara ve cinsel başarısızlık öykülerine rastlanmaktadır (Artuk, 2019, 50).

Kraemer ve arkadaşlarının seri katiller üzerine yapmış oldukları araştırmada “cinsel motivasyon” diğer nedenlerden daha fazla öne çıkmaktadır. Başka bir neden olarak güç ve kontrol gösterilmektedir. Seri katiller insanların kaderlerine hükmetmek istemekte, bunu gerçekleştirmeleri tatmin olmalarını sağlamaktadır (akt. Ortanca, 2015, 120).

Seri katiller ilginç davranışlar gösterebilir. İşledikleri cinayetten bir anı saklamak amacıyla kurbanın kıyafetini, iç organının veya bir uzvunun parçasını yanlarına alabilirler. Bozulmaya yüz tutan bedenlere tecavüz eden seri katillere de rastlanmaktadır. Bu bireyler, farklı itkilerle cinayetin işlendiği yere tekrardan gitme eğilimi de gösterebilmektedir (akt. Miller, 2014).

Tekil cinayet işleyenlerle seri katiller arasındaki ayrımları ortaya koyan çeşitli çalışmalar vardır. Kraemer ve arkadaşları, ABD’de 157 seri katil vakası üzerinde yapmış oldukları incelemede, seri katillerin yüzde 95’inin erkeklerden oluştuğunu ve yüzde 68’inin beyaz olduğunu tespit etmişlerdir. Seri katillerin yaş ortalaması 31 olup, yüzde 61’i herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Olay yerinde gerçekleştirdikleri davranışlar, kurban seçimleri ve motivasyonları seri katillerin diğer suç tiplerden ayrı düşünülmesine neden olmaktadır. (akt. Kılıç ve Balcıoğlu, 2012, 56).

Erkeklerin yanı sıra kadınlar da cinayet eylemleri gerçekleştirebilir. Fakat kadınlar işledikleri cinayetlerde farklı yöntemler denemektedir. Erkekler cinayeti daha çok bıçak ve silahla işlerken, kadınlar ilaç ve zehir kullanabilmektedir. Amerika’da kadın seri katiller üzerinde yapılan araştırmada cinayet işleyen kadınların genellikle yalnız başına hareket eden dullar ve hemşireler olduğu tespit edilmiştir. Kadın seri katiller daha çok mevki ve para için öldürmektedir (akt. Fidanboylu ve ark, 2012, 20).

Seri katiller hangi cinsiyetten olursa olsun insanlarda merak uyandırmakta, dikkat çekmektedir. Seri katillerin halkın dikkatini çekmesinin en önemli nedenlerden birisi de çoklu ölümlerdir. Çoklu ölümler hem gerçek haberlerde hem de kurgusal dünyada fazlasıyla yer almaktadır (Artuk, 2019, 87-88).

Seri katillerin işlemiş oldukları cinayetler, kullanmış oldukları yöntemler ve davranış kalıpları medyaya konu olabilmektedir. Çeşitli gazetelerde, televizyon programlarında, sinema filmlerinde seri katillerle ilgili olaylar işlenmektedir. Sosyal medya ve video paylaşım siteleri de seri katiller hakkında içerikler barındırmaktadır. Bu çalışmada, seri katillerle ilgili Youtube videoları ve bu videolara yapılan yorumlar eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir.

1. MEDYA VE SERİ KATİLLER

Cinayetler hem dünyada hem de ülkemizde; öfke, endişe, panik oluşturduğu kadar merak da uyandırır. Cinayet vakaları, medya kuruluşları tarafından da işlenmekte, bu durum olayların soruşturma süreci ve faillerin yakalanmasını etkileyebilmektedir (Argun ve ark, 2015, 86). İnsanlar, medyanın seri katillerle ilgili içeriklerini adeta büyülenmiş bir şekilde izlemektedir. Sadece medya izleyicileri değil psikiyatristler de vakalara ilgi göstermekte, yakalanan seri katillerle röportaj yapmayı arzulamaktadır (Johnson & Becker, 1997, 335).

Seri cinayetler popüler kültürün bir parçası haline gelmiş, suç hikayeleri her yere sirayet etmiştir. Video oyunlarında dahi bunlara ilgi gösterilmektedir. Popüler kültürün metalaştırdığı şiddet, günlük yaşamda ilgi uyandırmaktadır (Jarvis, 2007, 326).

Popüler kültür içerisinde seri katiller tıpkı diğer ünlüler gibi ilgi görmektedir. Seri katillerin duruşmalarına yüksek katılım olmakta, kaldıkları hapisaneleri çok sayıda kişi ziyaret etmek istemektedir. İnsanlar, bu suçlularla iletişime geçmekte hatta onlara evlilik teklif etmektedir.

Yazalar, televizyon ve film yapımcıları bunlarla röportaj yapmak istemektedir. Seri katillerle ilgi çok sayıda ticari ürün de bulunmaktadır. Dergilerde, koleksiyon kartlarında, takvimlerde, hatta giysilerin üstlerinde bunların fotoğrafları yer alabilmektedir (akt. Wiest, 2016).

Seri katillerle ilgili olayların daha çok ABD'ye özgü olduğu kanısı bulunmaktadır. ABD'de, seri katilleri konu alan pek çok edebiyat ve sinema eseri vardır, gazetelerde seri katiller ile ilgili haberlere sık sık yer verilmektedir. Cinayet vakalarının gizem taşıması, katillerin zor yakalanması ve bazı durumlarda cinayet süreçlerinin devam etmesi bu konulara olan ilgiyi artırabilmektedir (Topallı, 2007, 7).

ABD'nin kendine has yapısının seri katil vakalarının ortaya çıkmasına yol açtığı düşünülse de diğer ülkelerin medyasında da seri katillerle ilgili içeriklere rastlanmaktadır. İngiltere'de sık sık seri katillerle ilgili haberler yapılır. Bu ülkede, seri katillerle ilgili haberler diğer ülkelere kıyasla daha uzun ve detaylı verilmektedir (Wiest, 2016). Fakat, seri cinayetlere yönelik bilinci daha çok Hollywood filmleri yönlendirmektedir. Bu filmlerde genellikle söylentiler üzerinden "seri cinayet" tasvirleri yapılmaktadır. Çoğunlukla filmler akli dengesi yerinde olmayan kişilerin kurbanlara yönelik canavarca hislerle işledikleri cinayetleri konu almaktadır. Kimi zaman ise üretilen içerikler nedeniyle izleyiciler suçluya hayranlık duyabilmektedir (Makca, 2022, 187). Bununla birlikte, yapılan araştırmalarda seri katillerin ciddi ruhsal problemler taşıdıkları anlaşılmıştır. Bu problemlerinin bazıları onların çocukluk dönemlerine dayanmaktadır.

Seri katiller ayrıca, çocukluklarında basmakalıp, tekrarlayan oyunlar oynayıp genelde saldırgan bir örüntüye sahip olabilmektedir. Yine, erken yaşlarda çok sık yalan söyleyebilmekte, yangın çıkarmakta ve akranlarına karşı saldırgan, acımasız ve duygusuz davranabilmektedir. Özellikle erken dönemlerinde hayvanlara işkence görülebilmektedir. Seri katillerin büyük bir kısmı çocukluklarında utangaç ve yalnız kişiler olarak gözlenmektedir (Miller, 2014). Bunların çocukluk yaşamları, saplantıları ve cinsel karmaşaları merak uyandırmakta (Özgör, 2018, 796) kitle iletişim araçları tarafından da işlenmektedir. Çalışmada, eleştirel söylem analizi yardımıyla Youtube içerikleri analiz edilerek seri katillerin özelliklerinin nasıl yansıtıldığı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

2. ARAŞTIRMA

2.1. Söylem Analizi

Söylem analizi, kültürel ve sosyal araştırmalarda kullanılan bir yöntem olup, siyaset bilimi, psikoloji, sosyoloji, dilbilimi, medya gibi çeşitli alanlarda bundan yararlanılabilir. Söylem, metin ve konuşma analizleri üzerinde durmaktadır (Çelik ve Ekşi, 2008, 99). Söylem; gazete, kitap, makale gibi yazılı metinlere karşılık gelebileceği gibi yazılı olmayan metinleri de içerebilmektedir (akt. Sallan Gül ve Kâhya Nizam, 2021, 189).

Söylem analizi içerisinde aynı zamanda sınıflandırma ve anlamlandırma vardır. Söylem üzerinden bir anlam inşa edilirken sadece dilsel unsurlar değil dilsel olmayan unsurlar da kullanılabilir. Söylemde düz anlamlar, yan anlamlar ve metaforlar vardır. Van Dijk’a göre, söylem içerisinde fonolojik, fonetik, morfolojik metinler, retorik, sözdizim ve anlatı görülür (akt. Toprak ve Koçak, 2021, 42). Van Dijk, söylem çözümlemesinde, metin ve konuşmalarla birlikte iletişim sürecini geniş biçimde inceler. Söylemle, haber metinlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel pek çok konu incelenebilmektedir (Koçak ve Çat, 2021, 187).

2.2. Youtube Videolarının Analizi

2.2.1. Durmuş Anuçin Videoları

Türkiye’de, 2002 yılında, seri katil olarak adlandırılan Durmuş Anuçin, İstanbul’un Ümraniye, Kartal ve Maltepe ilçelerinde beş kişiyi öldürmek, dört kişiyi gasp etmek, bir kişiye de tecavüz etmek iddiasıyla yakalanmıştır (URL-1). Anuçin, yakalandığı 2002 yılından bu yana pek çok habere konu olmuş, kendisiyle ilgili çeşitli Youtube videoları üretilmiştir. Bu videolardan biri, Burak Güngör tarafından hazırlanmıştır ve “Türkiye'nin En Zor Yakalanan Seri Katili” başlığına sahiptir.

Videonun hemen başında Durmuş Anuçin’den bahsedilirken, “her şeyiyle film gibi bir hikâyeye sahip” ifadesini kullanılmış, Anuçin’in gizemli olduğu yönünde bir söylem üretilmiştir. Videonun devamında, Ümraniye ve Kartal’da işlenen cinayetlerden bahsedilerek bunları tek kurşunla işlendiği aktarılmıştır. Katilin “tecrübeli biri olduğu” videoda belirtilmektedir. Genel olarak katilin gizemli ve tecrübeli biri olduğu öne çıkarılmaktadır. Diğer taraftan, videoya çeşitli yorumlar yapılmış, yorum yapan kullanıcıların büyük bir kısmı “seri katiller” ile ilgili daha fazla içerik üretilmesini istemişlerdir. Hatta, @ir.b.k..2063 adlı kullanıcı “geldii geldiii en sevdiğin seriii” ifadesini kullanmıştır.

2.2.2. Mehmet Karahasan ve Yiğit Bekçe Videoları

20 Ekim 2006’da Mehmet Karahasan ve Yiğit Bekçe kiralık araçla çıktıkları yolculukta (Bursa, İzmit, Sakarya, Mersin, Adana ve Ankara) yedi kişiyi öldürmüştür (URL-2). Bu cinayetler pek çok gazete tarafından haberleştirilmiş hatta 2023 yılında yönetmenliğini Tolga Kadioğlu’nun yaptığı “Otoban Katilleri” isimli filmle beyaz perdeye aktarılmıştır (URL-3).

Resim 1. Otoban Katilleri Afışı (URL -4).

Medyada ‘otoban katilleri’ olarak da bilinen Karahasan ve Bekçe ile ilgili Youtube’a çeşitli videolar eklenmiştir. Bunlardan biri, Burak Güngör’ün 390 bin görüntüleme alan “Türkiye’nin En Korkunç 52 Saati- Otoban Katilleri” başlıklı videosudur. Videonun başında katillerin çocukluk yaşamları hakkında bilgi verilmektedir. Yine, bu kişilerin işlemiş oldukları ilk cinayetlerde arkalarında iz bırakmadıkları aktarılmıştır. Videonun devamında, Karahasan ve Bekçe’nin işlemiş oldukları suçlardan bahsedilmiştir. Bu videoya pek çok kullanıcı yorum yapmıştır. Yorum yapanlar sürekli olarak seri katillerle ilgili videoları beğendiklerini belirtirken benzer konularda video üretmesini içerik üreticisinden talep etmişlerdir. Bazı kullanıcılar videonun “çok iyi” olduğu yorumunda bulunmaktadır.

‘Serserihalil77’ adlı başka bir Youtube kullanıcısı Bekçe’nin hapisane fotoğrafları üzerinden bir video hazırlamıştır. Bu videoda, Bekçe’nin elleri kelepçeli olarak götürüldüğü fotoğrafı üzerine “yiğit abime saygılarla” ifadesi bulunmaktadır. Bekçe’nin hapisanede yatakta otururken çekildiği fotoğrafının üzerine “aslan yattığı yerden belli olur” şeklinde olumlayan ifadeler eklenmiştir. Videoda, 7 kişiyi öldüren Bekçe ile ilgili “aslan” “yiğit” gibi olumlayıcı ifadeler kullanıldığı görülmektedir.

Resim 2. Serserihalil77 Kullanıcısı Video Paylaşımı (URL -5).

Mehmet Karahasan ve Yiğit Bekçe'nin işlemiş oldukları cinayetler ilerleyen süreçte medyada geniş yer tutmaya devam etmiş, hatta Radikal gazetesinden Ezgi Başaran bu iki suçlu ile hapisshanede röportaj yapmıştır (URL-6).

2.2.3. Atalay Filiz Videoları

2013- 2016 yılları arasında gerçekleşen üç cinayetten sorumlu tutulan Atalay Filiz, Türk medyasında seri katil olarak tanımlanmıştır (URL-7). Atalay Filiz hakkında Youtube'da çeşitli videolar yer almaktadır. Bunlarda biri, Onur Can Yenilmez adlı kullanıcının hazırlamış olduğu "Türk Seri Katil- Atalay Filiz- Seri Katiller Dosyası" adlı içeriktir. Video, bir milyondan fazla görüntüleme almıştır. Videonun hemen başında, Atalay Filiz, üç yıl içinde yakalanmadan üç kişinin yaşamına son veren "zeki bir çocuktu" ifadesi kullanılmaktadır. Videonun pek çok yerinde seri katilin zeki olduğuna yönelik söylem üretilmektedir. Onun zeki bir seri katil olduğunu vurgulamak için Galatasaray Lisesi'nde okuduğu ve üçüncülükle bitirdiği belirtilmiştir. Filiz'in kitap okumayı seven biri olduğu ve Fransa'da biyoloji eğitimi aldığı dile getirilmiştir. Videonun sonlarında ise Filiz'in işlemiş olduğu cinayetler nedeniyle gizlendiği ve ormanda yaşamını sürdürebilecek yeteneğe sahip olduğu aktarılmaktadır. Bakıldığında, Atalay Filiz'in cinayetlerinden çok "zeki" olması ön plana çıkarılmıştır. Videonun altına yapılan yorumlarda daha çok Filiz'in zekasına vurgu yapılmaktadır.

Atalay Filiz ile ilgili diğer bir video, Burak Güngör tarafından "Türkiye'nin Bebek Yüzlü Seri Katili" ismiyle paylaşılmıştır. Bu video, 7 ayda 600 binden fazla görüntüleme almıştır. Videonun hemen başında hem Filiz'in babası hem de kendisi ön plana çıkarılmıştır. Babasının pilot olduğuna vurgu yapılırken, Filiz'in de ergenlik döneminde "zeki" ve "çalışkan" olduğu belirtilmiştir. Diğer videoda olduğu gibi yine Filiz'in Galatasaray Lisesi mezunu olduğu belirtilmiştir.

Filiz'in zeki olduğunu kanıtlamak için öğretmeni ve lise arkadaşının söylemiş olduğu “Atalay zeki bir çocuktur” ifadeleri öne çıkarılmaktadır. Ayrıca, Atalay Filiz'in, Türkiye'deki diğer seri katillerden farklı olarak “iyi bir ailenin iyi eğitim almış bir çocuğu” olduğu belirtilerek, onun gibi seri katillerin ancak yurt dışında görülebileceği aktarılmıştır.

2.2.4. Seyit Ahmet Demirci Videoları

1998 yılında Seyit Ahmet Demirci, İstanbul'un Bağcılar ve Esenler ilçelerinde mobilyacılık yapan üç kişiyi kafalarına kurşun sıkarak öldürmüştür. Demirci, öldüreceği kişileri özellikle mobilyacılık yapanlar arasından seçmiştir. Seri katil, polise verdiği ifadede kurbanlarını neden mobilyacılardan seçtiğini belirtmiştir. Demirci, erken yaşta arkadaşı ile mobilyacı dükkanının bodrum katında saldırıya uğradıklarını, kendisi saldırıdan kaçarken arkadaşının kaçmayı başarmadığını ve yaşlı mobilyacının arkadaşına tecavüz ettiğini, kendisinin de bunu izlediğini aktarmıştır. Demirci ayrıca, bu arkadaşının üniversitede intihar ettiğini, bu sebeple mobilyacılara nefret beslediğini belirtmiştir (URL-8). Bir bakıma Demirci, cinayetleri çocukluğunda yaşadığı bir olaya bağlamaktadır. Literatüre bakıldığında, seri katiller çocukluklarını anlatırlarken “küçük düşürülme ve istismar” olayları yaşadıklarını fazlasıyla vurgulamaktadır (Kılıç ve Balcıoğlu,2012, 54).

Burak Güngör, “Mobilyacı Seyit Ahmet Demirci” adlı Youtube videosunda Demirci'nin işlemiş olduğu cinayetlerden bahsetmektedir. Güngör, cinayetleri aktarmadan önce Demirci'nin küçük yaşlarda arkadaşı ile yaşandığını iddia ettiği istismara vurgu yapmaktadır. Fakat ilginç biçimde, yine bu videoda ailesinin böyle bir istismar yaşanmadığını belirttiği ve Demirci'nin üniversiteden bir arkadaşının olmadığı bilgisine yer verilmiştir.

Youtube videosunun altına da pek çok yorum yapılmıştır. M.t.7... adlı kullanıcı “Bu seri hiç bitmesin hocam ipe çekiyorum” ifadesini kullanmıştır. Diğer pek çok yorumda da seri katillerle ilgili içerikler üretilmesini istenmektedir.

Suç Dosyası adlı Youtube kullanıcısı “Mobilyacı, Polisiye, Kriminal” ismiyle video paylaşmıştır. Bu videoda, diğerinde olduğu gibi Demirci'nin mobilyacı dükkanında arkadaşıyla birlikte yaşamış olduğunu iddia ettiği istismar olayına atıf yapılmaktadır. Demirci'nin mobilyacının elinden kaçtığı fakat arkadaşının mobilyacı tarafından istismara uğradığı, bu istismara Demirci'nin şahit olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Her iki videoda seri cinayetleri çocuk yaşta yaşanan istismar üzerinden aktarılmaktadır.

Videoda, sürekli biçimde işlenen cinayetlere neden olarak, Demirci ve arkadaşının çocuklukta yaşadıkları iddia edilen istismar gösterilmiştir. Bu durum videoya yapılan yorumlara da yansımıştır. O.m..bt.. adlı kullanıcının “Allah muhafaza arkadaşının intikamını almak istemiş keşke bunu yapan adamı kesseydi, diğer suçsuz insanlara yazık olmuş” şeklindeki yorumu en fazla beğeniyi almıştır. @.c..ar.a.6327 adlı yorumcu ise “Yazık, travmaya bak. Çok üzüldüm suçsuz yere ölen insanlara” şeklinde görüş belirtmiştir.

2.2.5. Ali Kaya Videoları

Farklı suçlardan hapse girip çıkan Ali Kaya, 1997 yılında amcasını öldürerek ilk cinayetini işlemiştir. Kaya, daha sonra çeşitli cinayetlere karışmış, toplam 10 kişiyi öldürmüştür. İşlemiş olduğu cinayetlerden sonra medya onu için “bebek yüzlü katil” ifadesini kullanılmıştır (URL-9).

Resim 3. Ali Kaya, İnternet Haberleri (URL -10).

Onur Can Yılmaz adlı kullanıcı Ali Kaya ile ilgili olarak “Bebek Yüzlü Ali Kaya” başlıklı bir video paylaşmıştır. 600 binin üzerinde görüntüleme almış olan videonun başlığında “bebek yüzlü” ifadesi kullanılarak Kaya’nın “güzel görünümlü” olduğuna yönelik bir söylem üretilmektedir.

Videonun detaylarında, Ali Kaya’nın cinayet nedeniyle kapalı cezaevine gönderildiği, burada akli dengesi yerinde olmadığına dair rapor düzenlenerek bu sayede hapisneden çıkartılıp hastaneye yerleştirildiği bilgisi verilmiştir. Videonun devamında, seri katilin hastanedeyken “kapalı yerde kalmaz” raporu aldığı aktarılmıştır. Kaya’nın, zekâsı sayesinde bu raporu edindiği vurgulanmıştır. Bir bakıma seri katilin zeki olduğu söylemine başvurulmuştur.

Video yorumlarına bakıldığında, Ali Kaya’nın öldürdüğü kişilerden dolayı pek çok yorumda olumlandığı görülmektedir. t...y.....1223 adlı kullanıcı “pedofili ve annesine yapılan için işlediklerine helal olsun diyorum” yorumunu yapmıştır. Bu yorum en fazla beğeniyi almıştır.

A.y.h.nn. adlı kullanıcının “bir seri katile ellerine sağlık diyeceğim aklımın ucundan bile geçmezdi. Kral adammış vesselam. Elleri ne sağ!” yorumu da yine çok beğenilmiştir. Ali Kaya, yorumlarda annesine cinsel saldırıda bulunduğu iddia edilen kişiyi ve küçük bir kıza cinsel saldırıda bulunan kişiyi öldürmesi nedeniyle olumlanmaktadır.

SONUÇ

Youtube’da seri katiller ile ilgili üretilen videolara bakıldığında, genel olarak seri katillerin geçmişi hakkında birtakım bilgiler verildiği anlaşılmaktadır. Seri katiller, çocukluklarında olumsuz olaylar yaşamışlarsa bu olaylar videolarda aktarılmakta, kimi zaman seri cinayetler bu olaylara bağlanmaktadır.

Seri katillerle ilgili hazırlan videolara gizem katıldığı ve merak uyandırma amaçlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, hazırlanan videolarda katilleri olumlayıcı yazı ve görüntülere yer verilebilmektedir. Bir videoda, seri katil Bekçe’nin hapisane hayatı romantik bir tarzla aktarılmış, içerikte katili olumlayan ifadeler yer verilmiştir. Videolara yapılan yorumlar incelendiğinde, Ali Kaya’nın işlemiş olduğu cinayetlerin de olumlandığı gözlenmektedir.

Diğer yandan, seri katillerle ilgili hazırlanan videolar yüzbinlerce kere izlenmekte bir bakıma olay tazeliğini Youtube videoları yoluyla korumaktadır. Bazı Youtube kullanıcılarının bu türden daha çok video görmeyi arzulamaları ise dikkat çekmektedir.

Youtube videolarında her seri katilin bir özelliği öne çıkarılmaktadır. Atalay Filiz cinayetinde eğitim geçmişi öne çıkarılmıştır. Galatasaray Lisesi mezunu olması ve Fransa’da üniversite eğitimi alması fazlasıyla vurgulanmaktadır. Filiz’in, babasının pilot olması da yine videolarda belirtilmektedir. Atalay Filiz cinayeti diğerleriyle karşılaştırıldığında “akıl” ve “zekâ” sözcüklerine fazlaca yer verildiği anlaşılmaktadır. Ali Kaya ile ilgili videolarda ise dış görünüşe vurgu yapılarak “bebek yüzlülüğü” ön plana çıkartılmaktadır.

KAYNAKÇA

Argun, U., Karapazarlıoğlu, E., & Taşgın, S. (2015). Öldürme (Cinayet) Olaylarında Polis Soruşturmaları. *Legal Hukuk Dergisi*, 13(147), 61-89.

Artuk, M. E. (2019). Kriminolojide çoklu öldürmeler. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 39-92.

- Aziz, A. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Fidanboyu, K., Üreyil, S., Gümrükçüoğlu, N., & Çörüş, G. (2012). Suçlu zihinler nasıl düşünür: Psikopati ve suç arasındaki ilişki. In *Senior Seminar-497*.
- Jarvis, B. (2007). Monsters Inc.: Serial killers and consumer culture. *Crime, media, culture*, 3(3), 326-344.
- Johnson, B. R., & Becker, J. V. (1997). Natural born killers? the development of the sexually sadistic serial killer. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 25(3), 335-348.
- Kılıç, Ö., & Balcıoğlu, İ. (2012). Seri cinayet ve cinsel sadizm. *Adli Tıp Dergisi*, 27(1), 54-63.
- Koçak, M. C., & Çat, A. K. (2022). Tv Dizilerinde İntikam Söylemi:“Ezel” Dizisi Üzerine Bir İnceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2022(59), 181-201.
- Makca, C., Şam, B., & Yıldırım, E. (2021). Seri cinayetlerde katil ve kurban profili. *Adli Tıp Dergisi*.
- Miller, L. (2014). Serial killers: I. Subtypes, patterns, and motives. *Aggression and Violent Behavior*, 19(1), 1-11.
- Ortanca, İ., Demirkıran, S., Çelikel, A., Arslan, M.M Hatay'da Seri Cinayetler: Olgu Serisi. *Adli Tıp Bülteni*. 20(2), 120-122. (2015).
- Ostrosky, F., & Ardila, A. (2017). Serial Killers. In *Neuropsychology of Criminal Behavior* (pp. 68-85). Routledge.
- Özgör, C. O. (2018). Resım, Edebiyat Ve Sinemadan Popüler Kültüre Kötülük Problemi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(47), 793-801.
- Sallan Gül, S. ve Kâhya Nizam, Ö. (2021). "Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2021 Sayı 42: Özel sayı 1, Denizli, ss. Ö181-Ö198.

Topallı, F. (2017). Seri Katiller. İstanbul: İthaki Yayınları.

Toprak, Ö., & Koçak, M. C. (2021). Haber Üretim Sürecinde Seçim Haberlerinin İnşası. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2021(53), 37-51.

Wiest, J. B. (2016). Casting cultural monsters: Representations of serial killers in US and UK news media. *Howard Journal of Communications*, 27(4), 327-346.

Zepinic, V. (2018). Psychopathy in serial killers and political crime. *Psychology*, 9(6), 1262-1283

Çevrimiçi Kaynaklar:

URL-1: <https://www.posta.com.tr/gundem/seri-katile-tahliye-cikmadi-56392> (Erişim: 18.10.2024).

URL-2: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/seri-katiller-yakalandi-258054> (Erişim: 18.10.2024).

URL-3: https://www.ntv.com.tr/galeri/n-life/kultur-ve-sanat/haftanin-filmleri-25-agustos-2023,WDqgkKuZikyGPJMWvvuTjQ/IjHJ_cx5o0mVes777e1EOQ (Erişim: 18.10.2024).

URL-4: https://www.krttv.com.tr/otoban-katilleri#google_vignette (Erişim: 18.10.2024).

URL-5: <https://www.youtube.com/watch?v=wTrfMTyS888> (Erişim: 19.10.2024).

URL-6: <https://www.posta.com.tr/gundem/7-kisinin-katilleri-konustu-47832> (Erişim: 19.10.2024).

URL-7: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1264572-atalay-filiz-turkiyenin-35inci-seri-katili> (Erişim: 19.10.2024).

URL-8: <https://www.posta.com.tr/gundem/3-mobilyaciyi-gozunu-kirpmadan-katletti-cinayet-sebepleri-kan-dondurdu-2634625> (Erişim: 19.10.2024).

URL-9: <https://t24.com.tr/haber/10-cinayet-isleyen-bebek-yuzlu-katil-yakalandi,252459>

<https://www.showtv.com.tr/guncel/haber/909803-bebek-yuzlu-katil-cezaevinden-firar-etti> (Erişim: 20.10.2024).

URL-10: <https://www.milliyet.com.tr/molatik/galeri/ali-kaya-bebek-yuzlu-katil-84985/5>
(Erişim: 20.10.2024).

INSTAGRAM AS A PROFESSIONAL TOOL: ANALYSIS OF SOCIAL MEDIA PRACTICES OF INFLUENCER PHYSICIANS IN TÜRKİYE

Res. Asst., GÖKÇEN ÇELİKER ¹, Prof. ECE UĞURLUOĞLU ALDOĞAN, PhD ²

¹ Ankara University, Faculty of Health Sciences, Institute of Health Sciences,

gozler@ankara.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0003-3099-5654>

² Ankara University, Faculty of Health Sciences, ugurluoglu@health.ankara.edu.tr -

<https://orcid.org/0000-0001-9537-7027>

ABSTRACT

An influencer is someone who can influence the behavior of others, usually through the creation of credible opinions, information, and content. Expanding worldwide, influencer marketing plays a role in promoting the services offered in the healthcare sector. As influencers, physicians' posts about the services they offer can have an impact on their followers. This research aims to analyze the posts of most frequently followed physicians on Instagram in Türkiye during the year of 2022. This research is important in terms of raising awareness about the role of influential physicians in digital marketing activities. The sample of this research includes a total of 8 (eight) physicians, the 2 (two) most followed physicians from each branch of gynecology, plastic reconstructive and aesthetic surgery, pediatrics and general surgery on Instagram. The posts were analyzed by content analysis and inductive approach has been adopted. 21 (twenty-one) categories have been determined by analyzing 1617 posts in total. Majority of the posts (76.6%) were professional posts and they included mostly well-known surgery processes, patient experiences and information related with the diseases. Some of the posts (2.7%) were collaborations for products such as immune boosters, sunscreen, air purifiers, toothpaste, fish oil, shampoo, probiotics, digital health products, vitamins, and organic food. According to the results of the study it can be stated that influencer physicians are using Instagram as a professional marketing tool. As influencers, physicians play a key role in shaping public's lifestyles and decisions. It is important to use multilingual messages and communication systems and to post messages that are scientifically proven and are for the benefit of the public.

Keywords: Digital Marketing, Healthcare Marketing, Social Media, Influencer Marketing

PROFESYONEL BİR ARAÇ OLARAK INSTAGRAM: TÜRKİYE'DEKİ NÜFUZLU HEKİMLERİN SOSYAL MEDYA UYGULAMALARININ ANALİZİ

ÖZET

Bir nüfuzlu, genellikle güvenilir görüş, bilgi ve içerik oluşturma yoluyla başkalarının davranışlarında değişiklik yapabilen bir kişidir. Dünya çapında yaygınlaşan nüfuz pazarlaması, sağlık sektöründe sunulan hizmetlerin tanıtımında rol oynamaktadır. Hekimlerin, nüfuzlu olarak sundukları hizmetlerle ilgili paylaşımları, takipçileri üzerinde etki yaratabilmektedir. Bu araştırmanın amacı, 2022 yılında Türkiye'de Instagram'da en çok takip edilen hekimlerin paylaşımlarını analiz etmektir. Bu araştırma, nüfuzlu hekimlerin dijital pazarlama faaliyetlerindeki rolüne ilişkin farkındalık sağlanması açısından önemlidir. Araştırmanın örneklemini, Instagram'da kadın hastalıkları ve doğum, plastik rekonstrüktif ve estetik cerrahi, çocuk sağlığı ve hastalıkları, genel cerrahi branşlarından en çok takip edilen 2 (iki) hekim olmak üzere toplam 8 (sekiz) hekim oluşturmaktadır. Paylaşımlar içerik analizi ile analiz edilmiş ve tümevarımsal yaklaşım benimsenmiştir. Toplamda 1617 paylaşım analiz edilerek 21 (yirmi bir) kategori belirlenmiştir. Paylaşımların büyük çoğunluğu (%76,6) mesleki paylaşımlar olup çoğunlukla bilinen ameliyat süreçleri, hastaların deneyimleri ve hastalıklara yönelik bilgilendirmeleri içermektedir. Paylaşımların bir kısmını (%2,7) bağışıklık güçlendirici ürünler, güneş kremi, hava temizleyiciler, diş macunu, balık yağı, şampuan, probiyotikler, dijital sağlık ürünleri, vitaminler ve organik gıda gibi ürünlere yönelik iş birlikleri oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, nüfuzlu hekimlerin Instagram'ı profesyonel bir pazarlama aracı olarak kullandıkları söylenebilir. Hekimler, nüfuzlu olarak halkın yaşam tarzlarını ve kararlarını şekillendirmede önemli bir rol oynarlar. Birden çok dilde ve iletişim sistemleri kullanmak ve bilimsel olarak kanıtlanmış ve toplumun yararını gözetken paylaşımlar yapmak önemlidir.

Keywords: Dijital Pazarlama, Sağlık Hizmetleri Pazarlaması, Sosyal Medya, Nüfuz Pazarlaması

1. INTRODUCTION

Involvement of digital platforms more in daily life and marketing activities and the utilization of digital devices instead of visiting service entities popularized digital marketing campaigns as well as the use of social media (Desai, 2019; Rowan, 2002). Social media is a free of charge media world constituted by individuals or companies on the web. Individuals and the organizations may use the social media to improve individual and organizational reputations through their posts (Weber, 2009). Social media has contributed to the improvement of various aspects of healthcare services like professional networking, patient care and patient training. Social media in healthcare services creates possibilities to promote services by facilitating patient references, issuance of suggestions in blogs, presentation of success, information of

public and networking by a wide potential patient population (Militello et al., 2021; Elhajjar and Quaida, 2022).

The concept of influence usually can be defined as the power of affecting an individual or events. Influence appears in a lot of different shapes from direct procurement recommendation to the perceptions of consumers about the suppliers. It may be an activity to create an environment to influence the perception of another individual (Brown et al., 2015). The individuals in social media that have an effect on others are influencers. According to Glenister (2021) influencer is a person usually changing the habits of the others by generating reliable ideas, knowledge and content. Brown et al., (2015) defined influencer as the responsible third party shaping the procurement decision of the customer.

Influencers can work as competitors, partners, or distributors. Competitors are influencers who launch their own products instead of collaborating with other brands. Partnership is a combination of influencers and companies. As distributors, they act to produce content and create an audience with products developed by established brands. Brands leverage the power of this category of influencers, especially when approaching new international markets (Backaler, 2019). The relationship between a brand and an influencer is called collaboration. In collaboration, the influencer produces content for the brand in exchange for a price (Levin, 2020).

Influencer marketing is expanding throughout the world. Fashion and beauty, games, food, automotive, music and films, technology and travel are the various sectors adopted by the influencers (Backaler, 2019; Glenister, 2021). Powel and Bring (2024) state that social media influencers influence people's health related information, such as nutritional performance, body image, dissemination, and healthcare spending. The potential of influencers has come to the fore during public health crises such as pandemics. For example, it was launched communication campaign using social media influencers to convey instructions regarding the pandemic in Finland (Pöyry et al., 2022).

Many healthcare professionals have embraced trend where influencer marketing is gaining traction to promote one's practices (White and Hanley, 2023; Etheredge et al., 2021; Willebrand, 2020). These developments brought to the agenda how medical doctors can renew their business models to be successful on social media platforms (Hernandez and Leker, 2022). Zengin (2023) stated that influencer medical doctors, who have a high level of reputation due to their occupations, have more advantages than other influencers and have the power to direct the decisions of their followers. In a qualitative study involving 12 Egyptian medical doctors who actively create content on social media, it was found that these doctors portray themselves in four distinct roles: approachable, knowledgeable, pedagogical, and popular. Additionally, it turned out that they perceive themselves straddling two roles, as both healthcare providers and influencers (Atefl et al., 2022). Abbas et al., (2023) suggested in their research that participants considered consulting a medical doctor after following a doctor on social networks.

It should also be noted that medical doctors should be careful when sharing information on social media. Easy accessibility brings with it the risk of widespread misinformation. Sharing images of patients on social media is considered unethical (Shaikh, 2019). Instagram posts pose ethical and privacy challenges, low information quality, and risks damaging professional image (Ghalavand et al., 2024). Sule et al., (2023) revealed that false and potentially harmful social

media posts about COVID-19 were made by doctors in the USA. Abbes et al., (2023) found that patients are against the influencer doctors they follow exposing patients on social networks and think that this violates their privacy and confidentiality. Professional posts accompanied by images or videos raise ethical and deontological issues and violate patients' privacy. Patel et al., (2023) suggested that a quality control organization should be established to regulate the quality and reliability of posts to reduce misinformation and help patients easily access reliable sources to help them make decisions.

There are various studies analyzing Instagram posts or stories in the concept of influencer marketing in the health sector. In previous studies, the social media accounts of medical doctor influencers were examined and the most talked about topics, the relationship between the number of followers and comments, sponsored posts, and disease areas were evaluated. It was seen that the majority of the studies are on medical doctors working in the areas of dermatology and plastic surgery or most of them focus on posts by using key words (Zengin, 2023; Dave and Lipner, 2021; Joa and Park, Kesaire et al., 2022; Özcan, 2023). Besides these, most of the studies analyze the posts from the ethical point of view (Öğretmen, 2020; Dugdale and Braswell, 2021; Gupta et al., 2020). This research will create an opportunity for a deeper evaluation by analyzing the Instagram (healthcare category) posts of medical doctors of mostly followed 4 branches during a year in Türkiye. This study is important to create an awareness in the role of influencer medical doctors in digital marketing activities.

2. METHODS

The aim of this study is to analyze the posts of influencer medical doctors generating contents in healthcare category on the Instagram.

2.1 Why Instagram?

While the population of Türkiye was 85 million in 2022, there were around 69 million Internet and 68 million social media users and the number of social media users in Türkiye was equal to 80.8% of overall population. It is known that in the beginning of year 2022 there were 52.15 million users of Instagram in Türkiye (Digital, 2022). In accordance with Digital Global Overview Report 2022, while 11.2 hours per month was spent worldwide on Instagram mobile, it is 20.2 hours in Türkiye (Datareportal, 2022).

2.2 Why These Influencers were Selected?

The population of this research consists of all Instablogger medical doctors in Türkiye. The mostly followed medical doctor branches on Instagram platform are gynecology, plastic reconstructive and esthetics surgery, pediatrics and general surgery. Due to this reason; sampling of this research includes the mostly followed 2 medical doctors from each branch, 8 medical doctors in total. Mostly followed medical doctors in healthcare category of Instagram on 05 March 2023 have been included in the study (Boomsocial, 2023). Posts of these doctors during year 2022 (01 January 2022 – 31 December 2022) have been analyzed.

Content analysis method has been used to analyze the posts. Content analysis is a research methodology using the counting of the words and the other qualitative analytic methods to analyze the data. Within the scope of content analysis; basically, the data are summarized by using the lists of codes generated by deductive or inductive methods (Drisko and Maschi, 2016). The process includes open coding, category generation and the summarization stages. Open coding means the writing of notes and headings while the text is read. Then, the data is grouped. The aim is to mitigate the number of categories by grouping the similar or different ones to the extended upper-level categories. Each category is named by using specific words in summarization stage (Elo and Kyngäs, 2008). Inductive approach has been used in this research. Researchers analyzed and coded 1617 posts independently. At the first stage, notes were taken for each post and the codes were generated based on the contents of posts. For the next stage; generated codes were reviewed and the categories were generated using the similar codes. At the final stage; categories were consolidated at an upper category and 21 categories were determined. Frequency and the percentages of the generated data have been analyzed by using SPSS 22.

2.3 Ethical Status of Research

Ethical approval for this research has been obtained from Ankara University Ethical Committee (August 24, 2023).

3. RESULTS

Of 1617 Influencer medical doctor's posts, 50.6% (n=818) include videos and 49.4 (n=799) include photographs. Most common language preferred in posts is Turkish (80.2%; n=1297) which is followed by English (9.9%; n=160). It was also seen that; some posts were translated to more than one language in the same posts. It has been seen that there was cooperation in 44 (2.7%) of posts (Chart 1).

Chart 1. Characteristics of Influencer Medical Doctor's Posts

	n	%
Type of Post		
Photograph	799	49.4
Video	818	50.6
Preferred Language of Posts		
Turkish	1297	80.2
English	160	9.9
English and German	113	7
English and Turkish	39	2.4
English and Arabic	4	0.2

German	2	0.2
French	1	0.1
Collaboration		
Yes*	44	2.7
No	1573	97.3
Total	1617	100

*Collaboration products are Immune boosters, sunscreen, batteries, air purifier, tooth paste, fish oil, shampoo, probiotics, supplementary food, digital healthcare product, vitamin C, Omega 3 and vitamin D, organic products.

It was seen that the majority of the posts (n=1238; 76.6%) were about the profession and 23.4% of the posts were personal posts. Average number of likes (n=31.495) and comments (n=291.8) for the posts about the profession was higher than the average number of likes (24.920) and comments (213.8) for personal posts. While 87.5% (n=1415) of the 1617 posts in total did not include any incentives to increase the interaction the 6.4% (n=103) of the posts asked their followers to make comments, 3.6% (n=59) requested them to tag others. While the average number of likes for the posts encouraged to be liked was the highest, the average number of likes for the posts encouraged to make a comment was the lowest (Chart 2).

Chart 2. Distribution of Likes and Comments on Influencer Medical Doctor's Posts

	n	%	Number of Likes ($\bar{x}$)	Number of Comments ($\bar{x}$)
Personal or Professional				
Professional	1238	76.6	31.495	291.8
Personal	379	23.4	24.920	213.8
Total	1617	100	56.415	506
Incentives to Increase Interaction				
Encourage to make a comment	103	6.4	28.776	388.1
Encourage to tag the others	59	3.6	32.136	238.8
Encourage to forward to a friend	16	1	44.672	405.3
Encourage to like	16	1	47.005	904.2
Encourage to save the post	8	0.5	42.321	336.7
No Incentive	1415	87.5	29.520	257.7
Total	1617	100	28.776	388.1

Chart 3 shows the 1617 Instagram posts under 21 categories. Among the posts, the category with the highest percentage consists of the medical doctors' own photos, experiences and moments with their relatives (12.3%). In these posts, their own photographs from childhood or from different times, travels they have made, memories of the past years, experiences during the education process, conferences they attended, awards they won, and the mood they were in when they made the post were seen.

The second category, developmental process, some symptoms, diseases and treatment processes in infants, children and adults, accounted for 10.8% of the posts. In these posts, some distinctive symptoms for rare diseases such as scarlet fever, manson, tongue tie, Sandifer syndrome, Kawasaki disease in infants and children; allergic diseases, tonsil infection, middle ear infection, beta virus, flu, rotavirus, influenza, laryngitis, reflux, bronchitis, eczema, epilepsy, appendicitis, intestinal diseases, sunstroke, anemia, dyslexia learning disability, autism, sleep apnea; Caesarean section hernia, urinary tract infections in adults, nuchal translucency in infants, height according to months and gender, expected movements according to months, brain development, neurological examinations, things to be considered, before and after vaccination. The experiences of patients who underwent facial rejuvenation (facelift) surgery constitute 10.5% of the posts. These posts mostly include images of the patients taken before and periodically after the operation.

Suggestions on baby and child care consists of 9.6% of the posts. In these posts; breastfeeding process, suitable clothing according to seasonal conditions, sleep patterns and pillow selection, choosing the right shoes, choosing toys, bottle use, nose cleaning, gas pain, nail care, transition to supplementary food, things to be considered in the products to be used, dental care, the use of a walker, use of medicines such as antipyretics, cough syrups, antibiotics, expectorants, cold medicines, aspirin in children. 8% of the posts consists of information such as the date, time and topics to be discussed in the live broadcast or guest programs, the topics to be covered in the training, certification information, the information to be obtained at the end of training, the competencies of the trainers, how many quotas are left, and the accreditation of the training. Obesity, surgical treatment of obesity and patient experiences constitute 5.1% of the posts. In these posts, there are mostly images of patients taken before the operation and periodically afterwards. Some of them focus on weight of patients before the operation and how much they lost after the operation. 4.7% of the posts consisted of images of their patients and their patients' experiences. 4.7% of the posts consist of the operation process and things to be considered. Under this category there are sudden events experienced during the operation, recommendations for patients during childbirth, images of the doctor or patient during the operation, pre-natal exercise moments, sterilization moments, preparation for surgery, postpartum bleeding, and the recovery process after some plastic surgeries.

Perspective and suggestions on life constitute 4.6% of the posts. These posts include thoughts on marriage, the profession of medicine, suggestions on how to reduce stress, the difficulties of city life and working life, the difficulty of breaking prejudices, the importance of solidarity, the secret of success, the importance of setting goals, smiling, taking time for ourselves, responsibilities, being self-confident, joint or individual photos or videos with the social

environments such as parents, children, spouse, grandchildren or friends, vacation or food photos and experiences.

Special days and weeks consist 4% of the posts. These posts were made to draw attention to national holidays such as October 29, August 30, and religious holidays such as Eid al-Adha and Ramadan, as well as March 8, November 10, 14 March Medicine Day, Valentine's Day, New Years, World Nurses Day, World Prematurity Day, Hearth Health Awareness Week.

3.8% of the posts consisted of information on nutrition and nutritional content. These posts provide information on the benefits of fruits vegetables and nuts in the body, how to store food, foods recommended for intestinal and brain health and strengthening immunity, foods not recommended for consumption, water consumption, vitamin B12, vitamin C, vitamin D and treatments for their deficiency.

Diabetes, surgical treatment of Type II diabetes and patient experiences constitute 3.6% of the posts. In these posts, the risks of diabetes, which patient can have surgery, how the surgical process is, some characteristics of the patient, and mostly patients' declarations on how they strip diabetes away, how they got rid of using drugs and injections, how their quality of life increased, the difficulties and problems they experienced before the surgery, and their postoperative satisfaction.

Posts such as good morning, have a good weekend, how was your day, how is the weather there, how are you, what do you think, what did you do last year, and post made during live broadcasts or to answer the questions under the posts aimed interaction with followers (2.9%). Disease treatment process for gynecological diseases consists the 2.8% of the posts. These posts include information on fibroid surgery, radiological images of fibroids, symptoms of fibroids, hysteroscopy procedures, polyps, uterine cancer, the symptoms of menopause, contraception methods and their reliability, application times and pregnancy process. 2.5% of the posts consisted of information about rhinoplasty and patient experiences. 2.4% of the posts consisted of information about body countering surgery and patient experiences. 2.4% of the posts were social responsibility and social benefit posts. These posts consisted of voluntary medical activities in different countries, opening water wells, encouraging the protection of animals, encouraging the protection of nature, statements condemning violence in health and physician migration.

Chart 3. Distribution of the Posts by Content

Post Content	Number of Posts (n)	Post Ratio (%)
Own Photos, Experiences, Moments with Relatives	199	12.3
Development Process, Some Symptoms, Diseases and Treatment Process in Infants, Children and Adults	175	10.8
Information About Facial Rejuvenation (Facelift) Surgery and Patient Experiences	169	10.5
Information of the Live Broadcast / Program to be Participated / Training Provided	130	8.0
Recommendations on Baby and Child Care	155	9.6

Obesity, Surgical Treatment of Obesity, and Patient Experiences	83	5.1
Images and Stories of the Patients	76	4.7
The Operation (Surgery or Childbirth) Process and Thing to be Considered	77	4.7
Perspectives and Suggestions on Life	74	4.6
Posts for Special Days and Weeks	65	4
Nutrition Information, Nutrient Content and Vitamins	62	3.8
Diabetes, Surgical Treatment of Type II Diabetes and Patient Experiences	58	3.6
Messages to Build Relationships with Followers, Responses to Questions Asked by Patients	47	2.9
Gynecology (Cervical Cancer, Polyps and Myomas), Menopause, Birth Control and Pregnancy Processes	46	2.8
Information and Patient Experiences About Nose Surgery (Rhinoplasty)	40	2.5
Body Contouring Surgery and Patient Experiences	38	2.4
Social Responsibility and Social Benefit Activities	38	2.4
Information on Facial and Ear Aesthetic Surgeries	28	1.7
Posts About Colleagues	27	1.7
Hair Transplant Process and Patient Experiences	17	1.1
Encouraging Appointments and Inviting to the Office	13	0.8
Total	1617	100

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

In this study, the Instagram posts of medical doctors were examined and analyzed. As a result of content analysis of 1617 posts of 8 medical doctors, it was seen that the most of the posts were professionally oriented. The average number of likes and comments of professional posts is higher than personal posts. Öğretmen (2020) stated that the reasons of social media users following medical doctors are to see their comments, get information about medicines, see the stories of the patients, communicate with doctors and get information about diseases. It can be stated that Instagram users who follow medical doctors mostly take their professional identities into consideration, and that medical doctors also benefit from the potential of social media.

Out of the 1617 posts made by Influencer medical doctors within the scope of the research, 44 (2.7%) were seen as collaborations. It was observed that the products in collaborations were immune boosting products, sunscreen, battery, air purifier, toothpaste, fish oil, shampoo, probiotic, food supplement, digital health product, vitamin C, Omega 3, and vitamin D supplement and organic products. Among these products, it was also noteworthy that they produced their own products. Influencer marketing is continuously improving as a tool that influencers can use not only to advocate for others but also to create their own brands (Glenister,

2021). Zengin (2023) found that almost a quarter of the stories were about products in the research on the Instagram stories of 13 medical doctors. That study found that promotional stories most frequently included nutritional supplements, personal care products, books and medical products (such as nebulizers).

In addition to detailed information about operations such as facial rejuvenation (10.5%), obesity surgery (5.1%), diabetes surgery (3.6%), nose surgery (2.5%), body shaping surgery (2.4%), posts about the process before and after the operation attracted attention. Joa and Park (2021), found in their research that Instagram users showed more interest in before-and-after photo posts than the others. The majority of the posts consisted of some symptoms, diseases and treatment process in infants, children and adults, and suggestions on infant and child care. These results, support previous studies suggesting that physician influencers share their posts for accurate health information (Willebrand, 2020; Atefl et al., 2019; Hendry et al., 2022).

Medical doctors' attention to promotional rules, patient privacy, and protection of personal health data when using social media will prevent them from encountering legal problems in the future. The legal regulations and professional ethical principles that medical doctors working in Türkiye must comply with in their social media posts are determined by several basic laws and regulations. The Law on the Practice of Medicine (Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun), the Medical Deontology Regulation, the Patient Rights Regulation, the Private Hospitals Regulation, the Medical Professional Ethics Rules limit misleading people and unfair competition among colleagues, and physicians' advertising while practicing their profession, giving their work a commercial appearance (The Official Gazette, 1928; The Official Gazette, 1960; The Official Gazette, 1998; Turkish Medical Association Central Council, 2012; The Official Gazette, 2002). The "Regulation on Promotion and Information Activities in Health Services", which entered into force on July 29, 2023, has imposed restrictions on the implicit or explicit advertising of physicians and institutions and organizations operating in the field of health. Accordingly, if the social media post is aimed at creating demand, directing or commercial activity, it will be considered as advertising and a penalty will be imposed (The Official Gazette, 2023).

4.7% of the posts consisted of images and stories of their patients. The majority include the radiologic images, symptoms and photos of their patients. The increasing use of Instagram in the medical field brings with it financial conflicts of interest and the obligation of medical doctors to avoid misleading marketing practices. Problems arise such as medical doctor influencers' tendency to share patient information, lack of disclaimers, and ignoring ethical dimensions. Among these situations, sharing of the patient's health history, complaints, personal information, test results and pre/post-operative images stand out (Militello et al., 2021; Zhou and Bercovitch, 2018; Zengin, 2023; Öğretmen 2020).

12.3% of posts consisted of the medical doctors' own photos and experiences. 4.6% of the posts consisted of their perspectives and suggestions on life, 4% of the posts on special days and weeks, and 2.9% of the posts consisted of information on building relationships with their followers. Nowadays, it is known that social media is used for purposes such as having fun, spending time and getting information. Influencer medical doctors, as the social media users, also intentionally or unintentionally give intense emotional content as required by this structure and share posts that can establish a bond with users (Özcan, 2023: 123). Joa and Park (2021)

suggested that Instagram users show more interest and respond more positively when medical doctors position themselves as friendly business owners rather than authority figures. Abbes et al., (2023) found that the doctor's physical characteristics, personality, humor, sincerity, and number of followers were important in evaluating the credibility of medical messages.

Posting some of the messages in English can increase reaching international audiences. Although medical doctors' Instagram posts feature professional content, they generally receive limited attention because they do not contain incentives to increase interaction. To increase interaction, posts can be enriched with strategies such as various topics, question-answer interactions, educational content. To conclude, the researchers would like to put emphasis on the importance of the informative activities on the posts being scientifically proven and being for the benefit of the public.

This research has enabled us to understand the content of posts shared by medical doctors in Türkiye on social networks, to adapt influencer marketing to the health context, and to contribute to the limited literature in this area. Social media sharing can increase the awareness of healthcare professionals and help them establish closer relationships with the public, while patients can access information more quickly and easily. However, it is of great importance for healthcare professionals to be careful in their social media sharing and to act in accordance with legislation and ethical rules.

REFERENCES

- [1] Boomsocial, 2023.
<https://www.boomsocial.com/Instagram/UlkeSektor/turkey/saglik?page=4> (Date of Access: 05.03.2023).
- [2] Abbes, I., Hallem, Y., Hikkerova, L. Determinants of the credibility of medical publications on social networks: An exploratory study. *Management & Prospective*, 40(5), 122-133, 2023.
- [3] Atefl, N., Fleerackers, A., Alperin, J. P. "Doctors" or "Influencers"? Physicians' Presentation of Self in Health Vlogs, 2022.
- [4] Backaler, J. Digital Influence. Unleash the Power of Influencer Marketing to Accelerate Your Global Business eBook, 2019.
- [5] Brown, D., Hayes, N., Chu, Y. L. Influencer marketing: who really influences your customers?, Amsterdam, Netherland, 2015.
- [6] Charnock, D., Shepperd, S., Needham, G., Gann, R. DISCERN: an instrument for judging the quality of written consumer health information on treatment choices. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 53(2), 105-111, 1999.

- [7] Dateportal 2022. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> (Date of Access: 03.03.2023).
- [8] Dave, L., and Lipner, S. R. (2021). Cross-sectional analysis of dermatologists and sponsored content on Instagram. *Journal of the American Academy of Dermatology*. doi:10.1016/j.jaad.2021.03.054
- [9] Desai, V., and Vidyapeeth, B. (2019). Digital marketing: A review. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 5(5), 196-200.
- [10] Digital 2022. DIGITAL 2022 TURKEY. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-turkey> (Date of Access: 27.02.2023).
- [11] Drisko, J. W., and Maschi, T. Content analysis. *Pocket Guide to Social Work Re*, 2016.
- [12] Dugdale, L. S., and Braswell, H. Instacash: The ethics of leveraging medical student status on social media. *Academic Medicine*, 96(4), 507-511, 2021.
- [13] Elhajjar, S., and Ouaida, F. Use of social media in healthcare. *Health Marketing Quarterly*, 39(2), 173-190, 2022.
- [14] Elo, S., and Kyngäs, H. The qualitative content analysis process. *Journal of advanced nursing*, 62(1), 107-115, 2008.
- [15] Etheredge, H. R., Early, J., Norval, D., Fabian, J. Influencer marketing by healthcare providers-Ethics and the law. *International Union of Aesthetic Medicine UIME*, 45, 2021.
- [16] Ghalavand, H., Panahi, S., Sedghi, S., Shirshahi, S. Professional benefits and challenges of health information documentation on Instagram for Iranian physicians. *Journal of Information Science*, 50(3), 557-567, 2024.
- [17] Glenister, G. *Influencer Marketing Strategy: How to create successful influencer marketing*. Kogan Page Publishers, 2021.
- [18] Gupta, N., Dorfman, R., Saadat, S., Roostaeian, J. The plastic surgery social media influencer: ethical considerations and a literature review. *Aesthetic surgery journal*, 40(6), 691-699, 2020.
- [19] Hendry, N. A., Hartung, C., Welch, R. Health education, social media, and tensions of authenticity in the 'influencer pedagogy' of health influencer Ashy Bines. *Learning, media and technology*, 47(4), 427-439, 2022.

- [20] Hernandez, A. K., and Leker, J. Digital disruption–how medical doctors employ influencer marketing strategies. In ISPIM Conference Proceedings (pp. 1-21). The International Society for Professional Innovation Management (ISPIM), 2022.
- [21] Joa, C.Y., and Park, S.Y. Entrepreneurial doctors and consumerist patients:# plasticsurgery on Instagram. International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing, 15(4), 477-495, 2021.
- [22] Kesaria, A. Z., Bimali, M., Patel, M., Prabhu, A., Kesaria, S., Xia, F., Kesaria, S. A. # Brachytherapy: Physicians As Influencers on Instagram. Cureus, 14(2), 2022.
- [23] Levin, A. Influencer marketing for brands. Apress, 2020.
- [24] Militello, M., Yang, R. A., Anderson, J. B., Szeto, M. D., Presley, C. L., Laughter, M. R. Social media and ethical challenges for the dermatologist. Current Dermatology Reports, 1-8, 2021.
- [25] Öğretmen, M. Health communication on social media: A review on doctor posts and ethics on Instagram (Master's thesis) Eastern Mediterranean University. 2020.
- [26] Özcan, Z. A Review on the Role of Influencer Doctors in Medical Tourism in Turkey: Instagram Example. International Peer-Reviewed Journal of Media and Communication Research, 6(1), 101-127, 2023.
- [27] Patel, N., Anantharaj, A., Kodimyal, R., Patel, A. U., Rane, M., Thomas, A. M., Bandamede, M. Analyzing Instagram Posts on Hypothyroidism: Characteristics, Information Types, Quality, and Reliability. Cureus, 15(10), 2023.
- [28] Pöyry, E., Reinikainen, H., Luoma-Aho, V. The role of social media influencers in public health communication: Case COVID-19 pandemic. International Journal of Strategic Communication, 16(3), 469-484, 2022.
- [29] Rowan, W. Digital Marketing using new technologies to get closer to your customers, 2002.
- [30] Shaikh, Z. Legal and ethical considerations in posting clinical images on social media. RHiME, 6, 43-8, 2019.
- [31] Sule, S., DaCosta, M. C., DeCou, E., Gilson, C., Wallace, K., Goff, S. L. Communication of COVID-19 misinformation on social media by physicians in the US. JAMA network open, 6(8), e2328928-e2328928, 2023.
- [32] The Official Gazette. 04.04.1928 dated and 14973 numbered the Law on the Practice of Medicine.

- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1219&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3> (Date of Access: 23.07.2024).
- [33] The Official Gazette. 19.02.1960 dated and 10436 numbered the Medical Deontology Regulations.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=412578&MevzuatTur=2&MevzuatTertip=3> (Date of Access: 23.07.2024).
- [34] The Official Gazette. 01.08.1998 dated and 10436 numbered the Patient Rights Regulation.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Date of Access: 23.07.2024).
- [35] The Official Gazette. 27.03.2002 dated and 24708 numbered the Private Hospitals Regulation.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4854&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Date of Access: 23.07.2024).
- [36] Turkish Medical Association Central Council 2012. Medical Professional Ethics Rules. Ankara. https://www.ttb.org.tr/yayin_goster.php?Guid=0ec78cec-9474-11e7-914a-a458ccf77150 (Date of Access: 23.07.2024).
- [37] Weber, L. Marketing to the social web: How digital customer communities build your business. John Wiley & Sons, 2009.
- [38] White, E., and Hanley, T. Therapist+ Social Media= Mental health influencer? Considering the research focusing upon key ethical issues around the use of social media by therapists. *Counselling and Psychotherapy Research*, 23(1), 1-5, 2023.
- [39] Willebrand, K. Physician and Influencer “Mama Doctor Jones”: An Interview with Dr. Danielle Jones, MD. *The Yale Journal of Biology and Medicine*, 93(4), 621, 2020.
- [40] Zengin, G. How Influencer Doctors Use Social Media? A Content Analysis on Marketing Communications, Patient Privacy and Ethics. *The Journal of Selcuk University Social Sciences Institute*, (50), 273-286, 2023.
- [41] Zhou, J., and Bercovitch, L. Instagram and the dermatologist: An ethical analysis. *Journal of the American Academy of Dermatology*, 78(6), 1226-1228, 2018.

THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN NUMBER OF COVID-19 CASES AND DEATHS CAUSED BY COVID-19 AND PRIVATE HEALTH INSURANCE DEMAND IN TÜRKİYE

Res. Asst., GÖKÇEN ÇELİKER ¹, Prof. ECE UĞURLUOĞLU ALDOĞAN, PhD ²

¹ Ankara University, Faculty of Health Sciences, Institute of Health Sciences,

gozler@ankara.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0003-3099-5654>

² Ankara University, Faculty of Health Sciences, ugurluoglu@health.ankara.edu.tr -

<https://orcid.org/0000-0001-9537-7027>

ABSTRACT

This research aims to examine the relation of causality between COVID-19 and the demand for the private insurance in Türkiye using monthly panel data. The insurance data utilized in the study were sourced from the general insurance statistics available on the official website of the Insurance Association of Türkiye, covering the period from March 2020 to November 2022. This data includes the number of policies for sickness insurance, emergency health insurance, supplementary health insurance, and inpatient treatment insurance. Additionally, the monthly number of COVID-19 cases and COVID-19 related deaths from March 2020 to November 2022 was obtained from the COVID-19 Information Platform of the Ministry of Health of the Republic of Türkiye. The data was analyzed using “EViews 13.” To establish the relation of causality between COVID-19 variables and insurance demand through panel cointegration and causality analysis, it was essential first to determine whether the series are stationary. The Augmented Dickey-Fuller and Phillips-Perron panel unit root tests were performed to assess the stationarity of the data. Furthermore, the autocorrelation assumption and the normality assumption (using the Jarque-Bera statistic) were also tested. In the subsequent stage, the "Granger Causality Test" and the "Johansen Cointegration Test" were conducted. According to the results of the Augmented Dickey-Fuller and Phillips-Perron unit root tests for the number of COVID-19 cases, number of COVID-19 related deaths, and the insurance data utilized in this research, the data were stationary and did not exhibit a unit root. When examining the test results where the number of cases were the dependent variable, no Granger causality relationship was found between the complementary health insurance, sickness insurance, and emergency health insurance coverage. Additionally, a Granger causality relationship has been found between the number of cases and the number of inpatient treatment insurance coverages. Cointegration has been identified between the number of COVID-19 cases and the coverage of emergency health insurance, supplementary health insurance, inpatient treatment insurance, and disease insurance. A long-term relationship has been concluded between the number of COVID-19 related deaths and the coverage of emergency health insurance, supplementary health insurance, inpatient treatment insurance, and sickness insurance. The main finding of this research indicates that there is a relationship between COVID-19 and demand for private

health insurance in Türkiye. It appears that the desire to protect against the devastating effects of COVID-19 has increased the demand for private health insurance,

Keywords: Demand for insurance, coronavirus, insurance sector, causality analysis, cointegration test

TÜRKİYE’DE COVID-19 VAKA VE ÖLÜM SAYILARI İLE ÖZEL SAĞLIK SİGORTASI TALEBİ ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

ÖZET

Bu araştırmada, aylık panel veriler kullanarak, COVID-19'un Türkiye özel sigorta sektörü talebiyle nedensellik ilişkisini incelemek amaçlanmaktadır. Araştırmada kullanılan sigorta verileri Mart 2020-Kasım 2022 tarihleri arasında aylık olarak Türkiye Sigorta Birliği resmi internet sitesinde bulunan genel sigorta verilerinden elde edilmiştir. Sigorta verileri, hastalık sigortası, acil sağlık sigortası, tamamlayıcı sağlık sigortası, yatarak tedavi sigortası teminat adedinden oluşmaktadır. Bunun yanında Mart 2020-Kasım 2022 arasında aylık COVID-19 vaka sayısı ve vefat sayısı TC. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu’ndan elde edilmiştir. Araştırmanın verileri “EViews 13” kullanılarak analiz edilmiştir. COVID-19 değişkenleri ile sigorta talebi arasındaki nedensellik ilişkisinin tespit edilmesine yönelik değişkenler arasındaki ilişkinin panel eş bütünleşme ve nedensellik analizi kullanılarak ortaya koyulabilmesi için öncelikle serilerin durağan olup olmadığı tespit edilmesi gerekmektedir. Araştırmada kullanılan verilerin durağanlığını test etmek amacıyla Augmented Dickey-Fuller ve Phillips Perron birim kök testleri yapılmıştır. Durağanlık testi dışında, otokorelasyon varsayımı, normallik varsayımı (jargue-bera istatistiği) test edilmiştir. Sonraki aşamada “Granger Nedensellik Testi” ve “Johansen Eşbütünleşme Testi” yapılmıştır. Araştırmada kullanılan COVID-19 vaka sayısı, COVID-19 vefat sayısı ve sigorta verileri için Augmented Dickey-Fuller ve Phillips Perron birim kök testi sonuçlarına göre, veriler durağan olup birim kök içermemektedir. Vaka sayısının bağımlı değişken olduğu test sonuçları incelendiğinde, tamamlayıcı sağlık sigortası, hastalık sigortası, acil sağlık sigortası teminat adedi değerleri arasında Granger nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Bunun yanında, vaka sayısı ile yatarak tedavi sigortası teminat adedi arasında Granger nedensellik ilişkisi bulunmuştur. COVID-19 vaka sayısı ile, acil sağlık sigortası teminat adedi, tamamlayıcı sağlık sigortası teminat adedi, yatarak tedavi sigortası teminat adedi ve hastalık sigortası teminat adedi arasında eş-bütünleşme olduğu bulunmuştur. COVID-19 vefat sayısı ile, acil sağlık sigortası teminat adedi, tamamlayıcı sağlık sigortası teminat adedi, yatarak tedavi sigortası teminat adedi ve hastalık sigortası teminat adedi arasında uzun dönemli ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen ana sonuç, Türkiye’de COVID-19 pandemisinin, özel sağlık sigortası talebiyle ilişkisi olduğu yönündedir. COVID-19 pandemisinin yıkıcı olan etkilerinden korunma isteğinin, Türkiye’de özel sağlık sigortasına yönelik talebi artırdığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sigorta talebi, koronavirüs, sigorta sektörü, nedensellik analizi, eş-bütünleşme testi

1. INTRODUCTION

Regardless of the financing model of the social health insurance system, the system cannot fully cover all health risks. In areas where social health insurance is not sufficient, two methods come to the fore to meet the unmet risks and the expectations of those receiving the service. One method involves individuals directly covering these expenses through out-of-pocket payments, thereby assuming the financial risk themselves. The other method is that the financial risk is covered by private health insurance (Giray, 2010). In publicly financed systems, regardless of how extensive the basic coverage package is, differences are expected between the health services provided under state social security and the optimal level of care. One way to address this gap is sharing the risk through private health insurance, rather than requiring individuals to pay out-of-pocket (Tapan et al., 2015).

Private health insurance, which is widely used as a financing mechanism in many countries, can be classified in different ways. The OECD's classification provides a comprehensive framework for understanding the role and variations of private health insurance in different healthcare systems:

- Substitutive health insurance is a type of private health insurance that replaces or serves as a substitute for coverage offered by publicly funded or employer-sponsored programs.
- Duplicate health insurance is a type of private insurance that provides coverage for health services already covered by public health insurance. Duplicate health insurance is an option for the public sector, offering access not only to the same services as the public system but also to alternative providers or enhanced levels of service.
- Complementary health insurance is a type of private insurance that supplements public health services by covering all or part of the costs not reimbursed by the primary public health insurance, aiming to share the costs of qualified care.
- Supplementary health insurance aiming to cover all or part of the costs excluded from primary public health insurance, such as rehabilitation, complementary medicine, dental care, premium hospitality services, and, in some contexts, reduced surgery waiting times (OECD, 2004; Mossialos and Thomson, 2004).

According to the data from the Insurance Association of Türkiye, the numbers of private health insurance policyholders in 2013 and 2022 are presented in Chart 1. The data indicates that the total number of health insurance policyholders rose from approximately 2.3 million in 2013 to 2.6 million in 2022.

Chart 1. Number of Private Health Insurance Holders (2013 and 2022)

Branch name	Numbers of policyholders (2013)	Numbers of policyholders (2022)*
Sickness	243.548	480.005
Total Health	5.692.739	7.277.687
Emergency health	971.736	362.218
Health for foreigners	1.016.406	1.154.524
Complementary health insurance	1.354.318	3.148.735
Inpatient and outpatient treatment	1.072.327	2.838.722
Health	2.350.278	2.612.211
Inpatient treatment	714.625	757.339
Inpatient and outpatient treatment	1.635.653	1.854.872
Travel health	1.557.425	1.760.271

Source: Insurance Association of Türkiye. (2022). Financial Statements and Statistics. (<https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler>) (Date accessed: 26.11.2022)

NOT: * Data up to October 2022 was included.

At the beginning of 2020, the World Health Organization declared the COVID-19 as a pandemic, a public health emergency of international concern. During this period of global quarantines and widespread downturns across all sectors, the insurance sector experienced an upturn. During the pandemic, a paradigm shift toward health insurance emerged, driven by individuals seeking to protect their families from unforeseen medical expenses. The impact of COVID-19 on insurance demand is attributed to concern, which has driven behavioral changes toward health insurance products (Saraf and Baser, 2023). This shift has prompted researchers to investigate the insurance sector's dynamics during the COVID-19 pandemic. Research on COVID-19 and the insurance industry has primarily focused on the pandemic's negative financial impacts on companies. Insurance companies have faced various challenges due to COVID-19, including liquidity constraints, at-risk portfolios, reinsurance dependency, and reduced levels of free assets (Babuna et al., 2020; Farooq et al., 2021). A study conducted in China analyzed the impact of COVID-19 on the insurance market using panel data and a fixed-effects model. The study found that restrictions on insurance marketing channels and suppressed household insurance demand significantly impacted the Chinese insurance market negatively in the short term. It also identified a decline in commercial insurance premium income and a reduction in the monthly premium growth rate due to COVID-19 (Wang et al., 2020).

Additionally, it has been suggested that COVID-19 heightened public concerns about health and significantly increased worries regarding national health insurance systems (Sun et al., 2023). Qian (2021) analyzed data of 241 cities in China, focusing on confirmed COVID-19

cases and insurance company revenues, to examine the pandemic's impact on insurance demand. The findings indicated that a higher number of confirmed COVID-19 cases correlated with increased per capita insurance income. Economically, per capita insurance income rose with each confirmed case, with the largest increase observed in life insurance, followed by health insurance. Moreover, the impact of COVID-19 on insurance income was found to be more pronounced in regions with poorer healthcare infrastructure or higher medical burdens.

Another study conducted in China investigated how the clarity of COVID-19 risk communication influenced insurance demand. The results demonstrated that providing clearer information about risks encouraged individuals to engage more actively in risk management. Specifically, when local explanations about COVID-19 risk included details about the source of cases, purchases of local COVID-19 insurance increased, even after controlling for variables such as newly confirmed cases and deaths (Feng et al., 2023). Saraf and Baser (2023) concluded that factors such as annual income, financial uncertainty, age, gender, education, and family status significantly influenced the purchase of COVID-19 insurance. Similarly, Nebolsina (2021) projected that the demand for insurance services in the United States could increase by two to six times due to the pandemic. Poh et al. (2022) conducted a study in Malaysia and found that independent variables such as perceptions of life insurance benefits, risk perception, subjective norms, and financial literacy had a significantly positive effect on life insurance demand. Atukalp (2021) observed that, following the detection of the first COVID-19 case in Türkiye in March 2020, there was an increase in health insurance policies in April, August, October, and December of the same year. Bulan and Özsarı (2022) noted that although the number of private health insurance policies decreased, the sector did not contract. Instead, an increase in complementary health insurance policies was observed.

The desire to mitigate the devastating effects of the COVID-19 pandemic appears to have increased the importance of insurance, which fundamentally aims to protect individuals from risks. Therefore, examining the impact of COVID-19 on the insurance sector could offer valuable insights. However, no study in Türkiye has yet explored the relationship between COVID-19 and insurance demand while considering the number of cases and deaths. This research aims to investigate the relation of causality between COVID-19 and demand in the private insurance in Türkiye using monthly panel data.

2. METHODS

The insurance data utilized in this study was obtained from the general insurance statistics available on the official website of the Insurance Association of Türkiye, covering the period from March 2020 to November 2022. This data set includes the number of policies for sickness insurance, emergency health insurance, complementary health insurance, and inpatient treatment insurance. In contrast, the COVID-19 data comprises monthly number of cases and deaths for the same period, retrieved from the Ministry of Health's COVID-19 Information Platform (Ministry of Health of the Republic of Türkiye, 2023).

The data was analyzed using "EViews 13." To determine the relation of causality between the COVID-19 variables and insurance demand, it is essential first to assess whether the series are stationary. This step ensures that the relationship between the variables can be examined using panel cointegration and causality analysis (Mushtaq, 2011; Gül and Kamacı, 2012). The presence of a "unit root" in a time series implies a stochastic trend, indicating that the series' mean changes over time. If a unit root is detected, it invalidates the statistical hypotheses (Takim, 2010). To test the stationarity of the data, Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) panel unit root tests were conducted.

The Augmented Dickey-Fuller (ADF) test was developed to address the problem of autocorrelation by including additional lags of the dependent variable. In essence, the procedure iteratively incorporates lagged values of the dependent variable into the model until the autocorrelation issue is resolved (Mushtaq, 2011). The ADF test, one of the most widely used methods for determining stationarity, allows for constructing three different models, similar to the Dickey-Fuller (DF) test:

$$\begin{aligned} \Delta Y_t &= \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \\ \Delta Y_t &= \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \\ \Delta Y_t &= \mu + \alpha t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \end{aligned}$$

The Phillips-Perron (PP) test is an extension of the Augmented Dickey-Fuller (ADF) test, designed with less restrictive assumptions regarding the error terms (Perron, 1990). Unlike the ADF test, the PP test operates in the frequency domain and employs a non-parametric approach to correct for autocorrelation and heteroscedasticity in the residuals. In this method, the Fourier transform of the time series is applied to analyze its properties. The t-statistic for the Phillips-Perron test is computed using the following equation (Wang, 2008):

$$\begin{aligned} t &= \frac{r_o}{\sqrt{h_o}} t_\theta - \frac{(h_o - r_o)}{2h_o^\sigma} \sigma_\theta \\ h_o &= r_o + 2 \sum_{r=1}^M \left(1 - \frac{j}{T}\right) r_j \end{aligned}$$

In addition to the stationarity tests, the assumptions of autocorrelation and normality were evaluated using the Jarque-Bera statistic. Subsequently, the "Granger Causality Test" and "Johansen Cointegration Test" were conducted. Granger (1969) posits that if variable X enables a better prediction of Y, utilizing all available information compared to predictions made without X, then Y can be said to be Granger-caused by X. In simpler terms, if the past values

of X significantly improve the accuracy of predictions for Y , X is considered the Granger cause of Y (Takim, 2010). The bivariate Granger causality test model is expressed as follows (Granger, 1969; Gökçe, 2002):

$$\begin{aligned} X_t &= A(L)X_t + B(L)Y_t + u_{1t} \\ Y_t &= C(L)X_t + D(L)Y_t + u_{2t} \end{aligned}$$

The parameters A , B , C , and D are represented in the equation, with L denoting the lag structure. For the series to be deemed stationary, the roots of the equation associated with the parameter matrix must lie outside the interval $[-1, +1]$. By determining the appropriate lag structure for the model, the parameters are estimated using the least squares method. The hypotheses are then tested using the F-statistic, likelihood ratio test, and the Wald test (Gökçe, 2002).

The Johansen tests, comprising the maximum eigenvalue test and the trace test, are commonly used in cointegration analysis. Both test statistics begin by testing the null hypothesis of no cointegration against the alternative hypothesis of the existence of cointegration. The two tests differ in terms of their alternative hypotheses (Johansen, 1992; Dwyer, 2015). Cointegration analysis between two variables reveals the direction and degree of their long-term co-movement (Kuzu, 2009).

3. RESULTS

The results of the Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Phillips Perron (PP) unit root tests for the number of COVID-19 cases and deaths used in this study are presented in Chart 2. If the p-value of the unit root test, conducted with a constant and a constant trend, is less than 0.05, the null hypothesis (H_0) is rejected. This indicates that the data is stationary and does not contain a unit root.

Chart 2. Results of Panel Unit Root Test on COVID-19 Data

			Augmented Dickey-Fuller (ADF)		Phillips Perron (PP)	
			T-statistic	P value	T-statistic	P value
COVID-19 Cases	Level	Constant	-3,39	0.018	-2,67	0.088
		Constant Trend	-3,47	0.060	-2,56	0.297
	First Difference	Constant	-5,86	0.000	-7,17	0.000
		Constant Trend	-5,88	0.000	-8,04	0.000
COVID-19 Deaths	Level	Constant	-1,35	0.592	-2,37	0.155
		Constant Trend	-1,34	0.855	-1.98	0.584
	First Difference	Constant	-7,17	0.000	-5.93	0.000
		Constant Trend	-7,51	0.000	-6,58	0.000

The results of the Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) unit root tests for the insurance data are presented in Chart 3. A p-value smaller than 0.05 for both the constant and constant trend unit root tests indicates the rejection of the null hypothesis (H_0). The p-values for the constant and trend unit root tests of the insurance data are both smaller than 0.05, thus leading to the acceptance of the alternative hypothesis (H_1). This suggests that the series is stationary and does not contain a unit root.

Chart 3. Results of the Panel Unit Root Test on Insurance Data

H ₀ : The data is non-stationary and contains a unit root. H ₁ : The data is stationary and does not contain a unit root.			Augmented Dickey-Fuller (ADF)		Phillips Perron (PP)	
			T-statistic	P value	T-statistic	P value
Sickness	Level	Constant	-1,45	0.534	-1,26	0.631
		Constant Trend	*2,47	0.339	-2,46	0.340
	First Difference	Constant	-7.17	0.000	-7.39	0.000
		Constant Trend	-7.13	0.000	-7.59	0.000
Emergency health	Level	Constant	-2,77	0.073	-2,87	0.058
		Constant Trend	-3,02	0.141	-3,06	0.135
	First Difference	Constant	-7,06	0.000	-7.12	0.000
		Constant Trend	-6,99	0.000	-7.06	0.000
Complementary health	Level	Constant	0.316	0.975	0.790	0.992
		Constant Trend	-1.957	0.601	-1,747	0.706
	First Difference	Constant	-8.820	0.000	-8,522	0.000
		Constant Trend	-9,780	0.000	-11,75	0.000
Inpatient treatment	Level	Constant	-3.209	0.0287	-3,226	0.0275
		Constant Trend	-3.7859	0.0306	-3,819	0.0284
	First Difference	Constant	-8.388	0.000	-8,819	0.000
		Constant Trend	-8,445	0.000	-9.543	0.000

According to the results of the Granger causality test, to establish a relation of causality between insurance data and COVID-19 data, the p-values must be smaller than 0.05. Chart 4 presents the results of the Granger causality test, with the number of COVID-19 cases count as the dependent variable. Upon examining the test results, where the number of cases as the dependent variable, it is observed that the p-values for complementary health insurance, health insurance, and emergency health insurance coverage numbers are greater than 0.05. Therefore, no Granger causality relationship is found between the number of COVID-19 cases and the

other variables. However, a Granger causality relationship is found between the number of COVID-19 cases and the number of inpatient treatment insurance coverages.

Chart 4. Results of the Granger Causality Test for Number of Cases

H ₀ : There is no relation of causality between the COVID-19 cases and the number of health insurance policies. H ₁ : There is a relation of causality between the COVID-19 cases and the number of health insurance policies.	Chi-square	Df	p
COVID-19 Cases → Number of Complementary Health Insurance Policies	1.33	8	0.99
COVID-19 Cases → Number of Sickness Insurance Policies	1.98	2	0.37
COVID-19 Cases → Number Emergency Health Insurance Policies	0.75	2	0.68
COVID-19 Cases → Number Inpatient Treatment Insurance Policies	7.53	2	0.02

* Significant at the 5% level

Upon examining the test results with the number of COVID-19 related deaths as the dependent variable, no Granger causality relationship is found between the number of complementary health insurance coverages, the number of health insurance coverages, and the number of inpatient treatment insurance coverages. In summary, COVID-19 deaths are found to be the Granger cause of the number of emergency health insurance policies (Chart 5).

Chart 5. Results of the Granger Causality Test for Number of Deaths

H ₀ : There is no relation of causality between the COVID-19 cases and the number of health insurance policies. H ₁ : There is a relation of causality between the COVID-19 cases and the number of health insurance policies.	Ki-kare	Df	p
COVID-19 Deaths → Number of Complementary Health Insurance Policies	3.68	6	0.71
COVID-19 Deaths → Number of Sickness Insurance Policies	3.27	2	0.19
COVID-19 Deaths → Number of Sickness Insurance Policies*	16.97	2	0.01
COVID-19 Deaths → Number Inpatient Treatment Insurance Policies	2.46	2	0.29

* Significant at the 5% level

Based on the results of the Johansen cointegration test, both the trace statistic and the maximum eigenvalue statistic lead to the rejection of the null hypothesis (H₀). The $\lambda_{\max}$ and λ_{trace} tests confirm the existence of a cointegration vector. The presence of cointegration among the variables suggests a long-term relationship between them. The study concludes that there is cointegration between the number of COVID-19 cases and the number of emergency health

insurance policies, complementary health insurance policies, inpatient treatment insurance policies, and sickness insurance policies (Chart 6).

Chart 6. Johansen Cointegration Test Results for COVID-19 Cases and Health Insurance

H ₀ : There is no long-term relationship between the dependent and independent variables. H ₁ : There is a long-term relationship between the dependent and independent variables.						
	Eigenvalues	Trace Statistic	%5 Critical Values	Trace Statistic p-value	Maximum Eigenvalue p-value	Maximum Eigenvalue Statistic
r=0*	0,974	235.49	88.80	0.00	0.00	106.71
r≤1*	0,855	128.78	63.87	0.00	0.00	56.03
r≤2	0,783	72.75	42.91	0.00	0.00	44.42
r≤3	0,520	28.33	25.87	0.02	0.02	21.30
r≤4	0,215	7.018	12.51	0.34	0.34	7.028

* Significant at the 5% level r=0 There are no cointegration vectors (no long-term relationship);
r≤1: Null Hypothesis: There is at most 1 cointegration vector

The Johansen cointegration test results for number of COVID-19 deaths and health insurance data indicate that the null hypothesis (H₀) is rejected based on both the trace statistic and maximum eigenvalue statistic values. Both the $\lambda_{\max}$ and λ_{trace} tests suggest the presence of a cointegration vector. In conclusion, it can be stated that there is a long-term relationship between the number of COVID-19 deaths and the number of emergency health insurance policies, complementary health insurance policies, inpatient treatment insurance policies, and health insurance policies (Chart 7).

Chart 7. Johansen Cointegration Test Results for COVID-19 Related Deaths and Health Insurance

H ₀ : There is no long-term relationship between the dependent and independent variables. H ₁ : There is a long-term relationship between the dependent and independent variables.						
	Eigenvalues	Trace Statistic	%5 Critical Values	Trace Statistic p-value	Maximum Eigenvalue p-value	Maximum Eigenvalue Statistic
r=0*	0.842	113.72	76.97	0.000	0.000	55.48
r≤1*	0.625	58.24	54.07	0.020	0.038	29.43
r≤2	0.385	28.80	35.19	0.207	0.407	14.61
r≤3	0.264	14.19	20.26	0.276	0.409	9.22
r≤4	0.152	4.96	9.164	0.287	0.287	4.96

* Significant at the 5% level

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

The research found a Granger causality relationship between the number of COVID-19 cases and the number of inpatient treatment insurance policies. During the COVID-19 period, the rising demand for healthcare services created a challenging situation for healthcare systems worldwide. A study conducted in the United States found that the COVID-19-related inpatient

mortality rate was associated with bed occupancy rates (Castagna et al., 2022). In response, to prevent system overload, beds from other departments were transferred to COVID-19-related units, and temporary intensive care unit beds were created (Lefrant et al., 2020). The Granger causality relationship between COVID-19 case numbers and inpatient treatment insurance coverages may stem from societal motivations to ensure the availability of inpatient treatment in case of a COVID-19 diagnosis. On the other hand, number of COVID-19 related deaths were found to be the Granger cause of the number of emergency health insurance coverages.

The research also found cointegration between the number of COVID-19 cases and the number of emergency health insurance policies, complementary health insurance policies, inpatient treatment insurance policies, and health insurance policies. A long-term relationship was observed between the number of COVID-19 real deaths and the number of emergency health insurance policies, complementary health insurance policies, inpatient treatment insurance policies, and health insurance policies. Bulan and Özşarı (2023) explained the increase in complementary health insurance during the COVID-19 period by users' preference for private healthcare facilities. Qian (2021) found that in China, COVID-19 cases were associated with higher per capita insurance income. The research results support the argument that COVID-19 created a concern-driven climate that increased insurance demand (Saraf and Baser, 2023). Furthermore, as noted by Feng et al. (2023), during risky periods like the COVID-19 pandemic, individuals are motivated to engage in better risk management as they acquire more knowledge about the risks.

Private health insurance is often presented as an alternative to public healthcare financing, which is seen as a problem in many countries. Private health insurance raises concerns about moral hazard, adverse selection, and significant socio-economic disparities (Kill and Arendt, 2017; Nosratnejad et al., 2016). There are concerns that the implementation of private health insurance amidst budget constraints will exacerbate and deepen inequalities in access to healthcare services and income levels (Vural, 2017). However, the role of insurance in coping with the negative impacts of COVID-19 has also gained attention. Williams et al. (2022) found that individuals enrolled in Medicare and employer-sponsored insurance were less likely to face difficulties in paying for non-medical needs compared to Medicaid beneficiaries. Given the economic pressures of the COVID-19 pandemic, it has been emphasized that more attention should be paid to both medical and non-medical financial burdens. Policymakers' steps, such as expanding health insurance for low-income individuals, are highlighted as having a significant impact on reducing health inequalities, thus increasing public health benefits for vulnerable populations (Khatana and Groeneveld, 2020).

The main finding of this research is that the COVID-19 pandemic in Türkiye has a relation of causality with the demand for private health insurance. The desire to protect against the destructive effects of the pandemic has led to an increased demand for private health insurance in Türkiye.

REFERENCES

- [1] Babuna, P., Yang, X., Gylilbag, A., Awudi, D. A., Ngmenbelle, D., Bian, D. The impact of Covid-19 on the insurance industry. *International journal of environmental research and public health*, 17(16), 5766, 2020.
- [2] Farooq, U., Nasir, A., Bilal, Quddoos, M. U. The impact of COVID-19 pandemic on abnormal returns of insurance firms: a cross-country evidence. *Applied Economics*, 53(31), 3658-3678, 2021.
- [3] Feng, J., Xu, X., Zou, H. Risk communication clarity and insurance demand: The case of the COVID-19 pandemic. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 146, 104562, 2023.
- [4] Giray, B. Sosyal Güvenlik Sistemine Destek Amaçlı Tamamlayıcı Sağlık Sigortası Modeli (Complementary Health Insurance Model to Support the Social Security System). Marmara University (Master's thesis). İstanbul, 2010.
- [5] Gül, E., and Kamacı, A. Dış ticaretin büyüme üzerine etkileri: Bir panel veri analizi (Effects of International Trade on Growth: A Panel Data Analyses). *International Journal of Alanya Faculty of Business*, 4(3), 81-91, 2012.
- [6] Khatana, S. A. M., and Groeneveld, P. W. Health disparities and the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic in the USA. *Journal of general internal medicine*, 35, 2431-2432, 2020.
- [7] Kiil, A. and Arendt, JN. The effect of complementary private health insurance on the use of health care services. *International journal of health economics and management*, 17(1), 1-27, 2017.
- [8] Kuzu, S. Volatilité Endeksi (VIX) İle BIST 100 Arasındaki Johansen Eş-Bütünleşme ve Frekans Alanı Nedensellik Analizi (Johansen Cointegration and Frequency Domain Causality Analysis between Volatility Index (VIX) and BIST 100). *Electronic Turkish Studies*, 14(1), 2019.
- [9] Mossialos, E. and Thomson, S. Voluntary health insurance in the European Union, *European Observatory on Health Systems and Policies*, WHO. 53, 2004.
- [10] Nebolsina, E. The impact of the Covid-19 pandemic on the business interruption insurance demand in the United States. *Heliyon*, 7(11), 2021.
- [11] Nosratnejad, S. Rashidian, A. Mehrara, M. Jafari, N. Moeeni, M. and Babamohamadi, H. Factors influencing basic and complementary health insurance purchasing decisions

- in Iran: Analysis of data from a national survey. *World Medical & Health Policy*, 8(2), 179-196, 2016.
- [12] OECD. Proposal for a taxonomy of health insurance: study on private health insurance, OECD Health Project, 18, 2004.
- [13] Poh, J., Liew, Z. L., Tiew, S. Y., Toh, W. J., Yong, J. Y. *The determinants of life insurance demand in Malaysia during covid-19 pandemic* (Doctoral dissertation, UTAR), 2022.
- [14] Qian, X. The impact of COVID-19 pandemic on insurance demand: the case of China. *The European Journal of Health Economics*, 22, 1017-1024, 2021.
- [15] Saraf, D., and Baser, N. Influence of fear on purchase of health insurance. *Journal of Financial Services Marketing*, 1-10, 2023.
- [16] Sun, D., Chen, W., Dou, X. Formation mechanism of residents' intention to purchase commercial health insurance: the moderating effect of environmental pollution perception. *Journal of Public Health*, 1-14, 2023.
- [17] Republic of Türkiye Ministry of Health. Republic of Turkey Ministry of Health COVID-19 Information Platform. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html#> (Date of Access: 28.08.2023).
- [18] Tapan, B. Alıcı, S. Yıldırım, N. Gayef, A. Özel sağlık sigorta şirketlerinin genel sağlık sigortasının sürdürülebilirliği için tamamlayıcı sağlık sigortasının gerekliliği konusundaki görüşlerinin değerlendirilmesi (Evaluation of private health insurance companies' views on the need for a complementary health insurance for the sustainability of general health insurance). *İstanbul Bilim Üniversitesi Florence Nightingale Tıp Dergisi*, 1(2), 77-86, 2015.
- [19] Insurance Association of Türkiye 2022. Financial Statements and Statistics. (<https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler>) (Date of Access: 26.11.2022)
- [20] Vural, I. E. Financialisation in health care: An analysis of private equity fund investments in Turkey. *Social Science & Medicine*, 187, 276-286, 2017.
- [21] Wang, Y., Zhang, D., Wang, X., Fu, Q. How does COVID-19 affect China's insurance market?. *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(10), 2350-2362, 2020.
- [22] Williams, C. P., Rocque, G. B., Caston, N. E., Gallagher, K. D., Angove, R. S., Anderson, E., Gidwani, R. Health insurance and financial hardship in cancer survivors during the COVID-19 pandemic. *Plos one*, 17(8), e0272740, 2022.

- [23] Castagna, F., Xue, X., Saeed, O., Kataria, R., Puius, Y. A., Patel, S. R., Jorde, U. P. Hospital bed occupancy rate is an independent risk factor for COVID-19 inpatient mortality: a pandemic epicentre cohort study. *BMJ open*, 12(2), e058171, 2022.
- [24] Lefrant, J. Y., Fischer, M. O., Potier, H., Degryse, C., Jaber, S., Muller, L., French ICU study investigators group. A national healthcare response to intensive care bed requirements during the COVID-19 outbreak in France. *Anaesthesia Critical Care & Pain Medicine*, 39(6), 709-715, 2020.
- [25] Bulan, S., and Haluk Özşarı, S. COVID-19'un Türkiye Sağlık Sigorta Sektörüne Etkisi. *Journal of Aksaray University Faculty of Economics & Administrative Sciences/Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 2023.
- [26] Granger, C. W. Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 424-438, 1969.
- [27] Takim, A. Türkiye'de GSYİH ile ihracat arasındaki ilişki: granger nedensellik testi (The Relationship Between GDP and Exports in Turkey: Granger Causality Test). *Atatürk University Social Sciences Institute Journal*, 14(2), 315-330, 2010.
- [28] Dwyer, G. P. The Johansen tests for cointegration. *White Paper*, 516, 2015.
- [29] Johansen, S. Cointegration in partial systems and the efficiency of single-equation analysis. *Journal of econometrics*, 52(3), 389-402, 1992.
- [30] Mushtaq, Rizwan Augmented Dickey Fuller Test (August 17, 2011). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1911068> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1911068>
- [31] Wang, P. *Financial econometrics*. Routledge, 2008.
- [32] Perron, P. Testing for a unit root in a time series with a changing mean. *Journal of Business & Economic Statistics*, 8(2), 153-162, 1990.
- [33] Bayrakdar, S. Türkiye İçin İşsizlik Histerisi ya da Doğal İşsizlik Oranı Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması (Testing for Validity of Unemployment Hysteresis or Natural Rate of Unemployment Rate Hypothesis). *Journal of Economic Policy Researches*, 2(2), 45-61, 2015.
- [34] Gökçe, A. İMKB'de fiyat-hacim ilişkisi: granger nedensellik testi (Price-volume relationship in ISE: Granger causality test). *Gazi University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 4(3), 43-48, 2002.
- [35] Granger, C. W. J. Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. In *Essays in econometrics: collected papers of Clive WJ Granger* (pp. 31-47), 2001.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ KURUMLARININ GÖRSEL İNŞASINDA İHAP HULUSİ GÖREY

Dr. Araştırma Görevlisi Elif AŞCI

Süleyman Demirel Üniversitesi -elifasci@sdu.edu.tr

0000-0003-2955-0447

Millî mücadele sonrasında Atatürk önderliğinde kurulan Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı devletinin kurumları modernleştirme adımlarını miras almıştır. Yönetimin temel hedefi olan modern toplumu inşa etmede ise ekonomik, sosyal ve kültürel kurumlarının itici güç olduğu görülmektedir. Siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla taçlandırılması için uygulanan politikalar başta olmak üzere sosyal ve kültürel hayatın yenilenmesi ve canlanmasını sağlayan kurumlar, toplumun inkılapları benimsemesini amaçlamıştır. Kurumların inşasında kullanılan görseller incelendiğinde ise devletin yönetim anlayışının somutlaştığı görülür. Devletin bireye ulaşmasında en etkili yol ise basındır. Basında yazılı ifadelerden çok, görsel unsurlar daha etkileyici olduğundan kurumların kendini ifade ettiği alanlar çoğunlukla reklam ve afişlerdir. Cumhuriyet dönemi modern kurumların tanıtımında kullanılan afişlerin tasarımını İhap Hulusi yapmıştır. Hem devlet kurumları hem de Türk markalarının kurumsal kimliğinin oluşmasında kilit rol oynayan Hulusi, çalışma hayatı boyunca Cumhuriyet'in görsel hafızasını belgelemiştir. Harf inkılabı, Türk Tayyare Cemiyeti, Tekel (İnhisarlar İdaresi), Türkiye İş Bankası, Ziraat Bankası, Garanti Bankası, Emniyet Sandığı, Turing Kulübü, Nüfus Sayım Afişleri, Sivas-Erzurum Demiryolu Tahvilleri, Vakıflar Bankası, Kızılay, Yeşilay, Sümerbank, Yerli Mallar Pazarı, Bayer, Kodak, Pirelli, Kurukahveci Mehmet Efendi ve Mahdumları gibi pek çok firma ve kurumların ilanlarını, reklamlarını, afişlerini yapmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomi, siyaset, ticaret ve sosyo-kültürel yaşamın izleri görülen görsel kaynaklar özellikle kurumların tarihini yansıtmaktadır. Bu çalışma ile devlet kurumlarının ve markalarının afişlerini yapan İhap Hulusi'nin modern kurumların inşa sürecinde devletin bireye ulaşmasının aracı olduğu çalışmaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kurumlar Tarihi, Görsel Kaynak, Afiş, İhap Hulusi

THE VISUAL CONSTRUCTION OF INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF TURKEY: İHAP HULUSİ GÖREY

Following the national struggle, the Republican administration established under Atatürk inherited the modernization efforts of the Ottoman state institutions. The primary goal of the administration was to build a modern society, with economic, social, and cultural institutions serving as driving forces. Policies aimed at complementing political independence with economic independence, as well as institutions revitalizing social and cultural life, were designed to encourage the public to embrace the reforms. Visuals used in the construction of these institutions reveal the governing approach of the state. The most effective way for the state to reach the individual was through the press. Given that visual elements were more impactful than written expressions in the press, advertisements and posters became the primary medium for institutions to express themselves. The design

of posters used for promoting modern institutions during the Republican period was the work of İhap Hulusi. Hulusi, who played a key role in shaping the corporate identity of both state institutions and Turkish brands, documented the visual memory of the Republic throughout his career. He created advertisements and posters for many organizations, including the Alphabet Reform, the Turkish Aeronautical Association, Tekel (Monopolies Administration), Türkiye İş Bankası, Ziraat Bankası, Garanti Bank, Emniyet Sandığı, the Touring Club, Population Census Posters, Sivas-Erzurum Railway Bonds, VakıfBank, the Red Crescent, the Green Crescent, Sümerbank, the Domestic Goods Market, Bayer, Kodak, Pirelli, and Kurukahveci Mehmet Efendi ve Mahdumları. Visual resources that reflect the traces of economic, political, commercial, and socio-cultural life from the early years of the Republic are particularly important in representing the history of these institutions. This study focuses on İhap Hulusi's work as a tool for the state to reach the individual during the construction of modern institutions and the creation of posters for state institutions and brands.

Keywords: Institutional History, Visual Resources, Poster, İhap Hulusi

KARS VE ÇEVRESİNDE YÜZEY ARAŞTIRMALARI IŞIĞINDA TESPİT EDİLEN KAYA RESİMLERİ

Arş. Gör. Dr. Burak BİNGÖL¹

¹ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eski Çağ Tarihi
Anabilim Dalı. burak.bingol@erdogan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-4660-5091

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesi sınırlarında olan Kars ili bir plato görünümünde olup su kaynakları bakımından zengin bir coğrafyadır. Bölgenin bu özellikleri, Eski Çağlardan itibaren birçok kültür ve siyasi unsur tarafından yerleşim görmesine neden olmuştur. Genellikle hayvancılıkla uğraşan konargöçerlerin yaşam gerekliliklerinin birçok unsurunu Kars ili coğrafyasında bulmalarından ötürü bölgede uzun süre yaşamışlardır. Elbette bu durumda Kars coğrafyasının stratejik önemi de etkilidir. Bu nedenlerden dolayı Eski Çağlardan itibaren bölgede konargöçer kültürlerin arkeolojik izleri takip edilebilmektedir. Bu arkeolojik izlerin başında kurgan mezarlar ve çalışma konumuz olan Kaya Resimleri (Petroglifler) gelmektedir. Bölgede A. Ceylan başkanlığında üyesi olduğumuz ekip tarafından yürütülen yüzey araştırmaları sonucunda 12 kaya resim alanı tespit edilmiştir. Bunlar; Borluk Vadisi kaya resimleri, Camuşlu kaya resimleri, Çiçekli kaya resimleri, Dereiçi kaya resimleri, Digor/Dolaylı kaya resimleri, Doyumlu kaya resimleri, Geyiklitepe kaya resimleri, Karaboncuk Çeşmebaşı kaya resimleri, Karaboncuk kaya resimleri, Kömürlü kaya resimleri, Kurbanaga kaya resimleri ve Tunçkaya kaya resimleridir.

Çalışmada yukarıda isimleri verilen kaya resim alanları hakkında bilgiler verilmiş, işleme teknikleri ve işlenen figürler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kars, Kaya Resimleri, Petroglifler, Konargöçer Kültürler.

ROCK PAINTINGS DETERMINED IN THE LIGHT OF SURFACE RESEARCH IN KARS AND ITS SURROUNDINGS

ABSTRACT

Kars province, which is on the borders of the Eastern Anatolia Region, has a plateau appearance and is a geography rich in water resources. These characteristics of the region have caused it to be inhabited by many cultures and political elements since ancient times. Nomads, who were generally engaged in animal husbandry, lived in the region for a long time because they found many elements of the necessities of life in the geography of Kars province. Of course, the strategic importance of Kars geography is also effective in this situation. For these reasons, archaeological traces of nomadic cultures can be traced in the region since ancient times. The most important of these archaeological traces are kurgan graves and rock paintings (Petroglyphs). As a result of the surveys conducted by our team under the leadership of A. Ceylan in the region, 12 rock painting sites were identified. These are; Borluk Valley rock arts, Camuşlu rock arts, Çiçekli rock arts, Dereiçi rock arts, Digor/Dolaylı rock arts, Doyumlu rock arts, Geyiklitepe rock arts, Karaboncuk Çeşmebaşı rock arts, Karaboncuk rock arts, Kömürlü rock arts, Kurbanaga rock arts and Tunçkaya rock arts.

In the study, information about the rock painting areas named above was given, processing techniques and figures processed were emphasized.

Keywords: Kars, Rock Arts, Petroglyphs, Nomadic Cultures.

Giriş

Kars ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum Kars Bölümü'nde yer alır. Ortalama 1800 m rakıma sahip olan Kars coğrafyası dağlık bir bölge olup, plato görünümündedir. Su kaynakları bakımından zengin olan bölge Paleolitik Çağ'dan itibaren yerleşim görmüştür. Bölgede var olan kültürlerin birisi de Eski Çağlardan itibaren varlığını takip edebildiğimiz konargöçer kavimler olmuşlardır. Genellikle hayvancılıkla geçinen bu kavimler için Kars coğrafyası uygun şartları sağlamıştır. Bölgede yaşamlarını sürdüren bu kavimler arkalarında birçok arkeolojik veri bırakmışlardır. Bu verilerden başında ise kaya resimleri (Petroglifler) gelmektedir (Ceylan, Bingöl ve Karageçi, 2018).

Kaya resimleri, insanın var olduğu andan itibaren mağara duvarlarına, kayalara veya kaya bloklarına kendini ifade edebilmek ya da sonraki nesillere veya ilahi güçlere bir şeyler iletmek için çizdiği, kazıdığı ya da boyadığı sembollerdir (Bingöl, 2020: 28; Özgül ve Bingöl, 2021: 495). Henüz çözümlenememiş birçok sorun ile karşımıza çıkan kaya resimlerindeki en büyük sorunların başında tarihlendirme gelmektedir. Ayrıca bu resimlerin kimler tarafından ve ne için yapıldığı da çözüm bekleyen diğer sorunlar arasındadır. Dünyanın hemen her yerinde karşımıza çıkan kaya resimleri üslup, tema ve işlenen figürler olarak birbirlerinden ayrılırlar. Bu durum dikkate alındığında yukarıdaki sorunların büyük bir kısmı aydınlatılmış olur.

Anadolu'nun da içerisinde bulunduğu Avrasya kıtasında birçok kaya resim alanı bulunmaktadır. Bu kaya resimlerinin ise büyük bir kısmının “*göçebe hayvan üslubu*” (Rudenko, 1952: 127; Phillips, 1965: 55-64; Diyarbakirli, 1972: 114-131; Esin, 1978: 107-116; Tarhan, 2002: 601-602; Durmuş, 2002: 21-22; Çoruhlu, 2002: 54-76; Rozwadowski, 2004: 87-96; Çoruhlu, 2019: 234-261) tarzında çizildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu tarzda çizilen kaya resimleri bize başta tarihlendirme olmak üzere kimler tarafından ve ne için yapıldığı gibi sorunlara da öneriler getirebilmemizi sağlamaktadır. Hayvan üslubu ile çizilen kaya resimlerindeki ortak figürler; insan-şaman, at, boğa-öküz-inek, geyik, kaplan-aslan, kartal, kurt, köpek, koyun-koç-keçidir. Bu figürler bazen tek başlarına çizilebildiği gibi çeşitli av, savaş ve tören sahneleri içinde de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca geometrik şekiller ve gökyüzü figürleri de sıkça işlenen figürler arasındadır (Bingöl, 2020: 24; Özgül ve Bingöl, 2021: 495; Bingöl, 2023: 191-192).

Bu figürlerin ne amaçla çizildiği birçok yönden tartışılmış ve çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Bunlar; “Avlanma Büyüsü Teorisi” (Sieveking, 1979: 55; Hoppal, 2015: 77-78), “Şaman Teorisi” (Eliade, 1999: 547; Hoppal, 2015: 16-39; Hoppal, 2019: 63) ve “Sanat Teorisi” (Dutton, 2009: 141-150) şeklindedir. İncelenen kaya resim alanları bazen tek bir teori bazen ise birkaç teori ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu da kaya resimlerinin anlamlandırılma göreceliğini göstermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Avrasya kıtasının hemen her bölgesinde göçebe hayvan üslubu ile çizilerek karşımıza çıkan bu resimlerin bir diğer buluntu yeri de Anadolu'dur. Anadolu'da bu resimler Ardahan'da (Ceylan, 2015: 9-24) Artvin'de (Özgül, 2021: 781-818), Erzurum'da (Ceylan, 2002: 425-429; Özgül, 2015: 169-198; Ceylan, 2018: 155-206; Özgül, 2016: 371-390), Erzincan'da (Mert, 2007: 233-254; Üngör, 2018: 325-245), Hakkari'de (Uyanık, 1968: 93-103), Van'da (Belli, 2003: 29-42), Antalya'da (Ceylan ve Aydın, 2022: 535-556), Ankara'da (Beyazıt ve Göktürk, 2022: 1-44) ve daha birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Son olarak ise karşımıza çıkan bölge çalışma alanımızı oluşturan Kars ilidir. Kars ili idari sınırları içerisinde en fazla kaya resim alanının bulunduğu bölgedir. Bu durum Kars ilinin coğrafi şartlarının konargöçer kavimler için uygunluğunu ve bu bölgede uzun süre kaldığını göstermektedir.

Bölgede A. Ceylan başkanlığında üyesi olduğum ekip tarafından yapılan yüzey araştırmalarında 12 kaya resim alanı tespit edilmiştir. Bunlar; Borluk Vadisi kaya resimleri, Camuşlu kaya resimleri, Çiçekli kaya resimleri, Dereiçi kaya resimleri, Digor/Dolaylı kaya resimleri, Doyumlu kaya resimleri, Geyiklitepe kaya resimleri, Karaboncuk Çeşmebaşı kaya resimleri, Karaboncuk kaya resimleri, Kömürlü kaya resimleri, Kurbağa kaya resimleri ve Tunçkaya kaya resimleridir.

Borluk Vadisi Kaya Resimleri

Borluk Vadisi kaya resimleri, Kars ilinin 8 km güneyindeki Azat köyü sınırları içerisindeki Borluk Vadisi'nde bulunur. 1830 m rakımda bulunan kaya resim alanı vadi tabanından 15 - 16 m yükseklikteki kayalıklarda yer alır. 120 x 140 cm boyutlarındaki bir kaya panosuna işlenen figürler çizgi ve gagalama teknikleriyle çizilmiştir. Panoda 4 insan, 12 dağ keçisi, 4 yaban sığırtı, 3 dağ koyunu, 2 domuz, 1 oğlak ve 1 geyik olmak üzere toplam da 28 figür tespit edilmiştir (Bingöl, 2016: 349; Ceylan, 2018: 173; Ceylan, 2022a: 168-187).

Panoda çizilen hayvanlar genellikle bölgenin hayvan popülasyonunu yansıtmakla birlikte hepsi de av hayvanıdır. Çizilen figürler arasında dikkat çekenler arasında geyiğin boynuzları üzerinde trans halinde olduğu düşünülen iki insan/şaman figürü gelir. Bir av teması içinde çizildiğini düşündüğümüz bu panoda avın başarılı geçmesi için şamanik güçlere de yer verilmiştir. Ayrıca panoda elinde yay ve ok bulundurarak bir dağ keçisini avlarken çizilen insan figürü de dikkat çeker. (Günaşdı, Küçükyıldız ve Bingöl, 2023: 346-348).

Borluk Vadisi Kaya Resimleri ve Çizimleri

Camuşlu Kaya Resimleri

Camuşlu kaya resimleri, Kars ili Kağızman ilçesi Camuşlu köyünün yaklaşık 22 km batısında bulunan Aladağ'ın doğu eteklerindeki Elmalı Yaylası'nda, Yaylaaltı denilen yerde 2134 m rakımda bulunmaktadır. K. Kökten kaya resim alanını büyük pano ve küçük pano şeklinde incelemiştir. Küçük panoda 7'si erkek geyik, 3'ü dişi geyik olmak üzere 10 geyik ile

3 insan ve 1 eşek figürü yer alırken; büyük panoda 54'ü erkek geyik, 11'i dişi geyik ve 12'si yavru geyik olmak üzere 77 geyik; 13 dağ keçisi ve insan figürleri yer alır. Bu figürler çizgi ve kazıma tekniğiyle detaylı şekilde işlenmişlerdir (Kökten, 1975: 101-104; Karpuz, 1977: 1-6; Ceylan, 2008: 279; Ceylan, 2022a: 127-131).

Pastoral temalı işlenen bu panolar genelde bölgede bulunan yabani hayvan figürlerini içermektedir. Panoda bulunan silahlı insan figürleri ise şaman olarak yorumlanmıştır. Pano genel anlamda değerlendirildiğinde panonun av büyüsü panosu olduğu söylenebilir (Günaşdı, Küçükyıldız ve Bingöl, 2023: 348-350).

Camuşlu Kaya Resimleri ve Çizimleri

Çiçekli Kaya Resimleri

Çiçekli kaya resimleri, Kars ili Kağızman ilçesi Tunçkaya köyünün 500 m güneyindeki andezit kayaya işlenmiş bir panodur. 2003 m rakımda bulunan resim alanı çizgi tekniği ile işlenmiştir. Panoda 4 geyik ve 1 dağ keçisi figürü bulunmaktadır. Bu figürlerin yoğun bir şekilde tahribata uğradığı görülmüş olsa da yine de figürlerin kontörleri belli olmaktadır (Ceylan, 2018: 174-175; Bingöl, 2020: 96-100; Ceylan, 2022a: 164-167).

Çiçekli Kaya Resimleri ve Çizimleri

Dereçi Kaya Resimleri

Dereçi kaya resimleri, eski Kars-Ardahan yolu üzerinde 1798 m rakımda bulunmaktadır. 2 x 2,10 m ölçülerindeki andezit bir panoda bulunan figürler arasında geyik, at, dağ keçisi, süvari, köpek ve tuzak sahneleri bulunmaktadır. Panodaki figürler av teması içinde çizgi tekniği ile çizilmişlerdir (Üngör, 2016: 357 - 370; Ceylan, 2018: 175-176; Ceylan, 2022a: 150-154).

Kayaç üzerindeki fiziki çözünmeden dolayı, figürlerin detayları tam olarak belli olmasa da ana hatları ile bellidir. Panoda bulunan tuzak figürü ise bu sahnenin bir av töreni olduğunu bize göstermektedir. Ayrıca panodaki silahsız süvarinin de av gereci olarak tuzağı kullandığı düşünülebilir (Günaşdı, Küçükyıldız ve Bingöl, 2023: 350-352).

Dereiçi Kaya Resimleri ve Çizimleri

Digor/Dolaylı Kaya Resimleri

Digor/Dolaylı kaya resimleri Kars ili Digor ilçesi Dolaylı köyünün 2 km kuzeydoğusundaki kayalıklarda 1570 m rakımda bulunmaktadır. Pano üzerinde, avcı, dağ keçisi, tuzak ve güneş kursu gibi figürler kazıma ve oyma tekniğiyle av teması içinde çizilmiştir. İki ayrı alan olarak incelenen Digor/Dolaylı kaya resimlerinde, birinci resim alanında üç pano ikinci resim alanında ise bir pano tespit edilmiştir. Bu panolarda, insan-avcı-silahlı yaya avcı, süvari, tuzak, dağ keçisi, güneş kursu ve tuzağa düşmüş ancak ne olduğu belirlenemeyen bir hayvan tespit edilmiştir (Ceylan, 2022a: 200-212; Ceylan, 2022: 1-30).

Av teması içerisinde çizilen resim alanında dikkat çeken figürler arasında dağ keçisi üzerinde çizilmiş insan figürü başta gelmektedir. Bu olay şamanik düşünce sisteminde kişinin dünyalar arası yolculuğunu göstermesi bakımından önemlidir (Özgül, 2021: 192). Panodaki dikkat çeken diğer figür ise ikinci panodaki insan silüetidir. Bu silüet önündeki dağ keçilerini izler şekilde çizilmiştir. Ayrıca bu silüet, yakın çevresindeki insan biçimli taş heykellerden olan, Horasan-Hasanbey heykelinde (Ceylan, 2015: 300-301; N. Ceylan ve Günaşdı, 2018: 635-636; Günaşdı, Has ve Bingöl, 2022: 331; Bingöl, 2023: 1192-1194) ve Oltu taş heykelinde de (Ceylan, 2008: 216; N. Ceylan - Günaşdı, 2018: 635; Günaşdı, Has ve Bingöl, 2022: 332; Bingöl, 2023: 1191-1192) görülmektedir.

Digor/Dolaylı Kaya Resimleri ve Çizimleri

Doyumlu Kaya Resimleri

Doyumlu kaya resimleri, Kars ili Susuz ilçesi Doyumlu köyünün hemen kuzeyindeki kayalık alanlarda tespit edilmiştir. Panoda dağ keçisi, süvari, tuzak ve köpek figürleri; çizgi ve gagalama tekniği ile stilize bir şekilde çizilmiştir. Av teması içinde işlenen bu figürlerin net sayısını belirtmek oldukça güçtür. Çünkü kayalık yoğun fiziki çözülmeye maruz kalmıştır (Günaşdı, 2016: 391-407; Ceylan, 2018: 173; Karageçi, 2018: 572; Ceylan, 2022a: 213-218).

Panoda dikkat çeken figürler arasında el ele tutuşmuş üç insan figürü başta gelmektedir. Şamanik bir dans ritüeli içinde oldukları anlaşılan bu figürlerin solda olanın daha büyük çizilmesi ve erkeklik organının vurgulanması, onun sosyal statü olarak diğerlerinden daha önde olduğunu göstermektedir. Bu dans, ya bereketli bir av sonrası yapılan eğlencenin temsili ya da bir av büyüsü ritüeli olarak yorumlanabilir (Günaşdı, Küçükyıldız ve Bingöl, 2023: 356-357). Bu dans figürlerinin hemen benzerlerini Ermenistan kaya resimlerinde (Tokhatyan, 2015: 190), Gobustan'da (Somuncuoğlu, 2013: 43) ve Tamgalısay (Somuncuoğlu, 2013: 320) kaya resimlerinde de görmekteyiz.

Doyumlu Kaya Resimleri ve Çizimleri

Geyiklitepe Kaya Resimleri

Geyiklitepe kaya resim alanı, Kars ili Kağızman ilçesi Şaban köyünde 2247 m rakımda bulunmaktadır. Panolarda çizgi tekniği ile stilize şekilde çizilmiş ceylan, geyik, köpek, deve, tilki, kuş, tuzak ve hayat ağacı gibi figürler bulunmaktadır. Ayrıca panoda runik yazılar da mevcuttur (Ceylan, 2016: 85-96; Ceylan, 2018: 177; Özgül, 2018: 893-911; Ceylan, 2022a: 132-143).

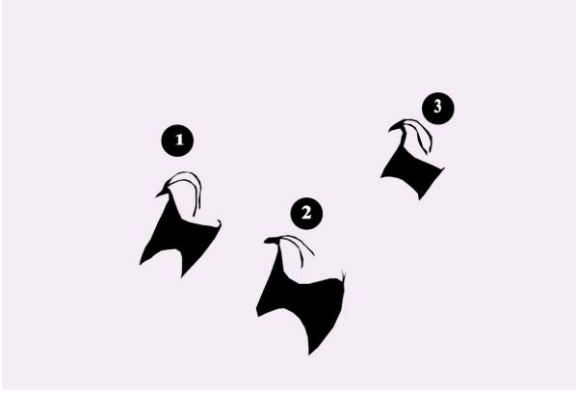
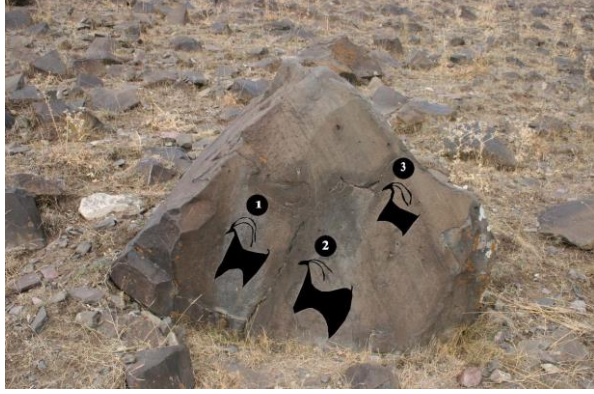
Pastoral tema içinde çizilen panoda tuzak figürü ve yabani av hayvanları dikkate alındığında, bir av sahnesinin canlandırılmış olduğu söylenebilir. Ancak panoda insan ya da avcı bulunmayışı bu duruma temkinli yaklaşılması gerektiğini göstermektedir (Günaşdı, Küçükyıldız ve Bingöl, 2023: 357-358).

Geyikli Tepe Kaya Resimleri ve Çizimleri

Karaboncuk Çeşmebaşı Kaya Resimleri

Karaboncuk Çeşmebaşı kaya resimleri, Kars ili Kağızman ilçesi Karaboncuk köyüne 1,5 km uzaklıktaki Çeşmebaşı mevkiinde bulunur. Tek bir panodan oluşan resim alanı 1,25 m x 1,60 m boyutundaki bir kayaya çizilmiştir. Panoda üç dağ keçisi motifi bulunmaktadır. Bu motiflerin önce kontörü alınmış sonra iç tarafları kazıma yöntemi ile doldurulmuştur (Ceylan, 2018: 179; Bingöl, 2020: 131-134; Ceylan, 2022a: 144-148).

Karaboncuk Çeşmebaşı Kaya Resimleri ve Çizimleri

Karaboncuk Kaya Resimleri

Karaboncuk Kaya Resimleri, Kars ili Kağızman ilçesi Karaboncuk köyü sınırlarında bulunan Aşağı Kom mevkiindedir. Tek bir panoda 7 adet hayvanın işlendiği pano kazıma tekniği ile çizilmiştir. Panodaki hayvanlar dağ keçisi, oğlak ve köpekten oluşmaktadır (Ceylan, 2018: 178-179; Bingöl, 2020: 134-139; Ceylan, 2022a: 144-148).

Karaboncuk Kaya Resimleri ve Çizimleri

Kömürlü Kaya Resimleri

Kömürlü kaya resim alanı, Kars ili Kağızman ilçesi Kömürlü köyünün 4 km kuzeyindeki Karacaören kayalıklarında yer alır. Kayalığın güney kısmında yaklaşık 70 adet hayvan figürü bulunmaktadır. Bu figürler çizgisel kazıma tekniği ile stilize olarak çizilmiştir. Pastoral ve av teması içinde çizilen kaya panosunda süvari, geyik, dağ keçisi, at, tilki ve kuş gibi figürler işlenmiştir (Ceylan, 2018: 179; Bingöl, 2020: 140-146; Ceylan, 2022a: 188-195).

Kömürlü Kaya Resimleri ve Çizimleri

Kurbanğa Kaya Resimleri

Kurbanğa kaya resimleri, Kars ili Kağızman ilçesi Camuşlu köyünün 6 km güneybatısındaki Tombul Tepe mevkiindedir. Resimler burada bulunan bir mağaranın içindeki ve dışındaki kayalıklara çizilmiştir. Pastoral tema içinde çizilen kaya resim alanında çizgi ve gagalama tekniği ile 60'ın üzerinde dağ keçisi figürü stilize olarak çizilmiştir. Panodaki diğer figürler ise panonun üst kısmında bulunan bir güneş figürü ve silahsız bir süvaridir. Bu kişi, muhtemelen sürüyü gözetleyen bir avcı ya da çobandır (Kökten, 1970: 2-16; Ceylan, 2018: 180; Bingöl, 2020: 146-154; Ceylan, 2022a: 121-126).

Kurbanğa kaya resimleri ve çizimleri

Tunçkaya Kaya Resimleri

Tunçkaya kaya resimleri, Kars ili Kağızman ilçesi Tunçkaya köyü sınırlarında yer almaktadır. Köyün güneyinde bulunan kaya resim alanında iki geyik ve iki dağ keçisi figürü tespit edilmiştir. Kazıma tekniğiyle yapılan bu resimler pastoral tema içerisinde çizilmişlerdir (Ceylan, 2018: 180-181; Bingöl, 2020: 154-158; Ceylan, 2022a: 161-163).

Tunçkaya Kaya Resimleri ve Çizimleri

Sonuç

Kars ili geniş otlakları ve su kaynakları ile tarih boyunca konargöçer kültürler için önemli bir yerleşim alanı olmuştur. İlk Tunç Çağı'ndan itibaren takip edilen bu kültürlerin arkalarında bıraktıkları maddi kültür öğeleri arasında kaya resimleri önemli bir yer tutar. Kars ili kaya resimleri genellikle pastoral tema içinde çizilmişlerdir. En çok işlenen konu ise av, çoban ve kırsal yaşam olarak karşımıza çıkar. Panolarda işlenen figürler genellikle süvari, insan-şaman, yaya avcı, dağ keçisi, geyik, at, domuz, kurt-köpek, güneş ve tuzaktır. Bu figürler arasında en yoğun olarak dağ keçisi ve geyik figürleri gelmektedir. Ayrıca panolarda işlenen hayvanlar bölgenin yaban hayatı hakkında fikirler vermekle birlikte hayvan popülasyonunu göstermesi açısından da önemlidir. Figürlerde göçebe sanat üslubunun ayırt edici özelliklerinden olan hareket unsuru ve belirtilmek istenen uzvun abartılı çizilmesi dikkat çekici unsurlar olarak karşımıza çıkar. Bu figürler ise genellikle gagalama, çizgi ve kazıma teknikleriyle çizilmişlerdir.

Kars ili kaya resimleri genel anlamda değerlendirildiği zaman tema, konu ve figür ortaklıklarının olduğu görülmektedir. Ayrıca Digor-Dolaylı kaya resimlerinde görülen insan silüetinin, konargöçer kültürlerin bir diğer mirası olan insan biçimli taş heykellerde de görülmesi bu geleneğin devamlılığını ve sürekliliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu durum aynı kültür gruplarının aynı coğrafyada yaşamasıyla açıklanabilir. Kars ili kaya resimleri hakkında tarihlendirme yapmak zor olsa da kaya resimlerinin İlk Tunç Çağı'ndan itibaren bölgede görüldüğünü ve Demir Çağı'nda arttığını söyleyebiliriz. Bu tarihlendirmelerdeki dayanaklarımız ise kaya resimlerinin etrafında tespit edilen arkeolojik verilerden elde edilen bulgular ve Kars ili kaya resimleri ile tarihlendirilmesi yapılmış kaya resim alanları arasında yapılan analogi çalışmalarıdır. Yine de bu konuya temkinli yaklaşılması gerekmektedir.

Anadolu genel itibarı ile değerlendirildiğinde en fazla kaya resim alanının Kars ili idari sınırlarında olduğu görülmüştür. Bu durum, Kars ili coğrafyasının bu resimleri çizen konargöçerler için uygunluğu ile açıklanabilir. Ayrıca Kars'ın, Kafkaslardan Anadolu'ya girişte bir durak olması bu hususta etkili olmuştur. Yapılacak olan yüzey araştırmaları neticesinde Kars ilinde yeni kaya resim alanlarının bulunacağı şüphesizdir.

Kaynakça

Beyazıt, M., ve Göktürk, B. D. (2022). "Yandaklıdere Petroglifleri". *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 1-44.

- Bingöl, A. (2016). “Yüzey Araştırmaları Işığında Borluk Vadisi Kayaüstü Resimleri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 39, 347-355.
- Bingöl, B. (2020). *Kuzeydoğu Anadolu Petroğliflerindeki Dağ Keçisi Motifi*. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Bingöl, B. (2023). “Kuzeydoğu Anadolu Kaya Resimlerindeki At ve Süvari Figürlerine Göstergebilimsel Açından Bir Bakış ve Değerlendirme”. Ed. İ. Küçükyıldız, B. Söylemez ve U. Karcioğlu, *Eski Çağ'dan Modern Çağ'a At içinde* (ss. 191-204), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bingöl, B. (2023). “Türkistan'dan Anadolu'ya Uzanan Bir Gelenek: İnsan Biçimli Taş Heykeller ve Balballar”. Ed. B. Bayram, C. Yavuz, M. Moldasheva ve J. Tanauova, *X. Uluslararası Türkoloji Kongresi (Modern Türkoloji: Temel Paradigmalar ve Disiplinlerarasılık) içinde* (ss.1185-1210), Kazakistan.
- Ceylan, A. (2002). “Doğuda İlk Türk Yerleşmelerinden Cunni Mağarası”. *Türkler Ansiklopedisi* 4. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 425-429.
- Ceylan, A. (2008). *Doğu Anadolu Araştırmaları Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır 1998-2008*. Erzurum: Güneş Vakfı Yayınevi.
- Ceylan, A. (2015). “Çıldır Başköy Kaya Resimleri”. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi BELGÜ*, 2/2, 9-24.
- Ceylan, A. (2015). *Doğu Anadolu Araştırmaları Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır 2008-2014*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi.
- Ceylan, A. (2018). “Türk Dünyasından Yeni Kaya Resimleri”. *XVII. Türk Tarih Kongresi I* (ss. 155-206). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ceylan, A. (2022a). *Doğu Anadolu'da Erken Dönem Türk İzleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ceylan, A. (2022b). “Doğu Anadolu'da Erken Dönem Türk İzleri III Kars-Digor (Dolaylı Kaya Resimleri”. *Türk Tarih Kongresi*, 18/1, 1-30.
- Ceylan, A., ve Aydın, T. (2021). “Elmalı Kaya Resimleri”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 535-556.
- Ceylan, A., Bingöl, A. ve Karageçi M. (2018). *Eski Çağda Kars Kaleleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi.
- Ceylan, N. ve Günaşdı, Y. (2018). “Doğu Anadolu'da Bulunan Bazı Taş Heykellerin Orta Asya'daki Örnekler ile Mukayesesi”. *16. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi içinde* (ss. 633-646). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2002). “Hun Sanatı”. *Türkler Ansiklopedisi*. 4. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 54-76.
- Çoruhlu, Y. (2019). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi I*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Durmuş, İ. (2002). “İskit Kültürü”. *Türkler Ansiklopedisi*. 4. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 15-25.
- Dutton, D. (2009). *The Art Instinct: Beauty, Pleasure, and Human Evolution*. New York: Bloomsbury Publishing.

- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. Çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Esin, E. (1978). *İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınevi.
- Günaşdı, Y., Küçükyıldız, İ. ve Bingöl, B. (2023). "Kuzeydoğu Anadolu Kaya Resimlerindeki Av ve Avcı Hayvanların Tasviri ile Av Ritüelleri Üzerine". Ed. E. G. Naskali, *Av Kitabı* içinde (ss. 341-372). İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Günaşdı, Y., Has, A. C. ve Bingöl, B. (2022). "Erzurum'un Şenkaya İlçesine Bağlı Ormanlı Köyünde Bulunan Erken Dönem Türk Kültürüne Ait İnsan Biçimli Taş Heykeller ve Balballar". *Gazi Akademik Bakış Dergisi* (GABD), 31/16, 327-344.
- Günaşdı, Y. (2016). "Doğu Anadolu Kaya Resimleri Işığında Doyumlu Kaya Panoları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(39), 391-407.
- Hoppal, M. (2015). *Şamanlar ve Semboller; Kaya Resmi ve Göstergebilim*. Çev. Fatih Sel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hoppal, M. (2019). *Avrasya'da Şamanlar*. Çev. B. Bayram, H. Ş. Ç. Çapraz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karageçi, M. (2018). "Doğu Anadolu Kaya Resimlerindeki Süvari Tasvirleri". *IV. Uluslararası Türk Şöleni Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (ss.561 - 583), Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.
- Karpuz, H. (1977). "Çamuşlu'da Yontma Taş Çağı Kaya Resimleri". *Tübitak Bilim ve Teknik* 10/212, 1-6.
- Kökten, İ. K. (1970). "Yazılıkaya'da ve Kurbanğa Mağarasında (Kars-Çamuşlu) Yeni Bulunan Dip Tarih Resimleri". *Karseli*, 6/69, 2-16.
- Kökten, İ. K. (1975). "Kars Çevresinde Dip Tarih Araştırmaları ve Yazılıkaya Resimleri". *Atatürk Konferansları*, 95-104.
- Mert, O. (2007). "Kemaliye'de Eski Türk İzleri: Dilli Vadisindeki Petroglif ve Damgalar". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, 233-254.
- Özgül, O. (2016). "Erzurum Şenkaya Petrogliflerindeki At Geyik ve Güneş Kursu". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 371-396.
- Özgül, O. (2018). "Orta Asya Kaya Resimleri Işığında Kars-Ardahan Kaya Resimlerindeki Av ve Tuzak Sahneleri". *IV. Türk Şöleni Bildirileri* (ss.893-911), Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.
- Özgül, O. (2021). "Artvin Arılı (Demirkapı) Yaylası Kaya Resimleri". *BELLETEN*, 85/304, 781-818.
- Özgül, O. ve Bingöl, B. (2021). "Kuzeydoğu Anadolu Petrogliflerindeki Bir Grup Dağ Keçisi Motifi". *Art-Sanat*, (16), 491 - 527.
- Phillips, E. D. (1965). *The Royal Hordes: Nomad Peoples of the Steppes*. London: Thames & Hudson.
- Rozwadowski, A. (2004). *Symbols through Time Interpreting the Rock Art of Central Asia*. Çev. A. Pietrzak. Poznan: Institute of Eastern Studies.
- Rudenko, S. I. (1952). *Dağlık Altay Buluntuları ve İskitler*. Çev. Almagül İsina Moskova: SSCB İlimler Akademisi Yayınları.

- Sieveking, A. (1979). *Cave Artist*. London: Thames & Hudson.
- Somuncuoğlu, S. (2013). *Sibiryadan Anadolu'ya Taştaki Türkler*. İstanbul: Atok Yayınları.
- Tarhan, M. T. (2002). “Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler”. *Türkler Ansiklopedisi* 1. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 597-610.
- Tokhatyan, K. (2015). “Rock Carvings Of Armenia”. *Fundamental Armenology*, 2, 184-204.
- Uyanık, M. (1968). “Van-Hakkari Sınırında Tırşın Yaylasında Bulunan Kaya Resimleri Hakkında”. *Belleken* 125: 93-103.
- Üngör, İ. (2016). “Orta Asya'dan Anadolu'ya Kayalara Yazılan Türk Kültürü (Dereiçi Kaya Resimleri)”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 39, 357-370.
- Üngör, İ. (2018). “Türk Kültüründe Dağ Keçisi Teke”. *IV. Uluslararası Türk Şöleni Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (ss. 245-325), Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.

İLLÜSTRASYONDA DENEYSELLİK FAKTÖRÜ VE ARDIŞIK SANATA ETKİSİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gökçe Dilay ŞENGÜN¹, Doç. Dr., Dizar Ercivan ZENCİRCİ²

¹Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, sengunngokce@gmail.com - 0009-0009-3387-4648

²Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, dizar.ercivan.zencirci@ege.edu.tr - 0000-0002-6256-7876

ÖZET

Sanatçıların üretkenlik süreçlerinde özgün kimlik oluşturma çabası kaçınılmazdır. Buna bağlı olarak özgünlük elde edebilmek için deneysellik olgusu, sanatçının kendi basmakalıbından sıyrılıp yetişmesi bakımından etkili bir süreçtir. İllüstrasyonda deneysellik; geleneksel yöntem, teknik veya malzemelerin dışında ürün kullanarak yenilikçi iş üretmeyi amaçlayan bir tutumdur. Grafik tasarımın alt dallarından illüstrasyon, sanatçılar ve tasarımcılar için görsel betimlemeyi kolaylaştıracak bir araç olmakla birlikte ardışık sanatta görsel anlatımı oluşturan unsurların temelidir. Zamanla sanatçılar ve tasarımcılar farklı koşullar altında; görsel ifadeyi kolaylaştırmak, çağın yeniliklerinden faydalanmak, anlatımı etkin kılmak, merak duygusu ve şans etkenleri gibi pek çok faktörle deneyselliğe yönelme ihtiyacı duymuştur. Araştırmanın amacı; amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş örnekler üzerinden illüstratif anlatımdaki deneyselliğin ardışık sanattaki karşılığını incelemek ve farklı görüşleri değerlendirmektir. Bulgularda, ardışık sanat adı altındaki çizgi roman ve grafik romanlarda kullanılan görsel betimleme tarzının anlatımda iletilmek istenen duygunun okuyucuya iletilmesi konusunda yenilikçi katkılar sunduğu belirtilmiştir. Pek çok tasarımsal yenilik gibi yapay zeka ve çağımız teknoloji faktörleri de deneysel süreçte yer almış ve pek çok araştırmaya tartışma konusu olmuştur. Buna karşın kullanılan deneysel yaklaşımların yapısına bağlı olarak görsel betimlemenin hikaye akışının önüne geçmesi gibi bir durumda okuyucu konforunu negatif etkileyebileceği yönünde endişeler de görülmüştür. Sonuç olarak tercih edilen deneysel tutumun niteliği önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler : İllüstrasyon, Deneysellik, Ardışık Sanat, Grafik Roman, Çizgi Roman

GİRİŞ

Çizgi roman ve benzeri görsel anlatı türlerini tanımlamak için Will Eisner'in popüler hale getirdiği sıralı sanat terimi kullanılır.(Eisner, 1985) Tüm sanat dallarında olduğu gibi sıralı sanat da okuyucuya veya hedef kitlesine belirli bir dil aracılığıyla mesaj iletme gayretindedir. Burada dil olgusu illüstrasyondur. Çizerler, iletmek istedikleri mesajı etkili bir şekilde ifade

edebilmek için bu dilde uzmanlaşırlar. Will Eisner, Comics and Sequential Art adlı kitabında, çizgi romanın veya ardışık sanatın gücünün, “görsel öğelerle yaratılan bir anlatının, okuyucuya doğrudan bir deneyim yaşatmasında” yattığını belirtir (Eisner, 1985). Bu deneyimin biçimsel yönü okuyucunun algısıyla ve okuma konforuyla doğrudan ilgilidir. Okur üzerinde maksimum etki yaratacak biçimsel kurgunun yaratı sorumluluğu çizerindir.

Bir sanatçının kullandığı grafik üslup, yalnızca bir nesnenin tasvir edilmesiyle sınırlı kalmaz, aynı zamanda kurgusal bir dünyanın görsel bir yorumu olarak da işlev görür. Her çizim tarzı, temsil edilebilir ya da görselleştirilebilir bir ontolojik çerçeve sunar. Bu durum oldukça geniş kapsamlı sonuçlar doğurur, okuyucu resimdeki nesneyi sanatçının tercih ettiği biçim üzerinden algılar. (Rawson ,1987) Biçim, ardışık sanatta farklı dönemsel şartlar ve farklı kültürel yorumlarla çeşitlilik kazanmıştır. Bu çeşitlilik bazen kullanılan materyaller bazen ise teknikler yoluyla sağlanır. Çeşitlilik aynı zamanda deneysellüğün bir ürünüdür. Sözelimi bu deneysel tutumun yol açtığı sonuçların görsel anlatımı etkileyiş biçimi bir estetik veya fonksiyon sağlamanın yanında tartışmalı sonuçları da ardında getirmiştir. Bu çalışma illüstratif görsel anlatımdaki deneysel yaklaşımın ardışık sanattaki karşılığını örnekler üzerinden incelemiş, konu üzerine yapılan bazı akademik eleştirileri derlemiştir. Ardışık sanata deneyselliliğin katkılarının ne boyutta ilerlediğini, yapay zeka gibi günümüz teknolojik gelişmeler ve biçimci denemeler çerçevesinden incelemiştir.

1. İLLÜSTRASYON NEDİR?

Grafik tasarımın bir alt dalı olarak İllüstrasyon; Latince, Illustrare kökünden gelip bir metni veya bir bilgiyi daha etkili şekilde açıklamak, düzyazıda durağanlığı kırmak, süslemek veya metne canlılık getirmek amacıyla kullanılan bir görsel anlatım aracıdır, illüstrasyondaki birincil amaç, mesaj iletmektir. (Sözen ve Tanyeli, 2009). Gören göze iletilmek istenen mesajın güçlü ve etkili şekilde aktarılması illüstratörün uzmanlığıdır. Kısaca illüstratör; bu mesajın arkasındaki tasarımsal üretkenlikten sorumlu yaratıcı bireydir.

Görsel tasarımda dijitalleşme baş gösterene kadar grafik tasarım, yazılıp-çizilip baskı için hazırlanmış eserlerin tümünü kapsayan bir alan olarak tanımlanmaktaydı. Bu tanım bugün yanlış olmamakla birlikte zaman içerisindeki gelişmeler nedeniyle eksik kalmaktadır. Dijital tasarımın popülerlik kazanması ve evlerde bilgisayar kullanımının artmasıyla sosyal medyanın gücü, grafik işlerin baskıya muhtaçlığını azaltmıştır. Güçlü bir görsel iletişim aracı olan illüstrasyonların kitlelere ulaşması için basılı şekilde yayımlanması şart değildir. Resim oluşturmak için kullanılan geleneksel veya dijital her türlü yöntem, teknik ve malzemeye illüstrasyon yapılabilir; kolaj, dijital kolaj, foto illüstrasyon, foto manipülasyon veya 3D modelleme gibi örnekler bu kategoriye dahil edilebilir.

Yöntem ve teknikleri birbiriyle kesişse de resim ve illüstrasyon akademik olarak birbirinden ayrı ele alınan bağlantılı olgulardır. Bu iki disiplin birbirinden beslenmektedir. İllüstrasyonun belirli bir sanatsal yönü olabilmektedir fakat bu olgunun sanat mı yoksa tasarım mı olduğu konusunu Gönüllü (2017) şu şekilde ele almıştır:

“Denilebilir ki, aslında her illüstrasyon aynı zamanda bir resimdir. Çünkü resmin sahip olduğu biçimsel, imgesel ve görsel tüm öğelere sahiptir. Fakat her resim bir illüstrasyon değildir. Bir

illüstrasyonun, yazılı bir metin olmadan da sergilenebilmesi onun ‘resim’ ile kesiştiği noktadır. Bu nokta ise hem özgürlüğünü kazandığı, hem de ikisinin arasındaki kavramsal farkın belirginleştiği yeri işaret eder. Bu fark onun, bir içsel metne sahip olmasıdır. İllüstrasyonun içinde metin, içselliğinden ötürü her zaman vardır. Kavramsal kürenin içinde olmak, varlığının garantisidir. Böylelikle, illüstrasyonun yazısız [içsel] metin ile olan ilişkisini vurguladığımızda, aslında kendi varlığından ayrı bir unsuru değil, yine kendi içinde, özünde var olan bir unsurla ilişkisinden bahsetmiş oluruz. Bu ona, "anlamı kendinde saklı" ya da "amacı içinde saklı" olma niteliği verir. Böylece bir görüntü olarak illüstrasyon, her zaman kendi metnini yaratır.” (Gönüllü,2017)

İllüstrasyonun betimsel gücü ve ereği içinde yapısı onu güçlü bir iletişim aracı konumuna getirmektedir. Akademik olarak illüstrasyon, grafik dilin bir ögesi ve görsel anlatımı güçlendiren bir tasarımıdır. Ne var ki iyi bir tasarıma sanatçının iç dünyasını etkili şekilde ifade edebilmesi yolunda da ihtiyaç duyulmaktadır.

2. İLLÜSTRASYONUN BAŞLANGICI VE GÜNÜMÜZDEKİ KONUMU

İllüstrasyonun tarihteki ilk örneklerinin M.Ö. 30.000.000 yıllarına dayanan Fransa, İspanya ve Afrika primitif mağara resimleri olduğu düşünülmektedir. (Milli Eğitim Dergisi,2003) Kimi araştırmacılara göre dinsel nedenlerle, kimilerine göre ise avlanma sonrası kutlama amaçlı yapıldığı sanılan bu resimlerin yapımındaki başlangıç sebebinin ne olduğu bugün hala kesin olarak bilinemese bile bir şey kesindir: illüstrasyonun sebebi meçhul doğumu, zaman içerisinde sembolizme ve yazının keşfine önayak olmuştur.

Mısırlıların papirüs kağıdını icad etmesi, sanat tarihinde kritik bir adımdır. Bu ilerleme resimli kitapların başlangıcı olmuştur. Çeşitli kaynaklarda farklı tarihlerle anılmakla birlikte M.Ö 1900’lü yıllara ait “Ramessum Papyrus” ve “The Egyptian Book of The Dead” papirüs ruloları resimli anlatının öncül eserlerindendir . (Yöntem, 2017) Bu dönemde kullanılan hiyeroglif yazı tipi aynı zamanda sıralı sanatın önde gelen kuramcılarından Scott McCloud tarafından çizgi roman örneği olarak öne sürülmüştür. (McCloud, 2018, s. 12-15)

Orta çağda illüstrasyon okuma yazma bilmeyen halka dini görüşleri resimlerle anlatmak konusunda işlevsel bir rol üstlenmiştir. Dini illüstratif süslemeler halkın dinle yakınlık kurmasına yardım etmiştir. Rönesans sonrası bir süre daha el yazması literatür ve illüstrasyon geleneği devam ederken, matbaanın icadı bir dönüm noktası olmuştur.

Matbaanın icadı çok eski zamanlara kadar uzansa da bugünkü anlamda harfleri değiştirilebilen matbaa Johann Gutenberg (ö. 1468) tarafından Almanya’da kurulmuştur. Gutenberg, ilk kez metal harf dökümüyle basım işine çabukluk kazandırmış, işlerin hızlanmasını sağlamıştır. (Meral Y., 2020)

1960’lı yıllarda ise dijital sanat, “sayısal sanat” ya da “bilgisayar sanatı” hayatımıza girmiştir. 60’lı yıllarda ortaya çıkmasına rağmen ülkemize ancak 1990’ların başı gibi nispeten günümüze yakın bir tarihte ulaşabilmiştir.

“Dijital sanatın dünyada ortaya çıkışı ve gelişimiyle Türkiye’de geçirdiği süreç karşılaştırıldığında Türkiye’nin dijital sanat alanında dünya çapında öncü bir rol üstlenemediği söylenebilir. Bu sebeple teknolojik yeniliklerde olduğu gibi dijital sanat çalışmaları da Türkiye’ye gecikmeyle girebilmiştir. Dünyada 60’larda avantgarde sanatçıların işleriyle, teknolojiyi anlamaya çalışan ve sorgulayan sergilerle başlayan, 80’lerden itibaren bilgisayar teknolojilerinin gelişimine paralel olarak yaygınlaşan, bir sanatsal ifade alanı olarak olgunlaşan dijital sanat, 2000’lerden bu yana, ortalama 20- 30 yıllık bir gecikmeyle Türkiye’nin gündemine girmiştir ve bu alanında çalışan, iş üreten sanatçılar, ilk ürünlerini 2000’lerde vermeye başlamıştır” (Ertan, 2015).

Teknolojik gelişmeler, doksanlarda oyun tasarımcılarının akıcı görüntü elde etmek için yeterli poligon ve kare sayısını kaldırarak oyun-içi işlemci gücüne sahip olunmamasından dolayı donanım eksikliğine çözüm olarak geliştirdiği bir teknik olan Low Poly tekniğinin illüstrasyonda kullanımı ve fotoğrafçılıkla sanatın birleşimi Dijital kolaj gibi deneysel imkanlara kapı aralamıştır. (Çeken, Çiçekli, Ersan, 2018)

Dijitalleşmenin getirilerinden biri de yapay zekadır. Yapay zeka’nın sanatta ve illüstrasyonda kullanımı giderek popülerleşmekle beraber sanata ilgisi olmayan insanları da üretmeye davet etmiştir. Günümüzde üretken yapay zekayla; algoritma sanatı, ganizm gibi yapay zeka destekli sanat akımları türemiştir. Bazı popüler yapay zeka görsel oluşturma yazılımları Leonardo AI, Starry AI, Stable Diffusion Online, DreamStudio, Bing Image Creator, Shutterstock, NightCafe, Dall-E 2 ve Midjourney şeklinde sıralanabilir.

1956 yılında Dartmouth Yapay Zeka Konferansı sonrası, konu üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların ardından John McCarthy’in ortaya attığı yapay zeka kavramını McCarthy; “akıllı makineler geliştirme bilimi ve mühendisliği” şeklinde tanımlamıştır. Son 10 yıl içinde bilgisayar destekli tasarım programlarının da bir parçası haline gelen sistem şu şekilde çalışmaktadır:

Montreal Üniversitesi 2014 makalesinde Ian Goodfellow ve ekibi GAN (Generative Adversarial Network) adı verilen bir tür yapay sinir ağını tanıttılar. Farklı görevler üstlenen iki yapay sinir ağı GAN’ları oluşur. Bu ağlardan biri sahte veri üretmeye odaklanan “üretici ağ”, diğeri ise gerçek veriler ile üretilen sahte verileri karşılaştırarak hangisinin gerçek olduğunu tespit etmeye çalışan “ayırt edici ağ” dır. Örneğin, bir resim oluşturma sürecinde, üretici ağ başlangıçta rastgele çizgiler üretir, çünkü daha önce insan yapımı bir resim "görmemiştir." Bu çizimleri ayırt edici ağa sunar. Ayırt edici ağ, insanlar tarafından yapılmış gerçek resimlere erişebilir ve üreticiden gelen çizimlerle gerçek resimleri karşılaştırarak farklılıkları belirler. Üretici ağ, bu geri bildirimleri dikkate alarak çizimlerini sürekli iyileştirir ve tekrar ayırt edici ağa sunar. Bu döngü, ayırt edici ağ, üreticiden gelen çizimleri gerçek resimlerden ayırt edemez oluncaya kadar devam eder. Sürecin sonunda, insan eliyle yapılmış resimlere oldukça benzeyen sahte görseller üretilmiş olur. (Ünal, 2018)

GAN teknolojisinin “makine öğrenmesi” özelliğiyle Hollandalı ressam Rembrandt’ın “Gece Devriyesi” isimli 363 cm × 437 cm yağlıboya resmini onarmak için de kullanıldı.

"Yetmiş yıl önce bu tablonun belediye binasında sergilenmesi için kenarları kesilmesi gerekti ve yetmiş yıl önce eser orijinal hali bozularak şu anda sergilendiği yere konumlandırıldı. Yapay zeka teknolojisinin özellikle GAN teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte Rembrandt'ın tablosu aynı ressamın spesifik özelliklerini, sanat tekniğini içerecek şekilde eğitildi. Bu sayede orijinalinin aynısı kurallara ve bütüne uygun şekilde eser tamamlanmış oldu." (www.trthaber.com) Yapay zekanın eğitilebilir, esinlenebilir ve üretken yanı; eseri ressamın elinden çıkmışçasına düzeltilmiş olması, başta telif ve etik sorunları olmak üzere bugün devam etmekte olan pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir.

3. ARDIŞIK SANATIN İLLÜSTRATİF ANLAMDA DENEYSELLİKLE İLİŞKİSİ VE FARKLI GÖRÜŞLER

Ardışık sanatta deneyselci tavır takınma cesareti, yalnızca sanatçı ve onun sanatı arasındaki bir mesele değildir. Aynı zamanda alanın getirdiği koşullar deneyselci yönü kısıtlayan veya ortam hazırlayan değişkenler olabilmektedir. Bu konu ardışık sanatın öznesine göre grafik roman ve çizgi romanda farklı şartlarda gelişir.

Grafik Roman	Çizgi Roman
Çizgi Romandan daha kalındır. Sert kapaklıdır. Genellikle bir hikâyenin tamamını içerir. Tek bir hikâyeye bağlı kalır ve tek seferde yayımlanır. Başlangıcı, ortası ve sonu vardır. Rafta kalma süresi uzundur çünkü yeniden basımları mevcuttur. Uluslararası Standart Kitap Numarası (ISBN) verilir.	Genellikle ince, kağıt kapaklıdır. Zımba teli ile bir araya getirilir. Devam öyküleri ve seriler yaygındır. Bir hikâyenin kısa bölümleri düzenli aralıklarla yayımlanır. Bir hikâyeyi başlatabilir, bitirebilir veya olayların ortasından başlayabilir. Kısa ömürlü olarak nitelendirilir. Uluslararası Standart Süreli Yayın Numarası (ISSN) verilir.

Çizelge 1: Grafik roman ve çizgi roman arasındaki farklar (Aktaran Rajendra, 2015, s.13)

Grafik tasarım ve edebiyatın bir araya gelmesi sonucu oluşan grafik romanlar melez bir tür olup, 1978'de modern anlamda hayatımıza girdiğinden beri farklı yaş gruplarına hitap etmesi yönünden hem genç hem de yetişkin okuyucuların keyif aldığı eserlerdir.(Karaçeper, 2018) Tablo 1'de görüldüğü üzere çizgi romanlardan farklı olarak grafik romanlar; aylık olarak devam kitabı yayımlamaz, öncelikli olarak ekonomik üretimi hedeflemez, genellikle hikayenin tamamı tek kitapta toplanır ve raflarda uzun ömürlüdür. Her ne kadar grafik romanlar çizgi roman anlatım dilini kullansa da; grafik roman sanatçısından çizgi roman çizeri gibi az zamanda çok iş yapması beklenmez. Dolayısıyla grafik roman idealinde tasarıma ayrılacak zaman ve maliyetli tasarımı karşılayacak bütçe mevcuttur. Bu da grafik romanlarda, alışlageldik çizgi roman anlatımının dışında bir yöntem kullanmaya imkan sağlar. Dolayısıyla çizgi romanlara kıyasla grafik romanların sanatsal yönü öne çıkmaktadır. Ne var ki bu durum çizgi romanlarda deneyselliği yer olmadığını göstermez.

17. yy.da empirizm öncü düşünürlerinden John Locke'un deneyci felsefesine göre insan doğuştan gelen bilginin sahibi değildir, doğru bilgiye yalnızca deney yoluyla ulaşılabilir. Boş bir levha gibi olan insan zihni hayat süresince edindiği deneyimlerle a posteriori bilgiye ulaşır. (Arslan, 2020: 55) Sanat da bu deneyimin bir parçasıdır. Farklı kültürler, çizgi roman sanatının

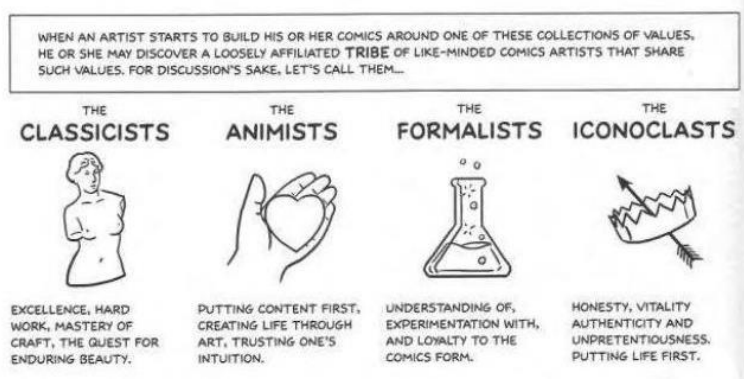
anlatısal ikoniği etkili bir şekilde kurabilmek adına kendi üsluplarını geliştirmişlerdir. Bu durum kültürel bir deneysellik doğurmuştur. İtalyan “Fumetti”, Fransız- Belçika “Frankofon”, Amerikan “Comics” ekolleri bu anlatım çeşitliliğinde en göze çarpan üsluplardır fakat deneysellik konusunda illüstratif olarak Japon “manga” örneği öne çıkmaktadır.

Japon manga sanatının babası olarak da bilinen tıp doktoru ve manga sanatçısı Osamu Tezuka, Betty Boop ve Walt Disney’in Mickey Mouse’u gibi batı animasyon sanatının etkisinde kalarak çizdiği eserlerinde yüzün yarısını kaplayan büyük göz stilizasyonunu başlatmıştır. Daha sonra anime/manga sanatının ikonik sembolü haline gelecek bu illüstratif yorumu her sanatçı kendi çizim tarzına göre dizayn ederek devam ettirmiştir. (Brenner, 2007: 7-8, Schodt, 1983: 40) Amerikan (comics) ve diğer çizgi roman üsluplarından farklı olarak manga illüstrasyon üslubunda olay akışındaki bütün duygular maksimum seviyede yaşanır ve olduğu gibi okuyucuya aktarılır.

Manga sanatında her şey abartılı ve dramatik bir ölçekte gerçekleştiğinden, sanatın her yönü bu dramatik etkiyi artırmak için kullanılır. Örneğin, bir dövüş sahnesinde, arka plan genellikle kaybolur ve karakterin hareketini ve yoğun konsantrasyonunu gösteren aksiyon çizgileriyle yer değiştirir. Komedi sahnelerinde ise abartılı tepkiler, hareketler ve görünüm değişiklikleri mizahi bir etki yaratır ve mangaya, bazı okuyucuların kabul etmekte zorlandığı çığgın bir enerji katar. Dram türünde ise tempo belirleyici olur; uzun sessizlikler gerilimi artırır ve karakterlerin içsel mücadelelerini vurgular. Tüm bu teknikler, hikayenin duygusal yönlerini öne çıkarmak için kullanılır. Batı çizgi romanları benzer yöntemler kullansa da, bu yaklaşımlar Japon mangasında olduğu kadar tutarlı ve medyumun ayrılmaz bir parçası haline gelmemiştir. (Brenner, 2007: 28) Genellikle manganın iç sayfalarında özel sayıların belirli sayfaları dışında renk de kullanılmamaktadır. Çizim üslubunun plastik yapısı ve çizgi roman tipi özgün ardışıklık ilkeleri, zamanındaki diğer sıralı sanat örneklerine kıyasla gözle görülür şekilde alışla gelmişin dışında bir yol izlemiştir. Bu tip bir deneysel tutum, güçlü bir anlatısal ikoniği ekonomik ve etkili şekilde iletmek açısından avantajlıdır.

Rawson (1987), bir sanatçının tercih ettiği grafik üslubun yalnızca bir nesneyi tasvir etmekle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda kurgusal bir dünyanın görsel bir yorumu olarak değerlendirilebileceğini belirtir. Ona göre, her çizim tarzı, temsil edilebilir ya da görselleştirilebilir bir ontolojiyi beraberinde getirir. Rawson, bunun oldukça geniş kapsamlı etkileri olduğunu vurgulamaktadır; çünkü izleyici, çizimdeki nesneyi kullanılan biçim aracılığıyla algılar. (Karaçeper,2018, s.178) Dolayısıyla anlatımda tercih edilen illüstratif yapının niteliği okuyucu üzerinde kritik önem arz etmektedir.

McCloud’un (2006) kuramına göre sıralı sanat üretim sürecinde çizerler, dört farklı ideal altında birleşebilirler. (bkz: görsel 1) Bunlar: zamansız eser üretmeyi hedefleyen, çalışkan, işte uzmanlığa önem veren “klasikçiler”; hikayeye öncelik veren, hayatı sanat yoluyla yaratan, sezgilere güvenen “animistler”; çizgi roman formunu anlayıp, deneyler yapan “biçimciler”; dürüstlüğü, özgünlüğü, iddiasızlığı ve hayatı ön plana koymayı hedefleyen “tabu devirenler” (bkz: şekil 1).

Görsel 1: Scott McCloud, Making Comics’de sanatçı grupları teorisini açıklıyor s:232

Bu dört ideal arasındaki geçişler katı ve kesin değil, akışkan ve geçirgendir. Sanatçı üretim hayatında tek bir ideale tutunmak yerine birden fazlasını özünde harmanlayıp birleştirebilir. Bazı ideallere ise hayatı boyunca hiç yanaşmamaktadır. McCloud bu durumun olası sebeplerinden biri olarak; bu dört idealden bazılarının görüşte birbirini destekler veya tamamlar pozisyonda bulunurken diğerlerinin taban tabana zıt olmasını öne sürmektedir. Bu konuda şu şekilde bir örnek gösterir:

“Biçimci bir yaklaşım, çizgi roman formunu deney yoluyla görünür kılar- tam olarak içerik odaklı animistin hikayeyi ilk sıraya koyarak kaçınmaya çalıştığı şey.” (McCloud, 2006, s.234) İçerik odaklı bir sanatçının sanatsal idealleri göz önünde bulundurulduğunda deneysel tavır içeriğinin önüne geçip metinsel anlatımın etkisini düşürebilir, bu da okuma konforunu düşürecektir.

Biçimci yaklaşımın son yıllardaki en tartışmalı formu yapay zekanın sıralı sanatla buluşmasıdır. Midjourney, Dall-e, Storyboarder AI ve Comics AI, AI Comic Factory gibi yazılımların sıralı sanatta kullanımı üzerine denemeler devam etmektedir. Campfire Entertainment’ın bazı arka planlar ve karakter tasarımları için midjourney asistanlığından yararlanarak geliştirdiği 5 sayılı The Bestiary Chronicles örneğinde: Yazar Steve Coulson "Çizgi romanın arkasındaki ekip, hikayenin kahramanını tanımlamak için AI sanat üretim aracı Midjourney'e 'Hitchcock Sarışını' ifadesini kullandı, ve çoğu zaman Grace Kelly'ye benzer şekilde çıktı" (bkz: görsel 2) şeklinde üretim sürecine dair bir açıklama yapmıştır.

Görsel 2: Solda midjourney asistanlığında geliştirilen “Hitchcock sarışını” The Bestiary Chronicles çizgi roman kahramanı,

Sağda yapay zeka algoritması üretimi kıyamet sonrası kasvetli arka plan tasarımı, çizgi roman sayfaları, erişim: 28.10.24

(<https://www.cnet.com/culture/ai-drew-this-gorgeous-comics-series-you-d-never-know-it/>)

4. ARDIŞIK SANATTA DENEYSEL İLLÜSTRASYON TEKNİKLERİNİN KULLANIMI

Bu bölümde dünya genelinden amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş, ardışık sanatta biçimci illüstratif anlatım örnekleri incelenmiştir.

Görsel 3: The Abolition of Man isimli grafik romandan örnek sayfalar. Erişim: 12.11.2024

(<https://www.amazon.com.tr/Abolition-Man-Experiment-Four-Parts/dp/1736860577>,

[https://diamondcomics.com/Article/259600-Diamond-Living-the-Line-Announce-the-Worlds-First-AI-Illustrated-Comic-Book#:~:text=The%20world's%20first%20\(and%20only,Strange%20Death%20of%20Alex%20Raymond\)](https://diamondcomics.com/Article/259600-Diamond-Living-the-Line-Announce-the-Worlds-First-AI-Illustrated-Comic-Book#:~:text=The%20world's%20first%20(and%20only,Strange%20Death%20of%20Alex%20Raymond))

Sean Michael Robinson, Luciano Floridi ve ‘Will Eisner Çizgi Roman Endüstrisi Ödülleri’ adayı animatör Carson Grubaugh’un bir araya gelip oluşturduğu The Abolition of Man isimli 4 serilik grafik roman, dünyada tamamı yapay zeka tarafından üretilmiş ilk grafik romandır (bkz: görsel 3). İllüstrasyonlar Midjourney, metinler ise Dall-e yapay zeka programından elde edilmiştir. Yapay zekanın çizerlere vakit tasarrufu sağlaması açısından kullanılmaya çalışıldığı örnekler mevcuttur fakat eserin tamamının üretken yapay zeka programlarınca oluşturulup editlenmesi daha önce hiç yaşanmamış deneysel bir meseledir.

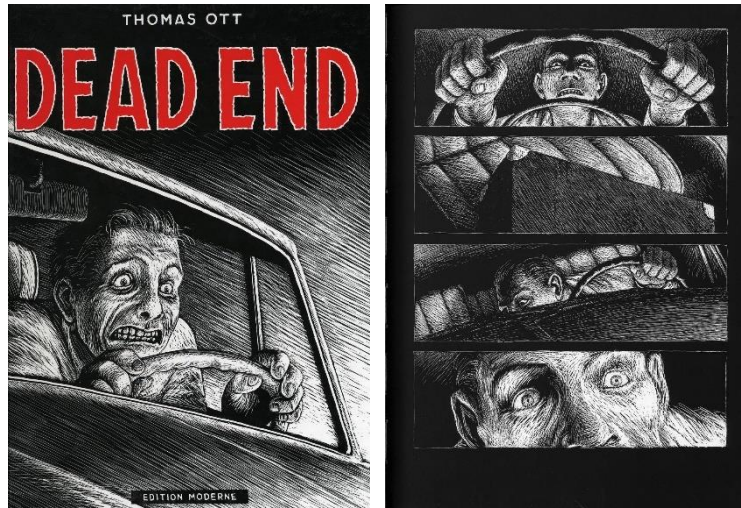
Görsel 4: Cyberpunk: Peach John isimli mangadan örnek sayfalar. Erişim: 10.11.2024
(<https://readallcomics.com/arkham-asylum-a-serious-house-on-serious-earth/>)

Rootport’un Cyberpunk’ı 2023 yılında Japonya’da satışa sunulan 120 sayfalık tamamı renklendirilmiş bir mangadır(bkz: görsel 4). Rootport’un, yapay zeka destekli görsel oluşturma programı Midjourney ile iş birliği yaparak oluşturduğu manganın metni yazarın kendisine aittir. Anonim bir yazar olan Rootport’un daha önce hiç çizim yapmadığı biliniyor. Rootport, bu süreci “eğlenceli bir yolculuk, biraz da piyango oynamaya benzer” olarak tanımlamıştır. Yazar, geleneksel olarak bir insan sanatçının bir yılını alabilecek işi, bu yöntemle çok daha kısa sürede tamamlamıştır. (Vinchon, (2023); Leroy, (2023))

Görsel 5: 1989 yılında Neil Gaiman tarafından yazılıp Dave McKean tarafından resimlenen “Arkham Asylum: A Serious House on Serious Earth” isimli grafik romandan örnek sayfalar. Erişim: 10.11.2024 (<https://readallcomics.com/arkham-asylum-a-serious-house-on-serious-earth/>)

Dave McKean’ın illüstre edip Neil Gaiman’ın hikayesini yazdığı "Arkham Asylum: A Serious House on Serious Earth" adlı eser çizgi romandan uyarlama bir grafik romandır (bkz: görsel 5). Bu grafik roman, geleneksel sıralı sanat estetiğini terk ederek fotoğraf manipülasyonları, boyamalar, yer yer kolajlar ve soyut grafik öğeler gibi deneysel görsel tekniklerin bir arada harmanlanmasıyla hazırlanmış karışık teknik bir eserdir. Eserin görsel ikonığında sanatsal yönü ağır basmaktadır. McKean, karakterlerin psikolojik derinliklerini ve hikayenin karanlık atmosferini etkili bir şekilde ifade etmek için yenilikçi bir yöntem tercih etmiştir.

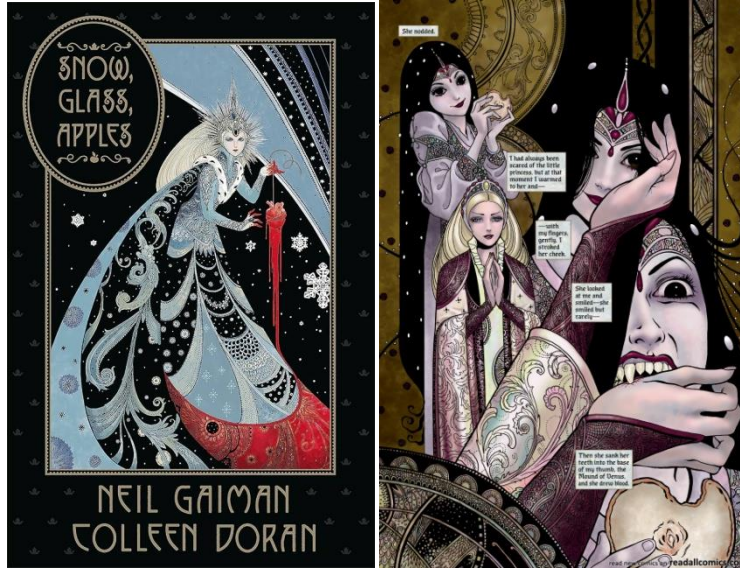

Görsel 6: 1996 yılında Thomas Ott tarafından yazılıp resimlenen “Dead End” isimli grafik romandan örnek sayfa. Erişim: 06.11.2024 (<https://readallcomics.com/dead-end-full/>)

Thomas Ott’ın Dead End isimli sözsüz grafik romanı iki farklı korku hikayesini ard arda okuyucusuna sunan diyalogsuz, 48 sayfalık kısa bir eserdir (bkz: görsel 6). Grafik romanın tamamı siyah-beyaz olup kullanılan tek renk kapaktaki “Dead End” yazısının kırmızısıdır.

“Renklerin anlamları bulundukları bağlamlara bakıldığında çeşitlilik gösterebilmektedir. Şiddette bunlardan biridir. Renk çemberinin içerisinde en kuvvetli etkiye sahip olan renk kırmızıdır ve tahrik edici, sinir gerici bir etkiye sahiptir. Ünlü ressamların resimlerine bakıldığında şiddet içeren anlatımlar kırmızı renk ile desteklenmiştir. Olumsuz anlamları ile kırmızı kan, savaşın, saldırganlığın, ateşin ve şiddetin, rengidir. Onun için “gözünü kan bürümek, elini kana bulamak, (yazı ya da sözle) şiddetle saldırmak ve öfkeden kıpkırmızı 63Farklı Disi pli` nler Açısından Şi` ddet Olgusu ve Çözüm Arayış` olmak” gibi deyimler kırmızı ile oluşmuştur. Bu saydığımız deyimlerde kırmızı, öfke, utanma ve çekingenlik ifade etmektedir (Türkoğlu, s.284, 2003).” Görüldüğü üzere kırmızı renk psikolojik olarak kan ve şiddetle ilişkilendirilebilmekte. Bu da grafik olarak gerilim hedeflenen gerici hissiyatı desteklemektedir.

Eserin iç sayfalarındaki illüstrasyon tipi iç içe geçmiş çizgisel bir doku oluşturmaktadır. Kendi içinde sistematik ve figürlerin formunu destekleyen bu deneysel üslup, hikayenin amaçladığı anksiyetik duygunun etkisini arttıran güçlendirici bir etmendir.

Görsel 7: Neil Gaiman tarafından yazılıp Colleen Doran tarafından resimlenen 2019 basımı “Snow, Glass, Apples” isimli grafik romandan örnek sayfalar. Erişim: 10.11.2024
(<https://readcomiconline.li/Comic/Snow-Glass-Apples>)

Neil Gaiman’ın yazıp Colleen Doran’ın resimlediği grafik roman “Snow, Glass Apples”, aşırı süslemeci ve sembolik bir üslupla geleneksel çizgi roman anlatım dilinin dışındadır (bkz: görsel 7). Pamuk prenses ve yedi cüceler masalını akıllıca bir perspektifle yeniden ele alan grafik romanda deneysellik yalnızca illüstrasyonla değil aynı zamanda sıralı sanatın ardışıklık ilkeleriyle de kurulmuştur. Eserin büyük bir kısmında panelleme sistemi kullanılmamış, kompozisyon görsel hiyerarşiyle sağlanmıştır. Ne var ki bu eser illüstratif olarak deneysel bir yapıda olmasına karşın tamamen orijinal bir tarz değildir. Çizer Colleen Doran, eserin notlar kısmında bahsettiği üzere görsel betimlemede Harry Clarke ve Aubrey Beardsley çizim tarzlarından ilham alınmıştır eserde süslemeci ve sembolik dilin yanında manga tipi büyük gözler öne çıkmaktadır.

SONUÇ

Kültürlerin ve teknolojik koşulların zaman içerisindeki evrimiyle illüstrasyon farklı şekiller almıştır. Bilhassa 1960'lı yıllar sonrasında dijital sanatın ortaya çıkmasıyla; illüstrasyonun baskıya girmesi, malzeme teminatı, revize işlemi, zaman tasarrufu gibi pek çok konuda belirgin şekilde avantaj sağlanmıştır. İster geleneksel ister modern yöntemlerde illüstrasyonda deneysel tutum çizerlerin sanatsal gelişimi için değerlidir. İllüstrasyonda deneysellik, gören gözün illüstrasyon çalışmasına farklı açılardan yaklaşmasını sağlar, anlatının sınırlarını genişletir, sanatçıya özgün ve esnek ifade biçimleri sunar.

Sanatın ve tasarımın içindeki deneysellik olgusu yeni bir kavram olmayıp sanat tarihinden bu yana devinimsel bir süreç içerisinde. Nitekim ardışık sanat da bu sürecin bir parçasıdır. Görüldüğü üzere ardışık sanattaki biçimcilik yalnızca estetik kovalayan bir süreçten ibaret değildir. Bilhassa çizgi romanda estetik, yapısı gereği bir amaçtan ziyade araç konumundadır. Bu durumda deneysel tutum çizgi roman medyumunu için yapay zeka örneği bazında zaman ve efor tasarrufu sağlayacak bir yardımcı olabildiği gibi; manga örneği açısından anlatılmak istenen hikayenin benzer veya daha güçlü bir etkiyle başka hangi yollarla iletebileceği yönünde bir kılavuzdur. Sanatçının hedeflediği grafik anlatıma ne yollarla ulaşabileceğini gösteren bir pusuladır.

Grafik romanda daha önce bahsedildiği üzere koşulsal farklılıklardan dolayı estetik yapının ön planda olduğu ve deneysel tutumdaki imkanların çeşitliliği bir gerçektir. Grafik roman pahalı bir sanattır ve her türlü biçimsel deneyciliğe alan tanımaktadır. Fakat bu deneysel tavrındaki dengeye göre biçimsellik hikayenin önüne geçen bir engel veya görsel anlatımı ilginç kılan bir faktör haline gelebilmektedir. Dolayısıyla bu konuda sanatçının öncelikleri ve biçimci tavrı kadar okuyucunun tercih ettiği genel okuma konforu da kritik önem taşımaktadır. Biçimci bir yol izlenirken okuma rahatlığından taviz vermek istenen bir durum değildir.

Sonuç olarak; Sanatçılar sıralı sanatta anlatsal ikoniği güçlendirmek veya yenilikçi işlere imza atmak için deneyselciliğe yönelmişlerdir. Sanatçıların bu konudaki ihtiyacı, üretim hayatlarındaki arayışlarına çeşitli çözüm önerileri doğurmaktadır. Ardışık sanatta da illüstrasyonda olduğu gibi deneysel imkanların ve bu alana yönelimin bilimin kendi doğası gibi kümülatif bir şekilde devam etmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2020). **Felsefeye Giriş**. Serbest Kitaplar.
- BRENNER, E. R. (2007). **Understanding Anime ve Manga**. London: Libraries Unlimited.
- ÇEKEN, B., ÇİÇEKLİ, K., & ERSAN, M. (2018). **Dijitalden Doğan İllüstrasyon Tekniği: Low Poly**. Sanat Eğitimi Dergisi, 6(2), 167-179.
- ERTAN, E. (2015). **Dijital Sonrası Tarihçeler: 1960'lar ve 1970'lerin Medya Sanatından Kesitler**. İstanbul: Akbank Sanat.

- GÖNÜLLÜ, A. B. **İllüstrasyon (Resimleme) Sanatını Tanımlamak**. Proceedings p, 909, 919.
- KARAÇEPER, Ç. (2018). **Grafik Romanda Özgünlük Ve Etkileşimli Bir Uygulama**.
- KAYA İ., (2003). **Çocuk Kitabı Resimlerinde Klise Yaklaşımlar. Çocuk Kitabı Resimlerinde Klise Yaklaşımlar**. Çoluk Çocuk Dergisi. Mart Sayısı
- LEROY, T. (2023, March 6). **In Japan, the first manga generated by an artificial intelligence provokes controversy**. BFMTV. from: https://www.bfmtv.com/tech/cyberpunk-peach-john-voici-le-premier-manga-japonais-genere-par-une-intelligence-artificielle_AD-202303060254.html. [last accessed 10 March 2023].
- MCCLOUD, S. (2006). **Making comics: storytelling secrets of comics, manga and graphic novels**. New York: Harper.
- MERAL, Y. (2020). **Yahudi Âlimlerin Gözüyle Matbaanın İcadı ve Matbaada Basılan Metinlerin Hükmü**. Belleten, 84(300), 559-584.
- TÜRKOĞLU, S. (2003). **Anlatım ve Deyimlerde Renklerin Dili**. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, 2, 278- 290
- ÜNAL, E. (2018). **Yapay Zekadan Sanatçıya. Tübitak Bilim Ve Teknik Dergisi**, 58-66.
- VINCHON, F., LUBART, T., BARTOLOTTA, S., GIRONNAY, V., BOTELLA, M., BOURGEOIS-BOUGRINE, S., ... & GAGGIOLÌ, A. (2023). **Artificial Intelligence & Creativity: A manifesto for collaboration**. *The Journal of Creative Behavior*, 57(4), 472-484.
- YÖNTEM, O. (2017). **Türkiye ve dünyada geleneksel illüstrasyondan dijital illüstrasyona geçiş; eğitim ve sektörel bağlamda kullanımları** (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

İNTERNET KAYNAKLARI

- “AI Drew This Gorgeous Comic Series. You’d Never Know It”
<https://www.cnet.com/culture/ai-drew-this-gorgeous-comics-series-youd-never-know-it/>
- “Diamond, Living The Line Announce the World’s First AI- Illustrated Comic Book”
[https://diamondcomics.com/Article/259600-Diamond-Living-the-Line-Announce-the-Worlds-First-AI-Illustrated-Comic-Book#:~:text=The%20world's%20first%20\(and%20only,Strange%20Death%20of%20Alex%20Raymond\).](https://diamondcomics.com/Article/259600-Diamond-Living-the-Line-Announce-the-Worlds-First-AI-Illustrated-Comic-Book#:~:text=The%20world's%20first%20(and%20only,Strange%20Death%20of%20Alex%20Raymond).)
- “Sanatçıya mı, yazarı mı? Yapay zeka eserleri kime ait?”
<https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/sanatciya-mi-yazilimciya-mi-yapay-zeka-eserleri-kime-ait-812261.html>
<https://www.livingthelinebooks.com/books/abolition-of-man>
- “Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Yeri ve Önemi”
https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/isler.htm#:~:text

[=30.000.000%20y%C4%B1lar%C4%B1nda%20yap%C4%B1ld%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20d%C3%BC%C5%9F%C3%BCn%C3%BClen,onu%20kutlamak%20i%C3%A7in%20yap%C4%B1ld%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnmektedirler.](#)

BATILILAŞMA DÖNEMİ TÜRK İŞLEME SANATI

Dr. Öğretim Üyesi Ebru Yıldırım

Batman Üniversitesi, ebru.elpe@batman.edu.tr 0000-0001-9323-9851

ÖZET

İşleme keçe, deri, keten ipek kumaş gibi ana zemin malzemesi üzerine çeşitli türde iplikler kullanılarak iğne yardımı ile yapılan, iğne hareketlerine göre sınıflandırılan bir sanat dalıdır. İşlemede uygulanan temel yöntem, kumaşı meydana getiren dokumanın ipliklerinin sayılmasına bağlı olarak kumaşın üzerine yapılan motifler ile önceden tasarlanmış olan süsleme kompozisyonunu oluşturulmasına dayanır. XVIII. yüzyıldan itibaren Batılılaşma etkileri her alanda Osmanlı sarayında kendini belli etmeye başlamıştı. İşleme sanatında da bu etkiler kendisini teknik, motif, renk ve süsleme kompozisyonu şeklinde göstermiştir. Makineleşmenin her alanda yaygınlaşması ile birlikte dokuma, işleme alanlarında da makineleşme yaygınlaşmış Avrupa’da başlayan bu gelişmeler ve yenilikler çok geçmeden Osmanlıda da geleneksel tekniklerin yerini almıştır. Klasik döneme nazaran renkler zenginleşmiş, motifler stilize den natüraliste doğru aşama aşama değişmiştir. İtalyan ile Türk işleme sanatları arasında bazı benzerlikler vardır. Kadınlara atfedilen işleme sanatı her iki toplum için ortaktır. Evlenme hazırlığının bir aşaması olan çeyizlerde çeşitli renk motif ve yerel özellikler ile zenginleşen işleme örnekleri vardır. İtalya’da çeyiz ile ilgili bir unsur sandıkların içinin keten ile kaplanmasıdır. Türk çeyiz sandıklarının bazılarının içinin kumaş “özellikle ipek kumaş” ile kaplı olması benzer özelliklerdendir. İtalya’da yirminci yüzyıl, dokuma ve işleme sanatında süreklilik ve gelişmelerin yaşandığı dönemdir. Benzer şekilde Türk işlemlerinde de Cumhuriyet dönemi ile birlikte, XIX. yüzyıldaki gelişmelerin mirası ışığında yenilik ve değişimler görülmüştür Bu çalışmada Türk işleme sanatında batılılaşma döneminden günümüze kadar geçen süre içindeki gelişim anlatılmaya çalışılmış ve metin içinde Türk ve İtalyan işleme sanatı arasındaki benzerliklerden de bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Batılılaşma, Dönemi, Türk ,İşleme, Sanatı.

WESTERNIZATION PERIOD TURKISH EMBROIDERY ART

ABSTRACT

Embroidery is an art form that is classified according to needle movements by using various types of threads on a main base material such as felt, leather, linen and silk fabric. The basic method applied in embroidery is based on the creation of a previously designed ornamental composition with motifs made on the fabric depending on the counting of the threads of the weaving that forms the fabric. From the 18th century onwards, Westernization effects began to show themselves in every field in the Ottoman palace. These effects also showed themselves in the form of technique, motif, color and ornamental composition in embroidery art. With the spread of mechanization in every field, mechanization also became widespread in weaving and embroidery fields. These developments and innovations that started in Europe soon replaced traditional techniques in the Ottoman Empire. Compared to the classical period, colors have become richer and motifs have gradually changed from stylized to naturalistic. There are some similarities between Italian and Turkish embroidery arts. Embroidery art attributed to women is common to both societies. There are embroidery examples enriched with various color motifs and local characteristics in dowries, which are a stage of marriage preparation. In Italy, an element related to dowry is the lining of the chests with linen. The fact that some Turkish dowry chests are covered with fabric "especially silk fabric" is a similar feature. The twentieth century in Italy is a period when continuity and developments were experienced in weaving and embroidery art. Similarly, innovations and changes were seen in Turkish embroidery in the light of the heritage of developments in the 19th century, together with the Republican period. In this study, the development in Turkish embroidery art from the westernization period to the present day was tried to be explained and the similarities between Turkish and Italian embroidery art were also mentioned in the text.

Keywords : Westernization, Period, Turkish, Embroidery, Art.

1.GİRİŞ

İşleme keçe, deri, keten ipe kumaş gibi ana zemin malzemesi üzerine çeşitli türde iplikler kullanılarak iğne yardımı ile yapılan, iğne hareketlerine göre sınıflandırılan ve tarihi geçmişi insanlığın ortaya çıkmasına dayanan süsleme sanatıdır.(Ünal, 1956, s. 83.dpn.1). İşlemede uygulanan temel yöntem, kumaşı meydana getiren dokumanın ipliklerinin sayılmasına bağlı olarak şekillenmektedir. İşleme yapılacak kumaş sık dokunmuş ve iplikler sayılamıyor ise o kumaşın üzerine teyel yöntemi ile iplikleri sayılan bir başka kumaş aplike edilir ve işleme bittikten sonra aplike edilen kumaş iplikleri çekilmek suretiyle kumaş üzerinden sökülür ve böylece işlemem ortaya çıkar. İğnenin kumaş üzerinde belli yerlere batırılıp çıkarılması yani

İğne hareketleri ile kumaşın üzerine motifler oluşturulur ve önceden tasarlanmış olan süsleme kompozisyonu oluşturulur. İşlemelerin yapıldığı kumaşların kullanım alanları o toplumun sosyal ve kültürel hayatı ile ilgilidir. Türk işleme sanatında doğum, evlenme ve ölüm temalarının yanı sıra hacca gitmek, sünnet düğünü gibi toplumsal olaylar ile ilgili giyim ve kullanım eşyaları üzerinde işlemler vardır. Evlenme ile giysi ve kullanım eşyaları, cenaze ve ölüm sonrası uygulamalarda kullanılacak giysi ve kullanım eşyaları gibi dokuma ürünlerinde dönemin zevki, modasına uygun motifler, süsleme kompozisyonları, işleme olarak kullanılır. Türk işleme sanatına bakıldığında Türklerin tarih boyunca geliştirdikleri inanç, kültür, toplum yaşamı, beğeni, estetik anlayış, duygu, düşünce gibi değerlerin özetini giysiler ve günlük ve özel kullanım eşyalarında görmek mümkündür. Özellikle çeyiz sandıklarının içi, işleme sanatının zengin örnekleri ile doludur. Gelin olmanın önemli aşamalarından biri olan ve her kızın yaptığı çeyiz işleri ve bunların saklandığı sandıklar işleme ve süsleme sanatının değişik ve çeşitli örneklerini ihtiva eder.

Türk işleme sanatı, iğne hareketlerine dayanılarak çeşitli şekilde isim almışlardır. Bunlara örnek olarak ajur, aplike, balıksırtı, Bosna iğnesi, ciğerdeldi, etamin iğnesi, kanaviçe, maraş işi, goblen iğnesi, çöp işi, etamin iğnesi, kordon tutturma, kum iğnesi sap işi verilebilir. Bu iğneler ile yapılan işlemlerde işlenen yönün iki yönü de (tersi ile yüzü), aynı görünümde olmaktadır. İşleme yapılan kumaşın iki yönü de aynı görünümü vermeyen iğneler de vardır. Yüzeysel pesent, tel kırma işi bunlara örnek olarak verilebilir. (Barışta, 1995; s. 2).

İşlemlerde iğne hareketlerine göre sınıflandırma olmaktadır. Bazı iğneler şunlardır.

Kasnak İşi: İç içe geçirilmiş ahşap kasnak üzerine gerilmiş bez veya kumaşa ibrişim, sırma gibi iplikler ve iğne ile işlenmiş desen. Suzenî işi de denir. Yorgan yüzleri, bohçalar, yağlık, mendil, kuşaklar, seccadeler , örtüler bu iş ile yapılan örneklerdendir. Çin iğnesi, balıksırtı, gözeme ve ciğerdeldi gibi teknikler de vardır.(Taylor, 1993, s. 202)

Suzenî: İğne ve tıgla, kumaş üzerine yapılan işleme. İşleme, motifin sınırı içinde bir zincir halinde halinde sürdürülür. (Önder, 1995, s. 180)

Gözeme : Bu işleme türünde motiflerin ana hatları siyah veya kahverengi iplikler ile kumaşın alt ve üstünden eşit aralıklar ile devam eder, ge <http://www.bartın.gov.tr/tel-kirmari> dönüştürülür ise boş kalan yerlerin doldurulması şeklinde uygulanır. (Şentürk- Honn, 1992, s. 185).

Antep işi: Bu işleme türü için genelde seyrek dokunmuş şifon, ipek, keten kumaşlar kullanılır. Bu kumaşlarda renk olarak krem, beyaz ve ekru tercih edilir. İplik olarak da ipek, floş tercih edilir. İğne olarak da nakış iğnesi kullanılır (Öner, 2017, s. 239). Bu işlemede kumaştan önce tel çekilir daha sonra çekine bu teller sarılarak şekillendirilir. Bu işleme türü, kumaşın ipliklerin kesilip sayılarak, kesilen yerlerin iğne ile doldurulması şeklinde oluşturulur. Böylece desen kumaşa çıkarılır. Desen kumaşa çıkarıldıktan sonra ise kumaşın kenarının temizlenme aşamasına geçilir. Buna “kenar antikası” denir. Bu işleme türünde gergef kullanılır. (Öner, 2017, s. 241). Bu işleme türü genellikle giysiler ve örtü kese gibi kullanım eşyalarında yapılır. Bu işleme türünde çiçekler hayvanlar ve meyveler sık tercih edilir, geometrik motifler de işlenir (Görsell).

Görsel1. Antep İşi Örneği (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/nealinir/antep-isi-el-islemesi>) (Erişim Tarihi, 10-11-2024).

Kanaviçe: İpliği sayılamayan sık dokunmuş kumaş üzerine “kanava” denilen ipliği sayılabilen bir kumaş teyellendikten sonra bu ikinci kumaş üstünden motif yapılır işleme bitince teyellenen kanava çıkarılır. 2,3,4,. Görseller kanaviçe işlemeli örnekleri göstermektedir.

Görsel 2. Kanaviçe Örneği. Kanaviçe Bildiri Yazarının Babası Tarafından İşlenmiştir (Ebru Yıldırım Arşivi).

Görsel.3, Kanaviçe Örneği, Kanava Kumaşı Çıkmamış Hali, Ebru Yıldırım Tarafından İşlenmiştir. Ebru Yıldırım Arşivi).

Görsel4. Kanaviçe Örneği. Kanava Kumaşı Çıkmış Hali, Ebru Yıldırım Tarafından İşlenmiştir. Ebru Yıldırım Arşivi).

Kanaviçe benzeri işlenen etamin de, kanaviçe tekniği içinde yer alır ve seyrek dokunmuş, ipliği sayılabilen etamin kumaşı üzerine, motifin sayılarak meydana getirilmesi şeklinde yapılan işleme tekniğidir. Bu işlemede kanaviçede olduğu gibi ilave kumaş kullanılmaz. Motifler asıl kumaşın üstüne işlenir. (Görsel 5,6,)

Görsel 5. Etamin İşi ile İşlenen Pano. Bildiri Yazarının Babası Tarafından İşlenmiştir. Ebru Yıldırım Arşivi)

Görsel 6. Etamin İşi Örneği. Ebru Yıldırım Tarafından İşlenmiştir. Ebru Yıldırım Arşivi)

Batılılaşma etkileri her alanda Osmanlı sarayında kendini belli etmeye başlamıştı. Tanzimat fermanından itibaren Avrupa etkisi kendini iyice hissettirmiştir. Avrupa'dan siparişler gelmeye başlamış kumaşlar arasında ise ipekli olanlar daha çok dokunmuştur. (Sözen,1997, s. 9).

2. BULGULAR

2.1. XVIII. Yüzyıl Türk İşleme Sanatı

XVIII. yüzyıldan itibaren batılılaşma etkileri Osmanlı sarayında ve saray dışında her alanda olduğu gibi işleme sanatında da kendini göstermeye başlamıştır.. Klasik döneme göre renkler zenginleşmiş motifler stilize den natüraliste doğru aşama aşama kaymıştır. Bu yüzyılda makrama, baş, örtüsü peşkir, mendil, bohça, beşikörtüsü, kapı örtüsü, kavuk örtüsü, kaftan gibi giyim ve kullanım eşyalarının işlemesinde batı etkileri giriş yapar iken doğu etkileri de kaybolmamıştır. (Barışta, 1995, s.51)İşlemeler keten, ipek saten, pamuklu dokuma gibi kumaşlar üzerine saray içinde mücevher taşları, inci gibi değerli malzemeler altın ve gümüş teller gibi değerli ipler kullanılmıştır. XVIII. yüzyılda pesent, hesap iğnesi, sap işi, sarma, kordon tutturma, Maraş işi, applike gibi iğneler (Barışta, 1995, s. 52), sümbül, kıvrımdallar selvi ağacı, karanfil, lale gibi doğadan alınmış bitkisel motifler, yapılmış olup yazı de yeni bir motif olarak denenmiştir. (Barışta, 1995, s. 53). Ayrıca XVIII. yüzyılda kalem işi süslemelerde görülen vazodan çıkan ya da çıkmayan çiçek buketleri, fiyonklar da işlemelerde de motif olarak denenmeye başlamıştır. XVIII. yüzyılda Avrupa etkisi işlemelerde kendini motif çeşitliliği olarak belli etmektedir. Fıskiyeli havuz, çiçek buketleri, bulut, servi ağacı motifleri Barok ve Rokoko dönemi süslemeleri görülmektedir.

XVIII. yüzyıl işlemlerinde dikkat çeken bir diğer özellik de renklerin çeşitlenmesi ve zenginleşmesidir. Kiremit rengi, sklamen, mavinin açık ve koyu tonları, kavuniçi, sarı, beyaz, gül kurusu yavruağzı gibi renk çeşitliliği görülmektedir. (Barışta, 1995, s. 57).XVIII. yüzyıla ait bir kapı örtüsü 7. görselde gösterilmiştir. Bu satenden dokunmuş olan örtüde kalın tutulan iplerle yapılan kartuşlar içinde ince ipler ile yazılar işlenmiştir. Yazının yanı sıra Selçuklu süsleme sanatından itibaren her alanda Anadolu' örneklerinde görülen rumî ve palmet motifleri

de yazılı kartuşların arsında dolgu motifleri olarak kullanılmıştır. Bu örnek yazı motifinin denendiği bir örnektir.

Görsel 7. Kapı Örtüsü . (<https://www.arthill.com.tr/urun/8808815/>) Erişim Tarihi, 10-11—2024)

Bu yüzyılda daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi deri işlemesi de yapılmıştır. Batı kökenli süsleme etkileri cilt sanatında da görülmeye başlanmış olup derilerde renk çeşitliliği artmış ve motiflerin cilt üzerine işlenmesinde altın kullanımında da artış olmuştur. Şemse biçiminde yeniden bir değişiklik olmuş ortası şişkin, uzun ve dar biçimli şemseler cilt süslemelerinde yapılmaya başlanmıştır, ayrıca şemse içlerinde rumî, çiçekli vazo motifleri dolgu olarak kullanılmıştır. (Küçüktepe, 2022, s. 3348). XVIII. yüzyıla ait bir cilt, natüralist üslupta çiçek motifinin görüldüğü güzel bir örnektir. Topkapı Sarayı Müzesi Revan Kütüphanesinde 426 numara ile kayıtlıdır. Cilt, Şerk al-Tarikat al-Ahmediye adlı kitabın(Yardımcı, 2017;s. 233). cildi olan bu örnekte cildin etrafını kuşatan zencirek altın yaldızdandır. Onun iç kısmında da beyaz ip sırma ile bir çerçeve daha yapılmıştır. Ortada bulunan şemse motifinin içinde natüralist üslupta gül goncası pembe, sarı ve yeşil renkli iplikler ile işlenmiştir. Şemsenin iki ucunda yer alan salbekler ise lale biçimlidir.(Görsel 8).

Görsel 8.XVIII. Yüzyıla Ait Cilt Örneği. Şerk al-Tarikat al- Ahmediye Adlı Kitabın Cildi. Topkapı Sarayı Müzesi Revan Kütüphanesi, 426 No'lu Kayıt. (Yardımcı, 2017, s. 233, R.21).

2.2. XIX. Yüzyıl Türk İşleme Sanatı

Teknolojik gelişmelere göre el işleminin yanı sıra makine işlemesi de kullanılmaya başlamıştır. 1830 yılında Fransız terzi Barthelémy Thimmooniier'in bulduğu makine işlemesi ile ortaya çıkmıştır. Bu makine sadece zincir işi yapmakta idi. 1851 de ise İsaac Singer, dikiş makinesi yapmış ve bununla beraber makine işlemlerinde gelişme yaşanmıştır. (Barışta, 1995, s. 2). Makrame , örnek bezi, baş örtüsü, peşkir, kapı perdesi, karyola eteği, şalvar, gelin duvağı, bindallı, nihale, ceket, yelek, traş önlüğü, cüs kesesi, kese, mehter bandosu takımları gibi eşyalar üzerine işlemler yapılmaktadır. Batı etkisi kendini belli etmeye başlamıştır. İpek, keten, atlas, tafta, pamuklu kumaşlar ,işlemlere zemin olmuştur. Bu yüzyılda goblen iğnesi, sarma işi, antep işi gibi iğne işleri kullanılmıştır. Zincir işi de revaçta olmuştur.(Barışta, 1995; s. 66-67). Saray atölyelerinde ve saray dışında maraş işi de uygulanmaya devam etmiş. Beyaz kumaş, beyaz ip ile ajur işleri bu yüzyılda dikkat çeken işlerdendir. İşlemlere konu olarak mine, orkide, sarmaşık gülü, kavun, karpuz gibi motifler, ağaç yaprak motifleri , çarkıfelek motifleri, daha önceki yüzyıllarda seçilen bitkisel motifler, sembolik anlayış ile yeniden değerlendirilmiştir. (Barışta, 1995; s.70-71). Renk olarak mercan kırmızısı, kiremit rengi, koyu pembe, yakut rengi, bordo, sklamen mor, mavi, ördek yeşili, fıstık yeşili, boncuk mavisi, çivit mavisi, lacivert, sarı ve tonları kullanılmıştır.(Barışta, 1995; s. 77).

9.Görselde XIX. yüzyıla ait iki adet işlemeli örnek görülmektedir. Renklerin canlılığı özellikle menekşe moru dikkat çekmektedir.

Görsel 9. XIX .Yüzyıla Ait İki Örnek (https://tekstilbilgi.net/osmanlida-isleme-sanati.html#google_vignette) (Erişim Tarihi: 15-11-2024).

2.3. XX. Yüzyıl Türk İşleme Sanatı

Osmanlının son dönemini teşkil eden ilk çeyreğinde tıpkı XVII. yüzyılda olduğu gibi her alanda duraklama görülmüştür. Bir önceki yüzyılda makine işleminin iyice yaygınlaşması savaşlar ve Osmanlı imparatorluğunun ekonomik alan da dahil olmak üzere her alanda zor durumda kalması işlemede de durgunluğa yol açmıştır.

İşleme yapılan ürünlerde değişim görülmektedir Daha çok askerî giyim ve kullanım eşyaları üzerinde işleme yapılması yoğunlaşmıştır. Ayrıca, bindallı, ceket, setre, etek, havlu, peşkir, divan örtüsü, fes, yastık, masa örtüsü gibi eşyalar da işleme yapılmış örneklerdendir Kumaş çeşitlerinde de değişim görülmüş pahalı kumaşlardan yeri geldiğinde kaçınılmıştır. Patiska, pamuklu dokuma, saten, Şile bezi, keçe, yün gibi kumaşlar üzerine genelde suni simler ve pullar ile işleme yapılmıştır. Bu dönemde Fransız etkisi tıpkı XIX. yüzyılda olduğu gibi ön plandadır. Bu etki doğrultusunda anavata, Fransız düğümü gibi yabancı kökenli iğneler, Antep işi, ajur , kordon tutturma , sarma gibi Türk işi iğneler birlikte kullanılmıştır. (Barışta, 1995, s. 90) XX. yüzyılın Osmanlı işleme sanatında hayvan figürleri, ağaç motifleri,gemi, kandil, mimari öğeler yazı motifleri sık yapılmıştır. (Barışta, 1995, s. 93) Renklere bakılacak olursa mor, yaprak yeşili, turuncu, pembe, bej, mavi, kahverengi, kırmızı, sarı renklerinin sık kullanıldığı görülmektedir. (Barışta 1995, s. 94) 10 .Görselde Bursa'dan bindallı örneği görülmektedir Bindallı hem kumaş hem de bu kumaştan yapılan ve daha çok düğünlerde giyilen elbiseye verilen addır.

Görsel10 XX. Yüzyıl, Bindallı Örneği. Bursa. (https://tekstilbilgi.net/bindalli-kiyafeti-tanimi-ve-tarihcesi.html#google_vignette) (Erişim Tarihi 15-11-2024)

2.4 Cumhuriyet Dönemi Türk İşleme Sanatı

Batıya doğru yönelmenin Osmanlının son dönemlerine göre daha da arttığı bu dönemde Osmanlı işleme sanatındaki yer alan kumaş, giyim ve kullanım eşyaları, aynı teknik, malzeme motifler ile devam ettirilmiş bunun yanı sıra yeni teknik motifler de denenmiş. XX. yüzyılda keten ve pamuklu dokuma kuşamlar ağırlıktadır. İşlemede ise Osmanlı döneminde sık tercih edilen ipek iplik yerine pamuk iplik kullanılmış. Ayrıca metal iplik kullanımında da artış görülmüştür. Renk skalası da genişlemiştir.(Ölmez- Özkoca, 2014,s. 36) Isparta müzesinde Cumhuriyet dönemine ait on altı tane peşkir örneği vardır. Müzede sergilenen peşkirlerin kumaşı bezayağı dokuma tekniği ile dokunmuştur. Düz ya da kendiliğinden çizgili desenli olan peşkirlerin dar kenarlarında işlemler yapılmıştır. (Ölmez- Özkoca, 2014, s. 36).Müzede sergilene bir peşkir, 1980 yılında müzeye getirilmiştir. Dikdörtgen tipli olan peşkirin iki yanı saçaklıdır. İşlemler kısa kenarlara yapılmıştır. Bu işlemlerde sarı kırmızı pembe mavi turuncu gri ve mavi renkler ile sarma işi kullanılarak dama motifi üzerine iç içe düzenlenmiş sarmaşık motifi vardır bu motifin etrafı yapraklarla çevrilidir. Bu yay biçimli çerçeve içinde ise büyük olarak günebakan çiçeği motifi işlenmiştir (Ölmez-Özkoca, s.39, Foto, 1 a,b).

Desen kompozisyonunda; kısa kenar bordüründe sarı metal iplikle işlenmiş dama motifi görülmektedir. Bunun üzerine, iç içe gelecek şekilde, iki adet, uçları çiçekle biten, sırma işli gövdesi ve rengârenk yaprakları olan yay formunda bir sarmaşığın çevrelediği iri bir çiçek motifi yer almaktadır. İki tekrarlı olan motif düzenlemesinde, ana motifin stilize günebakan çiçeği olduğu söylenebilir. Bezayağı tekniği ile dokunan peşkirin, işlemlerinde kullanılan renkler ise; kırmızı, sarı, pembe, turuncu, gri, mavidir.

Görsel 11. Isparta Müzesinde Yer Alan Bir Peşkir Örneği. (Ölmez-Özkoca, 2. s.37).

3. XVIII. Yüzyıldan günümüze İtalya İşleme Sanatı

İnsanlık tarihinde işlemeci- sanatçı ilişkisini anlamak için XV. yüzyıla, kökenine inmek gerek. XV. yüzyılda Cenino Cenini ressamalara nakış için keten üstüne çimim yapmayı öğretmiştir. Onun “sanatsal teknikler üzerine inceleme” adlı eserini 1437 yılında yazmıştır. XVI. yüzyılda ise işleme sanatçıları ,var olan eskizleri kullanmışlar ve biline n desenleri kumaş üzerine iğneleyip pudraladıktan sonra işlemeyi kumaşa aktarmışlardır. XVII. yüzyılda işleme sanatı geniş çevrelere yayılmaya başlamıştır. Fakat yine de resim sanatıyla yarışamamıştır. İşleme evlerde kadınlar tarafından yapılıyordu.(Gürcüm- Baykasoğlu, 2019, s.350). XIX. yüzyılda üst sınıf kadınlar ve kızlar okula gönderiliyordu kadınlar bu okullarda el işleri işleme dersleri alıyorlardı, ayrıca evde de el işleri, nakış ve dikiş eğitimini annelerinden almaktaydı. XIX. yüzyılda kadınlar kanaviçe işi yapmaya başlamışlardı. Bu işlemeyi öğrenmek için de örnek defterleri tutuyorlardı. İşlemelerde kalıp olarak ise kağıttan kalıp ortaya çıkmadan önce elbiselerden parçaları kullanmışlardır. XIX. yüzyıldan itibaren işleme kadınlara has bir uğraş olarak kalmış ve ev içindeki eşyaları güzelleştirecek bir uğraş olmuştur. (Gürcüm-Baykasoğlu, 2019, s. 351)

Eski geleneksel işlemler her zaman daha değerli olmuştur. XVII. Yüzyıl başlarından itibaren nakış işlemeciliği ön planda kadınların yoğun olduğu bu işlemede geleneksel motifler kullanımı vardır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise nakış konusunda kadınlar üstünlüğü ele geçirdi. Estetik görecelilik, yerel üsluplar ile gelişen ve çeşitlenerek zenginleşen nakış sanatında kadınların kendilerince anlamlandırdığı ve her bölgede her motifin ayrı olarak anlamlandırıldığı işleme örnekleri yapılmıştır. (Tacci, 2008, s. 7)

Hem geçmişte hem de günümüzde bitkisel liflerden örülerek oluşturulan çanta, şapka gibi giyim ürünleri ve paspas gibi çeşitli ev eşyaları üzerinde kalın iplik ve iğneler ile daha çok bitkisel

motifler işlenmiştir. (Tozzi, 2008, s. 7) Özellikle Pisa bölgesinde açılmış olan standlarda bitkisel liflerden yapılmış ve pembe mavi sarı gibi renklerin pastel tonlarının hâkim olduğu renkli iplikler ile işlenen nakışlı şapka ve çantaların turistler arasında çok tercih edildiği görülmektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İşleme sanatı insanlığın ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar varlığını devam ettirmiş ve ettirmeye devam edecektir. Türk işleme sanatında deri işlemeciliği ayrı bir yer tutmaktadır. Deri işleme sanatının bir kolu olan ciltçilik Osmanlı sanatında ayrı bir yere sahip olup Batılılaşma döneminden itibaren farklı bir üslup anlayışı ile devam etmiştir. Motiflerde renklerde ve özellikle şemse ve salbeklerin formlarında değişime uğramıştır. Batılılaşma etkileri işleme sanatında XVIII. yüzyıl ve özellikle Lale Devri ile birlikte yenilikler ile görülmeye başlanmıştır. Klasik dönemde görülen renkler, motifler ve süsleme kompozisyonları aşama aşama terkedilmiş yeni motif renk süsleme tercihleri yapılmıştır. XIX. yüzyılda dünyayı etkileyen Endüstri Devrimi ve her alanda makineleşme Osmanlı sahasını da etkilemiş ve işlemede makineleşme başlamıştır. XX. yüzyılın ilk çeyreği Osmanlı için zor zamanlar ev sonun gelmesine sebep olmuş, savaşlar, yönetimdeki sorunlar ve ekonomik zorluklar etkisi ile işleme yapılacak kumaşlarda ipliklerde de eskisi gibi pahalı ürünler değil de daha makul ürünler tercih edilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise batılılaşma devam etmiş işlemlerde de Osmanlı işleme sanatı etkileri ile yeni yerel üsluplar karışımı ön planda olmuştur. Günümüzdeki işleme sanatını ise Olgunlaşma Enstitüleri Halk Eğitim Merkezlerinde verilen eğitimler sonucunda düzenlenen öğrenci sergilerinde izlemek mümkündür.

İtalya işleme sanatına bakıldığında XV. yüzyılın sanatçılarından Cenino Cenini'nin etkisi çok önemlidir. Ressamlara nakış ve işleme dersleri için bir kitap yazmıştır. İşleme sanatına yönelim XVI, XVII. yüzyıllarda yavaş yavaş artar iken XVIII. yüzyıldan itibaren özellikle kadınlar arasında revaç görmeye başlamıştır. XIX. yüzyılda özellikle kanaviçe işlemesi ön planda kendini belli etmiştir. Ayrıca bu yüzyılda okullar açılmış bu okullarda sadece asil kadınlar eğitim almıştır ve işleme İtalya'da evlerde kadınların yaptığı bir uğraş olmuştur. Gerek Türk gerekse İtalya işleme sanatında çeyiz önemlidir. Evlenecek olan kızların düğün öncesi hazırlık aşamalarından olan çeyizlerde evlilik süresinde kullanılacak işlevsel eşyalar özellikle örtüler üzerinde kanaviçe, nakış gibi işleme teknikleri uygulanmıştır.

KAYNAKLAR

- Barışta,Ö., Türk İşleme Sanatı Tarihi, (2.Baskı), Gazi Üniversitesi, Yayınları, Ankara, 1995.
- Gentile , C.L., “L’Arte del Ricamo”, OMA(Osservatorio dei Mestieri d’Arte), (Edt: Roberto Lunardi) 2008, ss: 1-2.
- Gürcüm, H. B.- Baykasoğlu N.,(2019),”İşlemenin Ayrımcı Kökenleri”,İdil, Cilt 8, S. 55, 2019, ss:349-357.
- Küçüktepe, Ş., “İnebey Yazma Eserler Kütüphanesindeki Bazı Kitapların 17-18. Yüzyıl Cilt Sanatı Bakımından Analizi”, Social Sciences Studies Journal , C.8, S. 103, 2022, , ss: 3347-3354.

Lebole, P.M. “Ricami d’Eccellenza” OMA(Osservatorio dei Mestieri d’Arte), (Edt: Roberto Lunardi) 2008, ss: 4-5.

Ölmez,N.F., Özkoca B., “ Isparta Müzesi Envanterinde Bulunan Cumhuriyet Dönemine Ait El İşlemeli Peşkirler”, Arış Dergisi, S. 10, Ankara, 2014 ss: 34-41.

Önder, M., Antika ve Eski Eserler Kılavuzu, Ankara, 1995.

Öner, M., Türk El Sanatlarının Kültürel Belleği: El Emeği Göz Nuru Antep İşi”, El Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1/2, 2017,ss: 233-272

Sözen, M., Anadolu Kültür Mirası.1997.

Şentürk,C.A. Honn,M.“Geleneksel Türk İşlemeleri: Leeds Üniversitesi Clothworkers Koleksiyonunda Bulunan Türk İşlemeleri ile İlgili Bir Çalışma”, Tekstil ve Mühendis Dergisi, Yıl 6, S.34, 1992, ss: 179-187.

Taylor, R.,(Roderick, Ottoman Embroidery, Londra, 1993.

Tozzi, E.,” II.Ricamo su Paglia”, OMA(Osservatorio dei Mestieri d’Arte), (Edt: Roberto Lunardi) 2008,s.7

Racci T.” II Gusto della Cifra, OMA(Osservatorio dei Mestieri d’Arte), (Edt: Roberto Lunardi) 2008,s.7

Ünal,İ., ”Türk İşlemeleri”, Türk Etnografya Dergisi, S.1, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, ss:83-85.

Yardımcı, G. K., ” Desen Estetiğinin Görünürlüğü; Osmanlı Dönemi Cilt Sanatı Örnekleri”, Kesit Akademi Dergisi, Yıl 3, S.9, 2017,ss: 223-237.

İnternet Kaynakları

XVIII. Yüzyıl Kapı Örtüsü.(<https://www.arthill.com.tr/urun/8808815/>) Erişim Tarihi, 10-11—2024)

XX. Yüzyıl, Bindallı Örneği. Bursa. (https://tekstilbilgi.net/bindalli-kiyafeti-tanimi-ve-tarihcesi.html#google_vignette) (Erişim Tarihi 15-11-2024)

Antep İşi Örneği (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/nealinir/antep-isi-el-islemesi>) (Erişim Tarihi, 10-11-2024).

XIX.Yüzyıla Ait İki Örnek (https://tekstilbilgi.net/osmanlida-isleme-sanati.html#google_vignette) (Erişim Tarihi: 15-11-2024).

PİSA KULESİ İLE HARPUT ULU CAMİ MİNARESİ ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLILIKLAR

Dr. Öğretim Üyesi Ebru Yıldırım

Batman Üniversitesi-ebru.elpe@batman.edu.tr- 0000-0001- 9323-9851 ÖZET

Pisa Kulesi, Pisa Katedral Kompleksinin bir parçasıdır. Kulenin inşasına 1173 yılında başlanmıştır. 200 yıllık ve üç aşamadan oluşan bir inşa süreci geçirmiştir. İlk aşamasında kulenin temelinde görülen kayma nedeniyle kule kuzey yönlü eğilmiştir. İkinci inşa aşamasında eğiklik yön değiştirmiş ve kule güneye doğru eğilmiştir. Günümüzde de bu yöndeki eğiklik devam etmektedir. Çeşitli dönemlerde eğikliği düzeltmek için çalışmalar yapılmış fakat eğikliğin derecesi azaltılabilmektedir. Kulenin eğikliği ona estetik bir görünüm ve dünya çapında tanınırlık getirmiştir. Kule altta bir şaft üzerinde duran sütunlar ve ankastrelerle çevrili açık galerilerle çevrili silindirik bir taş gövdeden ve en üstteki çanın yer aldığı kısımdan oluşmaktadır.

Harput Ulu Caminin minaresinin gövde ve üstü çatı üstünden yükselir. Kaide ve küp kısmı ise cami içindeki avlunun köşesindedir. Cami, bünyesinde yer alan vergi kitabesine göre Artuklulardan Fahreddin Karaaslan dönemine tarihlenmektedir. Kitabedeki 1156-57 yılı caminin inşa tarihi olarak genelde kabul edilir. Minarenin nispeteten kalın olan tuğla gövdesi yukarıya doğru gidildikçe incelmektedir. Minare tıpkı Pisa Kulesi gibi eğiktir. Bu eğimin inşa sırasında bilerek verildiği ya da bir depremde minarenin eğimli hale geldiği hususları tartışmalıdır.

Bu iki yapı da eğiklikleri yönünden benzer özellikler gösterir. Kulenin eğiklik derecesi 3.97 olarak ölçülmüştür. Harput Ulu Caminin minaresinin eğikliği hakkındaki genel kanı 3,5 derece olduğu yönündedir. Eğiklik sorunu dışında iki yapı arasında benzer özellik bulunmaz. Gerek malzeme gerek konum gerekse ebat açısından tamamen farklılık gösterir. Bu çalışmada ibadete çağırma hususunda da benzerlik olan bu iki yapı incelenip anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pisa, Kule, Harput, Ulucami Minare.

SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN THE TOWER OF PISA AND THE MINARET OF HARPUT GRAND MOSQUE

ABSTRACT

The Leaning Tower of Pisa is a part of the Pisa Cathedral Complex. The construction of the tower began in 1173. It has undergone a construction process that lasted 200 years and consisted of three stages. In the first stage, the tower leaned towards the north due to the shift seen in the foundation of the tower. In the second stage of construction, the leaning changed direction and the tower leaned towards the south. Today, this leaning continues. Work has been done to correct the leaning in various periods, but the degree of the leaning has been reduced. The inclination of the tower has brought it an aesthetic appearance and worldwide recognition. The tower consists of a cylindrical stone body surrounded by open galleries surrounded by columns and built-ins standing on a shaft at the bottom and the part where the bell is located at the top.

The body and top of the minaret of Harput Ulu Mosque rise above the roof. The pedestal and cube part are in the corner of the courtyard inside the mosque. According to the tax inscription in its structure, the mosque dates back to the period of Fahreddin Karaaslan from the Artuqids. The year 1156-57 in the inscription is generally accepted as the construction date of the mosque. The relatively thick brick body of the minaret becomes thinner as you go up. The minaret is inclined just like the Leaning Tower of Pisa. It is debatable whether this inclination was given intentionally during construction or whether the minaret became inclined during an earthquake.

These two structures also show similar characteristics in terms of their inclinations. The inclination degree of the tower was measured as 3.97. The general opinion about the inclination of the minaret of Harput Ulu Mosque is that it is 3.5 degrees. There is no similarity between the two structures except for the inclination problem. They are completely different in terms of material, location and size. In this study, these two structures, which are also similar in terms of calling to worship, are examined and tried to be explained.

Keywords: Pisa, Tower, Harput, Ulucami Minaret

1.GİRİŞ

Bu çalışmada Pisa Kulesi ile Harput Ulu Cami Minaresi çeşitli yönleri ile karşılaştırılarak anlatılmata çalışılmıştır. İtalya'nın önemli innaç turizmi yerlerinden olan Pisa Katedral kompleksi eğik çan kulesi ile tanınmaktadır. Her geçen yıl gittikçe artan ziyaretçi sayısı kulenin dünya çapında tanınırlığının göstrgesidir. Ortaçağ mimarisinin en güzel örneklerini gösteren bu komplekse ait yapıların vaftizhane, katedral ve kule belirli mesafe ile hizalanmıştır. Bu üç yapıdan vaftizhane ile katedral mermerden kula ile kesme kireç taşından yapılmıştır. Kue eğikliğinin yanısıra gövdesi üzerindeki sütunların hareketlendirdiği katlar ile de güze bir örnektir. Harput Ulu Cami minaresi çatı üstünden yükselen ve Selçuklu geleneğinde inşa edilmiş kalın gövdeli ve tuğladan yapılmış bir örnektir. Minarenin eğik gövdesi yukarı doğru gittikçe daralmaktadır. Her iki yapıda eğiklik, ibadete çağırmak amacıyla yapılmalari ve silindirik gövdeleri ile ortak özellik sergilemekte bunun dışında bir çok yönden ise aralarında farklılık vardır.

2.BULGULAR

2.1. Pisa Kulesi

Pisa Kulesi, Piazza del Duomo yerde yer alan Pisa Katedral Kompleksinin bir parçasıdır. Kompleks katedral, vaftizhane, çan kulesi, mezarlık ve günümüzde Sinopie Müzesi olarak adlandırılan ve inşa edildiği dönemde fakirler, dışlanmışlar için yapılan sığınma evinden oluşmaktadır. Kule altta bir şaft üzerinde duran sütunlar ile oluşturulmuş açık galeriler ile çevrili silindirik tş bir gövdeden ve en üstte ise gövdeye göre daha çapı daha dar tutulmuş çanın bulunduğu bölümden meydana gelmektedir. (Görsel 1).

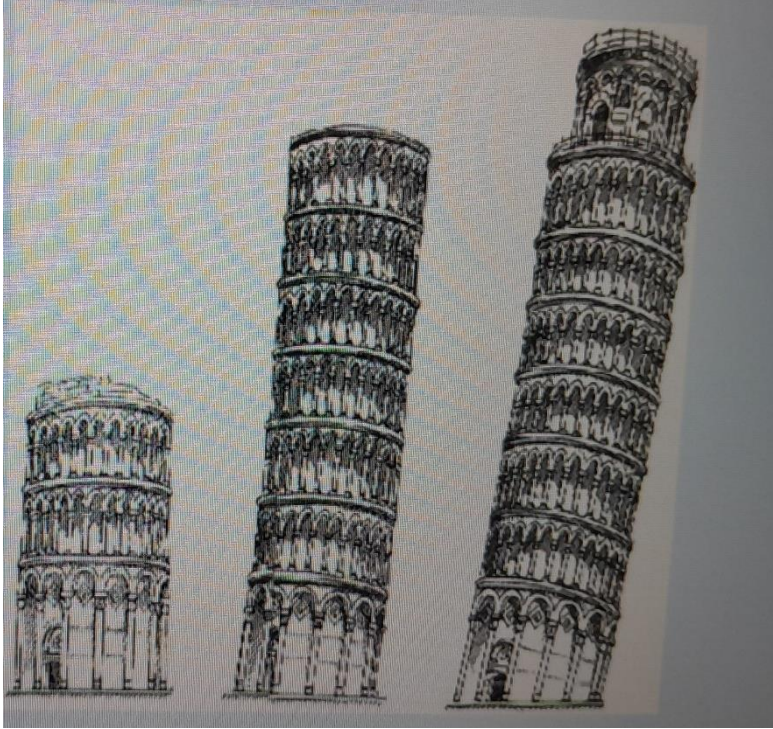

Görsel 1: Pisa Kulesi , Genel Görünüm (Ebru Yıldırım Arşivi).

Pisa Katedrali kompleksinin tanıtım levhalarında kule ile ilgili olan kısımda şunlar yazılıdır. *“Statik yasalarına meydan okuyan son derece ünlü eğiminin yanı sıra, katedralin kulesi, biçimlerinin yüksek tarihi ve sanatsal değeri ve Piazza dei Miracoli'nin o geniş ve eşit derecede eşsiz alanı içindeki özel konumu nedeniyle çok sıra dışı ve benzersiz bir yapıdır. bina katedralden uzakta, apsidal alan ile katedralin transeptinin güneydoğu bölümü arasında yer almaktadır. bu alışılmadık bir konumdur - genellikle kilisenin cephesine yakın veya bir tarafına bir kule dikilirdi - ancak bu tek durum değildir, şehirdeki diğer komplekslerde ve diğer İtalyan binalarında da görülebilir. Yüzyıllar boyunca, özellikle de dikkat çekici eğimi nedeniyle çökme riskini azaltmak için birkaç kez restore edilen, zaman alıcı bir inşaat çalışmasının sonucu olan bugünkü yapı, altta bir şaft üzerinde duran sütunlar ve ankastrelerle çevrili açık galerilerle çevrili silindirik bir taş gövdeden ve en üstte çan kulesinden oluşmaktadır. Ortadaki gövde, beyaz ve gri San Giuliano kireç taşından şekillendirilmiş aharlardan oluşan dış yüzeyi olan içi boş bir silindirden, dokulu verrucana taşından yapılmış iç yüzeyi ve bunların arasında halka şeklinde bir taş alandan oluşmaktadır. Bu taş alan, altıncı açık galeriye çıkan 293 basamaklı sarmal bir merdiveni barındırır; buradaki iç şaft, üstteki çan kulesine ve alt asma katlardaki açık galerilere erişim sağlayan ışığın girmesini sağlayan merkezi bir deliğe sahip bir tonozla kapatılmıştır. Alttaki şaftlar üzerinde duran altı açık galeri, bu galeri ve çan kulesi, kuleyi sıralar adı verilen sekiz bölüme ayırır. Alttaki galeri, ortasında kabartma bir rozet bulunan, çok renkli mermerden kakmalı elmas biçimli bir pergelin bulunduğu, yarım sütunlar üzerine yerleştirilmiş bir dizi kör kemerle zenginleştirilmiştir. Sağlam duvar, dar tek kanatlı pencerelerin açıklıkları ve batıya doğru tek giriş kapısıyla kesilir; lento ile çerçevelenmiş dikdörtgen bir alan. Üst eşik üzerinde, kuzu figürünün devamı niteliğinde iki başlık üzerinde, içinde çocuklu bir bakirenin büstünün bulunduğu hilal biçimli bir kemer yer almaktadır.*

Kapının yan taraflarında hayvan ve canavar figürleriyle süslü aynı frizler ve bazı gemilerin (Pisa limanı?) alışılmadık figürleri, binanın temelini anma kitabesini çerçeveleyiyor.)

Kulenin inşası 1173 yılında mimar Bonanno Pisano'nun denetiminde başladı. Kule üzerindeki çalışmalar 1178 yılında bilinmeyen sebeplerden dolayı durduruldu; çalışmalar. Kulenin inşa edildiği zemin ve temel o dönemde daha fazla inşaata dayanamayacağını gösterdi İnşaat tekrar başladı, ancak 1278'de durdu. Kule bu dönemde tamamlanmış olsaydı, toprak üzerindeki stres nedeniyle çökerdi. (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.2,3). Kule üç inşa aşaması sonucunda tamamlanmış ve günümüze de onarımlar ve eğikliğinin azaltılması çalışmaları ile gelmiştir. 2. Görselde kulenin üç inşa aşamasına ait durumları görülmektedir. Kulenin İnşası 1100'lerde kulenin gerçek inşası sırasında, kule başlangıçta kuzeye doğru eğilmişti - Eksenin eğimini düzeltmek için her seviyeye duvar blokları yerleştirilmişti İnşasının sonunda, kule güneye doğru önemli ölçüde eğilmişti . (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.4). " 1360 yılında başlayan kulenin inşası 1370 yılında Mimar Tommaso di Andrea Pisano tarafından tamamlandı. Pisano, yapının geometrisini düzeltmek ve oluşan eğimi telafi etmek için daha fazla girişimde bulunmak amacıyla çan odasını bu konuma ekledi(Jamiolkowski, Lancelotta, Pepe, 1993, s. 1320).

Görsel 2: Pisa Katedrali Eğilme Aşamalarının Kesiti (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.3)

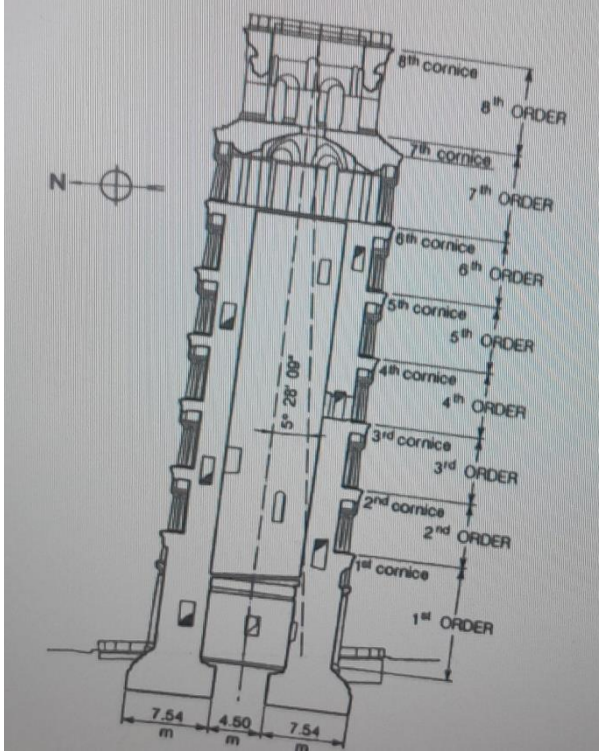
1838'de mimar Alessendrodella Gherardesca, Kule tabanının etrafına bir yürüyüş yolu inşa etti. Kazı su tablasının altına doğru genişledikten sonra yürüyüş yolu alanı suyla doldu. Plan, Kulenin eğimini çeyrek dereceden fazla artırdı. Gherardesco, Kuleyi sabitlemeye yardımcı olmak için yürüyüş yolunun etrafına 0,7 metre kalınlığında bir beton halka yerleştirdi, ancak kazı neredeyse yıkılmasına neden oldu. (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.6). 1934 yılında mühendisler, Kulenin temelini sabitlemek için harç enjeksiyonu kullandılar. Bu işlem, Kulenin yer değiştirmesine yol açtı. Kulenin ucu, Güney'e doğru 10 mm daha eğildi.(Bartusiewicz,

Chung, Cullen vd, s. 7). Pisa Kulesi'nin altındaki toprağın Geoteknik keşfi 1913'ün başlarından itibaren farklı zamanlarda gerçekleştirilmiştir. En kapsamlı çalışmalar Polani Komisyonu tarafından yürütülmüş ve MLP (1971) tarafından yayınlanmıştır. Bununla birlikte, doğrudan Kulenin altındaki toprak profili genellikle 20'yi11 geçmeyen bir derinliğe kadar biliniyorsa, daha derin sondajlar ve neredeyse tüm laboratuvar gerilim-gerinimve mukavemet testleri, Kulenin stabilitesi konusundaki endişeler nedeniyle Kuleden en az 10 ila 30 m uzaklıktaki topraklar için elde edilmiştir. Bu koşullar altında, en son araştırmalardan elde edilen: eoteknik karakterizasyonun, Kulenin ağırlığının etkilediği stres artışından etkilenmeyen topraklara atıfta bulunduğu akılda tutulmalıdır. (Jamiolkowski, Lancelotta, Pepe, 1993, s. 1321) 1993'te, Kulenin kuzey tarafına 600 Mg kurşun ağırlık eklendi, Kulenin tabanına yerleştirilen çıkarılabilir bir beton halka ile tutturuldu. Eğim yaklaşık bir dakikalık bir yay kadar azaltıldı. Kuleyi çeken moment %10 oranında azaltıldı. Yük, mühendisler kurşun ağırlıkları zemin ankrajlarıyla değiştirmeye çalışırken 1995'te 900 Mg'a çıkarıldı. (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.8). (Görsel 3)

Görsel 3: Kulenin Eğiminin Azaltılması İçin Yapılan Çalışmalardan Biri. (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.8).

Kule çok ağır idi, ağırlığını önemli ölçüde azaltmak için kuleye 10.000 delik açmak fikri öne sürüldü. (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.9). 1990'larda yeni bir restorasyon fikri sunuldu— Toprak çıkarma veya toprak çökmesi olarak bilinir. Amacı, kule'nin kuzey tarafındaki temelinin altından toprağı kazmaktır böylece kule dik bir şekilde geriye doğru eğilecekti Bu plan kule'nin kendisi ve temelinin altındaki toprak üzerinde çeşitli testlerden sonra uygulamaya konuldu. (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.10). 1993 yılında kulenin eğiklik derecesi hakkında şu bilgiler verilmiştir. *1173'teki inşasından bu yana, günümüzde $5^{\circ}28'09''$ ($=10\%$) gibi endişe verici bir değere ulaşan kademeli bir eğime maruz kalmıştır*. (Jamiolkowski, Lancelotta, Pepe, 1993, s. 1319), (Görsel 4)

Görsel 4: Pisa Kulesinin 1993 Yılındaki Durumunu Gösteren Planı (Jamiołkowski, Lancelotta, Pepe, 1993, s. 1319, Görsel 2).

Kulenin 3. seviyesine geçici kablolar bağlandı Toprak çıkarma sırasında herhangi bir şey ters giderse kule'yi destekleyecekti, kabloların uçlarına kurşun ağırlıklar bağlandı ve Kule'nin sabit kalması sağlandı. İlk toprak çıkarma 9 Şubat 1999'da gerçekleşti. İlk başta, kule dönme belirtisi göstermedi, ancak daha sonra kuzeye doğru döndü. Kule 23 Şubat 1999'da kuzey'e doğru yedi saniyelik bir yay dönmüştü, ancak daha sonra güney'e doğru geri döndü. (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd, s.13). Kule Haziran 1999'a kadar toplam seksen saniyelik bir yay dönüşü yaptıktan sonra toprak çıkarma işlemi durduruldu. Temmuz 1999'da kurşun ağırlıklardan üçü çıkarıldı ve bu, dönüşün durdurulmasıyla sonuçlandı. Ana toprak çıkarma işlemi, 2000 yılında, ön çıkarmalar büyük bir gelişme gösterdikten sonra başladı. Kule, süreç boyunca doğru'ya doğru dönme eğilimindeydi, bu nedenle toprak da temelin batı tarafından çıkarılmak zorundaydı. Kule kuzeye doğru hareket etmeye devam etti ve kurşun yavaş yavaş yapıdan çıkarıldı. (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd s. 16).). 1990 ile 2001 yılları arasında yapılan restorasyon çalışmalarından önce kulederecelik bir açıyla sonra kule eğikliği 3, 99 dereceye indirilmiştir (Bajaj, Choudhary, 2014, s. 80)

Kulenin katları dıştan sütunlar ile çevrilmiş ve galeri haline getirilmiştir. Bu uygulama düz olan silindirik gövdeye hareketlilik sağlamıştır. Kule, sekiz kat halinde düzenlenmiş olup en üst kat çan odasıdır. (Görsel 5)

Görsel.5: Kulenin Sütunlar İle Oluşturulmuş Katlarını Altan Görünüşü(Ebru Yıldırım Arşivi)

Kulenin ilk katı diğer katlara göre daha yüksektir . Bu katta gövdenin etrafını sütun dizisi çevirmektedir. Bu kat üzerinde hayvan tasvirleri, gemi tasvirler, ve kitabe kısmı yer almaktadır. Akanthus yaprak motifli sütun başlıkları bazı sütunlar ile aynı renkte bazılarında farklı renktedir. Sütunların bazıları yakın zamandaki onarımlarda değiştirilmiş olmalıdır. Sütunların üst tarafında ise sağır kemerler aynen sütunlar gibi gövdeyi dolanmaktadır. Bu katta ayrıca bina temelinin atıldığı günün anılması için yazılan anma kitabesi de bulunmaktadır. Üst katların hareketliliğine karşı sade bırakılmaması açısından ilk kat, süslemeler ve kapı ile hareketlendirilmiştir (Görsel 6).

Görsel 6. Kule İlk Kattan Bir Görünüş (Ebru Yıldırım Arşivi).

Bu katta kapı vardır Kapının üst alınlık kısmı süslemelidir. İncilden alınan sahneler ile süslü olan bu alınlıkta önemli olan kısım alınığı çevreleyen bordürün iki tarafındaki kuzu başı tasvirleridir. Bu tasvirler, ortadaki Meryem ve İsa tasvirini tanımlar ve tamamlar niteliktedir. “Tanrının Kuzusu” tanımını ifade etmektedirler. (Görsel.7)

Görsel 7. Kule Kapısı Üstündeki Süsleme Kompozisyonu (Ebru Yıldırım Arşivi)

Kulenin tepesine kadar 294 basamaklı merdiven var. Eğik Kule yaklaşık 14.700 metrik ton ağırlığındadır Kulede yedi tane çan vardır, bunların en büyüğü 3,5 ton ağırlığındadır (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd , s. 21) (Görsel 8)

Görsel 8. Kule içte merdivenler (Bartusiewicz, Chung, Cullen vd , s. 21)

2.2. Harput Ulu Cami Minaresi

Yapı ile ilk çalışma Albert Gabriel tarafından 1940 yılında yapılmıştır. Yapının kitabesi iç avlunun kuzey kısmındaki revak kemerleri arasında, kemer başlangıç hizasında yer alır, on bir satırlık Arapça olan bu kitabe vergilerin kaldırılması için yazılmış. Yapının inşa kitabesi yok. Vergi ile ilgili kitabe adı geçen Artuklulardan Fahreddin Karaaslan yapının banisi, 551/1155-56 tarihi de inşa tarihi olarak kabul edilmektedir . Batı kapısı kemerinin alınlığında ise onarım kitabesi bulunmaktadır. (Bakırer, 1980, s. 375) Cami, 1889, 1905, 1964, 1990 da onarım geçirmiştir. Günümüzde Kurşunlu Camisinde bulunan, Ulu Caminin minberi, kitabeli bir örnektir. Minber merdiveninin sol üstündeki kitabe Kazvinli Alevi Aziziz oğlu Emir Kiyas adı geçmektedir. Bu kitabe, adı geçen emirin camiye yenilettiği bilgisi bulunmaktadır. Minberde yer alan bir başka kitabe ise Çubukoğulları beyliğinden Kıya Ali ismi yazılıdır. (Durukan, 1999, s. 312). Minber başka bir camiye ait olabilir.

Kuzey batı cephede yer alan minare hakkında 1969 yılındaki durumunu anlatan bilgilere göre ; kaidesinin duvarları kesme taş-tuğla sırası ile örülüdür. Merdivenler de kaide ile uyumsuz olup bir başka uyumsuzluk ise minare gövdesinin alt ve üst kısımları arasında ve şerefe üstü ve gövde arasında da görülmektedir. Kûlah ise ahşap üstü çinko kaplamalıdır. (Altun, 1973, s. 81).

Kare kaidesi tuğladan yapılmış üç kuşak ve bu kuşakların arasındaki kesme taş sıralarından oluşmaktadır. Onikigen tipli olan küp kısmı da tuğla ile yapılmıştır ve tuğla ile küp yüzeyinde sağır kemeler yapılarak küp kısmı hareketlendirilmiştir. Tuğladan inşa edilmiş olan ve çatı üstünde yükselen kalın gövde, yukarıya doğru gittikçe daralmaktadır. Gövde üzerinde tuğla ile

bordürler yapılmış ve bu bordürler arasında süsleme kuşakları yer alır. Her kuşağın yüksekliği ve süslemesi farklıdır. İlk kuşak en yüksek olan kuşaktır. Gövde üzerinde tuğla parçaları ile meander, altı kollu yıldız, balık sırtı ve zigzag motifleri yapılmıştır. (Durukan, 1999, s. 316).Çeşitli şekillerdeki tuğla parçaları ile gövde hem inşa edilmiş hem de gövdede süsleme yapılmıştır.Gövde eğiktir bu eğikliğin bilinçli olarak inşa sırasında verildiği ya da bir deprem sırasında gövdenin eğildiği konusu zaman zaman tartışılmaktadır. Minareye sonradan ilave edilen şerefe üstü kısmı ile gövde arasında hem oran hem de süsleme açısından uyumsuzluk görülmektedir (Görsel 9, 10). Onarım çalışmalarında gövdenin eğikliği düzeltilmeye çalışılmış fakat düzeltilenmemiştir.

Görsel 9, Harput Ulu Cami, Minaresi(<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/gezilecekyer/ulu-cami>). (Erişim Tarihi 11-11-2024).

Görsel 10.Minare, Şerefe Altı ve Sonrası (<https://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/harput-ulu-camii>) Erişim Tarihi. 11-11-2024).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1155-16 de inşa edilmiş olan Harput Ulu Cami ile aynı tarihte yapıldığı düşünülen minare ile 1173 yılında inşasına başlanan Pisa kulesinin inşa tarihleri arasında pek bir zaman farkı bulunmamaktadır. Her iki yapı da ibadete çağrı için yapılmıştır. Her iki yapı da eğiktir ve eğiklikleri yapılan çalışmalar ile azaltılmaya çalışılmıştır. Kule Kule, yapının ağırlığını düzgün bir şekilde destekleyemeyecek kadar yumuşak bir zemin üzerindeki yetersiz temel nedeniyle inşaat sırasında eğilmeye başladı. Eğim, yapının tamamlanmasından önceki on yıllarda arttı ve yapı 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başındaki çabalarla stabilize edilene kadar kademeli olarak arttı. (Bajaj, Choudhary, 2019, s. 80). Pisa kulesi inşa başladığında zayıf ve sıkıştırılabilir topraklar üzerine kurulmuştur ve eğimi yıllar geçtikçe kaçınılmaz bir şekilde artmıştır. kadar ki eğimli bir dengesizlik durumuna gelmiştir. Eğikliğin olduğu yönde zemini çökme riski altında idi ve herhangi bir bozulma çok tehlikeli olurdu. Çökmeyi engellemek ve eğimi bir nebze de olsa azaltabilmek için alttan destekleme ve enjeksiyon gibi yöntemler uygulandı. Ayrıca kulenin stabilitesini arttırmak amacıyla zeminden toprak çıkarma yöntemi de denendi. (Bajaj-Choudhary, 2014, s. 82).

Harput Ulu Caminin minaresi yapı bünyesinde yer alır. Kaidesi caminin iç avlusunun kuzey batı yönündedir. Kaide kesme taş sıraları ve bunları birbirinden ayıran üç tuğla kuşak ile örülmüştür. Kaidede, minareye çıkış için yakın zamanda yapılan merdiven bulunur. Tuğladan yapılmış olan küp ve gövde kısmında tuğla parçaları ile hem inşası hem de süslemesi yapılmıştır. Küp kısmının yüzeyinde tuğla ile sağır kemerler yapılmıştır. Gövde üzerinde ise tuğla ile yapılan bordürler ve bu bordürler arasında yer alan kuşaklar vardır. Her kuşakta tuğlaların farklı diizlişi ile yapılmış süsleme kompozisyonu yapılmıştır. Şerefe balkon kesme taştan yapılan minarenin petek ve külâhı sonradan ilave edilmiştir. Bu son kısım gövde ile hem

malzeme dizilişı hem de boyut açısından uyumsuzdur. Petek kısmı tuğlaların yatay olarak dizilişı ile örülmüştür. Kulahı ise sac malzeme ile kaplanmıştır.

Pisa Kulesi ile Harput Ulu Cami minaresi arasında farklar fazladır. Konum, din, malzeme, süsleme yükseklik , kalınlık gibi farklar öne çıkmaktadır. Pisa kulesi Hristiyanlığa, Harput Ulu Cami minaresi ise Müslümanlığa ait bir yapıdır. Pisa kulesi katedral kompleksinin bir parçası olmasına rağmen bağımsız olarak inşa edilmiştir. Pisa kulesi gri renkli kireç taşından inşa edilmiş ve kule, çan odası da dahil olmak üzere sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci kat kulenin en yüksek bölümüdür. Sütunlar tüm gövdeyi dolanmaktadır. Bu katta bulunan kapı üzerinde kemer alınlığında Meryem İsa ve iki yandaki birer havariden oluşan ana kompozisyon ve bu kompozisyonu tamamlayan ve alınlığı üç yönden çeriren ve birer kuzu bşı kabartması ile son bulan bordür bulunmaktadır. Kuzu başları Hz. İsa için tanımlann “ Tanrının Kuzusu” ifadesini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca gövdeki ilk kat üzerinde kulenin temelinin atılmasının anıldığı kitabe, hayvan ve gemi figürlerinin olduğu süsleme vardır. Kulenin çan odası hariç diğer altı katı eşit yüksekliktedir ve bu katlar sütunlar ile açık galeri şeklinde düzenlenmiştir. En üst katta ise kulenin en dar kısmını oluşturan çan odası vardır. Kule içinde çan kulesine kadar 294 basamaklı taş merdiven bulunmaktadır.

Harput Ulu Cami minaresi gövdesi ise alttaki kalın ve yüksek ve kesme taş destekli kaideden güç aldığından ve gövde yüksekliğinin Pisa kulesine oranla oldukça az olması minarenin çökme riskini en aza indirmişdir. Minarenin eğik olma gövdesi tuğla malzemeden inşa edilmiş olup tuğla hem inşa hem de süsleme malzemesi olarak kullanılmıştır. Gövde üç süsleme kuşağına ayrılmış olup her kuşak tuğla bordürler ile kuşatılmıştır. Her kuşak içinde tuğla parçalarının çeşitli şekillerde dizilimi ile oluşturulmuş motifler ile süsleme yapılmıştır. Her kuşakta yer alan motifler farklıdır.

Pisa kulesinin eğikliğinin azaltılması için yapılan çalışmalar belgelenmiş olup yayınlarda bu çalışmaların detayları ve çalışmalar ile ilgili çizimler ve resimler yer almaktadır. Pisa kulesi katedral kompleksinin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Kule bağımsız olarak inşa edildiği için çökme riski Harput Ulu Cami minaresine göre daha fazladır. Kulenin ağırlığı, yüksekliği ve eğikliğin bariz şekilde görülmesi ve yapılan çalışmalara rağmen eğikliğinin çok az azalması bu riski oluşturan sebeplerdendir.

KAYNAKLAR

Altun A., Harput Ulu Camiinin Durumu “Sanat Tarihi Yıllığı, C. V, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü Yayınları (Ayrı Baskı), İstanbul, 1973, ss. 79-94.

Bajaj, Rishap. Choudhary, Swati., ” Outstanding Structure: The Leaning Tower Of Pisa” Journal of Civil Engineering and Environmental Technology, Volume.1, Number 5, Krishi Sanskriti Publications, 2014, ss: 80-83.

Bakırer, Ömür., “ Harput Ulu Cami Minaresi” Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi, (Bedreddin Cömert’e Armağan), Özel Sayı, Ankara, 1980, ss. 375-394.

Bartusiewicz, M, Chun H.D., Cullen S. vd., “The Lenaning Tower Of Pisa “”, <https://home.engineering.iastate.edu/~tge/ce203/group3ppt.pdf>, ss:1-24 (Erişim Tarihi, 11 Kasım 2024).

Durukan A., “ Harput Ulu Caminin Düşündürdükleri”, Dünü ve Bugünü ile Harput (24-27 Eylül 1998 Elazığ), Bildiri Kitabı I, TDV Elazığ Şubesi Yayınları, No: 8, ss: 305-337.

Jamiolkowski, M. Lancelotta R. Peppe, C., *Leaning Tower Of Pisa –Updated Infotmation*”, Third International Conference on Case Histories in Geotechnical Engineering. St. Louis, Missouri, (01-06 June 1993),ss: 1318-1330.

Bazı Görseller İçin İnternet Kaynakları

Harput Ulu Cami, Minaresi(<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/gezilecekyer/ulu-cami>). (Erişim Tarihi 11-11-2024).

Minare, Şerefe Altı ve Sonrası (<https://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/harput-ulu-camii>) Erişim Tarihi. 11-11-2024).

SERAMİK TASARIMINDA RHINO 3D KULLANIMI: CLAYOO VE PANELING TOOLS EKLENTİLERİNİN İNCELEMESİ

Doç. SANVER ÖZGÜVEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, sanveroz@gmail.com
- 0000-0001-8566-8672

ÖZET

Dijital teknolojilerin seramik tasarımındaki etkisi, yaratıcı süreçleri dönüştürerek sanatçılara yeni olanaklar sunmaktadır. Rhino 3D yazılımı, Non-Uniform Rational B-Splines (NURBS) tabanlı modelleme sistemi sayesinde karmaşık geometrik yüzeylerin ve detaylı formların yüksek doğrulukla modellenmesine imkân tanımaktadır. Seramik sanatında dijital modellemenin öne çıkan araçları arasında yer alan Rhino 3D, sahip olduğu çok sayıda eklenti sayesinde esnek bir tasarım programı olup, farklı tasarım alanlarında da yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada, seramik tasarımı için kullanılan Rhino3D'nin Clayoo ve PanelingTools eklentileri incelenmiştir. Clayoo eklentisi, serbest biçimli modelleme ve heykelsi formlar oluşturma yeteneğiyle özellikle organik yüzeylerin tasarımı avantaj sağlar. Bu özellik, seramik sanatçıların dijital ortamda elle şekillendirme deneyimi elde etmelerine olanak tanırken, karmaşık ve akışkan formlar yaratmalarını destekler. PanelingTools ise düzenli ve tekrarlayan desenleri yüzeylere uygulamak için idealdir; yüzey kaplamalarında hızlı düzenlemeler yapmayı mümkün kılarak fayans ve dekoratif paneller gibi ürünlerde işlevselliği artırır. Bu inceleme, Clayoo ve PanelingTools'un seramik tasarımı ve üretimi açısından olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirirken, aynı zamanda dijital modelleme ile fiziksel üretim arasındaki geçiş sürecindeki zorluklara dikkat çekmektedir. Dijital teknolojilerle geleneksel seramik üretim yöntemlerinin birleşimi, sanatçılara hem estetik hem de fonksiyonel açıdan özgün tasarımlar geliştirme potansiyeli sunarak seramik sanatında yaratıcı süreçleri zenginleştirmektedir.

Anahtar kelimeler: Seramik, tasarım, üç boyutlu modelleme

THE USE OF RHINO 3D IN CERAMIC DESIGN: AN ANALYSIS OF CLAYOO AND PANELING TOOLS PLUGINS

ABSTRACT

The impact of digital technologies on ceramic design transforms creative processes and provides artists with new opportunities. Rhino 3D software, with its Non-Uniform Rational B-Splines (NURBS)-based modeling system, enables highly accurate modeling of complex geometric surfaces and intricate forms. As a prominent tool in digital modeling for ceramic art, Rhino 3D is a flexible design program with numerous plugins, making it widely used across various design fields. This study examines the Clayoo and PanelingTools plugins of Rhino 3D used in ceramic design. The Clayoo plugin offers advantages in freeform modeling and sculptural shapes, particularly beneficial for designing organic surfaces. This feature allows ceramic artists to experience a digital sculpting process that supports the creation of complex, fluid forms. PanelingTools, on the other hand, is ideal for applying regular and repetitive patterns on surfaces, enabling quick adjustments in surface coverings, which enhances functionality in products like tiles and decorative panels. This review evaluates both the positive and negative aspects of Clayoo and PanelingTools for ceramic design and production, while also addressing the challenges encountered in transitioning from digital modeling to physical production. The integration of digital technologies with traditional ceramic production methods enriches creative processes in ceramic art, offering artists the potential to develop unique designs that are both aesthetic and functional.

Keywords: Ceramic, design, three-dimensional modeling

1. GİRİŞ

Rhinoceros veya yaygın bilinen adıyla Rhino 3D, karmaşık üç boyutlu modelleme işlemlerini mümkün kılan bir bilgisayar destekli tasarım (CAD) yazılımıdır. Rhino, özellikle Non-Uniform Rational B-Splines (NURBS) tabanlı modelleme sistemi ile karmaşık geometrik yapılar ve yüzeyler üzerinde hassas çalışmalara olanak tanır. Bu özellikleri, yazılımı endüstriyel tasarım, mimarlık ve sanatsal alanlar için vazgeçilmez kılmaktadır (Hong & Yingzi, 2020). Rhino, dosya uyumluluğu ve modelleme esnekliği açısından geniş bir yelpazeye hitap etmekte ve bu özelliği ile tasarımcılar, mühendisler ve sanatçılar tarafından tercih edilmektedir.

Rhino 3D'nin sunduğu yenilikçi araçlar ve modüler yapısı, eklenti desteği ile genişletilebilirlik sağlar. Bu özellikler, yazılımı hem teknik hem de sanatsal projelerde geniş kapsamlı kullanımlara uygun hale getirir. Örneğin, Rhino'nun sunduğu parametrik tasarım yetenekleri, özellikle mimarlık ve endüstriyel tasarım gibi alanlarda organik ve matematiksel formların oluşturulmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca Rhino, farklı dosya formatlarını destekleyen bir yapıya sahiptir; bu özellik, tasarım süreçlerinde veri akışını ve iş birliğini kolaylaştırarak çok yönlü projelere de katkı sağlamaktadır (He, 2022).

Rhino 3D'nin en yaygın kullanım alanlarından biri endüstriyel tasarım süreçleridir. Özellikle ürün tasarımı, mücevher, iç mekan tasarımı ve otomotiv tasarımında tercih edilen Rhino, kullanıcılara yüksek esneklik ve detaylı modelleme imkanı sunar. Bu bağlamda Rhino, tasarımcıların karmaşık yüzeyleri hızlı bir şekilde modelleyebilmelerine ve parametrik tasarım süreçlerine entegrasyon sağlamalarına olanak tanır. Rhino'nun sunduğu parametrik tasarım araçları, Grasshopper gibi eklentilerle birleşerek kullanıcılara çok daha detaylı ve organik formlar yaratma imkanı sunmaktadır. Bu özellikler, özellikle organik yüzey modellemeleri ve kompleks geometrik yapıların hızlıca düzenlenmesi gereken tasarım projelerinde oldukça değerlidir (Parlak & Mercin, 2023).

Ayrıca Rhino 3D, bilgisayar destekli tasarım süreçlerini dijital üretim teknikleriyle bütünleştirir. Üç boyutlu yazıcılarla doğrudan uyumlu çalışan Rhino, fiziksel prototipleme sürecini hızlandırır ve tasarımların prototipe dönüştürülmesini kolaylaştırır. Bu özellikleri, özellikle endüstriyel tasarımda fikirlerin hızlı bir şekilde prototipe dönüşmesini sağlar.

Seramik sanatında Rhino 3D, yaratıcı süreçleri destekleyen önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel seramik üretim tekniklerinin yanı sıra, dijital modelleme ve üç boyutlu baskı gibi modern teknolojiler de artık seramik tasarım sürecine dahil edilmektedir. Rhino, üç boyutlu modelleme kabiliyeti sayesinde seramik sanatçılarının detaylı ve özgün formlar oluşturmalarına imkan tanır. Bu bağlamda, Rhino'nun sunduğu parametrik modelleme özellikleri, seramik tasarımda yüzey manipülasyonu ve detaylandırma için ideal bir platform sağlar.

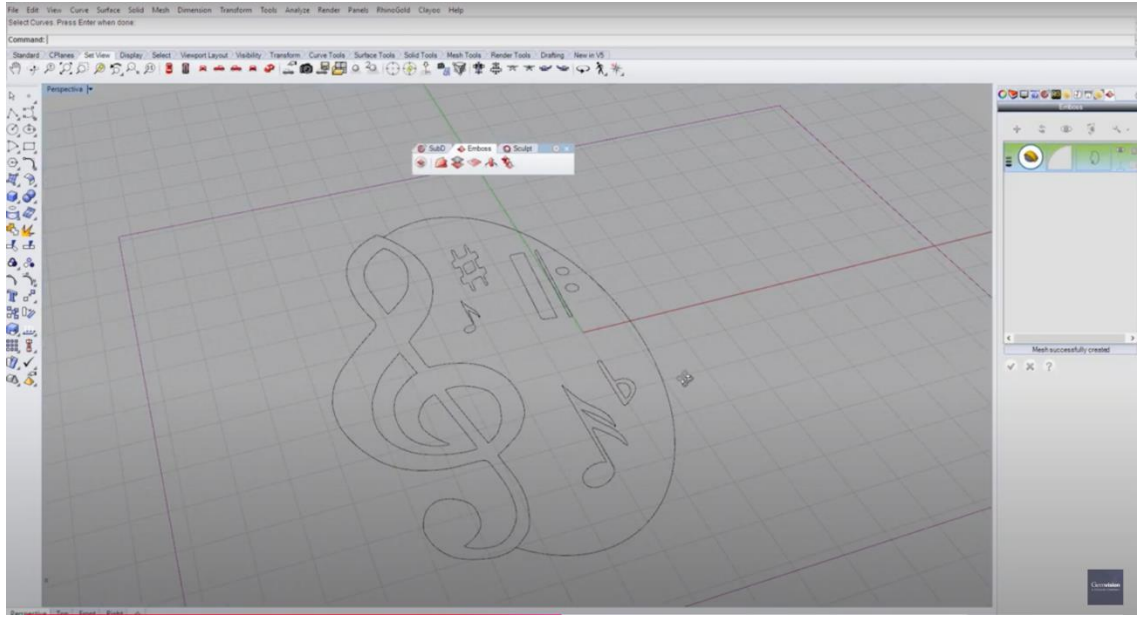
Rhino, seramik tasarımda modelleme sürecini kolaylaştırarak öğrenciler ve sanatçılar için görsel bir simülasyon ortamı sunar. Öğrenciler, Rhino yazılımı ile seramik tasarımda üç boyutlu modelleme ve parametrik düzenleme yaparak yaratıcılıklarını geliştirme imkanı bulurlar. Ayrıca, Rhino'nun seramik tasarımda 3D baskı ile birleşik kullanımı sayesinde, karmaşık şekillerin ve geometrik detayların doğrudan baskıya uygun hale getirilmesi mümkün olur (Aytepe, 2011).

Rhino yazılımı ile ilgili eklentilerin gelişmesiyle birlikte, Rhino giderek daha geniş bir kullanım alanına yayılmıştır. RhinoGold, T-spline ve diğer Rhino tabanlı eklentiler mücevher, oyuncak, ayakkabı, seramik tasarımı gibi farklı endüstrilerde de kullanılmaktadır. Rhino, Grasshopper parametrik modelleme eklentisi ile birlikte çeşitli estetik yüzeylerin mimari modellemesini hızlı bir şekilde yapabilir. Son yıllarda bu yönüyle mimari tasarım alanında da dikkat çekmiştir. Rhino yazılımının güçlü yüzey modelleme kabiliyeti, seramik ve cam ürünlerinin tasarım ve geliştirme süreçlerine teknik destek sağlamakta ve tasarımcıların daha karmaşık şekilleri tamamlamasına olanak tanımaktadır (Xie, 2023).

Rhino 3D, özellikle esnek modelleme yetenekleri ve çok yönlü dosya uyumluluğu sayesinde, seramikten endüstriyel tasarıma kadar geniş bir yelpazede tercih edilen bir yazılımdır. Seramik sanatında, öğrencilerin yaratıcı becerilerini geliştirirken dijital teknolojileri kullanmalarını teşvik eden Rhino, aynı zamanda endüstriyel tasarımda karmaşık modellemeler için de güçlü bir araçtır. Yazılımın parametrik ve üç boyutlu modelleme yetenekleri, hem akademik hem de profesyonel kullanıcılar için vazgeçilmez özellikler sunmaktadır.

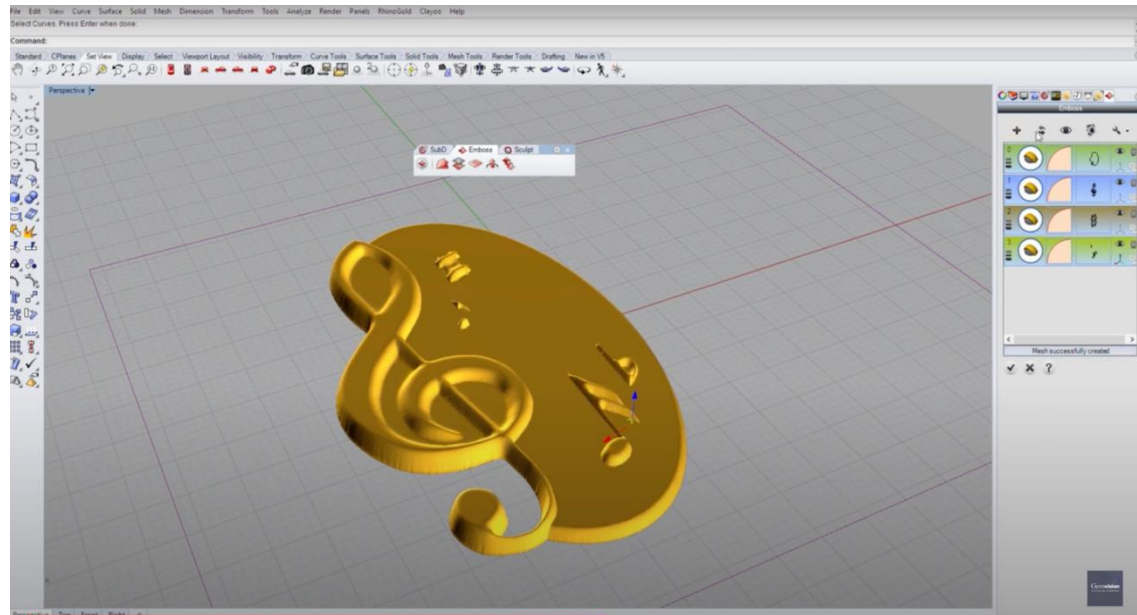
2. CLAYOO’NUN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Clayoo, Rhino 3D yazılımı için geliştirilmiş ve özellikle organik şekillerin ve serbest formların modellemesini kolaylaştıran güçlü bir eklentidir. Rhino’nun temel modelleme yeteneklerine ek olarak, heykelsi, serbest biçimli ve detaylı modeller oluşturma süreçlerini destekler. Clayoo, kullanıcıya dijital kil modelleme işlevselliği sunar; bu da fiziki bir biçimde elle şekillendirme ve yontma işlemlerine benzeyen bir modelleme deneyimi sağlar. Özellikle organik ve akışkan formlar oluşturmak isteyen tasarımcılar için ideal bir araçtır ve mücevher, endüstriyel tasarım, oyuncak ve seramik tasarımı gibi çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Görsel 1. Rhino 3D’de Clayoo eklentisi ile tasarım süreci

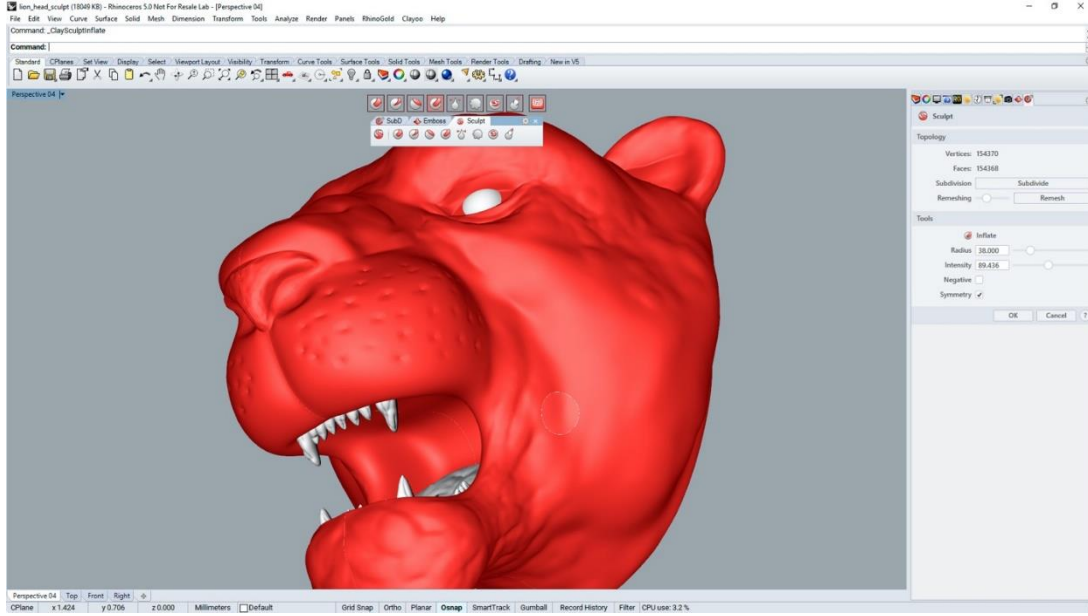
Kaynak: <https://www.indiamart.com/proddetail/clayoo-20568955348.html>

Görsel 2. Clayoo’da katı model oluşturma

Kaynak: <https://www.indiamart.com/proddetail/clayoo-20568955348.html>

Clayoo, üç farklı modelleme tekniği sunar: SubD (subdivision), heykelsi modelleme ve CAD modelleme. SubD modelleme, basit şekillerden karmaşık, akıcı yüzeyler elde etmeyi sağlar. Heykelsi modelleme, modelin yüzeyini şekillendirme, yumuşatma veya detaylandırma gibi işlemler için idealdir. CAD modelleme ise geometrik hassasiyeti artırarak tasarımların üretime uygunluğunu sağlar. Bu özellikler sayesinde Clayoo, kullanıcıların hem soyut hem de detaylı tasarımlar üretmesini mümkün kılar. Ayrıca, organik modelleme yaparken kullanıcılar model üzerindeki noktaları kolayca manipüle edebilir, yüzeyleri detaylandırabilir ve düzenleyebilir.

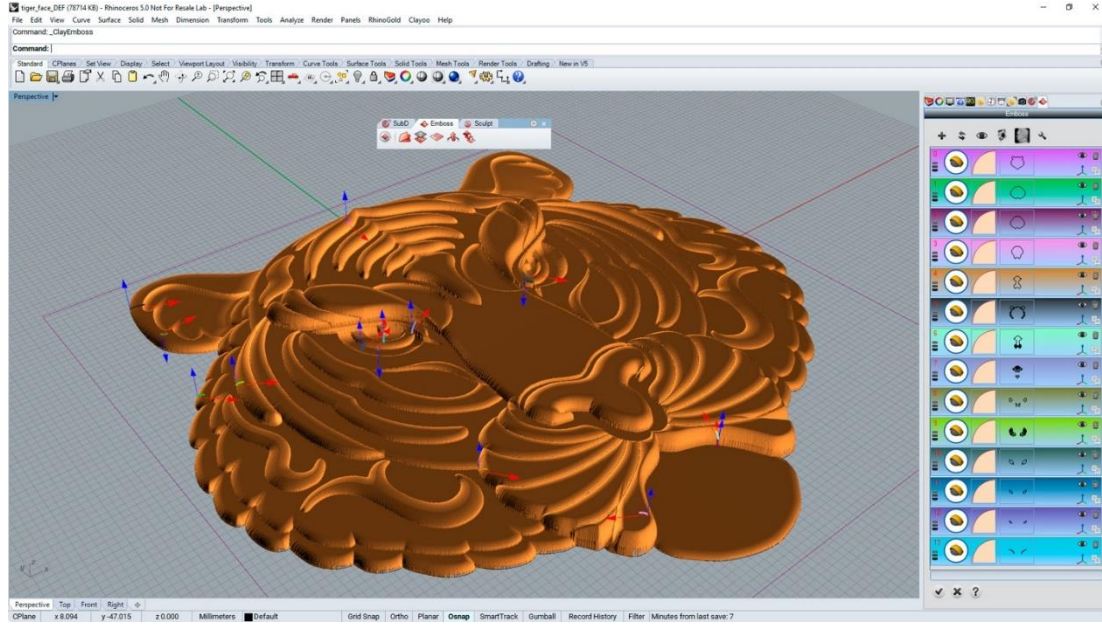
Görsel 3. Clayoo eklentisinde karakter tasarımı

Kaynak: <https://www.food4rhino.com/en/app/clayoo-freeform-organic-modeling>

Clayoo, Rhino 3D kullanıcıları başta olmak üzere, endüstriyel tasarım, mimarlık, sanat, mücevherat ve oyuncak tasarımı ile ilgilenen geniş bir kullanıcı kitlesi tarafından kullanılabilir. Bu eklenti, genellikle standart modelleme yöntemlerinin sınırlı kaldığı alanlarda çalışan tasarımcılar için oldukça avantajlıdır. Heykelsi modelleme araçları, özellikle sanatçılar, tasarımcılar tarafından tercih edilmektedir.

2.1. Seramik Tasarımında Clayoo'nun Avantajları

Seramik tasarımında Clayoo, modelleme sürecini hızlandırarak kullanıcıya esneklik kazandırır. Özellikle el yapımı estetiğine sahip seramik yüzeyler oluşturmak isteyen tasarımcılar için Clayoo'nun sağladığı heykelsi modelleme özelliği büyük avantaj sunar. Dijital ortamda yaratılan modeller, geleneksel yöntemlerle elde edilemeyen detaylarla zenginleştirilebilir ve üç boyutlu yazıcılarla doğrudan üretime dönüştürülebilir. Bu da, tasarımcıların hızla prototip oluşturarak üretim süreçlerini optimize etmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda Clayoo'nun yüzey manipülasyonu ve detay ekleme yetenekleri, seramik tasarımında farklı dokular yaratmayı kolaylaştırır.

Görsel 4. Clayoo kullanılarak yapılan bir rölyef

Kaynak: <https://www.food4rhino.com/en/app/clayoo-freeform-organic-modeling>

2.3. Seramik Tasarımında Clayoo'nun Eksik Yönleri

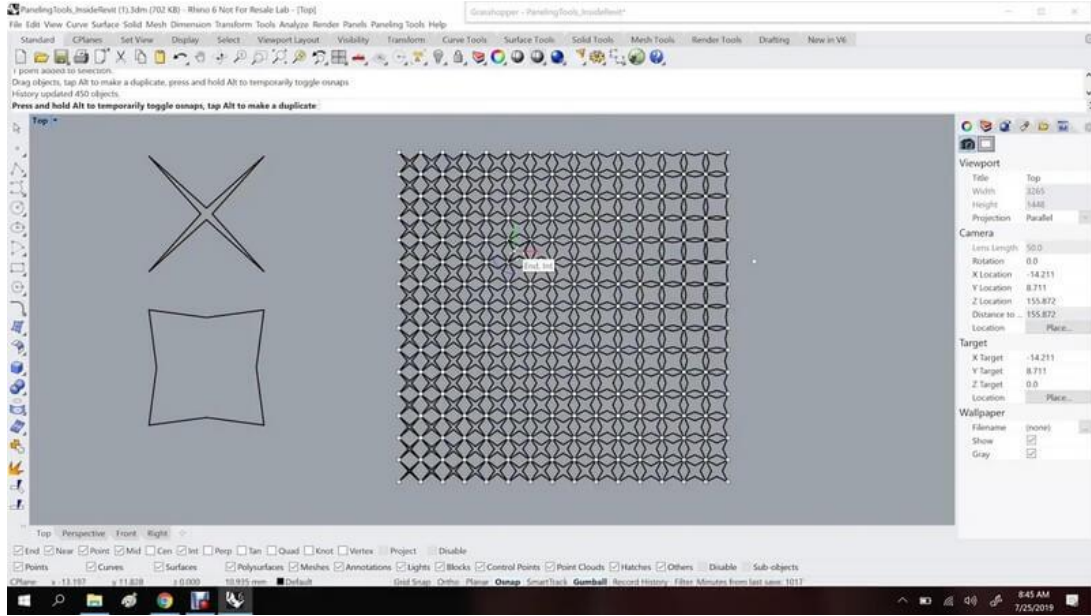
Clayoo'nun seramik tasarımındaki kullanımı bazı kısıtlamalar da içermektedir. Örneğin, organik modelleme her ne kadar yaratıcılığı desteklese de, yüksek detay seviyesiyle çalışmak bazı durumlarda daha fazla işlemci gücü gerektirir ve bu da çalışma performansını yavaşlatabilir. Ayrıca, dijital modellemede elde edilen hassas detayların seramik üretim sürecine aktarılması her zaman kolay olmayabilir. Özellikle el işçiliği gerektiren ince detaylar ve yüzey efektleri, dijital ortamda yakalanan estetiği her zaman yansıtmayabilir. Bunun yanı sıra, seramik tasarımında bazı sanatçılar için bilgisayar tabanlı modelleme daha soğuk ve mekanik gelebilir; dolayısıyla Clayoo gibi bir dijital araç kullanmak bazı tasarımcıların sanatsal yaklaşımını sınırlayabilir. Clayoo eklentisinin sunduğu avantajları çok daha detaylı ve profesyonel bir biçimde sunan yazılımlar vardır. Bunlardan en bilineni olan Zbrush, Rhino 3D'deki Clayoo ekletisine göre çok fazla aracı bir arada sunmaktadır.

Clayoo, Rhino 3D için gelişmiş bir modelleme eklentisi olarak tasarımcılara büyük esneklik sağlar. Serbest biçimli ve detaylı modelleme ihtiyacı duyan seramik sanatçıları için dijital bir atölye ortamı sunar. Dijital modelleme sürecini hızlandırması ve detay ekleme kolaylığı sağlaması nedeniyle seramik tasarımında kullanışlıdır. Ancak, dijital modellemenin bazı sanatsal sınırlamaları ve teknik zorlukları nedeniyle Clayoo'da yapılan tasarımlar geleneksel seramik işçiliğinin yerini tam anlamıyla tutamayabilir.

3. PANELINGTOOLS'UN TEMEL ÖZELLİKLERİ

PanelingTools'un en temel özelliklerinden biri, düz veya kavisli yüzeyleri çeşitli panel desenleriyle kaplayabilmesidir. Kullanıcılar, bu eklenti ile yüzey üzerine düzenli veya rastgele yerleştirilen paneller oluşturabilir, böylece yüzeylerde derinlik ve detay ekleyebilirler.

PanelingTools, panellerin şekil ve boyutlarını kolayca değiştirmeye ve manipüle etmeye olanak tanır. Bu özellik, özellikle karmaşık geometrilere sahip yüzeylerde detaylı ve modüler tasarımlar yapmayı mümkün kılar. Ayrıca, parametrik olarak ayarlanabilir paneller oluşturmak isteyen kullanıcılar için de büyük kolaylık sağlar, böylece paneller üzerinde yapılacak değişiklikler hızlıca tüm tasarıma yansıtılabilir.

Görsel 5. PanellingTolls kullanılarak yapılan bir tasarım
Kaynak: <https://parametrichouse.com/paneling-tools-plugin/>

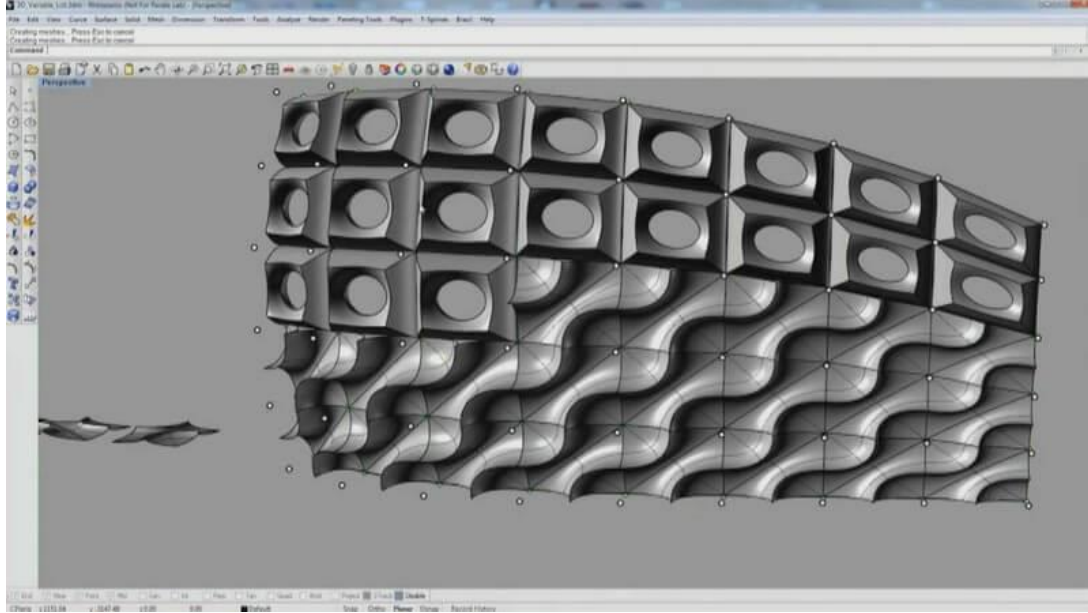
PanelingTools, mimarlar, iç mimarlar, endüstriyel tasarımcılar ve seramik sanatçıları gibi geniş bir kullanıcı kitlesine hitap eder. Karmaşık yüzey tasarımları ve modüler yapılar üzerinde çalışan tasarımcılar, bu eklentinin sağladığı hızlı ve esnek düzenleme olanaklarından faydalanabilir. Özellikle yüzey kaplama ve desenleme üzerine odaklanan projelerde PanelingTools, kullanıcıların zamandan tasarruf ederek hızlı sonuç elde etmelerini sağlar. Bu özellikleri sayesinde, hem sanat hem de endüstriyel alanlarda yaratıcı çözümler sunar.

PanelingTools, Rhino 3D için geliştirilmiş ve özellikle yüzey kaplama, düzenli veya düzensiz panellerin oluşturulması ve karmaşık desenlerin hızlıca modellenmesi için kullanılan güçlü bir eklentidir. PanelingTools, kullanıcıların iki boyutlu ve üç boyutlu grid yapıları oluşturarak bu gridleri çeşitli desenler ve paneller ile kaplamalarını sağlar. Bu, hem mimari hem de endüstriyel tasarım projelerinde geniş bir kullanım alanı sunar ve özellikle yüzeyleri farklı modüler formlarla kaplamak isteyen tasarımcılar için ideal bir araçtır.

3.1. Seramik Tasarımında PanelingTools'un Avantajları

Seramik tasarımında PanelingTools, karmaşık ve benzersiz desenlerin hızlıca yüzeylere uygulanmasına olanak tanır. Özellikle seramik fayans, mozaik ve dekoratif panellerin tasarımında kullanılan bu eklenti, tekrarlayan geometrik desenlerin veya özgün yüzey formlarının oluşturulmasını kolaylaştırır. Tasarımcılar, bir seramik ürünün yüzeyine çeşitli

paneller uygulayarak estetik açıdan ilgi çekici dokular ve desenler yaratabilirler. Ayrıca, parametrik yapısı sayesinde, tasarım süreci sırasında yapılan değişikliklerin tüm modelde hızlıca uygulanabilmesi, tasarım sürecini hızlandırarak verimliliği artırır.

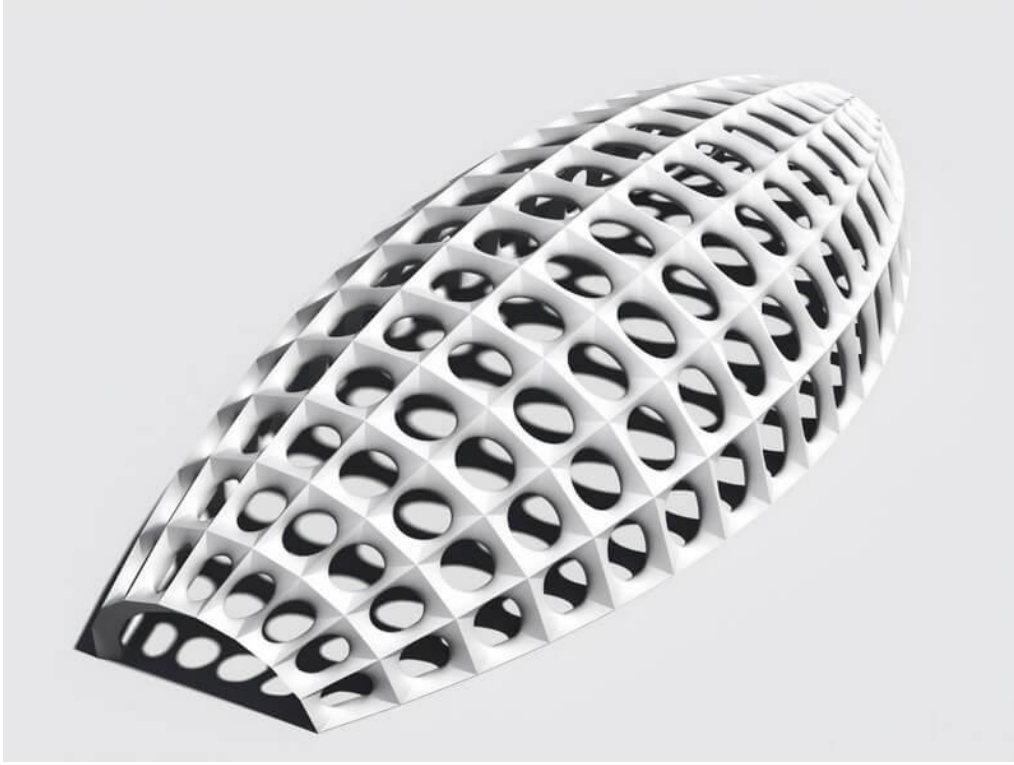
Görsel 6. PanellingTolls'ta katı model oluşturma

Kaynak: <https://parametrichouse.com/paneling-tools-plugin/>

PanelingTools, seramik tasarımında yüzey dokusuna detay eklemek veya farklı modülleri tekrar eden desenler halinde uygulamak isteyen tasarımcılar için büyük avantaj sağlar. Böylece, ürünlere derinlik ve dinamizm katmak isteyen sanatçılar için yaratıcı çözümler sunar. Seramik karo tasarımlarında yüzey kaplamalarını farklı dokularda veya şekillerde uygulamak, bu eklenti ile oldukça kolaydır.

3.2. Seramik Tasarımında PanelingTools'un Eksik Yönleri

Her ne kadar PanelingTools seramik tasarımında yaratıcı yüzeyler oluşturmak için birçok avantaj sunsa da, bazı eksiklikleri de bulunmaktadır. Örneğin, bu eklenti daha çok geometrik ve düzenli desenler üzerine odaklanmıştır; dolayısıyla, tamamen organik ve serbest biçimli yüzey detayları için sınırlı bir esneklik sunmaktadır. Bu durum, tasarımda daha doğal ve rastgele yüzey yapıları yaratmak isteyen seramik tasarımcıları için sınırlayıcı olabilir.

Görsel 7. PanellingTolls'ta ile yapılan bir tasarım

Kaynak: <https://parametrichouse.com/paneling-tools-plugin/>

Ayrıca, seramik üretim sürecinde, dijital ortamda yapılan tasarımların fiziksel ürüne dönüştürülmesi sırasında bazı detay kayıpları yaşanabilir. Dijital olarak oluşturulan karmaşık paneller ve yüzey detayları, fiziksel üretimde aynı hassasiyetle uygulanamayabilir. Seramik tasarımda kullanılan malzemelerin bazı fiziksel sınırlamaları, PanelingTools ile elde edilen detayların birebir aktarılmasını zorlaştırabilir. Örneğin, PanelingTools'da birebir bir biçimde tasarlanmış parçalar, üretimi yapılan malzemenin genleşme veya küçülme oranlarındaki farklılıklar nedeniyle farklı sonuçlar doğurabilir. Bu durumun özellikle modüler bir tasarımın üretiminde dikkate alınması gerekebilir. Eklentinin içerisinde yapılan modüler tasarımların seramik malzemenin küçülme oranlarını görselleştiren özellikleri bulunmamaktadır.

PanelingTools, Rhino 3D için güçlü bir yüzey kaplama ve modüler desen oluşturma eklentisi olarak seramik tasarımında yaratıcı çözümler sunar. Karmaşık yüzeyler ve tekrarlayan desenlerle çalışmak isteyen tasarımcılar için hızlı ve esnek bir araç olarak öne çıkar. Bununla birlikte, organik desenlerdeki sınırlılıkları ve dijital tasarımdan fiziksel ürüne geçişteki bazı zorlukları göz önünde bulundurmak önemlidir. PanelingTools, seramik yüzey tasarımında belirli bir estetik sağlayarak, özellikle düzenli desenleri tercih eden sanatçılar için oldukça kullanışlı bir eklenti olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Rhino 3D ve eklentileri, seramik tasarım süreçlerinde dijital teknolojinin getirdiği esneklik ve detaylandırma imkanlarını sunarak sanatçılar ve tasarımcılar için önemli avantajlar

sağlamaktadır. Rhino 3D, yüksek dosya uyumluluğu ve parametrik modelleme özellikleri ile üç boyutlu modelleme süreçlerinde çok yönlü bir araçtır.

Clayoo, özellikle serbest biçimli ve organik formların modellemesini kolaylaştıran heykelsi modelleme araçları sunmaktadır. Bu araçlar sayesinde, seramik tasarımcıları organik yüzey detaylarını yüksek doğrulukla modelleyebilir, tasarımlarına estetik bir çeşitlilik katabilir ve yaratıcı süreçlerini dijital ortamda zenginleştirebilir. Clayoo'nun sunduğu SubD ve CAD modelleme teknikleri, tasarımlarda yüzey manipülasyonu ve detaylandırmayı artırarak sanatçılara farklı yüzey dokuları ve karmaşık biçimler oluşturma imkanı sağlar. Ayrıca, bu eklenti, dijital kil modelleme özellikleri ile tasarımcıya gerçekçi bir yontma deneyimi sunar; bu, tasarım sürecinde elle yapılan şekillendirme ve detaylandırma işlemlerini dijital ortamda pratik hale getirir. Böylece Clayoo, seramik tasarımında detaylı modelleme ihtiyaçlarına yanıt verirken zaman tasarrufu sağlar.

PanelingTools ise tasarımcılar için yüzeylere farklı panel desenlerinin uygulanmasını kolaylaştırarak, seramik tasarımına yapısal bir boyut ekler. Eklenti, yüzeyleri tekrarlayan geometrik desenlerle kaplama ve parametrik düzenlemeler yapma olanakları sunarak seramik karo, fayans ve dekoratif paneller gibi projelerde hızlı ve verimli bir tasarım süreci sağlar. Bu özellik, özellikle kompleks geometrilerin ve düzenli modüler yüzeylerin yaratılmasını desteklerken, tasarımcıya yüzey detaylandırmasında esneklik kazandırır. PanelingTools'un sağladığı parametrik yapı sayesinde, bir yüzey üzerinde yapılan değişiklikler modelin tümüne yansıtılabilir, bu da tasarım sürecinde hızlı prototip geliştirme ve düzenleme imkanı sunar. Ancak tamamen organik veya serbest formlarda sınırlı esneklik sunması, PanelingTools'un yalnızca belirli türde yüzey dokuları için uygun olmasına neden olmaktadır.

Bu iki eklenti, seramik tasarımında dijital modellemeyi kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda tasarım sürecini hızlandırarak verimliliği artırır. Tasarımcılara yüzey detaylandırması, model manipülasyonu ve modüler yapılar üzerinde hızlı değişiklik yapma imkanı sağlayan bu araçlar, seramik sanatında farklı estetik formlar ve işlevsel çözümler yaratılmasına olanak tanır. Rhino 3D ve bu eklentiler sayesinde, seramik sanatçıları dijital teknolojinin sağladığı avantajlarla geleneksel yöntemlerin ötesinde yaratıcı süreçler geliştirebilirler.

Sonuç olarak, Rhino 3D ve eklentileri, seramik tasarımında dijital modellemeyi destekleyen güçlü araçlar sunmakta ve yaratıcı süreçlerde esneklik sağlamaktadır. Clayoo ve PanelingTools gibi eklentiler, dijital modellemenin sunduğu avantajlarla sanatçılara yeni olanaklar sunarken, dijital tasarımdan fiziksel ürüne geçişte bazı teknik zorlukları da beraberinde getirmektedir. Dijital teknolojiler ile geleneksel seramik üretim tekniklerinin birleşimi, seramik sanatında estetik ve fonksiyonel çözümler yaratma potansiyelini artırmaktadır.

KAYNAKÇA

Aytepe, B. (2012). Bilgisayarlı Nümerik Kontrol (CNC) Robotların Seramik ve Grafik Eğitimi'nde Tasarım Aracı Olarak Kullanımı. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 1(1), 239-253.

He, X. (2022). Research on Computer Network Technology based Ceramic Art Graphic Design Method. In 2022 4th International Conference on Smart Systems and Inventive Technology (ICSSIT) (pp. 1781-1784). IEEE.

Hong, H. H., & Yingzi, Y. (2020, December). Application of computer-aided design rhino in ceramic art design teaching. In 2020 5th International Conference on Mechanical, Control and Computer Engineering (ICMCCE) (pp. 1414-1417). IEEE.

Parlak, D., & Mercin, L. (2024). Parametrik Tasarım Yaklaşımının Sofra Seramiği Dekor ve Form Tasarımlarına Yansımalarının İncelenmesi. Art-E Sanat Dergisi, 16(32), 744-763. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1354428>

Xie, C. (2023). Computer Aided Design of Arts And Crafts Products. In 2023 IEEE International Conference on Integrated Circuits and Communication Systems (ICICACS) (pp. 1-6). IEEE.

<https://parametrichouse.com/paneling-tools-plugin/> Erişim tarihi: 02.11.2024

<https://www.indiamart.com/proddetail/clayoo-20568955348.html> Erişim tarihi: 03.11.2024

<https://www.food4rhino.com/en/app/clayoo-freeform-organic-modeling> Erişim tarihi: 03.11.2024

ANALYZING KEY FACTORS INFLUENCING CLIENT SATISFACTION IN CONSULTING ENGINEERING FIRMS

Dr. Mei Ling Zhang, Prof. Dr. Kenji Nakamura, and Mr. Akira Yamamoto

Department of Civil and Environmental Engineering, Tokyo Metropolitan University, Japan

Abstract:

The consulting engineering industry is pivotal in Japan's economic growth, with client satisfaction playing a critical role in ensuring the sustained success of firms. Emphasizing key quality determinants such as service consistency, reliability, and price competitiveness is essential. Building strong client relationships and maintaining quality standards across all project phases significantly impact client satisfaction. The study explores the significance of enhancing employee competencies through targeted training programs to meet client expectations effectively. Moreover, creating a supportive work environment motivates employees to achieve excellence in their performance. This research adopts a mixed-methods approach combining quantitative and qualitative analyses. The case study, Tokyo Consulting Engineers (TCE), was established in 1990 and operates across Japan, South Korea, Malaysia, China, and Indonesia. TCE is certified by the International Organization for Standardization (ISO) for Safety and Quality Management. The findings emphasize the importance of employee motivation and service quality as critical determinants of organizational success in the consulting engineering sector.

Keywords: Client satisfaction, consulting engineering, quality management, employee motivation, service excellence.

DEVELOPMENT OF AI-DRIVEN PREDICTIVE MAINTENANCE SYSTEM FOR ENHANCING EQUIPMENT RELIABILITY

Dr. Kenji Nakamura, Prof. Dr. Mei Ling Chen, and Dr. Hyun Soo Park

Department of Industrial Engineering, National University of Taiwan, Taiwan

Abstract:

The increasing complexity of modern industrial systems demands more efficient and predictive maintenance strategies to minimize downtime and costs. Traditional maintenance approaches often rely on reactive measures, resulting in decreased efficiency and unexpected failures. This study introduces an AI-driven predictive maintenance system designed to enhance equipment reliability through intelligent monitoring and proactive management. By leveraging machine learning algorithms and real-time data analysis, the proposed system aims to anticipate maintenance needs, optimize schedules, and improve overall operational efficiency. The findings underscore the critical role of AI in transforming maintenance practices and ensuring long-term reliability.

Keywords: AI, predictive maintenance, machine learning, reliability, industrial systems.

DEVELOPMENT OF AN INTELLIGENT TASK MANAGEMENT SYSTEM USING AI TECHNOLOGIES

Dr. Leyla Mammadova, Prof. Dr. Farid Aliyev, Dr. Elchin Guliyev
Baku State University, Department of Computer Science, Azerbaijan

Abstract:

In the contemporary industrial landscape, conventional task management strategies frequently struggle to adapt to changing operational conditions. This study introduces an intelligent task management system empowered by artificial intelligence (AI) and machine learning (ML) to address the shortcomings of traditional methods. The system is capable of understanding user instructions, analyzing task requirements, and optimally allocating resources based on real-time data and situational variables. With the integration of geolocation tracking, potential delays can be proactively identified, enabling timely interventions. Furthermore, the system features transparent reporting mechanisms that offer stakeholders clear insights into task progress, thereby promoting accountability and informed decision-making. This paper details the system's architecture, algorithms, and implementation, underscoring its transformative potential for task management in various industries.

Keywords: Artificial intelligence, machine learning, task management, resource allocation.

INNOVATIVE APPROACHES FOR CAPTURING SUBCONSCIOUS CONSUMER INSIGHTS IN E-COMMERCE

Dr. Elvin Aliyev, Prof. Dr. Leyla Mammadova, Ms. Aysel Huseynova

Baku State University, Faculty of Economics and Management, Azerbaijan

Abstract:

The digital landscape is evolving rapidly, leading to the emergence of innovative business models. Among these is the concept of online marketplaces, where various product types are offered in a single platform. This sales format has seen significant growth in recent years, providing an alternative to traditional retail environments. The philosophy behind this model is to facilitate the purchase of multiple products conveniently. Prominent examples of e-commerce marketplaces include Amazon, eBay, and Alibaba, with expectations that their share of total e-commerce turnover will continue to rise in the coming years. This paper explores the potential of employing cutting-edge methods for evaluating web applications and online marketplaces, focusing on techniques such as eye-tracking and facial analysis to capture subconscious consumer feedback.

Keywords: Innovative methods, consumer insights, e-commerce, online marketplaces.

CONTRACTOR SELECTION IN CONSTRUCTION PROJECTS USING MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Dr. Leyla Aliyeva, Prof. Dr. Elchin Mammadov

Azerbaijan State Oil and Industry University, Department of Civil Engineering, Azerbaijan

Abstract:

Contracting projects often face various challenges that impact their performance, including issues related to cost, time, and quality throughout different stages of the project lifecycle. To enhance efficiency and performance across the entire supply chain, effective coordination is essential from the initiation to the completion of a project. Selecting the appropriate contractor is a critical aspect of construction projects; this multi-criteria decision-making process relies on expert judgments and the assessment of various variables and their priorities. In this study, a comprehensive set of criteria was developed through consultations with industry experts, leading to the identification of 16 key criteria for a questionnaire. This questionnaire was distributed among selected experts to gather insights. Using Cronbach's alpha coefficient, the reliability of the criteria was assessed, and important factors were selected through the Borda function, categorized into four main groups: environmental factors and physical resources, past performance and technical expertise, cost-effectiveness, and compliance with standards. The PROMTHEE method was then employed to normalize and evaluate the criteria, ultimately identifying the best contractor based on comprehensive criteria and their priorities. A case study was conducted to validate the methodology and facilitate the selection of the optimal contractor.

Keywords: Contractor evaluation, construction projects, multi-criteria decision-making, supply chain management.

FRAMEWORK FOR ENHANCING QUALITY CULTURE IN ALGERIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Dr. Ahmed Benali, Prof. Dr. Fatima Zahra, and Mr. Samir Khaled

University of Algiers 2, Department of Educational Sciences, Algeria

Abstract:

The adoption of quality management systems within higher education institutions in Algeria is influenced by both national policies and international frameworks such as the European Standard Guidelines for Quality Assurance. The success and transformative potential of these systems hinge significantly on the organizational environment where they are implemented, particularly the quality culture fostered within individual universities or across the country. A university's quality culture combines the structural elements of Quality Assurance (QA), such as management protocols, process definitions, and tools, with the organizational values, principles, skills, and attitudes that define its ethos. This study explores the integration of QA principles within Algerian higher education by reviewing relevant literature on quality management systems. The goal is to outline a comprehensive framework for quality culture, identifying structural, organizational, and value-based factors that contribute to successful implementation of quality assurance systems in Algerian universities. For a QA system to effectively promote continuous improvement in the dynamic context of higher education, it must adopt a holistic approach to quality that facilitates transformation and adaptation to ongoing challenges.

Keywords: Higher education, quality assurance, quality culture, Algeria.

EXAMINING THE SEXIST BEHAVIORS OF MANAGERS TOWARDS FEMALE EMPLOYEES: A STUDY IN CATERING BUSINESSES

Dr. Gültekin Gürçay

gultekingurcay@gmail.com, 0000-0001-7043-8145

ABSTRACT

This study investigates the prevalence and impact of sexist behaviors exhibited by managers towards female employees within the catering industry. Despite increasing awareness of gender equality, sexism persists in various work environments, particularly in sectors characterized by high interpersonal interactions. Employing a qualitative methodology, we conducted semi-structured interviews and focus groups with female employees from diverse catering businesses to explore their experiences with managerial sexism. The findings reveal common manifestations of sexist behaviors, such as dismissive attitudes, stereotyping, and inappropriate comments, all contributing to a detrimental workplace culture. Participants reported significant negative outcomes, including decreased job satisfaction, heightened stress, and hindered professional development. The study underscores the urgent need for organizational interventions to address and mitigate these behaviors, emphasizing the importance of creating a more inclusive and respectful workplace. By highlighting the implications of sexism in the catering sector, this research contributes to broader discussions on gender equality and organizational behavior.

Keywords : Sexism, Gender Equality, Managerial Behavior, Female Employees, Catering Industry, Workplace Culture, Qualitative Research.

ENHANCING INSTITUTIONAL EFFECTIVENESS: THE STRATEGIC IMPORTANCE OF WORKFORCE BUDGETING IN FINANCIAL HEALTH

Dr. Samira El Amrani, Prof. Dr. Ahmed Bouziane, Fatima Zahra Laaroussi

University of Algiers, Department of Business Administration, Algeria

Abstract:

Workforce budgeting is a critical component of financial management within organizations, extending beyond conventional budgeting practices to include strategic resource allocation for personnel costs. This process is essential for achieving financial health and developing a high-performing workforce, necessitating a thorough analysis of various factors, such as market trends, growth projections, and the changing skill requirements of employees. A collaborative approach involving Human Resources (HR) and finance departments is crucial to ensure that workforce planning aligns with the organization's financial capabilities and strategic goals. The inherently dynamic nature of workforce budgeting requires ongoing monitoring and adjustment in response to economic shifts, strategic changes, technological advancements, and market conditions. Additionally, its significance in talent management is emphasized, as aligning financial planning with recruitment and retention strategies is vital for maintaining a competitive advantage. The implications of poor workforce budgeting are examined, revealing potential financial strains, operational inefficiencies, and obstacles to achieving strategic goals. Case studies, including examples from successful organizations, illustrate the necessity of aligning workforce budgeting with institutional objectives. These examples reinforce the notion that effective workforce budgeting is not merely a financial tool; it serves as a strategic element critical to the institution's success. This highlights the need for continuous improvement and adaptation to align with changing business objectives and market realities, establishing workforce budgeting as a key driver of institutional effectiveness and sustainability.

Keywords: Strategic planning, financial management, workforce budgeting, resource allocation.

EXAMINING URBANIZATION AND INCOME INEQUALITY IN ALGERIA

Dr. Amina Benali, Prof. Dr. Khalid Ziani, Fatima Zahra Lala
University of Algiers, Department of Economics, Algeria

Abstract:

This paper aims to investigate the relationship between urbanization and income inequality in Algeria during the period from 2005 to 2022, utilizing a dataset covering 48 provinces compiled from Algeria's National Statistics Office (Labour Force Survey) alongside geospatial data obtained from the U.S. National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) and European Space Agency (ESA) satellites. The study employs two definitions for identifying urban areas: 1) urban classifications based on Algeria's National Statistics Office, and 2) urban areas inferred from nighttime light data provided by NOAA and ESA satellites. The latter method incorporates two sub-categories: 2.1) identification of urban areas through nighttime light density corresponding to a population density of 400 people per square kilometer, and 2.2) estimation of urban areas based on nighttime light density linked to a population density of 1,800 people per square kilometer. Empirical analyses conducted through Ordinary Least Squares (OLS), fixed effects, and random effects models reveal a U-shaped relationship between income inequality and urbanization. The results indicate that urbanization or population density significantly reduces income inequality, while the square of urbanization has a statistically significant positive impact on income inequality. Furthermore, a negative association exists between logarithmically transformed income and income inequality. This study advocates for the integration of satellite imagery, geospatial data, and spatial econometric methodologies in future research to enhance the quantitative assessment of spatial relationships.

Keywords: Income inequality, nighttime light, population density, Algeria, urbanization.

CROSS-CULTURAL DYNAMICS AND INNOVATION: INSIGHTS INTO CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN ALGERIA

Dr. Ahmed Bensaid, Prof. Dr. Leila Nasr, Dr. Farid Touati
University of Algiers, Faculty of Economics, Algeria

Abstract:

This study examines Chinese Foreign Direct Investment (FDI) in Algeria, focusing on the cross-cultural dynamics between Chinese and Algerian managers. The research aims to illuminate the process of investments from an emerging market into a developing country, offering insights into the cooperation mechanisms involved. Employing a grounded theory approach, 48 semi-structured interviews were conducted across 12 case companies in Algeria. Grounded theory models were developed from primary data, with interview excerpts highlighting themes of cultural differences, management philosophies, knowledge structures, and resource allocations between the two parties. The findings suggest that Chinese and Algerian partners can leverage their unique resources to foster innovative collaboration and enhance corporate performance. Additionally, both parties recognize the importance of diverse ethical and cultural characteristics, which can enrich the development of a synergistic organizational culture. This study introduces a theory of ethical and cultural diversity in international management, proposing that teams with varied values and behaviors can enhance motivation and engagement. The study advocates for the advantages of “resource complementarity” and “cross-cultural cooperation” in the realm of international investment, encouraging firms to embrace diverse partnerships. Policymakers are urged to reassess FDI regulations to mitigate social and political challenges.

Keywords: Cross-culture, FDI, China, Algeria.

EVALUATING THE INFLUENCE OF MARITIME TRANSPORT ON ECONOMIC GROWTH IN MALAYSIA

Dr. Ahmad Zainal, Prof. Dr. Noraida Mustaffa, Eng. Firdaus Rahman

Universiti Malaya, Department of Maritime Studies, Malaysia

Abstract:

Malaysia, a prominent player in Southeast Asia, has a robust maritime sector critical for national economic growth. Despite the strategic location and development of several ports, the contribution of maritime transport to the overall economy remains underexplored. This study examines the relationship between the Gross Domestic Product (GDP) of maritime transport and Malaysia's economic performance. Employing a combination of statistical methods, including Simple Linear Regression (SLR), Support Vector Machine (SVM), Polynomial Regression Model (PRM), Generalized Additive Model (GAM), and Generalized Linear Mixed Model (GLMM), we analyze a time series dataset spanning 20 years. The findings indicate a statistically significant impact of Maritime Transport GDP (MTGDP) on Malaysia's overall GDP. Among the methods used, the fourth-order PRM provides the most accurate representation of this relationship. The study offers recommendations for policymakers to leverage maritime transport for enhancing economic growth.

Keywords: Economic growth, GDP, maritime transport, ports, regression.

CROSS-CULTURAL COLLABORATIONS AND INNOVATION: ANALYZING CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN MALAYSIA

Dr. Siti Nurhaliza, Prof. Dr. Ahmad Faizal, Dr. Zainal Abidin

Universiti Malaya, Faculty of Business and Accountancy, Malaysia

Abstract:

This study investigates Chinese Foreign Direct Investment (FDI) in Malaysia, emphasizing the cross-cultural interactions between Chinese and Malaysian managers. The research aims to shed light on the investment processes from an emerging market into a developing country, providing insights into the cooperative mechanisms involved. Utilizing a grounded theory approach, 50 semi-structured interviews were conducted across 15 case companies in Malaysia. Grounded theory models were developed from primary data, with interview excerpts revealing themes of cultural variances, management philosophies, knowledge structures, and resource distributions between the two parties. The findings indicate that Chinese and Malaysian partners can leverage their distinct resources to promote innovative collaboration and enhance corporate performance. Moreover, both parties acknowledge the significance of diverse ethical and cultural characteristics, which can enrich the development of a synergistic organizational culture. This study proposes a theory of ethical and cultural diversity in international management, suggesting that teams with varied values and behaviors can improve motivation and engagement. The study highlights the benefits of “resource complementarity” and “cross-cultural collaboration” in international investment, encouraging firms to adopt diverse partnerships. Policymakers are recommended to reevaluate FDI regulations to alleviate social and political challenges.

Keywords: Cross-culture, FDI, China, Malaysia.

KEY DETERMINANTS OF COST OVERRUN IN BUILDING CONSTRUCTION PROJECTS IN MALAYSIA

Dr. Ahmad Z. Ismail, Prof. Dr. Nurul H. Rashid, Eng. Farhan K. Ali

Faculty of Engineering, Universiti Teknologi Malaysia, Malaysia

Abstract:

This study investigates the impact of 36 factors contributing to cost overrun in building construction projects in Malaysia. A questionnaire was administered to a random sample of 400 stakeholders, including owners, consultants, and contractors, with 320 responses collected for analysis. Utilizing SPSS, the top five causes of cost overrun were identified as a high number of variation orders, inaccurate quantities specified in contracts, misinterpretation of project plans, incomplete bid documentation, and the selection of the lowest bid during contracting. The consensus among participants in ranking these factors underscores their prevalence in most construction projects across Malaysia. Therefore, fostering collaboration among project stakeholders is essential to align on project objectives and develop a realistic plan that considers all potential cost-influencing factors, which may ultimately mitigate the risk of cost overruns.

Keywords: Cost, overrun, building construction projects, Malaysia.

THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE REAL ESTATE SECTOR

Dr. Mihai Ionescu, Prof. Dr. Elena Popescu, Andreea Vasilescu

University of Bucharest, Faculty of Business and Administration, Romania

Abstract:

This study examines the impact of the COVID-19 pandemic on the real estate sector, which has been profoundly influenced across various economies globally. Focusing primarily on the years 2021 and 2022, the research highlights the peak of the pandemic and its repercussions on real estate markets. We analyze data from multiple continents, emphasizing significant regions such as the United States, Europe, and China, where the pandemic's effects have dramatically altered the housing market, particularly for middle-class families. Additionally, the study addresses the heightened risks associated with investments in real estate, noting significant financial losses for companies within the sector. A case in point is Evergrande in China, one of the largest firms in the industry, which faced default as a consequence of the crisis.

Keywords: COVID-19, real estate sector, investment risks, Evergrande.

ASSESSING THE IMPACT OF CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AFRICA: ETHICAL AND CULTURAL DIMENSIONS

Dr. Amina Nkosi, Professor Michael Adebayo, Dr. Lindiwe Tshabalala

University of Johannesburg, School of Business, South Africa

Abstract:

This study investigates the ethical and cultural dimensions of Chinese foreign direct investment (FDI) in Africa, focusing on stakeholder perceptions and interactions. By employing a qualitative grounded theory approach, the research includes 30 in-depth interviews with corporate managers and local business leaders. The findings reveal that ethical principles such as environmental sustainability, social responsibility, and cultural sensitivity significantly influence Chinese investors' decision-making processes in Africa. Key cultural traits, including respect for local customs, community engagement, and long-term relationship building, also play a vital role in shaping investment outcomes. The study highlights how Chinese investors often collaborate closely with local partners, fostering mutual understanding and shared goals in infrastructure and agricultural projects. This collaborative approach not only enhances the effectiveness of investments but also promotes sustainable development in the region. The implications of this research contribute to the discourse on ethical governance and investment practices, offering insights into the potential for synergy between Chinese FDI and local development initiatives in Africa.

Keywords: Foreign Direct Investment, Ethics, Cultural Sensitivity, China, Africa.

ENHANCING OPERATIONAL EFFICIENCY THROUGH LEAN METHODOLOGIES IN AFRICAN INDUSTRIES

Dr. Amina O. Kone, Prof. Dr. Samuel T. Ndung'u, Dr. Zainab I. Moyo
University of Johannesburg, Department of Industrial Engineering, South Africa

Abstract:

The adoption of lean methodologies has transformed manufacturing processes by emphasizing the identification and elimination of waste in operations. However, the implementation of these principles in various sectors across Africa has been met with challenges, as many industries continue to rely on conventional practices that lead to inefficiencies. Lean methodologies possess the potential to significantly improve operational efficiency by reducing production times, lowering costs, enhancing product quality, and minimizing non-value-added activities. This research aims to gather data through literature reviews, online surveys, and interviews with industry stakeholders to understand the barriers to successful lean implementation in African industries. Findings indicate a notable resistance to change, highlighting the need for strategic frameworks to guide effective lean transformations.

Keywords: Lean methodologies, operational efficiency, waste reduction, industrial engineering, Africa.

EXPLORING LEAN METHODOLOGIES IN CONSTRUCTION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Dr. Aisha Mwanga, Prof. Dr. Samuel Ndungu, Ms. Grace Ochieng

University of Nairobi, Department of Civil Engineering, Kenya

Abstract:

The adoption of lean methodologies in the construction sector has the potential to transform traditional project delivery methods by systematically identifying and eliminating waste across all phases of construction. Unlike the manufacturing industry, where lean principles have been widely embraced, the construction sector has been slow to adopt these philosophies, often relying on conventional practices that perpetuate inefficiencies. This research investigates the barriers to implementing lean construction practices and highlights the significant benefits, including reduced project duration, lower costs, enhanced quality, and the elimination of non-value-added activities. By utilizing a combination of literature review, electronic surveys, and interviews, this study reveals a reluctance within the industry to embrace change and outlines the challenges that impede successful lean implementation in construction projects.

Keywords: Lean construction, implementation challenges, waste reduction, construction efficiency, lean methodologies.

ENHANCEMENT OF LITERACY SKILLS THROUGH A PROPOSED MODULE FOR BAYBAYIN INSTRUCTION

Dr. Elena Marie J. Cruz, Prof. Dr. Antonio R. Delos Reyes,

University of Santo Tomas, College of Education, Philippines

Abstract:

The Baybayin, an ancient script used by Filipinos before the Spanish colonization, comprises seventeen letters, including three vowels and fourteen consonants, representing syllables rather than individual phonemes. This study emerged from a legislative proposal to declare Baybayin as the national writing system of the Philippines, aiming to develop and evaluate a module designed to enhance students' reading and writing skills in this traditional script. A quasi-experimental research design was employed, utilizing convenient sampling techniques to collect data from students in the College of Education at the University of Santo Tomas. Statistical analysis, including weighted mean, standard deviation, and paired t-tests, indicated significant improvements in literacy skills among participants after using the module. Students demonstrated a positive shift in their perceptions of Baybayin's acceptability. The findings suggest that the proposed module effectively aids in fostering literacy in Baybayin, contributing to the revival of a significant aspect of Philippine cultural heritage.

Keywords: Baybayin, literacy enhancement, educational module, cultural heritage.

ENHANCING ADULT EDUCATION INITIATIVES TO COMBAT FEMALE GENITAL MUTILATION AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Dr. Maria Santos, Prof. Dr. Juanita Reyes, Engr. Carlos Delgado

University of the Philippines, College of Education, Philippines

Abstract:

This study explores the role of enhanced adult education initiatives in accelerating transformative strategies to eliminate Female Genital Mutilation (FGM) in the Philippines, particularly in rural areas. The research examines the definitions of FGM, the significance of adult education programs, and their contribution to the realization of the Sustainable Development Goals (SDGs) by 2030. It discusses the prevalence of FGM in specific communities and highlights the urgency of addressing this issue. The main objective of the study is to investigate how improving adult education initiatives can foster transformative approaches to eradicate FGM and meet the SDGs. A survey research design was utilized, involving adult learners and facilitators from various educational centers. Structured questionnaires were used to gather data, which were validated by experts for reliability. The findings indicate that strengthening adult education initiatives is essential in combating FGM by providing critical knowledge and skills that empower individuals to reject harmful practices. The theoretical significance of this study underscores the vital role of education in promoting social change and achieving the SDGs by 2030. In conclusion, the research emphasizes that adult education is a powerful tool for ending FGM in the Philippines. Recommendations include increasing support from NGOs and community organizations for the establishment of adult education centers to educate communities on the detrimental effects of FGM.

Keywords: Adult education, female genital mutilation, empowerment, Sustainable Development Goals.

ENHANCING LITERACY COMPETENCIES THROUGH AN INNOVATIVE MODULE FOR JAVANESE SCRIPT INSTRUCTION

Dr. Rina S. Aditya, Prof. Dr. Hendra Y. Santosa, and Ms. Maya P. Pramesti

Universitas Gadjah Mada, Faculty of Education, Indonesia

Abstract:

Javanese script, an ancient writing system used in Indonesia, consists of characters that convey syllables rather than individual phonemes. This study arose from the initiative to promote Javanese as a vital part of Indonesia's cultural identity, focusing on the development and evaluation of an instructional module aimed at improving students' reading and writing skills in this traditional script. Employing a quasi-experimental research design, data were collected from students at the Faculty of Education at Universitas Gadjah Mada using convenient sampling techniques. Statistical analyses, including weighted mean, standard deviation, and paired t-tests, demonstrated significant enhancements in literacy skills among participants after engaging with the module. Furthermore, students exhibited a favorable shift in their attitudes toward the acceptability of Javanese script. The findings indicate that the proposed module effectively supports literacy development in Javanese, contributing to the preservation of an important aspect of Indonesian cultural heritage.

Keywords: Javanese script, literacy enhancement, educational module, cultural heritage.

EMOTIONAL INFLUENCES ON STUDENT LEARNING AND ACADEMIC PERFORMANCE

Dr. Aisha Abdulaziz, Prof. Dr. Oluwaseun Bamidele, Mr. Dapo Kehinde

Niceria University, Faculty of Education, Nigeria

Abstract:

This study examines the influence of students' emotions on their learning experiences during lectures and examinations. It was found that students encounter various emotional responses, which significantly affect their academic outcomes. A total of 1,675 students from the Department of Computer Science at two Colleges of Education in South-West Nigeria participated in this research, selected through random sampling. The sample included 968 males (58%) and 707 females (42%). A structured questionnaire, based on the Motivated Strategies for Learning Questionnaire (MSLQ), was administered to gather participants' insights. Data analysis was conducted using IBM SPSS 20, encompassing ANOVA, descriptive analysis, stepwise regression, and reliability tests. Findings indicate that emotions play a moderate role in shaping students' motivation and engagement in learning. Additionally, self-regulation and self-determination were found to have significant impacts on academic performance, while test anxiety was correlated with academic success.

Keywords: Emotions, motivation, self-determination, test anxiety, academic performance.

INNOVATIVE APPROACHES IN SMART LEARNING SYSTEMS FOR MUSIC EDUCATION

Dr. Elena Vasilaki, Prof. Dr. Dimitris Kourouklis, Dr. Sofia Christodoulou

National and Kapodistrian University of Athens, Department of Music Studies, Greece

Abstract:

The rapid evolution of information and communication technologies has revolutionized education, providing innovative methodologies and tools for enhanced learning experiences. The paradigm has shifted from traditional teacher-centered instruction to a more student-centered approach. E-learning has matured significantly, facilitating the development of intelligent learning systems that tailor educational experiences to individual student needs, preferences, learning styles, and backgrounds. This paper presents a cutting-edge intelligent learning system that integrates an ontology encompassing all components of the learning process (learning objects, learning activities) along with a massive open online course (MOOC) framework. This innovative system is specifically designed for use in music education, promoting an accessible and personalized learning environment.

Keywords: Intelligent learning systems, e-learning, music education, ontology, semantic web.

THE ROLE OF URBAN ART IN FOSTERING REFLECTIVE PRACTICES IN EDUCATION

Dr. Alain M. Ngoy, Prof. Dr. Celestine T. Mbuyi, Ms. Amani N. Kalu

University of Kinshasa, Department of Education, Democratic Republic of Congo

Abstract:

Urban art, a form of public art exhibited in communal spaces, has emerged as a valuable instrument for enhancing reflective practices in both adult and primary education. This paper investigates educational strategies that foster critical thinking and deep reflection through the lens of urban art. Specifically, two significant artworks from local artists are analyzed for their rich symbolism and relevance to multicultural education. This selection highlights the works of Jean-Claude Kadiata and Kambale Ngoy, which are particularly resonant in the context of cultural diversity. The projects were conducted with adult learners (18+) and K-12 students, guided by the same educator using age-appropriate pedagogical methods. Adults engaged in reflective learning through experiential techniques, while younger students practiced critical thinking using strategies from contemporary educational frameworks. Employing qualitative methods, including contextual analysis, the study reveals how urban art serves as a catalyst for promoting deep engagement with pressing issues like multiculturalism, underscoring its importance in educational settings.

Keywords: Urban art, reflective practices, educational strategies, multicultural education, critical thinking.

ENHANCING INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN EDUCATION: A FOCUS ON MATHEMATICS

Dr. Jean-Pierre Monga, Prof. Dr. Mireille Ngalula, Mr. Claude Makaya

University of Kinshasa, Faculty of Education, Democratic Republic of the Congo

Abstract:

As society evolves, it is essential for young individuals to develop advanced skills and tools to address contemporary challenges. The curriculum in the Congolese education system emphasizes the importance of critical and creative thinking, as well as the ability to integrate diverse knowledge across various contexts. Unlike primary educators, specialized teachers in particular subjects often face challenges in implementing interdisciplinary methodologies in their classrooms. Despite their efforts, interdisciplinary practices remain uncommon in schools. While the adage "Mathematics is everywhere" holds true, many mathematics educators still teach abstract concepts disconnected from real-world applications. Real-world mathematical problems can significantly enhance interdisciplinary pedagogical practices, yet they are frequently approached in a multidisciplinary manner or neglected altogether. This study explores these issues through a case study involving mathematics teachers who participated in professional development training designed to foster interdisciplinary practices in real contexts, specifically in relation to the challenges posed by the COVID-19 pandemic.

Keywords: Interdisciplinarity, Mathematics education, professional development, teacher training.

ENHANCING MATHEMATICAL UNDERSTANDING THROUGH ORIGAMI: A CASE STUDY

Dr. Fatma Al-Masri, Prof. Dr. Ahmed El-Sayed

Cairo University, Faculty of Education, Egypt

Abstract:

The art of origami offers a unique context for designing interactive mathematical activities aimed at children and adolescents. By manipulating a simple sheet of paper, participants can create intriguing planar and spatial shapes, and the unfolding process reveals captivating patterns. This cyclical folding and unfolding process invites exploration of notable geometric concepts. Through systematic engagement, we can derive various mathematical principles inherent to origami. As students engage in repetitive folding, they can visually track the transformations of the forms they create and understand their relation to the unfolding patterns, fostering insight into the mathematical concepts governing this process. A session titled “Folding, Thinking, and Generalizing” was conducted during the 2023 Summer Academy organized by Cairo University, with 25 students aged 10 to 12 years old from the Egyptian Basic Education system participating. The session aimed to enhance critical cognitive and socio-emotional skills through origami, focusing on creativity, critical analysis, mathematical reasoning, collaboration, and communication. Utilizing qualitative analysis of field notes and students’ written reflections, our findings indicate that structured origami activities significantly enhance student engagement with mathematical concepts while promoting essential socio-emotional skills, such as collaboration and effective communication among peers. This study underscores the importance of integrating origami into educational practices, highlighting its potential to enrich cognitive and emotional learning experiences.

Keywords: Active learning, hands-on activities, origami, creativity, critical thinking.

DECENTRALIZED ASSIGNMENT MANAGEMENT SYSTEM UTILIZING BLOCKCHAIN TECHNOLOGY

**Dr. Ahmed Farouk, Prof. Dr. Sara Mahmoud, Eng. Nour El-Sayed, Dr. Khaled
Hassan, Prof. Dr. Fatima Zohra**
Faculty of Engineering, Egypt

Abstract:

The contemporary educational landscape increasingly relies on Learning Management Systems (LMS) for evaluating and recording student performance, including the online submission of assignments in formats such as PDF, DOC, and PPT. However, traditional LMS platforms are susceptible to data tampering. This study proposes a Blockchain-based model to enhance data integrity and establish a decentralized framework that promotes fairness in assignment management. Leveraging the advantages of blockchain technology—such as consensus mechanisms, decentralized architecture, cryptographic encryption, and smart contracts—this system ensures secure and tamper-proof assignment submissions and grading processes, benefiting both students and educators.

Keywords: Educational technology, blockchain, decentralized applications, assignment management.

EXPLORING THE EFFECTS OF INADEQUATE TEACHER-STUDENT INTERACTIONS ON CHRONIC ABSENTEEISM IN SECONDARY SCHOOLS OF BANGLADESH

Dr. Rina Bhatia, Prof. Anwar Hossain, and Asif Rahman

University of Dhaka, Department of Education, Bangladesh

Abstract:

Chronic absenteeism in secondary schools is a pressing issue in Bangladesh, contributing significantly to elevated dropout rates. This study seeks to identify the underlying causes of chronic absenteeism through both qualitative and quantitative methods, utilizing the bioecological systems framework. Data was collected from 1,250 students across multiple districts in Bangladesh via an open-ended questionnaire. The analysis employed univariate and stepwise multiple logistic regression to establish a predictive model for contributing factors. Results indicate that inadequate teacher-student relationships, bullying from peers or educators, negative attitudes towards education, and insufficient parental engagement in academic activities are predominant causes of chronic absenteeism. Additionally, the study emphasizes the importance of fostering home-school partnerships to enhance the educational environment and increase parental involvement in mitigating absenteeism.

Keywords: Bullying, chronic absenteeism, school dropout, home-school partnerships, parental engagement.

UNDERSTANDING MOTIVATIONAL FACTORS IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION: A STUDY AT A BELGIAN UNIVERSITY

Dr. Elise Dubois, Prof. Henri Martin, and Laura Petit

University of Antwerp, Faculty of Arts, Belgium

Abstract:

Motivation plays a critical role in language acquisition, yet many educational institutions often overlook the various motivational factors influencing students' engagement with the English language. This research seeks to explore the motivations of students at a Belgian university, emphasizing both intrinsic and extrinsic factors as well as their attitudes towards learning English. Utilizing a quantitative approach, this study surveyed 200 students to assess their motivational drivers, categorized into instrumental and integrative types. The findings indicate a strong inclination towards intrinsic motivation and instrumental goals, providing valuable insights into students' attitudes and the implications for effective language instruction. Understanding these motivational dynamics is essential for educators to tailor their teaching strategies and foster sustained interest in English language learning.

Keywords: Motivation, English language acquisition, intrinsic motivation, extrinsic motivation, attitudes.

ENHANCING PROGRAMMING EDUCATION THROUGH AN INNOVATIVE COLLABORATIVE LEARNING MODEL

Dr. Annelies Vermeulen, Prof. Thomas Devries, Mr. Joris Van Dyck

University of Leuven, Faculty of Engineering, Belgium

Abstract:

The introductory programming course in higher education has long been viewed as a significant challenge for educators and students, often characterized by high dropout rates and low success levels. Instructors frequently highlight students' insufficient engagement with coursework, while students express dissatisfaction with traditional teaching methodologies. This study proposes a novel approach—the Collaborative Learning Model—designed to improve the instructional quality of introductory programming courses. To evaluate the model's effectiveness, a comparative analysis was conducted between a section using the Collaborative Learning Model and another employing conventional teaching strategies. The innovative model emphasized teamwork on projects, ongoing assessment, and collective performance improvement. This paper discusses the implementation of the Collaborative Learning Model in a higher education online environment and presents substantial findings, including an increase of 14.25 points in the average weighted scores and a notable 12% decrease in the failure rate.

Keywords: Collaborative Learning Model, programming education, pedagogical innovation.

EVALUATING THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON ASSESSMENT PRACTICES IN HIGHER EDUCATION

Dr. Amina Rahimi, Prof. Jamil Azizi, Ms. Fatima Mohseni

Kabul University, Department of Education, Afghanistan

Abstract:

This study investigates the integration of digital technologies in academic assessments within higher education settings. It focuses on the effects of advanced digital tools on various assessment techniques, including formative and summative assessments. The primary aim is to critically assess the selection and implementation of these digital methods to improve assessment outcomes and foster more effective learning experiences. Given the growing reliance on digital technologies for evaluating student performance, this research holds significant relevance. Through a comprehensive literature review of e-assessment methodologies, the study highlights the innovative application of digital technology in enhancing both formative and summative assessment practices. The findings will contribute to a deeper understanding of how technology can be leveraged in assessment, particularly in dynamic and interactive learning environments in higher educational institutions.

Keywords: Digital assessment methods, e-assessment, learning outcomes, educational technology.

INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS

Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
Al-Farabi Kazakh National University, Department of Psychology, Kazakhstan

Abstract:

In contemporary society, particularly within developed nations, the shift away from traditional joint family structures has coincided with increasing economic pressures that limit parental engagement during children's formative years. This trend has been further supported by legislative measures and funding initiatives in various countries. While early care and education are intended to benefit children's cognitive and social development, there is growing concern about the social challenges that arise in adolescence, particularly regarding friendship formation. This research, based on survey data, reveals a statistically significant inclination among millennials aged 10 to 25 to favor virtual friendships over face-to-face interactions. Many adolescents increasingly rely on online relationships with individuals they have never met in person. Contrary to the assumption that early social experiences in non-home settings foster confidence and readiness for real-world interactions, shy children often struggle to establish social connections, leading to feelings of loneliness as they transition into young adulthood. Drawing on George Mead's theory of self, which delineates the "I" and "Me," this study suggests that while nurturing home environments promote the development of a confident "I," daycare and preschool settings often fall short. Consequently, the social constructs derived from the "Me" perspective in preschool contexts hinder the formation of a robust "I," resulting in difficulties in forming face-to-face friendships later in life. Additionally, the pervasive influence of social media cannot be overlooked, as non-parental early care practices—especially prevalent among urban populations—have facilitated a psychological landscape where shy Gen-Z teenagers find solace. This phenomenon elucidates the preference of young adults for social media as a medium of self-expression and a platform for building reliable friendships, despite the risks of cyberbullying.

Keywords: Virtual friendship, early childhood education, social dynamics, shyness, developmental psychology.

THE IMPACT OF SUCCESS EXPECTATION ON STUDENT PERFORMANCE IN SUMMATIVE ASSESSMENTS

Dr. Marko Novak, Prof. Ivana Petrovic, and Ana Kovač

University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation, Croatia

Abstract:

In contemporary higher education, faculty face the challenge of instilling the significance of skill mastery among students who often prioritize high grades as their sole motivation. When students perceive that achieving their academic goals is unattainable, their motivation dwindles, leading to decreased academic effort. This phenomenon is evident even among students in competitive fields such as STEM, particularly in Computer Science. This paper presents a case study grounded in cognitive psychology's Expectancy-Value Theory and Motivation Theory, investigating how sustained expectancy for success influences students' academic performance. Conducted in an undergraduate Computer Science course with 56 participants, the study examines the effects of offering students an unexpected pathway to success, which persists throughout the semester. Findings indicate that when students are presented with a tangible opportunity for success, regardless of their prior low grades, both low and high-performing students exhibit increased motivation and persistence. Consequently, their final grades improved by an average of one notch on the +/- letter grade scale, with some students achieving as much as three notches above their expected performance.

Keywords: Expectation for success, persistence, motivation, performance, computer science education.

STRATEGIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT MANAGEMENT: A COMPREHENSIVE ANALYSIS

Dr. Ivan Petrov, Ms. Hana Kovač, Prof. Luka Jurić, Dr. Marija Novak

University of Zagreb, Faculty of Economics and Business, Croatia

Abstract:

In today's business landscape, a robust online presence is essential, with digital content, particularly on websites, serving as a crucial touchpoint for initial consumer engagement. This underscores the importance of digital content as a foundational element in establishing and nurturing client relationships. While numerous studies advocate for a strategic methodology in managing digital content, many still perceive this process as fragmented, often associating it solely with isolated marketing initiatives. A significant challenge lies in the lack of a universally accepted definition for Digital Content Strategy (DCS), which is often viewed through various lenses. However, a cohesive and strategic approach to content management is imperative both in practice and theory. This study seeks to identify the essential components that comprise a DCS, ensuring a comprehensive and strategic application that aligns with the organization's understanding of content value and adaptability to technological advancements. Employing a rigorous methodology that includes systematic reviews, document analysis, and thematic analysis, this research synthesizes findings from academic literature, government reports, and industry publications. The results highlight critical actions for effective content creation and propose a framework for defining DCS. The study's key contribution outlines the fundamental components of DCS, offering actionable insights for implementation in the retail sector.

Keywords: Digital content management, content strategy, digital marketing, strategic framework.

THE ROLE OF NARRATIVE IN FOSTERING EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Dr. Maria Rossi, Prof. Luca Verdi

University of Rome, Department of Education Sciences, Italy

Abstract:

Emotions significantly influence our actions and interactions, particularly within educational settings. The ongoing emotional experiences of students, whether during social interactions or in response to academic challenges, play a critical role in their learning journey. Recent academic discourse has increasingly focused on the impact of emotions—differentiating between positive emotions such as joy and curiosity, and negative ones like boredom and frustration. Understanding that emotions are integral to the learning process is essential, as knowledge acquisition involves a complex interplay of thoughts, actions, and feelings. In an era dominated by technology, the way information is accessed and shared has transformed, bringing about shifts in emotional responses. The rapid delivery of information online can diminish the intrinsic excitement of discovery and reduce qualities like patience and resilience. Thus, it becomes vital to educate children on managing emotions and recognizing that knowledge acquisition requires effort and time. Current educational frameworks emphasize the importance of soft skills, where emotional awareness plays a crucial role. In Italy, curriculum guidelines highlight the significance of emotional intelligence in education. Literature, often underutilized in various disciplines, serves as a powerful tool for engaging students emotionally while promoting cognitive development. This study explores the potential of literature to foster emotional understanding among primary school students, specifically through a presentation of the children's book "Journey Through Emotions." This session engaged students from the 2nd to 4th grades, utilizing dramatized excerpts to provoke discussions about their emotional responses to various narratives. Employing qualitative, descriptive, and interpretative methods, the research is grounded in participant observations and audio recordings, providing insights into how literature can bridge cognitive and emotional learning.

Keywords: Emotional intelligence, children's literature, primary education, soft skills.

EVALUATING LEARNING ENHANCEMENT IN FREE-FALL MOTION THROUGH PRIOR CONCEPT UTILIZATION

Dr. Andrei Ionescu, Prof. Elena Popescu, Mr. Radu Mihai

University of Bucharest, Department of Physics, Romania

Abstract:

This study examines various pedagogical strategies available online for teaching the free-fall motion of bodies. A critical aspect of this analysis is the understanding of the direction and nature of gravitational acceleration and the velocity of a falling object. We explored different applications of the Cartesian reference system and various graphical representations of velocity as a function of time and the vertical distance covered during free fall from an initial height h_0 . A pre- and post-instruction survey was conducted among a volunteer cohort of first-year Engineering students to assess prior concepts. The findings indicated a significant learning gain, quantified by Hake's index (0.52), reflecting an effective grasp of the reference system and the associated velocity and height graphs over time.

Keywords: Learning gain, free-fall motion, physics education, prior knowledge.

ENHANCING READING COMPREHENSION THROUGH INTEGRATED INSTRUCTIONAL MODELS

Dr. Anjali Sharma, Prof. Ramesh Patel, Dr. Priya Mehta
Department of Education, University of Delhi, India

Abstract:

In recent decades, numerous models have emerged to enhance our understanding of the reading comprehension process, focusing on cognitive information processing and social cognitive theories. This paper aims to (a) trace the historical evolution of reading comprehension theories, (b) analyze literature that encompasses cognitive, social cognitive, and integrated approaches, and (c) illustrate how these theoretical frameworks can guide effective teaching practices. By introducing an integrated model designed by the researchers, this study emphasizes how various factors influencing student learning can be interpreted within this framework. The findings reveal that elements of cognitive processing and social cognitivism underscore the critical role of educators in facilitating reading comprehension. This model not only aids teachers in refining their instructional strategies but also helps in pinpointing specific challenges faced by students.

Keywords: Integrated instructional models, reading comprehension, teacher effectiveness, cognitive processing.

ENHANCING THE BIOMEDICAL ENGINEERING COMMUNITY THROUGH OUTREACH INITIATIVES IN INDIA

Dr. Aditi Sharma, Prof. Rohan Mehta, Sneha Gupta, Dr. Vikram Singh, Priya Joshi
Department of Biomedical Engineering, University of Delhi, India

Abstract:

Biomedical engineering (BME) is an interdisciplinary field that integrates principles of biology and medicine to address clinical challenges. This discipline is vital for countries like India, where the healthcare system faces increasing pressures due to a growing population and rising health concerns. In recent years, India has been prioritizing technological advancements, recognizing BME as a critical sector for development. Despite investments in infrastructure and resources, there remains a significant shortage of skilled professionals, which has been acknowledged by both academic institutions and the industry. While external factors, such as global health crises, may limit the influx of international talent, it is crucial to examine internal dynamics. Existing BME programs at local universities must evolve to strengthen the network within the BME community and support career progression beyond academia. Current undergraduate curricula focus primarily on theoretical knowledge with limited practical training, while postgraduate programs emphasize research without sufficient industry engagement. To bridge this gap, the “Biomedical Innovation and Outreach Initiative 2023” was launched to facilitate connections between students, faculty, and industry professionals. This initiative featured over 150 participants, including undergraduates, graduates, researchers, and healthcare practitioners, engaging in various outreach activities from April to June 2023. This case study explores the initiative's theme of “3Cs” (collaboration, communication, and career development) and its impact on addressing the talent gap in BME. Preliminary findings indicate that the initiative successfully complements traditional educational frameworks by fostering knowledge exchange between academia and industry. Enhanced communication among participants led to follow-up opportunities, including internships and collaborative projects. Furthermore, strengthening ties between educational institutions and industry not only drives innovation but also addresses workforce shortages, ultimately adding value to the BME sector in India. The continuation of initiatives like the B.I.O. 2023 holds promise for the growth and cohesion of the biomedical engineering community in India, demonstrating potential as a model for adult education with societal impact.

Keywords: Biomedical engineering, outreach programs, professional development, industry collaboration.

ENHANCING UNIVERSITY ACCESS FOR STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: REFLECTIONS ON TEACHER TRAINING

Dr. Maja Novak, Prof. Luka Kovač, Ana Petrić

University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia

Abstract:

This study aims to critically reflect on the accessibility of higher education for students pursuing a degree in primary education, particularly those with special educational needs (SEN). In Slovenia, the university entrance examinations assess a limited range of skills, often neglecting alternative competencies essential for a comprehensive evaluation of prospective students. Recent years have seen a significant increase in the diversity of the student population within universities, highlighting the necessity for a more inclusive educational framework. Current pedagogical models emphasize the need for educational institutions to adapt their practices to meet the individual characteristics of students, rather than expecting students to conform to existing systems. Through a thorough bibliographic review and several years of experience in training future educators, this work highlights a concerning lack of rigor in university admission assessments concerning SEN. The findings underscore the imperative for enhanced teacher training and institutional support to equip educators with the necessary skills to deliver high-quality education tailored to the diverse needs of their students.

Keywords: Special educational needs, teacher training, university access.

EXPLORING TEACHER LEADERSHIP IN CLASSROOM INTERACTIONS: A LIFEWORLD PERSPECTIVE

Dr. Marko Novak, Prof. Ana Petrovic, Maja Kovač

University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia

Abstract:

Teacher leadership encompasses the ability of educators to influence their work environment and the learning process. This research investigates how teachers perceive and enact leadership through their educational interactions with students in classroom settings. The study aims to uncover the lived experiences of teachers as they navigate leadership roles in their professional lives. To explore this phenomenon, qualitative lifeworld research was conducted with 24 teachers who participated in semi-structured interviews, analyzed using phenomenological methods. The findings reveal significant themes related to teacher leadership, including contributions to student learning, authenticity, empowerment, respect, equality, and recognition, highlighting the complex dynamics of educational interactions in the classroom.

Keywords: Classroom, educational interaction, lifeworld research, teacher leadership.

EXPLORING THE CHARACTERISTICS OF EFFECTIVE, EXCEPTIONAL, AND INSPIRATIONAL EDUCATORS

Dr. Ana Novak, Prof. Marko Petrovic, Ms. Jela Kralj

University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia

Abstract:

Effective, exceptional, and inspirational educators serve as vital role models for their students, communities, and professional peers. These educators embody qualities such as expertise, reliability, creativity, facilitation, collaboration, and communication. Their passion for teaching is reflected in their professionalism and positive attitudes. This paper synthesizes the concepts of effective, exceptional, and inspirational educators, arguing that these three notions must be integrated to form a comprehensive understanding of educational leadership. The essences of these concepts are explored, highlighting their interconnectedness in teaching practices, educators' professional journeys, and their interactions with students, colleagues, school administration, families, and the broader community.

Keywords: Effective educator, exceptional educator, inspirational educator, education, community.

EVALUATING SECONDARY SCHOOL CURRICULA FOR ENHANCING STUDENTS' QUALITY OF LIFE

Dr. Eva Dvořáková, Mgr. Petr Šebek, Bc. Anna Svobodová, Ing. Tomáš Černý

Charles University, Faculty of Education, Prague, Czech Republic

Abstract:

This study evaluates the secondary school curricula in relation to the emerging requirements for enhancing students' quality of life. Key components of quality of life are outlined to create a comprehensive list of standards and indicators. A questionnaire was developed to assess dimensions including mental (cognitive and emotional), physical, digital, social health, and environmental awareness. Employing a descriptive-analytical approach, data was collected from a sample of 300 teachers and educational supervisors across the Czech Republic. The findings reveal significant gaps in the secondary school curricula concerning the development of quality of life standards and indicators. Additionally, the study indicates a lack of effective practices within the curricula aimed at improving students' quality of life. No substantial differences were observed in relation to the core subject, profession, gender, or years of experience among the participants.

Keywords: Curriculum evaluation, teacher practices, quality of life, secondary education.

INNOVATIVE APPROACHES TO DIGITAL LEARNING IN SUSTAINABLE AGRICULTURAL EDUCATION

Prof. Martina Horakova, Klara Dvorak, Dr. Eva Zelenkova

Czech University of Life Sciences Prague, Faculty of Education, Czech Republic

Abstract:

This study explores the implementation of digital learning methodologies in agricultural education, focusing on primary and secondary school garden-based initiatives. It serves as a collaborative framework for various educational and research entities across countries, including universities and schools, to promote education for sustainable development. The initiative aims to enhance students' sensitivity to the natural environment, instill responsibility for consumption, raise awareness about waste reduction and recycling, and foster an understanding of sustainable resource use, all while improving their digital competencies. This experience aligns with the European digital education landscape and adheres to the OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) guidelines on transversal skills education. The paper details the methodology employed in the study and discusses the outcomes achieved.

Keywords: Agricultural education, school gardens, primary education, secondary education, digital learning, sustainable development, knowledge transfer.

VISUAL NARRATIVES IN CHILDREN'S LITERATURE: EMOTIONAL IMPACT AND EDUCATIONAL POTENTIAL

Dr. Amir Dervišević, Prof. Selma Husić, Dr. Kenan Avdić
University of Zenica, Faculty of Education, Bosnia and Herzegovina

Abstract:

The significance of illustrations in conveying meanings and eliciting emotional responses has become increasingly prominent in contemporary children's literature. This is particularly evident in the abundance of illustrations within children's books, where the image-to-text ratio diminishes with the reader's age. Most children's books can be categorized as multimodal texts that blend text and images, enhancing the young reader's comprehension and engagement with the narrative. This interplay varies, from illustrations that are non-essential for storytelling to those that profoundly enrich the narrative's meaning. Additionally, these books often serve as tools for adults—parents, educators, and teachers—who mediate the content for children, clarifying complex themes. Notably, some texts labeled as children's literature cater to both young and adult audiences. This study employs a qualitative interpretative methodology, incorporating participant observation and field notes to explore the perceptions of future educators in the primary education sector about the role of images in literary and non-literary texts, including mathematics. The analysis reveals significant insights into the participants' evolving understanding of the vital role images play in children's literature, acting not only as emotional facilitators for young readers but also as catalysts for designing engaging educational experiences that integrate various scientific domains, including mathematics.

Keywords: Children's literature, emotional impact, multimodal texts, educational resources.

VISUAL PERCEPTION OF ONLINE MARKETING STRATEGIES BY INTERNATIONAL STUDENTS AT A BOSNIAN UNIVERSITY

Dr. Adnan Mujkić, Prof. Lejla Husić, and Fatima Delić

University of Sarajevo, Faculty of Economics, Bosnia and Herzegovina

Abstract:

The landscape of higher education marketing has garnered significant attention in recent years, particularly with the escalating competition among institutions globally. Effectively targeting international students through strategic marketing tools is now more critical than ever. This study aims to investigate the visual perceptions of online marketing tools employed by a Bosnian university, focusing specifically on the content of its website as perceived by first-year international students. Using eye-tracking technology and retrospective think-aloud interviews, the research assesses how these students visually interact with and interpret online marketing materials. Findings indicate that students are more likely to remember and engage with online content that features relatable imagery, such as photographs of actual students and their experiences, rather than generic stock images. This study innovatively employs eye-tracking methods within the realm of higher education marketing, offering valuable insights into how international students perceive online marketing strategies.

Keywords: Higher education, online marketing, eye-tracking, visual perception.

EVALUATING THE IMPACT OF VIRTUAL REALITY ON STUDENT ENGAGEMENT IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING

Dr. Luca Rossi, Prof. Maria Bianchi, Giulia Conti

University of Milan, Department of Education, Italy

Abstract:

The application of virtual reality (VR) technology in education is still emerging, particularly within the Italian context where its integration in classrooms is limited. This study investigates the experiences of 120 students enrolled in a mandatory English course at the University of Milan, aimed at assessing their attitudes towards the incorporation of VR into their learning process. Participants engaged in six VR-enhanced classes designed to facilitate English language acquisition. Pre- and post-treatment surveys were administered to gauge students' perceptions and the technical feasibility of implementing VR in their curriculum. The findings indicate that students perceive VR as an engaging and effective tool for learning, describing it as “enjoyable” and beneficial for “experiencing diverse cultures” and “enhancing English proficiency.” The results advocate for the continued integration of VR as a vital component of the English curriculum at the University of Milan.

Keywords: Virtual Reality, English Language Learning, student engagement, curriculum.

EXPLORING STUDENTS' COMMUNICATION ANXIETIES AND EVALUATION CHALLENGES IN ONLINE SPEECH ACTIVITIES

Dr. Alessandro Rossi, Prof. Maria Verdi, and Luca Bianchi

University of Milan, Department of Linguistics, Italy

Abstract:

Communication anxiety is a prevalent issue in traditional communication courses, particularly among ESL students. The anxiety escalates in online learning environments, exacerbated by the challenges posed by the COVID-19 pandemic. This mixed-method study investigates the factors influencing students' public speaking skills during online performances, identifies assessment challenges in this context, and proposes strategies to alleviate communication anxieties. Using a convergent parallel design, quantitative data were collected by analyzing the essential learning outcomes of the English course, including a review of class records to assess the correlation between performance and high anxiety levels in online speech delivery. Additionally, focus group discussions provided qualitative insights into students' experiences with public speaking anxiety and evaluation gaps. The findings indicate that students' speech anxiety is significantly influenced by time pressure, technological issues, lack of audience feedback, fear of making errors, and the use of English as a second language. The study concludes with recommendations for redesigning assessment frameworks in English curricula and implementing effective strategies to diagnose and address students' communication anxieties, ultimately enhancing their public speaking skills as educational institutions transition from pandemic to post-pandemic learning environments.

Keywords: Online learning, communication skills assessment, public speaking anxiety, speech evaluation, ESL challenges.

EXPLORING THE TRANSITION OF ITALIAN CHILDREN FROM KINDERGARTEN TO PRIMARY SCHOOL: A QUALITATIVE STUDY

Dr. Alessandro Rossi, Prof. Elena Bianchi, Dr. Marco Verdi
University of Florence, Department of Educational Sciences, Italy

Abstract:

This study aims to investigate how Italian children in their first grade navigate their needs during the transition from kindergarten to primary school. Grounded in Piaget's theory of cognitive development and Vygotsky's social constructivism, the research highlights the significance of children's agency in enhancing their participation in the learning process. Data were collected from 50 first-grade students across five primary schools through visual narrative activities and observational methods during the initial weeks of the academic year. Ethical considerations were strictly followed, ensuring the protection and confidentiality of the children involved. The originality of this research lies in its exploration of the transition experiences not only within Italy but also in the broader context of European education systems. The analysis utilized a social semiotics approach, examining the children's drawings and accompanying narratives in two phases: initial interpretation of surface messages and deeper exploration of underlying symbols. Observational data were evaluated through grounded theory, enabling the identification of key themes and patterns. Findings indicated that children's primary concerns revolved around social and emotional needs, such as establishing friendships, adapting to new teachers, and the anxiety associated with new environments. Conversely, academic skills and knowledge were of secondary importance in their expressed needs.

Keywords: Children's transition, educational needs, social development, primary education.

TÜRKİYE VE AMERİKA'DAKİ BİLİM MÜZELERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğrt.Üyesi, YELDA USAL ¹, Dr. Öğrt.Üyesi, ÇİĞDEM ÖZDEMİR ²

¹ Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, yusal@firat.edu.tr – 0000-0002-1892-0724

²Giresun Üniversitesi, Giresun Meslek Yüksekokulu, cgdm.2806@gmail.com - 0000-0003-3850-0089

ÖZET

Müzeler, içerisinde her alana ait gerçek nesneleri ve yaşanmışlıkları barındıran, yaşam boyu öğrenmenin gerçekleştiği heyecan verici mekanlardır. Müzeler sergiledikleri koleksiyonlarına, eserlerini sergiledikleri mekana, bağlı oldukları yönetim birimine, hitap ettikleri kitleye, hizmet ettikleri bölgeye ve işlevlerine göre sınıflandırılır. Koleksiyonlarına göre müzeler içerisinde yer alan bilim müzeleri bilimi sevdirmek, bilimsel çalışmaları teşvik etmek ve pozitif düşünme biçimini yaygınlaştırmak amacı ile kurulmuş müzelerdir. Araştırmanın amacı, bilim müzelerinin bilim ve öğrenmeye katkılarını ve etkilerini ortaya koymaktır. Araştırma tarama modelindedir. Araştırma kapsamında, Türkiye'deki, Feza Gürsey Bilim Merkezi, Kocaeli Bilim Merkezi ve Konya Bilim Merkezi; Amerika'daki, California Bilim Merkezi, Arizona Bilim Merkezi ve McWane Bilim Merkezi genel özellikleri, bilim ve öğrenmeye katkıları açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda, bilim, gezegenler ve gökyüzü olaylarına ilişkin sergilemelerin yapıldığı bilim müzeleri özellikle okul gruplarına yönelik eğitim etkinlikleri ile bilim ve öğrenme boyutuna katkılar sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Müze, müzede öğrenme, bilim müzeleri, müze eğitim etkinlikleri.

ABSTRACT

Museums are exciting places where lifelong learning takes place, containing real objects and experiences from every field. Museums are classified according to the collections they exhibit, the place where they exhibit their works, the administrative unit they are affiliated with, the audience they address, the region they serve and their functions. Science museums, which are included in museums according to their collections, are museums established with the aim of endearing science, encouraging scientific studies and spreading positive thinking. The aim of the research is to reveal the contributions and effects of science museums to science and learning. The research is in the screening model. Within the scope of the research, the Feza Gürsey Science Center, Kocaeli Science Center and Konya Science Center in Turkey; the California Science Center, Arizona Science Center and McWane Science Center in America were examined in terms of their general characteristics and contributions to science and learning. As a result of the research, it was seen that science museums, where exhibitions on science, planets and celestial events are held, contribute to the dimension of science and learning, especially with educational activities aimed at school groups.

Keywords: Museum, learning in museums, science museums, museum education activities.

1.GİRİŞ

Müzelerin toplama, belgeleme, koruma ve sergileme işlevlerinin yanı sıra eğitim işlevi de küresel ölçekte ön planda tutulmaktadır. Günümüzde müzeler, yaparak ve yaşayarak öğrenmeye olanak sağlayan yaygın eğitim alanları olarak kabul edilmektedir [4].

Müzeler, yarattıkları dünyayı izleyicisine anlatması, izletmesi, hatta yansıttığı dünyayı deneyimlemesi açısından en etkileyici yerlerdir. Özellikle gelişmiş ülkelerde 19. yüzyılda müzelerin eğitimdeki yeri ve önemi de keşfedilmiş ve müzeler eğitim ve öğretim yerleri olarak hayata girmiştir. Günümüzde müzeler tüm dünyada heyecan verici öğrenme ortamları olarak yerini almıştır [1]. Müzelerin toplumsal işlevlerini vurgulayan ICOM temaları ve uygulama örnekleri, 2000 yılından bu yana uluslararası müze camiasının gündeminde yer alıyor. Bu temalar eğlence, eğitim, aktivite, fırsat eşitliği, tasarım, katılım, çeşitlilik, çağdaş sanat, sanat eleştirisi, toplum, çok kültürlülük, erişilebilirlik, öğrenme ve teknolojidir. Nasıl ki eğitim açısından müzelerin ilk altın çağı olan 19. yüzyıl obje ve eserlere odaklanmışsa, günümüzde müzelerin ikinci altın çağında da aynı ölçüde obje ve eserler ikinci plana atılmıştır. Böylece müzeler giderek toplumsal hayata yönelmiş, koleksiyonlarından bağımsız olarak eğitim ve kültür çalışmalarına odaklanılarak ele alınmaya başlanmıştır [3]. Koleksiyonlarına göre müzeler içerisinde yer alan bilim müzeleri bilimi sevdirmek, bilimsel çalışmaları teşvik etmek ve pozitif düşünme biçimini yaygınlaştırmak amacı ile kurulmuş müzelerdir.

Araştırmada, Türkiye ve Amerika'daki Bilim Müzelerinde yapılan eğitim etkinlikleri araştırılmış ve incelenmiştir.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye ve Amerika'daki bilim müzeleri, özellikleri ve müzelerde öğrencilere yönelik yapılan eğitim etkinlikleri, bu etkinliklerin içeriği, fiziki ortam, donanım ve tüm bu sunulanların öğrenmedeki etkisini incelemektir.

2.2.Araştırmanın Yöntemi

Araştırma tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli, konunun belirli özelliklerini tespit etmek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmaları içerir [2].

2.3.Sınırlılıklar

Araştırma Türkiye'deki, Feza Gürsey Bilim Merkezi, Kocaeli Bilim Merkezi ve Konya Bilim Merkezi; Amerika'daki, California Bilim Merkezi, Arizona Bilim Merkezi ve Mcwane Bilim Merkezinin ziyaretçilere yönelik sunduğu eğitim etkinlikleri ile sınırlıdır.

3.BULGULAR

3.1. Türkiye'deki Bilim Müzeleri ve Öğrenme Programları

3.1.1. Feza Gürsey Bilim Merkezi

Uluslararası bilim camiasınca tanınan, çeşitli uluslararası ödüller almış ünlü bir bilim insanımız olan Prof. Dr. Feza Gürsey'den adını alan ve Türkiye'nin ilk bilim merkezi olan Feza Gürsey Bilim Merkezi; Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin eğitime katkı hedefleri doğrultusunda, 23 Nisan 1993 tarihinde kurulmuştur. İçinde yaklaşık 50 parçalık deney seti, sergi birimi, bilim gösterileri, bilim sergisi, bilim atölyeleri, bilim tiyatroları ve ek olarak 7D Sinema fimleri yer alan envanteri ile her yaştan ve her meslekten kişilere, meraklılara ve araştırmacılara sunulan merkez, yeni sergi tasarımları ile gelişmektedir. Bunun yanı sıra merkezde, Güneş gözlemi, yaz kampları ve seminerler de yapılmaktadır [5].

Galeriler

Dinazorlar dünyası sergisinde, yaklaşık 65 milyon yıl önce yok olan dinazorların, o zamanki yaşamsal ortamı hazırlanmıştır. Sergide, daha önce sergilenmemiş, denizde yaşayan dinazorlar, karada yaşayan dinazorlar ve uçan dinazorlar dev ekranlarda canlanıyor. Ayrıca iskeletler, fosil ve yumurtaları da öğrencileri bekliyor [6].

Bilim Atölyeleri

Hava deneyleri atölyesinde, yerküre, atmosfer, havanın varlığı ve özellikleri ile ilgili soruların cevapları aranmaktadır.

Co2 Deneyleri Atölyesinde, Akciğer Modeli Yapımı, Lav Lambası, Köpüren Canavarlar, Kendi Tohumunu Kendin Dik, Çiçek Dürbünü gibi etkinlik ve deneylerle co2 gazının doğaya salınımı ve doğada tekrar o2 gazına nasıl dönüştüğü anlatılmaktadır.

Süt Deneyleri Atölyesinde, sıvılar arasındaki ağır/hafif kavramları, yoğunluk kelimesinin anlamı, yoğunlukların farklılığı, süt, sütün içindeki proteinler, sütün yapısı, deterjan ve sabunu kullanma amacımız, kirlerin nasıl temizlendiği ve yüzey gerilimi ile ilgili bilgiler verilmektedir [7].

Görsel 1. Hava deneyleri atölyesinde

Robot Bilimi Başlangıç Eğitimi

Robotlarla uğraşan bilim dalına 'robotik' yada 'robot bilim' denir. Bu program, Elektrik-Elektronik Mühendisliği, Makine Mühendisliği ve Bilgisayar Mühendisliği'nin birlikte çalışma

alanıdır. Tasarlanacak robotun görevine göre matematik, kimya veya fizik gibi temel bilimlerden de yararlanır [8].

Görsel 2. Robot Bilimi Başlangıç Eğitimi

Ayrıca bu programda, her seviyedeki öğrencilere eğitimler verilmesinin yanı sıra, kurumsal, öğretmenlere ve bireysel eğitimlerde verilmektedir. Program içeriğinde, öğrencilere yönelik 3D gözlüklerle, hareketli koltuklarda, rüzgar, yağmur, kar, baloncuk, sis ve şimşek efektleri ile 7D sinema film gösterimleri de yapılmaktadır.

Öğrenme Programları

Deney ve Sergi Birimi

Deney ve sergi biriminde, matematik, fizik ve insan vücudunu kapsayan aerodinamik bisiklet ile öğrencilere “güç” kavramı açıklanmaktadır. Ses geciktirici ve müzik sentezleyici ile öğrencilerin algı ve iletişim becerine yoğunlaşmaktadır. Denge aleti ile öğrenciler dengede kalabildikleri süreyi ölçebilmektedirler. Mac paint ile öğrencilere bilgisayar kullanımını sevdirmek ve bilgisayar kullanmanın hiç de zor olmadığını göstermek amaçlanmıştır.

Bilim Gösterileri

Bu programda, Durgun elektrik gösterisi ile Elektrik hakkında ön bilgi verildikten sonra, Van de Graaff jeneratörünün çalışma prensibi anlatılmaktadır. Elektrik, şimşek ve kazağınızı çıkartırken oluşan kıvılcımlar gibi...

Görsel 3. Durgun elektrik

Sıvı azot gösterisi ile çok soğuk bir madde olan sıvı azot kullanılarak; sıcaklık farkının maddeleri nasıl etkilediğinden bahsedilir. Bunun için maddeleri, sıcaklığı -196°C olan sıvı azot içine daldırarak etkileri gözlemlenir. Çok soğukta canlıların metabolizmasının ne gibi

değişikliklere uğradığını, yaşamın devam edip etmeyeceğini deneylerle gözlemleriz. Ayrıca, sıvı azotun günlük yaşamda nerelerde kullanılabileceği de gösterilmektedir [9].

3.1.2. Kocaeli Bilim Merkezi

Kocaeli Bilim Merkezi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve TÜBİTAK ortaklığı ile hayata geçirilmiş bir projedir. Türkiye'nin en büyük endüstriyel dönüşüm projesi olan Kocaeli Bilim Merkezi, 1934 yılında temeli atılan Seka Kağıt Fabrikası içindeki 8.500 metrekarelik alan üzerinde yer almaktadır. Kocaeli Bilim Merkezinde, yaklaşık 250 deney düzeneği ve özel tasarım galerilerin yanı sıra bilimsel çalışmaların yapıldığı atölyeler, bilimsel gösteri ve söyleşilerin yapıldığı bilim sahnesi, sergi alanları, kütüphane, araştırma ofisleri, bilim kafe yer almaktadır [10].

Galeriler

Su Alanı Galerisi

Temel yaşam kaynaklarımızdan biri olan suyun iç dünyasını ve davranış biçimlerini öğrencilerin deneyimleyebileceği bir alandır. Öğrenciler bu galeride, kayalıkların oluklarından fışkıran bir suyun basıncını, havayla buluşup dans eden damlacıkların titreşimlerini, tünellerden geçen suyun muhteşem akışını ve daha fazlasını öğrenebilmektedir.

Dinamik Dünyamız Galerisi

Dinamik dünyamız galerisinde, evrenin moleküler ölçekten daha geniş bir ölçekte gözlemi yapılabilmektedir. Havadaki bulutlardan, kasırgaların oluşumunu gösteren düzeneklere, DNA modellerinden protein çeşitlerine kadar, öğrencilerin inceleyip özelliklerini kendileri keşfedecekleri alanlar sunulmaktadır [11].

Öğrenme Programları

Dünya Uzay Haftası Etkinliği

Dünya Uzay Haftası her yıl 4-10 Ekim tarihleri arasında kutlanıyor. 1999 yılında Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen Dünya Uzay Haftası'nda, uzay çalışmalarının insanların yaşamına katkılarıyla ilgili toplumda farkındalık oluşturulması ve özellikle gençlerin ilgilerinin bu alana çekilmesi amaçlanıyor.

Görsel 4. Atölye Etkinlikleri ve Gökyüzü Gözlemi

Çınarlıdere’de Doğada Bilim Etkinliği

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı’na bağlı olarak hizmet veren Kocaeli Bilim Merkezi’nin Avrupa Hareketlilik Haftası kapsamında düzenlediği Doğada Bilim etkinliği Derince Çınarlıdere’de gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlik çocukların doğaya ve bilime ilgisini artırmak ve çevre bilincini geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Doğada Bilim etkinliğine katılan 8 ila 13 yaş arası çocuklar doğayı korumak, çevreye duyarlılık kazandırmak ve doğadaki bilimi doğrudan gözlem yapabilecekleri uygulamalar ile keşfederek çeşitli atölye ve deneylerle birlikte deneyimleme fırsatı bulmuşlardır [12].

Görsel 5. Çınarlıdere’de Doğada Bilim Etkinliği

VEX Robotics Turnuvası

Kocaeli Bilim Merkezi, Eğitimde İnovasyon Derneği ve Beşsekiz Ortaokulları işbirliği ile Kocaeli’de ilk kez VEX Robotics Turnuvası düzenlemiştir. Kocaeli Bilim Merkezi ev sahipliğinde gerçekleştirilen yarışmada robotik bilimiyle genç yaşlarda tanışan öğrenciler, yıl içerisinde tasarladıkları robotları sunarak yarışmışlardır.

Görsel 6. VEX Robotics Turnuvası

Öğrenciler; öğretmenleri ve mentorları rehberliğinde robotlar yapıp yıl boyunca düzenlenen yarışmalara katılıyor. Bu yarışmalarda önemli mühendislik becerileri ile birlikte öğrenciler ekip çalışması, iletişim, işbirliği, proje yönetimi ve eleştirel düşünme gibi hayat becerileri kazanıyor. Yarışmaya katılan öğrencilerin yüzde 95'inin İngilizcesi Science, Technology, Engineering ve Math(STEM) konu alanlarına ilgi duyması ve STEM'le ilgili kariyerlere yönelmesi VEX Robotics Yarışması'nın öğrencileri geleceğin mucitleri olmaya hazırladığının bir kanıtı olarak görünüyor [13].

Bilim Merkezi'nde "Su Altına Yolculuk"

İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin körfezdeki canlıları incelediği "Su Altına Yolculuk" etkinliğinde, su piresi Daphnia'nın mikroskopla incelenip kalp atışları gözlemlenmiş, balık yaşının hesaplanması gibi etkinlikler yapılmıştır. Deniz altında yaşayan canlılarla birlikte, deniz üstünde yaşayan canlıları da inceleyen öğrenciler, körfezdeki kuş türleri hakkında da bilgi edinmişlerdir. 2 gün süren etkinliğe ilkokul ve ortaokul öğrencilerinden oluşan 240 kişi katılmıştır.

Görsel 7. *Su Altına Yolculuk*

Minikler İçin Yerli Fikirler

Yerli Malı Haftası nedeniyle düzenlenen "Minikler İçin Yerli Fikirler" etkinliğine katılan 800 çocuk, malzemeler verilerek atölyelerde yeni objeler ortaya çıkardı. Yeni fikirlerin ortaya çıkması için yapılan etkinliğe, 4-6 yaş arası 800 minik katıldı. Çocuklar; Bembeyaz Dişler, Renkli Roketim, Canlanan Resmim, Tasarım Dehası, Şekilli Yün, Elektroböcek, Çim Adam, Renkli Tüpler, Jel Tablet, Şekillere Yolculuk, Ebru, Akıl Oyunları ve Kodlama Canavarı gibi farklı atölyelerde 13 farklı etkinlikte hünerlerini sergiledi. Ellerindeki malzemeleri kullanan minikler, birbirinden güzel ve yeni fikirler oluşturacak objeleri ortaya çıkardı [14].

3.1.3. Konya Bilim Merkezi

Konya'da, 2014 yılında Konya Büyükşehir Belediyesi ve TÜBİTAK desteğiyle yaklaşık 100.000 m²'lik bir arazide kurulan Konya Bilim Merkezi, gerçekleştirilmesi zor bir mimari tasarımı hayata geçirerek yeni nesilleri hedeflerine ulaşabilmek için yüreklendirmektedir. Rüzgâr enerji santrali ve güneş panellerini içinde barındıran tesis, Türkiye'de inşa edilmiş

önemli bir yeşil bina örneğidir. Konya Bilim Merkezi; tematik sergiler, açık hava sergileri, gözlem ve seyir kulesi, gezegen evi (planetaryum), konferans salonları, laboratuvarları ve kütüphanesi ile gerçek bir bilim merkezidir. Yenilikçi, araştırmacı ve özgüven sahibi bireylerin yetiştiği bir bilgi toplumunun oluşmasına destek olmak için, her yaştan ziyaretçiye yönelik eğlenceli ve etkileşimli ortamlar sunarak, onları bilim ve teknolojiyle buluşturmak, bilimsel merak ve öğrenme isteği uyandırmak, yeni fikirler üretilmesine imkân sağlamaktır [15].

Galeriler

Yeni Ufuklar

İlerleyen teknolojiden ve yeni buluşlardan haberdar eden sergi galerisinde robotlar, malzeme teknolojisi, iletişim ağlarını anlatan 27 düzenek yer almaktadır. Bu düzenekler teknolojinin temelleri, günümüzdeki gelişmeler ve değişen geleceğimiz hakkında bilgiler vermektedir [16].

Görsel 8. Teknoloji Atölyesi

Evrenimiz

Yaşadığımız evren ve evrende bulunan Güneş sistemi, yıldızlar, gezegen sistemi, galaksiler hakkında temel bilgiler verilmekte, insanlığın uzayı keşfetmek için kullandığı teknolojiler interaktif sergi düzenekleri ile açıklanmaktadır. Galeri içerisinde 21 tane sergi düzeneği Evrendeki Yerimiz, Gözlem ve Keşif, Uzaya Yolculuğumuz alanlarında bulunmaktadır [17].

Görsel 9. Evrenimiz

Vücudumuz

Vücudumuz sergisi üç ana temadan oluşmaktadır. (Hayati Sistemler, Hücreler: Vücudun yapı taşları, Genetik, Klinik ve Biyomedikal Laboratuvar). Bu üç ana temada toplam 31 adet sergi düzeneği bulunmaktadır. Sergi galerisinin temel amacı; katılımcıların; insan vücudundaki sistemleri tanımaları ve bu sistemlerde yer alan organların sağlıklı bir şekilde hayatta kalmaları için yerine getirdikleri her birine özgü görevlere aşina olmalarını sağlamaktır [18].

Öğrenme Programları

Dream Lab

Dream Lab, LEGO ve oyun blokları üzerine kurulmuş bir alandır. Blokları bir araya getirirken Teknoloji, Mühendislik ve Matematik alanlarındaki bilgilerini kullanmanızı ve bunları pratiğe dönüştürmeniz gerekir. Bu alanda mühendislik becerilerinizi, hayal gücünüzü ve tasarım kabiliyetinizi kullanarak kendinize özgü yapılar inşa edebilir, size verilen problemlere farklı çözüm yolları üretebilir hatta robotları kodlayabilirsiniz [19].

Mekatronik Laboratuvarı

Mekatronik Laboratuvarı, farklı amaçlarla kullanılan (eğitim-sağlık vb.) robotların ve çeşitli elektronik malzemeleri bünyesinde barındıran elektronik, mekanik ve yazılım temalı laboratuvardır. Bu laboratuvarıda öğrencilerin elektroniğin temel adımlarından başlayarak ileri seviyeye gelmesi ve aynı zamanda yazılım dillerine girişten proje geliştirme düzeyine kadar ilerlemesi hedeflenmektedir [20].

Görsel 10. *Mekatronik Laboratuvarı.*

Teknoloji Laboratuvarı

Öğrencilerin sayıların, şekillerin ve mühendisliğin temeli olan matematiğe farklı bir bakışta yaklaşılması ile tabiatı yorumlayabilecekleri, alet ve araçların yapımında kullanılan bilgi ve yeteneği eğlenerek somutlaştırabilecekleri bir alandır [21].

Görsel 11. *Teknoloji Laboratuvarı*

Yaşam Laboratuvarı

Öğrencilerin, canlıların hayatını, mikro boyutundan makro boyutuna kadar tüm aşamalarını deneyler ve incelemeler aracılığı ile algılayabileceği, yapacakları deneylerle maddenin yapısını,

özelliklerini, bileşimini, etkileşimlerini ve tepkimelerini, etraflarında her gün karşılaştıkları olayların inceliklerini deneyerek öğrenebilecekleri bir alandır [22].

Görsel 12. *Yaşam Laboratuvarı*

SeraLAB Atölyesi

SeraLAB bilimsel düşünceyi ve araştırma yöntemlerini pratik yapılarda uygulama fırsatı sunan bir alandır. Bu alan içerisinde topraksız ve topraklı bitki yetiştirme ve araştırma yapmak için tasarlanmıştır. Öğrencilerin merak duygularını tatmin etmek, bilimsel düşünceyi geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur [23].

3.2. Amerika'daki Bilim Müzeleri ve Öğrenme Programları

3.2.1. California Bilim Merkezi

California Bilim Merkezi, 1912'de açılan ve eyaletin dört bir yanından basit, tarıma dayalı doğal kaynakları ve endüstriyel ürünleri sergileyen ilk Eyalet Sergi Binası'dır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra teknoloji tabanlı işletmeler büyümeye başladı, bu nedenle Eyalet Sergi Binası ziyaretçilere günlük yaşamda bilim ve teknolojinin rolünü göstermek için yeniden düzenlendi. Bina, bu yeni hedefi daha iyi yansıtmak için 1951'de California Bilim ve Endüstri Müzesi olarak yeniden adlandırıldı. 1998'de müze, bilim öğrenimi için yeni bir tür kamu kurumuna, California Bilim Merkezi'ne dönüştü [24].

Galeriler

Yaşam Dünyası

- Canlılar dünyasına şaşırtıcı yeni bir bakış sunan *Yaşam Dünyası*, en küçük yaratıklara yakından bakmaktan insan vücuduyla gerçeküstü bir karşılaşmaya kadar birçok alanda öğrenme sunmaktadır.
- *Yangın, Bilim ve Güvenlik*
- Yangın! Bilim ve Güvenlik sergisi öğrencilere yangın tehlikesi dedektifi olarak Casa Del Fuego, Apartment 911'i keşfetmeye, yangın ve yanık tehlikelerini araştırarak aileleri, evcil hayvanları ve evleri daha güvenli hale getirmeyi öğretiyor. Sergi alanında ateş deneyleri, elektriksel güvenlik, yangın kaçış planı, mutfak güvenliği, yanık önleme ve yangın söndürme gibi deneyimler yaparak yaşayarak öğretilmektedir [25].

• **Görsel 13.** Yangın, Bilim ve Güvenlik.

- *Ekosistemler*
- Ekosistemler, bilindik olandan fantastik olana kadar muhteşem çevrelerin keşfi, fiziksel ve canlı dünyaların birbirlerini nasıl etkilediğini—ve bir bakıma tanımladığını—öğretilmektedir. Her biri farklı bir ekolojik ilkeyi inceleyen galerinin farklı alanı vardır. Bu alanlar, yosun ormanı, kayalık kıyı, çöl, derin deniz menfezleri, adalar, nehir bölgeleri, çürük oda ve küresel bölgedir [26].

• **Görsel 14.** Ekosistemler.

Öğrenme Programları

Büyük Laboratuvar Saha Gezisi

Farklı sınıf düzeyindeki gruplara 32.000 metrekarelik bir alanda araştırma, sorgulama ve keşfetmeye dayalı etkinlikler yaptırılmaktadır.

3-5. Sınıflar Tekneler ve Denge

Tekneyi sallamayın! Bazı teknelerin neden yüzdüğünü ve bazılarının neden yüzemediğini öğrenmek için Big Lab'in 40' x 20' Water Works havuzunda model yelkenli tekneler tasarlamak, inşa etmek ve test etmek üzere bir ekiple çalışarak öğrenmeler gerçekleştirilir.

Görsel 15. Tekneler ve Denge

Roket Mühendisliği Laboratuvarı

3,2,1, Fırlatın! Hangi tasarımların en iyi şekilde çalıştığını belirlemek için kendi roketlerinizi tasarlayın, inşa edin ve test edin. Öğrenciler bir roketin ana parçalarını inceledikten sonra, eve götürmek üzere kendi pipet roketlerini tasarlayacak ve inşa edecekler.

6-8. Sınıflar Roller Coaster Mühendisliği

Yukarı çıkan, aşağı inmek zorundadır! Büyük Laboratuvar'ın Dev Duvarı'nda bir roller coaster tasarlayarak yer çekimini ve enerjiyi keşfedilir. Öğrenciler, deneyler yoluyla bazı değişkenleri sabit tutarken diğerlerini değiştirmenin, malzemelerinin raydan çıkmasını önlemenin anahtarı olacağını öğrenirler.

Görsel 16. Roller Coaster Mühendisliği.

Sanal Saha Gezileri

1.Sınıf

Yaşam Bilimi: Yaşam Modelleri- Birinci sınıf bilim insanlarını, California Bilim Merkezi'ndeki özel yaratıklarla tanışmaları için sanal bir saha gezisine çıkarın. Ebeveynleri ve yavruları karşılaştırarak benzer olduklarını, ancak tam olarak aynı olmadıklarını görün ve yavruların hayatta kalmasına yardımcı olan ebeveynlerin ve yavruların davranış kalıplarını bulun.

Fizik Bilimi: Işıklar! Sesler! Çözümler!- Birinci sınıf bilim insanları, ışık ve ses hakkında her şeyi öğrenmek için sanal bir saha gezisine çıkacaklar. Öğrenciler, ışık ve sesin arkadaşlarla iletişim kurmak ve karanlıkta görmek gibi günlük işlerde ne kadar yararlı olabileceğini anlayacaklar.

Görsel 17. Etkinlik Rehberi.

Bu program, 5. Sınıfa kadar tüm sınıfları kapsayan bir programdır. Ayrıca, içerisinde öğrencilere yönelik videolu anlatımlar ve etkinlik rehberi bulunmaktadır [27].

3.2.2. Arizona Bilim Merkezi

1984'te Phoenix şehir merkezinde 10.000 fit karelik bir alanda kurulmuştur. Bilim yoluyla meraklı zihinlere ilham verme, onları eğitme ve onlarla etkileşim kurma konusunda eşsiz özelliklere sahip Arizona Bilim Merkezi hızla popülerlik kazanmış ve daha büyük bir alana ihtiyaç duyulmaya başlamıştır. Bu nedenle 1997'de ödüllü mimar Antoine Predock tarafından tasarlanan 120.000 fit karelik bir binaya taşınmıştır.

Galeriler

Galeri alanları 4 bölümden oluşmaktadır.

Misyon Gelecek - Arizona 2045

2045 yılına bir yolculuk yapın ve Arizona'nın merkezinde yaşamın nasıl olabileceğini hayal edin. *MİSYON GELECEK - Arizona 2045* Konuklar, iklim değişikliğinin ev gezegenimizdeki yaşamı nasıl etkileyeceğini deneyimleyecek ve Dünya ve uzay biliminin evreni keşfetmek için nasıl yeni fırsatlar yaratacağını öğrenecekler.

Görsel 18. Misyon Gelecek - Arizona 2045.

Uçuş Bölgesi

Kemper ve Ethel Marley Galerisi'nin bir uzantısı olan bu mekanda konuklar, uçuş biliminin Arizona'nın uçuş tarihiyle bir araya gelerek eşsiz ve ilgi çekici bir deneyim yaşama fırsatı yakalıyor [28].

Öğrenme Programları

STEM'deki Kızlar

Yıl boyunca düzenlenen etkinlikler ve oturumlarla bu program, kız çocuklarını STEM kavramlarıyla tanıştırıyor, ilgili mesleklere ilgi duymalarını teşvik ediyor ve onları mentorlarla buluşturuyor. 2013 yılında başlatılan program, kızların bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik gibi STEM kavramlarını tanıtan etkinlikler ve projeler üzerinde çalışırken birbirleriyle etkileşime girmeleri için destekleyici ve işbirlikçi bir ortam sunuyor [29].

Tekerlekler Üzerinde Bilim

Arizona Bilim Merkezi, yenilikçi, imza niteliğindeki STEM Extravaganza programı aracılığıyla Arizona genelindeki öğretmenlere, öğrencilere ve ailelere bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik -genellikle STEM olarak adlandırılan konular- üzerinde daha fazla odaklanma

getirme misyonundadır. Merkez, 2017'de 3.500 öğrenciye ve 400 öğretmene özelleştirilmiş öğrenme sağlamıştır.

STEAM Cumartesi

4-8. sınıf öğrencilerine ufuklarını genişletme ve besleyici, uygulamalı bir ortamda Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Sanat ve Matematik (STEAM) alanlarını keşfetme fırsatı sunuyor [30].

3.2.3. McWane Bilim Merkezi

McWane Bilim Merkezi, 1998'de kapılarını açtıktan beri milyonlarca ziyaretçiyi ağırladı. Bu son teknoloji müze, tarihi ve yenilenmiş Loveman's mağaza binasında yer alıyor ve Birmingham, Alabama'nın şehir merkezinin canlanmasının temel taşıdır [31]. Müzenin etkinlikleri arasında kalıcı ve özel sergiler, bilim programları yer alıyor. Öğrenme programlarında ise, ebeveynler, öğrenci ve öğretmenlere yönelik etkinlikler bulunuyor.

Galeriler

Su Akvaryumları Dünyası

Köpekbalığı ve Ray Dokunmatik Tankı

Rushton Tiyatrosu

Rushton Bilim Tiyatrosu, Lightning Strikes! programımız sırasında eylem halinde görebileceğiniz McWane'in kendi Tesla bobinleri de dahil olmak üzere en büyük sunumlarımıza ev sahipliği yapmaktadır. Tesla bobinlerimiz iki adet eşleştirilmiş rezonans elektrik devresine sahiptir ve ziyaretçilerin gelip bunları gün boyunca sergilenirken görmelerini memnuniyetle karşılıyoruz. Bilim arayışı Kabarcık Odası, Alabama Dinozorları bölümleri bulunmaktadır.

Minik Büyülü Şehir

DoğaKapsamı

McWane Bilim Merkezi ve Birmingham Audubon Topluluğu ile müzenin içindeki harika açık havayı keşfedin! Ziyaretçilerin doğa programlarının ve canlı hayvan gösterilerinin keyfini çıkarabileceği Audubon kabini ve gösteri sahnesinde kuşların ve böceklerin bilimini öğrenin.

Küre Üzerindeki Bilim

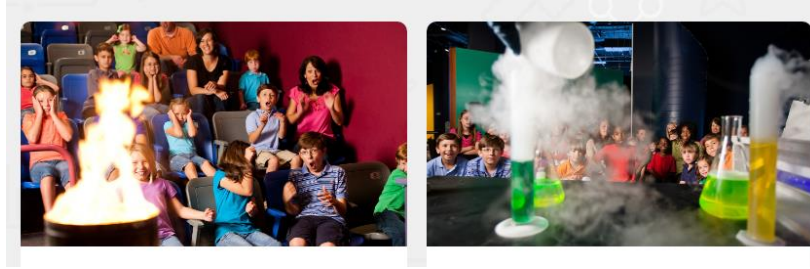
NOAA'nın Science on a Sphere® (SOS), gezegen verilerini dev bir animasyon küresine benzeyen 6 fit çapındaki bir küreye yansıtmak için bilgisayarlar ve video projektörleri kullanan bir görüntüleme sistemidir. NOAA'daki araştırmacılar, SOS'u her yaştan insana Dünya Sistemi bilimini göstermeye yardımcı olmak için bir eğitim aracı olarak geliştirdiler. Atmosferik

fırtınaları, iklim değişikliğini ve okyanus sıcaklıklarını daha önce hiç görmediğiniz şekilde hareket ederken ve değişirken izleyin [32].

Öğrenme Programı

Rushton Bilim Tiyatrosu, Yanma Bilimi Gösterisi, Yıldırım Düşüyor!

Bu programda Çöp Toplayıcı Tasarım Yarışması, Stomp Roketleri, Fred Tasarım Mücadelesini Kurtarın, Zip Line Tasarım Yarışması, Yarışan Robotlar, Lego Arabalar gibi etkinlikler yapılmaktadır.

Görsel 19. *Rushton Bilim Tiyatrosu, Yanma Bilimi Gösterisi, Yıldırım Düşüyor!*

SONUÇ

Bilim müzelerinin fiziki ortamlarının bilime ve öğrenmeye önemli katkı sağladığı görülmüştür. Etkinliklerde sunulan yöntemlerin heyecan verici öğrenmeyi desteklediği, öğrencilerin merak ve isteklerini arttırdığı, daha kalıcı bir öğrenme gerçekleştiği görülmüştür. Müzede öğrenmenin sınıf ortamından daha heyecan verici ve ilgili olduğu görülmüştür. Hem Türkiye’de hem de Amerika’daki bilim müzelerinde yapılan etkinliklerin farklı bilim alanlarına, doğa ve çevre bilimine, sanata, sürdürülebilirliğe ve teknolojiye yönelik kapsayıcı bir öğrenme alanı sundukları görülmektedir. Müzelerde müze-okul işbirliği kapsamında projeler gerçekleştirildiği ve farklı sınıf düzeyleri ile özel etkinlikler planlandığı tespit edilmiştir. Müzelerde gerçekleştirilen projeler, programlar ve etkinlikler kapsamında öğrencilerin bilim ve teknoloji gibi pek çok alanda, katkı sağladığı düşünülmektedir. Müze ziyaretlerinin sadece eğitim boyutunda değil aynı zamanda sosyal aktiviteler açısından da önemli olduğu görülmektedir. Bilim müzelerinin çocuklara, yetişkinlere, ebeveynlere, öğretmenlere keyifli vakit geçirme, öğrenme ve sosyalleşme gibi farklı katkılar sağladığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Buyurgan, S. (2019). *Müzede Eğitim, Öğrenme Ortamı Olarak Müzeler*. Pegem Akademi.
- [2] Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- [3] Karadeniz, C., & Özdemir, E. (2018). Hangi müze? müzecilikte değişim ve yenimüzebilim. *Milli Folklor*, 30(120), s.158-169.

- [4] Polat, B. D. & Buyurgan, S. (2021). Museum and disabled individuals. B. D. Polat (Ed.), *Art Education an Overview* içinde (121-148). Livre de Lyon.
- [5] <https://bilimmerkezleri.tubitak.gov.tr/Icerik/diger-bilim-merkezleri-165>
- [6] <https://www.fgbm.com.tr/neler-yapiyoruz/sergi-galerileri/>
- [7] <https://www.fgbm.com.tr/neler-yapiyoruz/bilim-atolyeleri/>
- [8] <https://www.fgbm.com.tr/neler-yapiyoruz/robot-egitim/>
- [9] <https://www.fgbm.com.tr/neler-yapiyoruz/bilim-gosterileri/>
- [10] <https://www.kocaelibilimmerkezi.com/hakkimizda>
- [11] <https://www.kocaelibilimmerkezi.com/Content/ContentDetail/3050>
- [12] <https://www.kocaelibilimmerkezi.com/Content/ContentDetail/5001>
- [13] <https://www.kocaelibilimmerkezi.com/Content/ContentDetail/3880>
- [14] <https://www.kocaelibilimmerkezi.com/Content/ContentDetail/3844>
- [15] <https://bilimmerkezleri.tubitak.gov.tr/konyabilimmerkezi>
- [16] <https://www.konyabilimmerkezi.com/kbm-org-tr-yeni-ufuklar>
- [17] <https://www.konyabilimmerkezi.com/kbm-org-tr-evrenimiz-4bev>
- [18] <https://www.konyabilimmerkezi.com/v-uuml-cudumuz-p6i2>
- [19] <https://www.konyabilimmerkezi.com/dream-lab>
- [20] <https://www.konyabilimmerkezi.com/mekatronik-at-ouml-lyesi>
- [21] <https://www.konyabilimmerkezi.com/matematik-ve-teknoloji-laboratuvari-oy2h>
- [22] <https://www.konyabilimmerkezi.com/yasam-laboratuvari-3lew>
- [23] <https://www.konyabilimmerkezi.com/seralab-13lu>
- [24] <https://californiasciencecenter.org/about-us/our-story>
- [25] <https://californiasciencecenter.org/exhibits/fire-science-safety>
- [26] <https://californiasciencecenter.org/exhibits/ecosystems>
- [27] <https://californiasciencecenter.org/exhibits/ecosystems>
- [28] <https://www.azscience.org/experience/all-exhibitions/>

- [29] <https://www.azscience.org/learn/students/girls-in-stem/>
- [30] <https://www.azscience.org/learn/students/steam-saturdays/>
- [31] <https://mcwane.org/about/>
- [32] <https://mcwane.org/explore/exhibits/permanent-exhibits/>

THE 10 YEAR PROCESS OF FEMICIDE IN TÜRKİYE AND COMPARISONS WITH THE CONTINENT

TEACHER FİKİRİYE ÇAVUŞOĞLU ¹, TEACHER TUĞBA YURT ASLAN ²,
TEACHER MELTEM KÖKSAL ³,
STUDENT DİLARA KILIÇ ⁴, STUDENT EFİL ELA SAKİNCİ ⁵

¹ YENİMAHALLE SCIENCE HIGH SCHOOL fikriyecavusoğlu2676@gmail.com -
<https://orcid.org/0009-0009-6695-6674>

² YENİMAHALLE SCIENCE HIGH SCHOOL tuba-yurt@hotmail.com -
<https://orcid.org/0000-0002-7009-3463>

³ YENİMAHALLE SCIENCE HIGH SCHOOL mkoksal@gmail.com -
<https://orcid.org/0000-0002-5960-0049>

⁴ YENİMAHALLE SCIENCE HIGH SCHOOL dilarakilic200909@gmail.com

⁵ YENİMAHALLE SCIENCE HIGH SCHOOL e.m.190609@gmail.com

ABSTRACT

Femicide has become a serious problem around the world, especially as a result of gender inequality. These murders are usually the result of physical, psychological, and economic violence against women. The purpose of this project is to raise awareness about femicides, to observe the 10-year change in Türkiye, and to reveal the global situation. Data was collected from the Monument Counter, which gathers femicide data in Türkiye, and from the TÜİK (Turkish Statistical Institute) for population rates. The number of femicides in 2013 and 2023, the provinces in which they were committed, and the age of the victims were presented using maps, charts, and pie charts in Excel. The number of women murdered per million by provinces was calculated, and the changes between 2013 and 2023 were discussed. A comparison was made by examining continental data. As a result of the project, it was observed that there was a significant increase in femicides in Türkiye between 2013 and 2023 and that our country has a high rate compared to the continents it is located in. As the only year in which femicides decreased in Türkiye was 2011, when the Law No. 6284 was applied, suggestions on how to reduce femicides and their social effects were presented.

Key words: femicides, women, Türkiye, change

1.INTRODUCTION

Femicide is the organized killing of women or girls because they are women. (WHO) Femicide is the killing of women by men for reasons such as ‘hate, humiliation, disgust or a sense of owning women’. Honor killings, crimes of passion, racist murders, the death of a woman (or a girl) as a result of rape are examples of such murders. In addition to these, the researches have observed that women also list reasons such as not giving a share in inheritance, marrying against

the consent of the family, communicating with a man who is not a member of the family, not bringing dowry to the house among the reasons for murder. On the other hand, it is Russell (2008) who states that it is not only men who commit murder for feminophobic reasons. She states that women, just like men, commit murder with hostile feelings towards women (Russell et al., 2008 as cited in Gazioğlu 2013) The causes of aggressive behaviour in women killings are explained by destructive impulses caused by unsatisfied social needs. An important expression of this is the murders of women resulting from quarrels. When a man encounters a problem in his social or professional life, he releases this energy by showing aggressive behaviour against women. In this context, the main cause of femicides is the transformation of social crises into individual traumas and destructive tendencies. Recent statistics in Türkiye show that the number of femicides committed in the last decade (2008-2018) is approximately 2,300. (Yıldırım, 2018) The increasing number of femicides in recent years has forced women to take more security measures. Women hesitate to go out alone, especially at night, and prefer crowded places. They also try to keep themselves safe by using technological solutions such as location sharing on their phones. They also carry personal safety devices and tools such as pepper spray. In cases of violence or threats, women resort to emergency helplines. Without doing or using these things, women do not feel safe. However, it is individuals who make up society. As social awareness increases, women become more courageous in making their voices heard. Women's safety can be ensured not only through legal, but also through social and individual efforts.

So the purpose of this project is to show the numerical change in femicides in 10 years, to analyse the global dimension of the situation, to increase social awareness by drawing attention to femicides, to keep it on the agenda and to shed light on more comprehensive scientific research with our study.

2. METHOD

Femicides, which have recently become a big problem in our country, make everyone uncomfortable. For this reason, femicides in our country were chosen as the subject of the project. The studies on the subject were researched and according to the results, it was aimed to see the 10-year difference of femicides in Türkiye and Türkiye's place in the world. Data on the provinces in which women were murdered in 2013 and 2023, their age of majority and the reasons for their murder were collected. Mapping was made in Microsoft Excel programme for two different years according to the provinces where women were murdered and their numbers. The rate of femicides per million female population by province is shown. A worldwide comparison was made in 2021 with continental data.

3. FINDINGS

Provinces	2013 Population			2023 Population			Rates of Femicide per Million Population of Women in 2013	Rates of Femicide per Million Population of Women in 2023
	Total	Male	Female	Total	Male	Female		
Toplam - Total	76 667 864	38 473 360	38 194 504	85 372 377	42 734 071	42 638 306	6,04	9,35
Adana	2 149 260	1 074 778	1 074 482	2 270 298	1 135 046	1 135 252	7,44	22,02
Adıyaman	597 184	299 963	297 221	604 978	306 779	298 199	6,72	3,35
Afyonkarahisar	707 123	351 007	356 116	751 344	374 705	376 639	2,8	10,62
Ağrı	551 177	286 161	265 016	511 238	265 585	245 653	7,54	16,28
Amasya	321 977	159 596	162 381	339 529	168 290	171 239	0	0
Ankara	5 045 083	2 507 525	2 537 558	5 803 482	2 860 361	2 943 121	3,15	7,81
Antalya	2 158 265	1 090 843	1 067 422	2 696 249	1 357 198	1 339 051	9,36	19,41
Artvin	169 334	85 160	84 174	172 356	86 355	86 001	11,88	23,25
Aydın	1 020 957	510 512	510 445	1 161 702	576 262	585 440	15,67	11,95
Balıkesir	1 162 761	581 403	581 358	1 273 519	634 259	639 260	5,16	4,69
Bilecik	208 888	108 793	100 095	228 058	115 418	112 640	0	0
Bingöl	265 514	135 739	129 775	285 655	144 014	141 641	0	0
Bitlis	337 156	174 253	162 903	359 747	186 038	173 709	0	0
Bolu	283 496	140 572	142 924	324 789	161 319	163 470	0	0
Burdur	257 267	127 139	130 128	277 452	138 441	139 011	0	0
Bursa	2 740 970	1 371 914	1 369 056	3 214 571	1 605 941	1 608 630	5,84	11,81
Çanakkale	502 328	254 800	247 528	570 499	285 346	285 153	0	7,01
Çankırı	190 909	95 548	95 361	205 501	103 037	102 464	10,48	19,51
Çorum	532 080	263 906	268 174	528 351	261 950	266 401	11,18	15,01
Denizli	963 464	480 224	483 240	1 059 082	526 717	532 365	10,34	7,51
Diyarbakır	1 607 437	809 791	797 646	1 818 133	918 980	899 153	18,8	5,56
Edirne	398 582	201 567	197 015	419 913	210 653	209 260	10,15	4,77
Elazığ	568 239	282 049	286 190	604 411	298 845	305 566	13,97	6,54
Erzincan	219 996	111 568	108 428	243 399	124 244	119 155	18,44	0
Erzurum	766 729	384 015	382 714	749 993	372 622	377 371	7,83	5,29
Eskişehir	799 724	399 189	400 535	915 418	454 606	460 812	2,49	8,68
Gaziantep	1 844 438	930 972	913 466	2 164 134	1 091 830	1 072 304	10,94	7,46
Giresun	425 007	209 961	215 046	461 712	230 728	230 984	0	8,65
Gümüşhane	141 412	71 653	69 759	148 539	74 581	73 958	0	0
Hakkari	273 041	146 155	126 886	287 625	154 235	133 390	0	7,49
Hatay	1 503 066	756 248	746 818	1 544 640	782 303	762 337	6,69	2,62
Isparta	417 774	208 146	209 628	449 777	222 515	227 262	0	13,2
Mersin	1 705 774	849 548	856 226	1 938 389	969 526	968 863	5,83	10,32
İstanbul	14 160 467	7 115 721	7 044 746	15 655 924	7 806 787	7 849 137	5,81	9,04
İzmir	4 061 074	2 027 334	2 033 740	4 479 525	2 221 180	2 258 345	8,85	12,39
Kars	300 874	155 625	145 249	278 335	144 024	134 311	6,88	7,44
Kastamonu	368 093	183 188	184 905	388 990	192 048	196 942	5,4	5,07
Kayseri	1 295 355	649 851	645 504	1 445 683	722 569	723 114	3,09	4,14
Kırklareli	340 559	173 916	166 643	377 156	190 769	186 387	6	5,36
Kırşehir	223 498	111 435	112 063	247 179	122 754	124 425	0	16,07
Kocaeli	1 676 202	849 465	826 737	2 102 907	1 061 291	1 041 616	6,04	12,48

Figure 1. Population of the First 41 Provinces by Licence Plate Number and Rates of Femicides per Million in Women Population

	2013 Population			2023 Population				
							Rates of Femicide per Million Population of Women in 2013	Rates of Femicide per Million Population of Women in 2023
Provinces	Total	Male	Female	Total	Male	Female		
Konya	2 079 225	1 031 563	1 047 662	2 320 241	1 152 384	1 167 857	3,81	11,98
Kütahya	572 059	283 574	288 485	575 674	284 542	291 132	3,46	6,86
Malatya	762 538	380 704	381 834	742 725	373 688	369 037	5,23	10,83
Manisa	1 359 463	682 097	677 366	1 475 716	741 274	734 442	4,42	13,61
Kahramanmaraş	1 075 706	546 943	528 763	1 116 618	568 064	548 554	0	3,64
Mardin	779 738	391 422	388 316	888 874	446 320	442 554	5,15	15,81
Muğla	866 665	441 531	425 134	1 066 736	541 870	524 866	9,39	19,05
Muş	412 553	210 513	202 040	399 879	203 272	196 607	0	5,08
Nevşehir	285 460	141 239	144 221	315 994	155 897	160 097	13,8	31,23
Niğde	343 658	171 750	171 908	377 080	188 774	188 306	0	5,31
Ordu	731 452	366 011	365 441	775 800	386 605	389 195	5,47	5,13
Rize	328 205	162 918	165 287	350 506	175 231	175 275	0	5,7
Sakarya	917 373	458 987	458 386	1 098 115	550 484	547 631	6,54	7,3
Samsun	1 261 810	623 435	638 375	1 377 546	681 565	695 981	4,69	11,49
Siirt	314 153	161 802	152 351	347 412	180 736	166 676	0	0
Sinop	204 568	101 270	103 298	229 716	114 183	115 533	0	8,65
Sivas	623 824	311 798	312 026	650 401	325 125	325 276	6,4	3,07
Tekirdağ	874 475	450 149	424 326	1 167 059	595 133	571 926	0	10,49
Tokat	598 708	297 166	301 542	606 934	301 234	305 700	0	3,27
Trabzon	758 237	374 562	383 675	824 352	409 040	415 312	0	7,22
Tunceli	85 428	47 639	37 789	89 317	47 110	42 207	26,46	0
Şanlıurfa	1 801 980	901 868	900 112	2 213 964	1 116 834	1 097 130	1,11	6,38
Uşak	346 508	172 573	173 935	377 001	187 253	189 748	28,74	0
Van	1 070 113	545 479	524 634	1 127 612	574 993	552 619	1,9	1,8
Yozgat	444 211	221 989	222 222	420 699	210 051	210 648	0	4,74
Zonguldak	601 567	296 910	304 657	591 492	294 001	297 491	14,09	20,16
Aksaray	382 806	190 540	192 266	438 504	219 006	219 498	5,2	4,55
Bayburt	75 620	38 678	36 942	86 047	43 603	42 444	0	0
Karaman	237 939	118 380	119 559	263 960	131 571	132 389	0	22,66
Kırıkkale	274 658	137 639	137 019	285 744	142 651	143 093	14,59	0
Batman	547 581	275 136	272 445	647 205	327 361	319 844	7,34	12,5
Şırnak	475 255	246 547	228 708	570 745	299 177	271 568	8,74	0
Bartın	189 139	93 422	95 717	207 238	103 087	104 151	10,44	0
Ardahan	102 782	52 937	49 845	92 819	48 239	44 580	0	0
Iğdır	190 424	98 008	92 416	209 738	109 710	100 028	10,82	0
Yalova	220 122	110 142	109 980	304 780	152 100	152 680	9,09	6,54
Karabük	230 251	117 075	113 176	255 242	128 370	126 872	0	31,52
Kilis	128 586	64 346	64 240	155 179	78 198	76 981	0	12,99
Osmaniye	498 981	251 314	247 667	557 666	280 450	277 216	8,07	7,21
Düzce	351 509	176 071	175 438	409 865	204 734	205 131	11,4	4,87

Figure 2. Population of the Last 40 Provinces by Licence Plate Number and Rates of Femicides per Million in Women Population

Provinces	Rates of Killing of Women per Million Population of Women in 2013	Provinces	Rates of Killing of Women per Million Population of Women in 2023
Uşak	28,74	Karabük	31,52
Tunceli	26,46	Nevşehir	31,23
Diyarbakır	18,80	Artvin	23,25
Erzincan	18,44	Karaman	22,66
Aydın	15,67	Adana	22,02
Kırıkkale	14,59	Zonguldak	20,16
Zonguldak	14,09	Çankırı	19,51
Elazığ	13,97	Antalya	19,41
Nevşehir	13,8	Muğla	19,05
Artvin	11,88	Ağrı	16,25

Figure 3. Ten Provinces with the Highest Rates of Femicide per Million in 2013 and 2023

Provinces	Rates of Killing of Women per Million Population of Women in 2013	Provinces	Rates of Killing of Women per Million Population of Women in 2023
Kahramanmaraş	0	Şırnak	0
Tekirdağ	0	Uşak	0
Trabzon	0	Bitlis	0
Tokat	0	Amasya	0
Çanakkale	0	Siirt	0
Yozgat	0	Bolu	0
Giresun	0	Kırıkkale	0
Isparta	0	Bingöl	0
Muş	0	Burdur	0
Niğde	0	Erzincan	0

Figure 4. Ten Provinces with the Lowest Rates of Femicide per Million in 2013 And 2023

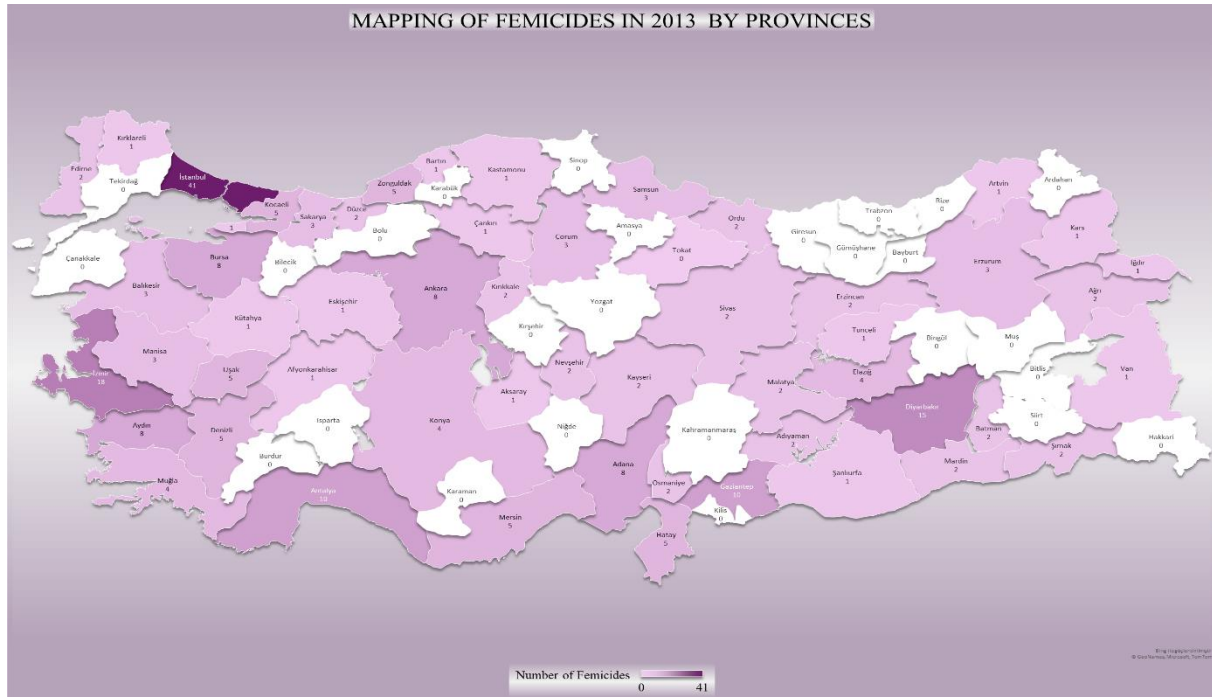

Figure 5. Mapping of Femicides in 2013 by Provinces

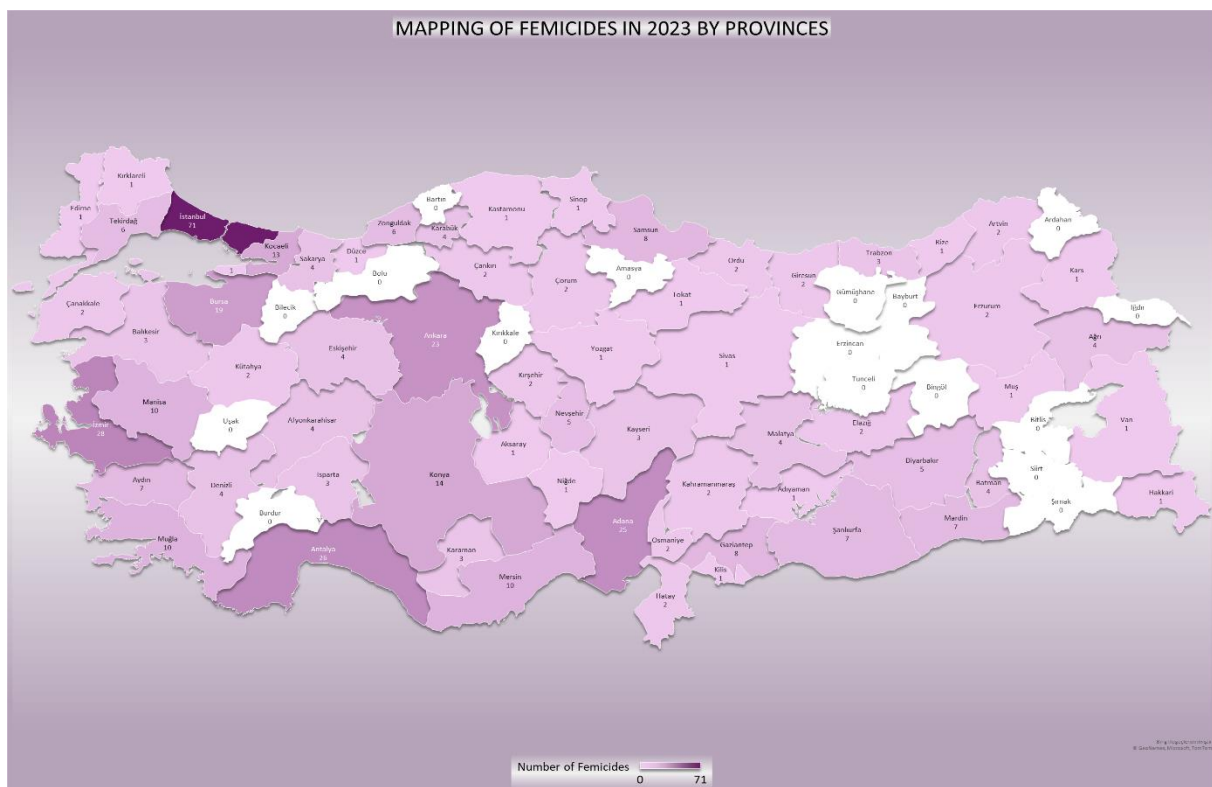

Figure 6. Mapping of Femicides in 2023 by Provinces

**Rates of Femicides
per Million Population of
Women in 2013**

**Rates of Femicides
per Million Population of
Women in 2023**

Toplam - Total		6,04	9,35
1	Adana	→ 7,44	↑ 22,02
2	Ankara	↓ 3,15	→ 7,81
3	Antalya	→ 9,36	↑ 19,41
4	Aydın	↑ 15,67	→ 11,95
5	Balıkesir	↓ 5,16	↓ 4,69
6	Bursa	↓ 5,84	→ 11,81
7	Denizli	→ 10,34	→ 7,51
8	Diyarbakır	↑ 18,8	↓ 5,56
9	Erzurum	→ 7,83	↓ 5,29
10	Eskişehir	↓ 2,49	→ 8,68
11	Gaziantep	→ 10,94	→ 7,46
12	Hatay	↓ 6,69	↓ 2,62
13	İstanbul	↓ 5,81	→ 9,04
14	İzmir	→ 8,85	→ 12,39
15	Kahramanmaraş	↓ 0	↓ 3,64
16	Kayseri	↓ 3,09	↓ 4,14
17	Kocaeli	↓ 6,04	→ 12,48
18	Konya	↓ 3,81	→ 11,98
19	Malatya	↓ 5,23	→ 10,83
20	Manisa	↓ 4,42	→ 13,61
21	Mardin	↓ 5,15	↑ 15,81
22	Mersin	↓ 5,83	→ 10,32
23	Muğla	→ 9,39	↑ 19,05
24	Ordu	↓ 5,47	↓ 5,13
25	Sakarya	↓ 6,54	→ 7,3
26	Samsun	↓ 4,69	→ 11,49
27	Şanlıurfa	↓ 1,11	↓ 6,38
28	Tekirdağ	↓ 0	→ 10,49
29	Trabzon	↓ 0	↓ 7,22
30	Van	↓ 1,9	↓ 1,8
		38,61%	61,39%

Figure 7. 30 Big Provinces Rates of Femicide per Million Population of Women in 2013 and 2023

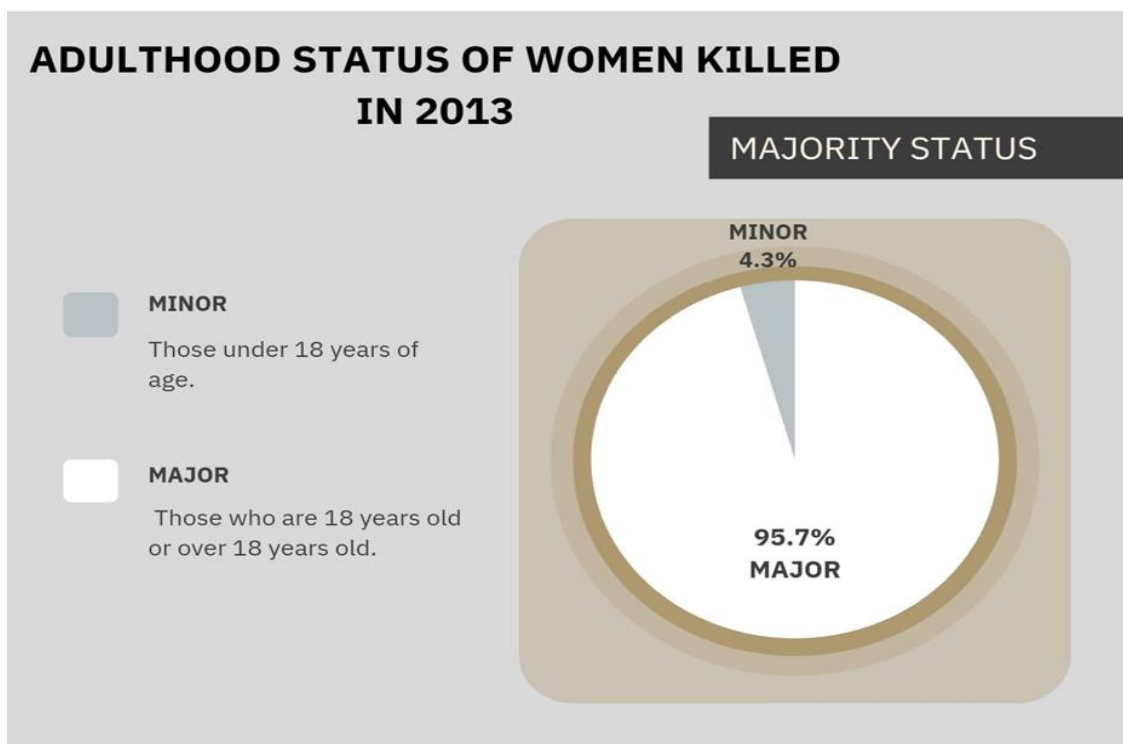

Figure 8. Adulthood Status of Women Killed in 2013

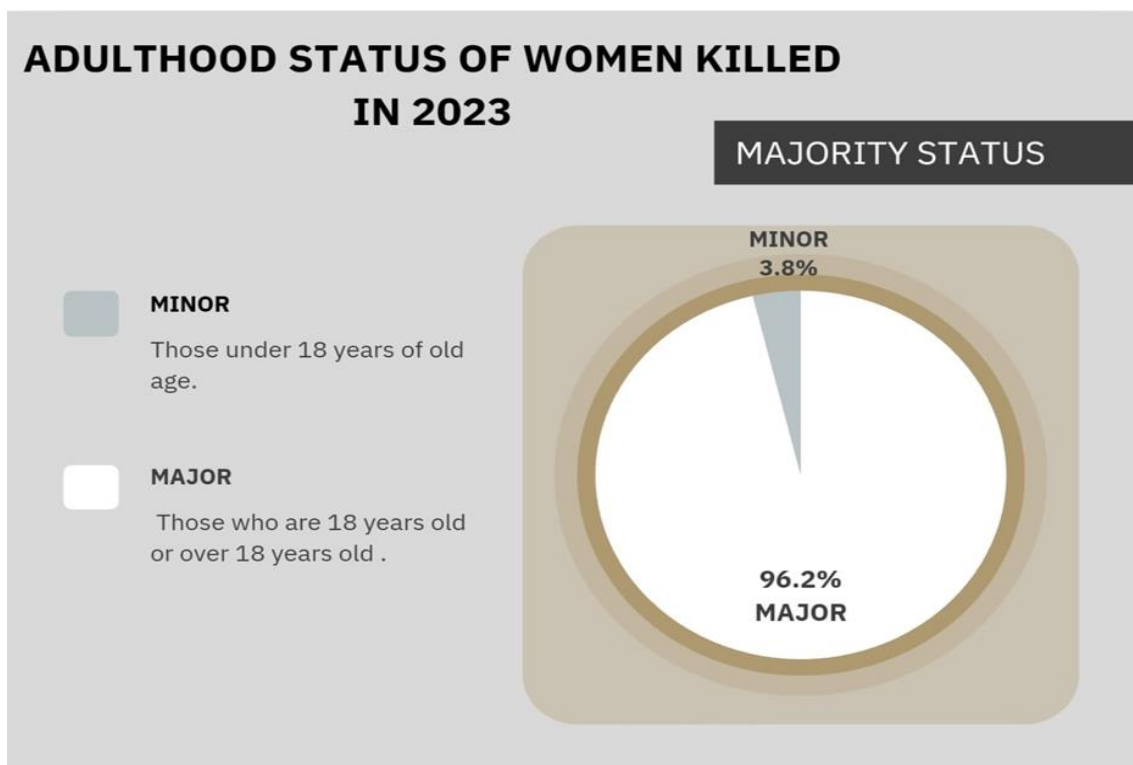

Figure 9. Adulthood Status of Women Killed in 2023

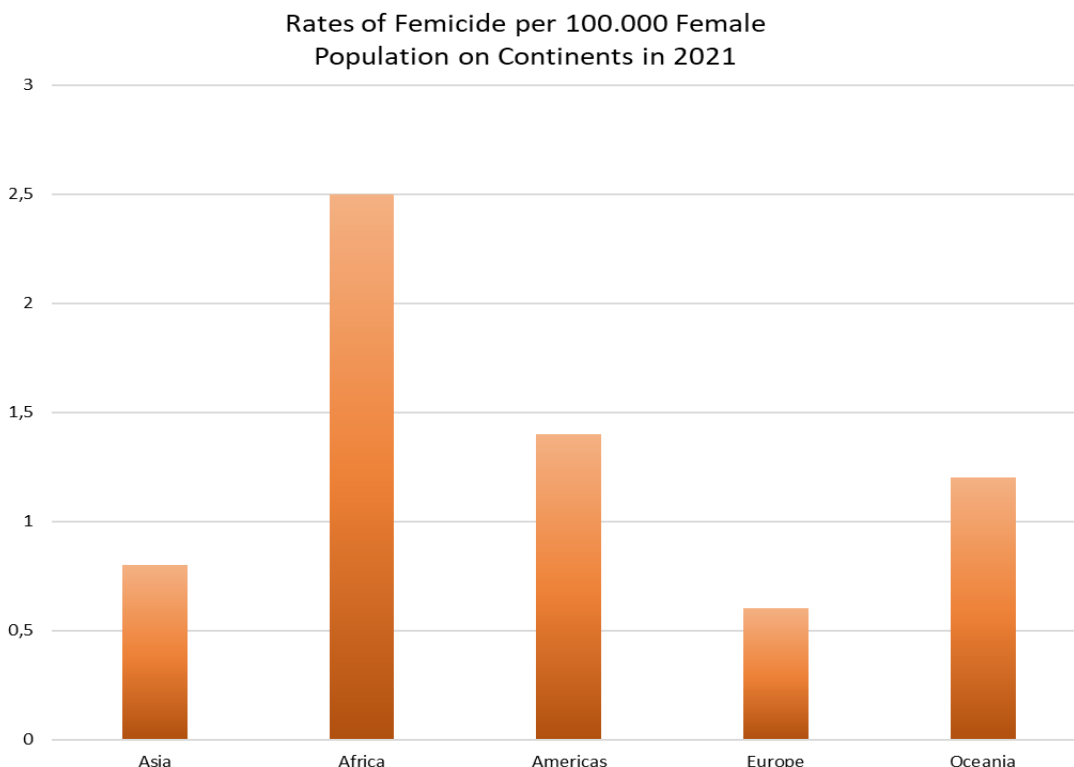

Figure 10. Rates of Femicide per 100 000 Female Population on Continents in 2021

4. CONCLUSIONS

4.1 2013 And 2023 Comparison

In 2013, the rate of femicides per million female population in Türkiye was 6.04, but in 2023 this rate increased to 9.35. When the data are analysed, it is seen that the total number of femicides does not go in parallel with the increase in population. Observations made from the maps show that while the number of provinces where femicides were committed in 2013 was 26, it decreased to 17 in 2023. In some provinces, murders were committed in 2013 but not in 2023, and in some other provinces the opposite was observed. While a decrease was observed in 9 of the big cities, a significant increase was observed in 21 of them. As a result, it has been observed that there may be social, cultural, economic and social factors other than population on the increase in femicides.

4.2 Status of Majority

It is clear that there has been a serious increase in femicides and it can be said that this increase has been seen both among underage and overage women. While the homicide rate of underage women has decreased slightly, the homicide rate of adult women has increased. This shows that social and legal preventions have not been able to prevent more femicides and that social inequality is still a serious problem.

4.3. Rates of Femicide on Continents in 2021

It is seen that the highest rate is in Africa and the lowest rate is in Europe.

5. SOLUTIONS AND RECOMMENDATIONS

1. Monitoring should be carried out to make sure that existing laws are properly applied, and deficiencies should be detected and corrected.
2. Persons responsible for national security in relevant professions should receive specialised training on violence against women and gender equality.
3. Protective measures requested by women victims of violence should be applied swiftly and effectively.
4. Women's Shelters (ŞÖNİM) should be strengthened and their number should be increased.
5. In cases of femicides and violence, sentence reductions should not be applied and deterrent punishments should be applied.
6. Trainings should be organised in relevant institutions, media, schools and workplaces to raise public awareness, and campaigns should be launched if necessary.

6. REFERENCES

Anıtsayac. (2023). Data on femicides in Türkiye: Locations and ages of murdered women. Accessed at: <https://anitsayac.com/?year=2023>.

Anıtsayac. (2013). Data on femicides in Türkiye: Locations and ages of murdered women. Accessed at: <https://anitsayac.com/?year=2013>.

Gazioğlu, E. (2013). Femicides: Conceptualization and Problematic Approaches. Social Policy Studies, 13(7), 93. ISSN: 1303-0256.

TÜİK. (2014). Population and population density by province and gender in urban/rural areas [Excel file]. Turkish Statistical Institute. Published on January 24, 2014. Accessed at: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2013-15974#:~=T%C3%BCrkiye'de%20ikamet%20eden%20n%C3%BCfus,194%20504%20ki%C5%9Fi\)%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Y%C4%B1ll%C4%B1k%20n%C3%BCfus%20art%C4%B1%C5%9F%20h%C4%B1z%C4%B1%202012,13%2C7'ye%20y%C3%BCkseldi%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Y%C4%B1ll%C4%B1k%20n%C3%BCfus%20art%C4%B1%C5%9F%20h%C4%B1z%C4%B1%202012,13%2C7'ye%20y%C3%BCkseldi](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2013-15974#:~=T%C3%BCrkiye'de%20ikamet%20eden%20n%C3%BCfus,194%20504%20ki%C5%9Fi)%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Y%C4%B1ll%C4%B1k%20n%C3%BCfus%20art%C4%B1%C5%9F%20h%C4%B1z%C4%B1%202012,13%2C7'ye%20y%C3%BCkseldi%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Y%C4%B1ll%C4%B1k%20n%C3%BCfus%20art%C4%B1%C5%9F%20h%C4%B1z%C4%B1%202012,13%2C7'ye%20y%C3%BCkseldi).

TÜİK. (2024). Population and population density by province and gender in urban/rural areas [Excel file]. Turkish Statistical Institute. Published on February 6, 2024. Accessed at: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>.

UN Women & UNODC. (2021). Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide): Global estimates of gender-related killings of women and girls in the private sphere in 2021. Improving data to improve responses. United Nations, p. 6.

Yıldırım, S., On the Femicides Committed in Türkiye in the Last Decade: Causes, Consequences, and Suggestions, Mecmua: International Journal of Social Sciences, Fall 2018, Vol. 3, Issue 6, pp. , DOI: <http://dx.doi.org/10.32579/mecmua.448868>.

STRATEGIC HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN ALGERIAN PUBLIC VS. PRIVATE SECTOR ORGANIZATIONS

Sihem DJIDJIK

**Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Turkey.
Business Administration, management and organization**

<https://orcid.org/0000-0002-8795-9147>

djidjiksihem91@gmail.com

ABSTRACT

This paper examines the strategic management of human resources in Algerian public and private sector organizations and highlights the main differences in their approaches and implementation. Public sector organizations tend to focus on administrative HR functions due to bureaucratic constraints, while private sector companies adopt more flexible and strategically aligned HR practices. The study compares leadership styles, regulatory environments and organizational culture, and provides a view of how each sector can improve its HR strategy to improve performance. Recommendations to policy makers include strengthening the integration of SHRM through leadership development and policy reforms.

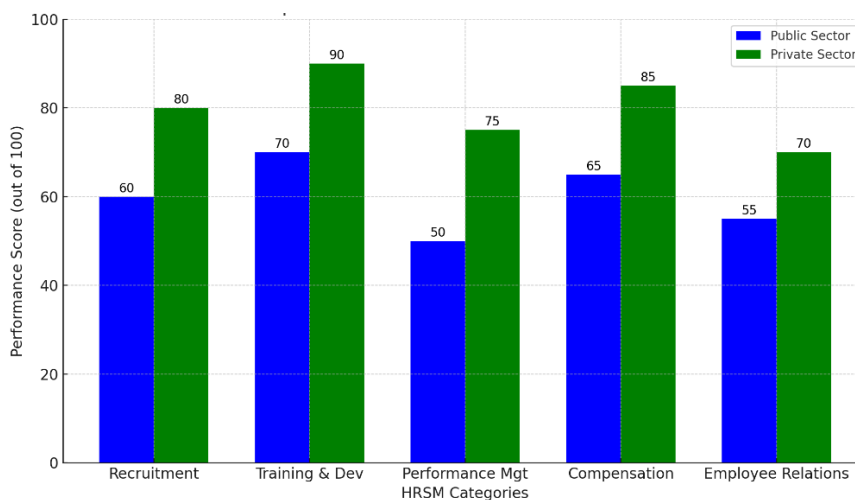
Keywords: SHRM, Algeria, Public Sector, Private Sector, Organizational Performance, HR Strategy

1. Introduction

Before 1988, Algeria's social and economic development strategy rooted in socialism failed due to historical conflicts and ineffective regimes, which led workers and managers to accept the defective bureaucratic system. The challenges of human resources management stem from restrictive employment laws, inadequate infrastructure and the contradictions of post-colonial governance, leading to a lack of planning and implementation (Branine, 2006). Recent reforms have led the country towards a capitalist economy, but there are still significant challenges, particularly the need for clear employment regulations and competent management. In September 2021, the Government's Action Plan made the transition to private sector-led growth and employment models a development priority, including the rationalization of public expenditure, the reduction of imports, the acceleration of non-hydrocarbon exports, and the significant improvement of the business environment, including the reform of public banks and state enterprises (World Bank, 2024). For effective human resource management to flourish, genuine political democracy is essential, and strategies should be tailored to the local context, not merely to foreign models. In this evolving landscape, strategic human resources management (HRM) is critical to the success of the organisation in developed and emerging countries. When organizations seek competitive advantages, effective HR practices consistent with strategic objectives can improve performance, employee satisfaction, and adaptability to environmental changes (Ramdani et al., 2016).

The situation in Algeria is unique for SHRM, as there are structural differences between transitional economies and the public and private sectors. Traditionally, public services have emphasized stability, social responsibility and job security, while private services have given increased priority to efficiency, performance-based incentives and flexibility (Yahiaoui et al., 2015). These different operational principles and regulatory requirements raise important questions about the impact of SHRM practices in each sector on employee outcomes. Thus, *the aim of the study is to empirically compare SHRM practices between Algerian public and private organizations and provides valuable insights to researchers and practitioners* (see figure 1).

Figure 1. Comparison of HRSM: Public vs. Private Sector

Algeria's public and private organizations operate under different regulations, objectives and historical traditions, resulting in different HR practices in each sector. Public sector organizations are often viewed as bureaucratic, and are given priority to employees' retention and security, with a limited emphasis on performance-based practices (Chabani, 2020). However, private sector companies driven by profits and market competitiveness are known to adopt more dynamic performance-oriented practices (Khale, 2018). This difference may lead to a difference in the employee's perception of job satisfaction, development opportunities, and fair compensation. The study addresses the following question: *In what*

degree differs strategic human resources management practices between Algerian public and private sector organisations and how these differences affect employee satisfaction and engagement?

SHRM has become an important factor in increasing competitive advantage and organization effectiveness, with practices aimed at integrating HR processes with organizational objectives and environmental requirements. This alignment has proved to be instrumental in improving adaptability, efficiency and overall employee engagement, especially in a rapidly changing environment (Dessler, 2020; Becker et al., 2001). In emerging economies such as Algeria, SHRM practices show a significant difference between the public and private sectors, each affected by a unique historical, cultural and regulatory landscape (Ellis et al., 2015). Algeria's public sector traditionally emphasizes stability, social responsibility and job security. These values are deeply rooted in the socio-political framework of Algeria, and public organizations serve as social institutions that provide stability for employment, rather than focus solely on performance-oriented practices (Saidi, 2020). Consequently, HR practices in the public sector are often characterized by bureaucratic structures, internal promotions and a limited emphasis on performance incentives, promoting compliance and job security rather than flexibility and individual performance (Bordi & Bouras, 2024). This raises the first research question (H1): *How different recruitment practices, particularly time-to-hire and promotion policies, differ between Algerian public and private sector organizations?* This question seeks to investigate how internal promotion rates and recruitment practices in the public sector differ from those in the private sector, where recruitment efficiency is often given priority.

On the contrary, the private sector in Algeria is governed by a profit-oriented objective that focuses on efficiency, performance incentives and adaptability. This sector is increasingly affected by competitive market forces and globalization, leading to a shift to flexible and performance-based HR practices. Private organizations often choose to hire by external recruitment channels based on skills and ability and offer rapid recruitment cycles to meet the demands of the dynamic market. This raises relevant questions about private sector recruitment: (H2): *How much is internal promotion emphasized in the Algerian public sector compared to the private sector?* Beyond recruitment, training and development represent another area where sectoral differences are pronounced.

Algeria's private sector is influenced by competitive market conditions and invests heavily in employee training and professional development to increase productivity and retain talent. In contrast, public sector organizations can provide less development opportunities, reflecting the priorities of resource allocation that focus on stability rather than individual progress. Thus, (H3): *What is the scope and quality of training and development opportunities for Algerian public and private employees?* This question allows detailed research into employee satisfaction with training initiatives across sectors, especially to test the hypothesis that private sector satisfaction is highest, where training is considered essential for performance (Boxall & Purcell, 2007).

Performance assessments represent another contrast between the sectors. Public sector organizations often use formal assessments or term-based assessments to provide minimal incentives for excellent performance or career progress. On the other hand, the private sector, which emphasizes productivity and merit-based rewards, tends to apply more objective and development-oriented assessments. The assumption that private sector employees consider evaluation processes to be more favourable because of fairness and perceived career progress is crucial to understanding sector-specific HR strategies. This raises the following question (H4): *How do Algerian employees in the public and private sector perceive the fairness of performance assessments, and is there a stronger link between performance assessments and career development in the private sector?* This comparison can reveal how evaluation systems influence employee motivation and loyalty in each sector (Brewster et al., 2016).

Compensation is another area in which public and private organizations differ. In Algeria, the public sector's compensation structures are usually treated as equal and employment-safety-oriented, often

regulated by state fixed pay scales, and usually lack incentives associated with performance. On the other hand, private sector enterprises are driven by competition and often link compensation directly to the performance of individuals and teams, as well as rewards and performance-based compensation opportunities. This difference raises a significant question (H5): *How does the treatment of compensation between Algeria's public and private sector organizations, particularly performance-based compensation, differ and does the private sector indeed offer higher compensation and more competitive incentives?* This question reveals whether the private sector provides more attractive compensation schemes in line with organizational objectives and employees' aspirations (Waddell et al., 2019).

Finally, the level of satisfaction and engagement at work tends to vary greatly between sectors. Algerian public sector employees often report high job security due to the nature of employment contracts and stability of government agencies. Conversely, this security may mean the loss of job satisfaction, as lack of performance-based incentives and limited opportunities for career growth may be a barrier to engagement. On the other hand, private sector employees can experience greater satisfaction and engagement in their work due to better development opportunities and reward systems, although the level of employment security could be lower. This dynamic raises the question: Are the levels of job satisfaction and engagement of private sector employees higher than those of public sector employees and are Algerian public sector employees more likely to feel safe in work than their counterparts in the private sector? Addressing this question helps to clarify how employees' results are influenced by sectoral HR practices (Budhwar & Boyne, 2004; Boxall & Purcell, 2016).

Research into the management of human resources in public and private organizations (HRM) reveals the contrary view of their similarities and differences (Dahar & Rahi 2021). Traditional views suggest that public sector organizations adopt HRM practices like those of the private sector in order to strengthen legitimacy and meet cost-effectiveness requirements (Yahiaoui et al., 2015). Nonetheless, public sector organisations are often viewed as having a softer management model that focuses on operational activities and reactive strategies. The main distinctions between these sectors include ownership: public organizations belong to political communities and are financed by taxes, while private companies belong to shareholders and are financed by customer payments. The control mechanisms are also different, with public HRMs associated with political influence and private HRMs formed by market forces. For example, public sector HRM is associated with soft standards and the aim of being a "model employer" by focusing on training and equal opportunities, as opposed to more formal, calculable approaches in the private sector (BENABBES & Ala, 2021).

Examining theoretical frameworks such as resource-based views and institutional theories provides a valuable perspective on the role of strategic human resource management (SHRM) in Algeria's public and private sectors. The RBV believes that private sector organisations perceive human capital as a key competitive asset and implement SHRM practices that increase the value of employees and improve organizational performance. Institutional theory, on the other hand, emphasizes compliance-oriented approaches in the public sector, often imposed by regulatory and social norms that give priority to stability rather than flexibility (Barney, 1991; DiMaggio and Powell, 1983). These theoretical perspectives serve as a basis for understanding the complex dynamics of Algeria's SHRM practice, underlining how sectoral differences affect key areas such as recruitment, development, assessment, compensation, and overall employee satisfaction and commitment.

2. Methodology

2.1 Research Design

The study aims to empirically evaluate and compare SHRM practices in Algeria's public and private sector organizations using quantitative and cross-sectional design. In 2023, the data were collected through a structured survey distributed to employees in each sector. Participants evaluated aspects such

as recruitment, training, performance assessment, compensation and job satisfaction using a Likert scale ranging from 1 (strongly inconclusive) to 5 (strongly inconclusive).

2.2 Sample and Data Collection

The study surveyed 200 employees, including 100 people from both the public and private sectors. To achieve representation at various levels of employees, the sample was stratified by position and ensured that managerial and non-management roles were considered. The data were collected through a combination of online surveys and the distribution in person within a particular organization. To improve its validity, the survey instrument has been adapted from existing HR measurement tools and tested in advance by a small group of employees.

A stratified random sampling method was used to reflect the diversity of Algerian labour forces and to facilitate representation from different sectors and levels of employees. The survey was distributed to employees of public and private organizations and provided a balanced view of the practice of Strategic Human Resources Management (SHRM). Of the 300 surveys sent, 200 were completed, with a response rate of 66.7%. To mitigate biases, a reminder was issued, and confidentiality was guaranteed to encourage ethical participation. The data analysis is performed using SPSS statistical software.

3. Results and Discussion

3.1 Recruitment Practices

The data indicate notable differences in recruitment practices. Private sector organizations displayed faster time-to-hire metrics and a greater use of competency-based interviews, suggesting a more agile and competitive hiring process compared to the public sector's lengthy hiring timelines and reliance on internal promotions (see table 1).

Table 1. Comparison of recruitment practices between public and private sectors

Recruitment Metric	Public Mean (M)	Sector Private Mean (M)	Sector t- value	p- value
Time to Hire (weeks)	10.2	4.5	4.12	0.001
Internal Promotion Rate (%)	62	30	3.88	0.002
Competency-Based Interviews Usage (%)	28	74	4.57	0.000

The private sector's faster hiring practices align with a competitive market orientation, potentially offering a strategic advantage by filling positions quickly. Conversely, the public sector's slower timelines and higher internal promotion rates reflect stability but may limit the influx of new skills. Consequently, the data presented in table 1 supports Hypothesis 1, which posits that recruitment practices, including time-to-hire and internal promotion rates, will differ significantly between the Algerian public and private sectors.

3.2 Training and Development

Training investment and satisfaction rates were higher in the private sector, where organizations typically budget more for employee skill enhancement. This practice correlates with employees' higher satisfaction with training programs, indicating a strategic commitment to developing human capital (see table 2).

Table 2. Comparison of training and development between public and private sectors

Training Metric			Public Mean (M)	Sector	Private Mean (M)	Sector	t- value	p- value
Training Budget per Employee (DZD)			10,200		24,800		5.15	0.000
Percentage Receiving Annual Training (%)			55		78		3.52	0.001
Satisfaction with Training Programs (%)			42		75		4.11	0.001

These findings support H2, suggesting that private sector firms prioritize ongoing skill development to boost employee engagement and adaptability, while the public sector may underutilize training as a strategic tool.

3.3 Performance Appraisal Systems

Private sector employees reported higher satisfaction with performance appraisals, citing fairness and merit-based career advancement as significant motivators. Public sector appraisals, perceived as procedural, were often less linked to career progression (see table 3).

Table 3. Comparison of performance appraisal systems between public and private sectors

Appraisal Metric			Public Mean (M)	Sector	Private Mean (M)	Sector	t- value	p- value
Fairness of Appraisal (%)			38		73		4.85	0.000
Performance Bonus Allocation (%)			12		68		5.67	0.000
Linkage to Career Advancement (%)			26		62		3.95	0.002

Results affirm H3, showing that the private sector's appraisal systems are more performance-oriented and valued by employees, suggesting a gap in motivational practices within public sector HRM.

3.4 Compensation and Benefits

Differences in compensation indicate that private sector organizations offer higher salaries and performance-based pay structures, while public sector roles retain appeal through high job security, a factor particularly valued by employees (see table 4).

Table 4. Comparison of compensation and benefits between public and private sectors

Compensation Metric	Public Sector Mean (M)	Private Sector Mean (M)	t-value	p-value
Annual Salary (DZD)	920,000	1,150,000	2.98	0.005
Performance-Based Pay (%)	18	80	6.25	0.000
Job Security Rating (%)	88	68	3.45	0.001

These findings support H4, indicating that private sector compensation aligns more closely with performance metrics, while public sector compensation prioritizes stability over merit-based rewards.

3.5 Job Satisfaction and Engagement

Overall job satisfaction and engagement rates were higher in the private sector, though public sector employees reported high job security. These findings highlight the trade-offs employees perceive between motivation and stability across sectors (see table 5).

Table 5. Comparison of compensation and benefits between public and private sectors

Satisfaction and Engagement Metric	Public Sector Mean (M)	Private Sector Mean (M)	t-value	p-value
Job Satisfaction Rate (%)	56	74	3.62	0.001
Employee Engagement (%)	48	71	4.08	0.000
Intention to Stay (5 years) (%)	82	58	2.75	0.010

This supports H5, underscoring higher satisfaction and engagement in the private sector, although with reduced job security compared to the public sector.

4. Conclusion

The study showed the significant differences in SHRM practices between the public and private sectors in Algeria and helped to clear up how sector-specific HR strategies affected employee satisfaction, engagement and organizational alignment. While the private sector seems to lead in terms of HR practices and development opportunities driven by performance, the public sector stresses stability and internal mobility, which appeals to SHRM in Algerian public and private sector organizations, although its implementation varies widely depending on the sector. While public organizations place the highest priority on compliance and stability, private companies place the highest priority on adaptation and performance. Understanding these differences and taking measures to address specific sectoral challenges will enable Algerian organizations to exploit SHRM more effectively and promote competitive and sustainable labour that supports the national economic development. Future research will allow us to explore more sectors-specific SHRM practices to assess their long-term impact on Algeria's economic landscape. Public and private sector human resources practices share the common objective of recruiting, developing and retaining talent, but they differ significantly in employment models. Unlike the private sector, most public sector organizations are not employers willing to do so,

which means that employees can be fired only "for reasons" due to the legal protection of the right to property of their employment. Public sector hiring is generally based on merit and focuses on "fair and open competition". This includes detailed job descriptions, a set of application deadlines and evaluations that may include questions or experience assessments instead of traditional examinations, and candidates are ranked according to predetermined criteria.

References

- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of management*, 17(1), 99-120.
- Becker, B. E., Huselid, M. A., & Ulrich, D. (2001). Making HR a strategic asset. *Financial Times*, 1, 57-63.
- BENABBES, C., & LAOUAR, A. (2021). The future of Algerian public institutions in the context of closer public-private partnership. *Revue Organisation & Travail Volume*, 10(2).
- Bordi, M. B., & Bouras, A. (2024). Journal of Development Research and Studies, Volume (11)/Issue (2), Juin 2024, p442-p459. *Journal of Development Research and Studies*, 11(2), 442-p459.
- Boxall P, Purcell J, Wright P (2007). Human resource management: Scope, analysis, and significance. In: Boxall P, Purcell J, Wright P (eds) *The Oxford Handbook of Human Resource Management*, Oxford: Oxford University Press, pp. 1–16.
- Boxall, P., & Huo, M. L. (2019). The theory of high-performance work systems. *Elgar introduction to theories of human resources and employment relations*, 97-111.
- Branine, M. (2006). Human resource management in Algeria. In *Managing human resources in the middle-east* (pp. 250-272). Routledge.
- Brewster, C., Houldsworth, E., Sparrow, P., & Vernon, G. (2016). *International human resource management*. Kogan Page Publishers.
- Budhwar, P. S., & Boyne, G. (2004). Human resource management in the Indian public and private sectors: an empirical comparison. *The International Journal of Human Resource Management*, 15(2), 346-370.
- Chabani, Z. (2020). The challenges facing public organizations to implement human resources information systems: a case study of Algeria. *Journal of Management Information and Decision Sciences*, 23(4), 230-244.
- Delery, J. E., & Doty, D. H. (1996). Modes of theorizing in strategic human resource management: Tests of universalistic, contingency, and configurational performance predictions. *Academy of management Journal*, 39(4), 802-835.
- Dessler, G. (2020). *Fundamentals of human resource management*. Pearson.
- Dhahir, G. T., & Rahi, W. R. (2021). The Partnership between the Public and Private Alternative or Supportive Iraq and Algeria as a Model for the Period (2004-2020). *Webology*, 18(2).
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American sociological review*, 48(2), 147-160.

Ellis, F. Y., Nyuur, R. B., & Debrah, Y. A. (2015). Human resource management in Africa. In *Handbook of human resource management in emerging markets* (pp. 393-426). Edward Elgar Publishing.

Khaled, R. E. D. J. E. M. (2018). Impact of the Human Resources Information System on the effectiveness of Strategic workforce planning case study British Petroleum Company in Algeria. *Journal of Financial, Accounting & Managerial Studies*, 5(2).

Ramdani, B., Mellahi, K., & Guermat, C. (2016). Human resource management in Algeria. In *Handbook of Human Resource Management in the Middle East* (pp. 226-243). Edward Elgar Publishing.

Saidi, N. (2020). *The management within the Algerian private company* (Doctoral dissertation).

Waddell, D., Creed, A., Cummings, T. G., & Worley, C. G. (2019). *Organisational change: Development and transformation*. Cengage Au.

World Bank. (2024). *Algeria economic update overview*.

[Algeria Overview: Development news, research, data | World Bank](#)

Yahiaoui, N., Anser, A., & Lahouel, S. (2015). Human resource management and public organizations. *Global Journal of Human Resource Management*, 3(2), 1-12.